

Monika Kropelj Telban

Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic

ŽIVALSKÉ PRAVLJICE IN BASNI

Monika Kropelj Telban

Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic

Živalske pravljice in basni

Monika Kropej Telban
TIPNI INDEKS SLOVENSkih LJUDSKIH PRAVLJIC
ŽIVALSKÉ PRAVLJICE IN BASNI

Jezikovni pregled / Proofreading Jožica Narat
Prevod / Translated by Peter Altshul
Oblikovanje in prelom / Graphic art
and design JJK design

Izdala / Issued by Inštitut za slovensko narodopisje, Znanstvenoraziskovalni
center Slovenske akademije znanosti in umetnosti

Zanj / Represented by Ingrid Slavec Gradišnik

Založnik / Published by Založba ZRC
Zanj / Represented by Oto Luthar
Glavni urednik / Editor in Chief Aleš Pogačnik

Slike na ovitku / Cover photos Janez Vidic, ilustracije: Volk in njegovi pajdaši (Valjavec /
Smolej 1951); Nori dan (Mladi rod V/5–6, 1956)

Tisk / Printed by Collegium Graphicum, d. o. o.
Naklada / Imprint 400

Knjiga je izšla s podporo Agencije za raziskovalno dejavnost RS za leto 2014 /
Published with the support of the Slovenian Research Agency for the year 2014

©ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje

Prva izdaja, prvi natis.
Ljubljana, 2015

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

398.2(497.4)

KROPEJ Telban, Monika
Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic. Živalske pravljice in basni / Monika Kropej Telban ;
[prevod Peter Altshul]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, 2015

ISBN 978-961-254-770-7

278132224

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789612547707>

Monika Kropej Telban

Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic

Živalske pravljice in basni

Ljubljana 2015

VSEBINSKO KAZALO / CONTENTS

Predgovor [Foreword]	7
K zbiranju in urejanju ljudskih pravljic [<i>On Collecting and Classifying Folktales</i>]	9
Začetki sistemiziranja slovenskih pravljic [<i>Beginnings of the Systematization of Slovenian Folktales</i>]	11
Kratek pregled knjižnih zbirk slovenskega ljudskega pripovedništva [<i>Brief Overview of Library Collections of Slovenian Folk Narratives</i>]	13
Uvod k živalskim pravljicam in basnim [<i>Introduction to Animal Tales and Fables</i>]	21
Pojasnila bralcu [<i>Notes for the Reader</i>]	32
Lisica Zvitorepka / The Clever Fox	35
Druge divje živali / Other Wild Animals	171
Divje živali in domače živali / Wild Animals and Domestic Animals	203
Divje živali in ljudje / Wild Animals and Humans	271
Domače živali / Domestic Animals	313
Druge živali in predmeti / Other Animals and Objects	355
Literatura [<i>Literature</i>]	435
Kratice [<i>Abbreviations</i>]	453
Kazalo tipov pravljic / Index of Folktale Types	454
Type Index of Slovenian Folktales. Animal Tales and Fables	459

PREDGOVOR

Klasifikacija slovenskih ljudskih pravljic je nastajala mnogo let in njeni zametki segajo že v prvo desetletje ustanavljanja in obstoja Inštituta za slovensko narodopisje Slovenske akademije znanosti, torej v petdeseta leta minulega stoletja. Že tedaj sta namreč ustanovitelj Inštituta Ivan Grafenauer in eden njegovih prvih sodelavcev Milko Matičetov razmišljala o pripravi *Kazala slovenskih ljudskih pravljic*. Pripovedno gradivo, ki se je na inštitutu zbiralo, so začeli s pomočjo inštitutske knjižničarke Albine Štrubelj klasificirati in katalogizirati. Pozneje je urejanje pripovednega gradiva nekoliko zamrlo in se ponovno zagnalo v tek pred nekaj leti. Vendar je časa zanj vedno primanjkovalo, druge obveznosti in zamudno delo, povezano s pripravami tipnega indeksa, so prepogosto otežili njegovo hitrejše napredovanje.

Prva knjiga *Tipnega indeksa slovenskih ljudskih pravljic* predstavlja slovenske ljudske pripovedi o živalih in basni, ki jih je mogoče uvrstiti v mednarodne tipe ljudskega pripovedništva in jih tako urediti po mednarodnem klasifikacijskem sistemu *The Types of International Folktales* [Tipi mednarodnih ljudskih pravljic¹] (Uther 2004). V knjigi, ki je pred nami, so klasificirane živalske pravljice, ki so razvrščene v skupino prvih 299 pravljичnih tipov mednarodnega tipnega indeksa.

V *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic* so uvrščene pripovedi iz arhivskih zbirk in virov ter, seveda, tudi vse, ki so bile objavljene v številnih knjižnih izdajah in v periodiki. Poleg živalskih pripovedi, ki se uvrščajo v mednarodni sistem, pa so slovenskemu kazalu dodane tudi tiste slovenske živalske pravljice, ki sicer odstopajo od mednarodnih tipov, a so vseeno tako značilne za naše pripovedno izročilo, da jih je bilo treba vključiti v mednarodno zakladnico živalskih pravljic. Na ta način je bilo mogoče pripraviti popolnejšo podobo tovrstnega slovenskega pripovednega izročila. Po drugi strani so v indeks pritegnjene tudi tiste avtorske enote, ki so odigrale pomembno vlogo pri širjenju ljudskega basenskega pripovedništva.

Med nastajanjem tega dela je bilo pregledanega zelo veliko gradiva in knjig, da ne bi spregledali katere od pripovedi, ki se uvršča med klasificirane živalske pravljice, povedke in basni. Seveda pa se vselej dogaja, da nam katera od pravljic kljub skrbnemu pregledu uide. Poleg tega nastajajo nove pravljичne zbirke, ki bodo še prinašale ustrezno pravljичno gradivo. Vendar bo tudi te pravljice s pomočjo tipnega indeksa lažje razvrstiti, prav tako pa tudi tiste, ki so bile morda spregledane ali jih zaradi nedostopnosti ni bilo mogoče uvrstiti v to knjigo.

---

¹ Besedo 'folktales' sem prevedla kot 'ljudske pravljice', kar je uveljavljen slovenski prevod, kadar govorimo o tovrstnih tipnih indeksih, čeprav bi bil točnejši prevod 'ljudske pravljice in povedke', saj so v mednarodni tipni indeks zajete tudi nekatere ljudske povedke in ne le pravljice.

Delo je namenjeno spoznavanju slovenskega pripovedništva v mednarodnem kontekstu, obenem pa tudi nadaljnjim raziskavam in študijam na področju slovstvene folkloristike. Prav tako pa tudi vsem, ki jih pripovedno izročilo veseli, zanima in navdihuje.

Pri tem delu so mi bili v oporo in pomoč številni raziskovalci doma in v tujini. Iskreno se zahvaljujem prof. dr. Hansu-Jörgu Utherju z inštituta *Enzyklopädie des Märchens* v Göttingenu, ki me je s svojimi nasveti in študijami usmerjal pri mojem delu. Prav tako pomembna je bila pomoč akademika dr. Milka Matičetovega, ki mi je bil s svojimi raziskavami in znanjem v veliko oporo. Zahvaljujem se tudi prof. dr. Robertu Dapitu z Oddelka za tuje jezike in literaturo pri Univerzi v Vidmu, mag. Martini Piko-Rustia s Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu in dr. Barbari Ivančič Kutin z Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, ki so mi posredovali dragoceno gradivo s terena in iz svojih arhivov. Za vzpodbudo in pomoč se zahvaljujem prof. dr. Ljiljani Marks z Inštituta za etnologijo in folkloristiko v Zagrebu, prof. dr. Jaroslavu Otčenašku z Etnološkega inštituta pri Akademiji znanosti v Pragi, prof. dr. Isabel Cardigos z Univerze Algarve v Faru na Portugalskem, Christine Shojaei Kawan, ki dela pri *Enzyklopädie des Märchens* v Göttingenu, pesnici in pisateljici mag. Anji Štefan, prof. dr. Mirjam Mencej ter prof. dr. Mileni Milevi Blažič z Univerze v Ljubljani. Moja zahvala je namenjena tudi vsem, ki so omogočili izid te knjige, med njimi Založbi ZRC SAZU, ki je delo vzela pod svoje okrilje; za finančno podporo se zahvaljujem Agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije ter Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU in njegovi predstojnici dr. Ingrid Slavec Gradišnik. Zahvaljujem pa se tudi vsem, ki so mi pomagali pri iskanju virov in literature, predvsem Vanji Huzjan z Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Za skrben jezikovni pregled pa je poskrbela dr. Jožica Narat, za kar sem ji iskreno hvaležna.

V Ljubljani, 17. 11. 2014

Monika Kropej Telban

Ustno izročilo predstavlja najstarejšo podobo slovstvene kulture narodov, je tisti del besedne umetnosti, ki je prehajal iz roda v rod in se pod različnimi družbenimi vplivi okolju in času primerno spreminjal, prilagajal, odmiral in na novo nastajal. Kljub temu da ima vsak narod svojo kulturo in izročilo, so prav pri ljudskem slovstvu opazne številne podobnosti in paralele na različnih koncih sveta. To so seveda raziskovalci ljudskega pripovedništva kmalu opazili, zato so na podlagi primerjave in vzporejanja sorodnega gradiva skušali spoznati razvojno pot in razširjenost posameznih pripovednih tipov. Razvili so historično-geografsko metodo raziskovanja ljudskega slovstva, ki je bila osnovana prav na primerjavi in iskanju sorodnih pravljicnih tipov.

Sistemizacija ljudskega slovstva je prinesla preglednost nad obsežnim gradivom pravljic in povedk, poleg tega pa tudi nad razširjenostjo in spreminjanjem posameznih pripovedi. Cilj indeksacije je bil, da bi ugotovili razsežnosti in vire, stilistične značilnosti ter soodvisnost med ustno in pisno tradicijo. Predvsem pa klasifikacije služijo kot znanstveno orodje, ki omogoča lažji dostop do sorodnih tipov ljudskih pravljic po celem svetu.

Med prvimi raziskovalci, ki so s svojimi študijami pripomogli k poznavanju mednarodne razsežnosti ljudskega pripovedništva, so bili Reinhold Köhler, Johannes Bolte, Jiří Polívka in Emmanuel Cosquin. Leta 1910 je finski etnolog Antti Aarne pod vodstvom Kaarla Krohna na osnovi finskih, danskih in nemških pravljic razvil sistem tipne klasifikacije (Aarne 1910), ki predstavlja temelje mednarodnemu sistemu klasificiranja še danes. Aarnejevo sistemizacijo je dopolnil ameriški folklorist Stith Thompson, prvič leta 1928 (Aarne, Thompson 1928), nato pa še leta 1961 (Aarne, Thompson 1961). Leta 2004 je Hans-Jörg Uther katalog razširil in ga priredil za potrebe sodobnega znanstvenega dela (Uther 2004). Nastala je mednarodna klasifikacija po AaTh oziroma ATU številkah, ki označujejo posamezne tipe pravljic.

Stith Thompson je literarno in ljudsko slovstvo razvrstil tudi po motivih in objavil *Motivni indeks slovstvene folklore* v šestih knjigah (Thompson 1955–1958). Analiziral je 40.000 posamičnih motivov in jim dodal reference k tekstom in literaturi. Pri tem je izločil obscene motive, ker se mu niso zdeli primerni, da bi jih vključil v svojo znanstveno publikacijo. Dopustil pa jim je prostor med številkami X700 in X749. Poleg mednarodnega tipnega indeksa pravljic je tako nastal tudi mednarodni motivni indeks pripovedništva, ki pa je mnogo bolj fragmentaren in vključuje tudi motive iz literature.

Pravljični tip določa bolj ali manj konstantno zaporedje motivov, ki si sledijo v konkretni pravljici oziroma v pravljичnem tipu, kot so npr. *Volk in sedem kozličkov*, *Rdeča kapica*, *Pepelka*, *Sneguljčica* in številni drugi. Pravljični motiv pa je manjša za-

ključena pripovedna enota, ki se lahko pojavlja v različnih pravljicnih tipih, vendar v drugačni zvezi in zaporedju drugih motivov. Ameriški antropolog Dan Ben-Amos je motiv opredelil kot multifunkcionalno strukturo različnih funkcij, ki je najpomembnejša najmanjša enota v pripovedi.²

Medtem ko je bilo do danes objavljenih že veliko tipnih indeksov ljudskih pravljic različnih narodov, je motivnih indeksov malo in še ti se omejujejo na določeno vsebinsko zaokroženo tematiko ljudskega pripovedništva. Prevladujoče mnenje raziskovalcev je namreč, da bi uporaba tovrstnih motivnih indeksov pripeljala k popolni fragmentaciji pripovednega izročila, po besedah nemškega etnologa Lutza Röhricha celo k »atomizaciji elementov«.³

Seveda pa imajo tipni indeksi pravljic tudi pomankljivosti, predvsem zaradi različnosti variant. Poleg tega so pravljice pogosto kontaminirane, namreč sestavljene iz različnih pravljicnih tipov. Zaradi teh in drugih razlogov so mnogi folkloristi skušali razvrstiti pravljice tudi po strukturalističnih in morfoloških metodologijah, kot npr. Vladimir Jakovljevič Propp, ki je v knjigi *Morfologija pravljice* (1928)⁴ namesto členitve na tipe in motive po tipnem indeksu pravljic Anttija Aarneja izpostavil funkcije kot sestavni del pravljic. Ugotovil je, da so vse pravljice sestavljene iz 31 funkcij, ki se pojavljajo v enakem zaporedju, in da so akterji v teh pravljicah reducirani na sedem likov oz. na sedem *dramatis personae*. Svojo študijo je razvil predvsem na osnovi ruskih pravljic Aleksandra Nikolajeviča Afanasjeva. Pravljicne strukture temeljijo na spoznanju, da pravljice niso deljene le po vsebini in akterjih, pač pa tudi po funkcijah v besedilu. Posamezni elementi morajo biti torej raziskani tudi v odnosu s strukturo teksta in funkcijo.

Proppova *Morfologija pravljice* velja za eno najvplivnejših del ruske znanosti. Vplivala je tudi na razvoj strukturalne semantike in semiotike, metodologije, ki so jo razvijali predvsem ruski, francoski, madžarski in izraelski folkloristi (Roland Barthes, Eleasar Meletinskij, Grigorij Permjakov, Sergej Nekljudov, Alan Dundes in Heda Jason). Litovska folkloristka Bronislava Kerbelyte je izdelala celo klasifikacijo litovskih bajeslovnih in etioloških pripovedi, urejenih po semantičnih in strukturalnih principih.⁵ Vendar so tovrstni metodološki pristopi bolj prilagojeni indeksiranju mitov in bajčnih povedk, etioloških pripovedi, legend in anekdot kakor pa klasifikaciji ljudskih pravljic.

² Dan Ben-Amos, The Concept of Motif in Folklore. *Folklore Studies in the Twentieth Century. Proceedings of the Centenary Conference of the Folklore Society*. (Ur.: Venetia J. Newall). Woodbridge/Totowa: Brewer 1980, str. 17–36.

³ Lutz Röhrich, *Sage und Märchen. Erzählforschung Heute*. Freiburg/Basel/Wien: Herder 1976, str. 148; I. M. Greverus, Thema, Typus und Motiv. Zur Determination in der Erzählforschung. *Laographia* 22 (1965), str. 130–139, tu, str. 133.

⁴ Vladimir Jakovljevič Propp, *Morfologija pravljice*. Ljubljana 2004. (Original: *Morfologija skazki*, 1928).

⁵ Bronislava Kerbelyte, *Tipy narodnyh skazanij: Strukturno-semantičeskaja klassifikacija litovskih etiologičeskikh, mifologičeskikh skazanij i predanij*. Sankt-Peterburg: Evropejskij dom 2001.

Ameriški folklorist Alan Dundes je uvedel še en pojem za sporočilno poetene motive ljudskega pripovedništva, ki jih je poimenoval »allomotifs«. S tem izrazom je poimenoval enakopomenske alternativne motive, ki se pojavljajo v različnih pravljičah, imajo pa enako simbolično vsebino.⁶ Dundes poudarja, da je vsaki od 31 funkcij, ki jih je definiral Vladimir Jakovljevič Propp, mogoče določiti enakopomenske alomotive. Proppove funkcije pa je preimenoval v »motifeme«.⁷ Razliko med pravljičnimi motivi in pravljičnimi alternativnimi motivi – alomotivi – je oprl na teorijo Kennetha Pikea o enotah »etic« (iz »phonetic« – glasoslovje) in »emic« (iz »phonemic« – nadomeščanje glasov) v pripovedi.⁸ Na ta način je Dundes v simbolični ekvivalenci alomotivov, ki ustrezajo določeni pravljični funkciji oz. motifemu, odkrival predvsem psihološko sporočilnost pravljičnih vsebin.

Jack Zipes je po Dawkinsu⁹ privzel pojem »meme« in ga opredelil kot pravljični siže, ki podobno kot v biologiji gen vpliva na prenašanje pravljič iz roda v rod. Od trdoživosti pravljičnih memov pa je odvisno, katere pravljičice in sižeji se bodo ohranjali bolj in kateri manj. Pravljični memi pomembno vplivajo na proces kulturne evolucije in pravljičam, povedkam, basnim in legendam pomagajo ustvarjati tradicijo s tem, da širom po svetu ustvarjajo zgodbe, ki temeljijo na človeški komunikaciji, narekujejo pa jih človeške izkušnje in prakse (Zipes 2012: 17–20).

ZAČETKI SISTEMIZIRANJA SLOVENSkih PRAVLJIČ

Že Matija Valjavec je sredi 19. stoletja ob ljudski pesmi in povedki *Mrtvec pride po ljubico*¹⁰ nakazal mednarodno razširjenost ljudskega izročila in motivike, ki se lahko pojavi tako v pripovedih kot tudi v ljudskih pesmih.

V *Slovenskem glasniku* je objavljajal številne ljudske pravljičice, povedke in drugo izročilo pod naslovom *Narodne stvari: priče, navade, stare vere*,¹¹ kjer je med drugim zapisal, da se pri nas premalo sistematično zbira ljudsko slovstvo, ki priča o preteklosti slovenskega naroda. Za zgled daje Nemce, še posebej Wilhelma Mann-

.....
⁶ Alan Dundes, *The Symbolic Equivalence of Allomotifs: Towards a Method of Analyzing Folktales. The Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes.* (Ed.: Simon J. Bronner). Logan: Utah State University Press 2007, str. 317–324.

⁷ Alan Dundes, *From Etic to Emic Units in the Structural Study of Folktales. The Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes.* (Ed.: Simon J. Bronner). Logan: Utah State University Press 2007, str. 90–100.

⁸ Kenneth L. Pike, *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behaviour.* Glendale 1954, str. 74, 99, 150.

⁹ Richard Dawkins, *The Selfish Gene.* Oxford: Oxford University Press 1976, str. 192.

¹⁰ *Narodne pripovijedke skupio u i oko Varaždina M. Kračmanov.* Varaždin 1858, v Uvodu.

¹¹ Matija Valjavec, *Narodne stvari: priče, navade, stare vere. Slovenski glasnik IX/1866; XI/1868, str. 23–28, 67–70, 108–112, 146–151, 229–230, 309–310, 406–409, 448–451; 152–154.*

hardta, in opozarja, da Nemci marsikaj prodajajo kot nemško, v resnici pa je slovan-sko. Opozarja pa tudi, da se pri nas najde marsikaj tujega, da torej ljudsko izročilo presega nacionalne okvire in je zato težko določiti, kaj je samo slovensko in kaj ne. Zato poudarja koristnost primerjalnih študij.

Primerjalnega raziskovanja se je sam obširneje lotil še v dveh objavah. Najprej v študiji *O rodjenicah ili sudjenicah*, ki jo je objavil leta 1865 v *Književniku*.¹² Pri tem je ovrgel trditev Jacoba Grimma, povzeto po Prokopu (6. stoletje), da Slovani nimajo predstav o boginjah usode. Sam navede več primerov tovrstnega izročila. S primerjalnega vidika je pristopil k ljudskemu pripovedništvu tudi leta 1866 v reviji *Kres: Prinešček, kako in od kod se nar. pripovedi razširjajo*,¹³ kjer kot primer navaja povedko *Zla žena Vuka Karadžića* in jo primerja s priliko o pokošenem oz. postrizhenem travniku Janeza Svetokriškega in s kajkavsko povedko istega tipa.

Karel Štrekelj je nameraval po objavi *Slovenskih narodnih pesmi* objaviti tudi slovenske ljudske pravljice in povedke, s tem pa bi gotovo tudi sistematično uredil in klasificiral pripovedno gradivo, kot je to storil pri pesmih, saj je v zvezi s tem že stopil v stik z Jiřijem Polívko, vendar ga je prehitela smrt. Za njim je ostalo bogato gradivo, ki ga danes hrani Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU v Ljubljani.

Ivan Grafenauer je ob ustanovitvi Inštituta za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti leta 1951 začel s sistematičnim urejanjem in klasificiranjem pripovedi, saj je bila ena od temeljnih nalog Inštituta zbiranje, urejanje in hranjenje narodopisnega gradiva. Velike zasluge za ureditev arhiva ljudskih pripovedi ima takratna tajnica in knjižničarka Albina Štrubelj, ki je pretipkala gradivo in določila tipe številnim pravljicam inštitutskega arhiva.

Ko je Stith Thompson pripravljal mednarodni tipni indeks ljudskih pravljic, je obiskal tudi Ljubljano. Srečal se je z Ivanom Grafenauerjem, Milkom Matičetovim in Nikom Kuretom z Inštituta za slovensko narodopisje. Ker je bil inštitutski arhiv pravljic že zasnovan v smislu mednarodne klasifikacije, je bilo sodelovanje pri mednarodnem indeksu toliko lažje. Tako je Thompson po posredovanju inštitutskih sodelavcev lahko vključil tudi slovenske ljudske pravljice v tipni indeks mednarodnih ljudskih pravljic in povedk (Aarne, Thompson 1961). Tipologijo pa sta določila predvsem Milko Matičetov in Albina Štrubelj.

Milko Matičetov je že v svojo disertacijo *Sežgani in prerajeni človek*¹⁴ pritegnil metodologijo finske historično-geografske šole. Dobro je tudi poznal prve tipne indekse pravljic. Nameraval je izdati *Kazalo slovenskih pravljic* in je v ta namen

¹² Matija Valjavec, *O Rodjenicah ili Sudjenicah*. *Književnik*, Zagreb 1865, str. 52–62.

¹³ Matija Valjavec, *Prinešček, kako in od kod se narodne pripovedi razširjajo*. *Kres* VI/2, str. 151–154.

¹⁴ Milko Matičetov, *Sežgani in prerajeni človek*. (Dela / Opera 15, Razred za filološke in literarne vede II). Ljubljana: SAZU 1961.

nadaljeval s klasificiranjem novoregistriranega pripovednega gradiva. Vendar ga je terensko delo v Sloveniji in predvsem v Reziji, ki jo je kot zakladnico ljudskega pripovedništva ravno tedaj odkril, preveč zaposlilo, tako da tega dela ni realiziral.

Urejanje in klasificiranje ljudskih pravljič sem nato nadaljevala jaz in posredovala podatke o slovenskih variantah za posamezne mednarodne pravljične tipe tudi Hansu-Jörgu Utherju, ko je pripravil dopolnjeno in razširjeno izdajo *Tipnega indeksa* (Uther 2004). Po mnogih letih zamudnega dela je zdaj prva knjiga vendarle pred nami.

KRATEK PREGLED KNJIŽNIH ZBIRK SLOVENSKEGA LJUDSKEGA PRIPOVEDNIŠTVA

Objave slovenskega ljudskega pripovedništva segajo nazaj v 16. stoletje, ko so protestantski pisci začeli vključevati v prve slovenske knjige. Sledili so posamezni primeri ljudskega pripovednega izročila, ki so bili objavljeni v pridigah, potopisih in kronikah.¹⁵ Tudi naš veliki polihistor Janez Vajkard Valvasor je nekaj teh pripovedi vključil v svoje štiri knjige *Slava vojvodine Kranjske* (1689). Prav tako je bilo veliko ljudskih zgodb objavljenih v starejši periodiki, še posebej v 19. in na začetku 20. stoletja, medtem ko so samostojne knjižne objave ljudskega pripovednega izročila za slovenski kulturni prostor nastale šele v 19. stoletju.

V Celovcu je že leta 1835 izšla knjiga z naslovom *Kratkozhasne pravlice otrokam v'podvuzhenje*, ki kljub naslovu, ki to obeta, ne prinaša pravljič, pač pa poučne zgodbe z moralnim naukom na koncu vsake pripovedi. Drobna knjižica je prevod nemškega originala Christopha von Schmida, prevedli pa so jo neznani mladi duhovniki v Celovcu.¹⁶ Knjižne zbirke slovenskih ljudskih pravljič in povedk pa so začele v večjem številu nastajati šele v drugi polovici 19. stoletja. Eno prvih knjig pravljič in povedk s širšega slovenskega ozemlja je objavil Fran Hubad leta 1882: *Pripovedke za mladino*, ki ji je sledil še drugi del leta 1888; obe knjigi sta izšli na Ptuj. Prav tako na Štajerskem je Fran Nedeljko leta 1884 objavil *Narodne pripovedke za mladino* (Nedeljko 1884). Tej zbirki so sledile še druge Nedeljkove knjige pravljič in povedk (1887, 1889, 1894, 1902, 1904 in 1908). V tem času je začel izdajati zbirke pripovedi tudi Anton Brezovnik. Tako so v njegovi knjigi *Šaljivi Slovenec* poleg krajših povedk zbrane predvsem najrazličnejše zgodbe, vici in uganke iz različnih publikacij in časopisov (Brezovnik 1884). Več ljudskega pripovednega izročila je v Brezovnikovi

¹⁵ Več o tem gl.: Ivan Grafenauer, *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje: Mohorjeva družba 1973; izdajo knjige je oskrbel Bogo Grafenauer. Prim. tudi: Marija Stanonik, *Zgodovina slovenske slovstvene folklore. Od srednjega veka do sodobnosti*. Ljubljana: Slovenska matica 2009.

¹⁶ Christoph von Schmid, *Kratkozhasne pravlice otrokam v'podvuzhenje*. Iz Némshkiga posloveníli mladi duhovni v'Zelovshki duhóvshnizi. V Zelóvzi 1835.

knjigi *Zakaj? – Zato! Zbirka pravljic, pripovedk in legend za šolo in dom*, ki je izšla leta 1894.

Prva zbirka slovenskih ljudskih pravljic in povedk, ki predstavlja kritično izbiro slovenskega pripovednega izročila, je knjižna zbirka Bogomila Kreka, sina slavista in profesorja na graški univerzi Gregorja Kreka, z naslovom *Slovenske narodne pravljice in pripovedke* (1885). Ta knjiga prinaša gradivo zbiralcev in publicistov 19. stoletja, vendar predvsem tiste ljudske pripovedi, ki so jih zapisovali zvesteje po izvirnem pripovedovanju in ne leposlovno prirejeno ali celo prevedeno iz nemščine, kot je bilo v 19. stoletju v navadi.

Leta 1885 je izšla tudi zbirka slovenskih ljudskih pripovedi, ki jih je zbral Alojzij Vakaj: *Pripovedke narodne. Kratkočasne pravljice in povesti*. Kmalu zatem so izdali pravljíčne zbirke s širšega slovenskega območja še Valentin (Hrizogon) Majar (1888), Prostoslav Sekolov (1889), Anton Kosi (1890–1891, 1892, 1894, 1896, 1897), Janko Pukmajster (pod psevdonimom Planinski 1891) in Josip Freuensfeld (1894). Hrvaški antropolog Friedrich Krauß je izdal južnoslovanske pravljíce in povedke v nemškem jeziku v dveh knjigah (Krauß 1883, 1884). Slovenske pravljíce in povedke mu je v veliki meri pošiljal Matija Valjavec, vendar pripovedi, žal, niso opremljene s podatki o kraju, pripovedovalcu, zapisovalcu in tudi z drugimi viri ne, tako da je to gradivo težje uporabno v strokovne namene, saj pravljícám in povedkam večinoma ni mogoče določiti točne provenience.

V začetku 20. stoletja so se tem zbirkám pridružile številne druge, ki so bile pogosto precej literarno predelane. Med njimi: *Šopek lepih pravljíc*, ki jih je zbral Feliks Stegnar (1910) in pravljíčne zbirke, ki jih je izdal Pavel Flere (1913, 1922, 1931). V tem času so začele izdajati knjige pravljíc tudi ženske publicistke in pisateljice, med njimi Ilka Vašte (1921), Manica Komanova (1923) in Lea Fatur (1941).

Na področju bajeslovja je opravil izjemno delo germanist Jakob Kelemina, ki je iz številnih časopisnih in knjižnih virov zbral več sto slovenskih bajčnih pripovedi in jih objavil v knjigi *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva* (1930) ter dodal spremno besedilo o slovenskem bajeslovju. Vendar v tej knjigi – kot že naslov pove – skorajda ni pravljíc in prav tako tudi ne basni in živalskih pravljíc.

Po vojni je izšla sodobnejša zbirka slovenskih ljudskih pravljíc, ki je dolga leta predstavljala osnovo večini poznejših izdaj slovenskih zbirk, namreč *Slovenske narodne pravljíce* Alojzija Bolharja (1952), ki je izšla leta 1955 nekoliko razširjena in s *Spremno besedo* Milka Matičetovega, sledili pa so ji številni ponatisi. Omeniti je treba tudi zbirko *Slovenska ljudska pripoved*, ki jo je leta 1966 izdal Franček Bohanec, čeprav prinaša predvsem povedke in je namenjena spoznavanju ljudskega pripovednega izročila, predvsem pa naj bi bila v pomoč šolski mladini pri pouku slovenskega jezika.

Dolgoletna urednica mladinske literature Kristina Brenkova je pri Mladinski knjigi v Ljubljani pripravila več odmevnih zbirk ljudskih pravljic: leta 1967 otroško zbirko *Babica pripoveduje*, nato pa še zbirko pravljic *Slovenske ljudske pripovedi*, ki je izšla leta 1970, spremno besedilo pa ji je napisal Milko Matičetov. Ti dve knjigi, ki sta nastali v dokajšnji meri na osnovi Bolharjeve zbirke pravljic, vendar so jima dodane še mnoge druge, sta doživeli številne ponatise in sta še danes zelo brani in priljubljeni.

Alojzij Bolhar je leta 1975 pri Mladinski knjigi izdal prvo zbirko slovenskih ljudskih živalskih pravljic z naslovom *Slovenske basni in živalske pravljice* (Bolhar 1975), ki predstavlja dober pregled do tedaj objavljenih slovenskih ljudskih živalskih pravljic in basni.

Slovenske legende je objavil Rado Radešček (1983, 1996), vendar ti dve knjigi ne prinašata legend v smislu pripovedi o svetnikih ter bogovih in ljudeh, pač pa so v njih zbrane ljudske pripovedi o krajih, cerkvah, gradovih in drugih lokalnih posebnostih in znamenitostih.

Da so pravljice še žive, je dokazala Marija Stanonik v knjigi *V deveti deželi* (1995), kjer je objavila sto slovenskih pravljic iz današnjih dni, torej novonabrano pravljlično gradivo, ki so ga zbrali predvsem slovenski šolarji. Pozneje je izdala tudi zbirko povedk z naslovom *Slovenske povedke iz 20. stoletja* (Stanonik 2003).

Leta 2008 je pri Novi reviji izšla zbirka *Slovenske pravljice*, ki jo je pripravil Niko Grafenauer. V tej knjigi so zbrane številne slovenske ljudske pripovedi, ne le pravljice, pač pa tudi povedke, ki jih je Niko Grafenauer odbral iz številnih pravljličnih knjižnih zbirk. Številne knjige za otroke je pripravila Anja Štefan, med njimi tudi zbirko slovenskih ljudskih pravljic *Za devetimi gorami* (2011), v kateri je objavila tudi nekatere pravljice, ki jih je zbrala sama, in nekaj takšnih, ki jih je posnel na terenu Milko Matičetov in so bile v tej knjigi prvič objavljene.

Številne zbirke slovenskih pravljic in povedk je objavila Dušica Kunaver, ki je s tem prispevala k ohranjanju slovenskega pripovednega izročila, vendar so pripovedi v njenih zbirkah dostikrat prirejene in ne upoštevajo dovolj sodobnih meril pri navajanju virov in drugih podatkov o izbranih ljudskih pripovedih.

V zbirki *Zakladnica slovenskih pripovedi*, ki izhaja od leta 1999 dalje pri založbi Didakta v Radovljici, je izšlo doslej trinajst knjižic, ki so namenjene predvsem šolski mladini in prinašajo v prvi vrsti povedke in nekoliko manj pravljice. Vsaka knjižica je tematsko zaokrožena in posvečena različnim žanrom in vsebinam. Doslej so v tej zbirki izšle bajčne pripovedi, legende, etiološke povedke in zgodbe o nastanku sveta, živalske pravljice in basni, povedke o rastlinah, pripovedi o ljudskih junakih ter krajevne in zgodovinske povedke.

Večina drugih knjižnih zbirk ljudskih pravljic in povedk, od katerih so nekatere izšle že sredi 19. stoletja, pa prinaša pripovedno izročilo iz določenih regij ali pokrajin. Sprva so izhajale v periodičnem tisku; tako je med prvimi že Jakob Volčič po različnih revijah in časopisih objavljal pripovedno gradivo iz Istre. V istem času je Matevž Ravnikar Poženčan zbiral ljudske pripovedi z Gorenjske. Enako velja za druge zbiralce ljudskega pesništva tistega časa, kot so bili Urban Jarnik, Matija Majar - Ziljski, Davorin Trstenjak in še mnogi drugi. Prav tako je tudi Matija Valjavec objavil številne slovenske ljudske pravljice, povedke in basni z Gorenjske predvsem v časopisih in revijah, pošiljal pa jih je med drugim tudi svojemu profesorju Franu Miklošiču na Dunaj. V knjigi, ki jo je izdal v samozaložbi in je bila ena prvih knjižnih zbirk ljudskih pravljic in povedk pri nas, je objavil le kajkavske pravljice in povedke iz okolice Varaždina (1858). Valjavčeva zbirka je bila sicer prva, a prinaša predvsem hrvaško gradivo.

Tudi samouk čevljar in pozneje trgovec Gašper Križnik je že leta 1874 izdal v samozaložbi svoje *Slovenske pripovedke iz Motnika* pod psevdonimom *Podšavniški*. Vse ostalo njegovo izjemno obsežno pravljичno gradivo pa je ostalo v rokopisu in še vedno čaka na natis.¹⁷

V tem času so številni zbiralci širom slovenskega etničnega ozemlja zbirali skupaj z ljudskimi pesmimi tudi ljudske pripovedi in jih pošiljali najprej leta 1868 ustanovljenemu 'Odseku za nabiranje narodnega blaga' pri Slovenski matici, ki je 4. novembra 1868 v *Novicah* objavil *Poziv za zbiranje narodnega blaga*. Od leta 1887 dalje pa je bil naslovnik gradiva Karel Štrekelj. Tega leta je namreč Štrekelj prevzel uredništvo obsežne zbirke *Slovenskih narodnih pesmi* in je v *Ljubljanskem zvonu* 7 in *Slovanu* 4 leta 1887 objavil *Prošnjo za narodno blago*, leto pozneje pa *Poziv k zbiranju narodnega blaga* tudi v mariborskem *Popotniku*. Štrekelj je nameraval pripraviti znanstveno izdajo slovenskih narodnih pravljic in povedk, vendar ga je smrt prehitela, in bogata zbirka pripovednega gradiva, ki mu ga je poslalo več kot tristo zbiralcev iz različnih krajev Slovenije, je ostala neobjavljena.¹⁸ Nekateri med zbiralci pa so ljudske pripovedi, ki so jih zbirali v svojem domačem kraju, objavljali tudi sami ali pa so njihovo gradivo pozneje objavili drugi.

Predvsem na Štajerskem in Koroškem so slovenske ljudske pripovedi vključene tudi v nemške zbirke, kot so na primer knjiga Johanna Krainza *Mythen und Sagen aus dem Steierischen Hochlande* (1880) in zbirki pohorskih in poštselskih pripovedi Paula Schlosserja (1912, 1956). Leta 1908 sta I. Recel in Pavel Poljanec izdala knjižico *Pavluša*, ki prinaša ljudske šaljive pripovedi o lokalnem norčku Pavluši, kot so na

.....
¹⁷ Križnikovo rokopisno gradivo hranita danes Arhiv ISN ZRC SAZU v Ljubljani in Sanktpetersburški arhiv v Rusiji.

¹⁸ Gradivo hrani Arhiv ISN ZRC SAZU v Ljubljani.

Ptujskem polju, od koder pripovedi izvirajo, poimenovali Pavliho. Pohorske bajke, povesti in pravljice sta objavljala Josip Brinar (*Pohorske bajke in povesti*, 1933) in Jože Tomažič (1942, 1943, 1944), pozneje pa tudi Oskar Hudales v zbirki pohorskih pripovedk in pravljic *Zlati krompir* (1968). V Mariboru je Eliza Lešnik objavila črtice iz mariborske zgodovine *Šumi, šumi Drava* (1925). Ljudske pravljice, ki jih je zapisoval okoli leta 1898 Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice, pa so po večini privzete iz zbirk, ki jih je koncem devetdesetih let 19. stoletja izdajal Anton Kosi; med njimi je le malo takih, ki jih je Senekovič sam zapisal in slišal pripovedovati (Senekovič / Stanonik 2011). S tega konca Slovenije naj omenim še zbirko Janka Orožna – leta 1936 je objavil knjigo *Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi* – in knjižico *Šaljivih zgodb o Lemberžanih*, ki jih je zbral in objavil Niko Kuret (1954).

Tudi v Prekmurju in Porabju so že zgodaj začeli zbirati ljudsko pripovedno izročilo. Števan Kühar je v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* pod vodstvom Karla Štreklja objavil pripovedno izročilo madžarskih Slovencev (Kühar 1910–1914). Julij Kontler in Anton Hren sta izdala dve knjigi *Narodnih pravljic iz Prekmurja* (1923, 1928). Po drugi svetovni vojni je ljudske pripovedi zbral Palko Gal (psevdonimi: Palko Dolinec, Pavle Rožnik), ki je med drugim objavil zbirki prekmurskih pravljic *Okamenele kraljične* (1956) in *Žalostna kraljična* (1975) ter *Slepi bratec* (1981), Karel Krajcar pa *Slovenske pravljice iz Porabja* (1983).

Tudi na Koroškem so prve objave ljudskih pravljic in povedk izšle v nemškem jeziku. Že leta 1887 je zbirko koroških pripovedi objavil Jakob Rappold: *Sagen aus Kärnten* (1887). Sledil mu je Georg Graber, ki je s svojimi nemškimi zbirkami koroških povedk in s svojimi teorijami o širjenju pravljic (1914, 1935, 1941) povzročil upravičen odpor med slovenskimi raziskovalci, ker je razglašal slovensko izročilo za nemško. Vendar je gradivo, ki ga je zbral, samo po sebi pomemben dokument koroškega ljudskega pripovedništva tistega časa. Med Slovenci je objavil *Paberke iz Roža* Ivan Albreht (1920), toda pripovedi v tej knjižici so avtorske in le motivika je tu in tam ljudska. Tone Gaspari in Pavel Košir sta objavila zbirko koroških pravljic *Gor čez izaro* (1923) in zbirko pesmic *Sijaj, sijaj sončece* (1923). Prvi, ki je koroško pripovedno izročilo zbral in objavljaj strokovno, je bil France Kotnik, ki je filologijo študiral na Univerzi v Gradcu pri Karlu Štreklju in Matiji Murku. Objavil je koroške narodne pripovedke in pravljice z naslovom *Storije* (1924, 1958). Sledil mu je Josip Šašel, ki je v knjigi *Narodno blago iz Roža* (1936) objavil številne koroške ljudske povedke v rožanskem narečju, ki jih je dialektološko uredil Fran Ramovš. Številne koroške pravljice in povedke pa je zbral in objavil tudi Vinko Möderndorfer (1924, 1934, 1946, 1957), ki je prav tako kot Kotnik in Šašel navedel osnovne podatke za posamezne pripovedi, dodal pa jim je tudi opombe.

Na Gorenjskem in delno Štajerskem je izjemno bogato gradivo zbral že omejnjeni Gašper Križnik iz Motnika, ki pa je sam objavil le drobno knjižico *Slovenske*

pripovedke iz Motnika (1874). Vse ostalo zbrano gradivo je pošiljal Slovenski matici, Baudouinu de Courtenayju, Karlu Štreklju in Jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti v Zagrebu. Pravlјice in pripovedke iz gornjegrajskega okraja (1926) in iz Savinjskih Alp (1926) je objavil Fran Kocbek, *Triglavske pravljice* Mirko Kunčič (1944), Vladimir Kavčič pa literarno predelane *Pravljice iz Poljanske doline* (1968), ki so izšle tudi v angleškem jeziku (1969). Ivan Tušek je objavljajl *Pripovedke iz Martinj vrha* v časopisih, vendar jih je pozneje zbral in uredil Janez Dolenc (1986), ki je tudi sam zbiral v Loškem pogorju (Dolenc 2000) in na Bohinjsem (1992), kjer sta zbirala ljudske pripovedi tudi Marija Cvetek (1993, 1999) in Marjan Zupan (1999). Pripovedno izročilo Škofjeloškega pa je zbrala in leta 2005 objavila v knjigi *Nekoč je bilo jezero* Marija Stanonik.

V okolici Trsta in delno na Notranjskem se je ljudskemu pripovedništvu posvečal Ferdo Kleinmayer (psevdonim Nande Vrbnjakov), ki je v knjigi *Iz starih časov* (1928) objavil pripovedno izročilo teh krajev, predvsem zgodovinske povesti. V Istri je številne ljudske pripovedi ohranil Marjan Tomšič (1989, 1993).

Na Pivškem je zbirala ljudske pravljice in povedke Andreja Źele in jih objavila v knjigi *Kratke štorije s Pivškega* (1996). Omenim naj še Borisa Čoka, ki je objavil ustno izročilo Lokve, Prelož in bližnje okolice (2012).

Na Primorskem, še posebej na Krasu, Goriškem ter Vipavskem so zbirali številni Štrekljevi sodelavci, med njimi tudi Anton Pegan, ki je pošiljal gradivo, nabrano med letoma 1868 in 1869, še Slovenski matici, izdano pa je bilo v začetku 21. stoletja (Pegan / Černigoj 2007). *Narodne pripovedke v Soških planinah* sta zbirala in objavila Andrej Gabršček (1894) in Jožef Kenda (1896), medtem ko je Ciril Drekonja objavil *Tolminske narodne pravljice* (1932). V novešem času zbirajo in objavljajo ljudske pravljice in povedke Pavel Medvešček (1990), Majda Peršolja (*Rodiške pravce in zgodbe*, 2000) in na Bovškem Barbara Ivančič Kutin (2013).

V Beneški Sloveniji je bil med prvimi, ki je v teh krajih zbral ljudske pripovedi, poljski jezikoslovec Jan Baudouin de Courtenay (1876, 1895, 1904, 1913). Zgodbe je zapisoval ob tem, ko je popisoval narečja tamkajšnjih prebivalcev. Na prelomu 19. in 20. stoletja je začel objavljati ljudske pripovedi iz Terske doline tudi pesnik, pisatelj in duhovnik Ivan Trinko. Anton von Mailly je zbral predvsem ljudske povedke in bajke, spremno besedilo h knjigi *Leggende del Friuli e delle Alpi Giulie* (1922) pa mu je napisal Johannes Bolte. Pripovedno izročilo Beneške Slovenije so zbirali tudi Rudolf Wagner, ki je objavil knjigo *Poglejmo v Beneško Slovenijo* (1931), Metod Turnšek (*Od morja do Triglava*, 1954), Pavle Merku (*Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji*, 1974), Paolo Petricig (2001) in Bruna Balloch (2010).

Za ohranitev terskega in rezijanskega pripovednega izročila pa je najbolj zaslužen Milko Matičetov, ki je sicer objavil le ljudske lirične pesmi *Rožice iz Rezije* (1972) in živalske pravljice *Zverinice iz Rezije* (1973), vendar je v Terski dolini že leta 1940,

v Reziji pa med letoma 1962 in 1973 zbral številne pravljice in povedke, ki pa so večinoma ostale v rokopisu in na magnetofonskih posnetkih.¹⁹

Na Dolenjskem sta poleg Janeza Trdine zbirala pripovedno izročilo tudi Tone Ljubič, ki je izdal *Ljudske pripovedke iz Dobropolj* (1944), in Branka Lazar, ki je v knjigi *Dobropoljska dolina stoji na jezeru* (2010) predstavila pravljčni repertoar pripovedovalke Ane Lazar. Tako kot v drugih slovenskih pokrajinah je Milko Matičetov zbral ljudske pripovedi tudi na Dolenjskem pri pravljčarju Antonu Dremliju - Resniku iz Petrušnje vasi pri Stični, ki so bile s pomočjo Anje Štefan pozneje tudi objavljene (2010).

Na Kočevskem je bil najpomembnejši zbiralec pripovednega izročila Wilhelm Tschinkel, ki je že leta 1911 objavil v nemškem jeziku kočevarske pravljice in povedke. Njegova nemška zbirka je bila leta 2004 ponovno izdana in prevedena tudi v slovenski jezik.

V Beli krajini je konec 19. in na začetku 20. stoletja zbral pesmi, pravljice in povedke duhovnik Ivan Šašelj, ki je pod mentorstvom Karla Štreklja objavil *Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada* (1906, 1909). Delno že pred drugo svetovno vojno, predvsem pa po njej je številne zbirke belokranjskih pravljic in povedk objavil Lojze Zupanc (1932, 1944, 1956), ki je objavljal tudi pravljice iz drugih slovenskih pokrajin.

Pripovedno izročilo, ki je regionalno vezano na posamezne pokrajine tako v Sloveniji kot onkraj slovenskih meja, kjer živijo Slovenci, še živi in ozaveščeni izobraženci ga še vedno zbirajo in izdajajo. Večina teh zbirk izhaja v knjižni zbirki *Glasovi*, ki jo je zasnovala in jo ureja Marija Stanonik. Vsaka knjiga prinaša ljudske pripovedi z drugega konca Slovenije in doslej je v tej zbirki od leta 1988 do danes izšlo že 44 knjig.

To je le kratek pregled knjižnih objav slovenskega pripovednega izročila. Vseh ni bilo mogoče predstaviti, več boste našli v bibliografiji. Veliko ljudskega pripovednega gradiva je izšlo tudi v periodiki, česar pa na tem mestu prav tako ni bilo mogoče obravnavati.

Objave so po kvaliteti zapisa zelo različne, predvsem tiste prve so pogosto literarno predelane oz. poknjižene in brez ustreznih podatkov o tem, kje, kdaj in kdo jih je povedal. Pozneje, zlasti pri Valjavcu je opaziti, da ohranja živahno pripoved dobrih pravljčarjev, ki so mu zgodbe pripovedovali. Šele s sistematičnim zbiranjem, ki se je začelo sredi 19. stoletja in so ga spodbujali pri Slovenski matici, Jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti v Zagrebu, še bolj pa Baudouin de Courtenay in Karel Štrekelj, se je začelo zapisovanje tudi narečnih besedil, s tem pa

.....
¹⁹ Hrani jih Arhiv ISN ZRC SAZU in v veliki meri še niso bili transkribirani. Narejen je bil le popis posameznih enot.

bolj verodostojno po pripovedovanju, vendar knjižne objave tistega časa teh načel po večini še ne potrjujejo, razen v primerih, ko so vodili zapisovanje jezikoslovci ali folkloristi. Šele po drugi svetovni vojni se je uveljavilo načelo čim bolj pristnega in zvestega zapisovanja pripovednega izročila po besedah pravljicarjev, vendar so tudi tokrat to uresničevali le predstavniki stroke, predvsem Milko Matičetov in sodelavci Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU ter drugih znanstvenih ustanov. Milko Matičetov je dokumentiral in posnel na magnetofonske trakove več tisoč enot ljudskih pripovedi. Vendar je od celotnega gradiva, ki ga je zbral širom po slovenskem etničnem ozemlju, objavil le drobce. Večina pripovedi je ostala v arhivih netranskribirana in le postopoma jih prepisujemo in objavljamo.

V *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljič* so bili pritegnjeni vsi dosegljivi in do zdaj evidentirani zapisi in objave pripovednega izročila, ne glede na to, kakšna je njihova kvaliteta, ki je seveda zelo odvisna od pripovedovalca in od načina dokumentiranja.

Živalske pravljice in basni so med seboj tesno prepletene in pogosto ni odvisno toliko od vsebine kot od pripovednega sloga oziroma načina pripovedovanja, kam bomo zgodbo uvrstili – med basni ali med pravljice in povedke. V ljudskem pripovedništvu je slog pogosto bolj svoboden in igriv, zato tu prevladujejo živalske pravljice.

Basni so nastajale vzporedno z živalskimi pravljicami in miti. Pozneje, ko je bajeslovna vsebina začejala prevzemati bolj zabavno in poučno funkcijo, pa so se te pripovedne zvrsti med seboj prepletle. Mnoge zgodbe so tonile v pozabo, nastajale so nove, našle so pot v knjige in druge oblike zapisov in tako lahko vsaj delno spremljamo njihov razvoj skozi čas.

Za basen lahko danes rečemo, da je ena najlepših stvaritev pripovedne in hkrati poučne vsebine. Je torej najlepša in najpomembnejša literarna posoda, ki nudi globoke etične misli in moralna vodila, kot jih je opisal Alojzij Bolhar v uvodu k svoji zbirki ljudskih basni in živalskih pravljic (1975: 7). Basen je torej poučna, pogosto komična pripoved, bodisi v prozi bodisi v verzih, v kateri nastopajo tipizirane in poosebljene živali, rastline, stvari ali pojmi (antropomorfizem). Živali in predmeti nastopajo v človeških vlogah, prevzemajo navade in slabosti ljudi ter posnemajo človeka tudi z govoricami, imeni, poimenovanjem krajev in drugimi oblikami antropomorfizacije. Človeške slabosti so predstavljene navadno v šaljivi, zasmehljivi ali zbadljivi luči; tako je basen nekakšno ogledalo, v katerem lahko ljudje vidimo sami sebe, svoje napake in slabosti. Od živalskih pravljic in povedk basni ločuje poudarjeno izraženo poučno sporočilo, nauk, morala ali modrost oz. življenjska filozofija, zlasti na začetku ali na koncu pripovedi. Ločuje pa jo tudi način podajanja vsebine, ki je pri basnih bliže epskemu izražanju; vsebina je poenostavljena in jasno povedana. Na preprost, duhovit in lahkoten način nas basni učijo spoznavati miselnost, etiko in moralne vrednote časa, v katerem so nastajale. Živali so okarakterizirane navadno z vedno istimi lastnostmi (lisica je zvita, osel neumen, lev mogočen itd.) in se gibljejo v svetu resničnih človeških odnosov. Darinka Petkovšek je menila, da je celotna zgodba čim bolj živa in slikovita prispodoba odnosov med ljudmi, iz nje pa izhaja ali pa je vanjo zaviti nrvstveni nauk (Petkovšek 1967: 97). Irena Avsenik Nabergoj je definirala basen kot izmišljeno zgodbo, ki pripoveduje o namišljenem dogajanju, katerega nosilke so antropomorfizirane živali, rastline ali tudi stvari. Za basen je konstitutiven »signal uporabnosti« (nauk, morala, na začetku kot »promition« ali na koncu kot »epimition«), ki bodisi jasno pove, da je zgodba posebni zgled ali pa »transformirani signal«, ki sporoča, da je povedana zgodba kot celota metaforična in ji je zato treba pripisati pravi pomen (Avsenik Nabergoj 2011: 165).

Veliko pripovedi o živalih ne uči morale in etike, pač pa življenjsko modrost in bistroumnost. Življenjska modrost je pogosto prepoznavna že iz zgodbe same. Temu

nasprotno je moralni nauk izpostavljen v basnih, zato so bile vključene v pridige, parabole in eksemple, ki jim pogosto sledi še posebni vzgojni epilog. Didaktično sporočilo je bilo še posebej popularno v klasicistični literaturi pa tudi v objavah iz 19. in začetka 20. stoletja, ko je bila basen lahko celo drugotnega pomena. V teh primerih moralni nauk predstavlja glavni del zgodbe. Tak primer je v tej knjigi objavljen pod pravljичnim tipom ATU 275A *Tekma med zajcem in polžem*. Tovrstne basni sicer niso ljudske, vendar so vključene v tipni indeks, ker so močno pripomogle k širjenju in ohranjanju basenskega izročila med ljudmi in ker s pomočjo njih lažje prepoznavamo razvojno pot določene zgodbe. Prav v primeru basni in živalskih pravljic se literarno in ljudsko izročilo močno prepletata in vplivata drug na drugega.

Po dolžini je basen načeloma kratka, medtem ko je lahko živalska pravljica tudi na dolgo pripovedovana. Vendar pa dolžina ni zanesljiv kriterij za določanje žanra. Zgodbo je mogoče reducirati, prav tako pa tudi raztegovati in ji dodajati najrazličnejše opise ali zaplete. Strukturo basni lahko predstavljajo daljša, rimana ali prozna besedila, lahko pa je basen tudi prav kratka, sestavljena le iz enega verza ali stavka, ki je pogosto v obliki pregovora ali reka. Taki metaforični pregovori so lahko zelo stari, na primer pregovor semitsko-grškega izvora:

Tresla se je gora, rodila se je miš. (Perry 1965: XXXI).

Marsikatera basen se je namreč sčasoma vsebinsko močno obrusila, tako da je ostal le njen nauk ali moralno sporočilo, kar je lahko ohranjeno v pregovorih, frazemih in wellerizmih, kot so: *Volk dlako menja, navade nikoli; Vrana vrani ne izključe oči; Osel gre le enkrat na led; Naglost ni prida! – je rekel polž, ki je hodil sedem let na bučo in padel dol; Kitimo se le z lastnim perjem, ne kot vran s tujim; Zvit kot lisica; Počasen kot polž; Plašen kot zajec* in podobno. Vendar tudi te kratke sentence skrivajo v sebi nekdanje znanje in nam pomagajo spoznavati stare resnice, modrosti in sporočila.

Basni so lahko po obliki, strukturi in žanru:

1. daljše ali krajše pripovedi v prozni ali rimani obliki,
2. šaljive zgodbe,
3. razlagalne povedke,
4. eksempli ali prilike,
5. primerjave in parabole,
6. uganke,
7. pregovori, frazemi in wellerizmi.

Vsebinsko so živalske pravljice in povedke bolj raznolike kot basni, ker so bolj prepuščene ljudski domišljiji in ustvarjalnosti. Kot že rečeno, je pogosto težko potegniti mejo med basnimi, živalskimi pravljicami in povedkami, v katerih nastopajo živali. Milko Matičetov se je v *Predgovoru k Zverinam iz Rezije* v primeru rezijan-

skega izročila odločil za enotno uporabo termina *živalska pravljica*: »Nikakor ni naključje, da ves čas govorim le o 'živalskih pravljicah' in ne o 'basnih'. Res je, precej tukajšnjih tekstov je vsebinsko v rodu z basnimi, ki so jih v vezani ali nevezani besedi oblikovali slavni ali skromni basnopisci. Vendar vsebina ne more odločati o pripadnosti k ti ali oni zvrsti, odločilna je le oblika. Tu zbrano gradivo ima izrazito epski, pripovedni slog in zato sem se vedoma, hote izognil imenu 'basen', pa naj literarni teoretiki rečejo k temu karkoli že. Živo gradivo ima pač svoje lastne zakonitosti, kaj rado uhaja iz starih kalupov in nas stalno sili k premišljanju, k prevrednotenju.« (Matičeto 1973: 37–38).

Isti pravljичni tip je lahko predstavljen tako v obliki enega kot drugega žanra. In če je za rezijanske živalske pravljice značilen pravljični slog, saj so Rezijani o lisici, volku in medvedu pripovedovali z ljubeznijo – »con amore«, kot je ugotavljal že Baudouin de Courtenay – pa lahko na primer koroške živalske pripovedi pogosto opredelimo kot povedke, saj med koroškim izročilom tudi sicer najdemo razmeroma malo pravljic; močno namreč prevladujejo povedke.

Živali so v basnih in živalskih pravljicah le redko poimenovane; tudi v rezijanskih pravljicah imajo le tu in tam kakšno ime. Tako sta na primer z imenom počaščena le dva mačka: »Barba Fric« in »Barba Gwank«, lisica je včasih poimenovana »Lina«, koza »muja Karotova« – po hišnem ali družinskem imenu – volk boter Žuan, v ljudski pravljici iz Iške vasi, ki jo je zapisal Franc Kramar, nastopata stari pes Terin in mladi pes Švajcar (ATU 101+103). Sicer pa najdemo več imen v literarnih basnih in živalskih pravljicah, kjer nastopata pes Belin (Valjavec) in pes Hertko (Dajnko). Pogosto dobijo živali imena po svojih lastnostih, na primer pes Skopek, ker je bil skop (Dajnko). Pravo plejado imen pa najdemo v živalskih pripovedih Josipa Brinarja z naslovom *Lisica Zvitorepka* (1904), kjer se poleg glavne protagonistke pojavljajo številni drugi, med njimi volk Lakotnik, medved Miško, lev Miroljub, maček Krnjav, zajca Plahun in Belin, jazbec Dremuh, ris Lukavec, kokot Grebenjak, kuri Brsklja in Grahorka, gosak Vrtokljun, šoja Stražimira, krokar Črnuh, vrani Kavra in Krokača, škorec Čebljač, vrabec Prosoj, sinica Repačica in štoklja Dolgopetka.

Več kot imen živali najdemo v živalskih pravljicah imen za kraje in domačije, še posebej v rezijanskih pravljicah. Kraji so večkrat omenjeni tudi v tistih živalskih pripovedih, ki se uvrščajo med povedke.

V basnih in živalskih pravljicah je pogosto uporabljen direktni govor: živali se ogovarjajo z botrom in botrico, lisičko sestričko, stričkom volkom in se včasih tudi vikajo ali celo onikajo.

Na evropsko tradicijo živalskih pravljic in basni so vplivale basni, ki so nastajale že v zgodnji semitski civilizaciji ter v egiptovski, asirski in sanskrtski literaturi. Predvsem sumerske in akadijske knjige, kot je *Modrost Šurupaka*, ali stari asirski

teksti, kot je *Knjiga Ahikarja*, so imeli velikanski vpliv na mediteransko oziroma starogrško literaturo in basen (Holzberg 2002: 13). V mezopotamski oz. babilonski *Etana epiki* iz ok. 1800 pr. n. št. že najdemo basni, ki so jih pozneje prevzeli grški pisci (Holzberg 2002: 12). Tako lahko na primer basen *Lisica in orel* najdemo tako v *Etani* kot pri grškem pesniku Arhilohu (Archilochus, ok. 650 pr. n. št.). Na razvoj basnospisja v Evropi so vplivale tudi orientalske basni, ki izhajajo iz indijske zbirke *Pančatantra*. Glavna protagonistka v njih sta šakala, poimenovana Kalila in Dimna (*Kalilah in Dimnah*). Arabsko verzijo Kalile in Dimne²⁰ ali basni *Bidpaia* je v grščino prevedel že Simeon Seth okoli leta 1080 pr. n. št. in je bila razširjena pod naslovom *Stephanites in Ichneletes*. Vpliv *Pančatantra*²¹ in drugih indijskih pripovednih zbirk opazimo med drugim tudi v budistični knjigi pripovedi *Jataka* (Jātakas), ki je vplivala na bližnjevzhodne in grške basni (Perry 1965: XIX).

Največji vpliv na evropske basni pa je imela grška tradicija basnospisja. Basni omenja že grški pesnik Heziod (Hesiodos, ok. 700 pr. n. št.), ki v svojem verzificiranem koledarju kmečkih opravil *Dela in dnevi* (202–212) navaja basen *Slavec in orel* (Holzberg 2002: 12). Sicer pa so najstarejše znane antične basni – že omenjene – Arhilohove basni. Pesnik Arhiloh je bil po rodu z otoka Parosa in je živel v 7. stoletju pr. n. št.

V času klasične grške kulture je pesnik in pisec komedij Aristofan iz 4. stoletja pr. n. št. ustvarjal basni, ki so se širile predvsem z gledališkimi igrami. Na razvoj antičnih basni so močno vplivali tudi naravoslovni živalski opisi Plinija, Aristotela in Klavdija Eliana. Toda najslavnejši grški basnospisec, ki je ustvaril antično in evropsko basen, je bil Ezop (Aisopos, Aesopus), ki je bil po nekaterih pričevanjih legendarna oseba; živel naj bi v prvi polovici 6. stoletja pr. n. št. in je bil po izročilu suženj frigijskega ali traškega porekla, majhne postave in grbast, toda izjemnega duha in pameti. Zadnji od njegovih gospodarjev naj bi ga osvobodil na otoku Samosu in odtlej naj bi Ezop živel v Babilonu, kjer je na dvoru kralja Likurga reševal uganke. Po nekaterih pričevanjih je umrl v Delfih.

Basnospisca Ezopa prvi omenja grški zgodovinar Herodot (Herodotos, ok. 480–420 pr. n. št.) in piše, da je bil suženj z otoka Samosa (Holzberg 2002: 15). Tudi grški filozof Aristotel (Aristoteles, 384–322 pr. n. št.) piše v *Retoriki* (2. knj., 20. pogl., 1393a23–1394a18) o Ezopu, sužnju z otoka Samosa (Holzberg 2002: 11).

Pod Ezopovim imenom je krožilo veliko basni z moralnim in satiričnim sporočilom. Tradicijo Ezopove basni, kakršno poznamo danes, je ohranil Gaj Julij Fedrus

²⁰ Slovenski prevod: *Kalila in Dimna. Knjiga modrosti Ibn Almkafa*. Iz arabščine prevedla Mohsen Alhady in Margit P. Alhady. Opombe in spremno besedilo napisala Margit P. Alhady. Ljubljana: Mladinska knjiga 1998.

²¹ Slovenski prevod: *Pančatantra. Indijske basni in pripovedke*. Prevedel Fran Bradač. Ljubljana: Mladinska knjiga 1959.

(Gaius Iulius Phaedrus, ok. 15 pr. n. št. – 50 n. št.), trakijski suženj iz Makedonije, pozneje osvobojenec, ki je živel na Avgustovem dvoru v Rimu. Basni je pretopil v verze, hkrati pa je postala del njihove vsebine morala. Avtor najstarejše ohranjene grške zbirke Ezopovih basni pa je Valerij Babrij (Valerius Babrios, 2. stol. n. št.), ki je pisal estetsko zelo dovršene basni v metrični obliki, ki se približuje prozi, vendar imajo njegove basni običajno satirično in ne moralne poante. Babrijeva zbirka basni je verjetno služila kot vzor latinskemu piscu Avijan (Avianus iz 4. stol. n. št.), kajti večino njegovih 42 basni najdemo že pri Babriju.

Med pomembnejšimi pisci v času rimske republike, ki so s svojimi deli vplivali na evropsko basnopisje, so bili oče rimskega pesništva Enij (Quintus Ennius, 239–169 pr. n. št.), rimski pesnik Kvint Horacij Flak (Quintus Horatius Flaccus), ki je živel v 1. stoletju pr. n. št., in latinski prozni pisec Apulej (Lucius Apuleius, ok. 125–170 n. št.), avtor znamenitih *Metamorfoz* ali *Zlatega osla*. Na nastanek basni so vplivali tudi naravoslovni živalski opisi antičnih piscev, predvsem Plinija (Plinius) in Aeliana (Claudius Aelianus, 175–235 n. št.).

V srednjem veku so se basni širile prek proznih basenskih knjig in zbirk, kot so bile *Collectio Augustana* (3. stol.), *Aesopus Latinus* (4. stol.), *Collectio Vindobonensis* (4. stol.) in *Romulus* (5. stol.).

Na evropsko basnopisje pa so začeli sredi 11. stoletja vplivati tudi močno priljubljeni živalski epi in romani, v katerih sta imela osrednjo vlogo lisjak, imenovan *Reinhart*, in volk, imenovan *Isengrim* (Ysengrimus). Tako so nastale zbirke, kot je latinski živalski ep *Ysengrim*, ki je bil napisan okoli leta 1150. Ena najpomembnejših knjig basni tistega časa je prevod in priredba Ezopovih basni v zbirki *Ysofet* Marije Francoske (Marie de France) s konca 12. stoletja. Njene basni odslikujejo ustroj tedanjega sveta in družbena razmerja med močnimi in šibkimi ter svobodnimi in podrejenimi sloji, torej socialno podobo, ki je bila značilna za tedanje fevdalno družbo.

Še vplivnejši v tem času pa je bil francoski živalski epos *Le Roman de Renart* (Roman o Lisjaku), ki je nastal v 12. stoletju in predstavlja kritiko tedanje družbe in politično satiro. Podobno tudi italijanski živalski ep *Rainaldo e Lesengrino*, kjer sta glavna protagonistata lisjak *Rainaldo* in volk *Lesengrino* ali *Isengrino*. Lisjak je v francoskem živalskem epu predstavljen z bolj simpatičnimi potezami, kot so ga poprej slikali drugod. Bil je izjemno priljubljen in že kmalu po nastanku preveden v nemščino, angleščino in holandsščino. Nemška verzija tega živalskega epa, t. i. *Reineke Fuchs* ali *Reinhart Fuchs* (Ep o lisjaku Reinhartu) ali *Reynke de Vos*, tudi *Raineke Vos* (1498), je moralizirajoča kritika družbe, predvsem vladajočih in cerkvenih slojev in se je v srednjeevropskem prostoru med 12. in 15. stoletjem širila tudi med ljudstvom. Pozneje je ta zbirka navdihnila med drugimi Jeana de La Fontaina, Johanna Wolfganga von Goetheja, Jacoba Grimma, G. Marbacha, P.

Petersona, na Slovenskem pa – mnogo let pozneje – Josipa Brinarja, ki je v knjigi *Lisica Zvitorepka* (1904) k nam le delno presadil nekaj drobcev *Romana o Lisjaku*. Kot je zaupal Milku Matičetovemu, je zgodbice »nabral levo in desno iz slovenskih, srbskih, čeških, ruskih in drugih publikacij, potem pa pretopil v daljšo pripovedno enoto, nekakšno živalsko povest« (Matičetov 1973: 38). Pri tem je vsebino močno predelal v zabavno branje za mladino. *Roman o Lisjaku*, predvsem pa ljudsko izročilo sta navdihnili Valjavčeve živalske pripovedke, napisane v heksametrih.²² Germanist Dušan Ludvik je nemški živalski ep natančno raziskal tudi z vidika njegove odmevnosti v slovenskem kulturnem prostoru (Ludvik 1971)²³ in je na prošnjo Matičetovega odkril v *Zverinicah iz Rezije* 21 živalskih pravljic, ki so nastale po motivih tega živalskega eposa.

Tradicija Ezopovih basni se je nadaljevala s prevodi 'ezopovskega romana' *Življenje veleslavnega pesnika basni Ezopa*. Pri tem sta imela velik vpliv dva nemška pisca: Heinrich Steinhöwel s svojimi v nemščino prevedenimi Ezopovimi basnimi (1476) in Antonius von Pforr, avtor vplivnega dela *Das Buch der Beispiele der alten Weisen* (1480), ki je nastalo v približno istem času. Prav onadva sta tudi prva uporabljala izraz 'fabel' (franc. 'fable', slov. 'fabula') za basen.

V nemški literaturi 16. stoletja je bila basen pomembna zvrst. Med najvidnejše avtorje sodijo pisci basni v verzih: Burkard Waldis (*Esopus*, 1548), Hans Sachs (*Sehr Herrliche Gedicht*, 1558) in Erasmus Alberus (*Fabeln*, 1534). Na zgodovino basni pa je vplival tudi Martin Luther s trinajstimi predelanimi basnimi v prozi iz leta 1530, objavljenimi posthumno leta 1557 (Avsenik Nabergoj 2011: 167). V tem času se je izoblikoval tip emblematične basni (v obliki ugank z medsebojno povezano besedo in sliko), kakršne sta pisala na primer Johannes Posthius v Nemčiji in G. Corrozeta v Franciji. V Italiji je med drugimi v času renesanse pisal basni tudi Leonardo da Vinci.²⁴

Humanizem in renesansa sta prinesla zanimanje za antične oblike basni in novo didaktično moč te zvrsti. Pojavljale so se latinske izdaje Ezopovih basni, hkrati je cvetela pridiga, ki je uporabljala priliko, v kateri je bila pogosto privzeta basenska vsebina. V tem času so se v Evropi povečali vplivi indijske in iranske *Pančatantra*; še posebej močan vpliv je imela *Pančatantra modrega Pilpaja*, v kateri so basni nanizane v okvirno pripoved in so zgodbe vpete v skupni kontekst, kar je ustrezalo srednjeveški in renesančni evropski literaturi.

²² Matija Valjavec, *Živalske pripovedke*. Izbral in uredil Viktor Smolej. Ljubljana: Mladinska knjiga 1951.

²³ Dušan Ludvik je napisal tudi razpravo *Srednjeveški Lisjak Reinhart na Slovenskem*, a je ostala v rokopisu.

²⁴ Slovenski prevod: Leonardo da Vinci, *Basni in legende*. Priredil Bruno Nardini. Izbral in prevedel Jaša L. Zlobec. Ljubljana: Mladinska knjiga 1990.

Humanizem in renesansa sta prinesla novo zanimanje za antične basni. Pojavile so se latinske izdaje Ezopovih basni, hkrati je cvetela pridiga, ki je vključevala basni sorodno priliko (Javoršek 2001: 157). V 17. stoletju so se pojavili številni pisci avtorskih basni. Didaktična poezija je bila v tem času še vedno enakovreden del literarne umetnosti, med tedanjimi basnopisci pa je izstopal Jean de La Fontaine, ki je jasno zastavil načelo avtorske umetniške basni.²⁵ Njegov vzor so bili predvsem antični basnopisci, vpletal je tradicijo srednjeveške basni in živalskega romana, privzemal pa je tudi motiviko orientalskih basni in se predvsem opiral na *Knjigo luči ali vedenje kraljev, kakor ga je sestavil modri Indijec Pilpaj* (Pariz 1644). V njegovih basnih nastopata celo Fedrus (Phaedrus) in modri Pilpaj. Basen, ki so jo prej prištevali bolj k retoriki kakor k pesništvu, je La Fontaine spremenil v »ljubko poetično igralno škatlico«, v kateri sta duhovito povezani moralna tendenca in pesniška zabava za odrasle literarno omikane bralce. S tem pa je odločilno vplival, da je basen postala v razsvetljenstvu modna zvrst po vsej Evropi (Avsenik Nabergoj 2011: 167). Močno je vplival na evropske basnopisce in tradicijo pripovedovanja basni. Njegove basni so utemeljile basen kot sodobno literarno zvrst, ki pa je še vedno privzemala nekatere značilnosti didaktične literature, pozneje odrinjene na rob književnosti.

Drugi veliki basnopisci v času razsvetljenstva in romantike, ki so imeli vpliv na slovensko basensko ustvarjalnost, so bili še Gotthold Ephraim Lessing, Thomas Moore, Johann Wolfgang von Goethe in Christian Friedrich Daniel Schubart, ki je basen ne le kritično, pač pa tudi politično zaostрил. V slovanskem svetu je bil znan poljski razsvetljenski pisec basni Ignacy Krasicki (1735–1801), na naše pisce basni pa so vplivali predvsem Matija Antun Relković in Dositej Obradović ter najbolj znani ruski basnopisec Ivan Andrejevič Krilov (1768–1844), ki je pisal še v duhu razsvetljenstva, vendar so bile njegove basni že bolj satirične in družbenokritične, uperjene proti tedanjim razmeram v carski Rusiji.²⁶ Zaradi družbene kritike ga štejejo tudi med predhodnike ruskega realizma.

Slovenci smo dobili prevode klasikov basni in priredbe živalskih epov razmeroma pozno. Enaintrideset Ezopovih basni je prevedel Valentin Vodnik. V letu 1805 je okoli 150 Ezopovih basni prepesnil tudi njegov učenec Janez Nepomuk Primic. Urban Jarnik je prevedel 32 Ezopovih basni in jih objavil v svoji knjigi *Sber lepih ukov sa slovensko mladino* leta 1814. Peter Dajnko je leta 1824 prevedel 20 Ezopovih basni, leto pozneje, pa je 40 Ezopovih basni poslovenil Franc Metelko. Veljavnejšo pesniško obliko so dali Ezopovim basnim Miroslav Vilhar, Simon Jenko

²⁵ Slovenski prevod: Jean de La Fontaine, *Enim v prid in drugim v kvar. Izbrane pesmi*. Izbrala in prevedla Marija Javoršek, spremno besedo napisal Jan Jona Javoršek. Ljubljana: Mladinska knjiga 2001.

²⁶ Slovenski prevod: *Petdeset basni Ivana Andrejeviča Krilova*. Poslovenil, uvod in opombe napisal Mile Klopčič. Ljubljana: Mladinska knjiga 1964.

in Josip Stritar²⁷. La Fontainove basni so bile prvič prevedene v slovenščino šele leta 1917 v priredbi ljubljanskega župana Ivana Hribarja. Sodobnemu bralcu je na novo predstavila tega znamenitega basnopisca Marija Javoršek s svojim dovršenim prevodom izbranih basni leta 2001. Knjigi je dodano tudi spremno besedilo o Jeanu de La Fontainu in zgodovini basnopisja, ki ga je napisal Jan Jona Javoršek.

Razsvetljenstvo in humanizem sta tako kot drugod v Evropi pospešila tudi razvoj slovenskega basnopisja. Številne basni so pri nas vključili duhovniki v prilike in pridige, kot npr. kapucin Janez Svetokriški (Tobija Lionelli) v *Sacrum Promptuarium* (1691, 1707), kapucin oče Rogerij, imenovan tudi Rogerij Ljubljanski (Mihael Krammer), v *Palmarium empyreum* (1731, 1734) in jezuit Jernej Basar v knjigi *Pridige iz bukvic, imenovanih Exercitia* (1734). Vendar je razsvetljenstvo s tem, ko je s posebno vneto začelo gojiti poučno živalsko basen, povzročilo v naši terminologiji in poimenovanju pripovednih žanrov precejšnjo zmedo, saj je bila pri nas beseda *basen* do tedaj uporabljena za raznovrstne pripovedi in celo za pravljice. Da bi novouveljavljeno pripovedno zvrst ločili od ostalih zgodb, so vpeljali dodatni, iz latinščine izposojeni izraz *fabula*, termin, ki ga najdemo že pri Leopoldu Volkmerju.

Prve avtorske basni so nastajale v Pohlinovem krogu in bile objavljene v prvem slovenskem pesniškem zborniku *Pisanice (Pisanice od lepeh umetnosti, 1779–81)*, ki ga je urejal avguštinec Janez Damascen Dev (Anton Feliks Dev), v *Pisanicah* pa sta objavljala basni tudi Valentin Vodnik in Marko Pohlin. Vodnik je objavjal basni tudi v *Veliki in Mali pratiki, Drobtinica* in v *Pesmih za pokušino* (1806). V času slovenskega razsvetljenstva sta pisala basni Leopold Volkmer in Peter Dajnko. Slednji je objavil 20 basni – »kratke fabule« – že v svoji *Slovnici slovenskega jezika*,²⁸ predvsem pa v zbirki *Posvetnih pesmi*.²⁹ Dajnko je poznal tako nemško kot slovensko tradicijo basnopisja in se je močno naslanjal na Lessingove kritiško in ustvarjalno usmerjene basni, v zbirko pa je sprejel tudi basensko snov Leopolda Volkmerja (Potrata 1998: 303). Volkmerjevih pesmi v svoji zbirki ni označil, spremenil jim je naslove in jih predelal (Potrata 1990: 181). Z basnimi je želel predvsem zabavati in moralno vzgajati slovensko ljudstvo. Tudi Matija Ahacel, ki je pod svojim imenom izdal prvo posvetno slovensko pesmarico z melodijami: *Pesme po Koroškim ino Štajerskim znane* (Celovec 1833), je v njej prav tako predelal nekaj Volkmerjevih pesmi pa tudi pesmi drugih tedanjih pesnikov. Pomembno pa so vplivale na razvoj basnopisja na Slovenskem tudi basni in prilike Antona Martina Slomška, ki je veliko

²⁷ Prim.: Josip Stritar, *Izbrana mladinska besedila*. Izbral in uredil Anton Slodnjak. Ljubljana: Mladinska knjiga 1978.

²⁸ *Lehrbuch der Windischen Sprache*. Graz 1824.

²⁹ *Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajerskem*. Radgona 1827.

svojih pesmi objavljaj v *Drobtinicah*, v *Velikem berilu* in tudi drugod.³⁰ Značilna za te basni je baročno-klasicistična oblika z vzgojnim ali moralnim podukom.

V času zgodnjega realizma je basen ponovno oživil Matija Valjavec, ki velja za najpomembnejšega slovenskega basnopisca. Živalskih pravljic in basni ni le zbiral med ljudstvom, pač pa je marsikatero tudi prepesnil, med drugim basni *Volk Rimljan*; *Osel, kralj zverin*; *Vojska z volkom in psom*. Basni in živalske pravljice pa so pisali tudi Fran Erjavec,³¹ Janez Trdina,³² Janez Cigler, Fran Levstik, Anton Aškerc in Janko Polak. Josip Brinar je – kot že rečeno – objavil živalske pravljice za odraslo mladino z naslovom *Lisica Zvitorepka* (1904), Rado Murnik *Lovske bajke in povesti* (1914), Fran Ksaver Meško pa *Volk spokornik in druge povesti za mladino* (1922).

V času moderne so pisali literarne basni Fran Saleški Finžgar, Josip Stritar,³³ Dragotin Kette,³⁴ Josip Murn Aleksandrov, Simon Jenko; v novejšem času pa Slavko Pregl, Rado Bordon, Cvetko Golar, Dušan Mevlja, Pavel Golia, Vida Jerajeva, Gustav Krklec,³⁵ Matej Bor,³⁶ Ferdo Godina,³⁷ Miroslav Košuta,³⁸ Miroslav Slana Miros,³⁹ Svetlana Makarovič, Alenka Bizjak, Nataša Konc Lorenzutti, Marko Stabej in še mnogi drugi.

Živalske pravljice in basni so si utirale pot do ljudi tudi prek ljudskega pripovedništva. Tako se je v slovenskem ljudskem izročilu do danes ohranila kar bogata in pestra zbirka pripovedi o živalih. O slovenskih ljudskih basnih in živalskih pravljicah sta pri nas pisala predvsem Milko Matičetov in Alojzij Bolhar. Medtem ko je Alojzij Bolhar v *Slovenskih basnih in živalskih pravljicah* (1975) zbral slovenske živalske pripovedi iz vse Slovenije, je Milko Matičetov v *Zverinica iz Rezije* (1973) predstavil predvsem bogato rezijansko gradivo, saj so med Rezijani prav živalske pravljice izjemno priljubljene. Še posebej zgodbice o botri lisičici in botrčku volku, ki se še danes pripovedujejo med ljudmi. Prav te pravljice o lisici in volku so se še najbolj ohranile tudi drugod po Sloveniji in so ponekod pripovedno žive še danes. Milko Matičetov

.....
³⁰ Prim.: Anton Martin Slomšek, *Črni maček in druge zgodbe*. Izbral in spremno besedo napisal Viktor Smolej. Celje: Mohorjeva družba 1983.

³¹ Fran Erjavec, *Domače in tuje živali v podobah*. Uredil Janez Dular. Ljubljana: Mladinska knjiga 1995.

³² Priredba za mladino: Janez Trdina, *Kdor drugemu jamo koplje. Basni*. Izbral in priredil Iztok Ilich. Ljubljana: DZS 2004.

³³ Josip Stritar, *Izbrana mladinska besedila*. Uredil Anton Slodnjak. Ljubljana: Mladinska knjiga 1978.

³⁴ Dragotin Kette, *Basni in pravljice*. Uredil in spremno besedo napisal Joža Mahnič. Celje: Mohorjeva družba 1990.

³⁵ Gustav Krklec, *Zvonček na repu. Nove telegrafске basni*. Prepesnil Matej Bor. Ljubljana: Mladinska knjiga 1954.

³⁶ Priredba za mladino: Matej Bor, *Sračje sodišče ali je, kar je*. Ljubljana: Mladinska knjiga 1961.

³⁷ Ferdo Godina: *Siničke v škornju*. Ljubljana: Mladinska knjiga 1987.

³⁸ Miroslav Košuta, *Basni kratke sape*. Čedad: Revija Galeb, Zadruga Novi Matajur 2000; isti: *Nove basni kratke sape*. Čedad: Revija Galeb, Zadruga Novi Matajur 2003.

³⁹ Miroslav Slana Miros, *Joj, ne vedi se kot slon*. Ljubljana: Borec 1984.

je med letoma 1962 in 1973 zbral 240 živalskih pravljic, vendar jih je v *Zverincah iz Rezije* objavil le 60 (Matiččetov 1973: 21). Nekaj arhivskega gradiva sem upoštevala v tej zbirki, vendar je na magnetofonskih trakovih gotovo ostalo še več variant, ki niso bile registrirane v tem indeksu.

Skupaj z Robertom Dapitom sva leta 2011 objavila predvsem otrokom namenjeno zbirko ljudskih basni in pripovedi o živalih *Živalska govorica*, ki je izšla v zbirki *Zakladnica slovenskih pripovedi* pri založbi Didakta. Tej knjigi je dodano spremno besedilo, ki je namenjeno predvsem mlajšim bralcem. Pri Mladinski knjigi pa je izšla zbirka basni, prirejena za otroke v šoli: *Kdo pojasni krasne basni?* – izbor slovenskih in tujih basni, ki sta jo pripravila Igor Saksida in Mojca Honzak (2014) in ji je dodan didaktični instrumentarij.

Sicer pa še vedno nimamo pregledne knjige o zgodovini slovenskega basnopisja in o basnih, zato sem tudi dodala ta nekoliko izčrpnjši uvod.

Študije o slovstvenem izročilu o živalih in o odnosu ljudi do živali segajo na področje etnologije, literarne zgodovine, folkloristike in antropologije. Sčasoma se je človekov odnos do živali in narave spreminjal, kar se kaže tako v izročilu, literaturi kot tudi v znanstvenih raziskavah.

Medtem ko so ljudje v preteklosti živeli v tesnem sožitju z naravo in živalmi, ki so jih imeli za sebi enake in so v njih pogosto videli svoje prednike in božanstva, je človeštvo sčasoma postajalo vedno bolj dominantno. V času razsvetljenstva so začeli opozarjati na pomen narave, zlasti po načelu Rousseaujeve filozofije, da se mora človek vrniti nazaj k naravi. Tudi Herder je menil, da so se živali tako množično pojavile kot protagonisti v basnih, ker je njihov značaj nespremenljiv sestavni del narave in naravnega reda. Zato ni nič nenavadnega, da so v tem času basni in živalski epos ponovno zaživeli. Vendar je razvoj tehnokracije in globalizacije v razvitem svetu naredil svoje in šele danes se osveščeni posamezniki zavedajo napak, ki so jih ljudje storili v preteklosti. Vse to pa delno odseva tudi v živalskih pravljicah in basnih ter v raziskavah o njih.

Zavračanje delitve na naravo in kulturo, ki jo vidijo kot produkt zahodne miselnosti, je že dolgo debata na področju antropologije, o čemer sta pisala med drugimi tudi Philippe Descola (2013) in Eduardo Kohn (2013). V znanosti sta dolgo veljali načeli specizma in antropocentrizma, ki ju danes le počasi izpodrivajo raziskave, ki sledijo nespecistični filozofiji in ekocentrizmu (Dunayer 2009: 161), kar se odraža tudi v folklorističnih in literarnih raziskavah. Načelo multispecizma sta med drugimi zagovarjala tudi Eben Kirskey in Stefan Helmreich (2010). Etnozoološke raziskave odkrivajo, da sta v poeziji in literaturi, kjer je navzoč spoj folklornega z živalskim, pogosto navzoča antropomorfizem (živali privzemajo človeške lastnosti) in zoomorfizem (živalske lastnosti se pripisujejo ljudem), kar približuje živalske vr-

ste ljudem (Visković 1996: 34). Marjetka Golež Kaučič ugotavlja, da so zaradi novih ekoloških in etičnih spoznanj v širšem družbenem in kulturnem prostoru in zaradi spremenjenega stanja sveta potrebne kompleksne raziskave relacij človeka do živali in narave v folklori, literaturi in kulturi (Golež Kaučič 2013 in 2011a). Spremenjeno dožemanje narave in potrebe po kompleksnih raziskavah bodo, kot se zdi, postavili temelje novi akademski disciplini zoofolkloristiki. Podobno tudi nekateri antropologi ugotavljajo, da je treba namesto videnja sveta s perspektive ene narave in mnogih kultur gledati svet s perspektive mnogoterih narav in ene kulture. Poudarek teh študij temelji na spoznanju, da obstajajo različni svetovi in različne realnosti. Kot trdi Eduardo Viveiros de Castro, kozmologije ljudstev v Amazoniji govorijo o duhovni enovitosti in telesni raznolikosti, in to v nasprotju z zahodno kozmologijo, ki priznava univerzalnost substanc, teles in naravnih zakonov ter duhovne in intelektualne razlike.⁴⁰ To, kar mi imenujemo »človeškost«, je torej nekaj univerzalnega in je značilno za vsa živa bitja. Notranja »človeškost« je duša človeka ali živali in izkazuje intencionalnost in subjektivnost tega bitja. Zaradi različnih zunanjih podob, teles oziroma narav posameznih bitij obstajajo mnogotere perspektive in vso to mnogoterost bi morali upoštevati in spoštovati.

Basni in živalske pravljice ter povedke niso le nekaj preživetega in odraz preteklih stvaritev, pač pa nastajajo v drugačni obliki, z drugačno vsebino in sporočilnostjo tudi danes tako v literaturi kot v sodobnem pripovedništvu. In tudi te zgodbe na svoj način odsevajo današnji čas in sodobno miselnost.

---

⁴⁰ Eduardo Viveiros de Castro, *Cosmological Deixis and Amerindian Perspectivism*. *Journal of the Royal Anthropological Institute* (N. S) 4/3, 1998, str. 469–488. Isti: *Cosmological Perspectivism in Amazonia and Elsewhere* (Masterclass Series 1). Manchester: HAU Network in Ethnographic Theory 2013.

Slovenske živalske pravljice in basni v tej knjigi so razvrščene v mednarodne pravljичne tipe od ATU 1 do ATU 299. Posamezni tipi pravljic so predstavljeni v osnovni obliki in zaporedju motivov, ki se v njih pojavljajo, poleg tega pa so predstavljene tudi odstopajoče variante določenega pravljичnega tipa, kar je označeno z navedbo: ad ATU 1. Zvezdica (*) pred oznako ATU in pred številko pomeni, da je bil ta pravljичni tip na ustreznem mestu dodan, ker je pogost v slovenskem izročilu in je zanj tudi značilen, dodanih je bilo 17 pravljичnih tipov. Izjemoma so nekatere pravljice uvrščene v pravljичni tip z oznako AaTh, kar pomeni, da ga najdemo v starem tipnem indeksu (Aarne, Thompson 1961). V tipnih indeksih so navadno zbrani le podatki za vsako pripovedno enoto posebej; da bi prepisali celotno pravljico oz. povedko in objavili vse variante, kot je to v navadi pri preglednih izdajah ljudskih pesmi, bi bilo namreč preobsežno. So pa v *Tipnem indeksu slovenskih ljudskih pravljic* dodani pri vsakem pripovednem tipu primeri zgodbe – po eden, dva ali celo več, kot to lahko zasledimo pri nekaterih tipnih indeksih drugih narodov, npr. v francoskem, španskem in madžarskem. Pripovedi, ki so predstavljene v celoti, so objavljene v dobesednem prepisu iz originala, kar pomeni, da so lahko objavljene tudi v narečju, starinskem jeziku in celo z napakami, če se te pojavljajo v primarnem zapisu.

Vsega skupaj je zajetih 151 pravljичnih tipov s pripadajočimi variantami. Na koncu kataloga je dodan seznam literature, zbirk in virov, iz katerih je gradivo vzeto. Prav tako je dodana tudi ustrezna domača in tuja strokovna literatura. Pri vsaki pravljici je dodana tudi ustrezna ATU številka oz. so dodane ATU številke, kadar je pravljica sestavljena iz več pravljичnih tipov, medtem ko odlomki, ki nimajo ustreznice v mednarodnem tipnem indeksu, niso posebej označeni, npr. z znakom x, kot je to mogoče zaslediti v nekaterih tipnih indeksih.

Pri posameznih tipih pravljic in povedk so navedeni slovenski in angleški naslovi, nemški pa je dodan le pri tistih pripovednih tipih, ki so obravnavani tudi v temeljnem priročniku slovstvene folkloristike *Enzyklopädie des Märchens*, in to na koncu opisa pravljичnega tipa. Navedena literatura in viri ter zbrano gradivo omogočajo nadaljnje raziskave in študije pripovednega izročila.

Vse variante slovenskih živalskih pravljic in basni v tej knjigi so dokumentirane s podatki, ki jih je bilo za posamezne enote mogoče dobiti (kraj, pripovedovalec, zapisovalec, čas zapisa, arhivski podatki in vir ali objava). Vsebinsko manj običajne variante so predstavljene s kratko vsebino oz. s povzetkom. Gradivo je predstavljeno na ta način zato, da indeks ne bi bil le suhoparen seznam tipov in citatov, pač pa da so informativno podane tudi posamezne enote. Navedene so tudi ljudske pesmi, ki se vsebinsko uvrščajo pod določen tip, kakor tudi tiste, ki so bile pritegnjene v pridige. Navedene so tudi tiste literarne verzije pripovednih tipov pravljic, ki se brez

bistvenih odstopanj držijo ljudskega izročila in so nanj tudi vplivale. Tako so vključene basni naših zgodnjih basnopiscev, kot so Valentin Vodnik, Peter Dajnko, Urban Jarnik, Anton Martin Slomšek, Matija Valjavec, Janez Trdina, Fran Levstik, Fran Saleški Finžgar, pa tudi odlomki iz Brinarjeve priredbe *Romana o Lisjaku – Lisica Zvitorepka*. Pri teh basnih je namreč vpliv ljudskega izročila in tradicije evropskega basnopisja več kot očiten, po drugi strani pa so njihove objave prispevale, da so se basni vse bolj širile med ljudmi. Slovenci bi namreč imeli zelo malo ljudskih basni in živalskih pravljic, če ne bi bilo teh literatov, ki so pisali avtorske basni, prirejali ljudske basni, pogosto pa tudi mednarodno basnopisje prevajali in ga posredovali mladini in odraslim.

Razvrstitev ljudskih pravljic in povedk po mednarodni klasifikaciji ATU (Aarne-Thompson-Uther) je sicer zelo pregledna, vendar pogosto pogojna, kajti odstopanja posameznih variant so velika pa tudi prepletenost motivov znotraj ene pripovedi onemogoča povsem zanesljivo klasifikacijo. Kljub temu je ta sistem klasificiranja v veliko oporo tako pri sistematičnem razvrščanju svetovnega pravljичnega izročila in pri iskanju sorodnih variant kakor tudi pri komparativnem študiju domačega in mednarodnega pripovednega gradiva.

LISICA ZVITOREPKA / THE CLEVER FOX

1–69

Lisica in medved orjeta, panjska končnica.

V slovenskem ljudskem slovstvu skorajda ni živali, ki bi bila tako priljubljen protagonist, kot je lisica.⁴¹ Vendar to ni le odraz ustvarjalnosti slovenskega naroda, pač pa se je njen lik izoblikoval tudi pod vplivom tuje literature in umetnosti.⁴²

Kot je bilo že omenjeno v uvodnem poglavju, je lik lisice dobil svojo današnjo podobo tako pod vplivom starih orientalskih basni, predvsem *Pančatantra*, kot tudi pod vplivom stare grške tradicije basnopolisja. V indijskih basnih in epih nastopata šakala Kalila in Dimna, v grško-rimski mitologiji pa je imela lisica pogosto bolj negativno simboliko. Bila je v sovražnem odnosu predvsem z bogom vina Dionizom (Dionysos), ker je veljala za škodljivko, ki uničuje vinsko trto. Aristofan in Ovid pišeta o njeni ljubezni do grozdja (Aristophanes, *Equites* 1077; Ovid, *Fasti* 4, 679–712). Od tod tudi nastanek basni ATU 59 *Lisica in grozdje*.

Najstarejša znana antična basen je nastala okoli leta 650 pr. n. št., znana kot Arhilohova (Archilochos) basen o kršitvi dogovora med lisico in orlom. Orel v odsotnosti lisice odnese njene mladiče, lisica pa jih reši z grožnjo, da bo požgala drevo, na katerem ima orel gnezdo.⁴³ Ta basen je bila prenesena tudi k nam, objavil pa jo je Jožef Eržen leta 1854;⁴⁴ uvrščena je pod dodani pravljичni tip *ATU *56**.

⁴¹ V večini evropskih jezikov je lisica moškega spola, v slovenskem jeziku pa je ženskega.

⁴² O tem sem več pisala v člankih: Kropej 2005 in 2007.

⁴³ Hans-Jörg Uther, Fuchs. *Enzyklopaedie des Maerchens. Handwoerterbuch zur historischen und vergleichenden Erzaehlforschung*. Bd 5/2–3, Berlin, New York: Walter de Gruyter 1986, 453.

⁴⁴ *Šolski prijatelj* 1854, str. 141–142. Po: Alojzij Bolhar, *Slovenske basni in živalske pravljice*. Ljubljana 1985, str. 48–49.

Še posebej vplivne pri razširjanju basni o lisici pa so bile tiste, ki so jih pripisali legendarnemu basnopiscu Ezopu (Aesopus). Že v njegovih basnih nastopa lisica v vlogi zvijačne in hinavske živali, ki je pripravljena storiti vse, da bi le dobila svoj plen. Zbirke basni, ki so jih napisali npr. Fedrus (Phaedrus), Babrij (Babrius) in Avijan (Avianus), ohranjajo ezopovsko basnopisje in so bile podlaga rimskim basnim, močno pa so vplivale tudi na srednjeveške basni evropskih piscev.

Pod vplivom Biblije (Vp 2,15: Lisice vinogradov pokončevalke) predstavlja lisica v srednjeveškem izročilu krivoverce, razkolnike in zle demone, lahko pa tudi zahrbtnega in krivičnega vladarja, kakršen je bil Herod.

Pravljice o lisici so bile poznane že v času Karla Velikega v 8. stoletju. Lisica pooseblja hinavca in zlobneža v apokrifnih legendah, kot npr. v legendi o sv. Bonifaciju, ki je zahteval od lisice, da prinese nazaj ukradene kokoši, nato pa jo je pokončal z mečem (Gregor der Große, Dialogi 1, 9; Speculum exemplorum 1, 15).

Na izročilo o lisici je začelo sredi 11. stoletja vplivati v Evropi močno priljubljeno pesnjenje živalskih epov, ki so se delno naslanjali tudi na indijsko *Pančatantra* in priljubljena šakala Dimno in Kalilo. Med 12. in 15. stoletjem se je v tem prostoru širil tudi srednjeveški živalski ep o lisjaku Reinhartu oziroma roman o Lisjaku, ki je predstavljal moralizirajočo kritiko družbe. Lisjak pooseblja pretežno slabosti in predstavlja kritiko vladajočih in cerkvenih slojev.

Medtem ko ima lisica v mitih, povedkah in pravljicah vlogo božanske ali demonične živali, v basnih privzema človeške lastnosti, najpogosteje zvijačnost in goljufivost. Vendar je nauk tako živalskih pravljic kot basni po navadi isti: Posnemajte lisico v njeni modrosti in bistrournosti, varujte pa se njene hinavščine in zlobe. Ne zaupajte priliznjenim sladkoustnežem in ne vdajajte se požrešnosti, častihlepnosti, sebičnosti in drugim slabostim, kajti to je pot, ki drži v pogubo.

Vse to je vplivalo na lik lisice, kakršnega poznamo še danes, ko v metaforični rabi pogosto rečemo, da je nekdo potuhnjen kot lisjak, zvit kot lisica, od tod tudi izraz *prelisičiti* v pomenu 'nekoga okrog primesti'. Splošno uporabljamo izraz zvitorepka in zvitorepec – *Zvitorepec* se imenuje tudi priljubljeni otroški strip Mikija Mustra.

Med frazemi v pogovornem jeziku uporabljamo besedne zveze: *Lisici na rep obesiti* ali pa *Lisici na rep stopiti*. Še več je pregovorov, med njimi primera: *Lisica, ki spi, kokoši ne ujame* in *Lisica tudi na videz spi, da kure ulovi*.⁴⁵

Veliko pa je v slovenskem pripovednem izročilu živalskih pravljic in povedk, kjer sicer nastopa lisica, vendar niso uvrščene med mednarodne pripovedne tipe. Še posebej izrazit je njen lik v rezijanskih pripovedih, kar je razvidno tudi v zbirki *Zverinice iz Rezije*, ki jo je izdal Milko Matičetov (1973). Tu ima *botra Lisičica* sicer

⁴⁵ Janez Keber, *Živali v prisposodobah 2*. Celje: Mohorjeva družba 1998, str. 106, 109.

pomembno vlogo, a sodijo mnoge zgodbe o njej med živalske pravljice, ki odražajo – po mnenju Matičetovega – veliko veselje ljudi do fabuliranja in izmišljanja zgodbic in lisičjih dogodivščin. Takšna je tudi pravljica *Lisica romarica* (Matičetov, 1973: št. 23, str. 87–90), ki sicer ohranja srednjeveško motiviko živalskih romarjev iz romana o Lisjaku, razlikuje pa se po tem, da je veliko bolj pravljična in da z veliko domišljije pripoveduje o lisici, ki med pometanjem najde vinar in se odpravi v Rim k papežu; spotoma vzame s seboj še celo vrsto živali, v Rimu pa se ustavijo v neki gostilni, tam pijejo, pojejo, se pretepajo, nazadnje pa ne plačajo računa, češ da jih gostilničar ni pravočasno prosil zanj in jih je na koncu še celo tepel. Ta pripoved se kolikor toliko ujema s pravljicami tipov ATU 20D*, ATU 130, ATU 210, čeprav je zelo po svoje zaokrožena.

Drug primer slovenske variante pripovedi iz srednjeveškega romana o Lisjaku je mednarodni pripovedni tip ATU 1+2 *Kraja rib*. Ta basen predstavlja enega najstarejših zapisov ljudskega pripovedništva pri nas – rokopis Mihe Kastelica iz ok. leta 1840, ki ga danes hrani NUK: Ms 472, kopijo pa tudi Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

Lisičji rep, ki je že pregovorno košat in rdeč ali rjav, služi lisici pogosto kot pripomoček pri lovu in nabiralništvu. Lovljenje na rep zasledimo med drugim tudi v razlagalnih povedkah *Kako lisica rake lovi* in *Kako lisica nabira med*,⁴⁶ ki ju pogojno uvrščamo k pravljicam tipa ATU 63 *Lisica se znebi bolh*.

Lisičji rep pa ima lahko v ljudskem izročilu tudi vlogo meča ali sekire, kot npr. v pravljичnem tipu ATU 56A, kjer lisica grozi ptici, da bo posekala drevo in se polastila njenih mladičev. Ta motiv se pojavlja tudi v ljudski pesmi *Lisica in petelin*, ki jo lahko uvrstimo pod pravljični tip ATU 61 in jo je objavil Karel Štrekelj v *Slovenskih narodnih pesmih* (1895–1898, št. 961). V zadnji rimi je lisica predstavljena kot *Lisjak sekač*:

*Lesica krog je skakala,
Z debelim repam mahala,
De brezico bi sekala.*

Sicer pa je bila basen *Lisica in petelin* dokumentirana že v 7. stoletju in je med drugim znana tudi kot sestavni del živalskega latinskega epa *Ysengrimus* (ok. 1150).

Basenska snov pa se je širila med ljudi tudi s cerkveno in profano likovno umetnostjo, saj so na srednjeveških in renesančnih reliefih, tapiserijah in freskah pogosto upodobljeni prizori iz bestiarijev, lovski motivi, odlomki iz cikla romana o

⁴⁶ *Vedež* 3, št. 1, 3. 1. 1850, str. 6.

Lisjaku in iz basni. Še posebej pogosto so upodobljene basni AaTh 61A *Lisica pridiga gosem*, ATU 60 *Lisica in štokrlja se obiščeta*, ATU 57 *Lisica in krokar*, ATU 56B *Lisica in ptičji mladiči* in motiv *Lisica romarica*, ki se s spokorništvom želi izogniti zasluženi kazni.

Kar dvakrat je lisica upodobljena na freskah iz 15. stoletja v Marijini cerkvi na Škrilinah pri Beramu v Istri. Cerkvico je poslikal slikar Vincenc iz Kastva leta 1474. Tu sta na freski v cerkveni ladji, kjer je upodobljen *Poklon treh kraljev*, naslikana dva motiva z lisico. Na spodnjem robu so namreč privzeti motivi lova, priljubljeni tudi na tapiserijah, in med njimi najdemo *Petelina rablja*, ki obeša lisjaka, in prizor iz basni *Lisica in štokrlja*. Resda je ta cerkva na Hrvaškem, vendar je bila v srednjem veku notranja Istra kulturno in politično združena s Kranjsko; tako je npr. leta 1471 v Žminju slikal Mojster s Kranjskega.

Lik *Petelina rablja*, ki je upodobljen na tej freski, je vzet iz evropskih srednjeveških pravljic. Tudi *Lisjak na vislicah* je eden najbolj znanih srednjeveških literarnih motivov in je opisan v vseh redakcijah srednjeveškega živalskega epa o lisjaku Reinhartu, ki so nastajale od 2. polovice 12. stoletja do začetka 16. stoletja, najbolj podrobno pa je opisan v holandskih verzijah 13. in 14. stoletja z vsemi potrebnimi rekviziti: vislice, vrv, zanka, lestev, lisico vleče po lestvi navzgor maček rabelj.⁴⁷ Na freski v cerkvi na Škrilinah pri Beramu pa je rabelj rdeč petelin, ki drži v kljunu dolgo vrv in z njo vleče lisjaka, ki ima okoli vratu zanko, po lestvi navzgor pod vislice. Ob levem robu stojita dva petelina, ki predstavljata ali gledalstvo ali člana sodniškega zbora. Petelin je stopil na mesto rablja in zamenjal mačka po vsej verjetnosti zato, ker je petelin glavni tožilec lisjaka, ki krade predvsem kure, in zato, ker je rdeča barva barva rablja. Tako je ljudska domišljija petelinu prisodila poklic sodnika, glavarja in rablja.

Lisica in štokrlja ATU 60 pa je priljubljena ezopovska in tudi znana La Fontainova basen, kar je gotovo močno vplivalo na njeno razširjenost. Motiv na freski je prevzet s tapiserij ali grafičnih predlog in je pogosto upodobljen kot eden izmed žanrskih prizorov na gotskih freskah.

Tovrstne upodobitve so imele v tistih časih ne le krasilni, pač pa tudi vzgojni pomen, predstavljale pa so tudi kritiko vladajočih družbenih razredov, zlasti cerkvenih krogov.

Zelo nazorno pa je podana basen o *Lisici in žerjavu* na kamnitem reliefu na nagrobniku Ivana Kacijanarja v Celju, ki so ga njegovi gostitelji leta 1539 zahrbtno umorili. Kipar je v spomin na ta dogodek upodobil ob junakovih nogah lisico, ki je povabila v goste žerjava in mu pregriznila vrat.

.....
⁴⁷ Dušan Ludvik, Fragmenti srednjeveške živalske zgodbe na Slovenskem. *Slavistična revija* 19, 1971, str. 189–199, na str. 192.

Lep primer upodobitve živalskega romarja najdemo na gotsko-renesnančni freski v cerkvi sv. Urha v Maršičih pri Ortneku (južno od Velikih Lašč). Cerkev sv. Urha v Maršičih je poslikal »meštar ot Senja« iz skupine slikarjev s Hrvaške, po vsej verjetnosti Tomaž iz Senja ok. leta 1515.⁴⁸ V prezbiteriju je na desnem ostenju severovzhodnega okna upodobljen motiv *Lisjaka romarja* oz. *Lisice romarice* v naravni velikosti, pokončni drži, z romarsko palico, torbico in kardinalskim klobukom na glavi. Na klobuku sta poleg školjke, ki je znak romarstva, upodobljena tudi dva para prekrizanih ključev, znak rimskega papeža; okrog vratu ima lisjak privezано popotno torbo, iz katere moli glava kokoši, ki jo je spotoma zadavil.

Ta motiv sodi v tradicijo živalskega epa o lisjaku Reinhartu in je iz literature prodril nazaj k svojemu začetku – med ljudstvo, kot je ugotavljal finski folklorist Antti Aarne.⁴⁹ Zlasti nemška inačica epa o lisjaku Reinhartu je naperjena proti dvoru in Katoliški cerkvi, tako da je že Martin Luther ta ep označil kot živahno podobo dvornega življenja. Kritične ideje proti papežu so širili tudi drugi sočasni sramotilni moralizatorski spisi, t. i. 'antipapalije'.

Med ljudmi so krožila besedila in majhne grafike – letaki ali celo igralne karte, katerih glavni junak je najpogosteje lisjak. Največkrat nastopa kot pridigar kokošim ali gosem, opravljen v meniško obleko, v tacah ima romarsko palico ali molek. V času gotike in renesanse taki prizori niso le šaljivo opozorilo, ampak resna kritika in svarilo pred hinavskimi dvoličneži na najvišjih posvetnih in cerkvenih položajih.⁵⁰ Tovrstni motivi so drugod po Evropi nastajali pozneje, v največjem razmahu protestantizma tam, kjer je bilo reformacijsko gibanje najmočnejše.

Monumentalna upodobitev lisice v Maršičih je tudi povezana z bogatim ljudskim izročilom o živalskih romarjih na Slovenskem, saj lahko najdemo številne namišljene in hinavske spokorniške romarje, od volka spokornika, lisic namišljenih spovednic, do cele vrste živalskih romarjev tako v ljudskih pripovedih kot na upodobitvah. Morda je v tem treba iskati tudi odgovor na vprašanje, zakaj je ta žanrski prizor že v času prehoda gotike v renesanso našel svoje mesto za oltarjem župne cerkve v Maršičih.

Da so bile zgodbe o lisici popularne v Sloveniji tudi pozneje, namreč v času baroka in še celo danes, potrjujejo tudi slike, ki so jih premožnejše rodbine obešale na stene svojih hiš.

Lisica se pojavlja vzporedno tako v ljudskih pripovedih in pesmih kot v ljudski likovni umetnosti. Pri tem se vsebina prenaša in preliva iz visoke umetnosti v ljud-

⁴⁸ Janez Höfler, *Srednjeveške freske v Sloveniji III. Okolica Ljubljane z Notranjsko, Dolenjsko in Belo krajino*. Ljubljana 2001, str. 122.

⁴⁹ Antti Aarne, *Die Tiere auf der Wanderschaft*. Hamina (FF Communications 11) 1913.

⁵⁰ Jure Mikuž, *Podobe Gallusovega časa*, Ribnica 1991.

sko in obratno kot tudi iz upodablajoče umetnosti v slovstvo in obratno. Ker pa so ljudje z likom lisice izražali tudi svoja čustva in kritiko družbenih ter etičnih razmer, je njihova domišljija doživela ob tem še večji razcvet in zgodbe o lisici so postale pomemben del pripovednega repertoarja v preteklosti in ostajajo še danes precej priljubljene.

ATU 1 Kraja rib / The Theft of Fish

Lisico, ki se dela mrtvo, vrže ribič na voz, poln rib. Lisica pomeče ribe z voza in nazadnje še sama skoči dol. Volk lisico posnema, toda ribič spozna nakano in volka ujame.

Literatura: Dokumentirano leta 1178 v *Roman de Renart* (I, 1–151; V, 61–120); Krohn 1889, 46–54; Dähnhardt IV/1912, 225–230, 304; BP II, 116; EM: Fischdiebstahl; Kroepej 2005, 69–72; Kroepej 2007, 121–123.

Volk ribe lovi

Miha Kastelic, ok. 1840, Gorenjska, ATU 1+2

Vir: rokopis Mihe Kastelica, NUK Ms. 472.

Volk in lesica se spajdašita in gresta en večer o hudi zimi na sprehod. Lesica pravi: dete! Jaz imam vunder dober kožuh, pa me skorej zebe. Na to pregovori volk: vse svoje žive dni sim slišal, de je toplo pri mladih deklicah; torej stopiva v to predivnico. Lesica pravi: za kaj ne! Notri stopivši se začne volk krog mladih predic mušiti; lesica pa skoči na zapeček, in jo grozno mika oslediti kak dober prigrizek. Začne se semterkje plaziti; pa kar nič ne zavoha. Nejevoljna gre iz hiše, de bi se po bližnemu bajerju vozila. Tam ravno nekdo slanike memo pelja. Lesica skoči urno na voz, odpre en sodček in nameče iz njega precej dosti slanik(ov). Potim perhne ročno z voza in poje vse slanike, razun ene. Ko še po ti seže, pristopi volk in jo popraša: kaj pa imaš? Lesica odgovori: ribe. Hočeš pokusiti? In mu poda polovico slanika. Ta je volku grozovitno dobro dišala. Torej pravi: kje si pa tí tako dobro ribo vjela? Lesica mu odgovori: tukaj v bajerju. Na to pravi volk: tacih rib bi si pač tudi jaz rad naložil. Lesica odgovori na to: če je tvoja resnica, tako se le spravi tukej na čveterico in pomoli rep v vodo, kar moreš. Bila je pa ravno takrat tako merzla burja vstala, de je od zime vse pokalo. V kratkim časi hoče volk svoj rep že iz vode potegniti. Lesica pa pravi: poskusi popred, ali je že kaj težak. Volk odgovori: še nič kaj ne čutim. Lesica reče na to: tako je še prezgodaj. Čez nekaj časa hoče volk spet svoj rep von potegniti. Pa lesica ga svarí in pravi: poteškaj popred! Volk odgovori: meni se zdí, de se ga nekaj poprijemlje. Lesica pa pravi: to je še vse prezgodaj! To so še le kake mečkene ribice! Rep se je bil pa že precej primerznil. Po dolgi dobi hoče volk spet svoj rep na suho spraviti. Lesica pa beseduje: poskusi, ljubček! Popred, ali je že dosti težak. Volk vesel odgovori: meni se zdi, de sim eno prav veliko ribo vjel. Rep se je bil pa že prav terdno primerznil. Na to pravi lesica: če je taka, tako pa le potegni! Ali on naj vleče, kakorkoli hoče, repa vunder ne more iz vode potegniti. Lesica se nasmeje in pravi: le

vperaj se, le vperaj! Jaz sim se tudi vperati mogla, če nisim hotla v grabni ležati – in steče naprej. Volk se na vso moč vpera, in vpera! – vleče in vleče! Dokler si ves rep odterga! Ta zvijska ga je pa tudi tako presneto grizla, de je od tega časa gorak sovražnik lesice.

(Kako je lisjak prevaral voznike, ki so peljali kokoši, piščance in pure v Maribor), ATU 1

Kraj: Sv. Ana v Slovenskih goricah.

Objava: Mir 1/19 (10. 10. 1882), str. 149.

Veliki zbor na kraljevem dvoru, ATU 1, literarna verzija

Zps.: Josip Brinar.

Objava: Brinar 1904, str. 49–57, št. 18: str. 52–53.

Jazbec Dremuh pripoveduje, kako je volk Lakotnik neke mrzle zime zahteval od Zvitorepke, da mu preskrbi nekaj za pod zob. Zvitorepka se je ulegla sredi poti in se delala, kakor da je mrtva. Ko se je približal voznik in jo zagledal, je urno segel po svoj pipec, da bi ji končal življenje. Toda premetena Zvitorepka je iztegnila roke in noge daleč od sebe ter se ni ganila, pridržujoč sapo. Kmetič je mislil, da je zmrznila, in jo je vrgel na voz k ribam ter poganjal naprej. Zvitorepka je neumorno metala ribe z voza, a volk je sledil od daleč ter jih požiral hlastno. Ko se je zdelo lisici, da je rib že obema dovolj, je skočila z voza, da bi si potešila svoj prazni želodec, toda Lakotnik je že pohlastal vse do zadnjega repka. »Striček,« je vprašala Zvitorepka, »kje so moje ribe?« – »Tu-le!« se je škodoželjno odrezal volk in pokazal na obrane koščice.

Lisica se pobotri z volkom, ATU ad 1+ad 41+3+4, literarna verzija

Zps.: Josip Brinar.

Objava: Brinar 1904, str. 19–20, št. 7.

Onesveščeno lisico najde volk, ki jo, misleč, da mu bo hrana, nese v svoj brlog. Spotoma se lisica prebudi in predlaga volku, da bi mu služila. Volk vpraša svojo ženo in ta se strinja; lisico prosi, da bi bila botra njenemu sinu. Lisica sprejme, nato pa jih povabi v goste. Z volkom se podata po hrano. Volka v shrambi pretepejo, lisica pa se naredi bolno. Pretepeni volk jo nese v svoj brlog, da se tam na njegovem ležišču odpočije.

(»Ustreljena« lisica odnese kokoš), ATU 1

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Istvan.

Objava: Angeljček 15/10 (10. 10. 1907), str. 148, 7. odstavek.

Ded vrže ustreljeno lisico pod posteljo. Ker so bili piščančki še prav majhni, jih je

hranil v sobi skupaj s kuro. Ponoči zbudi deda vpitje koklje. Prižge luč in vidi lisico s kuro v gobcu skočiti skozi okno.

Lisica pri lovskem obedu, ATU 1, literarna verzija

Zps.: Fran Saleški Finžgar.

Objava: Finžgar 1953, str. 62–69.

Obstreljena lisica med večerjo uide lovcem.

AaTh 1* Lisica ukrade košaro / The Fox Steals the Basket

Dekle odloži košaro, da bi pobrala zajca, ki leži na poti. Lisica medtem ukrade košaro.

Zajec in lisica

Franc Senekovič, 1890, Zgornja Ščavnica pri Sveti Ani, AaTh 1* + ATU 34

Vir: Arhiv Pokrajinskega muzeja Murska Sobota.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 79, št. 4.

Zajec in lisica sta potovala po svetu. Bila je huda zima. Nobena travica ni zelenela in na polju ni bilo ničesar. »Hudo,« je rekla lisica, »meni kruli želodec od lakote.« »Meni se prav tako godi,« je odgovoril zajec, »svoje lastno uho bi pojedel, ako bi ga mogel vtakniti v usta.« Šla sta dalje. Takrat sta zagledala kmečko deklico, ki je nesla košaro svežih žemelj. Žemlje so kaj prijetno dišale. »Veš kaj,« pravi lisica zajcu, »lezi na tla in stori se mrtviga. Deklica bo odložila košaro in te bo hotela pobrati. Iz zajčjih kož delajo dobre rokavice. Medtem bom jaz vzela košaro z žemljami in zbežala. Zajec je ubogal. Zleknil se je na tla in se naredil mrtviga. Lisica pa se je skrila za kup snega. Kmalu nato je prišla deklica. Ko je ugledala zajca, je res postavila košaro na tla in se pripognila. Takrat pa je pritekla lisica in odnesla košaro. Tudi zajec je hitro oživel in jo ucvril za lisico. Ko sta se ustavila, ni lisica hotela dati zajcu nobene žemlje. Zajec je bil hud, pa kaj je hotel, ker je manjši od lisice in je moral molčati. Tam pa sta bila blizu nekiga ribnika. Zajcu je prišla dobra misel v glavo. Rekel je lisici: »Kaj ko bi skupaj nalovila nekaj rib? Bel kruh imava in ribe se nama bodo dobro prilegle. Kosila bova kot dva velika gospoda. Tvoj rep je zelo košat. Vtakni ga v vodo. Ribe se bodo takoj obesile nanj, ker so gotovo lačne. Toda hiti, da voda popred ne zmrzne.« Lisica je bila zadovoljna in šla je k ribniku, vtaknila svoj košati rep v vodo. Bilo pa je tak zelo mrzlo, da je od mraza drevje pokalo in je voda kmalu zmrznila. Lisičjega repa se je led hitro poprijel. Tedaj je zajec vzela žemlje in jih prav udobno pojedel. Nato pa je rekel lisici: »Ti pa čakaj, da se led stali. Čakaj do pomladi.« In je odšel. Lisica pa je lajala za njim kot privezan pes. Prosila ga je, naj jo reši, pa ni hotel ter je zbežal. Lisica pa še zdaj visi na ledu, če še se ni rešila. Konec.

Kakoršno posojilo, tako povračilo, AaTh 1* + ATU 2

Zps.: D. M-ón.

Objava: Vrtec 6 (1876), str. 57.

Zajec in lisica srečata deklico, ki nese v košari pečene kruhke. Lisica nagovori zajca, da se naredi hromega. Deklica odloži košarico, misleč, da je zajec mrtev. Lisica

pograbi košaro in zbeži. Doma razdeli kruh svoji družini. Ko pride zajec po svojo polovico, ga napodi. Pozimi se lisica zaradi lakote pritožuje. Zajec ji svetuje, naj gre k ribniku in vtakne rep v vodo. Kmalu se bo ujelo dovolj rib. Lisica ga uboga in sedi na ribniku toliko časa, da rep primrzne. Pride zajec in jo potolče s cepcem. Lisica žalostno pogine.

Kako je spravlil zajec lisico na led, AaTh 1* + ATU 2

Kraj: Zadrečka dolina, Savinjske Alpe.

Zps.: S. Lekše.

Objava: Dom in svet 8/15 (1. 8. 1895), platnice.

Lisica in zajec, AaTh 1* + ATU 2

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Metod Turnšek.

Objava: Turnšek 1954, str. 149.

Lisica je zajca opeharva, AaTh 1*

Kraj: Zgornji Tuhinj, Tuhinjska dolina.

Povedala: Neža Bajde, 2008.

Objava: Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009, str. 33, št. 17.

AaTh 1 Zajec pobegne iz košare / Rabbit (Wolf) Makes Hole in Basket**

Žena, ki nosi košaro z denarjem, zagleda na poti »mrtvega« zajca in ga položi v košaro. Med begom zajec, ki se je zdel mrtev, odnese denar.

Dragi zajec

Julij Kontler in Anton Hren, 1923, Markovci v Prekmurju, AaTh 1**

Objava: Kontler / Kompoljski 1923, str. 123–124; ponatis: Brenk 1967, str. 82.

Ženska je prodala mesarju pitano svinjo. Drugi dan gre po denar. Denar dobi in ga zaveže v robec, kakor je to že navada kmetov, in gre domov.

Pot jo vodi mimo lesa (gozda). Tam pa zagleda ob poti ležati v snegu zajca, kateri se niti ne gane.

»Ej, ta je pa zmrznil,« si misli ženska ... »No, če tudi si zmrznil, za pečenje boš pa le še dober.« Zato pobere zajca in ga zavije v tisti robec, kjer je imela denar, in gre dalje. Tisti zajec pa ni bil zmrznjen. Samo odrevenel je bil od velikega mraza. Ker ga je ženska imela zavitega v robcu in pod pazduho, se je ogrel in je zopet oživel ter se začel gibati.

»Kaj pa je to? Ali je zajec živ?« si misli ženska, ko čuti, da nekaj giblje pod pazduho. Zato vzame zajca in hoče robec razvezati. Takrat pa brr! – skoči zajec z robcem in z denarjem vred ter zbeži.

Tako je prišla ženska ob denar. Zajec pa še danes živi, če ga že ni ustrelil križevski školnik.

Pet sto goldinarjev vreden zajec, AaTh 1**

Kraj: Mozirje, Posavje.

Zps.: Ognjeslav Mozirski.

Objava: Vrtec 6, št. 3 (1. 3. 1876), str. 42.

Mirodolska vdova si sposodi v hranilnici 500 gl., s katerimi namerava poravnati svoje dolgove. Novce zavije v robec in gre proti domu. Za grmom je spal zajec. Vdova, misleč, da je mrtev, mu zveže vse štiri noge z robcem in ga položi v košaro. Zajec si odmota tri tačke in skoči na tla s privezanim robcem na zadnji taci. Vdova gleda za njim in meni, da sta varčnost in previdnost povsod potrebni.

(Zajec odnese kmetici denar za prašičke), AaTh 1**

Zps.: Svečan.

Objava: Mir 11, št. 23 (20. 8. 1892), str. 100.

Dragi zajček, AaTh 1**

Zps.: Joško Matko.

Objava: Vrtec 57, št. 7 (marec 1927), str. 108.

ATU 2 Ribarjenje z repom / The Tail-Fisher

Medveda (volka) pregovorijo, da skozi luknjo v ledu ribari z repom. Ko hoče rep povleči ven ali skuša zbežati, se mu primrzneni rep odtrga.

Literatura: Dokumentirano leta 1178 v *Roman de Renart* (III, 377–510); Krohn 1889, 46; Dähnhardt IV/1912, 219–228, 304; BP II, 111–117; Tubach 1969, št. 2074; EM: Schwanzfischer.

Volk ribe lovi, Adriano Janežič (Kropej, Dapit 2011).

(Zakaj ima medved kurtast* rep)

Davorin Trstenjak, 1867, Ljutomer, ATU 2

Objava: Narodni koledar in Letopis Matice Slovenske 1867, str. 96, 5. odstavek v članku:

Nekaj iz družbenega življenja štajerskih Slovencev (Kaj pa vi Lotmeržanci**, ki imate medveda na lanci), str. 95–98.

Medved je enkrat po zimi srečal lisico, ktera je v Muri si rib nalovila in jih v lapah v svojo luknjo nesla. Tudi medveda je mikalo po ribah, al lisica mu svetuje, naj gre sam v Muro na led, naj s taco led prekluka, potem pa svoj rep noter vtakne, ribe se bodo na rep obesile in kolikor dalje bode rep v vodi držal, toliko več rib bode si nalovil. Medved to stori in rep tako dolgo v luknji drži, dokler ni zamrznil; in ko je hotel rep iz luknje potegniti, si ga je odtrgal, in odsihmal ima medved kurtast rep. Tako je medved tudi podoba nemodrosti.

*kurtast – kratek

**Lotmeržanci – Ljutomerčani

Volk ribe loví, ATU 1+2

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Miha Kastelic, ok. 1840.

Vir: rokopis Mihe Kastelica, NUK Ms. 472.

Prepis je pod pravljječnim tipom ATU 1.

Kakoršno posojilo, tako povračilo, AaTh 1* + ATU 2

Zps.: D. M-ón.

Objava: Vrtec 6 (1876), str. 57.

Povzetek je pod pravljječnim tipom AaTh 1*.

Medved in lisica, ATU 2

Zps.: F. Rup.

Objava: Vrtec 5, št. 4 (1. 4. 1875), str. 58.

Kako je spravlil zajec lisico na led, AaTh 1* + ATU 2

Kraj: Zadrečka dolina, Savinjske Alpe.

Zps.: S. Lekše.

Objava: Dom in svet 8/15 (1. 8. 1895), platnice.

Kako je volk ribe lovil, ATU 2, literarna verzija

Zps.: Josip Brinar.

Objava: Brinar 1904, str. 39–42, št. 15.

Lisica in zajec, AaTh 1* + ATU 2

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Metod Turnšek.

Objava: Turnšek 1954, str. 149.

Lovrinov kal, ATU 2

Kraj: Kazlje na Krasu.

Povedal: Danilo Starc.

Zps.: Danica Kocjan.

Objava: Kocjan, Hadalin / Stanonik 1993, str. 45, št. 14.

Volk in lisica prideta ponoči h kalu in lisica reče volku, da se lahko dobro najesta, ker je toliko rib v kalu. Volku svetuje, naj namoči rep v kal in lovi. Rep mu zamrzne, reši ga stari Lovrin, ki pride po vodo in s sekiro razbije led, pri tem pa odtrga še volku rep. Volk zbeži v gozd.

Volk in lisica, ATU 2

Kraj: Rodik, Primorska.

Zps.: Jasna Majda Peršolja.

Objava: Peršolja 2000, str. 164.

Zajc je lisico za jest prosu, ad ATU 2

Kraj: Zgornji Tuhinj, Tuhinjska dolina.

Povedala: Neža Bajde, 2008.

Objava: Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009, str. 30, št. 15.

Kako je volk lovil ribe, ATU 2

Kraj: Kobarid.

Povedala: Nada Miklavčič, 2008.

Posnela: Mojca Miklavčič Ivančič.

Vir: Miklavčič Ivančič, Mojca: Narečne pravljice iz okolice Kobarida (diplomsko delo, mentor Igor Saksida). Ljubljana: Pedagoška fakulteta 2008, 18–20.

Objava: Štefan 2011, 35–37.

ATU 2D Novi rep / The new Tail

A: Volku, ki je izgubil rep, naredijo novega iz slame. Lisica ga nato pregovori, da skoči čez ogenj, pri tem se mu novi rep vname.

B: Lisica volku obljubi, da mu bo naredila nov rep, a ga pri tem prevara, da volka napadejo.

Uk anu lisičã / Volk in lisica

Roberto Dapit, 7. 8. 1993, Jama, Rezija, ATU 34+2D

Objava: Dapit 2005, str. 129–130.

Torej sta bila zmerom lisičica in volk. Volk, božec, je bil malo bolj preprost in je verjel vse, kar mu je lisica govorila. Nekega dne mu je rekla:

»Poslušajte,« je rekla, »pridite, da vas bom peljala iskat sir!«

Tako ga je peljala dol v Potok*, bila je takrat trda zima in luna je razsvetljevala celo Rezijo. Tedaj se mu je približala in je rekla:

»Poslušajte,« je rekla, »zdaj dajte rep v vodo in tako boste dvignili sir!«

Vendar tisti ni bil pravi sir, je bila luna, ki se je zrcalila v vodi in volk je tam čakal in čakal. Ko je prišel pravi trenutek, je rekla:

»Zdaj kar potegnite ven sir!«

In on je potegnil seveda, rep mu je pa ostal notri, ker je bil zmrznjen notri v vodi.

On, božec, je potegnil in ostal brez repa. Ona je rekla:

»Ojme, mi je žal! Pridite, pridite, da vam bom spomladi naredila drug rep.« Potem sta šla naprej. On pa je šel in cvilil, kako je sploh možno, da bo zdaj brez repa. Ona je rekla:

»Oh, ne jokajte, saj vam bom spomladi naredila drug rep. Spomladi, ko so izpulili koruzna stebila, je ona šla tja, je vzela ta stebila in mu je naredila koruzni rep. Rekla mu je:

»Vidite, kako sem vam rep lepo naredila, in nekega dne vas bom peljala preskakovat ogenj.«

Torej sta šla.

V Reziji imajo spomladi navado, da izpulijo koruzna stebila, jih spravijo na kup in jih zažgejo. Mi otroci smo se včasih zabavali, da smo ogenj preskakovali.

Potem mu je rekla lisica:

»Pridite sem, zdaj bom naredila, da boste ogenj preskočili.«

Stari, neumni volk je vse verjel in se zvesto držal njenih besed.

Ona je preskakovala ogenj, vendar je tudi mogla dvigovati rep, medtem ko je on imel koruzni rep in ga ni mogel dvigovati. On je šel, preskočil prvič, preskočil drugič, na koncu pa se je rep zažgal. Ko se mu je rep zažgal, božec, je začel jokati in stokati:

»Ojme, pomagajte mi botra, pomagajte mi!«

Tedaj se je lisica smejala, je rekla:

»Si tako bedast, da ne veš, da ne moreš dvigniti repa, potem je pač zastonj, da preskočiš ogenj!«

In zgodba je tako končana: volku se je zažgal rep in tako je spet ostal brez njega.

*Potok – kraj v okolici vasi Osojane/Oseacco v Režiji

(Lisica služi kot dekla pri Kàucovih, najde krajcar in se odpravi z lisjakom v Rim),

ATU 20D*+41+3+4+2D+225

Kraj: Osojane / Oseacco, Režija.

Zps.: Jan Baudouin de Courtenay, 1876.

Objava: Baudouin de Courtenay 1876, št. 6; ponatis: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, 85–86, št. 6.

Lisica, ki je služila kot dekla, najde en krajcar in se odpravi v Rim. Sreča volka, ki se ji pridruži. Spotoma se ustavi v vasi, zlezeta skozi okno v shrambo in kradeta hrano. Lisica pravočasno spleza ven, volk pa se prenaje in ljudje, ki se vrnejo od maše, ga pretepejo. Pretepeni volk komaj pobegne, ob poti ga čaka lisica, ki se naredi komaj živo, spleza mu na hrbet in volk nosi zdravo lisico. Ko prideta do ognja, predlaga lisica, da bi skočila čez; volku se pri tem vname rep, leti do Barmana, da bi se v vodi pogasil, toda preden pride, pogine. Priletijo vrane, lisica jim obljubi hrano, če jo bodo naučile leteti; pri tem se ubije.

Lysýca anu uúk, ATU 34+2D

Kraj: Njiwa / Gniva, Režija.

Zps.: Jan Baudouin de Courtenay, 1895.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 109–110; ponatis: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, 84, št. 4.

Lisica in volk vidita odsev lune v vodi; misleč, da je sir, ga želi volk z repom potegniti ven. Rep se zatakne za skalo, in ko vleče, se mu odtrga. Lisica obljubi, da mu bo naredila novega, pelje ga v vas, ona da bo šla v kurnik po kokoši, on pa k ženam, ki so tolkle konopljo. Ko bodo žene stekle v kurnik po lisico, naj on odnese vlakna za rep. Ko žene zaslišijo kokoši in gredo do kurnika, jim lisica že ubeži; zdaj opazijo volka in ga pretepejo.

Lesyčica, wukić nu rakić / Volk in rak delata za lisico, ATU 9+2D+275B

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Povedala: Ana Bordänawa / Anna Di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 12. 5. 1962.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 1/27 (T 103-B).

Objava: Matičetov 1973, str. 73–74, št. 17; Ciciban 18 (1962/63), str. 70: Lisica kmetica.

Lisica, volk in rak so vzeli v najem njive v strmini, kjer ljudje niso mogli kopati. Lisica se je vselej, ko je bilo treba delati, izgovorila, da jo boli, in tako sta volk in rak opravila vse delo na njivi sama. Ko so delili pridelek, je lisica svetovala, da naj dobi največ tisti, ki bo najdlje skočil čez ogenj. Volku se pri skoku vname rep, lisica, ki to vidi, vrže svoj rep visoko v zrak, rak se ga oprime in zleti še dlje kot lisica. Tako je bil rak zmagovalec in z volkom sta si razdelila pridelek.

Ukeć ano lesyčica, ATU 9+15+34+2D

Kraj: Sólbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Wajtawa (Tina Vajtova) / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov, 10. 8. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 205 A, 1–80.

Prepis je pod pravljčnim tipom ATU 9.

Lesyčica no wukić, ke to šlo za te po sír nuta pod must / Volk ostal dvakrat brez repa, ATU 34+2D

Kraj: Gozd / Gost, Rezija.

Povedala: Ana Paparćawa (Ana Poporćcova) / Anna Maria Micelli.

Posnel: Milko Matičetov, 1. 5. 1973; pravljčarka je isto zgodbo povedala že poleti 1965 na planini na Njivici.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 21/179 (T 47-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 115–116, št. 32.

Volk in lisica v vodi zagledata odsev lune in lisica predlaga, da bi ga volk z repom potegnil ven. Priveže mu rep na kamen, in ko volk vleče, se rep odtrga. Lisica ga odpelje k predicam, in medtem ko jih lisica spelje v kokošnjak, jim volk ukrade volno, iz katere mu lisica naredi rep. Ko prideta mimo kresa, tekmuteta v skakanju čez ogenj, pri tem se volku volneni rep vname, da ga komaj pogasita v Barmanu.

ATU 3 Hlinjena poškodba / Simulated Injury

Lisica si pomaže glavo s krvjo ali blatom in prestraši volka, rekoč, da so ji razbili glavo in ji uhajajo možgani.

Literatura: Krohn 1889, 54–58; Dähnhardt IV/1912, 243–245; EM: Scheinverletzungen.

O lisici in volku

Fran Košir, 1914, Studenice, Dravinjska dolina, ATU 3*+3+4+34

Objava: Zvonček 15/1 (1914), str. 15–16.

Lisica sreča volka. Prijazno ga pozdravi ter pravi: »Ej, dragi kumek volkec, kam pa tako klavrno? Ali vas tare nemara glad, da se držite, kot bi ne bili že najmanj tri dni zaužili ničesar? Če vam je ljubo, pa pojdite z menoj, vem za izvrstno pečenko!«

In šla sta volk in lisica ter prišla do hiše tam koncem vasi.

Tu de lisica volku: »Tam-le so svinjaki, v njih prav tolsti prašiči, glejte, da pridete do njih; jaz grem pa v hišo iskat si prigrizka.«

Rečeno – storjeno.

Volk jame podkopavati svinjake, zvitorepka se pa dreti na pragu v hišo na vse grlo:

»V hlevu je tat, tat je v hlevu.«

Ljudje – mastili so se baš s kolinami – beže drug za drugim venkaj nad tata volka ter ga naklestijo prav pošteno.

Lisica se je med tem časom do sita najedla klobasic od lanskih prasic, pomočila nasičena gobec v skledo godle na peči, potem pa hajdi na plan.

V gozdu dohiti volka, ki se ji je prav otožen pritožil, kako neusmiljeno grdo so ga nabili.

»Kaj boš tarnal,« pravi lisica, »poglej mene, kako so šele meni stolkli glavo! Mislim, da mi gledajo na vseh koncih in krajih možgani iz glave. Joj, to boli, joj, to skeli! – Ali bi me hotel nesti?«

»Kaj,« odvrne volk, »nesel bi te naj, ko grem komaj sam?«

Končno se je pa volk vseeno dal pregovoriti ter si nabasal navzlic skelečim ranam zvito lisico štoparamo na svoj koščeni hrbet ...

Spotoma pa pravi lisica: »Bolnik zdravega nese, bolnik zdravega nese.«

»Kaj, če si zdrava, pa pojdi dol,« zakriči razkačeni volk.

»E, dragi kumek, nikar se ne hudujte nad mojimi besedami, saj vidite, da se mi meša,« se hlina lisica.

»Pa naj bo,« odvrne volk. »Če se ti meša, pa res ne veš, kaj govoriš.«

In prideta do mlake. V luži se je prav lepo zrcalila polna luna.

»Ali vidite,« pravi lisica volku, »kako velik kos sira je v mlaki? Vodo morava poluckati, pa bo sirek naš!«

Jela sta luckati vodo in luckati. Lisica je svoj gobček le namakala v vodo, dočim se je telebasti volk tako napil vode iz mlake, da je siromak – počil.

Prekanjena lisica je pa zasuknila svoj košati rep ter jo odkurila po gozdu naprej.

Volk in lisica, ATU 41+3+4+34

Zps.: Fran Erjavec.

Objava: Slovenska koleda 1859, str. 93; Kosi 1894, str. 58–60.

Volk in lisica, ATU 41+3+4

Kraj: Varaždin.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenski narod, 29. 11. 1873, str. 2; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 160–161.

Akràt je bíu am bótěr Zwą, ATU 15+3+4+34+225

Kraj: Bernas, Rezija.

Zps.: Baudouin de Courtenay, 1873.

Objava: Baudouin de Courtenay / Matičetov & Spinozzi Monai 1988, str. 118–135, št. 18.

Volk (boter Žuan), lisica in zajec so imeli panj medu; sklenili so, da bodo najprej obdelali vrt, potem pa si bodo razdelili med. Lisica se izgovarja, da jo kličejo za botro, v resnici pa hodi lizat med, tovarišema pa pripoveduje, da je otrokoma ime: Srednjac in Postrgounjak. Ko je delo zaključeno, gredo k panju, a medu več ni – kdo ga je pojedel? Lisica svetuje, da naj gredo spat, in tata bodo prepoznali, ker se bo podelal v posteljo. Lisica se podela pri zajcu, in ko se zjutraj prebudijo, najdejo blato pred zajčkom. Volk in lisica se poženeta za zajcem, a ta jima pobegne. Volk in lisica se odpravita kosit travo h kmetu Gorniču, zato gre volk po škornje, vdere v delavnico in odcoklja, ljudje ga slišijo, ujamejo in premlatijo, lisica pa se medtem skriva v nečke. Ko pretepeni volk uide, pride lisica, pretvarjajoč se, da je bila še huje pretepena. Volk si jo zadene na rame in jo nosi do mlake, lisica pa medtem govori: »Bolni zdravega nosi.« V mlaki odseva luna in lisica svetuje, da bi popila vodo in prišla do sira. Lisica se le dela, volk pa v resnici pije. Lisica svetuje, da preskočita najprej mejo in nato še špičast hlod. Volk se natakne na špico in lisica ga še bolj zatolče v hlod. Zdaj reče vranu, da mu bo dala slanino, če jo bo naučil leteti. Vran jo vzame na rep in letita; ko na njegovo vprašanje lisica odgovori, da zna leteti, jo spusti in lisica pade, se natakne na hlod in se ubije. Vran pa kriči: »Zdaj pa imam dve slanini!«

(Lisica in volk kradeta slanino v hlevu za Ledino), ATU 41+3+4+10***+225

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 111–112; ponatis: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 83, št. 2.

(Volk in lisica se najesta slanine pri Malyskuvih), ATU 41+3+4+10***

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 107–109; ponatis: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 83–84, št. 3.

Prepis je pod pravljničnim tipom ATU 10***.

(Lisica služi kot dekla pri Kaucovih, najde krajcar in se odpravi z lisjakom v Rim), ATU 20D*+41+3+4+2D+225

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay 1876, št. 6; ponatis: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 85–86, št. 6.

Povzetek je pod pravljničnim tipom ATU 2D.

Volk in lisica, ATU 3+4

Objava: Vrtec 15/6 (1. 6. 1885), 104.

Volk in lisica, ATU 41+3+4+34

Objava: Kosi 1894, 58–60 = ponatis Erjavčeve pravljice.

Lisica se pobotri z volkom, ATU ad 1+ad 41+3+4

Objava: Brinar 1904, str. 19–20, št. 7.

Povzetek je pod pravljničnim tipom ATU 1.

Lisica in volk, ATU 41+3+4

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Ivan Trinko.

Objava: Wagner 1931, str. 86–87.

Prepis je pod pravljničnim tipom ATU 4.

O volku in lisici, ATU 3*+3+4+34

Zps.: Liza Hribar.

Objava: Ciciban 1 (1945/46), št. 5, februar 1946, 93.

Prepis je pod pravljničnim tipom ATU 3*.

Volk in lisica na svatovščini, ATU 41+3+4

Kraj: Dravlje pri Ljubljani.

Zps.: Ivan Kogovšek, 1957.

Vir: Ivan Kogovšek, Narodopisno blago iz Dravelj, Arhiv ISN ZRC SAZU.

Lisica in volk najdeta lonec kaše, ki ga hranijo svatje v veži. Prva se naje lisica, nato pa še volk vtakne glavo notri, a je ne more izvleči. Pritečejo svatje in ga pretepejo, tako da z buškami ubeži; lisica se naredi ranjeno in tako mora pretepeni volk zdaj nesti še zdravo lisico.

To Žbajanawo právico (Volk v Žbajančičevi sobici), ATU 41+3+4

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Povedala: Rozälja Čunkina (Rozalija Čunkina) / Rosalia Di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 14. 5. 1962.

Vir: R 1/50 (T 105-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 117–119, št. 33.

Volk in lisica pri dedku Boštjanu zavohata klobase in meso prasca. Ker je Boštjan šel po kurjavo in je pustil okno zgoraj odprto, je volk skočil skozenj v sobico. Najedel se je klobas do onemoglosti in jih metal tudi lisici ven. Nato pa je lisica zagledala vračajočega Boštjana in zaklicala volku, da prihaja. Toda volk je bil prenajeden, da bi lahko splezal ven. Dedek je prišel notri in natolkel volka, ki mu je komaj ušel. Na poti domov volk sreča lisico, pomazano s krvjo, ker so v bližini klali kravo. Lisica mu potoži, da je bila tudi ona pretepena, in volk jo nese domov.

Wukić no lesyčica (Volk in lisica na Tupem bardu), ATU 41+3+4

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedal: Toni Ojskin (Toni Ujsikin) / Antonio Negro.

Posnel: Milko Matičetov, 9. 2. 1964.

Vir: R 4/93 (T 14-C).

Objava: Matičetov 1973, str. 123–131, št. 35.

Volk in lisica, ATU 41+3+4

Kraj: Ljubljana.

Povedal: Primož Ramovš, 1980–90.

Zps.: Alenka Lavrač.

Objava: Stanonik 1995, str. 262, št. 91.

Zvita lisica, ATU 41+57+3+4

Kraj: Gabrovica pri Črnem Kalu, Istra.

Povedal: Bruno Barut.

Zps.: Špela Pahor, 1984.

Objava: Morato / Stanonik 2002, str. 39–40, št. 20.

Uk anu liscä, ATU 38+41+3+4

Kraj: Jama, Rezija.

Povedala: Lidia.

Posnel: Roberto Dapit, 7. 8. 1993.

Objava: Dapit 2005, str. 127–129.

Prepis je pod pravljčnim tipom ATU 38.

Bolan ta zdravga nese, ATU 3*+3+4

Kraj: Velike Bloke, Notranjska.

Povedala: Iva Mazij, 1996.

Posnela: Ljoba Jenče.

Objava: Jenče 2006, 342–343; ponatis: Štefan 2011, 24–26.

Volk se je nažrl v Žbajančičevi sobici, ATU 41+3+4+30

Kraj: Lipavec, Rezija.

Povedala: Albertina Longhino.

Posnel: Roberto Dapit, 26. 8. 1999.

Prepis je pod pravljčnim tipom ATU 30.

Medvød pa læsica, ATU 3*+3+4

Kraj: Šmartno pri Litiji, Dolenjska.

Povedal: Pavel Dolšek.

Zps.: Ida Dolšek.

Objava: Dolšek / Stanonik 2000, str. 47, št. 33.

Lisica nagovori medveda, da bi pri domačiji, kjer se je zbralo veliko ljudi, šla v hlev, kjer bi medved ugriznil kravo, bika in vola v nogo; ljudje bodo zaradi tuljenja prileteli pogledat, kaj je, medtem bo pa ona izpraznila sklede v hiši. Ko začnejo živali tuliti, ljudje res pridrvijo in začnejo tolči po medvedu; medtem se lisica naje, nazadnje si pljuske kašo in ješprenj na glavo in gre čakati volka. Ko ta pride mimo ves pretepen, stoka lisica, kako so jo premikastili, in volk si jo zadega na hrbet.

Ta bolan ta zdravega nosi, ATU 3+4

Kraj: Rodik, Primorska.

Zps.: Jasna Majda Peršolja.

Objava: Peršolja 2000, str. 165.

Lisica in volk gresta na svatbo, ATU 3+4

Kraj: Lopar pri Marezigah, Istra.

Povedala: Karlina Kavalič Bembič.

Zps.: Nada Morato, 2000.

Objava: Morato / Stanonik 2002, str. 38–39, št. 19.

Kako so se pri Tomažinu ženili, ATU 3*+3+4+34

Kraj: Podbukovje pri Muljavi.

Povedala: Marija Zaletelj.

Objava: Kastelic, Primc / Stanonik 2001, str. 29–30, št. 30.

Lisica in volk zaslišita muziko pri hiši in lisica reče volku, naj gre v hlev, ona pa bo šla v hišo ljudi zamotit. Toda ljudje zaslišijo hrup v hlevu in pretepejo volka, da komaj pobegne. Lisica je pojedla vse, na gobcu pa so ji ostali nudli od juhe. Potoži se volku, da so jo tako pretepli, da ji možgani ven gledajo. Volk si jo naloži na hrbet in jo nese. Prideta do luže, v kateri je odseval mesec. Lisica reče volku, naj popije vodo, da bosta dobila sir. Volk počni in lisica ga odvede v grmade (nizko grmičevje) in počasi poje.

Volk pa lisica, ATU 3*+3+4

Kraj: Kitni Vrh pri Muljavi.

Povedal: Milan Erjavec.

Objava: Kastelic, Primc / Stanonik 2001, str. 30, št. 31.

Vouk nu lesica, Volk in lisica, Il lupu e la volpe, ATU 3*+3+4+34+225

Kraj: Poljane / Marcottini na Krasu.

Zps.: Giulia Sandrin, 11. 12. 2001.

Objava: Sandrin 2010, str. 8–13.

Ta bolan tēga zdravga nuəsi, ATU 3*+3+4+34

Kraj: Čelje, Brkini in dolina Reke.

Povedala: Marija Ivančič.

Objava: Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003, str. 59–60, št. 20.

Škarpču uəhçet, ATU 3*+3+4

Kraj: Divača, Brkini in dolina Reke.

Povedala: Danila Gombač.

Objava: Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003, str. 60, št. 21.

Vuk an læsica, prva, ATU 3*+3+4+15+34+10***

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Marija Cotič Grillo.

Zps.: Viljena Devetak, 2002.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 15–16, št. 1.

Vuk an lāsica, druga, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Marija Černic.

Zps.: Viljena Devetak, 2005.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 16–17, št. 2.

Vuk an lāsica, tretja, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Rozika Juren Ferfoglia.

Zps.: Viljena Devetak, 2006.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 17–18, št. 3.

Vuk an lāsica, četrta, ATU 3*+3+4+15+34

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Zps.: Viljena Devetak, 2006.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 19–20, št. 4.

Ta bolan tega zdravega nosi, ATU 3+4

Kraj: Jelšane pri Ilirski Bistrici.

Zps.: Sabina Pugelj, 2006.

Objava: Pugelj / Stanonik 2012, str. 27, št. 9.

Od kdaj volk sovraži lisico, ATU 3+4

Kraj: Grosuplje.

Zps.: Marija Samec, 2006.

Objava: Samec / Stanonik 2014, str. 34–35.

Od vovka pa lisice, ATU 3*+3+4

Kraj: Zgornji Tuhinj, Tuhinjska dolina.

Povedala: Neža Bajde, 2008.

Objava: Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009, str. 28, št. 12.

Lisica in volk (Bolani ta zdrav'ga nese), ATU 41+3+4

Kraj: Dobropolje.

Povedala: Ančka Lazar.

Objava: Lazar 2010, str. 170–171, št. 28.

Lisica in volk, ATU 3*+3+4

Kraj: Lokev pri Divači.

Zps.: Boris Čok.

Objava: Čok 2012, str. 61–62.

Bcljeva ohcet, ATU 3*+3+4

Kraj: Prelože pri Sežani.

Zps.: Boris Čok.

Objava: Čok 2012, str. 62–63.

ATU 3* Volk priskrbi hrano lisici / The Wolf Supplies Food for the Fox

Lisica svetuje volku, naj gre v kurnik in pomeče kokoši ven, ona pa bo medtem zamotila ljudi. Pritečejo ljudje (psi), lisica pobere kure in pobegne, volka v kurniku pa ujamejo.

O volku in lisici

Liza Hribar, 1945, 1946, ATU 3*+3+4+34

Objava: Ciciban 1 (1945/46), št. 5, februar 1946, 93.

Volk in lisica sta se zmenila, da gresta v svet. Lisička reče: »Ti boš same tolste zajčke lovil, jaz bom pa mlade putke kradla.« Dobro volje sta odšla. Vse sta pretaknila, gore in doline prehodila, a ni bilo ne zajčkov ne putk. Navsezadnje sta še zašla. Tri dni in tri noči nista videla žive duše in hudo sta bila lačna. Pa zaslišita godbo. Gledata in poslušata. Pa vidita ob gori lepo hišo. Zelo sta bila srečna in lisička takoj ugane: »Svatba je tam, hitro pojdiva! Volk, ti pojdi v hlev in tam ovčko zakolji, jaz si bom pa v hiši kaj poiskala.«

Volk je šel v hlev. Lisička je pa smuknila skozi kuhinjo v hišo in sedla na peč. Na peči je stala skleda z godljo. Za mizo so sedeli svatje, jedli in pili. Vse polno dobrih jedi je tam bilo, pečenih pišk, račk in prašičkov, potičk in kolačkov. Lisica ni dolgo čakala, sline so se ji cedile in zaklicala je: »V hlevu je tat!« – Gostje se spogledajo: od kod ta glas? Potem jedo naprej. Še enkrat zakliče lisička: »V hlevu je tat!«

Svatje vstanejo. Vsak vzame ali nož ali vile, sekuro ali lopato in gredo v hlev. Tam je ravno volk ovčko pograbil – tedaj pa planejo vsi po njem in ga tolčejo in bijejo. Ves pretepen in krvav, le malo še živ jim pobegne.

Medtem je pa skočila lisička izza peči na mizo in je kar od kraja vse pojedla. Ko so se gostje vrnili, je urno skočila za peč. Ti pa strmijo: »Saj smo vendar ravnokar pregnali tatu, kdo je pa vse z mize pojedel?« Pokličejo kuharico in vprašajo, kdo je bil v sobi. A ona ni nikogar videla. Potolaži jih ter jim nanosi znova vso mizo polno jedi.

Lisička pa je pomočila glavo v skledo z godljo, ki je stala na peči, ter smuknila iz hiše. Na travniku je našla volka, ki je bil ves krvav in je stokal. Lisička pravi: »Kaj stokaš, mene poglej, možgani mi silijo iz glave,« ter mu pokaže glavo, ki je bila vsa pomazana z godljo. »Nesi me vendar preč!« Volk se brani: »Ves sem pretepen in lačen, da komaj hodim!«

Lisička ga tolaži: »Nesi me, pa ti bom pokazala potoček, v katerem je sirček.« Volk jo s težko muko odnese. Lisička pa mrmra pred se: »Bolni zdravega nese!« – »Kaj praviš?« vpraša volk. »O nič, vse me boli, kar meša se mi!« Čez nekaj časa zopet mrmra: »Bolni zdavega nese!« Takrat pa volk razume in vrže lisico na tla. No, pa sta bila že pri potočku.

Lunica je tako lepo svetila, da se je videlo kamenje v potoku. Pravi lisička: »To je sir! Kar pij, pa boš prišel do njega.« Volk pije, pije, pa ne izpije do dna. »Ne morem več!« zastoka. »Močno požiraj, glavo pa globlje v vodo porini!« – Volk, ves lačen, uboga in se toliko napije, da se razpoči.

Basen o lisici in vuku

Bistrica pri Črnomlju, povedal Jože Rom, posnela Bogomira Kure, ad ATU 3*

Objava: Kure / Stanonik 2004, str. 28, št. 16.

Lisica je zvala vuka, da grejo na kakuši. Vuk je bæl gladøn več do kraja i lisica glih tako, pa ga je nagovarjala, da zna za kokošnjak, ki so tolste kakoši nutri. »Sama se ne vupam,« je rekla.

Vuk je nekako vdrl, ona je pa čakala, kako ji bo prinesæl plen i misønla na to, kako bi se vuka znebila. Ko je tako vøni čepela, je prišel gospodar pa s puško. Pa jo je fpihnæl. V tem je pa vuk čul strel, pa jo je po drugi strani podurhal.

O lisici in volku, ATU 3*+3+4+34

Kraj: *Dravinjska dolina.*

Zps.: *Fran Košir.*

Objava: *Zvonček 15/1 (1914), str. 15–16.*

Prepis je pod pravljjičnim tipom ATU 3.

Bolan ta zdravga nese, ATU 3*+3+4

Kraj: *Velike Bloke, Notranjska.*

Povedala: *Iva Mazij, 1996.*

Posnela: *Ljoba Jenče.*

Objava: *Jenče 2006, str. 342–343; ponatis: Štefan 2011, str. 24–26.*

Medvød pa lèsica, ATU 3*+3+4

Kraj: *Šmartno pri Litiji.*

Povedal: *Pavel Dolšek.*

Zps.: *Ida Dolšek.*

Objava: *Dolšek / Stanonik 2000, str. 47, št. 33.*

Povzetek je pod pravljjičnim tipom ATU 3.

Kako so se pri Tomažinu ženili, ATU 3*+3+4+34

Kraj: *Podbukovje pri Muljavi.*

Povedala: Marija Zaletelj.

Objava: Kastelic, Primc / Stanonik 2001, str. 29–30, št. 30.

Povzetek je pod pravljičnim tipom ATU 3.

Volk pa lisica, ATU 3*+3+4

Kraj: Kitni Vrh pri Muljavi.

Povedal: Milan Erjavec.

Objava: Kastelic, Primc / Stanonik 2001, str. 30, št. 31.

Vouk nu lesica, Volk in lisica, Il lupo e la volpe, ATU 3*+3+4+34+225

Kraj: Poljane / Marcottini na Krasu.

Zps.: Giulia Sandrin, 11. 12. 2001.

Objava: Sandrin 2010, str. 8–13.

Ta bolan tēga zdravga nuəsi, ATU 3*+3+4+34

Kraj: Čelje, Brkini in dolina Reke.

Povedala: Marija Ivančič.

Objava: Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003, str. 59–60, št. 20.

Škarpču uəhcet, ATU 3*+3+4

Kraj: Divača, Brkini in dolina Reke.

Povedala: Danila Gombač.

Objava: Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003, str. 60, št. 21.

Vuk an ləsica, prva, ATU 3*+3+4+15+34+10***

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Marija Cotič Grillo.

Zps.: Viljena Devetak, 2002.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 15–16, št. 1.

Vuk an ləsica, druga, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Marija Černic.

Zps.: Viljena Devetak, 2005.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 16–17, št. 2.

Vuk an ləsica, tretja, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Rozika Juren Ferfoglija.

Zps.: Viljena Devetak, 2006.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 17–18, št. 3.

Vuk an lāsica, četrta, ATU 3*+3+4+15+34

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Zps.: Viljena Devetak, 2006.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 19–20, št. 4.

Od vovka pa lisice, ATU 3*+3+4

Kraj: Zgornji Tuhinj, Tuhinjska dolina.

Povedala: Neža Bajde, 2008.

Objava: Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009, str. 28, št. 12.

Lisica in volk, ATU 3*+3+4

Kraj: Lokev pri Divači.

Zps.: Boris Čok.

Objava: Čok 2012, str. 61–62.

Bcljeva ohcet, ATU 3*+3+4

Kraj: Prelože pri Sežani.

Zps.: Boris Čok.

Objava: Čok 2012, str. 62–63.

ATU 4 Bolni nosi zdravega / Sick Animal Carries the Healthy One

Lisica se naredi bolno, pretepeni volk jo nese, medtem pa lisica prepeva: »Bolni zdravega nosi!«

Literatura: Grimm št. 74; BP II, 117–119; Krohn 1889, 59–62; Dähnhardt IV/1912, 244; EM: Kranker trägt den Gesunden.

Volk v Žbajančičevi sobici, Ančka Gošnik-Godec (Matiččetov 1973).

Lisica in volk

Ivan Trinko, Beneška Slovenija 1931, ATU 41+3+4

Objava: Wagner 1931, str. 86–87.

Lisica in volk prideta neke hude zime v klet, kjer so hranili slanino. Oba sta bila silno lačna. Volk je bil požrešen, pa se je najedel toliko slanine, da ni mogel bežati. Ko so ljudje zaslišali v kleti šum, so prihiteli in navalili na volka, ki s polnim želodcem ni mogel uteči skozi okno. Neusmiljeno so ga pretepli. Končno se mu je le posrečilo, da se jim je izmuznil in tuleč odšepal v gozd.

Medtem je lisica napadla brez skrbi tele, ga raztrgala in si glavo namazala s krvjo. Poleg tega si jo je še posula s kašo.

Od daleč je zagledala volka, kako je lezel ves potr in žalosten proti gozdu. Nastavila se mu je na pot, se prihulila in čakala, da jo sreča. Kmalu je bil pri njej. Ko jo je zagledal krvavo, se mu je v srce zasmilila. Ponudil se ji je, da jo vzame na hrbet in jo odnese v gozd. Rade volje mu je lisica to dovolila. Ko jo je že nekaj časa nosil, je začela lisica vpiti: »Bolni nosi zdravega! Bolni nosi zdravega!« Volk jo je hotel vreči s hrbta, toda lisica ga je prosila, naj ji ne zameri te besede, ker ji pač možgani gledajo iz glave. Tako jo je prinesel v gozd, kjer je lisica še dolgo pripovedovala zgodbo, kako je bolni zdravega nosil.

Volk in lesica, ATU 41+3+4+34

Zps.: Fran Erjavec.

Objava: Slovenska koleda 1859, str. 93; Kosi 1894, str. 58–60.

Volk in lisica, ATU 41+3+4

Kraj: Varaždin.

Objava: Slovenski narod, 29. 11. 1873, str. 2; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 160–161.

(Lisica služi kot dekla pri Kaucovih, najde krajcar in se odpravi z lisjakom v Rim), ATU 20D*+41+3+4+2D+225

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, 85–86, št. 6; (originalna objava: BdeC 1876, št. 6).

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 2D.

Akràt je bíu am bótër Zwa, ATU 15+3+4+34+225

Kraj: Bernas, Rezija.

Zps.: Baudouin de Courtenay, 1873.

*Objava: Baudouin de Courtenay / Matičetov & Spinozzi Monai 1988, str. 118–135, no. 18.
Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 3.*

(Lisica in volk kradeta slanino v hlevu za Ledino), ATU 41+3+4+10***+225

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 111–112; Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 83, št. 2.

(Volk in lisica se najesta slanine pri Malyskuvih), ATU 41+3+4+10***

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 107–109; Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 83–84, št. 3.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 10***.

Volk in lisica, ATU 3+4

Objava: Vrtec 15/6 (1. 6. 1885), str. 104.

Volk in lisica, ATU 41+3+4+34

Objava: Kosi 1894, str. 58–60 = ponatis Erjavčeve pravljice.

Lisica se pobotri z volkom, ATU ad 1+ad 41+3+4

Objava: Brinar 1904, str. 19–20, št. 7.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 3.

Bolan zdravega nese, ATU 34+4

Kraj: Kamnik.

Zps.: France Stele, 1905–1906.

Objava: Stele / Podbrežnik Vukmir 2013, str. 21, št. 2.

O lisici in volku, ATU 3*+3+4+34

Kraj: Dravinjska dolina.

Zps.: Fran Košir.

Objava: Zvonček 15/1 (1914), str. 15–16. (Prepis pri ATU 3).

O volku in lisici, ATU 3*+3+4+34

Zps.: Liza Hribar.

Objava: Ciciban 1 (1945/46), št. 5, februar 1946, str. 93.

Prepis je pri ATU 3*.

Volk in lisica na svatovščini, ATU 41+3+4

Kraj: Dravlje pri Ljubljani.

Zps.: Ivan Kogovšek, 1957.

Vir: Ivan Kogovšek, Narodopisno blago iz Dravelj, Arhiv ISN ZRC SAZU. ATU 41+3+4.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 3.

To Źbajanawo prāvico (Volk v Źbajančičevi sobici), ATU 41+3+4

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Povedala: Rozālja Čunkina (Rozalija Čunkina) / Rosalia Di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 14. 5. 1962.

Vir: R 1/50 (T 105-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 117–119, št. 33.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 3.

Wukić no lesyčica (Volk in lisica na Tupem bardu), ATU 41+3+4

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedal: Toni Ojskin (Toni Ujsikin) / Antonio Negro.

Posnel: Milko Matičetov, 9. 2. 1964.

Vir: R 4/93 (T 14-C).

Objava: Matičetov 1973, str. 123–131, št. 35.

Uk taw Hrastji, ATU 41+4+225

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Vajtawa (Tina Vajtova) / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 8. 1966.

Vir: 10/75 (T 207 A).

Uk anu lisičā, ATU 38+41+3+4

Kraj: Jama, Rezija.

Povedala: Lidia.

Posnel: Roberto Dapit, 7. 8. 1993.

Objava: Dapit 2005, str. 127–129.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 38.

Bolan ta zdravga nese, ATU 3*+3+4

Kraj: Velike Bloke, Notranjska.

Povedala: Iva Mazij, 1996.

Posnela: Ljoba Jenče.

Objava: Jenče 2006, str. 342–343; ponatis: Štefan 2011, str. 24–26.

Bolni zdravega nese, ATU 4

Kraj: Osilnica.

Povedal: Janez Ožura, 1994.

Zps.: Jože Primc.

Objava: Primc / Stanonik 1997, str. 50.

Volk se je nažrl v Žbajančičevi sobici, ATU 41+3+4+30

Kraj: Lipavec, Rezija.

Povedala: Albertina Longhino.

Posnel: Roberto Dapit, 26. 8. 1999.

Prepis je pod pravljničnim tipom 30.

Medvəd pa ľasica, ATU 3*+3+4

Kraj: Šmartno pri Litiji.

Povedal: Pavel Dolšek.

Zps.: Ida Dolšek.

Objava: Dolšek / Stanonik 2000, str. 47, št. 33.

Povzetek je pod pravljničnim tipom ATU 3.

Ta bolan ta zdravega nosi, ATU 3+4

Kraj: Rodik, Primorska.

Zps.: Jasna Majda Peršolja.

Objava: Peršolja 2000, str. 165.

Kako so se pri Tomažinu ženili, ATU 3*+3+4+34

Kraj: Podbukovje pri Muljavi.

Povedala: Marija Zaletelj.

Objava: Kastelic, Primc / Stanonik 2001, str. 29–30, št. 30.

Povzetek je pod pravljničnim tipom ATU 3.

Volk pa lisica, ATU 3*+3+4

Kraj: Kitni Vrh pri Muljavi.

Povedal: Milan Erjavec.

Objava: Kastelic, Primc / Stanonik 2001, str. 30, št. 31.

Lisica in volk gresta na svatbo, ATU 3+4

Kraj: Lopar pri Marezigah, Istra.

Povedala: Karlina Kavalič Bembič.

Zps.: *Nada Morato, 2000.*

Objava: *Morato / Stanonik 2002, str. 38–39, št. 19.*

Lesíca anu medvèd, ATU 41+4

Kraj: *Ter / Pradielis, Terska dolina.*

Povedala: *Caterina Negro Sabotić.*

Zps.: *Roberto Dapit.*

Objava: *Dapit 2002, str. 170–171; Dapit 2006, str. 270.*

Vouk nu lesica, Volk in lisica, Il lupo e la volpe, ATU 3*+3+4+34+225

Kraj: *Poljane / Marcottini na Krasu.*

Zps.: *Giulia Sandrin, 11. 12. 2001.*

Objava: *Sandrin 2010, str. 8–13.*

Ta bolan tēga zdravga nuəsi, ATU 3*+3+4+34

Kraj: *Čelje, Brkini in dolina Reke.*

Povedala: *Marija Ivančič.*

Objava: *Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003, str. 59–60, št. 20.*

Škarpču uəhçet, ATU 3*+3+4

Kraj: *Divača, Brkini in dolina Reke.*

Povedala: *Danila Gombač.*

Objava: *Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003, str. 60, št. 21.*

Vuk an ləsica, prva, ATU 3*+3+4+15+34+10***

Kraj: *Vrh pri Tržiču / Monfalcone.*

Povedala: *Marija Cotič Grillo.*

Zps.: *Viljena Devetak, 2002.*

Objava: *Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 15–16, št. 1.*

Vuk an ləsica, druga, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: *Vrh pri Tržiču / Monfalcone.*

Povedala: *Marija Černic.*

Zps.: *Viljena Devetak, 2005.*

Objava: *Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 16–17, št. 2.*

Vuk an ləsica, tretja, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: *Vrh pri Tržiču / Monfalcone.*

Povedala: Rozika Juren Ferfoglia.

Zps.: Viljena Devetak, 2006.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 17–18, št. 3.

Vuk an lašica, četrta, ATU 3*+3+4+15+34

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Zps.: Viljena Devetak, 2006.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 19–20, št. 4.

Ta bolan tega zdravega nosi, ATU 3+4

Kraj: Jelšane pri Ilirski Bistrici.

Zps.: Sabina Pugelj, 2006.

Objava: Pugelj / Stanonik 2012, str. 27, št. 9.

Od kdaj volk sovraži lisico, ATU 3+4

Kraj: Grosuplje.

Zps.: Marija Samec, 2006.

Objava: Samec / Stanonik 2014, str. 34–35.

Od vovka pa lisice, ATU 3*+3+4

Kraj: Zgornji Tuhinj, Tuhinjska dolina.

Povedala: Neža Bajde, 2008.

Objava: Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009, str. 28, št. 12.

Lisica in volk (Bolan ta zdrav'ga nese), ATU 41+3+4

Kraj: Dobropolje.

Povedala: Ančka Lazar.

Objava: Lazar 2010, str. 170–171, št. 28.

Ukc in lesičca, ATU 4

Kraj: Koseze pri Ilirski Bistrici.

Zps.: Sabina Pugelj, 2010.

Objava: Pugelj / Stanonik 2012, str. 26–27, št. 8.

Lisica in volk, ATU 3*+3+4

Kraj: Lokev pri Divači.

Zps.: Boris Čok.

Objava: Čok 2012, str. 61–62.

Bcljeva ohcet, ATU 3*+3+4

Kraj: Prelože pri Sežani.

Zps.: Boris Čok.

Objava: Čok 2012, str. 62–63.

ATU 6 Ropar odpre usta in izgubi plen / Animal Captor Persuaded to Talk

Žrtev nagovori plenilca, da odpre usta ali razklene šape, pri tem mu pobegne. Prim. ATU 61 in ATU 122.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 525, num. 562a); dokumentirano leta 1174 in 1202 v *Roman de Renart* (II, 353–459, XVI, 533–637); BP II, 207; EM: Überreden zum Sprächen, Singen etc.

Zakou se maček umiva, potem ko snje?

Beneška Slovenija, Matajur 1953, št. 71, str. 4; ATU 6.

Objava: Matajur 1953, št. 71, str. 4; Bolhar 1975, str. 31–32: Zakaj se maček po jedi umiva?

Pasarón e parspoletóu tu žito za se najest. Tje e se paršóu bliz še maček. Maček e začeu loviti pasarona za ha snjesti za obét.

»Oj, oj!« e zahóuknou pasaron. »Te žej douho, ki jo živim ta na tjelem svjetu, an nje-sam šnje majednega vidou, ki bi tóu me snjesti za obét, ne da bi se prej umóu.«

Maček e luožou ta na tlá pasarona. Začeu e se oblizovati an se umivati s parkje. Pasaron e spleholéu. De bi le vidali, kako!

Od táboto maček prej snje obét. Šelé potem se oblizuje an s parkje umiva.

Vravec je prifrčal v žito, da bi se najedel. Tja v bližino se je pritihotapila tudi mačka. Pričela je loviti vrabca in ga hotela pojesti za zajtrk.

»Joj, joj!« e zajavkal vravec. »Dolgo že živim na svetu, a še do danes nisem videl, da bi kdo zajtrkoval, ne da bi se prej umil.«

Mačka je položila vrabca na tla. Pričela se je oblizovati in si drgniti gobček s tačico, vravec pa je odfrknil. Da bi le videli, kako!

Od tedaj maček najprej zajtrkuje, šele potem se oblizuje in si s tačico drgne gobček.

Lisica vabi v goste, ATU 6

Zps.: Lea Fatur.

Objava: Angeljček 1927/28, str. 151–152.

Lisica hoče zvabiti k sebi grlico, nato zajčka, a zastonj. Petelina premami s sladkimi besedami, budeč v njem napuh. Ko ga začne skubsti, pravi petelin, naj se vendar zahvali Bogu za tak kos mesa. Ko lisica sklene šape, ji zleti petelin na drevo.

Zakaj maček prej zajtrkuje, predno si umije usta? ATU 6

Objava: Slovenski gospodar 63/7 (13. 2. 1929), str. 9.

ATU 8* Lisica zamenja pepel za jelena / The Fox Trades the Burned Bones of the Bear for Reindeer

A: Lisica zbere zažgane medvedove kosti v vrečo, jih strese, da zaropota, kot da bi bil denar, ter jih zamenja za jelena.

B: Lisica zamenja kolače iz blata za žrebe.

Lisica in volk

Lea Fatur, Medžimurje, 1928, ATU 8*+ad 123+34+30

Objava: Angeljček 36/8 (april 1927/28), str. 113–116.

Šla je lisica, zamesila je iz blata kolače, jih spekla na solncu in namazala z medom. Šla je lisica k ovčarjem in ponujala: »Kupite, bratci, medene kolače! Dajte mi zanje mlado jančko!«

Ovčarji so pogledali kolače in so naščuvali pse na sleparico. Šla je lisica naprej in prišla do govedarjev. Ponujala jim je: »Kupite, bratci govedarji, medenih kolačev, spečenih iz cveta pšeničnega (najlepše moke)! Dajte mi zanje teden starega telička!« Zapodili so jo tudi govedarji. Šla je lisica in prišla do prašičarjev. Ponujala je: »Kupite, bratci! Dajte mi odojčka!«

Napodili so jo tudi ti. Šla je in prišla do konjarjev. Ponudila je kolače in res dobila zanje žrebče, poskočno in mlado. Lisica je tekla po ovinkih domov, nastlala žrebčetu v jerbasu in mu naročila: »Zakleni za menoj! Ne odpiraj nikomur, dokler te ne pokličem jaz. Po gozdu hodi hudi stric volk, ki bi te požrl.«

»Bom, teta, bom,« je obljubilo žrebče.

Lisica je našla trave in potrkala: »Žrebe, žrebiško moje, odpri mi vrata, prinašam ti kruha.« Žrebe je odprlo in se najedlo. Tako je hodila lisica po travo, krmila žrebe, ga pestovala, mu pela stare pesmi in mu pravila pravljice o stricu volku in o stricu medvedu, o veverici, ki živi na drevesih, in o ptičkih, ki letajo pod sonce.

Ko tako neki dan spet žanje travo, pride mimo stari volk Sivec, pozdravi spodobno in vpraša: »Kaj pomeni to teta lisica? V pratiki ni zapisan post. Mar si prestopila v družbo travojedcev?«

V nepriliki je odgovorila lisica: »Kurja kost mi je obtičala v želodcu, pa mi je naročil zdravnik jazbec, naj si kuham travo moravo.«

»Ho-ho!« je zmajal volk z glavo. »Meni bi šlo bolj v slast stegno mladega žrebeta.« In razširil je strašne čeljusti, da se je umaknila lisica in se zgrozila: »Kak grešnik si ti, stric volk! Bliža se veliki post; pripravi se nanj z molitvijo, ne pa z lakomnimi mislimi.«

»Vem, teta, vem, da si vsa popolna in pobožna,« se je zarežal volk. »Pa kako, da te ni nič k nam v vas? Saj smo si vendar v svaštvu in botrinji.«

Lisica je hitela: »Saj veš, svak volk: delo! Sama sem za vse, odkar so mi raztrgali lovski psi moža in so se mi porazgubili otroci po svetu. Naberi drv in listja, kuri, kuhaj, pospravljaj ... Pa še vedno kak siten obisk ... Zdaj se mi mudi – imam žehto – rada bi še posušila.«

Naložila je lisica hitro travo v koš in odhitela. Volk se je smejal za njo: »Čakaj, strina lisičica! Bomo že dognali, za koga žanješ travo.«

Skrivaje se za drevesi je sledil lisici do njenega brloga. Slišal je, kako je poklicala žrebe, in videl je žrebetovo glavico, ko je odprlo. Široko se je zarežal volk: »To je torej tvoje perilo, teta lisica – hej, to bo oblizek!«

Volk je ostal na preži pred lisičinim domom.

Drugi dan je rekla lisica žrebetu: »Ti, vse moje zlato, žrebče ti moje! Tako težko mi je srce, ker sem imela hude sanje: od lovcev se mi je sanjalo in od rajnega moža ... Zlato moje žrebe! Ne odpiraj volku! Ne odpiraj, če ne slišiš mojega glasu!« Poljubila je žrebče na čelo in se ozrla nazaj še na vratih.

Kmalu nato je potrkal. Glas je bil kakor lisičin, besede njene. Žrebe je odprlo – volk je zazijal ... Ubogo žrebe! Tako nedolžno in mlado! Ostalo ga je samo par koščic. Glavo in repek je pa pustil volk cela in ju zložil tako v jerbas, kakor da žrebe spi.

Prišla je pred vrata lisica, dvignila smrček v zrak in zastokala: »Po volku diši!« V strahu je potrkala in klicala: »Žrebe – žrebiško!« Pa ni dobila odgovora. Splezala je na drevo in pogledala skozi okno. Videla je, da leži žrebe v jerbasu, in razveselila se je, pa trkala in klicala dolgo. Nazadnje je razumela, da vendar ni vse prav ... Vlomila je vrata in skočila k jerbasu ... »O, milo moje žrebče! Vse zlato moje!« je tožila in dolgo jokala. Poklicala je potem jazbeca in podlasico in naredila lep pogreb in veliko gostijo. Potem se je poslovila, da poroma v Sveto deželo. Poiskala si je pa le drug brlog in čakala, da se bo upal volk spet v gozd.

Šla je neki dan in prišla na kolovoz, po katerem je peljal kmet drva. Kmet je spal. Lisica je skočila na voz in se peljala. Za kratek čas je pojedla kmetu kruh iz torbe in si obesila za vrat sir iz sladke skute. Zavohala je volka, vzela z voza dolgo palico, skočila dol in šla počasi, z upognjeno glavo volku naproti. Volk je bil že ves mršav in sestradan, ker se dolgo ni upal od doma. Delal se je veselega in izpraševal sladko: »Teta moja, ljuba, kam si vendar izginila? Ali ješ še travo? Kako moram biti ponosen, da imam tako sveto sorodnico! Tudi jaz sem se postil in molil ...«

»Bila sem na romanju,« je odgovorila pobožno lisica, »prinesla sem ti tale odpustek.« Pa mu je dala sir. Volk je samo zazijal in odpustka ni bilo več. »Dober je bil,« se je obliznil, »kje se dobe taki odpustki – poromam tudi jaz tjakaj.«

»Pridi zvečer k potoku pri mlinu,« mu je naročila.

Brala je bila v pratiki, da bo svetila polna luna. Volk je res prišel k potoku in lisica mu je pokazala luno v vodi: »Vodo moraš popiti, pa dobiš odpustek.« Volk je lokal vodo, pa je ni bilo nič manj. Kmalu je zastokal: »Strina – jaz ne morem več – voda mi sili že iz ušes.«

»Čakaj, zamašim ti jih, le pij naprej!« je rekla lisica in zamazala volku ušesa z blatom. Kmalu je zastokal: »Ne morem več! Voda mi sili že iz oči!«

»Le pij!« ga je vzpodbujala lisica, »zamašim ti oči.« Zamašila mu jih je z blatom. Volk je lokal, a vode ni bilo nič manj. Zastokal je: »Ne morem več, voda mi teče že iz grla.« Lisica mu je zamazala gobec z blatom in rekla:

»Lačen si, tu v mlinu je pa svatba. Pojdi z menoj!«

Peljala ga je do okna in mu zbrisala malo oči in naročila: »Miza je polna vsega. Stori vse, kar vidiš, da naredim jaz!« Lisica je skočila gibčno skozi okno na mizo, z mize na peč, s peči skozi vrata.

Volk, prepoln vode, je telebnil na mizo in ni mogel naprej. Svatje so pograbili palice in nože in so udrihali in zbadali ter kričali. Volk je klical na premile načine lisico na pomoč: »Ubili me bodo!«

Lisica je gledala pri oknu tepež in se rogala: »Je bila kaj dobra žrebetova pečenka?«

Volk je zatulil: »Pustite mene! Ta pri oknu vam je pobrala lani kure!«

Lisica je zapiskala: »Le dajte ga – ubijte ga! Raztrgal vam je tele!«

Pozabila je pa, da bi zbežala, pa ji je priletelo poleno v glavo. Drugi dan so si pa pravile veverice o nesrečnem koncu volka in lisice.

ATU 9 Nepošteni partner / The Unjust Partner

Medved (volk) dela, postopaška lisica pa se izgovarja, da je bolna in ne more delati. Ko je treba razdeliti pridelek, se odločita, da bosta zanj tekmovala v preskakovanju ognja.

.....
Literatura: Krohn 1889, 97–109; Dähnhardt IV/1912, 249–252; EM: Der unreelle partner.

Wukić ano lesičica / Volkec in lisičica

Milko Matičetov, povedala Tyna Wajtawa (Tina Vajtova) / Valentina Pielich, 10. 8. 1966,
Sólbica / Stolvizza, Rezija, ATU 9+15+34+2D
Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 205 A, 1–80.

Bila sta volkec in lisičica tam notri pod Kasrcem. Imela sta majhno, majhno hišico. Tedaj je volkec rekel:

»Glejva, pojdiva dol v Drenico in bova skopala lepo, lepo njivico.«

Ona je rekla: »Ja, skopljiva, a glej, jaz moram iti na držo* trem dol v Hosti.«

Tedaj je on rekel: »Če boš morala iti dol v Host držat*, sem vesel, a moram iti sam dol na njivico.«

»Ja,« reče ona, »teci dol in delaj in jaz grem držat*.«

Ko je bilo zjutraj, ura je bila devet, je začelo vpiti, ker je dedčič** gnal koze:

»Gola, goj, gov!«

»Slišite,« reče ona, »volčiček,« reče, »kličejo me, iti moram držat.«

Tedaj je volčiček, ubožček vzel korbico in dal v korbo lopatico in šel dol v Drenico in tam doli je kopal. Ona pa je šla dol. Ko je prišla dol, ni bilo nikogar. Šla je noter, kjer je bila smetana. In je toliko jedla, toliko jedla, da je končala skoraj četrt lonca. Potem pa je bila preveč sita.

»Kam pa naj zdaj grem?« reče.

Šla je dol pod kapelico in tam so bili bori. Tedaj se je pretegovala in se nategovala in se prekladala, da jo bo minilo, veste. Bilo ji je zelo toplo, ker je bila preveč sita. Volkec pa, ubožec, je kopal sam.

Ko pa je bilo zvečer, je volčiček prišel gor k hiši tako kot druge noči.

»Torej,« reče on, »kako je šlo? Kako je šlo?«

Rekla je: »Lepo, lepo,« reče, »šla sem držat.«

»Kakšno ima ime?«

Rekla je, da ima ime Podrobnik, ker je bila notri pod robom lonca.

»Ojme,« reče ona, »kako sem trudna,« reče, »malo preveč sem se najedla,« reče, »malo enega in malo drugega,« reče, »tudi jaz sem trudna.«

»Jaz pa nisem truden, ko sem prekopaval in kopal ves dan?«

»No,« je rekla, »boš videl,« reče, »nazadnje se to zna zgoditi vse tri dni. Saj,« reče, »bom morala iti držat tudi jutri,« reče, »so tri. Eno,« reče, »sem že šla in,« reče, »sta še dve.« Saj je vedela, da je cel lonec.

Volčiček pa:

»No,« reče, »ko je že tako, teci,« reče, »tudi jutri bom kopal sam.«

Volkec, ubožček je tedaj šel, ko je vstal, ko se je naredil dan.

»Slišiš,« reče ona, »da me spet kliče?«

»Gola, goj, gov!« so gnali koze na goro. Ona reče:

»Kličejo me, spet moram iti, držat ta drugega.«

»Teci, teci!« je rekel. »Jaz,« reče, »grem dol v Drenico in bom kopal, dokler bom mogel. Pridi me vsaj zvečer pogledat, če bom končal.«

Tedaj je ona spet šla dol. Toliko je jedla, ko je prišla dol – smetana! – toliko je jedla, da je končala sredi lonca. In potem ni mogla delati, ker je bila preveč sita.

»Kam pa naj grem zdaj?«

Spet tja v borovce tja pod kapelico, ki je tam. Šla je tja, se je raztegnila pod brine in se pretegovala in pretegovala, da bi ji šlo naprej, ker je bila preveč sita.

»E,« reče, »če hoče volk delati, naj dela! E,« reče, »zdaj moram uživati!«

Zelo je uživala, volk pa, ubožec, je bil nesrečen, ubožec je grebel in kopal.

Ko pa je bilo zvečer, je volkec prišel domov zdelan, padal je na eno stran, padal je na drugo.

»Kako pa je?« reče ona. »Jaz sem elegantna, o!«

On reče: »Ti ja, saj si šla držat, jaz pa se ves dan nisem ustavil.«

»O,« reče, »kaj pa je to!«

»Kako pa si mu dala ime?«

Srednjik, ker je bila sredi lonca. Torej, sredi lonca, to je bil Srednjik. Tedaj je rekla:

»Ko bi me vsaj ne klicali tudi jutri!«

»No,« reče on, »če te bodo klicali tudi jutri,« reče, »teci! Obljubila si, da boš šla držat, teci!«

Ko pa je bil drugi dan, je spet gnal koze po gori:

»Gola, goj, gov!«

»Slišiš,« je rekla volkcju, »boter,« reče, »ženejo,« reče, »spet me kličejo tja dol.«

»No,« reče, »teci, kopal bom, kot bom le mogel.«

Tedaj je on šel kopat, ona pa dol v Host. Prišla je dol, toliko je lizala smetano, toliko je lizala, da je prišla do dna lonca.

»Zdaj,« reče, »sem končala. Kam naj se grem zdaj odpočit?«

Saj je skoraj počila od smetane, si morete misliti! Šla je spet h kapelici, spet dol skozi brinice dol in gor, da bi ji šlo dol. Pa nič! Dajala se je na hrbet, dajala se je na trebuh, dajala se je tja, dajala se je sem, a smetana ji ni hotela iti iz želodca, ker je bila preveč sita.

»No,« reče, »drevi grem,« reče, »ko bo končal volkec, pridem domov.«

Zvečer pa je prišel volkec:

»Kako pa je danes?«

»Ojme,« reče ona, »hvala Gospodu Bogu. Kako sem bila sita! Pa ti?«

On reče: »Jaz sem bil brez hrane na njivi, nihče mi ni prinesel, moral sem grebsti po zemlji ves dan!«

»No,« reče ona, »molči!« Reče: »Na jesen, ko pobereva krompir, bova imela vsak pol.«

Torej, volčiček je moral opleti krompir, moral ga je okopavati, moral ga je sortirati. Ko je prišla jesen, sta spravila cel kup koruznih storžev, velik kup koruznih storžev in velik kup krompirja. Lisica, ki je bila prebrisana, je rekla:

»Zdaj,« reče, »morava midva poskusiti, kdo preskoči kup, ne da se ga dotakne.«

Lisica je bila lahka. Dala sta skupaj velik kup krompirja. Tedaj je volkec prišel, ubožček, skočil je, da je krompir šel po vsej hiši. Lisica je prišla, je preskočila, prijela se je dveh.

»E,« reče ona, »kot se lahko vidi, bom zmagala jaz. No,« reče, »jutri pa koruzne storže.«

Naslednji dan sta dala na kup vse koruzne storže.

»Poskusi,« je rekla ona volku.

»No,« reče on, »poskusi prej ti!«

Skočila je, zvalila je dva. Skočil je volk – na sredo kupa! Vse je šlo po sobi.

»Eee,« je rekla, »to je vse moje! Zdaj,« reče, »krompir je moj in tudi koruzni storži so moji.«

Čeprav je kopal volkec, je bilo vse njeno.

»Zdaj,« reče ona, »bova skuhala jed,*** boter volk.«

No, sta šla skuhat jed.

»Ti,« reče ona, »zaneti ogenj, jaz pa,« reče, »bom dala gor kotel.«

Volkec, ubožček je še tja in zanetil ogenj in dal gor kotel. Ko je vrelo, reče on:

»Pojdi!« reče. »Vre,« reče lisici, »botrica, pojdi!«

»Ja,« reče ona, »daj ti noter moko, jaz bom pa mešala.«

Tedaj je dal noter moko. Ona reče:

»Mešaj, jaz bom obrnila.«

Tedaj je volk mešal in kupal in kupal jed in kupal in ko je končal s kuhanjem, reče:

»Pojdi zdaj obrnit!«

»Oj me,« reče ona, »obrni, če si skuhal, tudi obrni!«

No, ubožček volkec je obrnil.

»A sir, kje ga imava?«

»O,« reče ona, »dobro vem za sir. Pojdi za mano, ti,« reče, »greva dol za Zeleni vir,« reče, »tam doli,« reče, »je en tak sir!«

Noter v tolmun je svetila luna in ona reče:

»Ti denes rep noter in ko se prime rep, bova potegnila ven sir.«

Toda to je bil led, ni bil sir!

Tedaj sta botra šla dol za Zeleni vir in ko sta prišla dol, sta lepo dala volkov rep noter v tolmun, dokler se ni okrog njega prijela vsa smetana od ledu, kajti bila je luna. Tedaj je ona vlekla, dokler je mogla, a volka ni mogla izdreti, imel je ujet rep. Toliko je vlekla, toliko je vlekla, dokler se volku ni odtrgal rep.

»Ojme, botra,« je rekel, »sira nimava, imava suho jed in jaz,« reče, »imam rep v tolmunu.«

»O,« reče, »kaj je to takega! Pojdite, vam bom že spletla rep.«

Prišla sta gor, morala sta jesti suho jed brez sira, ker je bil sir tam doli za Zelenim virom.

Potem je ona rekla:

»Molčite, saj jaz dobro vem, kje imajo volno, vam bom že spletla lep rep.«

Šla je tja na Gorico in tam je ukradla volno. Mu je spletla rep, glejte, takšnega.

No, ampak bila je tudi egoistka. Reče:

»Botrček,« reče, »zdaj sem vam spletla lep rep. Zdaj,« reče, »a veste kaj? Zanetila bova ogenj, preskakovala bova ogenj. Videla bova, kateri ga bo bolj hitro preskočil.«

No, ona je preskočila, ni ji prijelo repa. Volk je bil bolj počasen in bolj težek, je skočil, ubožec, in se mu je vnel rep. Ko se mu je vnel rep, je volk začel bežati. Ona je rekla:

»Poslušajte, botrček!«

On reče: »Ne morem, ker me peče rit.«

»Poslušajte, botrček!«

On reče: »Ne morem, ker me peče rit.«

Tedaj je ubožec volk šel, zažgalo mu je ves rep, da je ostal brez repa. In tako je končana, veste, ta je končana. Ne vem, ali je lepa ali grda. Te starinske pravljice imam jaz, ubožica.

*iti na držo, iti držat – iti za krstnega botra

**dedčič – škrat

***jed – polenta

Lesyčica, wukić nu rakić / Volk in rak delata za lisico, ATU 9+2D+275B

Kraj: Njiwa / Gniva, Reziya.

Povedala: Ana Bordānawa (Ana Bordanova), Anna Di Lenardo in Colomba.

Posnel: Milko Matičetov, 12. 5. 1962.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 1/27 (T 103-B).

Objava: Matičetov 1973, str. 73–74, št. 17; Ciciban 18 (1962/63), str. 70: Lisica kmetica.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 2D.

ATU 10* Padec čez rob prepada / The Fall Over the Edge**

A: Lisica pahne volka čez rob v prepad.

B: Lisica svetuje volku, naj jo pahne v prepad; volk se zažene, ona se odmakne in volk pade v globino.

(Volk in lisica se najesta slanine pri Malyskuvih)

Jan Baudouin de Courtenay, 1895, Njiwa / Gniva, Rezija, ATU 41+3+4+10***

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 107–109; Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 83–84, št. 3 (italijanski prevod).

Tam doli za Ledino so imeli Malyskuvi eno shrambico. In ljudje so šli k maši. Sta prišla volk in lisica. In sta šla notri v shrambico in sta se najedla slanine. In lisica, ki je bila zvita, je zlezla ven pred volkom. Volk se je prenajedel mesa. Ljudje so prišli iz cerkve, oni so šli doli za Ledino z vilami, s cepci, z lopatami, z motikami. In volk, ki je bil sit, ni mogel zlesti ven iz shrambice. In ljudje so prišli in so ga skoraj ubili. Lisica pa, ki je bila prebrisana, je šla dalje. Tjipini so ubili enega vola in lisica se je polila s krvjo, da je bila vsa krvava. Odpravila se je k Marjenen in srečala volka vsega pretepenega. In ona zdrava, vsa krvava, ona je rekla:

»Kam greste, botrček?«

In volk se je potožil, da so ga pretepli.

Lisica reče: »Jaz sem vsa pobita.«

Volk je rekel: »Pojdite, botrica.«

Lisica je rekla: »Jaz ne morem, botrček! Nesite me, ker jaz ne morem iti.«

Volk si jo je oprtal in jo je nesel na hrbtu. In zvita lisica je ponavljala: »Župta, župta, bolni nese zdravega.«

Volk je rekel: »Kaj pravite botrica?«

Lisica je rekla: »Nesite me počasi, boterček, ker se mi vse koščice tresejo.«

Tako sta prispela na Kolk in tam, kjer je veliki previs, je lisica rekla volku:

»Tako, odložite me tukaj, botrček. Pojdite hitro na Mali Kolk, obrnite se, in ko boste pritekli sem, me porinite čez previs. Jaz bom umrla in vi me boste pojedli, botrček.«

Volk je šel na Mali Kolk, začel je teči nazaj, toda ko se je približal lisici, se je ona umaknila in volk je padel dol s previsa in lisica ga je pojedla.

(Lisica in volk kradeta slanino v hlevu za Ledino), ATU 41+3+4+10*+225**

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, 111–112; Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 83, št. 2.

Vuk an lāsica, prva, ATU 3*+3+4+15+34+10***

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Marija Cotič Grillo.

Zps.: Viljena Devetak, 2002.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 15–16, št. 1.

ATU 15 Lisica gre za botro / The Theft of Butter (Honey) by Playing Godfather

Lisica, volk in medved se dogovorijo, da bodo skupaj delali. Pred tem spravijo med, da ga bodo pojedli, ko bodo lačni. Lisica se ves čas pretvarja, da je povabljen kot botrica na botrino, v resnici pa hodi jest med. Ko nameravajo skupaj pojesti med, ugotovijo, da ga več ni. Lisica predlaga, da se uležejo na sonce, in tisti, ki mu bo priteknel med iz gobčka, je pojedel med. Spečemu volku lisica namaže gobček z medom in tako dokaže njegovo krivdo. Včasih določijo krivca po tem, kdo naredi večji iztrebek.

Literatura: Grimm 2; Krohn 1889, 74–81; Dähnhardt IV/1912, 241–243; BP I, 9–13; EM: Gevatter stehen.

Medved in lisjak / Der Bär und der Fuchs

Wilhelm Tschinkel, Kočevje, 1931, ATU 15+34

Objava: Tschinkel 1931; ponatis: Tschinkel / Florjančič, Stanonik 2004, str. 60 in 359.

Nekoč sta medved in lisjak sklenila prijateljstvo ter se odpravila izropat čebelji panj. Ko sta šla mirno drug poleg drugega skozi gozd, se je lisjak obrnil in zaklical s spremenjenim glasom: »Hoj, hoj!« Medved se je ustavil in vprašal: »Kaj pa je bilo to?« – »Ah, to – kličejo me za botra,« se je zlagal lisjak in že je izginil v grmovju. Čez nekaj časa se je spet vrnil in kmalu se je spet zaslišal klic iz gozda: »Hoj, hoj!« – »Pa kaj je zopet?« je zagodrnjal medved. »Zdaj me kličejo, naj grem na poroko,« mu je pojasnil lisjak in se splazil v goščavo.

Ko se je vrnil, sta nadaljevala pot, dokler nista prišla do panja. Toda panj je bil prazen, v njem ni bilo niti kaplje medu. »Ti si ga požrl!« je vzrotil medved. »Ne, ti si me prevaral!« je zalajal lisjak.

Po dolgem prerekanju sta se končno sporazumela, da je moral med pojesti tisti, ki bo naredil večji iztrebek. Lisjak se je pri tem znal postaviti tako zvito, da so njegovi iztrebki še povečali medvedov kup in je torej medved očitno moral biti tisti, ki je požrl med.

Potem sta šla spet mirno naprej, dokler nista dospela do neke mlake. Sonce je stalo visoko na nebu in njegov krog je odseval na vodni gladini. »Kaj pa je to?« je vprašal medved. »To je velik jabolčni zavitek,« mu je odvrnil lisjak. Medved, ki mu je že glasno krulilo po želodcu, je vprašal: »Kako bi ga dobila ven?« »Ni druge pomoči, kot da popijeva vso vodo iz mlake.«

Medved je bil takoj pripravljen in spravila sta se na delo; a medtem ko je lisjak le malo lizal vodo, je medved pil z velikimi požirki in se je kmalu tako napil, da je počil. Tedaj se je lisjak spravil na mrtvega medveda in ga požrl.

Lisica, volk in medved, ATU 15+34+49

Zps.: Janez Trdina.

Objava: Ljubljanski časnik 1/26 (28. 6. 1850), str. 104; Trdina 1952, str. 61–64, 367; ponatis: Bolhar 1975, str. 153–157.

(Lisica, volk, medved in merjasec), ATU 15

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Zps.: Baudouin de Courtenay.

Objava: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 84, št. 5; (originalna objava: BdeC 1876, št. 5; integralna objava izvirnih tekstov: BdeC 1895).

(Akràt je bíu am bótěr Zwą), ATU 15+3+4+34+225

Kraj: Bernas, Rezija.

Zps.: Baudouin de Courtenay, 1873.

Objava: Baudouin de Courtenay / Matičetov & Spinozzi Monai 1988, str. 118–135, št. 18. Povzetek je pod pravljíčnim tipom ATU 3.

Lisica – babica, ATU 15, literarna verzija

Avtor: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1876, str. 187; Levstik 3, 1931, str. 300–301.

Lisica – babica, ATU 15, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 20–23, št. 8.

Medved, lisica in zajec, ATU 15

Kraj: Kamnik.

Zps.: France Stele, 1905–1906.

Objava: Stele / Podbrežnik Vukmir 2013, str. 20, št. 1.

Odkdaj ima zajček kratek rep, ATU 15+*15A

Kraj: Studenice, Dravinjska dolina.

Zps.: Fran Košir.

Objava: Zvonček 12/3 (1. 3. 1909), str. 68.

Der Bär und der Fuchs / Medved in lisjak, ATU 15+34

Kraj: Kočevje.

Zps.: Wilhelm Tschinkel.

Objava: *Tschinkel 1931, str. 40–41; ponatis in prevod: Tschinkel / Florjančič, Stanonik 2004, str. 60 in str. 359.*

Slovenski prevod gl. zgoraj.

Lesica, zajc in vouk, ATU 15

Kraj: Gorenja vas pri Mokronogu.

Povedal: Lojze Tratar.

Zps.: Milko Matičetov, 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Ukeč ano lesyčica, ATU 9+15+34+2D

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Wajtawa (Tina Vajtova) / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov, 10. 8. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 205 A, 1–80.

Prepis je pod pravljničnim tipom ATU 9.

Lesyčica tuw Gostje, ke na šla držat (Lisica snedla volku maslo), ATU 15

Kraj: Oseacco / Osojane, Rezija.

Povedala: Jelica tuw Borovičji (Jelica v Borovičju) / Elena Di Lenardo.

Zps.: Milko Matičetov, 16. 3. 1969.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 17/116 (tr. 43-C).

Objava: Matičetov 1973, str. 75–78, št. 18.

Zakaj sta medvët in lisica v sovraštvi, ATU 15

Kraj: Čelje, Brkini in dolina Reke.

Povedala: Marija Ivančič.

Objava: Kerševan, Kребelj / Stanonik 2003, str. 58–59, št. 19.

Vuk an læsica, prva, ATU 3*+3+4+15+34+10***

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Marija Cotič Grillo.

Zps.: Viljena Devetak, 2002.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 15–16, št. 1.

Vuk an læsica, druga, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Marija Černic.

Zps.: Viljena Devetak, 2005.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 16–17, št. 2.

Vuk an lāsica, tretja, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Rozika Juren Ferfoglija.

Zps.: Viljena Devetak, 2006.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 17–18, št. 3.

Vuk an lāsica, četrta, ATU 3*+3+4+15+34

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Zps.: Viljena Devetak, 2006.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 19–20, št. 4.

Lesica, med in medved / La volpe, il miele e l'orso, ATU 15

Kraj: Subid v Terski dolini.

Zps.: Bruna Balloch.

Objava: Mlada lipa 11/2007, str. 8–9; ponatis: Balloch 2010, str. 45–48.

Medved in lisica sta našla velik lonec medu. Sklenila sta, da ga bosta shranila za god sv. Ane. Vrnila sta se domov, toda lisica ni dolgo zdržala, zato je rekla medvedu, da so jo prijatelji povabili na krst. Medved ji reče, naj kar gre, saj takšnega vabila ne more zavrniti. Ko se vrne, pove medvedu, da so otroka poimenovali Početak. Tudi drugič »gre za botro« in tokrat pove volku, da so otroka poimenovali Finičak. Ko pride god sv. Ane 26. julija, ni bilo medu in lisica se zlaže medvedu, da ga je pojedel zajec. Medved se zapodi za zajcem, zajec pa v beg, da je komaj pobegnil pred medvedom.

Lesica, ouk, med an medved / La volpe, il lipo, il mielle e l'orso, ad ATU 15

Kraj: Subid v Terski dolini.

Zps.: Bruna Balloch.

Objava: Mlada lipa 11/2007, str. 10–11; ponatis: Balloch 2010, str. 49–52.

Lisica in volk sta se povzpela na hrib in spodaj opazita medveda, ki je skrnil nekaj v jamo. Pridružita se mu in lisica predlaga, da bi malo zaspali. Lisica se le pretvarja, da spi, in se, ko opazi, da sta volk in medved zaspala, skrivaj odplazi do jame. Odkoplje med, ki ga je medved tja spravil, ga poje, nato pa namaže volka po hrbtu in repu z medom. Ko se zbudijo, gre medved k jami in vidi, da ni več medu. Lisica se zlaže, da ga je pojedel volk, medved vidi, da se še ves sveti, udari volka in se požene za njim, da mu je volk komaj utekel.

***ATU *15A Zakaj ima zajec kratek rep? / Why does the Rabbit Have a Short Tail?**

A: Medved, lisica in zajec najdejo panj medu in ga spravijo, da ga bodo pojedli drugi dan za kosilo. Lisica skrivaj požre med, zajca pa namaže z medom okoli gobčka. Ostale živali, misleč, da je zajec pojedel med, se zaženejo za njim in mu odtrgajo rep. Včasih si zajec na begu polomi prednje tačke, zato ima še danes krajše.

B: Različne razlage za zajčev kratki rep.

Zakaj ima zajec le kos repa?

Janko Pukmajster - Vijanski, Notranjska, 1862, *ATU *15A
Objava: Nanos 1862, str. 277–278; Bolhar 1975, str. 93–94.

Medved, lisica in zajec se napotijo iskat živež. Dolgo iščejo, dokler ne najde medved v nekem čebelnjaku precej težkega panja. Pograbi ga in odnese na samotni kraj, da bi tam pojedli med. Ker pa so bili vsi od dolge hoje trudni, si najprej sklenejo odpočiti in šele potem južinati. Požrešna lisica pa se, medtem ko tovariša spita, splazi do medu in se naje, kolikor more. Kar ji ostane, skrrije, da bi imela še za drugič. Ko spravi vse v red, namaže še zajčka z medom okoli zadnjice, kot bi se mu ven cedil. Potem pa zaspi.

Kmalu jo zbudi medvedovo renčanje, ker pogreši med. Lisica vstane in prične onegaviti okoli spečega zajca, kot bi kaj iskala. Potem pokliče medveda k sebi, mu pokaže zajca, ki je še trdno spal, in reče:

»Glej, glej, tako se je najedel medu, da mu še zdaj ven teče.«

Medved od jeze tako zarjove, da se zajec zbudi in splašen zbeži. Medved pa jo urno ubere za njim in ravno tedaj, ko zajec skoči čez plot, ga medved zgrabi za rep in mu ga odtrga. Le majhen košček ga je zajcu še ostalo. Od tedaj ima zajec kratek rep.

Zakaj zajec nima celega repa? *ATU *15A

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1922, str. 160–162; Valjavec / Popit 2002, str. 311–312, št. 147.

Zakaj ima zajec kratek rep in zakaj črti medved lisico? *ATU *15A

Zps.: Zoran.

Objava: Vrtec 30/2 (1. 2. 1900), str. 22–23.

Medved hoče prekopati zemljo na gorici. Pri tem naj bi mu pomagali lisica, volk in zajec. Za obed preskrbi medved sod medu in ga shrani v gozdu. Lisica se dela kma-

lu naveliča. Izgovori se, da mora na ženitnino. Poišče med in ga postopoma izpije. Opoldne živali ugotovijo, da obeda več ni. Lisica predlaga, da ležejo na sonce; tisti, ki je med izpil, ga bo spotil. Lisica se splazi k sodu, ga pobriše s taco in namaže zajca. Volk in medved planeta nanj, zajec pa zbeži. Volk zajca ujame za rep in mu ga odgrizne. Od tedaj ima zajec le pol repa. Pozneje se je izvedelo, kdo je bil tat v resnici, zato črti medved ves lisičji rod.

Zajec, volk in lisica, *ATU *15A

Kraj: Koroška.

Zps.: France Kotnik (Doberčan).

Objava: Mir 20/12 (21. 3. 1901), str. 46, podlistek; Bolhar 1975, str. 94–95.

Zajec pelje volka in lisico v gozd, da bi jima pokazal lonec medu, zakopan v zemlji. Lisica med potjo predlaga, da bi počivali in se naspali. Ko zajec in volk zaspata, se odplazi do medu in ga odkoplje ter poje. Ko skupaj pridejo do kraja, kjer naj bi bil med, ga več ni. Volk se razjezi na zajca in se zapodi za njim; zajec teče navzdol in si pri tem poškoduje sprednje tačke, tako da ima še danes krajše.

Od kdaj ima zajček kratek rep, *ATU 15+*15A

Kraj: Studenice, Dravinjska dolina.

Zps.: Fran Košir.

Objava: Zvonček 12/3 (1. 3. 1909), str. 68.

Kako so spravili zajca ob rep, *ATU *15A

Objava: Flere 1931, str. 146–149.

Zakaj ima zajec kratek rep? ad *ATU *15A

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Pavel Pražetina.

Objava: Ciciban (1946/47), str. 78; ponatis: Bolhar 1975, str. 93.

Ko je bil zajec še majhen, se je šel učiti za tesarja. Tesarjeva družina je imela vrt in na njem veliko breskvovih dreves. Zajec pa je vedno kaj rad hodil na vrt breskve jest. Gospodar je to videl in je zaprl zajca v delavnico, pri tem pa mu je med vrati priprl rep. Vtem pa je prišel pes in zalajal. Zajec se je prestrašil in stekel v gozd, rep pa mu je ostal med vrati. Od tedaj živi zajec v gozdu in ima kratek rep.

Mojca Pokrajculja, *ATU *283C*+*15A

Kraj: okolica Velikovca, avstrijska Koroška.

Povedal: gostilničar Ulrik Tof iz Mežice, ki je pripovedko slišal kot otrok doma v okolici Velikovca.

Objave: Möderndorfer 1937, str. 14–17; Möderndorfer 1946, str. 301–305; Möderndorfer 1957, str. 155–157; Bolhar 1964, str. 107–110; Möderndorfer / Šašel 1972, str. 134–136.
Prepis je pod pravljičnim tipom ATU *283C*.

Lisica, medved, volk in zajec, *ATU *15A

Kraj: Petrušna vas na Dolenjskem.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Zps.: Milko Matičetov, 9. 12. 1951, Arhiv ISN ZRC SAZU: Ms. EM 5/ 46, 98–103.

Objavi: Matičetov / Štefan 2010, str. 112–113, št. 5; v nemščini: Von Prinzen 1961, str. 231–233, prevod: str. 238–241.

Lisica nagovori medveda, da bi šla skupaj po lonec medu. Na gostijo povabita še zajca, ki je bežal pred volkom, nato pa še volka. Ko pridejo na senožet, na soncu zaspijo, lisica pa, ki se prej zbudi, polize med, ko začuti, da se ji cedi iz riti, pa namaže zajca. Kraje obtožijo zajca, ta pobegne, volk skoči za njim in mu odtrga pol repa, zato ima zajec še danes kratek rep.

Zakuo u ma zec kratak rep? *ATU *15A

Kraj: Beneška Slovenija.

Objava: Matajur 1953, št. 71, str. 4.

Od kdaj ima zajček kratek rep? *ATU *15A

Kraj: hrib Plešivica, Bela krajina.

Objava: Zupanc 1956, str. 119–121; Bolhar 1964, str. 117–118.

Medväd, lāsica in zajčək, *ATU *15A

Kraj: Šmartno pri Litiji.

Povedal: Pavel Dolšek.

Zps.: Ida Dolšek.

Objava: Dolšek / Stanonik 2000, str. 46, št. 32.

Lačni medved, lisica in zajček se srečajo. Lisica pove, da ve za čebelnjak v vasi, kjer bi lahko dobili med. Toda svetuje jim, da gredo tja ponoči, ker bi jih čez dan ljudje videli. Ko zajec in medved zaspita, se lisica odpravi k čebelnjaku in poje ves med. Zjutraj se zbudijo in gredo po med, pa ga ni več. Da bi ugotovili, kdo je pojedel med, predlaga lisica, da zaspijo na soncu, kriv pa je tisti, kateremu se bo pocedil med iz ust. Zajčku namaže gobček z medom. Ko se medved zbudi, se zažene za zajčkom, zgrabi ga za rep in mu ga odtrga. Zajček komaj uide, od takrat pa ima kratek rep.

Zakaj imajo zajci kratek rep, *ATU *15A

Kraj: Brezovi Dol pri Ambrusu, Dolenjska.

Povedala: Cirila Bedene.

Objava: Kastelic, Primc / Stanonik 2001, str. 16, št. 2.

Lisica zvabi zajca v svoj brlog, češ da ima tam repo. Zajec se zmuzne ven in zbeži, rep pa se mu je pri tem zapleta v grmovje; ko priteče do svoje luknje, hitro zapre vrata, a si pri tem odščipne rep.

Vovk, zajc pa lisica so nivo kopal, *ATU *15A

Kraj: Zgornji Tuhinj, Tuhinjska dolina.

Povedala: Neža Bajde, 2008.

Objava: Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009, str. 28–29, št. 13.

Zakaj ima zajec kratek rep, *ATU *15A

Kraj: Rodik, Primorska.

Zps.: Jasna Majda Peršolja.

Objava: Peršolja 2000, str. 148–149.

ATU 20A Živali, ujete v jamo, pojedjo druga drugo / Animals Caught in a Pit Eat One Another Up

Ujete živali v jami pojedjo druga drugo. Na koncu ostane le še lisica.

Literatura: Krohn 1889, 81–84; EM: Tiere fressen einander.

Zveri v jami

Fran Levstik, ATU 30+20A+21+*31

Objava: Vrtec 1877, str. 104; Levstik 1931, str. 313–315.

Živel sta stavec in starka. Imela sta vsega skupaj jedinega narastca (merjasca). Ta je hodil v gozd želoda jest. Sreča ga volk. »Narastec, kam greš?« »V les želoda jest.« »Vzemi še mene s soboj.« »Vzel bi te,« odgovori narastec, »a jama je tam globoka in široka, katere ti ne preskočiš.« »Preskočim.« Odpravita se ter korakata po lesu in prideta do jame. »Nu,« reče volk, »preskoči!« Narastec skoči – preskoči; volk skoči – v jamo pade. Narastec se naje želoda ter se vrne domov. Jutro, dan, zopet narastec ide v les. Sreča ga medved. »Narastec, kam tako?« »V les idem, želoda jest.« »S soboj me vzemi!« »Vzel bi te, a tam je jama, globoka in široka, ti je ne preskočiš.« »Ne boj se, preskočim.« Prideta k jami. Narastec skoči – preskoči; medved skoči – v jamo pade. Narastec se naje želoda kakor prej ter krene domov. Tretji dan se narastec zopet spusti z domu v les. Sreča ga zajec. »Božja pomoč, narastec!« »Zdrav da si, zajec!« »Kam si nameril?« »V les, želoda jest.« »Vzemi me s soboj.« »Ne, zajec, jama je tam široka in globoka; ti je ne preskočiš.« »Kako ne preskočim? Ne boj se!« Prideta k jami. Narastec skoči – preskoči; zajec skoči – v jamo pade. Narastec se naje želoda in odide domov. Četrty dan gre zopet želoda jest. Sreča ga lisica in tudi poprosi: »Vzemi me s soboj!« »Ne,« pove narastec, »jama je tam, globoka in široka; ti je ne preskočiš.« »Kako ne?« začudi se lisica, »preskočim jo!« Puhne za narastcem, a pade v jamo. Tako se jih je nabralo v tej jami četvero: volk, medved, lisica in zajec. Jeli so misliti, kako bi se jesti dobilo.

Lisica govori: »Dejmo, izkušajmo se vpiti zdržema; kdor poprej vpeša, tega snedimo!« Vsi zakriče ob enem. Zajcu prvemu poide sapa, lisici zadnji. Vzemo zajca, raztrgajo in požro ga. Zopet ogladne ter se dogovore vpiti. »Kdor iznemore,« izpregovori lisica, »žal nam ga ne bode; glad ne ve milosti.« Začno se dreti in rjuti. Volku se prvemu sapa zapre. Lisica in medved ga vzameta, raztrgata in požreta. Zdaj se lisica domisli svojih zvijač: volkovo meso poje, a čreva skrrije pod-se. Tri dni je potem še sedela in po malem žvečila volkova čreva. Medved je povpraša: »Kaj li ješ, kuma? Daj, da malo pokusim!« »Oh, kumček, iz sebe motam čreva; tudi ti si razporji tre-

buh, izmotaj si čreva ter je pojej!« Medved si razporji trebuh in tako lisici ostane sam v južino in večerjo. Mine teden. Lisica še vedno sedi v jami in zopet jo prime lakota. Evo, nad jamo raste drevo, a na drevesu drozd vije gnezdo. Lisica sedi ter ne premakne očesa od njega in ga obgovori: »Drozd, kaj li delaš?« »Gnezdo pletem.« »Čemu li?« »Mladičem.« »Drozd, nakrmi me; če ne, požrem ti mladiče.« Drozda zaskrbi, kako bi jo nakrmil. Odleti v selo in prinese kuro. Lisica ogloje kuro ter potem reče: »Drozd, ali si me nakrmil?« »Nakrmil sem te.« »A sedaj me še napoj!« Drozda zopet zaskrbi, kako bi napojil lisico. Odleti v selo in prinese lonc mleka. Lisica se napije ter de: »Drozd, ali si me nakrmil?« »Nakrmil sem te.« »Ali si me napojil?« »Napojil.« »Izbavi me jame.« Drozd misli, razmišlja, kako bi izbavil lisico. Začne zbirati rožja ali dračja in metati v jamo. Toliko nameče, da pride lisica k vrhu. »Nu,« reče ona, »ali si me nakrmil, drozd?« »Nakrmil.« »Ali si me napojil?« »Napojil.« »Ali si me izbavil iz jame?« »Izbavil.« »Dobro; zdaj stori, da se bodem smijala.« Drozd premišlja in žaluje, a tega ne zna storiti. »Kadar vzletim,« reče drozd, »poteci ti za menoj.« Drozd zleti v selo in sede na vrata bogatemu možu, a lisica leže pod vrata. Drozd zakriči: »Baba, baba, daj mi kos slanine! Baba, baba, daj mi kos slanine!« Kadar ga zaslišijo psi, priskačejo iz dvora in raztrgajo lisico. Jaz sem bil tam ter pil med in vino, katero mi je ustnic doteklo, a v usta ni priteklo.

Lisica, zajec, volk in medved, ATU 20A+21+*31

Kraj: Livek, Soške planine.

Zps.: Josip Kenda.

Objava: Kenda 1896 (Gabršček III), str. 89–91, št. 16; Gabršček 1910, str. 171–174, št. 22.

Lisica, misleč na to, kako bo pojedla tovariše, pregovori zajca, volka in medveda, da skupaj skočijo v jamo. Ko postanejo lačni, medved predlaga, da bi klicali na pomoč; ko se utrudijo in nihče ne pride, se ostali dogovorijo, da bodo pojedli medveda. Čez čas postane lačen zajec, predlaga, da ponovno pokličejo pomoč, a tudi tokrat ni nikogar, zato zdaj pojedjo zajca. Lisica skrije njegova čreva, in ko postane lačen volk, mu predlaga, naj si poje lastno drobovje, kot je storila ona – in mu pokaže zajčeva čreva. Volk si razpara trebuh in lisica ga poje. Ko postane lačna, pokliče drozga in ga prosi, da nanosi v jamo slame in zemlje, da bo lahko splezala ven. Drozg znosi polno jamo slame in druge ropotije in lisica spleza ven. Zdaj prosi drozga, da ji pokaže, kje je meso, da bi se najedla. Drozg pa jo pelje v mesnico, kjer jo izda s čivkanjem, da pritečejo vaški psi in lisico raztrgajo.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 21.

ATU 20C Živali bežijo v strahu pred koncem sveta / The Animals Flee in Fear of the End of the World

Oreh (želod, list ...) pade piščancu (kokoški, petelinu, miši ...) na glavo. Misleč, da se bliža konec sveta, se odpravi v Rim (h kralju ...). Pridružijo se mu še druge živali. Nazadnje se nesporazum razjasni ali pa padejo lisici v krepplje.

Literatura: Dähnhardt III/1910, 19; BP I, 237; Wesselski 1933, 19; Ludvik 1971, str. 189–199.

»Bežimo, svet se podira!«*

Ana Bordānawa (Ana Bordanova, Anna Di Lenardo in Colomba), 6. 12. 1964, Njiwa / Gniva, Rezija, posnel Milko Matičetov, ATU 20C+210

Vir: Arhiv ISN: R 6/5 (tr. 17-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 91–93, št. 24.

Enkrat smo imeli peska mi, je bil tam zgoraj v vrtu in nam je lepo varoval. In smo imeli tudi kokoš.

In kdo ve kako, ta kokoš je zbežala in šla gor na Pinčanov kolk. Tam zgoraj na Pinčanovem kolku je orehovo drevo. Najbrž je malo zapihal veter, je padel oreh kokoši na glavo.

In kokoš je začela kokodakati in je ušla, ker jo je udarilo. Je kokodakala in šla dol po Kračacih in je srečala petelina, našega velikega petelina, ki je imel velik greben.

Pravi:

»Kam greste, žbotrica, tako naglo?«

»Tje v Šetjakob v Galicijo, ker tu se podira svet!«

»Grem tudi jaz, žbotrica, z vami!«

»Dobro, pojdi, greva!« Šla sta, šla sta, šla sta, sta prišla k šoli, sta srečala gos.

»Ojme, dober dan, žbotrček in žbotrica, kam gresta tako naglo?«

»Tje v Šetjakob v Galicijo, ker tu se podira svet!«

»Grem tudi jaz z vama!«

»Dobro, pojdite, gremo!« So šli, so šli, so prišli deač, v Kraj. Ko so prišli v Kraj, so srečali ovna.

»Kam greste, žbotrica, tako naglo, in žbotrčki?«

»A, tje noter v Šetjakob v Galicijo, ker tu se podira svet!«

»Grem tudi jaz z vami.«

»Dobro, pojdi, gremo!« Tedaj so šli. In šli in šli skozi gozd, so bili veliki gozdovi, in popotniki so bili tega že naveličani, ker niso nikoli nič videli in nobene luči.

In petelin je rekel:

»Čujte,« pravi, »počakajte,« pravi, »jaz bom šel na drevo in,« pravi, »bom pogledal, če se vidi kje kaka luč!«

In petelin je sfrlel gor na drevo in ko je prišel gor na drevo –

»Ojme,« je rekel, »tam daleč daleč se vidi luč,« pravi. »Pojdite. Gremo! Jaz vem, kam je treba iti!«

In so šli in šli in šli in so prišli tje, kjer je bila tista luč. In so šli noter in kokoš se je spravila pod klop. Sta bili dve klopi. Pod drugo se je dala gos. In je rekel tisti, kako se mu že pravi ... jazbec (oven):

»Kam pa naj se denem jaz?« pravi. »Jaz grem tje za vrata!«

In petelin je rekel: »Da bom bolj varen, jaz grem na hišo!« Potem je še rekel: »Jaz bom lepo spravljen tu zgoraj, kjer sem. Morda mi bo mrzlo, ampak jaz vidim povsod, kdo prihaja!«

Je minilo precej časa, se je prikazal nekdo, ki je prišel gledat, kako je s tem, kar se je kuhalo. Saj je bil lonček pri ognju, se je kuhalo meso. In je šel do klopi, da bi sedel. Ga je lepo piknila kokoš.

»Jojme,« pravi, »kako me je piknila, kako me je zbodla šivilja!«

Dobro, je šel na drugo klop, ga je piknila na drugi kraj gos.

Pravi: »Jojme, kako me je zbedel krojač!«

Je šel, da se bo zmuznil ven, ga pograbi oven, da je zletel na trebuh ven na dvor.

Petelin zgoraj na hiši je rekel:

»Magari še! Bi ga moral vreči še bolj daleč!«

Tedaj tako, je lepo zbežal.

In tam so bili tatovi, ki so imeli v lasti to hišo. In ko je prišel k tatovom, jim je povedal vse, kako je bilo:

»Sem šel pod prvo klop, me je zbodla šivilja. In sem šel pod drugo klop, me je zbedel krojač,« pravi. »Sem poskušal uiti ven iz hiše, je bil mož, ki me je vrgel ven z vilami, da sem priletel na trebuh. In je bil še eden zgoraj na hiši, je rekel, da bi me moral vreči še bolj daleč ven. Prav je imel!«

* Rezijanski naslov: Kokoš änu pitilen änu wsi nje gotrówje nu götrice, ke ni su šle nutaw Šetjakup de Galycje

---

Kokotova četa, ATU 20C+210

Kraj: Varaždin.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5/1885, str. 463, št. 60; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 157, št. 307.

Boter petelin in njegova zgodba, ATU 20C+210

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Ivan Trinko.

Objava: Wagner 1931, str. 117–122.

Domače živali romajo v Rim, ATU 20C+210

Kraj: Beneška Slovenija.

Objava: Turnšek 1954, str. 152–154.

Prepis je pod pravljíčnim tipom ATU 210.

ATU 20D* Petelin in druge živali gredo na božjo pot (Lisica romarica) / Pilgrimage of the Animals

A: Lisica se obleče v spokornico in gre na romanje. Spotoma poje nič hudega sluteče živali. Včasih jih zvabi v svoj brlog in jih nagovori k petju, medtem jih poje. Vrabc zapoje le pred odprtim oknom in pravočasno pobegne.

B: Živali se odpravijo v Rim oz. na romanje, zvečer si poiščejo prenočišče ali večerjo, kar privede do drugih zapletov.

Literatura: Dokumentirano med 1195 in 1200 v *Roman de Renart*.

Lisica spokornica

Janez Svetokriški, 1691, ATU 20D*

Objava: Svetokriški 1691/1991, str. 175–176.

Enkrat lesica, videjoč, de zavolo nje golufne kunšti vse živali so jo sovražile inu od nje proč bejžale, za tiga volo je bila žalostna ratala ter je dolgu mislila, kaj je nji začeti, de bi mogla živeti. K zadnimu sklene, de hoče pisat po vsih deželah, de ona spozna svoje pregrehe: »V tem kir s svojo kunštjo sem veliku njih golufala inu v škodo perpravila, za tiga volo hočem pokuro delat inu po božjih potah hodit.«

Se obleče v pilgrimski gvant, na vrat dene en usnjat kreželc, na stran obesi eno votlo bučo, v eno roko vzame en velik roženkranc, v to drugo eno dolgo palco ter se na rajžo postavi inu almožno prosi. Kadar so jo v tem stanu te druge živali vidile, se je taistom smilila ter obilne almožne so ji dajale, zlasti te krotke kokuške. Lisica pohlevnu je almožne prejemala inu tudi le-te, katere so ji almožno pernesle, je raztrgala inu požrla.

Kokotova četa, ATU 20D*+130

Kraj: Varaždin.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: *Kres* 5 (1885), str. 463, št. 60.

Petelin gre na božjo pot. Pridružijo se mu puran, raca, gosak, zajec in jež. Spotoma prespijo v votlem drevesu, ježa pa postavijo na stražo. K drevesu prideta lisica in volk, da bi večerjala. Lisica se zbode ob ježa, zajec v duplu začne od strahu butati ob stene, puran zavpije: »purgari, purgari«, raca: »šest nas je«, gosak pa: »ksi, ksi, ksi«. Lisica in volk v strahu brez večerje zbežita.

(Lisica služi kot dekla na plevanu), ATU 20D*+103A

Kraj: Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 82, št. 1; (originalna objava: BdeC 1876, št. 1; integralna objava izvirnih tekstov: BdeC 1895).

Lisica je pri pometanju našla dva centima, odpravi se v Rim, pridružita se ji zajec in volk. Naletijo na mačka in živali sklenejo, da naj se maček poroči z lisico. Medtem ko lisica lovi kokoši, se živali poskrijejo. Prestraši jih miš, zbežijo domov in poroka odpade.

(Lisica služi kot dekla pri Kàucovih, najde krajcar in se odpravi z lisjakom v Rim), ATU 20D*+41+3+4+2D+225

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 85–86, št. 6; (originalna objava: Baudouin de Courtenay 1876, št. 6).

Prepis je pod pravljíčnim tipom ATU 3.

Domače živali romajo v Rim, ad ATU 20D*+ad 130

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Metod Turnšek.

Objava: Turnšek 1954, str. 152–154.

Lesíca – díkla ta-par plevanu / Lisica romarica, ad ATU 20D*+211B*

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Povedala: Marija Rozaljina / Maria Paletti.

Posnel: Milko Matičetov, 11. 12. 1962; Arhiv ISN ZRC SAZU: T 118-B, R 2, 22.

Objava: Matičetov 1973, str. 87–90, št. 23.

Prepis je pri pravljíčnem tipu ATU 211B*.

Od pesíca, ATU 20D*

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Wajtawa (Tina Vajtova) / Valentina Pielich.

Zps.: Milko Matičetov, 10. 8. 1966, Arhiv ISN: R 10/2 (tr. 205 A, 82–169).

ATU 21 Lastno drobovje snedel / Eating his own Entrails

Lisica pregovori volka (medveda), da si poje drob.

Literatura: Dokumentirano leta 1847 na Finskem; Krohn 1889, 84–89; EM: Die eigenen Eingeweide fressen.

Lisica, zajec, volk in medved

Josip Kenda, 1969, Livek, Soške planine, ATU 20A+21+*31

Objava: Kenda 1896 (Gabršček III), str. 89–91, št. 16; Gabršček 1910, str. 171–174, št. 22.

Lisica, zajec, volk in medved se napote po svetu. Nekoč pridejo do velike jame. Zviti lisici je silno zadišalo meso njenih tovarišev. Prekanjena stvar jo koj iztuhta in de: »Alo, poskočimo v to-le jamo: bomo videli, kdo prileze prvi iz nje!« Ti osli zabiti jo koj ubogajo ter skočijo v globoko jamo, iz katere ni bilo moči izlesti na nikak način. Lisica se je tega zelo veselila, ker je vedela, da jo čaka slastna večerja. Vsi štirje jetniki so postali silno lačni, a imeli niso niti trohice živeža. Na to se oglasi medved ter izpregovori kaj modro besedo: »Veste kaj, tovariši! Začnimo vpiti; komur prvemu sape zmanjka, tega pojemo.« Jednoglasno se je vsprejela ta modrost. Začeli so vpiti, da se je zemlja tresla tam okoli. Ali kaj: »Kdor je izmislil, ta se je stisnil!« – medved ni mogel niti sopsti več. Trije tovariši pa niso poznali usmiljenja. Dejali so: »Sila kola lomi; raje ti sam kakor mi vsi trije!« Raztrgali so ga in požrli; lisica pa je poskrbela, da je dobila najbolji in največji kos.

Ali glad in pomanjkanje sta začela zopet trkati na želodce. Zajec de: »Naj bo, kar Bog če, vpijmo, kakor je učil rajni medved!« In začeli so vpiti na vso moč; naposled je omagal zajec. Dejal je: »O, tepec prismojeni! Zakaj nisem molčal?« Ko sta ga ostala tovariša delila, skrila je lisica pod se zajčja čeva, česar volk ni zapazil.

Naslednjega dne začne lisica vlačiti izpod sebe zajčja čeva ter jih použivati. Volk jo poprosi: »Draga moja, tudi mene tare glad! Daj mi malo čev, da si utolažim lačni želodec!« Zvita lisica pa mu de: »Če hočeš imeti čeva, stori, kakor sem jaz storila; razparala sem si trebuh in sedaj – zobljem svoja čeva.« Volk ne pomišlja mnogo, razpara si trebuh – in pogine. Lisica pa je imela dovolj živeža za več dnij.

Na veji nad jamo je zapel drozeg. Lisica ga zaprosi: »Ljubi drožček, reši me te grozne ječe. Lej, če mi ti ne pomoreš, poginiti mi bode v tem breznu!« Drožček pa ji odgovori: »Kako naj ti pomagam jaz, revček ubogi? Saj vidiš, da sem na svetu le revna stvarca!« Lisica pa ga pouči: »Ti si kaj hitrih perutnic, nanosi v to-le jamo slame in druge ropotije.« In tako je prilezla lisica iz jame.

Ali prijela je tudi ona plačilo za svoje grehe. Lisica je dela drozgu: »Pelji me v kako shrambo, silno sem lačna!« Drozeg jo pelje do neke mesnice, kamor je planila lisica. Drozeg pa je stal na vratih in čivkal: »Baba, daj mi mesa, baba, daj mi mesa!« To so čuli gospodarjevi psi, pritekli v mesnico in raztrgali lisico. Drozeg pa je čivkal: »Prav ji stoji, prav ji stoji!« in odletel.

Od štirih popotnikov ne živi torej nikdo več, naše pravljice mora po tem takem biti tudi konec.

Zveri v jami, ATU 30+20A+21+*31, literarna verzija

Avtor: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1877, str. 104; Levstik 1931, str. 313–315.

Prepis je pod pravljčnim tipom ATU 20A.

ATU 30 Lisica zapelje volka, da pade v jamo / The Fox Tricks the Wolf into Falling into a Pit

Lisica zvabi volka v prikrito past (jamo ...). Volk se ujame (pade v jamo ...).

Literatura: Dokumentirano v hebrejski basni Haï Gaon-a (939–1038); EM: Rettung aus dem Brunnen; Marzolph / Van Leeuwen 2004, št. 47.

Lisica in volk

Milko Matičetov, povedala Režina Kramaro - Kolićesa, Pod bardan v Terski dolini, 31. 12. 1940, ATU 30

Vir: Milko Matičetov, Slovensko folklorno gradivo iz Tera (rokopis), Arhiv ISN ZRC SAZU.

Nekoč sta bila lisica in boter volk. Potem sta bila nad prepadom. In potem je rekla lisica:

»Počakaj, da te objamem in poljubim.«

Ko sta bila nad prepadom, je rekla:

»Če bi ti vedel, kako je lepo tam spodaj! Skoči dol!«

Pa je skočil in se je ubil.

Volk se je nažrl v Žbajančičevi sobici

Roberto Dapit, 26. 8. 1999, Lipavec, Rezija, ATU 41+3+4+30

Vir: Arhiv Roberta Dapita.

Objava: Kropelj, Dapit 2011, str. 25–26, št. 8.

Torej babica nam je pripovedovala pravljico, da je tam doli v Logu stanoval Žbajančič in je takrat zaklal prasce in shranil v sobico mesnino desetih prascev. V nedeljo sta šla on in njegova žena k maši gor na Ravanco, medtem ko sta lisica in volk, ki sta bila botra, morala hoditi okoli, da bi našla kaj za pod zob. Tako sta prišla dol k Žbajančiču, videla sta njegovo hišico in hišica je bila zaprta, okno pa je bilo odprto. Potem je zvita lisica rekla:

»Botrček,« je rekla, »dajte, prosim, skočite, pojdite vi skozi okno v sobico,« je rekla, »najejte se,« je rekla, »in podajte kaj tudi meni, ki bom zunaj ostala.«

Tedaj ji je on metal mesnino in ona je jedla zunaj, medtem ko se je on nažrl notri v sobici. Njegov trebuh je, se ve, rastel tako, da ni mogel več ven skozi okno. Torej, ko je prišel Žbajančič, je začel kuhati polento in je rekel ženi, naj gre iskat klobasico. Ona pa ni mogla odpreti duri od sobice. Nakar so podrli duri in volk je bil tam

notri. Tedaj so tolkli volka in so ga tako zelo topli, da je bil ves krvav. Lisica pa, ko je videla, da gredo gospodarji, je zbežala gor ob Ranjenem potoku in prišla sem gor za Ravanco, nekje tam, kjer je zdaj most. Medtem so nekje ubili konja in lisica se je vsa umazala s krvjo. Tedaj je volk prišel nazaj, ampak je hodil in šepal, ker je bil pošteno tepen.

»Jojme,« pravi, »botrček? Kaj vam je?«

»Jojme,« pravi, »kako so me topli in kako so me tolkli,« pravi, »res ne morem več!«

»Kaj pa jaz, botrček, glejte, kako sem krvava,« je rekla, »in vas lepo prosim, zadenite me na hrbet, ker res ne morem iti naprej!«

Tedaj jo je zadel na hrbet in šel. Ona pa je rekla: »Žgan, gan, bolni nese zdravega.«

»Kaj pravite, botrica?«

»Lepo nesite me, ker me vsaka koščica boli!«

Tedaj, ko je babica pripovedovala, je še razlagala na dolgo in široko. Mi smo se kar bali, mislili smo že, da gre volk.

Potem je rekel: »Kam naj vas nesem?«

Volk jo je moral nesti na oni plaz tam gori – babica je nam prav pokazala, na kateri plaz.

»Zdaj,« je rekla, »botrček, jaz imam dosti življenja,« je rekla. Pravi: »Ubijte me!«

»Ne, ne,« pravi, »botrica, ne, ne bom vas ubil!«

»Ja,« pravi, »ubijte me, in če nimate poguma, vam bom zvezala oči z ruto.« In je rekla, pravi: »Pojdite tja gor in vrzite me v prepad. Jaz bom stala tu in tako me boste lahko vrgli dol v prepad.« Se ve, da jo je volk ubogal. Šel je tja in storil tako, kot mu je ona ukazala. Ko pa je lisica videla, da je volk blizu, se je umaknila, medtem ko je on strmoglavil v prepad. Ona je pa ostala živa.

Saj se reče: 'zvita kot lisica' ali 'si prava lisica'.

Zveri v jami, ATU 30+20A+21+*31, literarna verzija

Avtor: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1877, str. 104; Levstik 1931, str. 313–315.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 20A.

Lisica in volk, ATU 8*+ad 123+34+30

Kraj: Medžimurje.

Zps.: Lea Fatur.

Objava: Angeljček 36/8 (april 1927/28), str. 113–116.

Lisica zamenja kolače iz blata, prelite z medom, za žrebička. Vsak dan mu nabira svežo travo, in ko se vrača domov, ji žrebe vselej odpre vrata. Volk to opazi in potrka namesto lisice; ko mu žrebe odpre, ga požre. Lisica se mu maščuje: ponudi mu sir,

ki ga je ukradla na vozu, nato pa ga napoti k potoku, kjer je odsevala polna luna, in mu reče, naj popije potok, da bi lahko pobral sir. Ko je že poln vode, ga pelje v mlin na svatbo. Tu pade volk na mizo, svatje pograbiijo palice in ga potolčejo; v lisico, ki gleda skozi okno, prileti kamen.

Prepis je pod pravljčnim tipom ATU 8*.

ATU 31 Lisica spleza iz jame z volkovega hrbta / The Fox Climbs from the Pit on the Wolf's Back

Lisica skoči v vodnjak in ne more sama ven, zato pregovori kozla (volka), da pride k njej. Ko se ta spusti notri, spleza lisica nanj in skoči ven, kozel pa ostane v vodnjaku.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 423, num. 9), dokumentirano v *Roman de Renart* (XVII, 1–138) ok. leta 1205; EM: Rettung aus dem Brunnen; Marzolph / Van Leeuwen 2004, št. 47.

Kosel in lesiza

Urban Jarnik, prevod iz latinščine, ATU 31

Objava: Jarnik 1814, str. 77–78.

Silno shejo terpezha, kosel in lesiza v en studeniz skozhita. Ko sta se napojila, spregleduje kosel, kej bi mogel iz vode na suhe priti. Lesiza mu rezhe: Ne trudi se bati, kako bova sopet na suhe prishla. Zhe me bogash, bova oba odteta. Al se na sadnje noge postavish, prednje pa na studenzhino steno naslonish, in glavo s rogovi na vish povsdignesh, bom mogla ti na herbet, is herbta na rogove, in od rogov zelo is studenza skozhiti, in tudi tebe is njega povlezhi. Ko se je kosel k temu voln perkasal, in lesizhino opomeno dopolnil, je ona zhres njegov herbet se na rogove pognala, od tod is studenza vskozhila, in sverha na kraju ali robu studenzhine naslombe veselo sukajozh se koslu posmehovala. Kosel zhres to rasserdit sazhinja lesizo golufije in nesvestja dolshiti. Pa lesiza mu rezhe: Ako bi ti kosel tak moder bil, kakor si bradat, bi se nikoli ne v en tak kraj bres poprejšne spregledbe doli bil spustil.

Uk. Pred sazhetkam vsakiga dela pomisli na konez.

Lisica in kozel, ATU 31, pesem

Zps.: P. Gros.

Objava: Vrtec 3/1 (1. 1. 1873), str. 12.

Lisica pade v jamo in ne more ven. Iz hoste pride žejen kozel. Lisica mu pravi, naj skoči k njej, da se bo napil vode. Ko to stori, ga nagovori, da ji nastavi rogove; lisica stopi nanje in skoči iz jame. Kozel pa ostane v jami in reši ga šele pastir.

***ATU *31 Drozg pomaga lisici splezati iz jame / The Thrush Helps the Fox
Come out of the Pit**

Drozg (ali kateri drugi ptič) znosi toliko slame in listja v jamo, kjer je lisica ujeta, da lisica lahko spleza ven.

Lisica in drozd

Objava: Mladi rod 2/5, februar 1953, str. 9–10, *ATU *31

Lisica pade v jamo. Zraven jame je stalo drevo, a na drevesu si je pletel gnezdo drozd. Lisica čepi v jami, gleda drozda in mu pravi: »Drozd, drozd, kaj delaš?«

»Gnezdo pletem.«

»Za kaj ti bo gnezdo?«

»Mlade bom imel.«

»Drozd, nakrmi me. Če me ne nakrmiš, bom požrla tvoje mlade.«

Drozdu je hudo, drozd je žalosten. Kako naj nakrmi lisico? Leti v vas in ji prinese kurico. Lisica požre kurico in spet ogovori drozda: »Drozd, drozd, si me nakrmil?«

»Sem.«

»Sedaj me pa še napoji!«

Drozdu je hudo, drozd je žalosten. Kako naj napoji lisico? Leti v vas in ji prinese vode. Lisica se napije in pravi:

»Drozd, drozd, si me nakrmil?«

»Sem.«

»Si me napojil?«

»Sem.«

»No in zdaj me potegni še iz jame.«

Drozdu je hudo, drozd je žalosten. Kako naj potegne lisico iz jame? In začel je metati palice v jamo. Nametal jih je toliko, da je lisica po njih zlezla iz jame. Komaj pride na plano, leže pod drevo in se tam preteguje.

»No,« pravi, »si me nakrmil, drozd?«

»Sem.«

»Si me napojil?«

»Sem.«

»Si me spravil iz jame?«

»Sem.«

»No, zdaj me pa še zabavaj!«

Drozdu je hudo, drozd je žalosten. Kako naj zabava lisico?

»Jaz bom letel,« pravi, »ti, lisica, pa teci za menoj!«

Drozd zleti v vas in sede na vrata, lisica pa pod vrata. Drozd začne kričati:
»Babica, babica, prinesi kolačev! Babica, babica, prinesi kolačev!«
Slišali so ga psi, pritekli so k hiši in pregnali lisico.

Zveri v jami, ATU 30+20A+21+*31, literarna verzija

Avtor: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1877, str. 104; Levstik 1931, str. 313–315.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 20A.

Lisica, zajec, volk in medved, ATU 20A+21+*31

Kraj: Livek, Soške planine.

Zps.: Josip Kenda.

Objava: Kenda 1896 (Gabršček III), str. 89–91, št. 16; Gabršček 1910, str. 171–174, št. 22.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 21.

ATU 32 Volk se spusti v vodnjak v enem vedru in reši lisico v drugem / The Wolf Descends into the Well in one Bucket and Rescues the Fox in the Other

Lisica pade v vodnjak in sede v vedro. Mimo pride volk in lisica ga pregovori, da sede v drugo vedro. Ko to stori, dvigne lisico ven, medtem ko sam pristane v vodnjaku.

Literatura: Dokumentirano v hebrejski basni Rashi de Troyes-a (1040–1105) in v *Roman de Renart* (IV, 1–478). BP III, 192; IV, 320.

Lisica in volk

Janko Polák, Vrtec 36 (1906), str. 80, ATU 32

»Ej, striček moj!« poklicala lisica
nekoč volka je, zvitata tatica.
»Ej, striček, pridite, kaj bi ležali
ves dan doma in pa tako stradali.
Jaz vem za kraj. Tam je mesa in sira,
oj, toliko, da se lahko izbira.
Ej, pridite, da vam ta kraj pokažem
in se uverite, da nič ne lažem!«

Prezadovoljen se volkač obliže,
in ko do dobre tete pride bliže,
radosti same jo tako objame,
da ji za hipec skoraj sapo vzame.
»Ah, teta, hvala vam na tej novici.
Kako, kako sta mi upali lici!
Da me še danes niste obiskali,
za mrtvim jutri bili bi jokali!«

»Ej, striček, le nikar me ne hvalite,
le urno, urno z mano, pa molčite!«

In odkorakala sta v gozd košati,
kjer pota dobro treba je poznati.
Kdor noče, da v goščavi ne zaide
in iznenada komu v pest ne pride.
To znala dobro teta je lisica,

zato hitela zvitata je tatica
samo po potih skritih med goščavo,
pa vendar našla je vseskozi pravo.
Ko dan hoda že skoraj sta hodila
in luna je na nebu že svetila,
dospela sta do vaškega vodnjaka.
Lisica tamkaj ustavi se, počaka
volka, ki komaj, komaj še koraka.

»Tako, sedaj sva vendar že na kraju,
kjer se gostila bova kakor v rajju.«

»O, hvala, teta, vam stotisočerna,
zdaj bo končana lakota neizmerna!«

»Le glejte striček me, kam se popeljem,
sledili boste mi še vi z veseljem!«

Lisica brž v posodo je stopila,
ki se počasi je z vijaka zvila,
pa se potapljala, da je dospela
do vrh vode in tamkaj obvisela.

»Ah, teta, kaj pa delate tam doli?
Do tjakaj jaz pač ne dospem nikoli!«

»Ej, vidite, da sir se tu dobode!«
Pa mu pokaže mesec sredi vode.

»Da, vidim ga! A kaj mi če tam doli,
do tjakaj jaz pač ne dospem nikoli!«

»Okoli pa, kar vidite tu v temi,
meso lepo me vabi: Teta vzemi!«

»Da, vidim ga! A kaj mi če tam doli,
do tjakaj jaz pač ne dospem nikoli!«

»O, striček, pač! V posodo le vstopite,
ki je tam gori. Nič se ne tresite!
Le doli k meni brž se popeljite!
Čemu bi gledali me iz višine
ter le cedili sline, same sline?«

Previdno res je stopil volk v posodo,
ki se zazibala je lahko nad vodo.
Pa brž potapljati se je začela

in skoraj je nad vodo obvisela.
Volk bil je zdaj na dnu, lisica gori,
on blizu smrti, ona v jutra zori.

»Ah, teta! Saj ni ne mesa ne sira,
saj tu le mesec v vodo se ozira!
Potegnite, potegnite me k sebi,
jaz rad v vodnjaku se utopil ne bi!
Saj tudi jaz sem vas potegnil gori!
Ah, ne smejte se! Ste mar nori?«

»Ej, striček, ne! – Počakajte tam doli,
v daljavi tam že vidim kmete s koli,
in preden jaz bi morda vas rešila,
bi najbrž sama kožuh izgubila.
Jaz sem tatica, a vi ste poštenu,
zato pač blagor vam, gorje le meni!«

Otožno volk zatulil je v globini.
Lisica pa je tekla po ravnini.

Lisička zvitorepka

Karel Mavrič, 1969, Goriška brda, ATU 32

Objava: Stres, Medvešček / Stanonik 2008, str. 15, št. 4.

V starih cajtih je živel kmet, ki mu je lisica vsako noč odnesla eno kokoš. Kmeta je močno jezilo in naenkrat si je zmislu. Na borjaču (dvorišču) je imel pč (vodnjak), ki pa je bil suh. V en šahlot (vedro) je dal meso, v drugi pa nič. Šahlot z mesom je bil na vrhu. Potem pride lisica. Najprvo zavoha in potle zagleda, skoči v šahlot in pograbi meso. Ma je bilo prepozno in jo potegne dol. Lisica je mučala in spodaj jedla kokošje meso. Naenkrat zagleda na vrhu volka. »Ma ki delaš notr botra?« vpraša. »Ki ne vidiš botr, da sem ujeta, o usmil se me, o reši me!« »Kako botra?« »Skoči notrka u taenu (oni drugi) šahlot.« Volk skoči, on pade dol, lisica pa gre gor. »Ma moj botr! Svet je narejen na štriku, eden gre gor, drugi pa dol,« reče lisica.

Povest o vodnjaku, ATU 34+32, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 42–45, št. 16.

ATU 34 Volk se potopi v vodo po odsev sira / The Wolf Dives into the Water for Reflected Cheese / Spiegelbild im Wasser

Volk se v vodo potopi ali jo popije ali pa skuša sir povleči ven z repom, ki se mu pri tem odtrga. Prim. pravljični tip ATU 2.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 448, num. 135); Dähnhardt IV/1912, 230; EM: Spiegelbild im Wasser.

Lisica in zajec

Jakob Lesbaher, ok. 1900, Maribor, ATU 34

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/127, 2.

Lisica je prišla k potu (bilo je v zimi) pa vidi zavca gledati v potok. Lisica ga pita: »No, ka pa gledaš tak notri?«

»Zeljovo glavo vidim pa ne vem, kak bi jo vün doba.« (Bija kamen, ne zelje). Lisica reče: »Veš kaj! Drži rep tak dolgo notr, ka se ti bo gor prjelo. Potl pa me zovi, če neš moga vün potegniti, ka mo ti pomagala.« Zavci je pa voda zmrznila okoli repa no je misla, ka je že zelje gore. Zdaj začne lesico na pomoč zvati. Ona pa se mu samo smeje. Zavec si je moga rep otrgati, zato pa zaj ma tak kratkega.

Lisica, žbotrič in sir

Roberto Dapit, povedal Graziano Culetto Pitiruš, 25. 9. 2001, Ter / Pradielis, Zgornja Terska dolina, ATU 34

Vir: Arhiv Roberta Dapita.

Objava: Kropelj, Dapit 2011, str. 23, št. 6.

Saj sta šla, lisica in žbotrič, sta šla čez most in je bila jasna noč, sijala je luna in se zrcalila, se je lepo videla v nekem tolmunu.

»Oh,« je rekla lisica, »vidiš, kakšen lep sir je tam doli?«

»Kako naj bi ga vzela?« je rekel volk.

»No, le pojdi dol, položi notri rep,« je rekla lisica, »položi notri rep in potem kar bodi tam!«

Torej on se je tam usedel in voda je seveda hitro zaledenela, ker je bilo pozimi. Nato pa je rekla lisica:

»Zdaj, zdaj ga potegni ven!« je rekla.

Vendar sir je ostal tam, ker se je volku rep odtrgal.

Lesica, volk in medved (Pripovedka iz zgodovine lesice), ATU 15+34+49

Zps.: Janez Trdina.

Objava: Ljubljanski časnik 1/26 (28. 6. 1850), str. 104; Trdina 1952, str. 61–64, 367. Ponatis: Bolhar 1975, str. 153–157.

Volk in lesica, ATU 41+3+4+34

Zps.: Fran Erjavec.

Objava: Slovenska koleda 1859, str. 93; Kosi 1894, str. 58–60.

Akràt je bíu am bótěr Zwa, ATU 15+3+4+34+225

Kraj: Bernas, Rezija.

Zps.: Baudouin de Courtenay, 1873.

Objava: Baudouin de Courtenay / Matičetov & Spinozzi Monai 1988, str. 118–135, št. 18.

Povzetek je pod pravljničnim tipom ATU 3.

(Lysýca anu ůúk), ATU 34+2D

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Zps.: Baudouin de Courtenay, 1895.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 109–110; Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 84, št. 4.

Povzetek je pod pravljničnim tipom ATU 2D.

Sír v vodi, ATU 34

Kraj: Obrež pri Središču ob Dravi.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenski narod, 29. 11. 1873, str. 2–3; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 161–162, št. 314.

Povest o vodnjaku, ATU 34+32, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 42–45, št. 16.

Bolan zdravega nese, ATU 34+4

Kraj: Kamnik.

Zps.: France Stele, 1905–1906.

Objava: Stele / Podbrežnik Vukmir 2013, str. 21, št. 2.

O lisici in volku, ATU 3*+3+4+34

Kraj: Dravinjska dolina.

Zps.: Fran Košir.

Objava: Zvonček 15/1 (1914), str. 15–16.

Prepis pri ATU 3.

Lisica in volk, ATU 8*+ad 123+34+30

Kraj: Medžimurje.

Zps.: Lea Fatur.

Objava: Angeljček 36/8 (april 1927/28), str. 113–116.

Prepis je pod pravljničnim tipom ATU 8*.

Der Bär und der Fuchs / Medved in lisjak, ATU 15+34

Kraj: Kočevje.

Zps.: Wilhelm Tschinkel.

Objava: Tschinkel 1931, str. 40–41; ponatis in prevod: Tschinkel / Florjančič, Stanonik 2004, str. 60 in 359.

Prepis pri ATU 15.

O volku in lisici, ATU 3*+3+4+34

Zps.: Liza Hribar

Objava: Ciciban 1 (1945/46), št. 5, februar 1946, str. 93.

Prepis pri ATU 3*.

Volk in mesec, ATU 34

Kraj: Dravlje pri Ljubljani.

Zps.: Ivan Kogovšek: Narodopisno blago iz Dravelj, 1957.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Ukeć ano lesyčica, ATU 9+15+34+2D

Kraj: Sólbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Wajtawa (Tina Vajtova) / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov, 10. 8. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 205 A, 1–80.

Prepis je pod pravljničnim tipom ATU 9.

Lesyčica no wukić, ke to šlo za te po sír nuta pod must / Volk ostal dvakrat brez repa, ATU 34+2D

Kraj: Gost / Gozd, Rezija.

Povedala: Ana Paparćawa (Ana Poporćcova) / Anna Maria Micelli.

Posnel: Milko Matičetov, 1. 5. 1973; pravljničarka je isto zgodbo povedala že poleti 1965 na planini na Njivici.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 21/179 (T 47-A).

Objava: *Matičev* 1973, str. 115–116, št. 32.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 2D.

Uk anu lisicā, ATU 34+2D

Kraj: Jama, Rezija.

Povedala: Lidia.

Posnel: Roberto Dapit, 7. 8. 1993.

Objava: *Dapit* 2005, str. 129–130.

Lisica pozimi nagovori volka, da naj z repom potegne sir iz potoka; rep mu primr-zne, in ko ga hoče izvleči, se odtrga. Pomladi mu lisica naredi rep iz koruznega lička-nja, nato pa ga pregovori, da gre skakat čez ogenj. Pri tem se mu vname rep.

Prepis je pri pravljичnem tipu ATU 2D.

Vovk in lāsica, ATU 34

Kraj: Šmartno pri Litiji.

Povedal: Pavel Dolšek.

Zps.: Ida Dolšek.

Objava: *Dolšek / Stanonik* 2000, str. 48, št. 34.

Volk in lisica, ATU 34

Kraj: Rodik, Primorska.

Zps.: Jasna Majda Peršolja.

Objava: *Peršolja* 2000, str. 140.

Vouk nu lesica / Volk in lisica / Il lupu e la volpe, ATU 3*+3+4+34+225

Kraj: Poljane / Marcottini na Krasu.

Zps.: Giulia Sandrin, 11. 12. 2001.

Objava: *Sandrin* 2010, str. 8–13.

Kako so se pri Tomažinu ženili, ATU 3*+3+4+34

Kraj: Podbukovje pri Muljavi.

Povedala: Marija Zaletelj.

Objava: *Kastelic, Primc / Stanonik* 2001, str. 29–30, št. 30.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 3.

Lisica in volk, ATU 34

Kraj: Sv. Anton pri Kavaličih, Istra.

Povedala: Karlina Kavalič Bembič.

Zps.: *Nada Morato.*

Objava: *Morato / Stanonik 2002, str. 40, št. 21.*

Ta bolan tēga zdravga nuəsi, ATU 3*+3+4+34

Kraj: *Čelje, Brkini in dolina Reke.*

Povedala: *Marija Ivančič.*

Objava: *Kerševan, Krelj / Stanonik 2003, str. 59–60, št. 20.*

Vuk an læsica, prva, ATU 3*+3+4+15+34+10***

Kraj: *Vrh pri Tržiču / Monfalcone.*

Povedala: *Marija Cotič Grillo.*

Zps.: *Viljena Devetak, 2002.*

Objava: *Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 15–16, št. 1.*

Vuk an læsica, druga, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: *Vrh pri Tržiču / Monfalcone.*

Povedala: *Marija Černic.*

Zps.: *Viljena Devetak, 2005.*

Objava: *Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 16–17, št. 2.*

Vuk an læsica, tretja, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: *Vrh pri Tržiču / Monfalcone.*

Povedala: *Rozika Juren Ferfaglia.*

Zps.: *Viljena Devetak, 2006.*

Objava: *Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 17–18, št. 3.*

Vuk an læsica, četrta, ATU 3*+3+4+15+34

Kraj: *Vrh pri Tržiču / Monfalcone.*

Zps.: *Viljena Devetak, 2006.*

Objava: *Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 19–20, št. 4.*

Ouk, ser an lesica / Il lupo, la volpe e il formaggio, ATU 34+225

Kraj: *Subid v Terski dolini.*

Zps.: *Bruna Balloch.*

Objava: *Mlada lipa 11/2007, str. 14–15; ponatis: Balloch 2010, str. 53–55.*

Volk in lisica iščeta hrano. V potoku zagledata odsev lune in mislita, da je sir. Lisica predlaga, da bi spila vodo in se tako dokopala do sira. Volk res pije, lisica pa se le pretvarja. Ko volk počti, zagleda lisica vrane in jim ponudi volkovo meso, v zameno

pa želi, da bi jo one naučile leteti. Vrane jo dvignejo v zrak, nato pa jo spustijo, kot jim je ukazala. Lisica pade in se ubije.

Lisica vidi sir, ATU 34

Kraj: Sušak pri Ilirski Bistrici.

Zps.: Sabina Pugelj, 2009.

Objava: Pugelj / Stanonik 2012, str. 26, št. 7.

ATU 34A Pes izgubi meso, ko gre v vodo po njegov odsev / The Dog Drops His Meat for the Reflection

Ko prečka pes potok z mesom v gobcu, zagleda v vodi svoj odsev; misleč, da vidi drugega psa z mesom, se potopi in izgubi meso.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 447, num. 133); EM: Hund verliert das Fleisch.

Pes ino kos mesa

Urban Jarnik, ATU 34A

Objava: Jarnik 1814, str. 89.

Pes nese kos mesa v gobzu in plava skos tekozho vodo. V tem podoben kos mesa v vodi od drugega pesa nesti vidi, poshelil je mu tudi tega popasti. In tako odperv gobez, ispustil je svoj kos, kteriga je imel, de je mu ga voda vnesla. In tako je pravi kos sa v gledani v vodi sgubil in spravil.

Uk. Kteri je nesiten in lakomen v svojim poshelenju, she to sgubi, kar ima.

Pesja tenja / Pasja senca (odsev), ATU 34A, pesem

Kraj: Štajerska.

Objava: Dajnko 1827, str. 153–154, št. 119.

ATU 38 Priškrnjeni kremplji / Claw in Split Tree

Lisica pregovori medveda, da podstavi svojo šapo v špranjo zasekanega drevesa.

Literatura: Dokumentirano v *Roman de Renart* (I, 474–728); Dähnhardt IV/1912, 231; BP I, 68, II, 99; EM: Einklemmen unholder Wesen.

Uk anu liscä

Roberto Dapit, 7. 8. 1993, Jama, Rezija, ATU 38+41+3+4

Vir: Arhiv Roberta Dapita.

Objava: Dapit 2005, 127–129.

Alore lisičicä dän din na ë šlä anu nã srätlä ukä anu reklä: »Čüjtä bej koparinčic, daj ka cön was paät lëpicu jiska' stärd.« Alore na ë šla tä anu läpu si ga paalä, na ga paalä, na ga paalä jiska' stärd anu nẽ nalëzlä dän valiki čok anu ta-nu w isimu čoku ë bilä smölä. Alora na raklä: »Čüjtë bej koparinčic, stegnitë nu maju ta čok anu dejtë nutër roko, ka cëtë jëst stärd.« Anu un šow tä anu lëpicu si škoronow čok, ë gaw nutër roko, ko ë gaw nutër roko, liscä ë spüstilä čok anu to mu jelu rokico. Un sa gaw cvilät, ë rëkow: »Kucë – ë rëkow – ste mi imbrolä, göträ, za ëst stärd, ko izdë ni stärdë.« »Kaku në, koparinčec ka na ë! Anu stä kuntent?« Un ë rëkuw »Në, perke ma boli rokä.« An vigaw rokico anu šow, bwizuw, perke to ni bilä stärd, to bilä smölä: ë ga imbrolä. Alora un sa ribiow, ë rëkow: »Injän wäs na gledän već!« anu šow.

Šow. Ko to bilu gorë dän par dnuw, na spet ga srëtlä: »Oh komparinčec ziz dalëcnjagä, pitë, pitë ka cön wäs paät ä lëpicu injän, eh, cön wäs naučit ä, da kë so ta lipa kökuše!« Komparičec, bužac, ë bögow anu šow anu šow ta-w Kawcawo hišo. Iti ta-par Kawcaven so mëli wsaka sjorta rači ta-nu w kantine anu niso mëli pero ta žalizna žbara za wlëst nutër. Alora un: »Gö, gö, gö, ä si lačën, čakej, čakej ka grin lëpicu nu w kantino.« È šow nu w kantino, nu w keler, liscä furbastä, ko na si ëdlä nu maju, na si prahaalä skuzä žalizä za vëdët, ci na mörë si prajtet, za morët bwizät ë invëce un, bužac, taliku si naćocow, taliku si naćocow, ka dopu ni möguw već vilëst. Anu intänt ni so paršli ti Kawcave, ti ka so bili gospodinave. Alore lisičicä pokurjalä bwuizät anu un, bužac, e ostaw ta-wn kantine. Alore gospoden ë šow tä anu ga zašlepow nu maju anu ë ga pragnow, ë rëkow: »Ti si mi snidow na vin da mu' misä!« Anu un ë rëkow: »Mah – ë rëkuw – nisi biw köj ä!« Pero liscä intänt si bilä bwuizalä. Alora vilizow won, ë šow nu w Duw anu ko šow nu w Duw*, taliku trüdän, taliku šparkjän, taliku bit än si poćiwuw anu vidi da gre liscä, liscä görtä: »Oh koparinčic, kaku ä si bitä, kaku!« »Kë stë bitä?« »Si taliku bitä ka na mörën pa tet. Zadanita me un na härbät!« Ukeć, stüpet, ë šow tä anu o zadanow un na härbät anu wsaki päš ka to dalu, onä nẽ gala: »Oh žding, ždang,

ta hrömi nösi tagä zdravagä!» Anu ukič: »Ko ditë žötricä?» »Ah, ä din da wsakä košćicä ma boli, wsako stopo ka vi daatä, wsakä košćicä ma boli!» Anu lisičicä se sméalä nu ë šlä ta-na härtë ukiča.

Alore ë šow tä, ko ë paršlo skorë un na Dolinico, ka onä ë bilä wžë došlä un zora: »Ojmë nagä žötricä, püstita ma injän!» »Beh, wäs na boli več ninä košćicä?» »Në, në, në injän to wsë mi prašlo.« Anu ë šlä tä nu lëpo si šlä. Perke la morale della favola: Un biw böj bit nuku onä anu onä na mëla wojo se nastet dudu un na Dolinico, perke bi duw, za ga naste' won, to ji ë tažëlo jte wo anu na si zdëlalä nastet ta-na härtë.

Lisičica je en dan šla in je srečala volka in mu je rekla: »Poslušajte, botrček, pridite, greva iskat strd.« No, in je šla in ga je lepo peljala, ga je peljala iskat strd in sta prišla do velikega štora in v tem deblu je bila smola. Zdaj je rekla: »Poslušajte, botrček, razmaknite no malo ta hlod in dajte notri roko, pa boste jedli strd.« In on je šel in si razmaknil odprtino v deblu in dal notri roko. Ko je dal notri roko, je lisica spustila deblo in mu priškrnila rokico. On je začel cviliti in je rekel: »Avbe,« je rekel, »ste rekli, da je notri strd, botra, pa ni bilo strdi.« »Kako ne, botrček, kako ne! Ali niste zadovoljni?« On je rekel: »Ne, ker me boli roka.« In je dvignil rokico in je šel, je bežal, ker to ni bila strd, bila je smola, ga je lisica prevarala. Potem se je obrnil in je rekel: »Nočem vas več videti!« in je šel.

Ko je minilo nekaj dni, ga je spet srečala lisica:

»Oh, botrček, pridite, pridite, vas bom peljala v vas in vam bom pokazala, kje so ta lepe kokoši!«

Botrček, božec, je ubogal in je šel tja v Kavcovo hišo. In tam pri Kavcovih so imeli vse sorte reči in v kantini so imeli železne rešetke pri vhodu. In on reče:

»Daj, daj, sem lačen, čakaj, čakaj, da grem lepo v kantino.«

In je šel v kantino; zvita lisica pa, ko se je malo najedla, je šla skozi rešetke, da bi videla, če gre lahko še skozi, da bi lahko zbežala. Nasprotno pa se je oni božec tako najedel, tako se je najedel, da ni mogel več ven. Medtem so prišli Kavcovi, ti, ki so bili gospodarji. No, in lisičica je hitro zbežala, oni božec pa je ostal v kantini. No, in gospodar je šel tja in ga je malo natolkel in ga je nagnal in mu je rekel:

»Ti si mi pojedel meso!«

In on je rekel: »Ma,« je rekel, »nisem bil samo jaz!«

Medtem pa je lisica zbežala. No, in je odšepal tudi volk in je šel tja v Duv, in ko je šel v Duv, je bil tako truden, tako pretepen in tako zbit, da si je malo odpočil, tedaj pa zagleda, da prihaja lisica, in lisica mu reče:

»O, botrček, kako sem zbita, kako!«

»Kje ste zbiti?«

»Tako sem zbita, da ne morem hoditi. Zadeni me na hrbet!«

In volk, neumen, je šel in si jo zadegal na hrbet in pri vsakem koraku, ki ga je naredil, je ona govorila:

»Oh, žding, ždang, hromi nosi zdravega!«

In volkič je dejal: »Kaj govorite, botrica?«

»Ah, rekla sem, da me vsaka koščica boli, ob vsakem koraku, ki ga naredite, vsaka koščica me boli!«

In lisica se je smejala, ko se je nosila na volkovem hrbtu. No, in ko je prišel že skoraj na Dolinico, ko je bila ona že skoraj na vrhu, je zavpila: »Ojme, botrček, pustite me doli!« – »Beh, ali vas ne boli več vsaka koščica?« – »Ne, ne, ne, to je vse prešlo.« In je šla ona in je lepo šla. Nauk zgodbe je, da je on nosil njo, ki je bil bolj zbit, kot ona, pa jo je nosil gor na Dolinico, kjer je bil potok.

*Duv / Dol – kraj v okolici vasi Osojane / Oseacco v Reziji

(Trije bratje rešujejo sestro, ki jo je ugrabil povodni mož), ATU 312A+38

Kraj: Štajerska.

Zps.: Josip Majciger.

Objava: Voda in njene moči v domišljiji Štajerskih Slovencev. Kres 3 (1. 10. 1883), str. 504–505, št. 16.

Miško gre po Zvitorepko v Hudo luknjo, ATU 38, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 60–68, št. 20 (odlomek na str. 64).

ATU 41 Volk se prenaje v kleti / The Wolf Overeats in the Cellar

Lisica nagovori volka, da se zmuzneta v shrambo, polno hrane. Volk se prenaje in ne more skočiti skozi okno, da bi pobegnil.

Literatura: Dokumentirano v *Roman de Renart* (XIV, 647–843); Ezopova basen (Perry 1965, 425, num. 24); Grimm 73; BP II, 108–117; Dähnhardt IV/1912, 232; EM: Wolf im Keller.

Lisica in miš

Fr. Šrol, Maribor, ATU 41

Objava: Drobtnice 19, 1865/1866, str. 226–227.

Izstradana lisica se zmuzne enkrat skoz ozko okence v kurnik, da bi se tam po volji gostila. »Ha!« se zareži, ko je že bila na zaželenem mestu, »zdaj bo pa gostija, kakoršne že dolgo ni bilo.«

Izpod vogla priluka miš, ki je nekoga tujega v kurniku opazila, ter lisici govori: »Tatica! Kaj te je sem prineslo, kje si tu noter prišla?«

Lisica zaslišati glas, se kot blisk za mišjo ogleda, in ker se varno čuti, reče: »Skoz majheno okence sem zmuznila, ker sem od gladu tenka kakor šivanka. Zadišala mi je dobra pečenka tukaj. In zdaj se bom mastila, če tudi črevo počī.«

Še ji je slednja beseda na jeziku, ko že čapne za kuretom in ga naglo požre.

Miš se nasmeje in tiho govori: »Le žeri le, vsaj boš to kratko gostijo se svojo kožo platila.«

Miš se skrrije v podzemeljsko hišico nazaj; lisica pa je, da kosti prašijo. Tako je terpelo do belega dne. –

Kedar v jutro hišni sluga v kurnik gledat pride in ga lisica zvoha, hoče berž skoz luknjo; ali joj! Ne more. Preveč se je nadevala; nabasani in napeti meh se skoz okence spraviti ne da. Sluga hitro priskoči in jo umori. Mišino prerokovanje se je dopolnilo: neumnica je požrešnost se smertjo platila. (Sledi poduk o požrešnosti).

Volk in lesica, ATU 41+3+4+34

Zps.: Fran Erjavec.

Objava: Slovenska koleda 1859, str. 93; Kosi 1894, str. 58–60.

Volk in lisica, ATU 41+3+4

Kraj: Varaždin.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenski narod, 29. 11. 1873, str. 2; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 160–161.

(Lisica služi kot dekla pri Kàucovih, najde krajcar in se odpravi z lisjakom v Rim),
ATU 20D*+41+3+4+2D+225

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 85–86, št. 6; (originalna objava: BdeC 1876, št. 6).

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 2D.

(Lisica in volk kradeta slanino v hlevu za Ledino), ATU 41+3+4+10***+225

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 111–112; Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 83, št. 2.

(Volk in lisica se najesta slanine pri Malyskuvih), ATU 41+3+4+10***

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 107–109; Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 83–84, št. 3.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 10***.

Lisica se pobotri z volkom, ATU ad 1+ad 41+3+4, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 19–20, št. 7.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 1.

Volk Lakotnik, ATU 41, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 25–28, št. 10.

Volk v pasti, ATU 41, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 28–30, št. 11.

Volku zopet tanka prede, ATU 41, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 30–31, št. 12.

Lisica in volk, ATU 41+3+4

Kraj: Beneška Slovenija

Zps.: Ivan Trinko.

Objava: Wagner 1931, str. 86–87.

Prepis pri ATU 4.

Volk in lisica na svatovščini, ATU 41+3+4

Kraj: Dravlje pri Ljubljani.

Zps.: Ivan Kogovšek, 1957.

Vir: Ivan Kogovšek, *Narodopisno blago iz Dravelj*, Arhiv ISN ZRC SAZU.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 3.

To Źbajanawo prāvico (Volk v Źbajančičevi sobici), ATU 41+3+4

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Povedala: Rozālja Čunkina (Rozalija Čunkina) / Rosalia Di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 14. 5. 1962.

Vir: R 1/50 (T 105-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 117–119, št. 33.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 3.

Madvad pa lisica sta (k)radva mēsu / Medved in lisica sta kradla meso, ATU 41

Kraj: OtoŹ pri Źentilju, avstrijska Koroška.

Povedala: Terezija Bister.

Posnel: Pavel Zablatnik, 1961.

Vir: Arhiv SNI Urban Jarnik (T 68 b).

Objava: Piko / Stanonik 1996, str. 44–46, št. 12.

Wukić no lesyčica (Volk in lisica na Tupem bardu), ATU 41+3+4

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedal: Toni Ojskin (Toni Ujsikin) / Antonio Negro.

Posnel: Milko Matičetov, 9. 2. 1964.

Vir: R 4/93 (T 14-C).

Objava: Matičetov 1973, str. 123–131, št. 35.

Uk taw Hrastji, ATU 41+4+225

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Wajtawa (Tina Vajtova) / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 8. 1966.

Vir: 10/75 (T 207 A).

Zvita lisica, ATU 41+57+3+4

Kraj: Gabrovica pri Črnem Kalu, Istra.

Povedal: Bruno Barut.

Zps.: Špela Pahor, 1984.

Objava: Morato / Stanonik 2002, str. 39–40, št. 20.

Volk in lisica, ATU 41+3+4

Kraj: Ljubljana.

Povedal: Primož Ramovš, 1980–90.

Zapisala: Alenka Lavrač.

Objava: Stanonik 1995, str. 262, št. 91.

Uk anu lisicā, ATU 38+41+3+4

Kraj: Jama, Rezija.

Povedala: Lidia.

Posnel: Roberto Dapit, 7. 8. 1993.

Objava: Dapit 2005, str. 127–129.

Prepis je pod pravljničnim tipom ATU 38.

Volk se je nažrl v Žbajančičevi sobici, ATU 41+3+4+30

Kraj: Lipavec, Rezija.

Povedala: Albertina Longhino.

Posnel: Roberto Dapit, 26. 8. 1999.

Prepis je pod pravljničnim tipom ATU 30.

Lesíca anu medvèd, ATU 41+4

Kraj: Ter / Pradielis, Terska dolina.

Povedala: Caterina Negro Sabotić.

Zps.: Roberto Dapit.

Objava: Dapit 2002, str. 170–171; Dapit 2006, str. 270.

Lisica in volk (Bolan ta zdrav'ga nese), ATU 41+3+4

Kraj: Dobropolje.

Povedala: Ančka Lazar.

Objava: Lazar 2010, str. 170–171, št. 28.

ATU 44 Prisega pri železu / The Oath on the Iron

Volk sam požre plen, ki ga je pridobil jež. Ker noče priznati krivde, ga jež pelje k 'sodniku', kjer naj zapriseže pri železu (pasti). Jež na lahko potrka na železo (past), in ker 'sodnik ne odpre', potrka volk tako močno, da se ujame v past.

Literatura: Dokumentirano v *Roman de Renart* (XIV, 899–1088); Köhler / Bolte I, 1898, 408; EM: Eid aufs Eisen.

Jež in oven

Jožko Matko, ATU 275+44

Objava: Vrtec 57, št. 4 (4. 12. 1926), str. 56.

Nekoč sta se v gozdu srečala jež in oven ter se začela pripraviti, kdo izmed njiju bi bil hitreje po strmini navzdol. Pa sta se končno zedinila v tem, da napravita poizkus. Jež se je zvil v klobčič pa se skotalil v dolino; oven pa, ki jo je tudi udrl po strmini navzdol, se je s tako silo z glavo zaletel v neko bukev, da je ostal na mestu mrtev.

Jež se je ob mrtvem ovnu zamislil pa si je dejal, da bi bilo ovno meso prav dobra hrana. Samo nikogar ni imel, ki bi mu pomagal razkosati ovna. Zato si je šel poiskat mesarja. Najprej je naletel na zajca. Ta je vprašal ježa, kam gre. Jež mu je odgovoril, da išče mesarja. Nato mu zajec pokaže zobe, da bi ga prepričal, kako je dober mesar. Jež pa ni bil zadovoljen z njim in je šel dalje. Srečal je lisico – pa je tudi ni smatral za sposobno. Končno je naletel na volka. Jež ga je obvestil, da išče mesarja. Volk mu je pokazal zobe. Jež je bil zadovoljen pa ga je povabil, naj gre z njim. In sta šla.

Volk je takoj raztrgal ovna na štiri kose. Ko je odtrgal prvi kos, je dejal: »Ta bo za mojega strica.« Drugi kos je določil za svojega očeta, tretjega za svojo mater, a četrtega za samega sebe.

»Kaj pa bo ostalo meni?« ga je vprašal jež. Na to se je volk zakrohotal in dejal: »Za tebe je tisto, kar je ostalo.«

Ježa je hudo užalilo, da ni dobil nič od ovna, pa je zato pozval volka, da gresta na sodišče iskat pravice. Volk je bil zadovoljen. Prišla sta do železne pasti in jež je dejal: »To je sodišče!« Potrkal je s svojo nožico po železju in zaklical: »Gospod sodnik, stranke čakajo – vstanite!«

To je jež večkrat ponovil, toda sodnik se ni hotel javiti.

Volk, ki je opazoval ježa, se je končno razjezil: »Daj, da ga jaz zbudim!« Nič ni čakal odgovora, ampak je kar udaril po pasti s tako silo, da se je takoj ujel. Jež je skočil malo vstran ter se začel rogati volku.

Kmalu nato je prišel kmet s sekiro, da je ubil volka. Ko je kmet prvič udaril volka

po glavi, je dejal jež volku: »To je za tvojega strica.« Drugi udarec je bil za njegovega očeta, tretji za njegovo mater, a pri četrtem se je volk zgrudil in poginil. »Ta je pa za tebe!« je menil jež, »oven bo pa ostal cel meni!«

Jež i srna, ATU 275+44

Kraj: Medžimurje.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 287–288.

Prepis je pri pravljičnem tipu ATU 275.

OVCA, LISICA IN VOLK, ATU 130+44, literarna verzija

Avtor: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1877, str. 121; Levstik 1931, str. 318; prirejena v: Kosi 1894, str. 28–29.

Jelen i jež, ATU 275+44

Kraj: Varaždin.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5/1885 (Narodne pripovedke), str. 463–464; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 158, št. 309.

Jež predlaga jelenu, naj se zvali v jarek, a jelen pravi, da bo šel za njim. Jež se zvit v klobčič spusti navzdol, jelen mu sledi in se ubije. Jež se odpravi po mesarja, da bi mu razkosal meso. Na poti sreča lisico, ki se ponudi za mesarja. Toda jež ji odvrne, da nima dovolj ostrih zob. Sreča volka in tudi ta ga vpraša, kam je namenjen. Ponudi se za mesarja, jež želi videti njegove 'nože' (zobe) in ga sprejme. Volk razkosa jelena, pokliče svoje sorodnike in vsakemu dodeli kos mesa. Na ježevo vprašanje, kaj bo dobil on, pa odgovori, da drobovje. Užaljeni jež gre volka tožit in ga pelje k železu. Potrka na past, a ker ni odziva, udari še volk, past se sproži in volk obleži ujet, jež pa smeje odide.

Lisica, volk in jež, ATU 212+44

Zps.: Fran Nedeljko (Dominikus).

Objava: Nedeljko 1887, str. 7–8.

(Jež in volk), ATU 44

Kraj: Vrbovec pri Samoboru, Hrvaška.

Zps.: Ferdinand Plohl, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/98.

Jež je imel prašička, kateremu je nosil jabolka. Odloči se, da ga bo zaklal, in gre iskat

mesarja. Sreča zajca, nato lisico, a nimata dovolj ostrih 'nožev' – zob. Izbere si volka, toda medtem ko gre on po sol, volk že poje celega prašička. Zdaj ga jež pelje k sodniku, volk močno pozvoni na past in se ujame.

Ovnek, ATU 212+2015+44

Kraj: Veržej pri Ljutomeru.

Zps.: Franc Kovačič (Fr. K-ć).

Objava: Vrtec 21/8 (1. 8. 1891), str. 127; Bolhar 1975, 164–167.

Ovnek se zlaže gospodarju, da ga je dekla privezala za grm in spala, enako se zlaže o gospodinji. Gospodar spozna, da se je lagal, in na pol obritega ovneka napodi. Ovnek se splazi v lisičjo luknjo, kjer prestraši lisico z besedami: »Pol me je odrtine, pol me je kosmatine; udarim te kakor dlako, ugrizem te kakor repo.« Lisica pokliče na pomoč volka, toda tudi ta se prestraši groženj. Jež z zbadanjem prežene ovneka, da zbeži iz luknje, zunaj pa ga požreta volk in lisica. Ker mu nista nič pustila, jež zahteva, da gredo k sodniku. Pri hrastu je nastavljena past za volka. Jež le na rahlo potrka, in ker sodnika ni, udari še volk, tedaj pa ga zgrabi past.

Jež in srna, ATU 275+44

Kraj: Veržej pri Ljutomeru.

Zps.: Franc Kovačič (Fr. K-ć).

Objava: Vrtec 21, št. 7 (1. 7. 1891), str. 118; Kosi 1894, str. 8–9; Bolhar 1975, 97–99.

Jež in srna tekmujeta, kateri bo hitreje pritekel v dolino. Jež se zvije v klobčič in se kotali navzdol, srna pa butne ob drevo in se ubije. Jež si ne more sam razkosati pečenke in gre po mesarja. Sreča zajca, lisico in volka. Prva dva odklonita, volk pa gre z njim in mu razdeli srno na štiri dele: prvega za strica, drugega za očeta, tretjega za mater in četrtega zase, za ježa pa naj bi bilo to, kar bo ostalo. Jež zdaj pelje volka k sodniku. Prideta do pasti in jež potrka po železu. Volku se zdi trkanje preslabotno, zato udari z vso silo in se ujame. Jež se volku posmehuje, medtem pride mož s sekiro in volka pobije.

Ovca, lisica in volk, ATU 44

Zps.: A. K-r. (po Anastazijevu) – Levstikova basen.

Objava: Kosi 1894, str. 28–29.

Lisica sreča ovco in jo vpraša, kam je namenjena. Odgovori ji, da gre v svet, ker vedno njo krivijo ovnovih dejanj. Lisica ji odvrne, da tudi njo obtožijo, kadar lisjak ujame kuro, in da ima tega dovolj. Srečata volka, ki se jima pridruži, češ da mora on odgovarjati za volčičina dejanja. Med potjo volk ovci oporeče, da nosi njegov kožuh. Ovca ga vpraša, če bi to tudi prisegel. Ko volk pritrdi, predlaga lisica, naj priseže pri nastavljeni pasti, ki ga prime za gobec, lisica in ovca pa nadaljujeta pot.

Volk ujet, ATU 2015+44

Objava: Nedeljko 1908, str. 61–63.

Jež v dirkah II, ATU 275+44

Objava: Flere 1931, str. 152–155.

Živali ne morejo verjeti, da je jež premagal zajca v teku. Izzove ga srna in tekmujeta po klancu navzdol. Jež se skotali, srna pa se zažene in se zaleti v hrast ter pogine. Zdaj išče jež pomočnika, ki bi mu pomagal razkosati srno. Ponudi se zajec, nato še lisica, a jež oba zavrne. Nazadnje sprejme volka, toda ta poje celo srno. Jež ga pelje pred 'sodnika', volk potrka na past in se ujame.

Ad srne in ježja, ATU 275+44

Kraj: Petrušnja vas pri Ribnici.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Zps.: Milko Matičetov; posnetek: 2. 5. 1959; zapis: 30. 11. 1950.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, 93–97, št. 2/1,2.

Prepis je pri pravljičnem tipu ATU 275.

ATU 47B Konj brcne volka v zobe / The Horse Kicks the Wolf in the Teeth

Volk zagleda žrebe, ki se pase na travniku. Hoče ga požreti, a žrebe ga pregovori, da mu prebere ceno (ali rojstno letnico ali da mu izdere trn) na kopitu zadnje noge. Ko volk to stori, ga konj nepričakovano brcne. Prim. ATU 122.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 457, num. 187; 587, num. 693; 593, num. 699); dokumentirano v 13. stoletju v *Roman de Renart* (XIX, 1–90); Grimm 132; BP III, 77; EM: Wolf und Pferd.

Ankràt án muš (osel) je pásu

Jan Baudouin de Courtenay, 1873, Bernas, Rezija, ATU 47B

Objava: Baudouin de Courtenay / Matičetov & Spinozzi Monai 1988, str. 100–103, št. 12.

Ankrat an muš (osel) je pasu. At tode je peršu an vuk an ga je prašu: »Parjatel, kuo lepo paseš. Dost liet imaš?« Muš mu je jou: »Na vien za muoj karst, ma me se zdi, de pod nogami iman zapisano. Uzdigni mi nogo an boš vidu, dost liet iman.« Vuk je šu uzdigvat nogo mušu. Kar jo je parzdignu, muš ga je cabnu an ga je ubu. Tek (kdor) če lovít družega tu mriezú, se not sam ušafa (ujame).

Vuk Rimljan ATU 122A+47B+122F

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: *Novice* 14/65 (13. 8. 1856), str. 261–262; *priredbe: Valjavec / Smolej 1951; Bolhar 1975, str. 189–192; Valjavec / Popit 2002, str. 294–295.*

Volk noče več živeti tako roparsko, zato se odpravi v Rim. Spotoma sreča prasico, kozla in kobilu in vsem prizanese. Čez dva dni se lačen odloči, da se bo vrnil. Sreča iste živali, jih hoče zaklati, a vse ga pregovore, da se morajo še zrediti. Čez čas se ponovno vrne. Tokrat ga kobilu udari s kopitom, ko išče letnico, ki naj bi bila zapisana na njem. Svinja priklíče s cviljenjem druge prasce, da ga okoljejo; jarec pa mu svetuje, naj se postavi na sredo travnika z dvignjenim repom, nakar se z drugim kozlom zaženeta v volka, da ostane komaj še živ. V gozdu mu odleti petelin, ki ga raztrese s svojim govoričenjem. Nazadnje pa ga še človek s sekíro ubije.

Prepis je pod pravljíčnim tipom ATU 122A.

Volk Rimljan, ATU 122A+47B+122F, prepesnitev zgornje pripovedi v knjižni slovenščini

Pretil v verze: Matija Valjavec.

Objava: *Novice* (28. 1. 1857), str. 32–40; *ponatis: Valjavec 1922, str. 72–85.*

Prepis je pri pravljíčnem tipu ATU 122F.

Koliko stoji žrebe, ATU 47B

Objava: Vrtec 7/11 (1. 11. 1877), str. 172.

Na pašniku se pase kobila z žrebetom. Pride volk in vpraša, koliko stane žrebe. Kobila odvrne, da je cena napisana na kopitu njene desne noge. Volk pogleda in kobila ga brcne, da pade skoraj mrtev na tla.

Volk Rimljan, ATU 122A+47B

Priredil: Fran Milčinski.

Objava: Milčinski 1911, str. 12–17.

ATU 49 Medved in med / The Bear and the Honey

Lisica pelje medveda k osjemu gnezdu po med.

Medved in lisica

Zapisal Andrej Praprotnik, ATU 49

Objava: Kosi 1894, str. 19.

Medved in lisica ugledata od daleč panj medu in še nekaj pri njem.

»Parobek je,« pravi medved in plane hitro proti panju. Lisici se spočetka tudi tako zdi, vendar še počaka natančneje. Pogleda ter dobro razloči in vidi, da stoji lovec s puško pri panju in čaka. Kakor bi pihnil, pobegne lisica po hosti. Skoro potem pa zasliši strel, ki je končal neopreznega medveda.

Kdor ne pomisli, predno kaj stori, v nesrečo dostikrat se zaleti.

Lisica, volk in medved, ATU 15+34+49

Zps.: Janez Trdina.

Objava: Ljubljanski časnik 1/26 (28. 6. 1850), str. 104; Trdina 1952, str. 61–64, 367; ponatis: Bolhar 1975, str. 153–157.

Kunec in osel, ATU 49

Zps.: Josip Ciperle.

Objava: Vrtec 7 (1877), str. 73–75.

Osel in kunec gresta na lov. Spotoma ubijeta polža, nato pa gresta nad čebele. Medved je oslu povedal, da imajo med. Čebele osla opikajo, da od zabuhlosti nič ne vidi. Doma ga premlati še gospodar in ga pusti brez večerje. Kunec osla podučí, naj se ne pusti zapeljati vsakemu medvedu.

Medved in lisica, ATU 49

Zps.: A. Praprotnik.

Objava: Kosi 1894, str. 19.

Medved pri bučelah, ATU ad ATU 49

Objava: Kosi 1894, str. 98–99.

Medved se priplazi k čebelnjaku; dolgo se mu cedijo sline, nato začne oblizovati panj. Pri tem ga piči čebela, nakar pobegne z otečenim jezikom. Ko otekline splahni, se ponovno približa čebelnjaku, toda tokrat ga čebele opikajo, da oslepi. Ko priteče v

gozd, ga lisica sprašuje, kaj mu je iztaknilo oči, in on odvrne, da njegova sladkosnednost (sladnost). Modrost: Brez uzde strast, gotova propast.

Medved in lisica, ad ATU 49

Zps.: Zvonimir Masle.

Objava: Vrtec 40, št. 10 (1. 10. 1910), str. 167–168.

Lisica bi se rada znebila mladega medveda, ki se je bil vselil v njeno lisičino, zato mu natvezi, da tu ni primerno bivališče ne zanj ne zanjo. Iskat gresta boljše stanovanje, toda spotoma lisica medveda pripravi do tega, da sede na mravljišče, in ko medved lisico prosi, naj ga otepe mravelj, mu svetuje, naj teče v vas in skoči v apnenasto kopalnico. Medved res skoči v apnenico, kjer ga ljudje pobijejo.

ATU 50 Bolni lev / The sick Lion

Lisica svetuje levu, naj za ozdravitev svoje boleznì odere volka.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 534, num. 585); dokumentirano med letoma 1180 in 1190 v *Roman de Renart* (X, 1113–1723); EM: Der kranke Löwe. Zgodbo o bolnem levu je že v 8. stoletju v latinske distihe prepesnil langobardski zgodovinar Pavel Diakon.

Volku ostrigli brke*, ATU 50

Povedala Tyna Wajtawa (Tina Wajtova) / Valentina Pielich, 16. 8. 1967, Solbica / Stolvizza, Rezija. Posnel Milko Matičetov.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 14/112 (Tr. 38-C, 300–357).

Objava: Matičetov 1973, str. 105–107, št. 29.

Volk je šel po poti in srečal lisico. Je rekla, pravi:

»Kam greš?«

»Dobro,« je rekel, pravi, »ne veš, da kralj, naš kralj v gozdu je bolan? In je zelo slab,« pravi, »jaz grem obiskat leva ... Dobro,« je rekel, pravi, »greš tudi ti? Bova šla ...«

»Ne, ne,« je rekla, »jaz,« pravi, »ne grem obiskat nikogar!«

»Pojdi,« je rekel, »ker je slab.«

»A,« je rekla, pravi, »jaz ne grem!«

Tedaj je volk šel. Ko je prišel h kralju, se je poklonil:

»Veličanstvo,« je rekel, »jaz sem vas prišel obiskat. Kako se kaj imate?«

»Ooo,« je rekel, »slabo, slabo, slabo!«

Je rekel volk, pravi: »Danes,« pravi, »sem srečal tudi lisico,« je rekel, »ampak,« pravi, »je rekla,« pravi, »da vas ne pride obiskat. Ona,« pravi, »bi morda vedela, morda tudi za kaj, kar bi vas ozdravilo.«

»Oo,« je rekel, pravi, »je rekla, da me ne gre obiskat?«

»Ja,« pravi, »meni je rekla, da vas ne gre obiskat,« pravi, »jaz ne vem, zakaj!« je rekel.

Dobro, medtem ko sta si pravila to, da ga ne gre obiskat, sta zagledala: gre lisica, vsa pregreta in strašno trudna. Najbrž se je bala, da jo bo volk ovadil.

Ho, naravnost se je poklonila kralju: »Veličanstvo!« Ga je vprašala, kako se ima.

»O,« je rekel, »slabo, kar se da slabo!«

»He,« pravi, »jaz,« pravi, »jaz vem za zdravilo,« je rekla naravnost, veselo, »ki bi vas ozdravilo!« Ker se je bala: volk jo bo ovadil, da ni hotela priti.

»Ho,« je rekel, »samo da bi me mogla ozdraviti!«

»Ma,« je rekla, pravi, »jaz,« pravi, »jaz upam, da vam bo to pomagalo!«

»Kakšno zdravilo pa je?«

»Ma,« je rekla, pravi, »zdravilo bi bilo,« je rekla, pravi, »če vam ga bo hotel dati!«
Pravi lev: »Kdo pa ga ima?«
Ona pravi: »Volk ga ima!«
»Kje pa ima to zdravilo?«
Pravi: »Ostriči mu brke in,« pravi, »s temi brki poklicati vse naše ljudi, ki so po gozdu, in vas žgečkati, dokler ne boste ozdraveli!«
Tedaj volk: da to ne more biti, da bi mu ostrigli brke, ker da je premlad.
Je rekla lisica: »Koliko let imaš pravzaprav ti?«
Je rekel: »Sedem.«
»Ravno prav, pravi, »v sedmem letu brki,« pravi, »so ravno pravšnji, pravi, »da vam jih ostrižejo, da bojo z njimi žgečkali leva, ker tedaj,« pravi, »lev bo ozdravel. Vendar,« pravi, »morajo priti vse zverinice, vsi naši ljudje,« pravi, »da ga bodo žgečkali z volkovimi brki po vsem životu. Tako,« pravi, »v treh dneh je rešen!«
»Če gre samo za to, tedaj ostrizite mu jih!«
Tedaj so mu ostrigli brke. Je prišlo vkup vse, so začeli žgečkati leva in, se ve, čez dva, tri dni lev je bil že pokonci, vesel kot le kaj.
Se ve, volk brez brkov je bil kakor trap. To ni bil več volk – brez brkov! Kakor tudi mačka, če ji ostrižete brke, ni več mačka, saj ne čuti niti miši ne. Volk do konca potrta, da so mu ostrigli brke! Nihče ga ni poznal. Je prišel tja, kjer je imel svoje otroke, nihče ga ni prepoznal več. Pravi:
»Tako sem si jo zakuhal zaradi te coprnice lisičje!«

*Naslov v rezijanščini: Od naa wukića, ke so mu wstry'li muškete

---

Lev in lesiza, ATU 50A, prevod Ezopove basni

Zps.: Urban Jarnik.

Objava: Jarnik 1814, str. 83–84.

Lev in lisica, ATU 50+157

Objava: Ljubljanski časnik 1, št. 65 (12. 11. 1850), str. 260.

Bolnega leva obiskujejo živali in volk se mu pritoži nad lisico. To lisica sliši ter še sama pohiti k levu. Svetuje mu, naj se zavije v volkovo kožo. Bolezen levu začasno odleže. Pred smrtjo lev sinu naroči, naj se varuje človeka. Ker želi mladi lev človeka spoznati, gre v spremstvu lisice na pot. Srečata dečka in starca, šele lovca pa predstavi lisica kot pravega človeka. Lovec reče levu, da ima v roki pipo, ki mu jo na levovo željo sproži v gobec. Lev zbeži, lovec pa teče za njim.

Oroslan in lisica, ATU 50

Zps.: Fr. Šrol.

Objava: Drobtinice 18 (1864), str. 268.

Lev in lisica, ATU 50

Zps.: Fr. Šrol.

Objava: Kosi 1894, str. 19–20.

Levu na smrtni postelji lisica svetuje, naj se zavije v še topel volkov kožuh. Lev da odreti volka in se zavije v kožuh, toda čez nekaj dni vseeno umre. Lisica je zadovoljna, ker se je znebila svojega sovražnika volka.

ATU 50A Stopinje pred levovim brlogom / Fox Sees all Tracks going into Lion's Den but none coming out

Lev se naredi bolnega in ostane v šotoru. Živali ga prihajajo obiskovat, a nobena se ne vrne. Lisica vidi pred levovim brlogom le stopinje, usmerjene v brlog, nobenih pa obrnjenih ven. Zato ne vstopi v šotor.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 448, num. 142); Horatius (*Epistulae* I,1,74); Plutarch (*Moralia* 79A); EM: Fussspuren vor der Löwenhöhle.

Lev in lesiza

Urban Jarnik, ATU 50A

Objava: Jarnik 1814, str. 81–82.

Lev od starosti oslablen ni vezh kos (kues) bil, si sam svoj shivesh perpraviti, sa to se je na golufijo in savitnost obernal. V svojim berlogu se dershi, kakor bi boln in pre-slab bil, de so vse shtirinogate stvari ga obiskat in pomilovat prishle. Vsako pa, ka je k njemu pristopila, je popadel in posherl. Ker je she veliko shivali podavil in rasgrisel, pride tudi ena lisizhiza k berlogu, in svunaj obstoji, skerbno okoli sebe gledajozh. Lev sagovori, sakaj de noter k njemu ne ide? Al – ona mu rezhe: sa to ne grem noter, ker me stopinje perstrashijo, ktere do tebe kashejo, sad pa nobena.

Modri se pred krivizhnim silnikom varovati ve, in gleda na snamenja, ktere mu pogubo ozhitno perkashejo.

Lev in lisica, ATU 50A

Zps.: Franc Metelko.

Objava: Kosi 1894, str. 21.

Lisica se noče približati bolnemu levu, ker ne vidi nobene stopinje, ki bi vodila iz njegovega brloga ven.

ATU 51 Levji delež / The Lion's Share

Osel pravično razdeli plen sebi, lisici in levu; nakar lev požre osla. Nato deli lisica, ki da levu meso, sebi pa kosti.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 522, num. 514); EM: Löwenanteil.

Krava, koza, ovca in lev

Fran Levstik, ATU 51

Objava: Vrtec 1886, str. 76; Levstik 3, 1931, str. 360–361.

Z mogotci zveza ni nikoli zanesljiva.

Krava in koza s potrpežljivo ovco vred sta bili stopili z levom v zvezo. Ulovili so v gozdu velicega jelena, krasen plen. – Vstal je lev, da bi vršil delitev. Napravil je štiri dele ter rekel: »Prvi del spodobuje se meni kot kralju, drugi zato, ker sem hrabrejši in najpogumnejši; a tretji pripada tudi meni kot najmočnejšemu, in kdor se četrtega deleža dotakne, imel bode opraviti z menoj.«

– In tako je lev vsega jelena sebi pridržal.

Krava, koza, ovca in lev

Anton Kosi, ATU 51

Objava: Kosi 1894, str. 83–84; prepis Levstikove basni.

Z mogotci zveza ni nikoli zanesljiva.

Krava in koza s potrpežljivo ovco vred sta se zvezali z levom. Ujeli so v gozdu velikega jelena, krasen plen.

Vstal je lev, da bi izvršil delitev.

Napravil je štiri dele in rekel:

»Prvi del se spodobi meni, kralju, drugi tudi meni, ker sem najhrabrejši, a tretji pripada tudi meni kot najmočnejšemu, in kdor se dotakne četrtega deleža, imel bode opraviti z menoj.«

In tako je lev vsega jelena sebi pridržal.

Lev, Volk, Kosa in Ovza, ATU 51, prevod Ezopove basni

Zps.: Urban Jarnik.

Objava: Jarnik 1814, str. 88–89.

Delitev plena, ATU 51

Objava: Brinar 1904, str. 36–39, št. 14.

Lev in miška, ATU 75, literarna verzija

Zps.: Manica Koman, ok. 1930.

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 4.

Dihur – kralj, ATU 51A, literarna verzija

Zps.: Manica Komanova, 1930.

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 8.

Lev, osel in lisica, ATU 51

Zps.: I. V.

Objava: Vrtec 71/1940–41, str. 21.

Lev, osel in lisica gredo skupaj na lov. Lev ukaže oslu razdeliti plen, ta razdeli na enake dele in lev ga raztrga. Nato deli lisica in prisodi velik del levu, sebi pa le malo, rekoč, da jo je tako naučila deliti koža raztrganega osla.

ATU 51A Lisica je prehlajena / The Fox Has the Sniffles

Lev sprašuje živali, ali v njegovem brlogu smrdi. Tiste, ki pritrdijo, da smrdi, ubije in požre. Lisica, ki to vidi, se izgovori, da ne voha, ker je prehlajena.

Literatura: To basen je pritegnil v Sveti priročnik Janez Svetokriški v drugem zvezku, ki je izšel po 8. juniju 1695, čeprav z letnico 1691 (*Sacrum promptuarium* 1691, II/113).

Lisica in lev

Janez Svetokriški, 1691, ATU 51A

Objava: Svetokriški 1691/1991, str. 174–175.

Nu od lesice sem bral, de enkrat je bila s to zverino šla obiskat leva, kateri je v eni jami ležal. Lev je vprašal osla: »Kaj se tebi zdi, koku diši v moji hiši?« Osu pravi: »Smerdi koker kuga inu na vem, koku ti moriš v tem smradu prebivat.« Lev se razsrdi inu osla razterga. Potle vpraša vovka, kaj se njemu zdi. Odgovori: »Lepu diši koker vijolica.« Lev pravi: »Ti si se zlegal.« Zatoraj tudi njega raztrga. Vpraša lesico. Ona se zgovori ter pravi: »Gvišnu, gospud, de imam en močan katar, de uže nekatere dni imam nus zaprt, de neč ne morem dišati.« Lev se začudi na taku pregnan odgovor, zatoraj jo vpraša: »Kdu je tebe naučil taku odgovorit?« Pokaže na osla inu vovka ter pravi: »Ruina illorum.«*

*ruina illorum – njihove ruševine oz. njihovi ostanki

Bolni lev, ATU 51A

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec / Popit 2002, str. 307–308, št. 145.

ATU 51* Lisica, razsodnica pri delitvi plena / The Fox as Umpire to Divide Cheese**

Lisica (opica) deli plen prepirljivcema, pri tem poje vse sama.

Literatura: Dokumentirano v arabski izvedbi *Kalila in Dimna*.

Jež, miška in lisica

Lojze Zupanc, 1956, Bela krajina, ATU 51***

Objava: Zupanc 1956, str. 127–128.

Jež in miška sta potovala po svetu. Na gozdni poti sta našla kos sira, ki ga je bil izgubil drvar. Razmišljala sta in ugibala, kako naj bi sir razdelila na dva enaka dela.

»Veš kaj,« je zamodroval jež, »kar pričniva jesti vsak pri enem koncu, pa bo. Hkrati pričneva in ko bo sira konec, tudi hkrati prejenjava. Tako bo najbolj pravično.«

»Nak, tako bi že ne bilo pravično,« je miška zacvilila v odgovor. »Ti si večji kakor jaz in bi več pohrustal ko jaz. Kaj drugega si izmislil!«

Takrat pa je mimo pridrobencljala lisica. Slišala je, kako se tepčka prepirata, pa je rekla:

»Če hočeta, vama bom pa jaz razdelila sir na dva enaka dela.«

»Kako pa?« je zaradovedila miška.

»I kako! Stehtala ga bom,« je zabistroumila lisica.

»No, pa daj, če moreš in znaš,« je zagodrnjal jež.

»Kakšno plačilo pa zahtevaš za uslugo?« je zdajci zaskrbelo miško.

»Oh, pojdi no!« je priliznjeno odvrnila lisica. »Prav nobenega plačila nočem! Prav nobenega ...«

In pričela je deliti. Od nekod je privlekla deščico, jo v sredini podložila s smrekovim storžičem – in tehtnica je bila nared. Potlej je kos sira prelomila na dva dela in ju položila vsakega na en konec deščice. Toda zanalašč je sir tako prelomila, da se je težji košček sira na deščici zagugal navzdol, lažjega pa je dvignilo v zrak ...

»Oh, oh, majceno pretežek je tale košček sirčka,« je lisica zahinavčila, ga brž pograbila in odgriznila od njega toliko, da je postal lažji: ko ga je spet položila na deščico, se je zdajci odjedeni košček sira na tehtnici dvignil v zrak ...

Tako je prekanjena lisica kar naprej in naprej odgrizovala zdaj ta, zdaj oni košček sira, a ravnotežja ni bilo in ga ni bilo.

»Dolgo tehtaš,« je zagodrnjal jež.

»Pohiti vendar!« je zacvilila miška. »Sita sem že čakanja.«

»Tako? Sita si čakanja? Jaz sem pa sirčka sita,« se je lisica hudobno zasmejala in pojedla poslednji košček sira.

Potlej je prevarantska lisica stekla dalje po gozdu, lačni ježek in ukanjena miška pa sta pretakala solze ob prazni deščici, ki se je zibala na storžku.

Veverici in merkovica (opica), ATU 51***

Zps.: Anton Martin Slomšek.

Objava: Drobtnice 1846; ponatis: Slomšek 1878, str. 5–6, št. 2; Slomšek 1896, str. 15–16.

Veter odpihne oreh z drevesa in dve veverici hitro skočita ponj. Ne moreta se zediniti, od katere je oreh, zato povprašata opico, ki pride mimo. Ta med poslušanjem odpre oreh in poje jedrce, vevericama pa vrže vsaki polovico lupine, rekoč, da imata obe prav, in gre smeje svojo pot.

ATU 55 Živali gradijo cesto / The Animals Build a Road (Dig Well)

Živali gradijo cesto ali pretoke za vodo. Ena (ptica pivka, krt) se upre, češ da lahko najde vodo tudi drugače. Zato je kaznovana in še danes mora prenašati kazen.

Literatura: Dokumentirano v 13. stoletju v *Roman de Renart* (XXII); Dähnhardt 3/1910, 312–323: Navaja podobno romunsko, poljsko in letonsko gradivo o krtu, medtem ko je na Finskem prevzela krtovo mesto rovka.

Kanja

Jožef Rudež, ok. 1828, Ribnica, ATU 55

Vir: NUK: Ms 455/I: Emil Korytko, mapa 1, str. 208.

Objava: Rudež, Zima / Popit 2010, str. 24.

O jastrebu kokošarju, kanji mislijo, da jo je Bog tako kaznoval, da ne sme vode nikdar piti na tleh. Žejo mora gasiti tako, da lovi v zraku padajoče dežne kaplje ali roso. Zato pravijo: »Je žejen kakor kanja.« Ali: »Čaka ga kot kanja dež.« Čaka stražo z veliko neučakanostjo. (Rudež, Zima / Popit 2010).

Děžóvænca

Josip Šašel, Rož na avstrijskem Koroškem, ATU 55

Objava: Šašel 1936, str. 30, št. 38.

Děžóvænca je tíca, qə up šušə vpíje: píw, píw, píw! Zató se tudə jměnuje píwqa. – Pu hmàjn putupə je Buh uqazu vsàm tícam hrabne qopatə, da bə vodà šítřejšə uttaqvà. Vse tíce so wbóhale, qopale pa qančėje nosíle, da bə vodó zajěžíle, samu děžóvænca se je uməhvava pa qni votvə pumahatə. Za puquro jěj je Buh pa qlun qvíšqə zavíw pa requ, da bo zanaprěj qoj dəš píva. Zató děžóvænca še donəs up šušə vpíje: píw, píw, píw! pa s tím Boha za dəš prósə.

Tica pivka (Ptica pivka), ATU 55

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: *Glasnik slovenskega slovstva* 3/1854; Valjavec 1922, 65–67.

Valjavčeva pesem je prirejena po ljudski pripovedi: Z zemlje je odtekla vsa voda v morje, ljudje in živali so umirali od žeje. Bog jim svetuje, naj izkopljejo pretoke in jih

izpeljejo do morja. Vsi ljudje in živali so kopali, ženske, otroci, živina, zveri, mačka, ptice – le ptica pivka je leno ob strani stala in se norčevala iz delavcev. Ko so vodotoči skopani, priteče voda, vsi pijejo, le pivka ne sme, ker jo je Bog preklel, da sme piti le dež, ki ga ulovi v kljun. Toda Bog je usmiljen, in kadar je žejna in se oglašča: »Piv, piv!«, da dežja.

Kanja, ATU 55

Kraj: med Laščami in Ribnico.

Zps.: Fran Sreboški Peterlin, 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/219, 3.

Ko je Bog pticam zapovedal delati, jim je rekel, naj vsaka skrbi ne le za jed, ampak tudi za pijačo. Zato naj si napravi vsaka ptica svoj posebni studenec, kamor bo hodila pit. Vse ptice so Boga poslušale, samo kanja se upre: »Jaz imam že studenec v zraku, kadar gre dež.« Zato ji pak Bog ne pusti na zemljo sestiti, da bi se napila, če je še tako žejna. Čakati mora, da spet dežuje, in šele tedaj nastavi svoje grlo, da pije vodo. Zatorej pak tako vpije, kadar ni dolgo dežja. Ve tudi, kedaj ne bode dolgo dežja, in to oznanja, kadar začne precej po dežju vpiti. Zarad čudnega kričanja pak se ji tudi pravi »kanja«.

Ne budi prelep za delo, ATU 55

Kraj: Ziljska dolina na avstrijskem Koroškem.

Zps.: Matija Majar Ziljski.

Objava: Slavjan 1/1873, str. 127.

Krt, ATU 55

Kraj: Koroška.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1937, str. 8.

Kánja / Kanja sme piti samo izpod neba, ATU 55

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Povedala: Jelica tuw Borovičji (Jelica v Borovičju) / Elena di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 3. 1969.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 43-D, R 17/120.

Objava: Matičetov 1973, str. 54, št. 8.

Bog je naročil vsem živalim, da morajo pomagati druga drugi in da naj izkopljejo jarke in vodnjake, da bodo imele vodo, ko bo prišla suša. Vse so kopale, le kanja si ni hotela umazati nog in kljuna, rekoč, da bo ona lovila vodo v zraku, ko bo deževalo.

Krč / Krt obsojen na življenje pod zemljo, ATU 55

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Povedala: Jelica tuw Borovičji (Jelica v Borovičju) / Elena di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 3. 1969.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 43-D, R 17/120.

Objava: Matičetov 1973, str. 55, št. 9.

Krt ni hotel pomagati ostalim živalim delati poti, češ da si bo pot, kamor bo šel, delal sam. Bog ga je kaznoval, da mora hoditi vedno pod zemljo in si tam kopati pot, kadar pa pride na pot zunaj, pogine.

Kanja, ATU 55

Kraj: Dobropolje.

Povedala: Ančka Lazar.

Objava: Lazar 2010, str. 209, št. 51.

ATU 56 Lisica s pomočjo zvijače ugrabi srake / The Fox through Sleight Steals the Young Magpies

Lisica (jež) z zvijačo ulovi kokoš (škrjančke, petelina). V nadaljevanju zgodbe A: ji uspe pobegniti; B: se starši maščujejo.

Literatura: L. Sudre, *Les sources du Roman de Renard*. Paris 1893, 301–310; EM: Fuchs und Vogeljunge.

Zaupaj, a glej komu

Anton Kosi, 1894, ATU 56

Objava: Kosi 1894, str. 124–125.

»Pravo prijateljstvo je mnogo vredno,« tako reče nekega dne jež škrjancu, ki se baš pred njim hoče dvigniti v zrak.

Začudeno pogleda škrjanček svojega sovražnika, a jež nadaljuje: »Da, zelo velike vrednosti je prijateljstvo, in meni je ravnokar šinila dobra misel v glavo, da bi bilo za naju mnogo bolje, ako bi živela v miru in ljubezni, negoli v vednem sovraštvu. Skleniva torej danes prijateljstvo, ki nama bode sladilo življenje.«

Nedolžni škrjanček je verjel sladkim besedam zvitega in lokavega sladkača. Napravil si je blizu ježevega stanovanja tudi svoje gnezdo, ker mu je tako svetoval prijatelj. Toda skoro se je pokazalo, kako strogo je moral plačati siromak svojo lahkovernost in preveliko zaupnost.

Škrjančevo gnezdo se je kmalu oživelo, v njem se je gibalo in čivkalo pet krepkih mladičev. Stara ptiča sta jih skrbno gojila in pridno polnila vedno odprte nenasitne kljunčke.

Nekoč odletita kakor po navadi roditelja za živežem. Ali, o groza! Kaj vidita, ko se vrneta? Jež stoji pri gnezdu in hrusta mladiče, gosti se ravno z zadnjim, da leti mehko perjice na vse strain.

»Hudobnež!« zavpijeta prestrašena ptička, »ali si ostal tako zvest svojim obetam, ali je to znamenje tvojega pravega prijateljstva?«

Obrnil je sedaj jež hudobni svoj rilec proti razjarjenima škrjancema in divje pogledal. Izvestno bi se tudi njima ne bilo pripetilo nič boljšega nego prej mladičem, ali ušla sta mu.

Nauk: Gorje nam, ako prehitro verjamemo in zaupamo sovražniku, ki nam s sladkimi besedami ponuja prijateljstvo; zakaj njegova navada – škodovati nam – vrača se često rada.

Lisica, ad ATU 56

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Kühar 1910–1912 (ČZN 8/1911, str. 66, št. 84); ponatis: Kühar / Novak 1988, str. 156.

Ker lisica ne more splezati na drevo, da bi si ujela kokoši, si pomoči rep in začne škropiti kokoši, da padajo dol.

Petelinček, ATU 56+122

Kraj: Dobropolje.

Povedala: Ančka Lazar.

Objava: Lazar 2010, str. 169, št. 27.

ATU 56A Lisica grozi, da bo posekala drevo, da bi dobila ptičke / The Fox Threatens to Cut Down the Tree and Gets the Young Birds

Lisica grozi, da bo posekala drevo z repom, zato ji mati sraka vrže mladiča. Vrana svetuje srakam, naj ne nasedajo lisici. Lisica se maščuje, naredi se mrtvo in vrano ujame.

Literatura: Dokumentirano med letoma 1174 in 1190 v *Roman de Renart* (V, 21–246); Dähnhardt 3/1910, 279–283; EM: Fuchs und Vogeljunge.

Lisjak in vrabec

I. Rozman, ATU 56A+56D

Objava: Kosi 1894, str. 44–45.

Na visokem drevesu je imela hostna golobica mladiče. Ravno sedi na njih, kar prikobaca lisjak, ovoha mladiče in starko ter ji hudi zažuga, da spleza na drevo in podavi vse mladiče, ako prostovoljno ne vrže jednega iz gnezda. Golobica vsa prepadena in žalostna ne ve, kaj storiti, ali ko se lisjak le tolikanj grozi, vzame ubožica krvavečega srca jednega svojih ljubčkov, in da bi vsaj druge otela smrti, zažene ga lisjaku v gobec. Lisjak ji zahvali in odide.

Toliko da odide, že prileti vrabec, ki je vse to videl in slišal, ter golobico ostro pokrega, rekoč: »Ti si pač prava trapa, da si dala mladiča temu repaču; ako še pride, ne daj mu ničesar, ampak reci mu, naj pride sam po golobje meso v gnezdo, ako mu diši.« In res, ne dolgo potem se lisjak zopet pritepe ter zopet zahteva in žuga, vendar ne opravi ničesar: golobica mu pove, kakor jo je naučil vrabec.

To se zdi lisjaku za malo. Ali ker je čudno prekanjen in ker ugleda vrabca potuhnjeno v bližnjem grmu, izračunja si kmalu, kdo je vsega kriv, pa si misli: »Te bodem že dobil.«

Zato se obrne zelo prijazno k vrabcu in izpregovori, jezik v medico pomočivši: »Pač ni lepše živali, nego so ptiči! Ptič leti, kamor se mu poljubi, in ako lovec ali pes postopa za njim, lahko mu uide. Samo to mi ni po volji, da ne morete svoje glave ubraniti mrazu in vetru.«

»Seveda ne,« odgovori vrabec, »ako brije veter od leve, vtaknem svojo glavo pod desno perutnico, ako pa brije od desne, vtaknem jo pod levo; torej se vetra in mraza prav lahko ubranim!«

Nato vrabec še dalje modruje in pripoveduje mnogo neslanega, dokler mu lisjak ne prestriže besedo, rekoč: »Bratec! Nikar mi ne zameri, da te motim; prav dobro ne

slišim, nekoliko sem gluhi in ne umejem vsega, kar govoriš; stopi torej, prosim te, nekoliko niže, da ne preslišim nobene tvojih besed.«

Ko vrabec sliši, kako ga povzdiguje, ne ve, kaj bi počel; srce se mu smeje od veselja; brezskrbno sede niže ter blebeta, kakor bi ne imel glave, dokler se ga lisjak ne naveliča poslušati ter ga vpraša: »Prijatelj! Marsikaj si mi že povedal, za kar sem ti hvaležen; povej mi še to, kako pa storiš takrat, kadar ti veter ne brije od strani, ampak naravnost v obraz?« »Vidiš, takole,« reče vrabec in vtakne glavo med noge v perje; lisjak pa zvit kakor sveder plane pri tej priči nanj, zgrabi ga in pohrusta.

Koliko ljudi je na svetu, ki so podobni temu vrabcu! Vsakomur vedo svetovati, vsakomur dati lep nauk, samo sebi ne; ne vidijo dostikrat najbližje nevarnosti, ki jih čaka, in ako jo vidijo, ne vedo, kako se ji ogniti.

ATU 56D Lisica vpraša ptico, kaj naredi, kadar piha / Fox Asks Bird What She Does When Wind Blows

Lisica vpraša ptico, kaj stori, kadar piha. Ko ji ta pokaže, kako skrije glavo pod perut, jo lisica zgrabi in požre.

Literatura: Dokumentirano v *Kalila in Dimna* (num. 81); Dähnhardt IV/1912, 283.

Lisica in petelin

Lea Fatur, okoli 1940, ATU 56D+122 (ATU 61)

Vir: NUK Rokopisni oddelek: Ms 1585: Lea Fatur: Petnajst pravljič.

Lisičica modričica je zahajala na dvorišče, katero je stražil šepav pes. Na dvorišču je bila bela jarčica, za njo je hodil košat petelin. Lisica bi bila pokusila rada mlade jarice žlahtno meso, pa petelin, ta gizdalin, ji je hodil vedno na pot, torej je morala odstraniti njega, ako je hotela priti do nje. Modričica se jame dobrikati petelinu:

»Kako lepo perje imaš kikirik! Lepo perje in lep glas! Ni čuda, da gre za teboj vsaka kokoš, ni čuda, da te ima rada bela jarčica, najlepša jarčica.«

»Najlepša jarčica,« je ponavljal ponosno petelin in se napihnil, vesel samega sebe. Modričica je kimala: »Najlepša jarčica. Kako hodi. Kako se kreče! Kako pa spi kikirik? Pokaži mi vendar, kako spi tvoja lepa jarčica?«

Petelin, pijan lisičine hvale, dene glavo pod perutnico: »Tako moja lepa jarčica spi.« Lisica pograbi petelina in se smeji: »Petelin gizdalin! Tvoje lepo perje bo mojim mladim zabava, tvoja lepa jarca bo jutri moja večerja.« Petelin prestrašen in omamljen ne izgubi zavesti, smeje se reče lisici: »Si se že zahvalila Bogu za tak kos mladega mesa?« Modričica se je dala ukaniti od petelina, od neumne živali. Izpustila je petelina in sklenila tačici – petelin je sfrčal na drevo – zapel je in prihitel je šepav pes, raztrgal je lisičin kožuh ves. Petelin na veji je zapel: »Lisičica, modričica, drugikrat ne hvali prezgodaj Boga.«

Golob in lisica, ATU 56D

Kraj: Križevci.

Zps.: Matija Valjavec.

Vir: Arkiv za povjestnico jugoslavensku.

Objava: Valjavec / Popit 2007, str. 163–164, št. 316.

Lisjak in vrabec, ATU 56A+56D

Zps.: I. Rozman.

Objava: Kosi 1894, str. 44–45.

Prepis je pod pravljničnim tipom ATU 56A.

ATU 56A* Lisica se naredi mrtvo in lovi ptiče / Fox Plays Dead and Catches Bird

Lisica napihne trebuh in se uleže poleg kokošnjaka, da je videti mrtva. Ko se ji kokoš približa, jo ubije.

Lisica in vrane

Fran Saleški Finžgar, ATU 56A*

Objava: Finžgar 1953, str. 53–56.

»Ta zgodba je že dokaj stara, pa resnična. S temi očmi sem jo videl. Lepega nedelj-skega dne sem šel v polje. Ob koncu naše njive je rastel na groblji košat leskov grm. Danes ga ni več. Posekali smo ga. Pogledal sem za lešniki. Lepe kepe jih je viselo po vejah. Utrgal sem kepo in lešnik strl z zobmi. Niso bili še zreli. Jedrce je bilo negodno. Potlej sem sedel za grm. Polje je bilo tiho, brez ljudi, kajpak na praznik. Ko tako gledam po stezi, ki se je vila med njivami, se pomoli iz koruze lisičja glava. Ozrla se je gor, ozrla se je dol. Nič me ni opazila. Skrival me je leskov grm. Lisica je sedla na stezo in si obliznila smrček. Gotovo se je v koruzi mastila z miškami. Še se je ogledovala po polju. Ko ni začutila žive duše nikjer, je počasi odrepljala po stezi proti košatemu orehu. Tamkaj čisto blizu oreha leže na stezo in pomoli vse štiri od sebe. Kakor da je poginila.

Le kratek čas je negibno ležala, ko se vrh oreha oglasi vrana: kra, kra, kra. Nič je nisem videl. Samo slišal sem jo. Zakrakala je še in še. Tedaj so se oglasile od vseh plati druge vrane. Začele so priletati in sedati na oreh. Kmalu jih je bila cela srenja na drevesu. Potem se je začelo: kre – kra – kre – kra brez konca. Vrane so zborovale in se pogovarjale.«

»Ali mar govore?« sem se vtaknil v dedovo povest.

»Govore, za istino, da govore. Vsa živad se med seboj pogovarja; po svoje pač, čeprav ne s človeško besedo. Tista stara vrana, ki je čepela in dremala prej sama vrh oreha, jim je pokazala, da leži na stezi iztegnjena, mrtva lisica. Vrane so se presedale od veje do veje, da so bile čim bliže lisice, jo ogledovale in zborovale: kra – kre – kre – kra. Lisica ni niti z očmi trenila in ne z nogo ganila. Vrane so se nagnetle po vejah, ki so molele proti stezi, kjer je ležala mrhovina. V zboru je krekanje in krakanje naraščalo. Menda so se prerekale. Te so trdile: mrtva je, druge so gonile svojo: spi. Konec prepiru je napravila stara, košata vrana. Pogumno je sfrčala na tla – še ne preblizu lisice. Obhodila je previdno oddaljena ležečo mrtvačino in si jo ogledala od vseh plati. Kra kra – mrhovina je. Počasi so se spustile še druge vrane z oreha in ogledovale iztegnjeno lisico. Vsem so se že slinile cedile po dobri večerji. Blizu si še niso upale. Slednjič stara vrana drzno nameri korak proti lisici. Vrišč utihne. Starka iztegne vrat

in naperi težki kljun, da ga zasadi v mrtvaka. Takrat pa lisica plane in – čavs – pograbiti starko za vrat. V zboru vse zavrešči, srenja vran se razleti po polju, lisica pa moško odnese plen in izgine, krita z vrtnimi plotovi, v gmajno proti svojemu brlogu.«

Lisica in krokar, ATU 56A*

Zps.: Sv P...ar.

Objava: Vrtec 6/1876, str. 141.

Lisica razmišlja, kako bi z zvijačo dobila kaj za pod zob. Leže na tla in se potuhne. Krokar ugleda potuhnjeno lisico, misleč, da je mrtva, prileti, da bi se najužinal. Lisica pa poskoči in ga zgrabi za vrat.

***ATU *56** Lisica in orel / The Fox and the Eagle**

Orel ugrabi lisici mladiče in jih odnese v svoje gnezdo na hrastu. Lisica mu zagrozi, da bo hrast zažgala. Orel se ustraši za svoje mladiče in ji vrne njene mlade.

Literatura: Archilochosova basen.

Orel in lisica

Jožef Eržen, 1854, ATU *56**

Objava: Šolski prijatelj 1854, str. 141–142; ponatis: Bolhar 1975, str. 48–49.

Orel ukrade lisici mladiče in jih odnese v gnezdo za svoje mlade. Gnezdo je na visokem dobu. Lisica ga milo prosi, da bi njenim mladičem ne vzel življenja. Orel na vrhu visokega hrasta pa si misli, da mu lisica nikakor ne more škodovati. Zato se njeni prošnji posmehuje. Kaj naj tedaj stori lisica?

Naglo prinese ognja, ga postavi k hrastu, na katerem je orlovo gnezdo, in ga hoče z gnezdrom vred zažgati. Orel pa se zboji, da bi tako svoje mladiče pogubil, in vrne lisici njene mladiče nepoškodovane.

Tudi s tistimi, ki so slabotnejši od nas, moramo živeti v miru, ker nam tudi oni utegnejo škodovati.

ATU 57 Vran in sir / Raven with Cheese in his Mouth

Lisica zagleda vrana s sirom v kljunu. Začne se mu dobrikati in ga prosi, naj zapoje. Polaskani vran zapoje, izpusti sir in lisica ga odnese.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 445, num. 124); dokumentirano med letoma 1174 in 1190 v *Roman de Renart* (II, 844–1023); EM: Rabe und Käse.

Vrank in Lesiza

Urban Jarnik, ATU 57

Objava: Jarnik 1814, str. 95.

Nekda je vrank sir ras okno vsel in letel s njim na vejo visoke smreke. Vgledala ga je Lisiza in slubilo se ji tega sira. Sa to je sagovorila na njega s perlisovavno besedo, rekozh: O lubi Vrank! Kdo je tebe podoben? Nobena ptiza nima takiga perja ko ti. In ne vem, al bi se ena ptiza najti mogla, ktera bi sraven take lepote tudi tak lep glas imela. Sa res sposnam, de imash glas narslajshi. Vrank, ki je tako hvalo saslishal, se je rasveselil in se hotel she bolj poshtimati in svoj glas pokasati, sa to je istegnil klun, in silnejshi sakerknil. In kdar je usta odperl, je mu sir ispadel. Tega je popadla hitra in savita Lesiza in ga bersh posherla. Ogalfan Vrank je milo gledal dol in sprijel ali sapopadel, de so besede Lesizhine savite in nesveste bile.

Uk. Vari se tega, kteri perlisovavno govori in te prevezh hvali, sakaj on hozhe te golfati.

Vrana in lesica, ATU 57

Avtor: Anton Martin Slomšek.

Objava: *Drobtinice* 1846; ponatis: *Slomšek* 1878, str. 6, št. 3; *Slomšek* 1896, str. 18–19.

Vrana pa lisica / Vrana in lisica, ATU 57

Kraj: Otož pri Šentilju, avstrijska Koroška.

Povedala: Terezija Bister.

Posnel: Pavel Zablatnik, 1961.

Vir: *Arhiv SNI Urban Jarnik* (T 68 b).

Objava: *Piko / Stanonik* 1996, str. 48–49, št. 14.

Zvita lisica, ATU 41+57+3+4

Kraj: Gabrovica pri Črnem Kalu.

Povedal: Bruno Barut.

Zps.: Špela Pahor, 1984.

Objava: Morato / Stanonik 2002, str. 39–40, št. 20.

ATU 59 Lisica in kisló grozdje / The Fox and the Sour Grapes

Lisica, ki ne more doseči grozdja, skuša prepričati druge, da je še kisló.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 424, num. 15); dokumentirano okoli leta 1200 v *Roman de Renart* (XI, 257–333); EM: Fuchs und saure Trauben.

Lisjak in grozdje

A. K-i., 1894, ATU 59

Objava: Kosi 1894, str. 72–73.

Prišedši nekega dne do vinske trte, ugleda lisjak na nji vse polno lepega grozdja. Zelo ga je mikal in bodel v oči žlahtni sad. Ali kako ga doseči? Začne torej skakati okrog trsa ter se maličiti in spenjati po njem, a vse zaman. Grozdje je viselo previsoko in ni ga dosegel. Na bližnjem bezgu pa je sedelo nekoliko vrabcev, ki so se na vse grlo smijali njega brezuspešnemu trudu.

To opazivši, obrne se lisjak hitro od trsa in pravi: »Nečem tega grozdja, ker je itak prekisló in pretrpko.« Nato odide.

Jeden vrabcev pa vzleti takoj na trto, pokusi jedno jagodo, in ker je ukusna in zrelo-sladka, privabi hitro vso tolpo sladkosnednih bratov in v jednomer ščebeta: »Pokusi! Pokusi! – Čuden, čuden je ta lisjak, sladko, izvrstno je grozdje – pokusi, pokusi!«

V kratkem obero trs tako dodobra, da se po onem grozdji ni več treba vzpenjati nobenemu lisjaku.

Lesíca ino grozd, ad ATU 59, pesem

Kraj: Štajerska.

Objava: *Dajnko* 1827, str. 175–176, št. 136.

Lisica se je preobjedla mesne hrane in si zaželela grozdja. Obira sladko grozdje, dokler ne zasliši lajati psa in zagleda lovca. Ta basen nas uči, da je vsak greh sladek, vendar ne traja dolgo.

Lisica in grozdje, ATU 59, pesem

Spesnil: Mihael Lendovšek (*M. Rogacki*).

Objava: *Vrtec domačih cvetlic* 1/2, Celje, 15. 10. 1862, str. 14–15.

ATU 60 Lisica in žerjav / Fox and Crane Invite Each Other

Lisica povabi žerjava (štorkljo) na obisk in ji ponudi juho v plitvem krožniku, tako da štorklja ne more jesti. V povračilo povabi štorklja lisico in ji servira hrano v visokem vrču.

Literatura: Ezopova basen; Perry 1965, 504, num. 426; EM: Fuchs und Kranich.

Šterk ino lesíca

Peter Dajnko, 1827, Štajerska, ATU 60

Objava: Dajnko 1827, str. 174–175, št. 135.

1.	Ino šterki zraven čas K'jedi priti dala glas.
Šterk lesíci rekel je, Da ima gostovanje, Zato je povablena, Da naj pride tudi ta.	6.
2.	Šterk je rad k'lesíci šel, Naj bi dobro meso jel; Našel je nastavleno Plitvo skledo široko.
Kda lesíca prišla je K' šterki na gostovanje, Je pred njo postavljena Bila pytra globoka.	7.
3.	'Z sklede redko župo le Je lesíca pila v'se, Šterk s'predugim klunom vtič Pa jè tam ne dobil nič.
S pytre z'voskim šinjakom Začne šterk s'pohitenjom Jetra v'se požirati, Naj bi bil nasíteni.	8.
4.	Tak se je povernulo Šterki skoz pravico vso, Kak lesíco prejšoč je Vkanil na gostovanje.
No lesíca lačna je Mogla pytro zvunah le Lizati no žalostna Je na šterka gledala.	9.
5.	Tota smešna fabula Vsim nam ostro vedoč dá, Kak mi drugim strežemo, Tak nam bo povrnjeno.
Drugokrat lesíca je Služila gostovanje	

ATU 61 Lisica in petelin / The fox Persuades the Cock to Crow with Closed Eyes

Lisica pregovori petelina, da zapoje z zaprtimi očmi, medtem ga zgrabi in poje. V nekaterih variantah petelin prosi lisico, naj pred tem izgovori molitev. Ko lisica odpre gobec, da bi molila, ji pobegne.

Literatura: Dokumentirano v 7. stoletju v Alcuinovi pesnitvi; med 1174 in 1190 v *Roman de Renart* (II, 276–468); BP II, 207; EM: Fuchs und Hahn.

Lisica i peteh

Jakob Volčič, 1873, Istra, ATU 61

Objava: Novice 9/1873, str. 67; ponatisi: SNP I/1895-8, str. 793 v opombi; Bošković-Stulli 1986, str. 186; Volčič / Fikfak 1988, str. 199.

Lisica je uhitila peteha. Peteh joj govori:

– Si me uhitila, znam da češ me pojisti, ali prosim te, samo enu malu stvar mi još stori prvo nego me pojiš.

Ona reče:

– Kakovu?

A on reče:

– Stavi božje ruke (sklopi tace) i zahvali Bogu da si me uhitila.

Lisica to stori, a peteh skoči na bukvu. Lisica reče:

– Simo bliže, pete!

A peteh odgovori:

– Bil sam tamo, tete!

I prebrisan se da prevariti.

Lisica in petelin

Fran Levstik, ATU 61, literarna verzija

Objava: Vrtec 4/1874, str. 81; Levstik 3/1931, str. 266–267.

Gladna (lačna) lisica sliši o polu noči na visocem drevesi petelina peti. Rada bi se z njegovo pečenko mastila, a drevo je previsoko, da ne more do njega priti. Poprime se zvijače. »Ej, kako si lep, dragi moj petelin; samo tega ne umejem, da se ti hoče tako zgodaj peti!«

»Jaz naznanujem dan,« reče petelin.

»Kaj dan?« čudi se lisica. »Anti je še tema in ljudje tudi še spe.«
»Tega li še ne veš,« odgovori petelin, »da mi uže rano vemo za dan ter ga s kuropenjem oznanjamo?«
»To je krasno,« reče lisica, »to samo preroki vedo! O dragi moj petelin, kako lepo si bil točkar (ravno kar) zapel. Zopet zapoj, da bi te slišala!«
Ko petelin drugič zapoje, začela je lisica pod drevesom plesati. »A zakaj plešeš?« vpraša jo petelin. Lisica odgovori: »Ti poješ, a jaz treba da plešem od velicega veselja. Tvoje krasno petje me k plesu izpodbuja. Ne lažem, ako rečem, da si ti mej vsemi ptiči prvi. Ti je nadkriljuješ s svojim lepim perjem, s svojim miloglasnim petjem, a najbolje s tem, ker znaš tudi prorokovati. O, pridi doli k meni, mali ptič, da te objamem in poljubim!«
Petelinu ugaja pohvala zvite laskavke in res zleti z drevesa doli k lisici. Takoj ga lisica popade, nasmehne se mu in reče: »Nisi ti prorok, ne! Da si ti prorok, to bi znal, da te jaz nikakor ne želim objeti in poljubiti, nego da te želim pojesti.« Zdajci mu odgrizne glavo in požre budalatega petelina.
Ne verjemi onim, ki se ti dobrikajo! Naj ti tudi izkušajo ugajati, vendar ti kopljo jamo, da te pogube.

Lisica in golobici

Anton Kosi, ad ATU 61

Objava: Kosi 1894, str. 126–127.

Lisica ugleda pod golobnjakom dve dobro rejeni golobici. Takoj se približa golobnjaku, da bi se najedla golobjega mesa. Ali golobici sta previsoko in lisica ne more do njiju.

Izmisli si zvijačo ter se dobrika nežnima živalicama, rekoč: »O, prelepi ptičici, kako zalo perje imata! Po vsem svetu vaju čislajo in ljubijo. Pač je res, da sta golobici podobna nežnosti, nedolžnosti in ljubezni. Tako lepih živalic še nikoli nisem videla. Oj, golobičici moji! Pridita k meni, da vaju pogledam nekoliko bliže! Čemu bi čepeli tam gori v hišici? Evo vama po tleh najboljšega zrna; pridita doli, prelepi živalici moji!« Tako lisica!

»Dobro te poznave, prilizovalka!« odgovori ji golobica. »In nisva tako neumni, da bi šli zaradi tvoje hvale v nevarnost.«

To rekši zagolči, da se sliši po vsem dvorišči. Zdajci pribeži Hektor ter požene zapeljivko izpred golobnjaka. A zadaj za hišo čaka gospodar premeteno sleparico ter ji pomeri kroglo v glavo, da se ni nikoli več prišla potepat na njegovo dvorišče.

Lisica in petelin

Neznani zapisovalec, ATU 61, ljudska pesem

Objava: Kranjska čbelica 5/63, str. 64; ponatis: SNP I, 1895–1898, št. 961, str. 793–794;
variante: št. 962, 963, str. 794–795.

Leži, leži, stezičica,	»Veš kaj, modra lesica ti?
Po nji teče lesičica.	Lepo zahvali zdaj Boga
Je petelina srečala,	Za tak kos mladiga mesa!«
Tako ga ogovarjala:	Lesica vzdigne tačice,
»Kam mlad pa greš petelin ti?«	Zahvalila lepo Boga
Tako petelin govori:	Za tak kos mladiga mesa.
»Jest v vas grem k svoji jarčici.«	Petelin na brez'co zleti,
Pa tak lesica govori:	Tako lesici govori:
»Petelin mlad, pokaži ti,	»Lesica, v rit me piši ti!«
Kak tvoja mlada jarca spi.«	
	Lesica krog je skakala,
Je zgrabila lesica ga	Z debelim repam mahala,
In z njim pod brezico je šla.	De brezico bi sekala.
Pa tak petelin govori:	

Lisica in petelin, ATU 61

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec / Popit 2002, str. 307, št. 144.

Lisica in petelin, ATU 61

Objava: Levstikova basen iz Vrtca 4/1874, str. 81; ponatis: Kosi 1894, str. 26–27.

Lačna lisica je slišala opolnoči na visokem drevesu peti petelina. Da bi ga zvalila k sebi, ga je začela na vse pretege hvaliti. Polaskani petelin zleti z drevesa lisici v objem.

Pes in petelin, ad ATU 61+122

Zps.: Andrej Praprotnik.

Objava: Kosi 1894, str. 96.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 122.

Lisica in kokot, ATU 61+122, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 9–12, št. 3.

Lisica in petelin, ATU 61, literarna verzija

Zps.: Lea Fatur, okoli 1940.

Vir: NUK Rokopisni oddelek: Ms 1585: Lea Fatur, zapuščina.

AaTh 61A Lisica spovednica / Fox as Confessor

Lisica pregovori petelina, da prileti z drevesa in se izpove svojih grehov. Petelin se reši s tem, da obljubi lisici, da jo bo peljal na obed k bogatemu škofu.

Literatura: EM: Fuchs als Beichtvater.

Lisica spovednik

Jelica tuw Borovíčji (Jelica v Borovičju) (/ Elena Di Lenardo, 1. 2. 1969, Osojane / Oseacco,

Rezija, posnel Milko Matičetov, ad AaTh 61A

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 43-B, 17/64.

Objava: Matičetov 1973, str. 81–82, št. 20.

Lisica z vsemi hudobijami, ki jih je imela zmerom, bi bila rada zvedela, kaj delajo njeni botrčki, njeni prijatelji. Tedaj je neki dan rekla:

»Čujte, volkec in medved in zajec: vi ne mislite nikoli, da bi enkrat šli k spovedi, kakor hodijo ljudje?«

»Dobro,« so rekli, »kako pa naj gremo k spovedi? K duhovnemu ne smemo, ker bi nas ustrelili.«

»Ah, neee,« je rekla, »bom jaz za duhovna! Spovedovala bom jaz in vi se lepo pripravite, ker bomo naredili vse lepo, kot je treba!«

In so šli, so se pripravili – ubogi volk in medved in zajček – vsi skesani in pobožni:

»Zdaj gremo k spovedi in ona bo spovedovala.«

Prvi je prišel volk:

»Hvaljen Jezus Kristus, botrica!«

»Na veke, botrček! Povejte svoje grehe, kaj ste delali, kaj vi jeste?«

»Kaj sem delal, kaj jedel? Če najdem kako ovco, kako kozo, kako jagnje, če bi mogel tudi kako kravo – rad jem meso!«

»Tako, tako, botrček. Tudi jutri tako in prinesite še meni kaj! Pojdite, ker sem vas odvezala.«

O, je prišel medved. Tudi njega je vprašala enako. Tudi on da rad je meso, koze, ovce, jagnjeta, kozličke, zajce, vse, kar najde.

»Tako, tako botrček! Le delajte tako, saj ste v božji milosti, in prinesite tudi meni kaj!«

Za njim je prišel zajček, se je tresel, ubožček, in tudi on jo je pozdravil:

»Hvaljen Jezus Kristus, botrica!«

»Na veke, botrček! Povejte svoje grehe, saj ste jih morali narediti dosti!«

»Ja, sem delal škodo ljudem, sem hodil jest ohrovt po njivah, kake travice, tudi kake vejice pozimi, ko nisem našel drugega, in drevesno skorjico.«

»Falot nemarni! Proč od tod, ker vas ne morem odvezati! Kaj tako škodo se dela ljudem?! Kar bežite, če ne, vas bomo snedli!«

Zajček je imel lepo zadosti, prav zadosti, in je bežal. Če si je hotel rešiti kožo.

ATU 61B Mačka, petelin in lisica živijo skupaj / Cat, Rooster and Fox

Mačka in petelin živita skupaj v sožitju; ko mačke ni doma, pride lisica in odnese petelina. Ko se mačka vrne in vidi, da ni petelina, gre k lisici, zvabi njene mladiče ven in reši petelina.

Pes, petelin in lisica

Manica Komanova, 1930, ad ATU 61B+62, literarna verzija

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 11.

Lisica se je neke noči vtihotapila v kmetov kokošnjak in povzročila pravcato morijo. Dvoje mladih putk je pohrustala, tri pa umorila in razmesarila. Nato se je hudobnica izgubila v bližnji gozd. Ko je kmet zjutraj opazil razdejanje, se je silno razhudil. Najprej se je zadril na psa: »Sram te bodi! Kakšen čuvaj pa si, da tedaj spiš, ko nam lisica krade kokoši!« »Gospodar, nisem spal,« odvrne pes. »Ko sem zaslišal obupno kričanje prestrašenih kokoši, sem silno zarenčal in se pričel z vso močjo zaletavati proti kokošnjaku. Toda veriga, na katero si me zvečer priklenil, je bila na žalost prekratka, da bi dosegel morilko. Torej, ne huduj se name!« Medtem se jima je približal petelin. Razjarjeni kmet se je zdaj lotil še njega: »Ti mevža petelinja!« je zakričal nad ubogim petelinom. »Ali sem ti tako zaupal kokoši, da si jih tako brezbrizno prepustil lisici? Sramuj se!«

»Gospodar, ne bodi krivičen,« zastoka petelin. »Že itak sem od žalosti in togote le napol živ. Če bi na primer sosedov petelin ali kaka druga taka žival, ki mi je v moči bolj enaka, pomolila le glavo v kokošnjak, bi jo napodil in s kremplji in kljunom tako razcefral, da bi poginila na mestu. Toda z lisico se ne morem meriti. Če bi jo bil napadel, bi zadavila mene in najbrž še nekaj več putk povrhu. Pomislite, gospodar!« Kmet uvidi, da pes in petelin res nista kos temu. Molče se zaobrne in gre po svojih opravkih. Na skrivaj se gospodar še dolgo jezi na tatinsko lisico. Šele sčasoma pozabi na ta razburljivi dogodek.

Nista pa pozabila na lisico pes in petelin. Prisegla sta ji maščevanje in sklenila ob prvi priliki tako obračunati z njo, da jo bo za vedno minilo poželenje po ubogih putkah. Nekega lepega dne gospodar izpusti psa z verige, češ naj se malo naleta in naskače. To opazi petelin in brž se pridruži psu. Skupaj jo mahmeta v bližnji gozd. Tam se radujeta vsak po svoje. Petelin brska po listju in mahu, išče in hrusta razne črve, hrošče in drugo tako drobnjav. Pes pa veselo poskakuje in za kratek čas plaši zajce in veverice. Ko se petelin do sitega nahrusta in pes dovolj naskače, si oba zaželita nekoliko počitka. Petelin zleti na vejo in lagodno počene. Pes pa opazi v bližini

orjaški stoletni hrast, ki je že začel trohneti. Deblo je bilo že vse votlo, pri tleh je pa zijala precejšnja odprtina, nastlana z mahom in listjem. »Hov, hov,« veselo zalaja pes. »Tu notri je gotovo domoval kak zajček, ki je nevede postlal meni za kratek počitek.« In zlezal je v odprtino starega hrasta in lagodno zadremal.

Petelin se je prvi zdramil in v veselem razpoloženju glasno zakikirikal. Slišala ga je lisica, ki je neusmiljeno davila kmetove putke. Tedaj je pricapljala blizu, se vrgla kvišku in začela priliznjeno: »Petelinček, zlati, skoči doli in pojdi z menoj!« Petelin pa ni bil bedak. Odvrnil ji je: »Ne ljubi se mi še na tla. Lahko pa daš pšeničko moji putki.« »Pa kje imaš putko,« hlastno vpraša lisica. »Tamle v tistem votlem hrastu počiva. Pojdi in zbudi jo. Rada bo šla s teboj,« pravi petelin. Lisica napravi par skokov in že je pri hrastu. Toda komaj pomoli svojo kosmato glavo v duplino, že skoči pes kvišku, se zakadi vanjo in jo raztrga na drobne kosce. Tako je dobila ta grda hudobnica zasluženo plačilo, pes in petelin zadoščenje, putke pa miren počitek v kokošnjaku.

Petelinčič an lesica / Il galletto e la volpe, ATU 61B

Kraj: Sarženta / Sorzento, Beneška Slovenija.

Zps.: Ada Tomasetig.

Objava: Tomasetig 2010, str. 509–510.

ATU 62 Pogodba med zverinicami (Mir med živalmi) / Peace among the Animals – the Fox and the Rooster

Lisica poskuša pretentati petelina s tem, da mu pripoveduje o novem miroljubnem dogovoru med živalmi. Prikaže se pes in lisica pobegne, češ da psi še niso slišali za novi zakon.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 577f, num. 671); dokumentirana med 1174 in 1190 v *Roman de Renart* (II, 469–599); EM: Friedensfabel.

Pogodba o nenapadanju*

Ana Krnelawa (Ana Krnelova) / Anna Buttolo, 8. 9. 1968, Sólbica / Stolvizza, Rezija, posnel
Milko Matičetov

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 41-C, R 16/119.

Objava: Matičetov 1973, str. 143, št. 39; povzeto v: Ciciban 24 (1968/69), str. 234.

Tam v Dolu so bile kokoši in petelin, pri Tigovih, in lisica je šla sem po Brdu. Petelin jo je videl in rekel:

»Kraaak!«

Je rekla lisica, pravi: »Kaj kričiš tako?«

Pravi: »Kričim, da bi se kokoši umaknile!«

»Dobro,« je rekla, »zakaj?«

»Zato, ker se bojim, da nas boste snedli.«

»Kaj,« je rekla, »da bi vas snedla?« Je rekla: »Saj smo naredili pogodbo, da se nobena zverinica ne sme snesti!«

No, petelin je počakal še malo in gledal v hrib. Pa vidi, da gre volk dol po Mlincu. Je spet naredil:

»Kraak!«

»Kaj pa,« pravi lisica, »spet kričiš tako?«

Pravi: »Jaz kričim, da bi se umaknile kokoši.«

»Zakaj?«

Pravi: »Zato, ker gre volk dol po Mlincu.«

»Dobro, dobro!« je rekla lisica. Pravi: »Ko že gre dol po Mlincu, jaz moram iti.«

Pravi petelin: »Zakaj pa greš?«

Pravi: »Zato, ker se bojim, da me bo snedel.«

»Čakaj,« pravi petelin, »mar niste naredili pogodbe, da se nobena zverinica ne sme več snesti?«

Pravi: »Seveda smo jo naredili, ampak je nismo podpisali!«

* Rezijanski naslov: Patalen ta par Tygaven

Pes in petelin

Anton Kosi, povedal Andrej Praprotnik, ad ATU 61

Objava: Kosi 1894, str. 96.

Pes in petelin se sprijaznita in potujeta skupaj. Ko pride večer, pogovorita se tako, da prenoči petelin na drevesci, pes pa spodaj v votlini. Ko pa petelin po svoji navadi ponoči zapoje, vzbudi se lisica, priteče in ga prosi, da bi skočil z drevesa, ker bi ga rada počastila in objela radi njega prijetnega glasu.

Petelin ji odgovori: »Vratarja imam spodaj; dokler se ne oglasiš pri njem, ne smem z drevesa.«

Lisica ne premisli teh besed, stopi bliže k drevesu in zalaja. Pes se vzbudi, plane na lisico in jo raztrga.

Kdor zvito ravna, kmalu se kesa.

Pes ino Petelin, ad ATU 62, prevod iz latinščine

Zps.: *Urban Jarnik*.

Objava: *Jarnik 1814*, str. 73.

Zaupaj, a gledi komu, ATU 62

Zps.: *Anton B.*

Objava: *Vrtec 4/1874*, str. 42.

Lisica pripoveduje kuram in petelinu, ki so sedeli na visokem drevesu, o miru, ki naj bi bil sklenjen med vsemi živalmi. Zato naj pridejo dol, da se prijateljsko pozdravijo. Petelin pravi, da ga to zelo veseli, hkrati pa stegne vrat in pove, da vidi lovca in pse. Ko lisica to sliši, se izgovori, da psom morda še nihče ni oznanil miru, in zbeži.

»Kako hodi tetka lisica h kuram v vas«, ad ATU 62

Zps.: *Tone Tonejevič*.

Objava: *Angeljček 4/9 (1. 9. 1896)*, str. 138.

Stric Matija pripoveduje, kako se lisica o mraku rada splazi do gredi ali drevesa, kjer sedijo kokoši. Vrta se pod drevesom in čaka na ugoden trenutek, da bi katero zagrabila.

Kure Brsklje smrt, ATU 62, literarna verzija

Objava: *Brinar 1904*, str. 57–60, št. 19.

Dobra volja, ad ATU 62

Zps.: *L. Koželj*.

Objava: Angeljček 1918, str. 81.

Volk skliče posvetovanje o tem, kako bi se odpravila požrešnost med zvermi, da bi živali lahko živele v prijateljstvu s človekom.

Pes, petelin in lisica, ad ATU 61B+62, literarna verzija

Zps.: Manica Komanova, 1930.

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 11.

Glej, komu zaupaš, ATU 62

Objava: Slovenski gospodar (4. 5. 1932), str. 14.

Lisica razglaša kokošim večni mir. Medtem začne petelin na drevesu pazljivo gledati v daljavo. Lisica ga vpraša, kaj vidi. Petelin pove, da prihaja lovec s psi. Ko to sliši, lisica hitro pobegne, češ da psi še ne vedo o miru in prijateljstvu.

Pogodba med zvernicami / Patalèn ta par Tygaven, ATU 62

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Ana Krnelova.

Posnel: Milko Matičetov, 8. 9. 1968, Arhiv ISN ZRC SAZU: T 41-C.

Objava: Ciciban 24 (1968/69), str. 234; Matičetov 1973, str. 143, št. 39; ponatis: Lisica in petelin. Ljudske pravljice. Zapisal in poknjžil Milko Matičetov. Ilustrirala Ančka Gošnik Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga 1973, str. 13–14.

Te bíski wuk nu te ravanški petelen wun z Goslö / Biski volk, ravanški petelin in lisica iz Zagate, ad ATU 62

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Povedala: Dorína Čunkina / Dorina Di Lenardo in Beltrame.

Posnel: Milko Matičetov, 26. 2. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 30-B, R 9/244.

Objava: Matičetov 1973, str. 144–146, št. 40; ponatis: Štefan 2011, 21–23.

Volk in petelin sta šla v Goslo nabirat drva. Prišla je noč, pa še nista bila gotova, zato sta se odločila, da bosta kar tam prenočevala. Petelin je šel na bukev, volk pa spodaj v brinje. Drugi dan je lisica, ki je imela tam blizu hišo, zgodaj vstala in šla po hrano za mladiče. Gre mimo bukve in zasliši petelinovo kikirikanje. Nagovori ga, naj pride dol, češ da zdaj velja pogodba, da lisice ne jedo več kokoši. Petelin ji odgovori, da mora povprašati svojega botra, ki spi v brinju, kaj meni on o tem. Lisica, misleč, da je boter tudi petelin, skoči v grm, a volk šavsne po njej, da mu komaj uide.

***ATU *62* Lisica pridiga kokošim / The Fox Preaches to the Hens**

Lisica, oblečena po meniško, pridiga kokošim, naj se ji pridružijo. Pes jo razkrinka.

.....

Literatura: Dokumentirano v srednjeveškem epu *Raineke de Vos*.

Lisica pridiga kokošim / Ta njívaška lesíca

Povedala Dorína Čunkina / Dorina Di Lenardo in Beltrame, 1. 5. 1973, Bila / San Giorgio,

Rezija, posnel Milko Matičetov, *ATU *62*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 46-D, R 21/163.

Objava: Matičetov 1973, str. 83–84, št. 21.

Nekega dne lisica je bila sestradana in je šla, se je približala kmetiji. In je našla perilo, ki se je sušilo. In si je vzela od tam šal, si ga dala čez glavo in se zakrila prav do peta, si je skrila tudi rep.

In potem je vstopila na dvorišče. Tam je bilo dosti kokoši. Jih je spravila tja zad za kurnik in je začela pridigati:

»Neumne živali, ki stojite tu! Za kaj? Za prgišče moke, ki vam ga dajejo enkrat na dan, jim morate nesti velike sklede jajc in oni pijejo jajca. Pa še to: ko jim pade na misel, si naredijo gostijo iz vas!«

»Glej, glej, prav tako je! Ja, ja, prav ima! Eh, to je vse res, prav tako je, prav tako je! Ja, ja!«

»Neumne živali, pojdite z mano, gremo na te njive, tam je dosti črvov, tam je dosti jedače, tam je koruza, je vse! In še to: kar boste znesle, boste lahko popile same, ne da bi bilo treba, da bi se kdorkoli krepčal z vašimi jajci!«

In vse kokoši so ploskale: »Ja, ja, tako je in konec!«

Tedaj si je pes, ta, ki je varoval dvor, mislil:

»Kam neki so šle vse kokoši? Hej, jaz moram iti gledat!«

Tedaj je šel tja za kurnik, in ko je videl zborovanje, je spoznal tudi, kdo pridiga.

Tedaj je šel tja za lisico, počasi, počasi, da bi ga ne slišala, je prišel blizu nje in privzdignil šal. Takrat se je prikazal lep dolg rep.

Kokoši so to videle, so začele vreščati in so se razbežale ena sem, ena tja in so vriskale in – me vidiš, me ne vidiš – ni bilo nobene več tu.

Tedaj je lisica rekla:

»Kaj pa je, kam greste? Pojdite sem, kaj je? Kam hodijo, kaj delajo? Le zakaj bežite?«

Tedaj je pes tam zadaj za njo rekel:

»Bežijo, ker so spoznale plevana, ki pridiga!«

***ATU *62B* Veliki plenilci obsojajo majhnega / The Big Predators Accuse the Small Ones**

Lisica in volk obsojata pajka, ker je pojedel muho.

Od lesice an od vuka

Jan Baudouin de Courtenay, 1873, Bernas, Rezija, *ATU *61A

Objava: Baudouin de Courtenay / Matičetov & Spinozzi Monai 1988, str. 90–93, št. 9.

Ankrat na lesica je bla ušafala nu kakuošu an tada ju je šla jest. Vuk je hodu če po pot an je ušafu no uco, ki nie bla gledana (varovana) an tada juj sniedu. An tada lesica an vuk sta šla napri an sta guaril adan ču te drug (sta govorila med seboj). An pajak jih je ču an potada na muha se je ujela tu mriezu pajkovu an nie mogla utječ. Pajak juj popadu an ju je nesu jest (jo je odnesel za hrano) an juj sniedu. Lesica an vuk su jal: »Glej, kuoj žleht tisti pajak, ki je muho ubu. Ka ju nie mogu pustit!« Pajak, ki je ču an vidu tiste, ki lesica an vuk sta naredli, jin je jou: »Kjej bila vaša usmilnost? Toja, vuk, ki si sniedu uco, an toja, lesica, ki si sniedla kakuoš?« Tisti, ki sod te druge, na zna sam sebe.

ATU 63 Lisica se znebi bolh / The Fox Rids Himself of Fleas

Lisica se potopi v vodo s šopom slame, bolhe se umaknejo na slamo, nakar jih lisica pahne od sebe.

Literatura: Dokumentirano v 9. stoletju v Aziji, v 13. stoletju v Evropi; EM: Fuchs und Flöhe.

(Kako se lisica znebi bolh)

Tone Tonejevič, 1896, ATU 63

Objava: Angeljček 4/9 (1. 9. 1896), str. 139.

Stric Matija pripoveduje: »... Da vidite, da še kaj vem o lisici, vam še nekaj povem o nji. Kaj-ne, koliko trpi vaš pes po letu radi nadležnih bolh in na noben način se jih ne more znebiti. A lisica ume bolje te živalice. Kadar jo namreč le-te preveč naganjajo in zbadajo in jih tetika ne more odsloviti, naj se še toliko praska, grize in valja, tedaj si izmisli pasja zver drugo zvijačo. Cvileč gre h kaki vodi in si zbere pripravno dovolj globoko mesto. V gobec zgrabi šop mahu in gre kakor rak v vodo, a oprezno in prav počasi. Najprej se rep pomoči v potok. Bolhe začutijo mokroto in se umikajo vedno naraščajoči vodi, dokler ne prilezejo na glavo in naposled na mah. Ko lisica vidi, da so hude živalice na mahu, spusti šop in bolhe se odpeljejo po vodi. Zver pa zleze na suho prosta nadležnih mrčesov.«

Lisica, ATU 63

Objava: Slovenski narod 20/217 (1887), str. 1, Listek: Nedeljsko pismo.

Lisica vtakne v gobec šopek slame in se ritensko polagoma spušča v vodo. Bolhe, nevajene mokrote, se polagoma pomikajo proti glavi, in ko se še ta potopi, splezajo na slamo. Tedaj pa lisica pahne slamo od sebe in zleze iz vode.

Lisica si preganja mrčes, ATU 63

Zps.: Fran Saleški Finžgar.

Objava: Finžgar 1953, str. 49–52.

Ko ima lisica poln kožuh pršic in drobnih uši, si nabere šop mehkega suhega mahu in gre k vodi. Tu pomoči v vodo najprej svoj rep, nato pa se ritensko pomika v vodo. Golazen leze navzgor, dokler ne seže voda vse do smrčka, tedaj pa zlezejo s smrčka na mah. Lisica zdaj odrine mah in leže na breg, da se na soncu posuši.

***ATU *63A Lisica lovi z repom / The Fox Fishes with His Tail**

Lisica si s pomočjo repa, na katerega zvabi živali, poišče hrano.

Kako lesica rake lovi

1850, ATU *63A

Objava: Vedež 3/1 (3. 1. 1850), str. 6.

Lesica je lakomna na rake. Da jih pa dobi, zvito ravna. Vsede se tik vode, kjer rake čuti, in spusti globoko v vodo svoj rep. Raki, ki prilezejo, se lahko poprijemljejo, ker mislijo kaj hrane dobiti. S čim (kakor hitro) lesica to začuti, naglo rep iz vode potegne in se masti z revnimi raki.

Kako lesica čebelam med otemlje

1850, ATU *63A

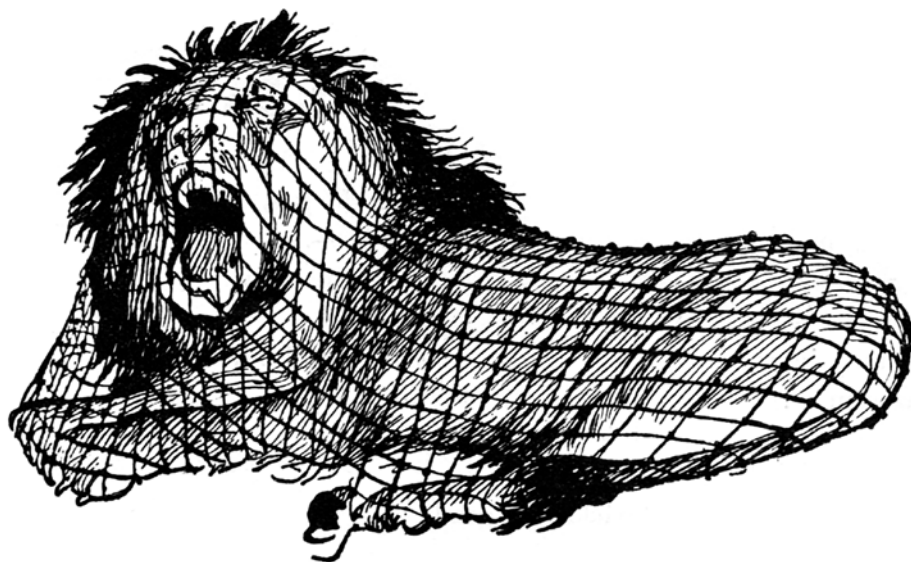
Objava: Vedež 3/1 (3. 1. 1850), str. 6.

Tudi se rada lesica nad med spravi. Če v lozi (hosti) na kakem drevesu čebele zapazi, se bliža luknji, iz katere in v katero letajo, ritoma. Čebele jo napadejo in se na njen rep in kožo posedejo. Kadar misli, da se jih je dosti nabralo, naglo na tla hiti in se valja po zemlji in bije z repom ob tla, da vse zmečka in tako pomori. Enako ravnanje ponavlja, da vse čebele na svoj rep privabi in osmerti. Nato se meda polasti, ki ga zdaj lahko dobi.

2

DRUGE DIVJE ŽIVALI / OTHER WILD ANIMALS

70–99

Lev in miška (Mladi rod II/3-4, 1951).

V tej skupini basni in živalskih pravljic imajo glavno vlogo predvsem ptice in manjše živali, kot so zajci, štoklje, žabe, polži, miši in ježi. Poleg njih pa nastopajo tudi večje živali, med njimi medved, volk, jelen in lisica. Te pripovedi imajo pogosto tudi etnološki zaključek, kot na primer pravljice tipa ATU 70 *Žabe bolj strahopetne kot zajci*, ki imajo svoj vzor v znani Ezopovi basni, pripovedujejo pa, kako so se plašni zajci, ki jim je bilo dovolj tega, da so najbolj bojzljivi in jih vse živali preganjajo, odpravili proti jezeru, da bi se utopili, tu pa so se jih ustrašile žabe in v preplahu hitro poskale v vodo. Ko so zajci videli, da so žabe še bolj strahopetne kot oni in da pred njimi skačejo v vodo, so se začeli tako smejati, da so se jim ustnice preklale. Seveda niso vse variante te pripovedi etnološke, tako kot so tudi v drugih pravljicnih tipih med variantami številna odstopanja.

Tudi pravljica tipa ATU 71 *Zajec in zmrzal* ima pogosto etnološki zaključek. Zgodba namreč govori o stavi med zmrzaljo in zajcem. Ko zajec od mraza že skoraj zmrzne, se uleže na zmrznjen sneg in reče: »Oh, kako toplo,« in ko to sliši zmrzal,

prizna, da je izgubila tekmo.⁵¹ Etiološki konec tovrstnih pripovedi je lahko tudi: »Od takrat ima zajec rdeče oči« ali pa: »Zajec se je ob svoji zmagi tako zasmel, da ima od takrat pretrgano ustnico«. Pravljični tip ATU 71 *Zajec in zmrzal* najdemo v balt-skih državah, na Finskem, Poljskem in pri južnih Slovanih.⁵²

V slovenskem izročilu je bila varianta te basni zapisana v Podzemlju v Beli krajini, objavil pa jo je Janko Barle v *Vrtcu*.⁵³ Pravljična *Vrabc in burja*, kot ima ta zgodba naslov, pripoveduje, kako se vrabc in burja kregata, kdo je močnejši. Burja začne tako pihati, da vrabc onemogel steguje peruti, ker drugače ne bi mogel več sedeti na vejici. Ko ga burja vpraša, zakaj razteza peruti, ji odgovori, da mu je prevroče, naj le piha. Burja zdaj neha pihati in vrabc se na soncu ogreje.

Tudi pravljica *Februar in hudačič*, ki jo je posnel Milko Matičetov leta 1969 v Osojanah v Reziji, pripovedovala pa jo je pravljíčarka Elena Di Lenardo – Jelica v Borovičju, se uvršča pod pravljíčni tip ATU 71. Pripoveduje o ptičku kraljĩku (hudačĩku), ki ga je na zadnji dan meseca februarja Februar izzval na tekmo, rekoč, da bo zmrznil, še preden se mesec izteče. Kraljĩček je dejal, da bosta to šele videla. Februar je močno pritisnil in kraljĩček je zmrzoval, ko so ledenele vode v rečnih strugah. Ubožec je šel na seno, naloženo na hlevu. In je začel riniti navzdol skozi seno. Bolj ko je bilo mrzlo, globlje se je zaril. In ko se je mesec že iztekal, je kraljĩčka tako zeblo, da se je prigrbel do poda, nogice pa so mu pogledale celo v hlev. Tedaj je prišel Februar in ga vprašal, kako se ima, ali je še živ ali je že poginil. Kraljĩček pa je odvrnil: »Sem živ in mi je še pregorko, da sem si moral dati hladiti nogice!« In Februar je zdaj dejal: »Zahvali Boga, da je konec mojega vladanja! Če bi jaz vladal času, ko je januar, bi lonec na ognju na enem kraju vrel, na drugem ledenel. In če bi vladal v času, ko je marec, bi od gorkote zvrogle ovce pri jaslih!« Kraljĩček na to odvrne: »Zaradi tega te je Bog naredil kratkega, saj je vedel, kako dober si.«

Ta pripoved se od Barletove pravljice o *Vrabcu in burji* razlikuje predvsem v tem, da je izzivalec v rezijanski pravljici mesec Februar, medtem ko je v prvem primeru nasprotnica Burja. Poleg tega neha Februar hladiti le zato, ker se mu izteče čas.

Prav mesec – bodisi Februar bodisi Marec – pa povezuje to basen s sorodnim pripovednim tipom, ki pa ni uvrščen v mednarodni tipni indeks, namreč z basnijo *Kos in Brezen* (Marec). Ker je ta basen najbližja pripovedim pravljíčnega tipa ATU 71, sem jo uvrstila pod novo tipno številko *ATU 71*, ki je v mednarodnem tipnem indeksu pravljic zaenkrat še ni. Vendar je precej drugačna in tudi po sporočilnosti

⁵¹ Soroden motiv tekmo vanja v moči najdemo tudi v pravljíčnem tipu ATU 298 *Tekma med vetrom in soncem*, ki je prav tako ezopovska basen in je znana tudi pri nas.

⁵² O tej basni in tudi o basni *Kos in Brezen* sem pisala v: Krojej 2012.

⁵³ Vrtec 18/3 (1. 3. 1888): 43.

odstopa od pripovedi ATU 71. Pri nas je to ljudsko pripoved prvič zapisal Valentin Vodnik že leta 1790 (Perprava za Pesme, NUK: Ms 548),⁵⁴ in to z namenom, da bi jih pozneje prepesnil. Zgodba pripoveduje, kako je šel mesec Marec (Brezen) gor in srečal prepevajočega kosa. Vpraša ga, kako to, da že poje. Kos pa mu odgovori, da se je včeraj oženil njegov brat, jutri se bo pa še on. Marec ga posvari, da gre zdaj šele gor, pride pa še dol. Kos mu brezskrbno odvrne. »Pojdi, kamor hočeš.« Marec nato sreča mlinarja, ki je z otavo mašil jez, in tudi ta se ni zmenil za njegovo svarilo. Ko pa se Marec vrne dol, vidi, kako je mlinarju poginila krava, kos pa je od mraza drgetal in bratec mu je včeraj zato poginil. Marec sreča nato Aprila (ovčjider), ki mu reče: da bi on, če bi segal tako globoko v zimo, naredil, da bi v kravi tele zmrznilo. Marec pa mu odvrne, da bi on na njegovem mestu naredil, da bi od sonca krop zavrel.

Ta zapis ljudske pripovedi je Valentin Vodnik prepesnil v pesmi *Kós in brezen*, ki jo je prvič objavil leta 1798 v *Mali pratiki* in nato ponovno v svoji pesemski zbirki *Pesme za pokušino* leta 1806 (ponatis: Vodnik 1869: 47), kjer je spustil nekatere motive, a je ohranil tako ljudsko izročilo o kosu, ki se zelo zgodaj začne ženiti, kakor tudi ljudsko vremensko znanje, da je lahko druga polovica marca še zelo mrzla, saj se takrat lunin ščip prevesi v mlaj. Seveda je oboje izraženo metaforično, tako kot v ljudskem izročilu, ki opisuje Breznovo pot gor in nato vračanje dol. Ko je Vodnik objavil to pesem drugič v *Pesmih za pokušino* leta 1806, je spremenil naslov v *Kos inu Sušic*, sicer pa je pesem ostala več ali manj enaka.

V ljudskih pripovedih tega tipa se v vlogi marca lahko pojavlja tudi sv. Gregor, ki je prvi pomladni svetnik v mesecu marcu (12. marec) in hkrati tudi s svojim imenom napoveduje, da »gre gor«, temu pa seveda sledi, da gre tudi dol. V pripovednem izročilu v Sloveniji sta se ohranili še dve tovrstni povedki, ena iz Kočevja, druga iz Istre.

Basen *Amsel und Gregor / Kos in Gregor* je slišal Wilhelm Tschinkel med kočevskimi Nemci v kraju Borovec / Morobitz blizu Kočevske Reke in jo objavil v *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* leta 1911. Zgodba pripoveduje, kako so se na Gregorjevo parili ptički. Nekoč, ko so bili ob tem času zopet zelo veseli, je prišel mimo Gregor in vprašal kosa, zakaj je vendar tako vesel. Ta mu je odvrnil, da so včeraj slavili poroko. Gregor ga posvari, če ne ve, kaj je še tam zgoraj, in pri tem kazal v nebo. Ko se je čez nekaj dni Gregor zopet vrnil, so kosi od lakote pomrli, ker je ponovno zapadlo veliko snega. Gregor je prišel tudi do nekega mlinarja, ki je ravno z otavo popravljaval vodno zapornico, da bo imel vodo za mletje. Ko pa se

⁵⁴ Prvi je objavil ta Vodnikov prozni zapis basni Ivan Grafenauer v opombah k Izbranemu delu Valentina Vodnika (Cvetje 5, 1935, 108), vendar brez zadnjega odstavka; z neznatnimi popravki in v celoti pa Boris Merhar (1956, 188).

je vračal, so mlinarju vse krave od mraza in lakote poginile. Mlinar je namreč svojo zadnjo krmo prezgodaj uničil.

Trideset let pozneje je pravljico *Grgur in kosić* zapisal Milko Matičetov, pripovedovala pa jo je Ana Vodopivec - Ančka iz Prebenšce leta 1949 v Ospu pri Trstu. Objavil jo je Boris Merhar (1956, str. 192), zgodba pa pripoveduje, kako je šel sv. Gregor (Grgur) na sejem skozi gozd. Zasliši prepevati kosa in ga posvari, da gre on zdaj materi po kožuh, ker se bo zima spet začela! Kos pa mu odvrne, da se veseli, ker ima mlade. Toda ko se Gregor vrača s sejma, kjer je kupil kožuh, zagleda žalujočega kosa, saj so mu od mraza poginili vsi mladički.

Pripovedni tip *Kos in brezen* se je ohranil na različnih koncih Slovenije, tovrstno pripovedno izročilo pa je znano tudi v hrvaški Istri, kjer je povedko *Sveti Grgur i životinje* objavila Maja Bošković Stulli.⁵⁵ Zgodba je bila zapisana v Krasici pri Bujah in se razlikuje v tem, da je sv. Grgur, ki je šel 12. marca materi po kožuh, srečal kosa, pastirja in psa. Prva dva sta se pohvalila, da jima gre dobro, pes pa se je potožil, da nima kaj za jesti. Na poti nazaj pa sta bila nesrečna kos in pastir, saj so kosu poginili žena in mladiči, pastirju pa čreda ovac in koz. Le pes je bil zadovoljen, saj je imel sedaj veliko hrane. To trojno srečanje sicer ločuje hrvaško varianto od slovenske, po sporočilnosti in motiviki pa sta si zelo podobni.

Značilno za tovrstne pripovedi je tudi, da so se pogosto ohranile v skrajšani obliki kot vremenski verzi ali pregovori, ki sporočajo ljudsko modrost in meteorološko znanje. Enega teh vremenskih verzov je zapisal že Matevž Ravnikar - Poženčan:

*Svet Gregor veleva kožuhe kupit, on vodo odeva, zna v stročje zaviti!*⁵⁶

Drugi tovrstni odlomek je bil zapisan v Gameljnah pod Šmarno goro ok. leta 1900 in se je ohranil v Štrekljevi zapuščini:

*April prav: če b' biu jest sušec (marec), bi biu tako mrzu, da b' tele u krau zmrznu.*⁵⁷

Ljudsko modrost o muhavosti meseca marca nam je ohranil tudi Ferdo Kočvar:

*Če sušec (marec) vabi ovčice na paše zelene, jih mali traven (april) spet pod streho zažene.*⁵⁸

Basen o *Kosu in Marcu* in vremenski verzi nam sporočajo, da je treba upoštevati spremenljivost vremena v določenih mesecih in da se ne smemo prezgodaj veseliti pomladi v mesecu marcu (februarju v primorskih variantah), ko lahko še zmrzuje.

⁵⁵ Maja Bošković Stulli, *Istarske narodne priče*. Zagreb: Inštitut za narodnu umjetnost 1959, str. 39–40.

⁵⁶ NUK: Ms 483; objava: Merhar 1956, str. 192.

⁵⁷ Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 6/209; objava: Merhar 1956, str. 188.

⁵⁸ NUK: Ms 518; objava: Merhar 1956, str. 188.

O tej basni je pri nas izčrpneje pisal Boris Merhar že leta 1956. Ivan Grafenauer je v članku *Brezen in brezova voda* (1962) razlagal predvsem izvor besede *brezen* za mesec marec. Ime naj bi mesec dobil po brezovi vodi oz. sirupu, ki so ga marca nakapljali iz brez, opisuje pa Grafenauer tudi način pridobivanja tega sirupa, ki je podoben pridobivanju javorjevega sirupa.

Boris Merhar ugotavlja, da je navdih za basen *Kos in brezen* Vodnik dobil iz ljudskega izročila, ki je nastalo na osnovi opazovanja narave. Kos namreč velja za neugnanega ljubimca, ker se pogosto že februarja razlega po dobri snubaška pesem.

Na Gregorjevo se »ptički ženijo«, po ljudskem pregovoru pa ima sv. Gregor tudi ključ do korenin. Na njegov god so tudi rokodelci nehali delati pri luči in ohranjena je šega: *O svetem Gregorju rokodelci nehajo pri luči delati in spusté po vodi na 'dilci' lučke.*⁵⁹

Sorodnost med mesecem marcem in svetnikom Gregorjem se odraža tudi v kajkavskem poimenovanju meseca marca, saj so mu dali ime *gregorščak*.

Kočevarski pregovor pa pravi:

Ist zu Gregori (12. März) schönes Wetter, so sagt man: »Gore geat erscht auhin, ar b'rt erschtuhar schit'n!« [Tschinkel 1931, 223] (*Kadar je na Gregorjevo lepo vreme, se reče: »Gregor gre najprej gor, bo najprej vse dol stresel!«*)⁶⁰

Povezava meseca marca z Gregorjem kaže – kot je opozoril že Boris Merhar – na oddaljeno povezavo sv. Gregorja z začetkom pomladi iz časa pred uvedbo sedanjega gregorjanskega koledarja (1582), ko je tudi Primož Trubar leta 1557 natisnil za tisti čas pravilno ljudsko koledarsko znanje: *Sveti Gregor, mali križi dasta nuč, dan v eni viži* (Merhar 1956, 191). Breznova pot gor (ščip) in dol (mlaj) je poudarjena tudi pri Vodnikovi pesmi: *Lepo brezen gori gre in, ko se vrača: Doli brezen mem prdrsne*. Gregor je prvi ekvinokcionalni svetnik, ki gre v nebo, da od tam prinese sneg in mraz na zemljo. Basen je lep primer v pripoved odetega ljudskega meteorološkega znanja.

Vendar je basen poznana tudi drugod po Evropi, na kar je dvajset let po Merharjevi študiji opozoril Niko Kuret, ki je naletel na varianto tovrstnih basenskih zgodb o kosu, ki se posmehuje Marcu, pri romanskih narodih.⁶¹ Navaja francosko varianto te basni iz Champ-le-Duc,⁶² ki pripoveduje, kako se kosova samica, ki v gnezdu vali, norčuje iz Marca, ko pa se mesec Marec bliža svojemu koncu, ji zagrozi:

⁵⁹ Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 6/209, 14.

⁶⁰ Ime svetnika je v prevodu te zgodbe v ponatisu Tschinklove knjige napačno navedeno kot Jurij (Tschinkel / Florjančič, Stanonik 2004: 199).

⁶¹ N. Kuret, »Sushiz ima rep savit ...«, *Traditiones* 3, 1974, str. 197.

⁶² Arnold Van Gennep, *Manuel de folklore français contemporain* I/3/1. Paris 1947, str. 951.

»Tri dni še imam in tri dni si bom izposodil od svojega brata Aprila – pa bo po tebi v tvojem gnezdu!«⁶³ Tudi Baski poznajo pregovor, ki je soroden našemu:

Marec ima rep zavit.

Baski pa pravijo: *Marec miga z repom, April pa s prsmi.*⁶⁴

Naša basen je torej del širšega evropskega izročila ter se je širila s pratikami in koledarskim znanjem tudi prek ustnega izročila.

Če pogledamo še druge basni v tej skupini, opazimo, da pogosto nastopajo v njej na videz nemočne živali, ki pa imajo vendarle določene sposobnosti in lastnosti, ki jim omogočajo, da uspejo tam, kjer druge močne in velike živali ne morejo. Zvitost in skromnost pogosto pripomoreta k njihovem uspehu. Tako npr. v pravljичnem tipu ATU 73 *Zaslepitev straže sinica lisici*, za katero je pričakovala, da bo šavsnila po njej, nastavi pred gobček koprive, tako da lisica od pekočine v ustih odskoči, sinica pa ji odleti (Brinar 1904: 12–13).

Predvsem pa nam te pripovedi govore, da je tudi majhna žival lahko koristna in v veliko pomoč, kadar se znajdemo v stiski. To je zelo jasno izraženo v basni oz. živalski pravljici tipa ATU 75 *Lev in miška*, kjer se mala miška oddolži levu, ki jo je pustil pri življenju, tako da pregrizne mrežo, v katero se je ujel.

Tudi štoklja v pravljичnem tipu ATU 76 pomaga volku, ko mu iz gobca izvleče trn, ki se mu je zapičil v žrelo. Čeprav jo nehvaležni volk namesto zahvale napodi, češ kako si upa vprašati za plačilo – saj je lahko vesela, da jo je pustil pri življenju, ko je imela že glavo v njegovem gobcu – tudi ta basen jasno pripoveduje, da so nam na videz nepomembne živali pogosto lahko v pomoč.

Pripovedi pravljičnega tipa ATU 77 *Nečimrne živali* prav tako opozarjajo, da imajo majhne in na videz neugledne živali s svojimi lastnostmi in skromnostjo pogosto prednost pred lepimi in večjimi živalmi. Tako se v naših variantah izkaže počasni polž pred kobilico, zajec pred medvedom, belinček pred pisanim metuljem in orel pred jelenom. Po sporočilnosti so tem pravljicam zelo podobne tudi pravljice tipa ATU 175 *Tekma med živalmi*, ki so uvrščene v šesto skupino *Druge živali in predmeti*. Večina teh basni ima vzporednice v ezopovskem basenskem izročilu.

Čeprav tudi v pravljičnem tipu ATU 80 *Jež v jazbečevem brlogu* oz. *Jež in lisica šibkejši*, toda zviti jež nadvlada močnejšo žival, ki mu izkaže gostoljubje, je sporočilo te basni predvsem v tem, da je včasih tudi dobrota izkoriščena in poplačana s slabim. Tudi ta basen ima antični izvir v starogrških basnih o jezevi modrosti in

⁶³ C. Lamasson, *Anciennes coutumes de la paroisse de Champ-le-Duc*, Vosges 24, 1932, str. 505–518.

⁶⁴ Julien Vinson, *Le Folklore du pays Basque*. Paris 1883, str. 298 (navedeno po: Arnold Van Gennepe, *Manuel de folklore français contemporain* 1/3/1. Paris 1947, str. 952).

tudi v bizantinskem izročilu, na kar je opozoril že Oskar Dähnhardt.⁶⁵ V slovenskem kulturnem prostoru se je še dodatno razširila, ko jo je upesnil Fran Levstik. Njeno sporočilo je prvi uporabil v svojih pridigah Janez Svetokriški, le da v njegovi priliki *Golobica in jež* nastopa namesto lisice golobica (*Sacrum Promptuarium* 5, 136). Prvo ohranjeno slovensko basen o *Ježu in lisici* je zapisal Anton Martin Slomšek,⁶⁶ pripoveduje pa, kako pride jež ves premrl k lisici in jo lepo prosi, naj ga vzame pod streho. Najprej ga noče sprejeti, ko pa ji obljubi, da ne bo delal nadloge, da se bo stisnil v kot in ubogal, kar mu bo rekla, ga sprejme. Nekaj dni sta se dobro imela in bilo jima je kratek čas. Ko se pa jež privadi svojemu novemu domu, se začne stegovati in zbadati lisico s svojo trnovo kožo. Lisica ga opomni na obljubo, toda jež jo s svojo iglasto suktnjo prežene iz votline. Basen se zaključi z modrostjo: »Tako se starim godi, ki svojim mladim prehitro gospodarstvo prepustijo.« Seveda je mogoče življenjsko modrost, ki jo sporoča ta basen, prenesti na različne družbene situacije in razmere.

Zelo priljubljene, še posebej na Koroškem, so povedke tipa ATU 88* *Medveda preženejo z drevesa*. Še bolj popularna v slovenskem izročilu pa je basen ali živalska pravljica *Medved in dren oz. Medved zastonj čaka na sadove*, ki ni uvrščena v mednarodni tipni indeks. Ker pa je pri nas in še posebej v zahodnoslovenskem etničnem prostoru toliko ohranjenih variant te pravljice, sem jo uvrstila pod dodatni pravljični tip *ATU *89*.

.....
⁶⁵ Natursagen 4 (1912), str. 86–90.

⁶⁶ Drobtnice 1849, str. 119–120. Po: Alojzij Bolhar 1985, str. 39–40.

ATU 70 Bolj plašen kot zajec / More Cowardly than the Hare

A: Zajci se bojijo vseh živih bitij, zato se odločijo, da se bodo utopili. Ko se približajo ribniku, zagledajo žabe (race, ribe), ki bežijo pred njimi. Videč, da so druge živali še bolj plašne kot oni, se vrnejo domov.

B: Zajci zagledajo žabe, ki se jih ustrašijo in poskačejo v vodo. Temu se tako zelo smeji, da se jim pretrga ustnica.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 448, num. 138); Dähnhardt IV/1912, 97–103; EM: Hasen und Frösche.

Sajzi in shabe

Urban Jarnik, ATU 70

Objava: Jarnik 1814, str. 85–86.

Sajzi so v enim sboru savolo svojga nesrezhniga shivlenja pertoshili se, de jih sverine in ludi preganjajo, tudi pesi in orlovi, in skoro vse mesosherezhe sveri sa rop izzhejo. Na to sklenejo, sami sebe osmertiti, mislijozh, de je bolshi na enkrat vkonzhati se, kakor vis zhas v strahu shiveti. Vsem sajzem je sklenitva ta prav bila in tako vsi skokoma k blishnej vodi leto, de bi se tam vtopili. Shabe pa, ko so bliso vode v gostej travi sedeje, od sajzov silno shumezhiga perskakovanja vstrashene, poskozhiyo vse v vodo. Sedaj en modrejshi med sajzami rezhe: Postujte bratri! In zhajte, kar vam povem. Poglejte, se she vinder druge stvari najdejo, ktere se zelo nas bojijo, in tako morajo v resnizi se nesrezhnejshi in revnejshi biti ko mi.

Uk. Al si nesrezhen, misli, de so drugi she nesrezhnejshi.

Zajci, ATU 70

Zps.: Smiljan.

Objava: Vrtec 21/11 (1. 11. 1891), str. 176.

Šumenje dreves v vetru je prestrašilo zajce, da začnejo bežati proti neki mlaki. Žabe, videč jih, so se tudi ustrašile in poskakale v vodo. Eden od zajcev se ustavi in pravi, da je še mnogo večjih strahopetnežev, kot pa so oni. Pokaže na žabe in doda, da so v primeri z žabami zajci še pravi junaki.

ATU 71 Zajec in zmrzal / Contest of Frost and the Hare

Zajec se uleže na zmrznjen sneg in reče: »Oh, kako toplo.« Zmrzal prizna, da je izgubila tekmo.

Literatura: Dähnhardt III/1910, 23; EM: Frost und Hase.

Fravrar anu hudačec / Februar in hudačič

Jelica tuw Borovíjji (Jelica v Borovičju) / Elena Di Lenardo, Osojane / Oseacco, 16. 3. 1969,

Rezija, posnel Milko Matičetov, ATU 71

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 43-D, R 17/122.

Objava: Matičetov 1973, str. 43–44, št. 1.

Je bil februar, ki ima osemindvajset in v prestopnem letu devetindvajset dni. Na njegov zadnji dan, ko mu je bilo treba le še zarobiti, je bil zunaj hudačič (stržek ali kraljiček). (To je tisti mali ptiček, ki mu eni pravijo škričič, drugi hudačič.) Tedaj je dejal februar:

»Boš videl, če ne naredim, da zmrzneš!«

Tedaj je hudačič dejal: »Jaz?«

»Ne? Ti moraš krepati prej, ko se jaz iztečem!« je dejal februar.

Hudac je dejal: »Bova videla!«

In ubožec – bilo je tako mraz, da so ledenele vode dol po produ – ubožec hudac je šel na seno, naloženo na hlevu. In je začel riniti navzdol skozi seno. Bolj ko je bilo mrzlo, globlje je šel.

In ko se je že iztekal februar, ko je imelo priti tudi polnoči, je hudačiča tako zeblo, da je šel zmerom bolj dol skozi seno in se prigrabel do poda, na katerem je bilo naloženo seno; nogice pa so mu pogledale celo v hlev. In se ni mogel premakniti, saj je bil trd od mraza.

Tedaj je februar lepo prišel in rekel:

»Torej hudac, kako se imaš,« je rekel, »si živ ali si krepan?«

Je rekel: »Sem živ in mi je še pregorko, da sem si moral dati hladiti nogice!«

»Zahvali boga,« je rekel februar, »da je konec mojega vladanja! Če bi jaz vladal času, ko je januar, bi lonec na ognju na enem kraju vrel, na drugem ledenel. In če bi vladal v času, ko je marec, bi od gorkote zvrogle ovce pri jasliah!«

Hudačič je rekel:

»Zavoljo tega te je gospod bog naredil kratkega, saj je vedel, kako dober si!«

Vrabc in burja, ATU 71

Kraj: Podzemelj, Bela krajina.

Zps.: Janko Barle.

Objava: Vrtec 18/3 (1. 3. 1888), str. 43.

Vrabc in burja se kregata, kdo je močnejši. Burja začne tako pihati, da vrabc onemogel steguje peruti, ker ne more več sedeti na vejici. Ko ga burja vpraša, zakaj razteza peruti, ji odgovori, da mu je prevroče, naj le piha. Burja zdaj neha pihati in vrabc se na soncu ogreje.

***ATU 71* Kos in Marec / The Blackbird and March**

Kos se marca veseli sonca in se že ženi. Mimo pride mesec Marec (sv. Gregor) in ga opozori, da se lahko do konca meseca še zelo ohladi in da lahko še sneži. To se tudi v resnici zgodi, in ko se Marec vrača, najde kosa komaj še živega.

Literatura: Vodnik / Grafenauer 1935; Merhar 1956; Kropej 2012.

Kos in Brezen

Valentin Vodnik, ok. 1790, *ATU 71*

Vir: rokopis: Valentin Vodnik, Perprava za Pesme (NUK: Ms 548).

Objava: Vodnik / Grafenauer 1935, str. 108; Merhar 1956, str. 188.

Kadar je brezen (marec) gori šal, poje kos lepo. Brezen praša: Kako, de vže zdaj poješ? Kos: Zakaj bi ne, moj brat se je včeraj oženil, jest se bom pak jutri. Brezen pravi: Jest grem šele gori. Kos: Pojdi, kamer hočeš. Gre brezen memo mlinarja, ta z otavo jez maši; pravi: Jest grem šele gori. Mlinar: Kamer hoč'. – Kadar gre brezen doli, najde mlinarja, k' je kravo s svedram drl. Brezen: Kaj delaš? Mlinar: Krava mi je za lakoto crknila. Brezen: Kaj ti nisem povedal, de grem šele gori; kako pak, de s svedram dereš? Mlinar: Kedor zna, zna. Kos pod grmam od mraza drgeta. Brezen: Kaj delaš? Kos: Moj bratec je včeraj od mraza vmrl, jest bom pak jutri. Brezna sreča ovčjider (april): O, ko bi bil jest tako globoko v zimo ku ti, bi naredil, de bi v kravi tele zmrznilo. Brezen: Jest bi pak na tojim mestu naredil, de bi od sonca krop zavrel.

Kós inu brezen

Valentin Vodnik, 1798, *ATU 71*, pesem

Objava: Mala pratika 1798; ponatis: Valentin Vodnik, Pesme za pokušino 1806: Kos inu Sušic; Vodnik 1869, str. 47.

Kos prepeva, gnjezdo znaša,
Lepo brezen gori gre,
Smeje se in kosa vpraša:
»Pojesh tako zgodaj že?«

»Kdo bo branil kosu peti?
Ženil se je včeraj brat,

Jutri mislim ljubo vzeti,
Ravno vabim, bodi svat!«

»Vse prezgodaj ti ropočeš,
Veš, da šele gori grem?«
»Gor' al' doli, kamor hočeš,
Da se ženim, le to vem.«

Dobre volje uka, raja,
Štirje godci mu pojo!
»Bom za vreme prašal mlaja?
Saj vijol'ce že cveto!«

Doli brezen mem pridrzne:
»Kaj t' je kos? Ne poješ več?«
»Eh, kaj? – brat mi včeraj zmrzne,
Danes pa je moja preč.«

Breznov ščep se ves prevrne,
Goni megle, burjo da,
Hrib, doline sneg pogrne,
V mrazu vmira v'jolica.

Kamor tvoja sla ti kaže,
Preveč nagel ne smeš bit'!
Stara pratka nam ne laže:
Brezen ima rep zavit.

(Amsel und Gregor)

Wilhelm Tschinkel, Borovec / Morobitz, Kočevska, *ATU 71*

Objava: Tschinkel, Zeitschrift für österreichische Volkskunde 1911, str. 82.

Zu Gregori (12. März) tschellent (gesellen = paaren) sich die Vöglein. In einem Jahre waren sie um diese Zeit wieder recht fröhlich, besonders eine Amsel sang gar schön. Da kam Gregor vorüber und fragte sie, warum sie gar so lustig sei. »Wir haben gestern Hochzeit gehabt und darum singen wir heute noch so schön,« antwortete die Amsel. »Weißt du nicht, was noch da oben ist?« fragte Gregor, indem er zum Himmel empor deutete. »Warte nur bis ich wieder komme!« Als er nach einigen Tagen wiederkehrte, da war die Amsel Hungers gestorben, denn es war wieder viel Schnee gefallen. Gregor kam auch zu einem Müller, der das Wasserwehr gerade mit Grummet verstopfte. Was machst du da?« fragte Gregor. – »Ich bessere das Wehr aus, damit mir Wasser bleibt zum Mahlen.« – Weißt du nicht, was noch da droben ist? Warte nur, bis ich wieder komme!« Wie Gregor nach kurzer Zeit wieder an der Mühle vorüberging, da waren dem Müller alle Kühe verhungert. Es hatte wieder tüchtig geschneit und der müller hatte zu früh sein letztes Futter vergeudet.

Na Gregorjevo (12. marec) se parijo ptički. Nekoč so bili v tem času zopet zelo veseli, še posebej nek kos je zelo lepo prepeval. Tedaj pride mimo Gregor in ga vpraša, zakaj je vendar tako vesel.

»Včeraj smo slavili poroko in zato danes še tako pojemo,« je odgovoril kos.
»Ali ne veš, kaj je še tam zgoraj?« je vprašal Gregor in pri tem kazal v nebo. »Samo počakaj, da pridem spet nazaj!«

Ko se je čez nekaj dni zopet vrnil, so kosi od lakote pomrli, ker je ponovno zapadlo veliko snega.

Gregor je prišel tudi do nekega mlinarja, ki je ravno z otavo mašil vodno zapornico.

»Kaj počneš tukaj?« je vprašal Gregor. »Popravljam zapornico, da mi bo voda ostala za mletje.« »Ali ne veš, kaj je še tam zgoraj? Samo počakaj, da se zopet vrnem!« Ko je prišel Gregor čez kratek čas spet mimo mlina, so mlinarju vse krave od lakote poginile. Zopet je močno snežilo in mlinar je svojo zadnjo krmo prezgodaj uničil.

Grgur in kosić

Povedala Ančka Prebenšca (Ana Vodopivec, roj. Žerjal v Prebenegu), Osp pri Trstu, 26. 9.

1949, zapisal Milko Matičetov, ATU 71*

Objava: Merhar 1956, str. 192.

Sv. Grgur je šou u semenj po bošći (gozdu) in je čou kosića, ke je prepevou lepo. Jen potle je reku Grgur:

»Ka poješ, ke jes gren kumej materi ponj kožeh, ke se bo zima začela!«

Kosić je reku:

»Jes sən grubo (močno) veseu, ke imən vrej mlade!«

Grgur:

»Boš ben vidu, ke se bon vračeu!«

Res potle Grgur, ke je šou nazaj səs semnja, ke je nesu kožeh materi, sta se najdla učep, ga je šou pozdravet:

»Ka si teku žalostən?«

Je reku kosić:

»Pejdi naprej, ke jest ne moren govort od žalosti ...«

– ke so njegovi tići usi pogagenli (poginili).

»Ka ti nisən povedou jest, da se bova vidla, ke bon šou nazaj?!«

Pustnik in kos, *ATU 71*

Kraj: Koroška.

Zps.: Jožef Peterman.

Objava: Vrtec 1875, str. 36; ponatis: Bolhar 1975, str. 106–107.

Pustnik (Marec) posvari kosa, ki v zelenem gozdu lepo prepeva in si znaša gnezdo, da še ni prišla vesna (pomlad) in da on še vedno raste, šele ko se bo krčil, bo prišla pomlad. Toda nič ne pomaga; ko pride Pustnik drugič mimo, kos objokuje svoje mladičke v gnezdu.

Marec in njegova mati, ad *ATU 71*

Povedala: Tina Vajtova / Valentina Pielich, Rezija.

Kraj: Pordenone, Italija.

Zps.: Milko Matičetov, 25. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Objava: Pionir 23/7 (1968), str. 8.

Marec si od Februarja sposodi dva dni, da bo lahko napihal mraz. Marčeva mati ga prosi, naj bo prve dni pri miru, da bo lahko oprala rjuhe in perilo, ki ga čez zimo ni mogla. Marec pozabi obljubo in piha tako močno, da je vse perilo odneslo in potrgalo.

Vremenska modrost, ad *ATU 71*

Kraj: Gameljne pod Šmarno goro.

Zps.: dijak A. V., ok. 1900.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 6/209.

Objava: Merhar 1956, str. 188.

April prav: če b' biu jest sušec (marec), bi biu tako mrzu, da b' tele u krau zmrznu.

Vremenski verz, ad *ATU 71*

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan.

Vir: NUK: Matevž Ravnikar - Poženčan, Ms 483.

Objava: Merhar 1956, str. 192.

Svet Gregor veleva kožuhe kupit, on vodo odeva, zna v stročje zaviti!

Vremenski pregovor, ad *ATU 71*

Kraj: Štajerska.

Zps.: Ferdo Kočever.

Vir: NUK: Ferdo Kočever, Ms 518.

Objava: Merhar 1956, str. 188.

Če sušec (marec) vabi ovčice na paše zelene, jih mali traven (april) spet pod streho zažene.

ATU 73 Zaslepitev straže / Blinding the Guard

Zajec (sinica, sova), zaprt v drevo, poškropi stražarja v oči ali mu nastavi na gobec pekočo snov, da ga onemogoči, in se ga tako reši.

Literatura: Dähnhardt IV/1912, str. 184; Uther 1981, str. 35; EM: Wache blended.

Lisica in sinica

Josip Brinar, ad ATU 73

Objava: Brinar 1904, str. 12–13, št. 4.

Na cvetočem bezgovem grmu tik kolovoza se je zibala na vejici sinica Repačica, drobeč svojim milim gnezdnikom sladko uspavanko. Zvitorepka se je ustavila poleg grma, svetohlinsko poslušaje prijetno žgolenje.

»Bog te sprimi, vesela mi pevka,« nagovori sinico, ki je bila za hip umolknila. »Bog te sprimi in ti stoterno poplačaj tvojo pobožno popevko, ki mi je segla tako globoko v srce. Kako se zdi vsakomur ves svet dober in lep, če nam prepodi tako milo petje vse muhe iz glave! Neizrečna radost je objela moje srce; ah, prileti semkaj, da te poljubim in se ti zahvalim za tvojo čarobno pesmico!«

Repačica je nagnila glavico na levo ramo in hudomušno namežiknila: »Oh, vaših svetlih, poželjivih očij me je strah, sestra lisica; tako strašno se vam krešejo na ognjeno streho, da jih ne morem pogledati, ne da bi zdrhtela; no, ako pa zamežite, naj si bo, priščeбетam vam poljubček na vaš smrček.«

Zvitorepka se je jedva zadrževala, da ni prasnila v smeh, tako so ji bile te besede po godu. Nemudoma je torej zamežala, Repačica pa je med tem utrgala listič pekoči koprivi in ga položila lisici na nos.

Ko je Zvitorepka občutila, da se je nekaj zganilo na nosu, je hlastno šavsnila po koprivi, misleč, da je prifrčala Repačica poljubljat jo na smrček. A namesto sinice ji je spolzel pekoči listič v goltanec. Brrr! Kako je to ščegetalo, kako peklo. Kihala je, kašljala in krehala je, kakor da ji je kak hudoben spaček nasul popra v nos in goltanec; kar solze so jo polivale, tako jo je zdelovalo.

Repačica pa se je smejala na vse pretege, in ko je videla, kako neznansko se mrda Zvitorepka, je zaščebetala: »Kaj ne, lisica sestra, pamet je boljša kot žamet! Pa da se daste tako meni nič, tebi nič voditi za nos, tega pa bi vendarle ne bila verjela. No, zdaj saj veste, da ni Repačica taka beba, kakor se vam je zdelo.« Ob teh besedah se je Zvitorepka osramočena odmuzala.

ATU 75 Pomoč malih / The Help of the Weak

Lev ulovi miško, miš ga prosi, da jo izpusti, in lev se je usmili. Ko je pozneje lev ujet v mrežo, pride miš, pregloda mrežo in osvobodi leva. Prim. AaTh 2015.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 450, num. 150); EM: Hilfe des Schwachen.

Lev in miška

Jan Baudouin de Courtenay, Ravanca, Rezija, ATU 75

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 365; Bolhar 1975, str. 84.

Mogočni lev se je ujel v nastavljeno mrežo. Bolj ko se je skušal izmotati iz nje, bolj se je zapletal vanjo. To je videla drobna miška in je takoj pritekla k njemu. Pričela je gristi mrežo in ni odjenjala prej, dokler mreže ni pregrizla in pomagala mogočnemu levu na svobodo. (Bolhar 1975, str. 84).

Miš ino lev, ATU 75, pesem

Kraj: Štajerska.

Objava: Dajmko 1827, str. 182–184, št. 143.

Lev in Mish, ATU 75, prevod Ezopove basni

Zps.: Urban Jarnik.

Objava: Jarnik 1814, str. 88–89.

Lev in miška, ATU 75, literarna verzija

Zps.: Manica Koman, ok. 1930.

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 4.

ATU 76 Volk in štorcklja / The Wolf and the Crane

Štorcklja izdere volku kost iz grla. Ko zahteva plačilo, jo volk napodi, rekoč, da je lahko vesela, ker je ostala živa.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 451, num. 156); EM: Wolf und Kranich.

Veliki zbor na kraljevem dvoru

Josip Brinar, ATU 76

Objava: Brinar 1904, str. 49–57, št. 18: str. 55–56.

(Pripoveduje jazbec Dremuh) Na livadi ste našli, gospod volk, nekoč poginjeno kljuse in na njem je bilo vse črno vran in krokarjev, ki so že oključali truplo do belih kostij. Ker ste pa bili lačni, da se je skoz vas videlo, ste se zadovoljili tudi z ostanki ter ste jeli glodati okavsano ogrodje. A pri tem ste požrli ostro kost, ki se vam je zapičila v goltanec, ker ste pozabili, da naglica ni nikjer dobra. Obšel vas je velik strah in na vse strani ste razposlali sle, da bi vam pripeljali izkušenih zdravnikov; ali nihče izmed njih vam ni mogel pomagati in vsa vaša darila niso izdala nič. Zvitorepka pa vam je vedela pomoči; zakaj njen rajni oče je bil poseben prijatelj štorcklji Dolgopetki, ki je čudno zvedena v zdravilstvu. Dobrosrčna lisica je hitela klicat gospo Dolgopetko in vi, gospod volk, ste ji vikali že od daleč naproti: »Pomagajte mi, gospa štorcklja, in rešite me neznosnih bolečin! Ako mi izvlečete šmentano kost, vas nagradim in vplačam po kraljevo!«

A gospa Dolgopetka je dejala premišljeno: »Dajte mi nekaj v zastavo, in poskusiti hočem!« Vi, gospod volk, pa ste se nato rotili in prisegali na vse, kar vam je sveto in drago, da poplačate zdravnici bogato in gosposko njen trud. In Dolgopetka je res verjela vašim obljubam ter vtaknila svoj dolgi kljun z glavo vred v vaše žrelo. Štorcklja je srečno izdrla koščico iz vašega grla, a vi ste nato jeli tuliti in javkati na vse pretege: »Strašansko si me mučila, Dolgopetka! Za zdaj ti še prizanesem, ali varuj se me drugič! Da bi me kdo drug tako neusmiljeno mrcvaril, ne odpustil bi mu nikdar!«

»Zadovoljni bodite, vitez Lakotnik,« je odgovorila štorcklja, »saj ste zdaj zopet zdravi, in jaz se vam torej priporočam za obljubljeni plačilo!«

»Glejte si no, mazačko,« ste se zagrohotali vi, gospod volk, »glejte si no, še plačilo zahteva predrzna mazačka – čemu neki? Morebiti zato, da si me tako neusmiljeno mučila? Bodi vesela, da ti nisem odgriznil glave, ko si me tako grdo mrcvarila z ostrim kljunom po goltu! Jaz mislim, če gre komu odškodnina, jo plačaj ti meni, a ne jaz tebi!«

Nehvalen vuk, ATU 76, pesem

Kraj: Štajerska.

Objava: Dajko 1827, str. 150–151, št. 116.

ATH 77 Nečimrne živali / The Stag Admires Himself in a Spring

A: Jelen se občuduje v potoku. Ponosen je na svoje rogove, a sramuje se svojih nog. Pozneje, ko beži pred lovci, se zaplete z rogovi v grm in lovci ga ujamejo.

B: Nečimrna žival se hvali pred drugo s svojo zunanostjo. Ko nastopi nevarnost, se reši skromna žival, nečimrna pa podleže prav zaradi svojega izgleda. Prim. ATU 105, ATU 132 in ATU 275.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 434, num. 74); EM: Die eitlen Tiere.

Polž in kobilica

Anton Kosi, ATU 77

Objava: Vrtec 1871; Kosi 1894, str. 102; ponatis: Bolhar 1975, str. 23–24.

Kobilica je srečala polža. »No, prijatelj polž, hitreje, hitreje!« reče mu, »sicer ves svoj živi dan ne prideš dalje.«

»Tudi počasi se pride daleč,« odgovori ji počasni polž.

»Hahaha!« smeje se prevzetna kobilica, »kdor ima moč in tako gibčno teló kakor jaz, lahko pride v jednom trenutku tako daleč, kakor ti mesec dnij.«

To rekši se kobilica napne in zažene izpred počasnega polža.

Ali joj nesreče! Skočila je predaleč in padla v bližnji ribnik, kjer jo je riba požrla.

Prevzetnost vodi v pogubo.

Jelen, ATU 77, pesemKraj: Štajerska.

Objava: Dajmko 1827, str. 168–169, št. 129.

Medved in zajec, ATU 77

Zps.: Pokokrjan.

Objava: Vrtec 14/1884, str. 150; ponatis: Kosi 1894, str. 73–74.

Medved sreča zajca in mu očita njegovo zunanost: tanke nožice, drobno telo; sebe pa hvali, kakšen hrust da je. Vtem pride lovec, zajec urno zbeži, neokretnega medveda pa lovec ustrelji.

Dva metulja, ATU 77

Zps.: Svečan.

Objava: Vrtec 28/6 (1. 6. 1898), str. 104.

Pisan metulj je prezirljivo zrl na skromnega belčka. Deček je pisanega metulja ujel in ga nataknil na buciko, beli metulj pa je ostal živ.

Srna in orel, ATU 77

Zps.: Siluška.

Objava: Vrtec 28/7 (1. 7. 1898), str. 126.

Orel je rekel srni, da ne bi hotel zamenjati svojih peruti za njene noge; srna pa je odgovorila, da svojih nog ne bi zamenjala za njegove peruti. Orel ji predlaga, naj skoči čez prepad, da bosta videla, kdo bo prej čez. Srna se da zapeljati, a prepad je bil preširok, in srna je obležala na dnu mrtva. Orel, ki je brez težav preletel čez, je odnesel brez truda pridobljeni plen v gnezdo.

ATU 80 Jež v jazbečevem brlogu (Jež in lisica) / The Hedgehog in the Badger's Den

A: Premražen jež prosi lisico za zatočišče. Lisica ga sprejme, toda ko se jež ogreje, se razkomoti in lisico izrine iz brloga.

B: V nekaterih variantah išče zatočišče breja psica. Mladički zavzamejo toliko prostora, da lastnik odide.

Literatura: Archilochos, dokumentirano v zbirki basni iz 16. stoletja: Laurentius Abstemius, num. 72. Varianta B je Ezopova basen (Perry 1965, I, 19); BP III, 345; EM: Igel in Dachsbau.

Jež in lisica (Jež in lisica)

Anton Martin Slomšek, ATU 80

Objava: Drobtinice 1849; ponatisi: Vedež 3/40 (1850), str. 318; Slomšek 1896, str. 10–11; Slomšek 1924, str. 84.

Bila je huda zima, da je drevje pokalo.

Vsaka zver se stiska v svoj kotec. Medved počiva v brlogu, zajec čepi pod svojim grmom, lisica obira v kotu kosti, ki si jih je nanosila od daleč. Le ubogi jež s svojo ostro suknjo ne more dobiti strehe. Vsakdo se ga boji.

Ves zmrzel prileze k lisici na prag in prelepo prosi, naj ga vzame pod streho, da ga ne bo konec od prevelikega mraza.

»Hodi le dalje!« veli lisica. »Bila bi nam luknja pretesna. Poišči si lepšega prostora!«
»Usmilite se, dobra majka!« prosi jež. »Ne bom vam delal nobene nadlege. Lepo čedno se stisnem v kotec in tiho bom dihal, da bom le na toplem. Saj vidite, da sem potreben strehe. Rad bom ubogal, karkoli mi porečete.«

Lisica, dasi zvita, se da preprostiti in vzame ježa pod streho. Prve dni sta se lepo imela. Bil jima je kratek čas. Ko se pa jež privadi svojemu stanu, se začne iztezati in pikati ubogo lisico s svojo trnovo kožo.

Lisica mu očita: »Ali ne veš, kaj si mi obetal?«

Jež pa se le izteza in zbada lisico, rekoč:

»Starka, če ti ni prav, pa pojdi drugam!«

Lisica se umika, dokler se more, naposled pobegne. Jež pa si osvoji vso luknjo.

Golobica in jež, ATU 80

Objava: Svetokriški 1691/1991, str. 175.

Jež in lisica, ATU 80

Objava: Vrtec 4/1874, str. 92.

Premražen jež prosi lisico, naj ga sprejme pod streho, in obljubi, da bo tiho sedel v kotu. Čez čas postane objesten, nazadnje jo zapodi sredi zime ven.

Jež in lisica, ATU 80

Zps.: Anton Martin Slomšek.

Objava: Kosi 1894, str. 72.

Prirejeno po Slomškovi objavi iz leta 1849 z dodanim naukom: Tako se često godi starim, ki prehitro izroče gospodarstvo.

Jež in lisica, ATU 80

Zps.: Fr. K.

Objava: Vrtec 11/1881, str. 70.

Jež je v hudi zimi prišel k lisičjemu brlogu in se tako dolgo dobrikal lisici, da ga je spustila noter. Kmalu se je začel pretegovati in pri tem zbadati ubogo lisico. Ko ga je lisica spomnila na njegovo obljubo, da bo čisto krotek, jo je potisnil iz luknje.

Kako si je osvojila lisica medvedov brlog, ad ATU 80

Zps.: Zvonimir Masle.

Objava: Vrtec 44 (1914), str. 150–151.

Lisica v času hude lakote pregovori medveda, da ji za eno leto proda svoj brlog. Za plačilo mu bo vsak teden preskrbela priboljšek, čez eno leto pa naj bi bil brlog spet njegov, toda le, če ji bo začel vračati divjačino. Pogodbo skleneta pred pričami. Na poti domov zapelje lisica medveda k vinskim sodom, kjer se medved upijani, in lisica doseže, da medved njene obveznosti v pogodbi razveljavi. Lisica postane gospodar brloga in medveda spodi. Pritožbe pri levu mu nič ne pomagajo.

Lisica in jež, ATU 80

Kraj: Gabrovica pri Črnem Kalu.

Povedal: Bruno Barut.

Zps.: Špela Pahor, 1984.

Objava: Morato / Stanonik 2002, str. 40, št. 22.

Jež in lisica, ATU 80

Kraj: Cesta pri Velikem Gabru, Dolenjska.

Povedala: Slavka in Miha Kotar, 1991.

Zapisala: Tatjana Kotar.

Objava: Stanonik 1995, str. 260–261, št. 90.

V dolgem zimskem večeru je pritisnil hud mraz. Zazeblo je tudi majhnega ježka. Hotel se je pogreti. Lazil je po gozdu in iskal zavetja. Pa je naletel na lisičin kvartir. Poklical je lisico in jo prosil, če ga spusti na toplo. Lisica ga je zavračala, češ da nima nič prostora. Ko pa jež ni hotel odnehati, se je lisica le vdala, saj je pa tudi prosil le za en kotek. Med spanjem se je pa jež razšopiril. Lisico je začelo bosti pa tudi prostora je zanjo zmanjkovalo. Lisica se je razjezila in se hotela na vsak način ježa znebiti. Jež se je pa zakrohotal pa se v klobko zvil, da mu ni mogla do živega. Nazadnje je morala odnehati, povezati culo in dolgo tavati po gozdu za drugo luknjo. Jež pa se je grel v njeni lisičini in se sladko smejal.

Lesica an jež / La volpe e il riccio, ATU 80

Kraj: Subid v Terski dolini.

Zps.: Bruna Balloch.

Objava: Mlada lipa 11/2007, str. 12–13; ponatis: Balloch 2010, str. 56–58.

Jež v hudem mrazu išče zatočišče. Potrka na vrata lisičine hiše. Lisica ga najprej noče sprejeti, nato pa se ga usmili in ga spusti notri. Jež je najprej ponižen, nato pa postane objesten in izrine lisico iz hiše.

Lisica pa zajčak, ATU 80+212

Kraj: Šmarca pri Kamniku.

Povedala: Rezika Slapnik, 2008.

Objava: Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009, str. 29–30, št. 14.

ATU 88* Medveda preženejo z drevesa / The Bear Climbs a Tree

A: Medved spleza na drevo, da bi polizal med. Klada na drevesu povzroči, da medved izgubi ravnotežje in pade dol. Pri tem se ubije ali poškoduje.

B: Medvedu, ki hodi na drevo krast med ali sadje, nastavijo past. Prim. ATU 160*.

Medved krade hruške (Mladi rod V/9–10, 1956).

Medved hodi k Macigoju v hruške

France Kotnik, Mežiška dolina, ATU 88*

Objava: Kotnik 1924, str. 85–86, št. 77.

Ko so hodili še medvedje po Uršlji gori, je kosmatinec prihajal tudi k Macigoju v hruške. Bile so sladke in dobre. Tresel jih je, da je bilo veselje, nato pa jih je pod drevesom cmokal in se oblizoval. Rajni Macigoj – Bog mu daj dobro – pa premišluje, kako bi kosmatincu pregnal poželjivost po sladkem sadežu.

Nekega dne mu nastavi gare* pod drevo. Kosmati nerodnež stopi nanje. V tem hipu pa ga v tek, z medvedom vred doli po gori v globoki jarek. Pošteno si je stresel ude in od jeze razbil in razmetal gare, pa je imel Macigoj.

In od tega časa medved ne hodi več k Macigoju hruške trest.

*gare – ročni voz

Kako je medved hruške tresel

Vinko Möderndorfer, Mežica, ATU 88*

Objava: Möderndorfer 1946, str. 294–295; Möderndorfer / Šašel 1972, str. 130–131.

Na Plešivcu so kmetije oddaljene po več ur hoda druga od druge. Zaradi tega kmet v sili ne more dobiti pomoči od nikogar, kadar je v stiski, in to je mnogokrat zelo neprilичno.

V tako nepriliko je zašel kmet Ljubenc na Plešivcu. Njegova stara hruška ob hiši je bila na strmini in odpadli sadeži so se skotalili v dolino. Zato je Ljubenc skrbel, da je hruško pravi čas otresel.

Neko jesen se je pravkar pripravljaj, da jo otrese. V tistem času je šla zjutraj ofarica po vodo. Ko je šla mimo hruške, je opazila, da jih nekdo trese. Hitela jih je pobirati, rekoč:

»Očka, le tresite, jaz bom pa pobirala!«

Ko si je napolnila predpasnik, se je lepo zahvalila kmetu na hruški in tudi pogledala na drevo. Sedaj je šele zapazila, da je na hruški medved, ki je tresel hruške.

Zakričala je, spustila nabrano sadje iz predpasnika in tekla v hišo klicat Ljubenca. Ta se je sicer hudo jezil, potem pa je vdan v usodo dejal:

»Saj je vseeno, če tresem jaz ali pa medved!«

Toda ko je oprezal skozi špranjo pri vratih, kdaj bo medved prenehal tresti, je videl, kako so hruške padale na gare, ki so stale pod drevesom. Bolelo ga je srce, da se sadeži obtolčejo.

Medved je prenehal tresti in lezel z drevesa. Ko je bil že na zadnji veji, se je zlomila in

medved je telebnil na gare. Gare so se zaradi sunka premaknile in zdrvele po klancu. Medved je med naglo vožnjo strašno rjul, kakor da bi imel človeški glas. Gare so priletele z medvedom pri Gospoličevi bajti v prepad. Medved se je hudo pobil. Bil je jezen in je že tako na pol razbite gare še do kraja razdejal. Od tega časa medved ni več prišel trest hrušk, kmet pa je bil ob gare, kar je bila zanj prevelika škoda.

Medved pri bučelah, ATU 88*

Objava: Kosi 1894, str. 98–99.

Nekaj o medvedih I, ATU 88*

Zps.: Ožbolt.

Objava: Mir 18/8 (20. 3. 1899), str. 33.

Medvedu, ki hodi krast hruške, pod drevo nastavijo voziček, na katerega stopi, ko se spusti z drevesa, in se na njem skotali v prepad.

Nekaj o medvedih II, ad ATU 88*

Zps.: Ožbolt.

Objava: Mir 18/8 (20. 3. 1899), str. 33.

Za ulnjak, kamor je hodil medved krast med, so se skrili ljudje z vročo smolo, v ulnjak pa so nastavili vroč med. Medveda oparijo, da se več ne vrne.

Kako se je medved vozil, ATU 88*

Zps.: Mokriški.

Objava: Angeljček 19/1 (1. 1. 1911), str. 6–7.

Pod drevo, kjer je fant klestil suhe veje, se prikrade medved. Ko zasliši fanta na drevesu, se ozre kvišku in se začne prestopati; pri tem pade v nastavljen voziček in se zapelje v dolino.

Medved, ATU 88*

Zps.: Maksimov.

Objava: Vrtec 43/4 (1. 4. 1913), str. 60.

Medved se je sredi zime priklatil do čebeljih panjev, jih razbil, da so čebele zmrznile, in pojedel med. Čebelar je naslednjo zimo medvedu nastavil prazne panje, skozi okno pa porinil cev, skozi katero je začel vlivati med. Medved se je ulegel pod cev, tedaj pa je čebelar spustil skozi cev vrel med in medveda oparil, da je po treh dneh poginil.

Madvãd, ATU 88*

Kraj: Rož, avstrijska Koroška.

Zps.: Josip Šašel.

Objava: Šašel / Ramovš 1936, str. 28, št. 31.

***ATU 89* Medved zaman čaka na sadove / The Bear Waits for the Fruit in Vain**

Zgodaj spomladi zagleda medved cvetoč dren. Misleč, da bo to drevo prvo obrodilo sadeže, čaka pod njim, toda zastonj. Ko jeseni ugleda kisle drenulje, spleza na drevo in ga vsega skrivi.

Medved in dren

Janez Bilc, *ATU 89*

Objava: Slovenska koleda 1858, str. 244.

Zverina si je na pomlad zbirala vsaka svoje drevo. Dren, kateri je izmed vsih dreves naj prvi z romenim, zalim cvetjem okinčan, torej tudi hitrega in ravno tako lepega sadja obilno obeta, vsak hoče imeti. Poslednjič se ga medved, ki je nar močnejši, polasti. Toda medved se je silno opekel – jabelka in hruške so že bile zrele, dren pa še le ne. In ko je res dozoril, podari medvedu malo in še tega piškovega sadu.

Ves raztogoten zgrabi s svojimi tacami dren in ga skrivi popolnoma. Zavaljo tega je še dan današnji, tako si pripovedujejo medvedje med seboj, vsak dren kriv.

Prijatelj, pomisli, ali morebiti nisi ti v razsodbi temu medvedu enak.

Za volka dren, za lisico pa češnja

Povedal Graziano Culetto Pitiruš, 25. 9. 2001, Ter / Pradielis, Zgornja Terska dolina, posnel

Roberto Dapit, *ATU *89*

Vir: Arhiv Roberta Dapita.

Objave: Dapit 2006, str. 269; Vouk anu lesica; Kroepej, Dapit 2011, str. 42, št. 19.

Volk in lisica sta si izbrala vsak eno sadno drevo. Volk je rekel, ker je videl, da dren žene cvetove:

»Jaz bom vzal dren!«

»Jaz, torej,« je rekla lisica, »bom vzela češnjo.«

Potem, se ve, sta čakala, da sadovi dozorijo. Češnja je hitro cvetela in takoj dala češnje, medtem ko je dren bil vedno isti, nikoli ni hotel dozoreti. Potem lisica je splezala gor na češnjo, je jedla češnje in mu je dol metala kosti. Na koncu se je volk razburil, vzal drenovo vejo in premlatil drevo. Premlatil ga je toliko, da od takrat dreni so vedno ostali majhni.

Medved in dren, *ATU 89*

Kraj: Ribnica.

Zps.: Ferdo Kočvar.

Objava: Novice 28/6 (9. 2. 1870), str. 47.

Medved po zimskem spanju išče hrane zase in za družino. Zagleda cvetoč drenov grm in si misli, da bo, ker prvo cveti, tudi prvo obrodilo sad. Zato se usede pod dren in čaka v pozno jesen, da bi drenulje dozorele. Nazadnje se lačen pred novo zimo umakne v brlog.

Zakaj je vsak dren kriv, *ATU *89*

Zps.: France Marn.

Objava: Cvetnik 1876/II, str. 91–92.

Dren cvete, *ATU *89*

Zps.: Fran Saleški Finžgar.

Objava: Finžgar 1953, str. 34.

Zakaj je dren tako krivenčast, *ATU *89*

Zps.: Franc Ksaver Meško.

Objava: Meško 1922, str. 118.

Dren lažnivec, ATU *89*

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Povedala: Libera Tozunova.

Zps.: Milko Matičetov.

Objava: Ciciban 24 (1969), str. 173; ponatis: Lisica in petelin. Ljudske pravljice. Zapisal in poknjžil Milko Matičetov. Ilustrirala Ančka Gošnik Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga 1973 (Čebelica 164), str. 4–6.

Lesyca ta-na dríno / Lisica na dreneu, *ATU *89*

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Vajtava (Tina Vajtova) / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov, 7. 9. 1968.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 16/98 (T 41-C).

Objava: Matičetov 1973, str. 66–67, št. 14.

Dren in češnjja, *ATU *89*

Kraj: Čezsoča, Primorska.

Povedal: Ivan Bradaškja.

Zps.: Tatjana Vidič, 1971/72.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Dijaški arhiv Janeza Dolenca.

Objava: Ivančič Kutin 2013, str. 18.

Prwa cvet – zadnja poma / Lisici prvi cvet, zajčku prvi sad, ATU 1030+*89*

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija

Povedala: Regína Rojalawa (Regina Rojalova) / Regina Micelli.

Posnel: Milko Matičetov, 11. 12. 1962.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 2, 19-4 (T 117-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 68–69, št. 15.

Zajec dela in dobi sadove.

Zluodej anu drien / Zlodej in dren, *ATU *89*

Kraj: Ter / Pradielis, Terska dolina.

Povedala: Caterina Negro Sabotić.

Posnel: Roberto Dapit, 25. 9. 2001.

Objava: Dapit 2006, str. 269–270.

Dren in medved, *ATU *89*

Kraj: Dvor pri Polhovem Gradcu.

Zps.: Milka Bokal, 2006.

Objava: Bokal / Stanonik 2010, str. 22–23, št. 3.

Medved je bil hud, *ATU *89*

Kraj: Šentjošt pri Polhovem Gradcu.

Zps.: Cvetka Strajnar, 2004.

Objava: Bokal / Stanonik 2010, str. 23, št. 4.

ATU 93 Gospodarja je treba jemati resno / The master Taken Seriously

A: Lisica ima v vinogradu gnezdo z mladiči. Ko sliši gospodarja, kako se jezi na njih, ostane notri. Ko pa začne gospodar v vinogradu delati, ga hitro zapusti.

B: Prepelica z mladiči ne zapusti polja, ko sliši gospodarja, da se dogovarja s sosedi ali prijatelji za pomoč pri delu. Zapustijo pa gnezdo takrat, ko začne gospodar sam delati na polju.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 483, num. 325); EM: Worte des Herrn sind ernstzunehmen.

Stari škorjanec in njegovi mladiči

Anton Martin Slomšek, 1852, ATU 93

Objava: Drobtinice 1852; ponatis: Slomšek 1878, str. 20–21, št. 21.

Kadar je svoje dni pšenica dozorela in se rumeno klasje šibilo, je djala starka svojim negodnim mladičem: »Deca, skoro bodo pšenico žeti začeli in potreba se nam bo seliti, da nas ljudje ne zasačijo. Le tanko na uho vlecite, kaj se bodo pogovorili, kadar gospodar na polje pride gledat, in mi vse čisto povejte, kadar od potoka domu pridem.« To je starka naročila in je za potok šinila. Kmalu potem dojdeta gospodar in njegov sin sterneno gledat. »Le poglej, sinko,« je oča djal, »pšenica je dozorela. Kaj bi odlagali žetvo! Idi le in pa prijatelje povabi, naj nam pridejo jutre pomagat, da poženjemo.«

Ko starka domov prileti, začno mladiči cvičati in od strahu ferfrati, rekoč, da bodo prihodnje jutro pšenico poželi in zajeli nje vbožčke. »Ne bojte se, deca!« je starka djala. »Če bo gospodar na prijatelje čakal, bo pšenica še dolgo stala. Gotovo še jutre želi ne bodo; le dobro pazite, kaj se še bodo pomenili.« Drugo jutro zopet starka po svoji navadi za potok leti. Solnce je celi dan močno pripekalo; gospodar čaka prijateljev, pa jih ni; zakliče torej sina, rekoč: »Naši prijatelji so gerdi počakeži; kdo ve, če pridejo. Teci in pa žlahto, strica, teto in pa svaka naprosi, naj nam pridejo pomagat jutre pšenico požet.« Ko je starka zopet priletela, so se mladiči vnovič od groze tresli, rekoč: »Zdaj je gospodar po žlahto poslal. Mati, hitite, da vbežimo, prej da nas pri žetvi vlove.« »Strici in tete nas še ne bodo pregnali; žlahti se ne mudi svoji žlahti pomagat, le po smerti za doto skerbi. Ni nam še sile,« je starka djala in se brez skerbi drugo jutro zopet za vodo poda. Prav je imela; kajti tretje jutro ni bilo strica, ne tete, ne svaka.

Zdaj se je gospodar čakanja naveličal, zaklical sina in mu je djal: »To je pa zdaj pregerdo! Ni se na druge zanašati. Hodi, moj sin, nabrusi meni en srp, sebi enega: jutre

hočeva sama žeti, da nama pšenica ne izpade.« Ko je starka to začula, je djala: »Zdaj, otroci! Zdaj bo resnica, potreba se je vgeniti in ni več čakati.«

Po taki priliki so svoje dni stari modri mlade učili, naj bi sami pridni bili in se na druge ne zanašali.

Lastovica ino vtiči, ad ATU 93, pesem

Kraj: Štajerska.

Objava: Dajniko 1827, str. 179–180, št. 139.

Prepelica in nje prepelčice, ATU 93

Zps.: Franc Kovačič (Fr. K-c.).

Objava: Vrtec 5/1 (1. 1. 1875), str. 13.

Mlade prepelčice so imele gnezdo v zrelem prosu. Vsak dan so poslušale, kaj je rekla gospodinja, in sporočale njene besede materi prepelici. Prvi dan je rekla gospodinja hčeri, naj gre k sosedama in prijateljicam prosit, naj ji pridejo pomagat žet. Drugi dan ni bilo nikogar, pa pravi gospodinja hčeri, naj gre k tetam in sestričnam po pomoč. Šele tretji dan, ko tudi tet ni bilo in je rekla gospodinja hčeri, naj prinese dva ostra srpa, da bosta sami poželi proso, je prepelica z mladički zbežala.

O škrjancih v zrelem žitu, ATU 93

Zps.: -f-.

Objava: Slovenski prijatelj 29/1 (15. 1. 1880), str. 2.

(Pridiga za nedeljo septuagesimo) Ko je pšenica dozorela, je stara škrjanka hotela vedeti, kdaj se bo treba umakniti iz gnezda, zato je naročila mladičem, naj pazijo, kaj govorijo ljudje. Prvi dan reče gospodar sinu, naj gre klicat prijatelje, drugi dan sorodnike, da bi pomagali pri žetvi. Sraka na to meni, da se še ne mudi. Tretji dan reče oče sinu, naj nabrusi srpa zanj in zase. Zdaj sraka vidi, da se bo treba umakniti.

Prepelica, ATU 93

Zps.: Matija Majar Ziljski.

Objava: Kosi 1894, str. 117–118.

Stara prepelica naroči mladim, naj dobro poslušajo, kaj poreko ljudje, ki pridejo mimo. Prvič slišijo, da pridejo sosedje žet, drugič, da pride žet žlahta, tretjič pa, da pridejo sami in družina. Tedaj šele prepelica z mladimi zapusti gnezdo.

3

DIVJE ŽIVALI IN DOMAČE ŽIVALI / WILD ANIMALS AND DOMESTIC ANIMALS

100–149

Pes in pajdaši gredo v boj z volkom in njegovo vojsko, Janez Vidic (Valjavec / Smolej 1951).

V tej skupini živalskih pravljic, povedk in basni nastopajo skupaj divje in domače živali, ki si med seboj pomagajo, sodelujejo, se preganjajo, tekmujejo ali pa se celo vojskujejo.

Tako najdemo med njimi pripovedi o psu in volku v pravljicah tipa ATU 101 *Stari pes kot rešitelj otroka*, kjer volk pomaga staremu psu, katerega se želi gospodar znebiti, in mu povrne gospodarjevo ljubezen. S psom se namreč dogovorita, da bo volk 'uplenil' gospodarjevega otroka, ki pa ga bo stari pes 'rešil' in si s tem pridobil naklonjenost gospodarja. Vendar zahteva volk v zahvalo plačilo – bogat plen iz gospodarjevega hleva. Toda ko pride volk zvečer, da bi si vzel plačilo, pes zalaja in volka preženejo. Ta pripoved se pogosto nadaljuje s pravljичnim tipom ATU 103 *Vojna med domačimi in divjimi živalmi*. Volk namreč psu napove vojno in oba si izbereta svoje pomočnike; pridružijo se jima torej še druge živali. Pes si za tovariše po navadi izbere mačko, petelina in miš, volk pa medveda, lisico in merjasca.

Pravljico ATU 101 *Stari pes kot rešitelj otroka* najdemo v kombinaciji s pripovednim tipom ATU 103 *Vojna med domačimi in divjimi živalmi* že med Grimmovimi pravljicami (št. 48) in po vsej verjetnosti se je prav zaradi tega tudi tako zelo razširila po celi Evropi. Sam motiv boja med domačimi in divjimi živalmi pa je opisan že v živalskem romanu *Reineke Vos* (1498); o tem sta pisala že Johannes Bolte in Jiří Polívka v svojih *Opombah k Otroškim in hišnim pravljicam bratov Grimm* (BP I, 424–427).

Nesporazum med živalmi in priprave na boj med domačimi in divjimi živalmi se pojavljajo tudi v pravljicah tipov ATU 103A *Maček kot lisičin mož* in AaTh 104 *Prestrašeni bojevniki*.

Da je več vredna prostost in svoboda reveža kot pa izobilje bogatega, je pri nas pridigal že oče Mihael Rogerij v svoji zbirki pridig *Palmarium empyreum*, tako na primer v pridigi *Zlata je ta prostost* na binkoštni torek. Ko govori o svobodi in prostosti, podpre svoje besede z basnijo *Volk in pes*.⁶⁷ Pes je sicer rejen, a ima vrat odrgnjen od verige, na katero je priklenjen. Ko povabi volka, naj gre z njim uživati dobro hrano, ga le-ta zavrne, da že raje trpi pomanjkanje, kakor prenaša sužnost. Na koncu prilike oče Rogerij poudari: »Ta prava prostust, je ena rauna inu dobra vejst.«

Sorodno sporočilo najdemo v pravljicah tipa ATU 112 *Podeželska miš obišče mestno*, ki je dokumentirana že kot Ezopova basen in jo najdemo pri rimskem pesniku Horacu (Horatius 65–8 pr. n. št.), kjer je poudarjena sreča podeželskega življenja nasproti nemirnemu in negotovemu mestnemu življenju. Sicer pa je morala te basni jasna: boljše je skromno življenje, miren spanec in svoboda kot pa bogastvo v stalnem strahu ali ujetništvu. Temu pa lahko dodamo tudi zgoraj navedeni nauk, ki ga je na koncu svoje prilike zapisal že oče Mihael Rogerij.

V pravljичnem tipu ATU 110 *Miši si ne upajo mački privezati zvonca okoli vratu* se skušajo miši zavarovati pred mačko; izmislijo si, da ji bodo okoli vratu obesile zvonec, toda najti junaka, ki bo to storil, se zdi nemogoče.

V tej skupini so številne tudi živalske pravljice in basni o volku, ki si išče plen, pa nikakor ne more priti do njega, saj se mu ujeta žival vselej izmakne. Te pripovedi se uvrščajo v pravljичne tipe ATU 119E* *Konji se obranijo volka*, ATU 122 *Žival izgubi plen*, ATU 122A *Volk išče zajtrk*, ATU 122F *Počakaj, da bom dovolj debel* in ATU 122G *Umij me, preden me poješ*. Motiviko najdemo že v delu *Romulus Monacensis* (num. 36), od koder se je širila v številne zbirke basni in živalskih pravljic pa tudi v ljudsko pripovedništvo. Pogosto so posamezne epizode združene v eno zgodbo ali

⁶⁷ *Palmarium empyreum*. I, Celovec 1731, str. 534–535.

pesnitev, kot sta to storila pri nas Matija Valjavec v pesnitvi *Volk Rimljan* (Novice, 1857) in pozneje še Fran Ksaver Meško v živalski pravljici *Volk spokornik* (1922). Predvsem Valjavčeva epska pesnitev je močno vplivala na njihovo priljubljenost v slovenskem prostoru.

O volku pripovedujejo tudi živalske pravljice, kot so *Volk in sedem kozličkov* (ATU 123), pravljice tipa ATU 111A *Volk in jagnje* in ATU 124 *Prašički zidajo hišico*. *Volk in sedem kozličkov* je znana živalska pravljica, ki sega nazaj v Romulusovo tradicijo basni, najdemo pa jo tudi pri Marie de France (num. 89) in pri rabiju Berechja ha-Nak-dan (num. 21). Basni in živalske pravljice tipa ATU 111A *Volk in jagnje* pa imajo korenine v ezopovskih basnih in jih najdemo pri Babriju (Babrius, num. 89), Fedru (Phaedrus, num. 1) in Avijanju (Avianus, num. 3). Pravljica o prašičkih, ki si zidajo hišice, pa je znana predvsem zaradi Halliwellove knjige pravljič *The Nursery Tales of England* (1853, št. 55).⁶⁸ Po Halliwellovi pravljici je nastala še bolj znana Disneyjeva risanka *The Three Little Pigs* (1933). V slovenskem izročilu pravljič tega tipa – v katerem pa lahko nastopajo tudi druge živali – skorajda ni; ohranila se je le pravljica iz Lokve pri Divači o treh račkah, ki pa je vsebinsko le delno sorodna s pravljico *Prašički zidajo hišico*.

Med pravljičami, ki pripovedujejo o romanju živali, so poleg Valjavčevega *Volka Rimljana*, ki se je podal na romarsko pot v Rim, tukaj še pravljice tipov ATU 130 *Popotne živali prenočujejo*, ATU 130A *Živali si zgradijo hišo* in ATU 130B *Pobegle živali napadejo volkovi*. Pravljica *Živali si zgradijo hišo* je sicer bolj znana pod naslovom *Bremenski mestni muzikanti* po Grimmovi pravljici številka 27. Finski folklorist Kaarle Krohn je ugotavljal, da je osnovna oblika pravljice ATU 130 *Popotne živali prenočujejo* azijskega izvora in ima v Evropi dve osnovni obliki. Zahodnoevropska oblika ima vzor že v živalskem epu *Roman de Renart* in se je izoblikovala v 12. stoletju. Po mnenju Kaarla Krohna je ena poznih oblik zahodnoevropske verzije tudi Grimmova pravljica št. 27 *Bremenski mestni muzikanti*. Po drugi strani pa se je iz zahodnoevropskega tipa teh pravljič pozneje izoblikovala vzhodnoevropska verzija, za katero naj bi bilo značilno, da si živali zgradijo lastno hišo (Krohn 1931, 32–35). Že Johannes Bolte in Jiří Polívka sta odkrila vzporednico tej živalski pravljici v šaljivi živalski pravljici Hansa Sachsa v delu *Fabeln und Schwänke* (1551),⁶⁹ kamor je vključena zgodbica, ko mačka, vol, konj in petelin med popotovanjem prenočujejo v prazni gozdni hišici, ki je last dvanajstih volkov (BP I, 238). Tudi v slovenskem izročilu

⁶⁸ James Orchard Halliwell, *The Nursery Tales of England*. London 1853.

⁶⁹ Fabeln und Schwänke hsg. von Goetze und Drescher 5, 211, num. 735: Das Kecklein unter zwölf Wölfen.

se je ohranilo več pravljic tega tipa, vendar so mnoge med njimi po vsej verjetnosti nastale pod vplivom 'Grimmovih pravljic'.

V številnih basnih in živalskih pravljicah te skupine pa pogosto nastopa v glavni vlogi osel; še največkrat se pojavlja v paru z levom. Ena najbolj znanih pravljic o oslu je basen *Osel v levji koži* (ATU 214B), ki je znana ezopovska basen in jo najdemo pri Babrijju (Babrius, num. 139), Avijanju (Avianus, num. 5) in Horacijju (Horatius, *Satiren*: 1, 6, 22). Ta basen ohranja stereotip o oslu kot neumni in prestrašeni živali, ki se kiti s tujim perjem.

Vendar je nauk teh pripovedi lahko zelo različen. V pravljичnem tipu ATU 103C* *Stari osel sreča leva*, ki ima vzporednice v basnih, dokumentiranih v 12. stoletju pri Marie de France (*Esopé* num. 55), in v živalskem epu *Ysengrim*, se osel osmeši pred levom; po drugi strani pa se izkaže v pravljичnem tipu ATU 125B *Osel navda leva s spoštovanjem*. V tej živalski pravljici se osel izkaže kot junak, saj mu s pomočjo lastne prebrisanosti in različnih komičnih situacij uspe leva prestrašiti in navdati s strahospoštovanjem.

Pravljica ATU 105 *Številne spretnosti lisice* je v osnovi stara ezopovska basen (Perry 1965, 542, num. 605); njene sledi so vidne že pri Arhilohu, kjer najdemo citat: »Mnoge veččine obvlada lisica, jež pa pozna zelo dobro le eno« – ježeva veččina je predvsem ta, da se zna narediti mrtvega (Krohn 1931, 37–38). Lisici nič ne pomagajo vsa njena znanja: ko preži nevarnost, zarije glavo v luknjo, toda pes jo potegne ven. Nasprotno pa se mnogo bolje znajde mačka, ki spleza na drevo, pa čeprav obvlada le eno veččino: gor in dol.

Med pravljicami, ki so v tej skupini za slovensko izročilo značilne, vendar jih v mednarodnem tipnem indeksu še ni, naj omenim povedke tipa *ATU *140* *Bik stisne medveda ob drevo*, ki sem ga dodala. Pripovedi o medvedu, ki ga bik z rogovi pripne k drevesu in ga tako dolgo stiska, da oba pogineta, zasledimo v *Besedniku* že leta 1871, nato pa ta tip dolgo ni več dokumentiran in ga najdemo ponovno šele danes na Bovškem, kjer še vedno živi.

ATU 101 Stari pes kot rešitelj otroka / The Old Dog as Rescuer of the Child (Sheep)

Kmet namerava ubiti psa, zato naredi volk načrt za njegovo rešitev: pes naj bi rešil kmetovega otroka pred volkom. Načrt uspe. Za plačilo želi volk kmetovo ovco, pes nasprotuje in prijateljstva med volkom in psom je konec.

Literatura: Dokumentirano sredi 12. stoletja v *Ysengrimus* (IV, 735–810); Grimm 48; Dähnhardt IV/1912, 209–217; BP I, 424–427; EM: Der alte Hund imitiert den Wolf.

Volk, pes in mačka

Ivan Trinko, Beneška Slovenija, ATU 101+103

Objava: Dom in svet 11/8 (1898), str. 252–253; ponatis: Wagner 1931, str. 43–48; Bolhar 1952, str. 101–104; Bolhar 1959, str. 87; Bolhar 1964, str. 114–116; Bolhar 1975, str. 185–188. Objava originalnega zapisa v narečju: Trinko 1980, str. 50–51: Narodna pravljica.

Pri hiši so imeli psa, ki je bil zelo star. Radi tega so ga spodili od hiše. Pes je odšel od doma in vso pot jokal. Med potjo ga sreča volk. Vpraša ga: »Kaj ti je, psiček, da jokaš?« »Saj mi ne moreš pomagati, kaj bi ti pravil,« mu odvrne pes. Toda volk le sili v psa in ta mu pove svojo nesrečo. Volk mu nato reče: »Če ni nič drugega, tu ti lahko pomagam. Poslušaj me! Jutri bodo tvoj gospodar in njegova družina na senožeti kosili. Opoldne jim bo prinesla gospodinja južino. S seboj bo prinesla tudi svoje najmlajše dete. Ko bodo pojedli, bodo šli vsi na delo, otroka bodo pa pustili v senci na robu gozda. Ti se skrij za mejo, ko bodo pa odšli na njivo, se splazi k otroku. Takrat bom prišel iz gozda in bom hotel odnesti otroka. Takoj začni lajati. Ko pridejo domači gledat, kaj je, bom zbežal. Ti pa teci malo za mano, toda ne smeš me oklati.« Kakor sta se dogovorila, tako se je zgodilo. Mati je prinesla otroka in južino, pes pa se je približal, ko so bili vsi na polju. Kmalu se je priplazil volk in hotel pograbit otroka. Pes je lajal, domači so prihiteli, volk je zbežal v gozd, za njim pa pes. Toda pes se je tako ojunal, da je pozabil na zagotovilo, da ne bo popadel volka. Krepko ga je zgrabil za nogo in mu vsekalo globoko rano. Volk je tuleč izginil, psa so pa domači veselo sprejeli v hišo in mu dali kruha ter sira, ker je rešil otroka. Zvečer je šel pes iz hiše malo po vasi. Kar mu pride nasproti volk. Hudo ga ozmerja in mu pravi: »Zakaj si me ogrizel, ko sem ti dejal, da ne smeš? Pozivam te na dvoboj. Tamle za vasjo ob gozdu te bom čakal s svojim tovarišem. Tudi ti pripelji pričo s seboj. Ako ne prideš, te bom snedel s kožo in kostmi!« Žalostno jo je mahnil pes proti domu, iz oči so mu tekale grenke solze in venomer je govoril sam s seboj: »Kje bom dobil tovariša, da me bo spremljal? Ako dobim drugega psa, kaj mi pomaga to? Volk dobi drugega volka

in oba sva izgubljena.« To je slišal maček, ki je šel mimo, pa je dejal psu: »Kaj jokaš, saj ti ni nič hudega!« Toda pes mu je odgovoril: »Kaj ti veš! Volk mi je dejal, da se bova spoprijela in da moram pripeljati s seboj pričo, kakor jo bo on.« Maček mu je odvrnil: »Če ni hujšega, bodi brez skrbi. Jaz pojdem s teboj!« Toda pes je dalje tožil: »Kaj boš ti, ubogi muc! Saj te še nihče videl ne bo!« Končno se je pes vendar vdal. Naslednjo noč je prišel maček čakati psa. Odšla sta proti gozdu. Maček je šel pred psom z visoko dvignjenim repom. Bližala sta se gozdu, kjer ju je že čakal volk, ki si je izbral za tovariša medveda. Ko sta volk in medved zagledala, kako prihajata dva proti njima, je dejal volk medvedu: »Glej, glej, kako žival pelje pred seboj! Kaka živina je pač to? Veš kaj: jaz se skrijem tukaj v listje, ti medved pa zlezi na hrast.« Volk se je skrivil v listje, medved je zlezal na hrast. Ves prestrašen je volk poslušal, kaj bo. Pri tem je nekoliko vzdignil glavo, da je listje zašumelo. Maček je začul šum in je mislil, da je miška, ko je zagledal volkovo uho. Hitro je poskočil in zgrabil uho s tacami. Volk se je še huje prestrašil, skočil je pokonci in se zaletel v bližnjo skalo, da se je ubil. Maček se je zbal volka in skočil na hrast, kjer je čepel skrit medved. Ko ga je medved zagledal, si je mislil: »Volka je že ubil, sedaj bo pa še mene. Ne pomaga drugega, kot da skočim doli in zbežim.« Brzo je skočil na tla in tako nesrečno priletel na isto skalo, kjer se je že ponesrečil volk, da se je tudi sam ubil. Tedaj je skočil maček k psu in mu dejal: »Ali si videl, kaj sem storil? Pa me nisi hotel za tovariša! Še preden si se ti zavedel, sem ubil obe zveri. Ti nisi storil ničesar, jaz sem pokončal oba!« Pes se mu je ves srečen zahvalil in oba sta odšla vesela domov.

Pes v starosti, ATU 101+AaTh 104

Zps.: Ivan Obalo.

Objava: Vedež 2/1 (1849), str. 142–144.

Psu se je na stara leta pri hiši slabo godilo. Pride volk in dogovorita se, da bo prihodnji dan odnesel gospodarjevega otroka, pes pa ga bo rešil iz njegovih krempljev. V zahvalo bi moral pes pustiti volka v ovčji hlev, a pes ga izda in gospodar volka premlati. Volk napove psu vojno. Volk pokliče na pomoč medveda, pes pa mačka. Volk in medved se skrijeta pred mačkom. Volka piči muha, zato pomigne z ušesom. Maček misli, da je v listju miš, in plane nanj. Volk se prevali čez skalovje in se ubije. Maček prestrašen skoči na drevo, kjer je bil skrit medved, ki od strahu pade na tla in se ubije.

Živalska pravljica, ATU 101+AaTh 104

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Zps.: Jan Baudouin de Courtenay.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 11–12.

Stari pes, ATU 101+AaTh 103

Kraj: Sv. Miklavž, Štajerska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5/62 (1885), str. 505.

Gospodar kupi mladega psa in hoče dati starega psa konjederu. Pes se domeni z volkom, da pride zvečer po svinjo, on pa da ga bo s svojim laježem pregnal in priklical gospodarja. Tako se pes gospodarju prikupi. Toda pes volku za plačilo ne dovoli vzeti goske in pokliče gospodarja, ki volka premlati. Volk pokliče psa na dvoboj. Pes se odpravi na domenjeni kraj z mačkom, pridružita se še racak in gosak. Volk si vzame za pomočnika medveda. Medved spleza na drevo, volk pa se skriva v kupu listja. Medved mu sporoča, da vidi nekoga, ki ima sabljo (mačka), da sliši nekoga, ki trobenta (racaka), in da nekdo ponavlja »šest« (gosak). Ko pridejo spremljevalci bliže, zagleda maček volkovo uho med listjem in ga ugrizne. Volk plane pokonci, maček se ustraši in skoči na drevo, medved pa od strahu pade na tla.

Ad pása, ad vovka, ad mačka pa ad medveda, ATU 101+103

Kraj: Iška vas pri Igu.

Povedal: Anton Cimperman, 84 let.

Zps.: Franc Kramar, 4. 11. 1913.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/197.

Prepis je pri pravljičnem tipu ATU 103.

Pes in vouk, ATU 101+103

Kraj: Gorenja vas pri Mokronogu.

Povedal: Lojze Tratar.

Zps.: Milko Matičetov, 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Sodba na Kravjaku, ATU 101+103

Kraj: Marsin v Beneški Sloveniji, Italija.

Objava: Stanonik 1995, str. 257–258, št. 89.

Pes in volk, ATU 101

Kraj: Zatoľmin.

Povedal: Mirko Benedejčič - Hrenc, 1999.

Posnela: Anja Štefan.

Objava: Štefan 2011, str. 38–41.

Dan star pas an ouk / Il vecchio cane e lupo, ATU 101

Kraj: Subid, Terska dolina.

Zps.: Bruna Balloch.

Objava: Mlada lipa 11/2007, str. 18–19; ponatis: Balloch 2010, str. 67–69.

Star pes, ki ga hoče gospodinja nagnati, ker ne zmore več loviti zajcev, prosi za pomoč volka. Volk privoli, a zahteva za plačilo ovco. Naslednji dan, ko dela družina na polju, kamor prinesejo tudi otroka v zibelki, pride volk in hoče odnesti otroka. Pes ga odžene in si s tem dejanjem ponovno pridobi naklonjenost družine. Naslednji dan pride volk v stajo in odnese eno ovco, nakar hoče še drugo, tedaj pa pes z laježem prikliče domače, da ga pretepejo, in volk se nikoli več ne vrne.

Pas, mačka an petelin / Il cane, il gatto e il gallo, ATU 101+103

Kraj: Seuce / Seuzza, Beneška Slovenija.

Zps.: Ada Tomasetig.

Objava: Tomasetig 2010, str. 523–525.

ATU 102 Pes čevljar / The Dog as Wolf's Shoemaker

Pes (lisica, šakal, zajec) obljubi, da bo volku naredil čevlje. Naroči kravi, prašiču, ovci idr., da naj sešijejo čevlje, vendar jih, preden so čevlji gotovi, poje. Ko volk opazi, da je bil prevaran, pes pobegne, volku pa reče, naj prečka mlako, in tako dobi volk čevlje iz blata.

Slovenska verzija: Volk nese ovčjo kožo psu, da bi mu naredil čevlje. Pes poje kožo in reče volku, ki pride po čevlje, naj stopi v blato. Ko teče volk čez potok, izgubi čevlje.

Literatura: EM: Hund als Schuhmacher.

Ti vojskó napovem

France Stele, Kamnik, 1905–1906, ATU 102+103

Objava: Stele / Podbrežnik Vukmir 2013, str. 22, št. 3.

Potem sta šla lisica pa volk v gmajno, je pa volk eno ovco ujel. Je pa lisica rekla: »Ni kar kože ne strgaj, jo boš psu nesel, ti bo čevlje naredil.«

Potem je pa kožo res prinesel psu. Ta je pa kožo strgal pa snedel. Čez en teden je pa volk prišel vprašat za čevlje. Je pa pes rekel:

»Še niso narejeni, čez en teden pridi!«

Potem je pa prišel, je bil tam kravji drek, je pa pes rekel: »Tjale stopi pa boš čevlje dobil, samo čez vodo pa ne smeš iti.«

Potlej je pa res tja stopil in je čevlje imel.

Potem so jih pa lovci nagnali, je volk čez vodo bežal, je pa čevlje zgubil.

Potem je pa lisica rekla: »Goljufal te je, vojsko mu napovej. Kdor bo zmagal, bo zmagal.«

Pes je šel k volku, ta je pa rekel: »Ti si mene goljufal, zdaj ti pa vojsko napovem.«

Pes je rekel: »Je že prav, kje pa?«

»Tam v gozdu. Ta in ta dan.«

Pes je pa rekel: »Tukaj se bomo vojskovali, kaj bomo v gmajno hodili.«

Je pa naprosil pes prašiča, mačka, purmana pa petelina. Oni pa: medved, volk, zajec pa lisica. Zdaj so se pa skrili: prašič je bil v svinjaku, maček nad svinjakom, purman pa spodaj. Potem pa pridejo medved, volk, zajec in lisica. Purman je kočijo naredil*, maček je rep pokonci postavil, prašič je jezno zakrulil.

Potem pa medved pravi: »Jaz ne grem blizu, eden eno žrd** nese. Petelin ima sabljo, eden se pa v kočiji pelje. Bežimo!«

Maček je prašiča v uho ugriznil, ta je pa zacvilil, so medved, volk, lisica zbežali. Medved je šel pa v drevo, je medved dol padel in se ubil.

*purman je kočijo naredil = puran je pahljačasto razprl rep

**žrd = debelejši lesen drog, ki se da po sredi voza, naloženega s snopi, in se na obeh koncih priveže, da je tovor trdneje nameščen

ATU 103 Vojna med domačimi in divjimi živalmi / War between Wild Animals and Domestic Animals

Volk napove psu vojno in si izbere zaveznike. Psu priskočijo na pomoč domače živali. V gozdu zagleda maček uho živali, skrite v listju, ga popade in naredi preplah in divje živali zbeže.

Prim. AaTh 222.

Literatura: Grimm 48; Dähnhardt IV/1912, 209–217; BP I, 424–427; EM: Krieg der Tiere.

Mačka in petelin v vojni z medvedom, lisico in volkom

Povedal Karel Zadnik od Lužarjev, ok. 1890, Bloke pri Cerknici, zapisal Izidor Modic, ATU 103

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/244.

Mačka in petelin sta hotela imeti vojsko z medvedom, lisico in volkom. Skrijejo se medved, volk in lisica za hrib in čakajo mačko in petelina. Mačka in petelin gresta moško z visoko povzdignjenimi repi po hribu navzgor.

»Joj, joj, že gredo. Eden ima polno sabelj, drugi pa žrd pokonci nese, da me bo takoj ž njo ubil,« tuli medved.

Skoči lisica v luknjo, zakoplje se volk v listje, medved spleza na drevo. Prideta mačka in petelin na bojišče. Pa zagleda mačka, da je nekaj zašumelo listje. Volku je bila sedla na uho muha, ker ga ni zakrivalo listje. Vidi mačka, kako miga nekaj v listju, pa skoči, da pograbi dozdevno miško. Plane volk iz listja, da pobegne, a mačka v strahu na drevo. Pa lomasti prestrašeni medved z drevesa, da ubeži, a maček plašno v lisičino; tu se je pa začel pravi direndaj z lisico.

Ad pəsa, ad vovka, ad mačka pa ad medveda

Zapisal Franc Kramar, 4. 11. 1913, povedal Anton Cimperman, lška vas pri Igu, ATU 101+103

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/197.

Ankat je biv an pəs, zdej jəh je pa več, k'mi je blu jəmie Terin. Je biv tulkə mačan pa pridən, de je tistmi gəspadarji, pər ktierəm je biv, vse kazie pa avcie tak fajm na paši mierkov, da nej nəkul' vovk nabene vziev.

Zdej je pa star ratov, m' nej blu že več tak mierkat(?). Je pa gəspadar riekū: »Zdej b'ma muogli pa druž'ga mladga pəsa dabət, ta je žie prestar!« Sa pa rejs dubili an'ga k' sa m' djal' Švajcar – mlad'ga sevejde. Ta Terin je biv pa tud' še kar vseglīh pər hiš'. Zdej sa pa na pule bli gnuj za krempir vazil', sta šla pa tud' aba pəsa ž nimi. Zdej pa Švajcarja

sa zmierej klical, Terina pa še h merk nejsa jømel. Polej, kar pride vovk h Terini pa m' prav': »Terin! Če bəš ti mean' ana ovca dav, pa 'm že jest ti spiet tak naštømov, de bəš spiet nazaj v reht pršu pər gəspadarji, de bda un'ga ta mlad'ga stran dal'!« Prav': »Jutri bje tle aral pa krempir bje pad brazda sadil' pa bje tist'ga atroka sabej prneasli, k' je še v zibeli, pa ga bda keke pad češne zibat del. K' se bje pa ke abørnil', bəm pa jest pršu, bəm atroka pa vziev. Le zamierkej!« prav'. »Pol bda pa začiel Švajcarja klicat, bda djal': Švajcar vuka! Švajcar buo pa riep med nuge du pa bo taku šu, de se še azørt na bo vtiegn! Pol bje začiel' pa teabe klicat, bo pa reakla gəspadinja: Terin vuka! Terin vuka! Ti je bəš pa vcvaru za nama, jest bəm pa nalašč tist'ga atroka pa dol' spustu pa prov bejžov bəm na videz pred taba. Pol bda pa misølli, de s' me rejs ti taku umuogu, pa bəš pršu spiet v reht h gəspadarji, pa bda dal' unga stran.« Terini se je blu pa tu rejs prov fajn zdel', pa je bil prec' tejga vkøtent. Pol m' jø biv pa rejs ana ovca ablubu, tak' de bo pršu vovk ta druga nuč kar sam v štala puja.

Sa šli pa rejs drug dan na tista niva arat pa krempir pad brazda sadøt pa tist'ga atroka v zibki sabej prneasli pa sa ke pad tista češne v senca zibat dal. Pol pa aba pəsa sta bla spiet ž nim pəršla. Zdej sa se pa ke abrnil', je pa vovk prleatu, je tist'ga atroka z zibke pa vziev pa je šu z nim. Zdej sa se pa un nazaj abørnil', k' je masa atrak vpu. Sa začiel' pa vpøt: »Švajcar, vuka! Švajcar vuka!« Švajcar pa komaj je vovka zagliedov, je pa kar riep med nuge du pa je je taku vcvaru, de se je kar kadil' za jim! Zdej je pa začiel'a gəspadinja vpøt: »Terin, vuka! Terin vuka!« Je je pa vcvaru Terin v gast. Pol sa pa spiet tak abrajtal' Terina, de sa prec' unga Švajcarja stran dal', pa je pršu Terin spiet v reht gəspadarji pa še bulš je ju k' prejt.

Zdej druga nuč je pršu vovk pa tista ovca, kuokər sta se bla damønila. Zdej je začiev Terin pa tak' strašnu lajat, de se je gəspadar zbudu pa je pršu vøn pagliedat, kaj de je. Je pa vidu, de je vovk, je pa šu brš pa flinta v hiša pa je vstrelu prøt vovki. Je blu pa masa tøma pa nej muogu dobrø cilat – ga pa zadu nej! Vovk je pa øncajt bejžov, pol čez øncajt je pa spiet nazaj h pəsi pršu pa m' je rieku: »Tih' buod', Terin! T'k taku si moš besejda!« Prav': »Če je prov gəspadar za mana planu, sej me nej zadu!« Prav': »Zdej me pa le zamierkej, Terin! Kamor bəš šu zdej: v guošč'a al' na pule, pa te bəm prov prec' rastargov, zatu kø nejs' biv besejda!« Pol je pa šu vovk stran.

Zdej je pa mačək h Terini pršu pa m' je rieku: »Jø, kaj s' pa ti tak' žalast'n, Terin?« Prav' Terin: »Če me čøš paslušat, ti m' jest prov vse razlužu.« Mu je pa rejs vse razlužu, ad konca pa da kraja. Prav': »Zdej, če m' le kam šu, pa me buo prec' rastargov!« Zdej pa prav' mačək: »Ale, peva v gast!« Sta pa šla. Zdej je pa mačək tak pokonc niesu riep k' svejča, Terin pa zravnø neaga, tak de sta prov pa sudaškø mašierala.

Vovk pa meadvød sta pa na unmi grički čakala pa dol' gliedala. Prav' meadvød: »Ti, kaj je pa tu za 'na pašast, k' tak moškø sabla pakonc' neasa?« Je biv pa tam v dalin' prov an vealøk kəp listja, se je biv vovk pa v tist' listje zaru, meadvød je šu pa na 'n drvu, k' sta se tejhø dvejhø prov bala. Zdej pa prideta te dva da tist'ga listja, je pa ad

vovka vøhu pa ønmal' z listja gliedov. Je pa maček mislu, de je mæš, je pa zagrabu za tist' vøhu, vovk se je pa vstrašu, je pa zbejžov! Zdej maček se je biv pa vuka vstrašu, je pa glih na tist' drvu skoču, k' je biv meadvød gor'. Se je pa meadvød taku mačka vstrašu, de je prec' dol' z dreviesa pov pa na mest' mrtu ableažov. Tist' vovk se je biv pol pa taku prastrašu, de m' še na mar nej pršlø nækul več, de b' biv tejga pøsa rastar-gov. Tist' maček pa tist' pøs pa še zdej žøvita, če nejsta še carkønla!

Od živali

Števan Kùhar, Prekmurje, ATU 103
Objava: Novine 6/38 (4. 10. 1919), str. 2.

Ednok so v logi bili pes, pa vuk, pa medved, pa oroslan, pa divji brav. Te se je pa zgodilo, ko so lačni postali, pa so si pogučavali, ka bi jeli. Pes je jako strah bio, če bi njega jeli, zato je pravo, ka njim on prinese edno svinjo. Resan je šo krej od ovih, pa je za'n časek samo prignao edno svinjo. Z zobmi jo je za vüha držao, z repom jo je pa čejsao, pa jo je tak gnao v log. To svinjo so te ovi bujli, pa so si jo razdelili, psa so pa krej stirali, pa so njemi nikaj nej dali. Pes se njim je nato popreto, ka de je tožo, pa je šo v vesnico, pa je s sebov vzeo kokota, pa racaka, pa gosaka, pa mačka. Ovi so se pa v tistom časi najeli, pa so se te sposkrili: divji brav v listje, medved v bükev, oroslan pa vuk pa v grm. Te so pa vuk, pa oroslan, pa divji brav pitali medveda, šteri je najde-le vido, či že što ide. Pitali so ga oprvim, te je šče nišče nej šo; pitali so ga drügoč, pa tüdi šče nišče; gda so ga pa tretjikrat pitali, te njim je pa pravo, ka že idejo. Najnaprej ide tisti, ka glavnik ma na glavi. Drügi je pa mali pa debeli. Tretji je na dugih nogaj, pa jako droben šinjek ma. Štrti je pa takši, ka štiri noge ma, debelo glavo pa žrd vleče za sebov. Prvi prej kriči: štotototo? Drügi pa: vsevsevse; tretji: na gauge je! na ga-uge je! na gauge je! Štrti je pa tiho; tisti nikaj ne pravi. Divji brav je nato pravo, ka se ovih vseh nej treba bojati, samo štrtoga. Gda so prišli pes, racak, gosak pa maček v log, so šče pou svinje našli, vuka, pa brava, pa oroslana, pa medveda je pa nindri nej bilo videti. Te je pa tam nej daleč od ognja bio küp listja, pa se je v njem nekaj gibalo. Maček je mislo, ka je podgana, zato je skočo gor na küp, pa je škrample divjemi bravi v hrbet zasekao. Divji brav se je pa prestrašo, zato je skočo na bükev, ge je medved bio. Medved si je zdaj mislo, ka gda močnešega ovlada, ka te pa na-njega red pride, zato se je pusto dol v grm na vuka pa na oroslana, pa njima je skoro vse tace spotro. Vsi, ki so mogli, so nato obležali, samo maček je ostao, pa se je gostio s pečenkov, ka so nahali vuk, divji brav, medved pa oroslan.

Mjersinska in laziška vojska

Metod Turnšek, Laze, Nadiška dolina, ATU 103

Objava: Turnšek 1954, str. 149.

Nekoč so se domenili za boj na gori Golobici laziški pes in mačka ter mjersinski pes in mačka. Med njimi je bilo hudo sovraštvo. Zmagati sta hotela tako laziška kot mjersinska junaka. Zato sta si oba vojščaka pritegnila še eno pomoč. Laziška še enega psa, mjersinska pa volka.

Na vse zgodaj sta se laziška odpravila gor na Golobico ter se zakopala v listje pod drevesi. Mjersinskima pa se ni dosti mudilo. Mjersinski pes in mačka sta docela zapupala v volka, v njegovo silo in hitro zmago. Sredi dneva sta malomarno prilezla na Golobico. Ob velikem kupu listja pod mogočnim kostanjem sta se ustavila. Volku, ki se je pridružil, se ni ljubilo niti stati niti gledati, kod bo prišla sovražna vojska. Zleknil se je v listje, toda – as, as, as – zdajci sta ga zagrabila za noge oba laziška psa, za uho pa še laziška mačka.

Volk je bliskovito skočil z listja ter se kot strela naglo spustil v dir pod hrib.

»Ti zajec plašljivi, neumni!« sta zavekala mjersinski pes in mačka. Toda tedaj je iz listja planila nanju laziška vojska in ju ubila. Z domačimi močmi se več doseže kot s še tako mogočnim tujim, lenim in sebičnim pomočnikom.

Stari pes, ATU 101+103

Kraj: Sv. Miklavž, Štajerska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5/10 (1885), str. 505–506; Štefan 1994, str. 126–127.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 101.

Volk in pes, ATU 103, literarna verzija, živalski ep

Avtor: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec, Slovenski glasnik 1861, str. 111; ponatisa: Valjavec 1922, str. 91–99; Valjavec / Smolej 1951; ponatis v prozi: Vojna med psom Belinom in volkom: Valjavec / Popit 2002, str. 296–298.

Kljub pogodbi o prijateljstvu pes laja, ko pride ponoči volk krast svinje, in gospodar ga nažene; ko se to ponovi tudi drugo noč, napove volk psu vojno. Skupaj z mačkom, racmanom in gosakom prestrašijo volka, divjega prašiča, medveda in lisico, ki so jih čakali skriti v listju in na hrastu.

Rat med psom Belinom i vukom, ATU 103

Kraj: okolica Varaždina, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 269–272.

Pas in vouk, ATU 101+103

Kraj: Gorenja vas pri Mokronogu.

Povedal: Lojze Tratar.

Zps.: Milko Matičetov, 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Volk, pes in mačka, ATU 101+103

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Ivan Trinko.

Objava: Dom in svet 11/8 (1898), str. 252–253; ponatis: Wagner 1931, str. 43–48; Bolhar 1952, str. 101–104; Bolhar 1959, str. 87; Bolhar 1964, str. 114–116; Bolhar 1975, str. 185–188. Objava originalnega zapisa v narečju: Trinko 1980, str. 50–51: Narodna pravljica.

Prepis pri ATU 101.

Ti vojskó napovem, ATU 102+103

Kraj: Kamnik.

Zps.: France Stele, v letih 1905–1906.

Objava: Stele / Podbrežnik Vukmir 2013, str. 22, št. 3.

Prepis je pod pravljječnim tipom ATU 102.

Zvesti konjiček, ad ATU 101+104, literarna verzija

Zps.: Manica Koman, 1930.

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 19.

Kako niso mēli wero wuk ānu pas ta za Velyki Bardon / Volk in pes za Velikim bardom, ATU 103

Kraj: Liščaca / Lischiazze, Rezija.

Povedal: Pjeruka Čavkun / Antonio Pietro Di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 12. 1962, Arhiv ISN ZRC SAZU: T 131-B, R 2, 55–17.

Objava: Matičetov 1973, str. 148–152, št. 42.

Pes je gnal ovce na pašo. Pride volk in zgrabi eno ovco. S psom se spopadeta, pa nobeden ne more zmagati. Dogovorita se, da si bosta poiskala vsak dva botra. Volk pride s prascem in medvedom, pes pa z mačkom in petelinom. Muha piči skritega prasca v uho, maček ga ugrizne, da začne tuliti. Prestrašeni petelin zleti na drevo in medved telebne z drevesa na kamen in se ubije. Pes zbeži za steno in volk, misleč, da so prišli ponj, zbeži, se požene čez skale, se zvrne v potok ter pogine.

(Vuk 'teu sniest psa), ATU 103

Kraj: Sarženta pri Čedadu, Nadiška dolina.

Zps.: Tine Logar.

Objava: Logar 1975, str. 57–58.

Živalska vojna, ATU 103

Kraj: Bovec.

Povedal: Franc Žagar.

Zps.: Zlatko Dedič, 1977.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Dijaški arhiv Janeza Dolenca.

Objava: Ivančič Kutin 2013, str. 6.

Sodba na Kravjaku, ATU 101+103

Kraj: Marsin v Beneški Sloveniji, Italija.

Objava: Stanonik 1995, str. 257–258, št. 89.

Pes in medved, ATU 103

Kraj: Letuš ob Savinji.

Povedala: Pavla Bajc.

Objava: Stanonik 1995, str. 164, št. 93.

Mačka re na uojsko / Il gatto va alla guerra, ATU 103

Kraj: Subid, Terska dolina.

Zps.: Bruna Balloch.

Objava: Mlada lipa 11/2007, str. 4; ponatis: Balloch 2010, str. 61–63.

Volk in medved sta vsak dan napadala psa, ki je prihajal domov ves krvav. Mačka se mu ponudi, da mu bo pomagala, in pes privoli. Začneta se pripravljati na boj: mačka se umije, počese in nališpa in gresta čez Tezo, kjer sta bila že skrita volk pod listjem in medved na smreki. Volk medvedu poroča, da že gresta, tedaj maček zasliši šumenje v listju in, misleč, da je miš, se zažene v listje. Volk prestrašen zdrvi v dolino, medved pa pade s smreke. Tako sta pes in mačka zmagala in pes je imel odslej mir.

Pas, mačka an petelin / Il cane, il gatto e il gallo, ATU 101+103

Kraj: Seuce / Seuzza, Beneška Slovenija.

Zps.: Ada Tomasetig.

Objava: Tomasetig 2010, str. 523–525.

ATU 103A Maček kot lisičin mož / The Cat as She-Fox's Husband

Potepuški maček sreča lisico in skleneta, da se poročita. Ko ju hočejo druge živali obiskati, jim lisica pove, da je njen mož nevarna zver. Radovedne živali vseeno pridejo in se poskrijejo okoli njenega doma. Maček jih prestraši, da se razbežijo.

Literatura: Dähnhardt IV/1912, 216.

Maček se gre ženit

J. Valjavec, Gorenjska, ATU 103A

Objava: Ljubljanski časnik 1/62 (31. 10. 1850), str. 248.

Prepotovajočiga mačka sreča lesica, vsa vmazana. Kam pa si se namenil, ljubi prijatelj? ga lesica vpraša. Komaj ji odgovori, tako zelo se je mačku za malo zdelo, ker ga ni vikala. Prevzetno pravi, de si gre žene iskat. Vzemi mene, ljubi prijatelj, pravi lesica. Maček de, take vmazanke se mi prav manka, kot si ti. Tebe že nočem, pravi, in gre naprej. Lesica lepo spravi, kar je slišala, ino urno k vodi teče, se lepo skoplje, potem jo pa za mačkam pobere. Kmalo ga ugleda, berž na stran pihne okoli grička in mu ravno nasproti pride, gre s hriba dol, on pa v kreber maha. Na sredi pota ga sreča zopet lesica. Nevedna se pred njega vstopi, se mu prav globoko priklone ino ga pohlevno pobara, kam de gre! Zdaj, ko ga ni več tikala, si koj njegove serce pridobi. Ljubka! Ženit se grem, ji reče maček. Častiti gospod! mene vzemite: dobra žena vam hočem biti, lesica dalje beseduje ter se mu vedno bolj priklanja. Tako se mu zala zdi, od kar se mu tako vklanja, da jo res za ženo vzame. Ljuba moja! ali bojim se, da bo za ženitovanje mesa mankalo, vpraša ženin nevesto. Ne skerbi, dragi mož, odgovori na to lesica, za meso, kar ga boš le poželil, ti ga bom pripravila. To izrekši se na bližnjo goro poda, kjer sta ravno divji prešič in medved skupej bila. Kaj je noviga, ljuba prijateljica, jo obadva naenkrat zabarata. Omožila sim se, pa imam šembreno hudiga moža, bojim se, klepal me bode. Saj ima ravno zdajle za menoj priti, bosta vidila, kakšina živina de je. O jez ga ne čakam, pravi divji prešič, se bom tjele pod listje spravil, sim danes nekakšno zaspan. Medved se pa izgovarja, da je truden, da ga tudi ne more čakati, in se v strahu pred mačkam v dupljino bukev skrije. – Zdaj maček na goro pride k kupu, kjer je prešič tičal, in se ustopi. Pripeti se pa, de muha na prešičevi rep sede, ki se mu iz kupa vidi, in ga piči. Prešič migne z repam. Maček misli, de je miš, in šobavšne prešiča za rep, prešič pa rine iz kupa in treši čez pečovje. Maček ves prestrašen na bukev skoči, iz bukve pa puhne medved čez skale v globino. Komaj se maček od tolikšniga strahu zave, že lesica vesela pod bukev pricaplja, rekoč: »Zdej

pa le dol, ljubi mož, mesa na kupe, mastno ženitovanje bova imela, ne tresi se več.«
Potem pa sta se dolgo časa z mesam dobro gostila.

(Lisica služi kot dekla na plevanu), ATU 20D*+103A

Kraj: Rezija.

Objava: Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, str. 82, št. 1; (originalna objava: BdeC 1876, št. 1; integralna objava izvirnih tekstov: BdeC 1895, 29–30).

Povzetek je pod pravljičnim tipom ATU 20D*.

Volk, medved, merjasec – lisica in mačka, ATU 103A + AaTh 104

Zps.: Janko Barle.

Kraj: Bela krajina.

Objava: Vrtec 18/7 (1. 7. 1888), str. 114; ponatis: Kosi 1894, str. 31–32.

Volk, medved in merjasec se spoprijateljijo; lisica jim reče, da se jih ona in njen mož prav nič ne bojita. Ko živali zagledajo Muca z visoko dvignjenim repom, se medved skrrije na hrast, volk za grm, merjasec pa v listje. Muc zagleda merjaščevo uho in, misleč, da je miška, ga popade. Merjasec zbeži, maček skoči na drevo, medved pade s hrasta na volka in tako maček premaga vse tri.

Prepis je pri pravljičnem tipu AaTh 104.

Lisica na tela korenjaka / Lisica in njen mož korenjak, ATU 103A + AaTh 104

Kraj: Sólbica / Stolvizza, Rezija.

Povedal: Toni Lisac / Antonio Micelli.

Posnel: Milko Matičetov, 9. 2. 1964.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 14-C, R 4/89.

Objava: Matičetov 1973, str. 79–80, št. 19.

Ko je bila lisica dekla pri župniku, je nekoč med pometanjem našla vinar. Vesela je sklenila, da se bo omožila in bo vzela moža korenjaka. Na sejmu ji je kupil rutico. Zagleda jo prasec in jo vpraša, kam gre tako prevzetna, ona pa mu odvrne, da mu bo že pokazal njen mož korenjak. Na ženitkah se radovedne živali poskrijejo – zajec pod skalo, medved na drevo in prasec pod listje. Po plesu vrže korenjak lisici miš, ki jo je imel v žepu, ona pa njemu nazaj. Prasec v listju se zgane, da bi lepše videl, korenjak – misleč, da je miš – skoči nanj in mu izdere oko. Prasec zarjove, medved zgrmi z drevesa in si zlomi hrbet, zajec se prestraši in si preseka glavo.

ATU 103C* Stari osel sreča leva / An Old Donkey Meets the Bear

Gospodar napodi starega osla, ta sreča leva. Med potjo preizkušata moči. Osel spleza na vejo, ki se sproži, da ga odnese, a se zgovarja, da je tam našel plen; beži pred gospodarjem in obtiči na zidu, a se zgovarja, da je hotel od tam streljati; pade v vodo in ulovi ribo. Prestrašeni lev ga pokaže volku, osel ju prestraši z riganjem. Prim. ATU 125B*.

Literatura: Dokumentirala v 12. stoletju Marie de France, Ésope (num. 55).

Prebrisani osel

Jožef Cejan, povedala Urša Špereventova, ok. 1890, Šempeter, Goriška, ATU 103C*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/20, 2.

Neki gospodar zapodi svojega osla od sebe. Osel gre po poti in sreča leva. Ta ga vpraša: »Kdo si pa ti?« – »Jaz sem osel.« – »Zakaj pa imaš tiste tronbe (tj. ušesa) na glavi?« – »Da godem, rep, da pometam, pod repom kanon, da streljam.«

»Hm,« si misli lev, »ta pa ima že posebno orožje pri sebi.« Glasno pa reče oslu: »Bodiva prijatelja in tovariša!« – »No, bodiva,« se odreže osel. Šla sta dalje. Kar zagledata lepo črešnjevo drevo, polno rdečih črešenj. Hitro sta pri drevesu. Lev pripogne deblo in začne jesti mastne črešnje. Osel se obesi na pripognjeno deblo, da bi tudi on jedel, ali naenkrat spusti lev deblo in osel se znajde na drugi strani, daleč proč od debla. Lev se mu posmehuje in mu reče: »Jaz sem vedel, da nisi za nič!« – »E, kaj ti veš, kako je bilo to! Kaj misliš, da me je vrglo drevo? Kaj še! Zagledal sem lepe črešnje, ko si spustil ti, in skočil sem za njimi!« – »Aa, ta pa je druga!« – Gresta dalje in prideta v neko ogrado. Tukaj je rasla lepa pšenica. Hitro jo začneta lomiti in mikastiti. Kar prileti naenkrat gospodar z debelim prekljem. Lev jo srečno pobriše, osel pa jih dobi toliko, da je bilo joj. Ko pride k levu, mu reče ta: »No, vidiš, da nisi za nobeno stvar!« – »Molči, molči, saj jaz sem nalašč ostal tam. Glej, jaz moram dati vsako toliko časa stepsti svojo suktnjo, sedaj sem si pa prihranil 'gliho', ker me je že oni stepell!« Lev ne reče nič. Nato gresta naprej. Prideta do nekega gospodskega vrta. Ker je bil odprt, gresta noter. Naenkrat pride gospodar. Lev skoči srečno čez zid in srečno uteče. Osel tudi poskuša, ali skoči tako nerodno, da ostane na zidu. Glava mu je bila zunaj, zadnji konec v vrtu. Hitro priskoči lev in ga spravi na tla. »Ti norec ti, zakaj me nisi pustil,« reče osel. »Ravno sem nastavil moj kanon, da bi ustrelil, kar prideš ti in razdereš vse.« – »Oprosti,« pravi lev. Ko gresta dalje, prideta do neke vode. Lev skoči hitro čez njo, osel pa pade ravno na sredi v njo. Lev skoči hitro na pomoč in ga privleče na suho. Osel se strese in padeta mu dve ribi iz ušes. – »Ti si

pa prav za samo nadlego,« reče osel. »Glej, jaz bi naložil sedaj toliko rib, da bi jih imela oba popolnoma zadosti. Ali ti vse skaziš.« Nato gresta dalje. Lev bi se rad ločil od osla, kateri je še komaj prekladal noge, ker je bil res pobit in truden. »Ti,« reče lev, »jaz grem iskat živeža, ti pa ostani tukaj, dokler pridem nazaj.« – »Dobro, le pojdi!« odgovori osel in se vleže na tla. Nekatere ptičke, ki so ga prišle pikat, pobije z repom, tako je imel tudi on meso.

Lev gre dalje in sreča volka. »Kam pa greš in od kod prihajaš, lev?« vpraša volk. »Veš, bil sem z oslom, s tisto tako močno oboroženo zverjo. Na nobeden način se ga nisem mogel odkrižati, sedaj sem se ga vendar!« – »Bedak, hlastniti si ga mogel, in videl bi, da ni za nič. Zdaj pa pojdiva skup tja in ga požriva. Prej pa si zveživa repa skup, da bo za nas bolj varno. Tisti, ki bo mogel bolj, bo vlekkel drugega, ako bo pretela nevarnost.« Zvezeta si repa in gresta proti oslu. Ko jih zagleda, ta začne muzicirati svoj »i-a, i-a, a, a, a«. Lev se prestraši in začne teči in vleči volka, zvezanega za rep, po tleh za seboj. Slednjič se ustavi ves spehan, volk ves pobit. – »Ti strela od živali! Ali sva jo imela 'pr r...« reče lev. – »Da, da! Ti si imel pa še več kakor jaz!« odgovori volk.

Osel in Lev, ATU 103C*, prevod Ezopove basni

Zps.: Urban Jarnik.

Objava: Jarnik 1814, str. 96.

AaTh 104 Prestrašeni bojevnik / The Cowardly Duelers

Divje živali zagledajo mačko z dvignjenim repom (ali ko lovi miš), ustrašijo se, ker mislijo, da je rep sablja oz. puška, in zbežijo.

Literatura: Grimm 48; EM: Krieg der Tiere.

Volk, medved, merjasec – lisica in mačka

Janko Barle, Bela krajina, ATU 103A + AaTh 104

Objava: Vrtec 18/7 (1. 7. 1888), str. 114; ponatis: Kosi 1894, str. 31–32.

Sprijeteljili so se volk, medved in merjasec. Prišla je k njim lisica v pohode. Hoteli so jo prestrašiti, ali ona jim jezna odgovori: »Kaj bode te vi strahopetci! Jaz in moj mož se vas vseh treh ne bojiva!« – »Ha, ha, ha! Jaz bi pa res rad videl tvojega moža,« zasmeje se kosmati stric medved. – »Pravi korenjak mora biti!« roga se volk. – »Lepa družba,« pristavi jima ščetinasti prijatelj. – »Dobro, jaz grem po svojega moža, ali gorje vam!« vzkliknila je lisica in otišla po svojega moža – kuma Muca. Ponosno vzdigne kum Muc svoj rep kakor sabljo v zrak, zaviha svoje muštace in hrabro koraka ob strani svoje kumice proti sovražnikom. Volk, ki je stal na straži, naznanil je svojim prijateljem, da se sovražnik približuje, in predlaga, da se hitro kam skrijejo, ker se jim bode slabo godilo, če se bodo s takim junakom borili. Prijatelja sta odobrila ta nasvet. Kosmatin spleza na hrast, merjasec se zarije v listje, a volk se skriva za grm pod hrastom. Ponosno je prikorakal maček na bojišče, ki pa je bilo čisto prazno. Vendar je kum Muc kmalu ugledal črno stvar, ki se je premikala v listji – bilo je merjaščevo uho, ki je molelo iz listja. Hitro zgrabi Muc s svojimi ostrimi belimi zobci uho, misleč si, da je miška. Ali zelo se je ustrašil, ko je iz listja skočil merjasec in jo po gozdu ubral. Ali tudi Muc je skočil na drevo, ker se je prestrašil merjasca. Pa še huje se je godilo kosmatinu na drevesu. Misleč, da gre maček zdaj nad njega, padel je od strahu s hrasta na volka, ki je v grmu pod hrastom tičal. Tako je kum Muc svojo čast rešil in premagal svoje tri sovražnike: volka, strica kosmatinca in ščetinarja.

Pes v starosti, ATU 101 + AaTh 104

Zps.: Ivan Obalo.

Objava: Vedež 2/1 (1849), str. 142–144.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 101.

Maček in oven, AaTh 104, literarna verzija

Avtor: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1877, str. 166; Levstik 1931, str. 322–323.

Živalska pravljica, ATU 101 + AaTh 104

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Zps.: Jan Baudouin de Courtenay.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 11–12.

Lisica na tela korenjaka / Lisica in njen mož korenjak, ATU 103A + AaTh 104

Kraj: Sôlbica / Stolvizza, Rezija.

Povedal: Toni Lisac / Antonio Micelli.

Posnel: Milko Matičetov, 9. 2. 1964.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 14-C, R 4/89.

Objava: Matičetov 1973, str. 79–80, št. 19.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 103A.

ATU 105 Številne spretnosti lisice / The Cat's Only Trick

Mačka se reši na drevo, lisico pa, ki pozna nešteto ukan, ujamejo. Prim. ATU 77.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 542, num. 605); Grimm 75; Krohn 1892; Dähnhardt IV/1912, 258; BP II, 119–121; EM: Listensack des Fuchses.

Koza in osel

Manica Koman, ok. 1930, ATU 105, literarna verzija

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 3.

Srečata se koza in osel. Osel postoji, ogledava kozo in reče porogljivo: »Kako si le upaš hoditi okrog? Ali te ni sram, da kažeš svojo koščeno postavo po vsem svetu? Oh, kakšna si! Dlaka visi s tebe kakor od razcapanega kožuha, brada ti nikakor ne pristoji h koničastemu gobcu, repek imaš kratek, kakor bi ti ga obglodale miši, in če zaslišim tvoj meketajoči glas, se ne morem zadržati smeha. Ti le mene poglej! Mar nisem ves podoben zalemu konjičku?«

»Ne mislim se pogovarjati s teboj,« odgovori mirno koza, »kajti prav malo mi je mar, kako me ocenjuješ ti. Tolaži me zavest, da bi me ljudje – zlasti bolj revni, katerim nadomeščam kravo – ne redili, ako bi poleg svoje zunanosti ne imela tudi dobrih lastnosti. Sicer pa ti tudi nisi brez graje. Ne zameri, če tudi jaz tebi povem nekaj malega v brk. Poslušaj! Če hočeš biti podoben konju, zakaj pa potem nosiš kravji rep? Če hočeš biti lep, čemu si potem ogrnjen v sivo plesnivo suknjo? In – ali tvoja velika ušesa niso preveč napoti? In pa – oprosti – ni li tvoja neumnost, tvoj obraz in vse drugo vzrok, da si znan po vsem svetu kot najbolj butasta žival? In potem ta tvoj glas, ali ni ...«

Koza niti ne utegne končati, kajti osramočeni osel se urno zaobrbe in zbeži, kakor bi gorelo za njim.

To kratko, a poučno storjico lahko obrnemo tudi na ljudi. Prevzetni domišljavec si kaj hitro domišlja, da je on najlepša in najpopolnejša stvar pod soncem. Lasti si vse mogoče kreposti, katerih pa v resnici seveda nima. Pač pa tiste lastnosti, katerih je sam ves poln, zelo ostro opaža na drugih in se obreguje vanje. Tak človek je puhlo-glavec in jo dostikrat upravičeno tako skupi, kakor jo je ta osel pred skromno kozo.

Lisica in mačka

Lojze Zupanc, Bela krajina, ATU 105

Objava: Zupanc 1932, str. 48.

Po lozi sta hodili lisica in mačka in se prepirali, katera ima več pameti v glavi.

Pravi lisica: »Oj, mačka, zbiraj pamet!«

Vpraša mačka: »Hej, lisica, koliko pameti imaš ti?«

Se pobaha lisica: »Oj, jaz je imam devet vrst!«

Mačka pa reče: »Jaz pa samo dve: gor in dol.«

Prideta v globoko drágo. Na dnu te drage je rastle visoka jelka. Zalajali so lovski psi in obkolili kotanjo. Mačka – smuk na jelko. Tam je veselo predla in se smejala lisici, ki so jo gonili lovski psi: »Hej, lisica, pomagaj si s svojimi deveterimi pametmi! Bolje ti morajo služiti kakor meni – dve!«

Tica, lisica i pes, ATU 105

Kraj: Varaždin in okolica.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 273, št. 63.

Lisica in petelin, ATU 105

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Janko Barle.

Objava: Vrtec 18/3 (1. 3. 1888), str. 43; ponatis: Anton Kosi 1894, str. 33.

Lisica in petelin sta potovala po svetu. Lisica vpraša petelina, koliko umetnosti ume, in pove ji, da dve: eno gori, drugo pa doli. Lisica se pohvali, da jih zna devet. Tedaj zaslišita pse in petelin zleti na drevo, lisica pa vtakne glavo v luknjo, a telesa ne more, ker je luknja premajhna, tako jo psi raztrgajo.

(Jež in lisica), ATU 105

Kraj: Vrbovec pri Samoboru, Hrvaška.

Zps.: Ferdinand Plohl, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/94.

Lisica se hvali, da ima 77 pameti, jež pa skromno prizna, da le tri. Ko padeta v jamo za volkove, prosi jež lisico, da ga vrže ven. Ko je jež zunaj, lisici ne pomaga, češ da ima 77 pameti in si bo že sama pomagala. Lisica ostane v jami in ustrelji jo lovec.

Maček in lisica, ATU 105

Objava: Brinar 1904, str. 13–15, št. 5.

Tudi hiba pride prav, ad ATU 105, literarna verzija

Zps.: Manica Komanova, 1930.

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 17.

Kos in šoja, ad ATU 105, literarna verzija

Zps.: Manica Komanova, 1930.

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 18.

Basen o lisici pa jazbecu: Kaj je modrost, ad ATU 105

Kraj: Bistrica pri Črnomlju, Bela krajina.

Povedal: Jože Rom.

Zps.: Bogomira Kure.

Objava: Kure / Stanonik 2004, str. 28, št. 15.

Jazbec in lisica se pogovarjata in lisica vpraša jazbeca, koliko talentov ima. Jazbec ji odvrne, da tri. Lisica se mu zasmeji, češ da jih ima ona 99. Na poti se lisica ujame v lovčevo past in prosi jazbeca, naj ji pomaga. Jazbec ji svetuje, naj se uleže na hrbet, da bo lovec mislil, da je mrtva, in ji bo snel past, tedaj pa naj ona hitro zbeži. Ko se drugič srečata, se v past ujame jazbec in prosi lisico, da mu pomaga s svojimi številnimi talenti. Toda lisica se mu le posmehuje. Jazbec jo prosi, da bi jo v slovo objel; lisica se da pregovoriti, toda jazbec jo kar trdno drži, dokler ne pride lovec in kriči jazbecu, naj le drži lisico, ki ima dober kožuh, njega pa da bo izpustil, saj njegov kožuh ni nič vreden.

ATU 110 Zvonec za mačko / Belling the Cat

Miši kupijo zvonec za mačko, toda nobena si ga ne upa privezati mački okoli vratu.

Literatura: Dokumentirano v sirijskem prevodu *Kalila in Dimna* iz 6. stoletja; Dähnhardt IV/1912, 145–147; EM: Katze mit der Schelle.

(Miši ne upajo privezati mački zvonca okoli vratu)

Janko Barle, Bela krajina, ATU 110

Objava: Barle, O mali jetnici, Vrtec 23/1 (1. 1. 1893), str. 19–20.

/.../ Za mojih mladih dnij smo se zbirale miši od vseh strani v sejo in se posvetovale, kaj storiti, da se obranimo tega sovražnika (mačke). Bilo nas je več sto, starih in mladih, ali nobena si ni mogla izmisliti kaj pametnega. /.../ Vzdignila se je osivela miška /.../ ter izpregovorila takole: »Poslušajte mene, staro miš, kaj vam povem. Kupite zvonec in obesite zvonec oni živali okoli vratu, potlej smo rešene vse miši. Ko se bode zver bližala, čule bomo zvončkanje, in predno pride sovražnik do nas, vže se lahko poskrijemo v varno zavetje. Zatorej vam svetujem, kupite zvonec!« /.../ Kje naj se najde ona pogumna miška, ki bode izvršila ta posel? Iskali so jo in še veliko jo iščejo zaman.

Miši proti mačkam, ATU 110, pesem

Kraj: Štajerska.

Objava: *Dajmko 1827*, str. 181–182, št. 142.

Zakaj su miši mački strahu, ATU 110

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: *Kres 6/1886*, str. 146, št. 75.

Miši sklenejo, da bodo mački privezale zvonec za vrat, ko pa preudarjajo, katera bi to storila, plane mednje mačka in popade nekaj miši.

ATU 111A Volk in jagnje / The Wolf Unjustly Accuses the Lamb and Eats Him

Kljub temu da jagnje ni moglo onesnažiti vode v spodnjem toku, ga volk, ki uveljavi pravico močnejšega nad šibkejšim, požre.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 451, num. 155); EM: Wolf und Lamm.

Volk in jagnje

Neznani zapisovalec, ATU 111A

Objava: Dve narodni basni, Slovenski gospodar 63/27 (3. 7. 1929), str. 12.

Ovca sreča volka pa mu reče: »Ali se hočeš porazgovarjati z mano?« – Volk: »Vedno, kadarkoli hočeš!« – »Zakaj si mi danes zadavil jagnje?« – »Vidiš, to je bilo tako: Vjutro sem žejen pristopil k vodi, kjer je bilo že tvoje jagnje. Prosil sem ga kakor oče: Dete moje, ne kali mi vode. Ali kaj, ni hotelo slušati. Pograbila me je jeza, saj bi tebe tudi, in sem ga zadavil. Potem sem ga pa moral snesti, da se ne usmradi ob vodi. Drugič tega ne bom več storil. Samo pridi mi ti povedat, da je tvoje in dobro bo!«

Volk in jagnje, ATU 111A

Objava: Vrtec 1 (1871), str. 154.

Volk se zadere na jagnje, ki pije vodo pri potoku niže doli, da mu kali vodo. Jagnje meni, da to ni mogoče, ker voda vendar teče od volka navzdol. Tedaj se volk razjezi in pravi, da je minilo ravno pol leta, kar ga je jagnje opravljalo. Jagnje pa mu odvrne, da to ni mogoče, ker ga takrat še na svetu ni bilo. Toda volk meni, da sta ga opravljala pač njegov oče ali mati in je zatoj čas, da se maščuje, ter raztrga nedolžno jagnje.

***ATU 111A* Koza se izmakne, da pade volk v prepad / The Goat Evades the Wolf Who Falls in the Precipice**

Volk in kozica gresta skupaj na goro, da bi se tam skupaj pasla. Na vrhu volk kozo popade in ji odtrga pol repa, ko pa jo hoče drugič zgrabiti, se ta umakne in volk pade v prepad.

Kozyčica anu wukeć / Volk ni držal prisege

Povedala Ana Čokina, posnel Milko Matičetov, 11. 5. 1962, Solbica / Stolvizza, Rezija, *ATU 111A*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 103-B, R 1/22.

Objava: Matičetov 1973, str. 147, št. 41; Ciciban 20 (1964/65), str. 232; Rodna gruda 11 (1964), str. 197: Volk in kozica.

Kozica in volk sta se srečala na travniku. Volk je rekel kozici:

»Pojdiva na tistole goro, tam je tako lepa trava!«

»Prav,« je rekla, »pojdiva, vendar moraš poprej priseči, da me ne boš snedel.«

Seveda je rekel, da bo prisegel, volk. Je prisegel in sta šla.

Je rekel volk: »Že dolgo časa gledam ...« – da bi jo popadel. Vendar ji je rekel: »Joj, kako lepa kozica si ti!«

»Jojmene,« mu je rekla kozica, »jojmene, ti me boš snedel!«

»Ne,« je rekel, »saj sem vendar prisegel!«

Potem sta šla više, je spet rekel volk:

»Joj, kako lepa kozica!«

»Jojmene, ti me boš snedel!«

»Vedi,« je rekel volk, »da priseženo ne velja nič!«

Tedaj sta šla naprej, dragi moj, in tam je bil skalni rob. Kozica je bila prebrisana, je rekla:

»Veš kaj, zdaj me boš tukajle snedel, ampak jaz bi pred tem še nekaj rada.«

Ko se je obrnila, jo je volk popadel za rep in ji snedel pol repa. Kozica je šla prav na sam rob in rekla:

»Zdaj kar je, je, ti si mi snedel rep, zdaj me še porini dol!«

Ubogí volk se je pripravil, da jo bo porinil, pa se je kozica odmaknila in je šel čez rob volk. So ga snedli vrani, ti veliki ptiči, kako se jim že pravi, krokarji so ga snedli. In zdaj je končana.

Volkec z Moroncana in kozica, *ATU 111A*

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Zps.: Milko Matičetov, 2. 9. 1973.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Volkec z Moroncana pride po kozico v log in jo odpelje na Sart.

Opomba: V tej varianti je tudi razločnejše etiološko jedro, zakaj ima koza kratek rep.

ATU 112 Podeželska miš obiŕče mestno / Country Mouse Visits Town Mouse

Podeželska miš spozna, da je boljŕa varnost na deŕeli kot pa izobilje v mestu.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 485, num. 352); Horatius (*Sermones* II, 6, 79–117);

EM: Feldmaus und Stadtmaus.

Dvi gōtre myŕice / Botra osojska in uboga njivaŕka miŕica

Povedala Jelica tuw Borovĩĉji / Elena Di Lenardo, posnel Milko Matiĉetov, 30. 1. 1970,

Osojane / Oseacco, Rezija, ATU 112

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 44-B, R 18/13.

Objava: Matiĉetov 1973, str. 191–193, ŕt. 55.

Sta bili dve miŕici, botri, ena je ŕivelna na Njivi in ena v Osojah. In nekega dne sta se obe spomnili:

»Moram iti obiskat botro!« Sreĉali sta se tam doli v njivaŕskem potoku.

Botrici, dve miŕi, sta se torej sreĉali. In osojska, ko je videla ono drugo, je rekla:

»Dober dan, botrica!«

Druga pa »Bog daj!« je slabotno, komaj sliŕno spregovorila.

Osojska je bila tolsta, gladka, svetla. Je rekla:

»Kod hodite?«

»Oh, todle,« je rekla, »okoli teh grmov, okoli teh lesk, hodim iskat kako korenikico, kak leŕniĉek, ker je revŕĉina, saj veste botrica!«

»Joj, revŕĉina? Revŕĉina – zato, ker vi tako hoĉete! Zato, ker vi ŕivate zmerom v tem grmovju na Njivi in med temi podrtijami. Da vi vidite pri ŕemunovih, kjer sem jaz, kako je lepo! Tam je vsega: je sir, tako star kot sveŕ, je skuta, so salame, klobasice, je krompir, je ŕito, je vse, jaz grizem zdaj to zdaj ono!«

»Joj, botrica, mar res?«

»Dobro, pojdite pogledat, ĉe ne verujete, in zapustite to grmovje v Kraju in pojdite, greva gor k ŕemunovim!«

Je rekla: »Bi ŕla rada tudi jaz kam ŕivet tako, sem sita revŕĉine!«

In sta ŕli gor ob potoku in gor pri mlinu in gor za zidkom in gor pri ĉekovih in tam sta hitro stekli skozi tiste ulice in hitro, hitro v ŕemunov dvor. Pa nista bili ŕe dobro vstopili, ŕe je priletela prav velika maĉka in se zapodila za njima.

Ta miŕica, ki je bila tega ŕe navajena, se je in se ni ustraŕila, njivaŕka pa ŕe do sape ni mogla priti. In sta se znaŕli v majhnem hramu, kjer je bilo vsega, je bilo boŕjih darov na pretek. Pa kaj pomaga, ko miŕica od strahu ni mogla niti videti, kaj vse je tam. ŕele ĉez nekaj ĉasa je videla tam na polici zloŕena kolesa sira, salame, kup krom-

pirja in vse drugo. Pa si ni upala do vsega tega, je rajši šla proti kletki, kjer je videla nataktnjeno skorjico slanine ali sira.

»Jojme, botrica, ne tje! Tam je mišnica, vi bi se ujela, to je past! Bogvaruj, bogvaruj!« Uboga mišica ni vedela, kam bi se obrnila.

»Joj,« je rekla, »zdaj če grem na polico, utegne priti spet mačka. Hej, bom skočila gorle, kjer so obešene salame, kjer je više, morda me mačka tam ne ujame!«

In si je prizadevala, da je prišla prav tje na vrh. Vtem pa vidi, da gre skozi vrata baba, skuštrana, nasršena, razjarjena, češ miši so ji načele sire. In kaj naj zdaj naredi? »Hej, počakaj, čeprav se ne lovijo v past, jim že pokažem jaz!« Tudi če bi imela premetati ves krompir, bo izgnala vse ven! In je mahala in preganjala z veliko metlo.

Uboga mišica je zagledala okence in hitro, hitro smuknila skozenj. Ni bila še dobro zunaj, ko so se spet prikazale mačke, in vtem je tudi osojska botra mišica priletela ven. In sta tako šli dol ob potoku, da bi si oddahnili. In njivaška mišica je rekla:

»Čujte, botrica: rajši imam svojo revščino po grmovju in pečevju v Kraju in življenje v miru kakor vaše obilje pri Šemunovih in nikoli miru in nikoli varnosti. Ne, ne, rajši manj, ampak mirno!«

Opomba: Mišici na posnetku govorita vsaka v svojem narečju: Šemunova po osojan-sko, tista iz Kraja pa po njivaško.

Divja in domača gos, ad ATU 112

Zps.: Anton Zevnik (Posavec Rastislav).

Objava: Vrtec 29/8 (1. 8. 1894), str. 138.

Divja gos pomiluje svojo sestro, domačo gos, ki mora živeti v pokorščini. Toda ko se dvigne v zrak, zadoni strel in padé mrtva na tla.

Meš ta par gotri Cangarlínavej anu ta na Lípji / Barba Fric, Barba Gwank in uboga mišica, ATU 112

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Povedala: Ana Pecawa / Anna Buttolo.

Posnel: Milko Matičetov, 26. 8. 1968, Arhiv ISN ZRC SAZU: T 41-B: R 16/36. Varianto te pripovedi je posnel M. Matičetov še 15. 3. 1969; Arhiv ISN ZRC SAZU R 17/85.

Objava: Matičetov 1973, str. 189–190, št. 54.

Šmonova miš in sestrična iz Strani, ATU 112

Kraj: Kazlje na Krasu.

Povedal: Danilo Starc.

Zps.: Danila Kocjan.

Objava: Kocjan, Hadalin / Stanonik 1993, str. 45, št. 13.

Šmonova miš se prenajeda, zato gre po sestrično iz Strani, da bi še ona živela v izobilju. Ko se vrmeta, zagledata mačko in sestrična se prestraši. Šmonova miš jo miri, da je to le 'domačin'. Toda ko se že nekaj časa mastita v pšenici, se zažene mačka in zgrabi Šmonovo miš, sestrična pa komaj uteče v Stran in se nikoli več ne vrne.

ATU 119B* Konji se ubranijo volka / Horse's defense against Wolves

Konji se ubranijo volka tako, da zberejo mlada žrebeta na sredo, odrasli konji pa se postavijo okoli.

Lačni volk

Povedal Mirko Benedejčič - Hrenc, posnela Anja Štefan, 1999, Zatoľmin, ATU 122A+119B*

Objava: Štefan 2011, 18–20.

Živel je volk, ki se je klatil okrog, po gozdu, po polju, in je zagledal kozličke, ki so se pasli na neki grivi.

»O, kako sem lačen! Ajoužeš, kako sem lačen!« je dejal. »Zdaj enega bom! Enega od vas bom pojedel!«

»Ja, lahko, lahko,« so rekli kozlički, »samo – prej bomo še večernice zapeli.«

In so mu dali: »Tu imaš note in tu so očala.« Na eni strani je bilo steklo, na drugi pa ne. »No,« so rekli, »na tisto stran, kjer bolje vidiš, na tisto glej!«

»Ja,« je rekel, »bolje vidim na tisto, kjer ni šipe.«

»Potem daj pa še drugo ven,« so rekli kozlički.

In je gledal volk v note, gleda skozi prazna očala – kozlički pa so že imeli rožičke! Tako so se zakadili vanj, da so ga vsega pobodli.

»Ajou, ajou, gorje,« je stokal volk in bežal pred njimi, komaj je ušel. Je rekel: »Tako ne bo nič. Nekaj moram najti, naj bo, kar hoče. Saj bom še poginil od gladu!«

In je šel tja, kjer so se pasli konji. Tam je vprašal:

»Čigav je ta žrebiček?«

»Moj, moj,« je rekla kobila.

»Jaz ga bom pojedel.«

»Ja,« je rekla kobila, »lahko ga boš. Ampak – tako se mi maje podkev, bi mi jo ti lahko malo pritrnil?«

»Lahko,« je rekel volk.

Ko konji čutijo nesrečo, spravijo žrebičke v sredo, svoje zadnje konce pa ven. Ko je volk prišel do kobile, ga je z zadnjo nogo tako brcnila, da se je kar povaljal.

»Ajouš ...,« je stokal, ko je lezel iz nekakšnega vejevja, »ajouš ...,« je tarnal, nazaj si pa ni upal.

Prišel je do nekega roba in tam se je pasel koštrun. Ko je koštrun zagledal volka, je hotel zbežati, a volk: »E, kam greš?« je rekel. »Ostani. Jaz te bom pojedel ...«

»Dobro, lahko me boš, samo – veš, tako se kregava s tistim sosedovim koštrunom ...«

»Pa zakaj?« je vprašal volk.

»Meje nimava prave,« je rekel koštrun, »tako da se zmeraj pase na našem. Glej – še mejo potegneva, potem me pa lahko poješ.«

Dobro. Neko dolgo vrv mu poda, volk jo prime, koštrun pa vleče – zmeraj višje, zmeraj višje v breg.

»Bolj sem, bolj sem. Tako, ja,« pravi. »Poglej, če bo dobro.«

Volk pogleda: »Eh, bo že.«

»Počakaj malo,« pravi koštrun, »bom še jaz pogledal, pritečem, da pogledava oba!«

In je zletel po klancu, da je butnil v volka in ga pahnil dol pod rob, potem je ušel in volk ga ni ujel.

In tu je naše pravljice konec.

ATU 120 Kdo bo prvi videl sončni vzhod / The First to See the Sunrise

Lisica in jež tekmujeta, kdo bo prvi videl sončni vzhod. Lisica se postavi na hrib in se obrne proti vzhodu, jež pa na nižino, s katere se vidijo visoka drevesa na zahodu. Sonce posveti na vrhu dreves in jež zmaga. (Protagonisti so lahko ljudje).

Literatura: Dähnhardt III/1910, 150; EM: Sonnenaufgang zuerst sehen.

Opomba: *Ta pripoved se pojavlja samo kot motiv pri pravljичnem tipu ATU 981 Modrost skritega starca reši kraljestvo, v kateri nastopajo ljudje, ne živali.*

Objavi:

Fatur II, 1941, str. 54–59: Pšenica – najlepša roža, ATU 981+120.

Bolhar 1959, str. 160–164: Tri uganke, ATU 981+120.

ATU 122 Žival izgubi svoj plen, ker ji žrtev pobegne s pomočjo zavajajoče prošnje / Animal Loses His Prey Because His victim Can Escape by False Plea

Ujeta žival pobegne s pomočjo zvitega izgovora. Volk (lisica) na njihovo prošnjo čaka, da se umijejo ali da jim krstijo otroke. Pri tem mu ujeta žival pobegne oz. ga poškoduje. Sorodni pravljичni tipi: ATU 122A, 122B, 122C, 122D, 122E, 122F, 122G, 122H.

Literatura: Sorodna je Ezopova basen (Perry 1965, 440, num. 97); BP II, 206–209; Dähngardt III/1910, 237; EM: Wolf verliert seine Beute.

Vrabec zapelje mačka

Zapisovalec neznan, ATU 122

Objava: Slovenski gospodar 63/7 (13. 2. 1929), str. 9.

Vrabec je zletel na kmetovo gnojišče. Priplazil se je maček, ujel je ptička in ga je odnesel, da bi ga pohrustal. Tedaj je izpregovoril vrabec: »Nobeden gospod ne zajtrkuje prej, preden si ni umil ust.« – »Tako?« je rekel maček, ki je hotel biti tudi gospod, in je posadil malega vrabca na kamen, sam pa si je začel umivati usta. – Ššš! – Vrabca ni bilo več. To je mačka jezilo in obljubil si je: »Dokler bom živ, bom vedno prej zajtrkoval, potem si šele bom umil usta!« In tako dela maček še danes.

Volk in Kosle, ATU 123, prevod Ezopove basni

Zps.: Urban Jarnik.

Objava: Jarnik 1814, str. 94–95.

Vrana in rak, ATU 122, literarna verzija

Avtor: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1878, str. 13; Levstik 1931, str. 332.

Ptica, lisica in pes, ATU 122+154

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec / Popit 2002, str. 299–300.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 154.

Ptica, lisica in pes, ATU 122+154

Kraj: Veržej pri Ljutomeru.

Zps.: Franc Kovačič (K-č Fr.).

Objava: Vrtec 21/9 (1. 4. 1891), str. 147–8.

Lisica hoče ptici pojesti jajca. Ptica jo prosi, naj počaka, da se izvleče mladiči, in potem poje še njo. Ptica prosi psa, naj lisico ujame. Pes privoli in ji svetuje, naj takrat, ko bo prišla lisica, zapoje, da ga s tem opozori. Ptica stori tako, pes skoči na lisico, a ta se skriva v luknjo. V luknji lisica sprašuje svoje noge, ušesa, oči, kako so ji služili, in jih hvali. Rep ji pove, da jo je vlekel nazaj, in lisica ga porine ven, češ da je njen sovražnik. Pes pa zgrabi za rep in lisico potegne iz luknje.

Lisica in kokot, ATU 61+122, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 9–12, št. 3.

Petelinček, ATU 56+122

Kraj: Dobropolje.

Povedala: Ančka Lazar.

Objava: Lazar 2010, str. 169, št. 27.

ATU 122A Volk išče zajtrk / The wolf (Fox) Seeks Breakfast

Volk grozi različnim živalim (kozličkom, konjem, koštrunu), da jih bo pojedel, te pa ga prosijo, da jim naredi še zadnjo uslugo. Ko to stori, ga brcnejo s kopitom, se zakadijo vanj ali ga prevrnejo v prepad ipd.

Volk Rimljan, Janez Vidic (Valjavec / Smolej 1951).

Volk Rimljan

Matija Valjavec, okolica Varaždina, ATU 122A+47B+122F

Objava: Novice 14/65 (13. 8. 1856), str. 261–262: Vuk Rimljan; ponatisi: Bolhar 1975, str. 189–192; Valjavec / Popit 2002, str. 294–295.

Nekoč je živel volk, ki je sedel v gozdu in premišljeval:

»Zakaj bi bil jaz še nadalje volk in bi moril druge živali? Pojdem drugam, v Rim, da bom Rimljan.«

Ko se odpravi na pot, se snide z neko svinjo. Svinja se ga ustraši, volk pa ji pravi:

»Nič se ne boj, klapača; nič več ne bom klal takih klapač, Rimljan hočem postati.«

Volk gre dalje, pa zopet naleti na kozla in kozel se ga močno prestraši. Tedaj mu reče volk:

»Ne boj se me, bradač; nič več ne bom klal takih bradačev, jaz bom Rimljan.«

Volk odide in se snide z neko kobilom. Kobilica se ga zopet hudo prestraši, on pa ji pravi:

»Ne boj se me, ti stara, ne bom te zaklal; postal bom Rimljan in bom tam bolje živel.«

Tako potuje volk dva, tri dni, dokler ne postane lačen.

Vrne se po isti poti in dobi isto kobilom na paši pa ji veli:

»Zaklal te bom.«

Kobila pa mu reče:

»Ti me ne smeš zaklati, saj si rekel, da si postal Rimljan.«

Volk pa odgovori:

»Rimljan sem – Rimljan tja, vendar te bom zaklal.«

Tedaj mu reče kobila:

»No, če me že res hočeš zaklati, pridi tedaj, ko bom bolj debela in rejena.«

Nato volk odide in se sestane s kozlom. Pravi mu:

»Slišiš, ti bradač, jaz te bom zaklal.«

Kozel mu odgovori:

»Ti me ne smeš zaklati, saj ti nisi volk, ti si vendar Rimljan!«

Volk pa mu odvrne:

»Rimljan sem – Rimljan tja, zaklal te bom.«

Kozel mu odgovori:

»Če me že hočeš zaklati, pridi takrat, ko bo gozd ozelenel.«

Nato volk odide, se zopet sreča s svinjo in ji veli:

»Slišiš, ti klapača, jaz te bom zaklal.«

Tedaj mu reče svinja:

»Ti me ne smeš zaklati, saj nisi več volk, ti si Rimljan!«

Volk pa ji odgovori:

»Rimljan sem ali tja, jaz te bom zaklal.«

Nato mu svinja odvrne:

»Če me že hočeš zaklati, pridi tedaj, ko bom debela.«

Volk odide, gre zopet k tisti kobili in ji reče:

»Slišiš, kobila, jaz te bom zaklal.«

Kobila mu pravi:

»No, če je že tako, da me hočeš zaklati, še malce počakaj. Pred dnevi me je dal gospodar podkovati, pa je kovač napisal na podkev, koliko sem stara. Potem boš lahko povedal, koliko let staro kobilo si zaklal.«

Volk je hotel prebrati, a kobila ga je s kopitom udarila po glavi. Tako je volk odšel z razbito glavo. Gre dalje, pride do svinje in ji reče:

»Poslušaj me, klapača, zaklal te bom.«

Svinja pa mu reče:

»No, če že mora biti, da me boš zaklal, me primi za uho, da bom to razodela svojim prijateljem in rodbini.«

Tedaj jo je volk prijel za uho, svinja pa prične tako hudo cviliti, da so prihitele vse svinje in volka skoraj docela zmrcvarile. Tako je odšel volk ves zmrcvarjen, se srečal s kozlom ter mu rekel:

»Slišiš, ti bradač, zaklal te bom.«

Kozel mu odgovori:

»No, če je že tako, se postavi na sredo njive in dvigni rep, jaz pa pripeljem še svojega brata, pa se bo zaletel vsak z ene strani, da boš potem za dolgo časa sit.«

Volk je tako naredil in se postavil na sredo njive. Pa se zaletita vsak z ene strani vanj, da je komaj ostal živ. Volk se je s težavo privlekel v gozd. Tam zagleda petelina in mu reče:

»Ti me pa ne boš ukanil!«

Petelin pa mu reče:

»Glej, zdaj sem suh; veliko perja imam, dovoli mi, da grem na ta hrast, potem pa ti sam skočim v zobe.«

Volk mu dovoli, petelin skoči na hrast, se prične vzpenjati od veje do veje vedno višje in mu tako uide.

Tedaj je premišljeval volk sam pri sebi in rekel:

»Moj oče ni bil nikdar Rimljan, pa se je vseeno dobro preživljal. Čemu naj bi bil jaz? – Niti ni bil moj oče davkar, da bi kobilam rodovnike prebiral, pa se je vseeno dobro preživljal. Prav mi je! – Tudi svinjski godec ni bil nikoli moj oče, pa se je dobro preživljal – prav mi je! – Niti ni moj oče nikoli s kozlom njive meril, pa se je dobro preživljal. – Pa še vsega tega mi ni žal, ampak da me je ukanil tale spak, ki na hrastu sedi! Res nisem drugega vreden, da bi me kdo izza tega hrasta tako počil s sekiro, da bi se zvrnil.«

In ravno za tistim hrastom je stal mož s sekiro ter udaril volka po glavi. Zdajci pravi volk:

»No, zdaj se človek celo sam s seboj ne sme pogovarjati!« in pogine. (Bolhar 1975).

Volk Rimljan, ATU 122A+47B+122F, prepesnitev zgornje pripovedi

Pretil v verze: Matija Valjavec.

Objava: Novice (28. 1. 1857), str. 32–40; ponatis: Valjavec 1922, str. 72–85.

Prepis je pri pravljičnem tipu ATU 122F.

Volk Rimljan, ATU 122A+47B

Priredil: Fran Milčinski.

Objava: Milčinski 1911, str. 12–17.

Lačni volk, ATU 122A+119B*

Kraj: Zatoľmin.

Povedal: Mirko Benedeĵiĉ - Hrenc, 1999.

Posnela: Anja Štefan.

Objava: Štefan 2011, str. 18–20.

Prepis je pri pravljičnem tipu ATU 119B*.

ATU 122F »Počakaj, da bom dovolj debel« / »Wait till I am Fat Enough«

Volk hoče pojesti ovco (pujsa, kozo), a ta mu svetuje, naj počaka, da se bo zredil. Volk pristane, medtem pa mu plen pobegne.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 447, num. 134).

Volk Rimljan

Pretil v verze Matija Valjavec; ATU 122A+47B+122F

Objava: Novice (28. 1. 1857), str. 32–40; ponatis: Valjavec 1922, str. 72–85.

Volku pristudi se stan, na misel mu pride prememba,
v temnem logu sede sam s sabo si tak beseduje:
»Kaj bi jaz volk še nadalje moril živali po zemlji?
Pojdem drugam, popotoval bom do mogočnega Rima,
Rimljan biti želim, zakaj bi se klatil potuhnjeno tukaj?
Reče in mož beseda odide na pot do mogočnega Rima.
Gre in na poti dobi prasico; prasica se zgane.
Videti strah, ji veli: »Ne boj se nikdar me, klapača!
Svinj ti ne bodem moril, ne menim se več za prasice,
jaz bom Rimljan postal.« To reče in dalje odide.

Gre in gredoč naleti na kozla po sreče naklonbi;
kozel drgeče strahu in se trese po velem životu.
Vidi to volk pa mu reče: »Čemu se bojiš in trepečeš?
Kaj bi se bal ti bradač? Ne bom te klal in mesaril,
kozlov ne bodem moril, se ne menil za take smrduhe,
jaz bom Rimljan postal.« To rekši, odpotuje dalje.

Dolgo ne hodi in spet naleti na kobilu na paši,
starko pa strah spreleti, da hrže in bije s kopitom,
dviguje grivo na vis, trepeta ti po celem životu.
Volk jo miri, govoreč: »Ne boj se me, mršava kljusa,
klal ne bodem kobil, več menil za take se mrhe,
jaz bom Rimljan postal.« To reče in k Rimu odide.

Potuje dva, tri dni; zdaj prime ga lakota huda,
misli si: »Kdo ve, kje je še Rim!« – In, al si ga videl!

Pustil je Rim pa se vrnil nazaj po ravno tej poti.
Spet kobilo dobi, ko se sivka na travniku pase,
volka je več ni strah, saj del je, da bo se porimčil.
K njej stopivši, veli: »Zaklal te bodem, kobila!«
»Ti me zaklati ne smeš,« mu zavrne, »kajti si Rimljan!«
»Rimljan bil ali ne bil, zaklati te vendarle mislim.«
Reče to volk in strah in trepet prevzame kobilo,
pa se le vendar zave in, dobivši besede, mu reče:
»Ljubi moj volk, veš kaj, ker že biti ne more drugače,
da me le bodeš zaklal, počakaj nekoliko vendar,
da se kaj odebelim in postanem tolstomesnata.
Zdaj so me same kosti in rebra mi lahko sešteješ;
moje meso, tak pusto, ne bo, le verjemi, okusno.«
Volk se ukaniti da in gre, zapustivši kobilo,
obetajoč, da pride nazaj, ko se kaj mu otolsti.

Žene in tira ga glad na plan, kjer pustil je kozla.
Kozel je res spet tam, ali volka se več ne ustraši.
Al ko mu volk zagolči: »Zravnaj se in spravi se dalje,
jarec, tvoj čas je minil, na smrt se mi zdajci pripravi,
zdaj, zdaj bom te zaklal,« polasti se ga grozno drhtenje,
strah mu prešine kosti, po hrbtu mu lazijo mravlje,
vendar zbere si um in reče mu tak trepetaje:
»Ti me klati ne smeš, to se Rimljanu ne spodobi.
Spomni se vsaj, da nisi več volk, da klal in mesaril
trume bi ubogih živali! Pomisli, da Rimljan si, Rimljan!«
»Rimljan bil ali ne bil, kaj mar, zakoljem te vendar.«
Reče to volk, pomen teh besed prestraši bradača.
Misli si: to ne bo nič, ne dam se klati, in reče:
»Veš kaj, ljubi moj volk, nikar me zdaj še ne kolji!
Lej me, mršav sem, suh, da skozi me videti moreš,
slab ti obed bo moje meso, tak pusto in trdo,
škoda bi bilo ti zob in želodec si lahko pokvariš,
čakaj, da odebelim, saj lahko prideš pozneje.«
Spet oslepari se volk in lakoti vkljub mu zanese.

Dalje hiti in pride do tam, kjer pustil je svinjo.
Ta se ne meni za to, da se volk ji znovega bliža;
Ali pozve iz njegovih besed, da žuga nevarnost.

Tak se ustraši, da strah ji dvigne na hrbtu ščetine,
in nehote pritira si zdih in stok ji uide,
komaj se reva zave, da volku zakruli besede:
»Ali bi bil ti bedak, če zaklal bi me, mršavo svinjo!
Vreden je nekaj špeh; al zdaj ni špeha na meni.
Kaj ti bode ta mast, ta malenkost masti se ne spleča,
komaj dobil boš toliko s krač, da je vredno za usta.
To mi verjemi, da boš se jezil, če mene zakolješ.
Glodal kosti le vendar ne boš, nikoli te to ne nasiti.
Bolj bo pametna ta, da počakaš nekoliko časa,
da se kaj odebelim in dobim kaj špeha in sala.
Pridi le slej, obljudim, ne boš se kesal odložitve.«
Volk je verjel in spet se je dal opehariti svinji,
šel je od nje, govoreč: »Golčiš prav pametno, svinja,
dobro se redi tačas in pripravi mi tolste slanine,
ko se povrnem nazaj. Bodi zdrava in dobro ti tekni!«

Mine nekoliko dni pa se spet povrne h kobili.
Ona zboji se na moč, al vendar ji pride na misel,
kak bi dobila nasvet, da bi z njim opeharila volka.
Preden jo ogovori, že volku tako beseduje:
»Vidiš moj volk, da je prav, da si prej me poslušal,
da si počakal ta čas; lej, zdaj sem lepo debela,
jedel boš dobro meso, boš videl, ko me zakolješ.
Preden umrem, še nekaj želim, kar vem, da dovoliš.
Dal me je moj gospodar nedavno podkovati znova
in kovaču velel na kopita mi leta je vžgati.
Kaj je namerjal, ne vem: ljudje so muhaste glave.
Nogo povzdignem, poglej na kopitu napisano starost,
da boš videl in znal, kdaj staro zaklal si kobilo.
To ni vsakaka stvar in ponašati bodeš se mogel,
kadar do bratov dospeš, ker nihče ne bo se ti bahal,
koliko staro žival je zaklal; to vredno je nekaj.«
Prav govoriš,« volk reče na to. »Povzdigni nožuro,
da bom letnice bral in pozvedel, koliko si stara,
da volkovom povem, vrnivši se v bratovsko družbo.«
Kamen težak odvale od srca besede kobili,
ker se je dal opehariti volk, in zadnjo desnico
dvigne navzgor in – lop! Ga udari po buči s kopitom,

jojme! da koj se zvali in stegne vse štiri od sebe,
 toliko, da je še živ. Al preden se buča zaceli,
 prejde nekoliko dni. Al kadar znova okreva,
 žene po mesu ga sla in napoti se k svinji na pašo.
 Zatrepete, ko naznani oko ji volkovo bližo.
 Brž se povrne zavest. Življenje pustiti je težko!
 Misli si: Veš kaj? Daj goljufati ga znova poskusi,
 dvakrat se že ti je vdal, poskusimo, v tretje gre rado.
 Preden še reče kaj volk, že svinja začne govoriti:
 »Al si modrih možgan, preljubi moj volk, da natanko
 čas si prerajtati znal, kdaj bom se dobro zredila,
 da sem dobila že špeh in dobro prejela slanino.
 Storil si prav, da si tistega dne me modro poslušal,
 da si počakal do zdaj in nisi me mršave snedel.
 Danes ti bo, boš videl, na pol vse boljše dišalo.
 Dober je bil moj nasvet in kdor moder je, sluša ga vselej.
 Vem, da me boš zaklal, braniti se nič ne pomaga.
 Nekaj te še prositi imam, to boš mi dovolil,
 vem, da si blag. Lej, dokaj imam prijateljev, žlahte,
 če me ne bode domov, žalovali bodo za mano,
 in da zastonj ne bodo v skrbeh, kaj neki je z mano,
 zgrabi me ti za uho, da zacvilim in znamenje dam jim.«
 Zgrabi jo brž za uhov in svinja se dere na vso moč,
 Glas ušesa gluši, gluši tak samega volka,
 da ti je slep na drhal prašičev in svinj, ki na pomoč
 z bližje hite; zaslišale klic so, ki zval je: Pomagajte!
 Reveža strgajo skor, ves šantav komaj uteče.
 Bežal je v gozd in kri, ki iz ran mu je scurkoma lila,
 delala sled je za njim krvavega, bridkega bega.

Čas je najboljši zdravnik, zaceli on vsakršne rane.
 Volk se ti brž skoleha in zdrav pozabi nesreče.
 Pride mu kozel na um, ravna se hipoma k njemu,
 vleče ga stari nagon do mesarjenja revne živali;
 prav govori pregovor, rekoč, da navada propada.
 Kozel se ve se zboji ga na moč, ko ga vidi od daleč.
 »Šembrana stvar!« govori sam s sabo, »zdaj bo pa teža.
 Kaj bi tajil? Ne diši mi še smrt, če me ravno ne straši,
 vendar bi živel še rad, da bi to in ono dovršil.

Skušnja velja, morbiti dobó se še kaka nastava,
 da se ulovi, in kasneje, obljubim, me nikdar ne najde.«
 Volk se približa; da on bi začel govoriti, ne čaka.
 Kdor se meni za čas, tudi čas se meni za njega.
 Misli si to in, storivši poklon, mu potuhnjeno reče:
 »Bistri ta um! Da bi jaz ga imel, zanj dal bi ne vem kaj.
 Kako si natanko zadel, da me tista minila je slokost,
 ravno sem odebelel in ...« – »Molči!« mu volk zarentači,
 tek besedi ustavivši, srdit govori mu razkačen.
 »Ti bi me rad goljufal, priliznjena brada kozlovska,
 ves svet je goljuf, goljufijo je treba poznati!
 Da bi za njo ne bili v skrbeh prijatljji in žlahta,
 dal sem rilcu, da smel je naznaniti žlahtnikom svojim,
 kaj se zgodi ž njim; al rilec jih skliče na pomoč.
 Misliš, da tak sem bedak, da tebe popadem za brado?
 Tega ne mislim nikar, mar misliš, da šleva sem taka?«
 Jarcu besede te strah odženo. »Zdaj,« reče sam s sabo,
 »smo pa na konju. Volkač, si že ujet, ne uideš mi nikdar,
 Sam si se ujel, ne boš ga mesa ti mojega zobal.
 Če te ne goljufam, premenim naj koj se v ne vem kaj.«
 Misli si to in na um mu pride zvijača pa reče:
 »Ljubi moj volk! Sam veš, da umeten zvijače ni kozel,
 da je katerega že goljufal, le nisi še slišal,
 nisi ne slišal ne bral, saj nismo lisičjega roda.
 Res, da brado za kras in nakit in za znamnje modrosti
 ima nekoliko ljudi, al pamet tistih bradačev
 krajša je sploh od bradnih kocin, to je vsakemu znano.
 Škode ti jaz ne želim, al ker se mi smrt približuje,
 rad bi poslednji ti čas kaj dobrega storil za hudo,
 ktero poprej sem storil, živeč v nečistem življenju.
 Brat se je meni rodil, ki je živel enako nečisto.
 Precej ondod se pase. Sit tudi on je svoje hudobe,
 z mano umret želi, da se mukam ogne življenja.
 Stopi ti sred te njive pa rep povzdigni na višek,
 eden od spred in eden od zad v te pojdeva z bratom,
 ker tak boš dalj sit, se enkrat najedši za dvakrat.«
 Volk požrešni ni čul od zadnjih druge besede,
 da en obed, veljaven za dva, obenem dobil bo.
 Je li mogoče al ni, kar pravil je jarec, ne misli.

Kar mu je rekel, stori, sred njive stopivši, povzdigne
k nebu svoj rep in drži ga molče netrudoma kvišku.
Prideta jarca in – trk! zaletita se v njega na vso moč,
eden od spred in eden od zad, da se hipoma zgrudi –
komaj je živ in s težo jo v gozd polomljeno plazi.

»To je pa vendar preveč, da sem tolikokrat osleparjen,
ni se mi, kar sem živ, še taka nikoli godila,
bilo je v zadnje tokrat, saj menim, da nisem ob um še.
Prva žival, ki dobim jo, ne bo se mi zmuznila nikdar.«

To govoreč, šanta, se plazeč po trnovem logu,
poln bolečin, boli ga glava na moč in možgane
suče mu nekaj okrog, da vrti se mu zemlja in drevje,
tudi drugod po životu kosti ga bole nepretrpno.

Tako plaze potujoč petelina zagleda pod brezo.

»Ti me pa ukanil ne boš, ker s parklji držim te dovoljno.«

»Bom te,« mu reče kokot, »in zakaj da bi tebe ne mogel,
tega ne vem, ti nesiti žeruh, ki sem vendar lisico,
najmodrejšo žival, opeharil, ki vas je volkove
tolikokrat vodila za nos.« Volk čudi se temu.

»Ti si lisici ušel? Kak vendar se to je godilo?

Preden požrem te, še to mi povej!« Govori mu petelin:

»Bilo je onega dne, ko sem šel k sosedovim kuram.

Pride lisjak pa me vpraša, rekoč: 'Hoj, kam petelinček?'

'Kam? Ti bedak, k sosedovim v vas, v vas k jarčici mladi,
ki jo je sosed te dni prinesel iz bele Ljubljane.

Ni ti je daleč okrog tak lepe in zale kokoške,

krasi jo živa mladost in lepša je taka lepota,

da ti jo vsaka kokoš, ki so nje tovarišice in družje,
gleda po strani srepo, češ, ti pritepenka nevgodna,

da bi te snedel kragulj al vrat ti zavila lisica,

preden prinesla te k nam je kriva sovražna usoda.

Komaj izlezla iz lupin, nam že peteline spodriva,

vsak že za njo obrača oči, preziraje nas druge,

nosi pokonci greben in šopiri se ves po gosposko,

moško kot mlad oficir zakrivljeno sablico suče

in skaklja poln sladkih besed kot kak gospodičič

krog pritepenke, da skli kokoši, to videti, v srce.'«

Volka besede te vžgo, zaželi po slavi enaki,

Sline se mu pocede, al ne po kokotovem mesu,
in samoljub, ki je bil, ga mikavne prevzamejo misli:
»Rimljan, sem rekel, da bom. Že dolgo je, kar sem od doma,
pa se vrnivši domov bom moško vrtil po gosposko.
Kar je mladih volkulj, vse gledale bodo za mano.
In volčice to kaj pojezi, da obrnil od njih sem mladenke.
To ti bo« ... Smuk! Odleti na drevo mu petelin,
kikiriki! jo zapoje na glas in se volku nasmeja.
Volk ves v misli vtopljen, je pozabil ga držati trdo,
parklje odpre nevedoč in petelin, to spoznavši, beži!
Smukne na hrast in golči: »Volk, al sem te ukanil?
Vidiš ga, kakšen bedak si le ti! Mar pravil ti nisem,
da te prevaril le bom, pa mi nisi verjel na besede!
Nisi mene dobil, ki si mislil me že za pečenko,
ino povesti ne veš, ki si želel jo zvedeti vendar,
kako sem lisico navil, ki modrejša od tebe je stokrat.
Tudi zdaj ne povem; če pa mika te zvedeti vendar,
pojdi, naj ti pove jo čbelar, ker njemu sem bil jo
že naznanil takrat, ko roj ogrebal je peti.
Vendar ne misli nikar, da drugače ne bil bi te mogel;
še znam dosti zvijač, da take prevarim neumce!«
Tak se jezichi kokot in pripravlja ga v sram in sramoto,
skače z drevesa naprej na drevo in od veje do veje.

Volk goljufan zabrne oko po strani na njega,
jezen pobere se v gozd, govoreč sam sebi besede:
»Oče moj Rimljan ni bil, pa živil se vendar je dobro,
tudi ni bil fiškal, da prebiral bi pose kobilam,
merjevec tudi ni bil, da bi kozlom njive premerjal,
tudi ni bil muzikaš, da bi godel prašičem in svinjam,
pa se je dobro živil in doživel do starosti lepe.
Naj pa nikar še jaz ne bom, že prav mi je bilo.
Al ne jeze me še nič vse moje peklate nezgode,
to me jezi in le-to mi je žal, da me tamle na hrastu
ta potepuh je goljfal, ki ni vreden, da volk ga pogleda.
Lepa je ta, moj volk! Zdaj drugega nič ne zaslužim,
kakor da lopi me kdo spod tegale hrasta s sekiro
tak po črepinji, da koj se zvalim in nikdar ne vstanem.«
Komaj to izgovori, že udari kmetavs ga po buči,

da se zvali in zgrezne na tla s prebito črepinjo.
Komaj imel je še čas, da izustil je tele besede:
»Ta je pa lepa, da zdaj še s seboj se ne sme govoriti!
Daleč dognal si jo, svet! Morbiti da enkrat še pride,
da bo misliti greh« ... in smrt mu prestriže besedo.

Zdaj je Rimljana konec, ki dal ti je ukov en lonec;
komur pa to ni dovolj, kdor hoče še večjo natančnost,
pride naj k meni, povem mu znovega stvarico vsako,
ker na lesniki tiče sem gledal umirati volka,
videl tedaj sem nezgodo, ki volk jo je moral trpeti.
Ker me pa silil je smeh in sem volku privoščil nesrečo,
kazni me hipoma Bog. Prilomasti do mene medved,
spleza na moje drevo, da je mene ugledal, si mislim.
Kak me lomil je strah, kak so se mi hlačice tresle!
Klical sem božjo pomoč in Bog mi je tudi pomagal.
Pride do mene trdo, pomoli zdaj tace kosmato,
z veje utrga si sad, pomoli mi lesniko pred usta.
Mislim, da meni moli, in od straha zavpijem mu: »Nočem!«
Medved se zgane in – resk! zašumi jo po vejah na zemljo.
Ni kosmatin me videl, prikrit sem tičal med perjem,
proti svetlobi drže je gledal sad, če je dober.
Padel je. Jaz pa vesel sem splezal z drevesa na zemljo,
šel sem domov in še zdaj pred očmi si vidim medveda,
kak drži mi pod nos in trpko ponuja lesniko.

Vuk Rimljan, ATU 122A+47B+122F

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Novice 14/65 (13. 8. 1856), str. 261–262; priredba: Valjavec / Popit 2002, str. 294–295.

Volk noče več živeti tako roparsko, zato se odpravi v Rim. Spotoma sreča prasico, kozla in kobilu, vsem prizanese. Čez dva dni se lačen odloči, da se bo vrnil. Sreča iste živali, jih hoče zaklati, a vse ga pregovore, da se morajo še zrediti. Čez čas se ponovno vrne: tokrat ga kobila udari s kopitom, ko išče letnico, ki naj bi bila zapisana na kopitu; svinja prikliče s cviljenjem druge prasce, da ga okoljejo; jarec pa mu svetuje, naj se postavi na sredo travnika z dvignjenim repom, nakar se z drugim kozlom

zaženeta v volka, da ostane komaj še živ. V gozdu mu odleti petelin, ki ga raztrese s svojim govoričenjem. Nazadnje pa ga še človek s sekiro ubije.

Prepis je pod pravljječnim tipom ATU 122A.

Wuk / Volk šel po luči v Črni potok in poginil, ATU 122G+122F

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Povedali: Juljana Klitova / Giuliana Najda in Marija Varístawa / Maria Micelli.

Posnel: Milko Matičetov, 26. 2. 1966, Arhiv ISN ZRC SAZU: T 30-B, R 9/253.

Objava: Matičetov 1973, str. 108–111, št. 30.

Lačen volk se je odpravil po smrekova drva. Zagleda lisico, ki je umivala tri mladiče pri potoku, in hoče požreti enega. Lisica mu reče, naj se malo uleže, da bo ona medtem umila mladiče. Ko se zbudi, ni bilo več lisic. Nato zagleda jagnje, ki mu pravi, naj še malo počaka, da se naje, in tudi jagnje mu medtem uide. Zagleda kozlička in tudi ta prosi, naj ga pusti, da se bo še malo najedel, toda ko volk zaspi, tudi kozliček pobegne. Zdaj zagleda moža, ki pase tele in osla, in zahteva od njega tele. Mož Teleloj mu reče, da je šele pripeljal živali, zato naj ju malo pusti, da se napaseta. Volk zaspi, medtem mu pobegnejo. Zdaj se volk z drvmi vrne domov in lačen zaspi.

B: Ker drugi dan ni vstal, so šli bližnji pogledat, kaj se je zgodilo, in so ga našli mrtevga. Namesto da bi zvonili, so pritrkavali, kot da je praznik. Lisica, pes, mačka in zajec so ga nesli k pogrebu. Pri Čoku so naredili velik obed.

Prepis je pod pravljječnim tipom ATU 122G.

ATU 122G »Umij me, preden me poješ« / »Wash me before Eating«

Volk hoče pojesti ovco (pujsa, kozo, lisico), a ta mu svetuje, naj jo prej umije oz. naj počaka, da bo prej umila svoje mladiče. Volk pristane in medtem zaspi, tako da mu plen pobegne.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 447, num. 134).

Volk je šel po luči v Črni potok in poginil

Povedali Juljana Klitova / Giuliana Najda in Marija Varístawa / Maria Micelli, posnel Milko Matičetov, 26. 2. 1966, Bila / San Giorgio, Rezija, ATU 122G+122F

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 30-B, R 9/253.

Objava: Matičetov 1973, str. 108–111, št. 30.

A

Volk je rekel, da Na potoku ni moč niti zanetiti ognja.

Pravi: »Kaj ko bi se vzdignil in šel po luči (suha smrekova drva) v Črni potok?«

Se je vzdignil in šel zgodaj zjutraj, ne da bi kaj zaužil in ne da bi kaj vzela s sabo. Je bil hudo lačen, zverina grda, in ko je šel nazaj od tam, kjer je delal luči, je prišel do potoka in tam zraven, kjer smo mi v planini. Pa vidi tam lisico, kako umiva tri mladiče pri potoku.

»Ooo,« pravi, »že brez tega,« pravi, »sem lačen! Zdaj,« pravi, »ti mi moraš dati eno lisičico, ker sem strašno lačen, če ne, ne pridem do doma!«

Je rekla: »Ja! Le malo lezite tu, medtem jih bom jaz lepo umila, vi pa tu počakajte!«

Volk je bil tako truden in lačen – to je bilo že popoldne – je zaspal. Lisica z malimi jo je ucvrla čez Trtico, kakor se pravi tistemu kraju.

Se je zbudil volk, presneto, ni bilo ne lisice ne mladičev!

»Ha, mi jo je zagodla!«

Si je moral spet naložiti luči, je šel in prišel dol h Križu, kar bi bilo toliko kot od tu do Robide.

Vidi lepo jagenjce, ki se pase v travi.

»Šment!« pravi, »vsaj tebe bom zdaj snedel!« pravi, »ker me tako daje lakota!« pravi.

»Lisica mi jo je zagodla, ampak,« pravi, »tebe bom snedel!«

»Dobro,« je reklo, pravi, »počakajte samo malo, jaz sem hudo lačno,« je reklo jagenjce, »in ko se bom malo najedlo, tedaj me boš ti snedel!«

Volk se je zleknil po tleh, je zaspal. Jagenjce, ko je to videlo, da je volk zaspal, jo je ucvrlo gor po Moreševem in daleč, daleč gor po Lazu.

Volk se je zbudil, joj, je bil tako lačen! Na, spet so mu jo zagodli. Hej, je sklenil, da ne bo zaspal več.

Spet se je vzdignil in šel. Je prišel na Kulk, in ko je prišel na Kulk, kjer ima Marica Santina planino, je bilo tam vse v rožicah tedaj. Volk je videl lepega kozlička, ki se je pasel.

»Oo,« pravi, »vsaj ti mi ne ubežiš!« je rekel. »Zdaj te bom jaz pojedel!« pravi.

Je rekel: »Jaz sem tako lačen, kaj boš jedel, ko imam same kosti! Naj se vsaj malo najem teh rožic, počakaj malo, in potem me boš snedel!«

Volk je legel dol in v hipu ga je zmanjkalo. Je bil truden in je zaspal. Kozlič jo je ucvril po Lazu gor, je šel ko strela, ko je videl, da spi.

Volk se je zbudil – nič!

»Ojme!« je rekel, »že trije! Že trije so mi jo zagodli!«

Tedaj je moral iti spet ob svojem na pot, saj je bilo že pozno, to je bilo okoli štirih, petih zvečer. Šmenta, je prebredel vodo tam zdolaj pri mlinu in šel zmerom bolj na sem in navzgor, je prišel gor Pod robido, tamle noter, kjer je travnik.

Vidi, da Teleloj pase, je imel osla in tele. Volk je kar tam na cesti vrgel luči, pravi:

»Zdaj,« pravi, »ti mi moraš dati to tele! Če ne, jaz ne pridem gor do doma, ker sem preveč lačen!« pravi. »So mi jo zagodli, ampak ti mi je ne boš!«

»Ampak,« pravi Teleloj, »jaz sem prignal ven prav zdaj,« pravi, »pusti mi tele, naj se vsaj malce napase!« je rekel. »Kaj boš jedel, ko še črevesja nima!«

Dobro, volk na koncu svojih moči je legel dol. Ko je Teleloj videl, da ga je zmanjkalo, jo je ucvril s teletom in oslom gor domov.

Volk se je zbudil. In ko se je zbudil, je videl, da mu jo je tudi ta zagodel.

Ni imel niti toliko moči, da bi si naložil luči, in je komaj prišel domov. Je bila že noč in se je vrgel dol kar tako, ne da bi kaj jedel, in je zaspal.

Juljana Klitova

B

Drugi dan, ko ni bilo videti, da bi vstal, so se njegovi bližnji vpraševali:

»Kje neki je volk, kje neki je volk?«

S težavo so odprli duri, pa videli in brž razglasili, da je volk umrl. Namesto da bi zvonili z velikim zvonom, kakor je navada, so začeli pritrkavati, češ da: Volk je šel!

Tedaj, ljudje so se vpraševali:

»Kakšen praznik pa je, da pritrkavajo?«

»Menda je umrl boter volk!«

»Kaj res? Pa to bi bilo treba dati na velik zvon!«

»Ah, je že tako pomemben dogodek in so ukazali, da je treba pritrkavati!«

»Skratka,« so rekli ljudje, »to je moral biti kak imenitnik, ga bo treba iti gledat!«

In konec, so šli, so videli tam majhno, majhno, majhno bajtico, so komaj videli noter, kjer so ga imeli na deski. Zraven so mu dali vršiček vrbe, da ga je bilo moč pokropiti, in rože vse naokoli, da je bil lepo napravljen.

Zvečer, ko je čas za varovanje, so se zbrali in ga povarovali. So skuhali in razdelili tudi malo juhice, močnato juho, da bi jih okrepila. Po polnoči pa so skuhali še kotel krompirja in repe. In tako so tedaj prebili noč.

Potem so šli iskat te, ki naj bi ga nesli pokopat. Lisico, psa – štirje so bili potrebni – pa še mačko in zajca. So si pripeli trakove, črne robce, in zadaj so šle rusice (mravlje) in druge majhne živalce. So tako jokali: »Ubogi volk!«

Tedaj so šli in pri Čeku naredili obed. Jih je bilo dosti, so ubili tele in povabili ljudi in so dali tudi meni nekaj piti. Pa ker jaz nisem za pijačo, sem pila prav malo.

Marija Varístawa

ATU 123 Volk in kozlički / The Wolf and the Kids

Preoblečeni volk požre kozličke, ki so sami doma. Stara koza volku prereže trebuh in jih reši.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 529, num. 572); dokumentirala v 12. stoletju Marie de France: Ésope (num. 89); Grimm 5; Dähnhardt IV/1912, 277; BP I, 37–42; Tomkowiak / Marzolph 1996 II, 27–30; EM: Wolf und Geißlein.

Mama Beka

Zapisala Giulia Sandrin, Poljane na Krasu / Marcottini, Italija, 11. 12. 2001, ATU 123

Objava: Sandrin 2010, str. 17–21.

Je bla an buot adna mama Beka. Je imjəla piət bekici, piət tərka j jih je imjəla. Anu an dan je rekla:

»Pošlušte, otruo ci, jest gran u butjəgu, imən zə kupit cukər, imən zə kupit uəlje, imən zə kupit usje (vse).«

Tiste bekice, znaš, kəkuə su sə klicəle? Adna je bla Metka, anda jə bla Siuka, adna jə bla Plauka, adna jə bla ... Milica. Alora je šla u butjəgu ta mama.

»Otroci,« je rekla, »bə dte pridni, nje uodprit vouku!«

»Ja, mama, ma kəšən je vouk?«

»Vouk ima čərne nuoge, nima biəl ih nuog, nje mu uoprit!«

»Ah bon, ne uoprəmo!«

Mama je šla. Təkuəlje, kar nənkrət, s slišəli: tok, tok!

»Kduə je?«

»Mama Beka!«

»Ti nisi mama Beka, ti si vouk. Mama Beka nima tak glas!«

Puole je tjeku pruoč, tjeku, tjeku, ta vouk. Prije nəzaj.

Tok, tok!

»Kduə je?«

»Mama Beka!«

»Pokaži nuoge!« Je pokazou nuoge.

»Ti nisi mama Beka, mama Beka ima biəle nuogə!«

Je nazaj tjeku pruoč, an je tjeku, tjeku, tjeku u malin, kə miəl jəju muəku. An je skuo-ču nuətər u muəku an je jəmu biəle nuoge. Prije nəzaj, an nəzaj: tok tok!

»Kduə je?«

»Mama Beka!«

»Pokaži nuoge!« Je pokazou nuoge an je jəmu biəle nuoge; su mu uodpərle. Jəžuš,

kəkuə su juəkəle: je bil vouk! Adna se je skrila pəd mizu, adna pəd divan, adna pəd ognjišče. Use su sə poskrile. Anu Metka – znaš kan je šla Metka, kə je bla ta mičkina? – nuətər u uru. U uru sə je skrila, u taku veliku, veliku uru, kə su imjəli an buot u kəntuənəh. Alora, kər jih je usje pojou, je šou ləpuə ležət u vrt. Puole prijē mama: »Otroci! Otroci! Kjiə ste? Otruoci! Otruoci!«

Pride u hišu: Usje rəzvərženo, usje rəzbito, otruək nikjər. An puolə prijē Metka: »Mama, mama! Je biu vouk!«

»Ja, ma zəkaj ste mu uodprle!«

»Ja, mama, ma je jemu biəle nuoge!«

»Bon muči, Metka, muči. Pejdi,« je rjekla, »z manu. Uzami škarje, uzami jeglu, an uzami špagu!« Anu su šli u vrt, anu je spal pəd nu dərvo u siənci. Kəkuə je dərnjohou.

»A-ghrrr a-ghrrr,« je dərnjohou.

»Muči,« je rjekla mama Beka, »pejdi, dej mi škarje!«

Je šla anu pəriəzəla bučək, təkua, mu je pəriəzəla: žik, žik, žik. Anu kaj je pəršlo uən? Bekice! »Mama, mama, mama!« Su blə strəšno sriəčnə.

»Tiho, tiho, də sə nə zbudi!« je rekla. »Bejšte puənj puno kamnja an pərnjeste mi sjen!«

An sə pərnjēsli kamnje, uona mu je nəpunla nuətər u triəbuh, anu puole nəzaj: nuətər-uən, je diələla, nuətər-uən, təkua je cukəla tistu jəglu. Je blo tərdo zə šivət. Anu puole, kər su təkua zəšile, su sə skrila.

Anu uondər blizu tistə, kamər je spau vouk, je bla na taka dolina, kə nuətre je adna luža. Alora puole vouk se je zbudo. »Ojej-jej, kəkua me boli triəbuh! Ojej-jej, kəkua me boli triəbuh! Ma sej sə ble təkua duobre tiste bekice! Oh, kəkua me boli triəbuh! Ma sən žajən!« je rjeku puolje. An grjiə počasi, počasi, də pejde u tistu lužu pit uodu. Kar prijē, də se prepogne duol. Štr-bunk! je nərdu. An je padu nuotər u uodu.

Anu puole bekice su sə primle ən puojəle:

»Ringa ringa raja, vuka več ni!«

Volk in Kosle, ATU 123, prevod Ezopove basni

Zps.: Urban Jarnik.

Objava: Jarnik 1814, str. 93.

Volk v apnenici, ATU 123

Zps.: Ivan Obalo.

Objava: Vedež 1849, str. 198.

Volk se hoče obeliti, da bi preslepil ovce.

Mlada koza in volk, ATU 123

Šolski prijatelj 1/1852, str. 13.

Koza gre na pašo in naroči hčerki, da ne sme nikomur odpreti. Oglasi se volk z milim glasom, toda kozica mu ne odpre, ker ve, da jo namerava požreti.

Koza in volk, ad ATU 123

Zps.: Bogumil.

Objava: Angeljček 20/7 (1. 7. 1912), str. 110–111.

Koza je vsako jutro odšla na delo, doma v gozdu pa pustila svoje sinčke kozličke. Volk jih s tankim glasom prevara, da mu odprejo vrata, nakar jih vse požre, razen enega, ki se je rešil v peč. Ko pride koza, začne jokati, volk pa jo tolaži in predlaga, da gresta na sprehod. Prideta do jame, kjer so razbojniki pekli jagnje. Koza predlaga volku, da preskočita jamo, in volk pade noter ter umre v ognju, ker so ogorki še tleli. Koza se vrne in neguje edinčka, ki ji je še ostal.

Lisica in volk, ATU 8*+ad 123+34+30

Kraj: Medžimurje.

Zps.: Lea Fatur.

Objava: Angeljček 36/8 (april 1927/28), str. 113–116.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 8*.

ATU 124 Volk in trije pujski / Blowing the House In

A: Goska si sezida hiško iz perja, pujsek pa kamnito. Volk odpihne goski hiško in jo poje; ne more pa odpihniti hiške pujsku, zato mu predlaga, da bi šla krast jabolka. Pujsek pride prej, tako da ga volk ne more pojesti. Nazadnje skuša volk splezati v hiško skozi dimnik. Pade na ognjišče in zgori ali se skuha v vreli vodi.

B: Trije pujski si zidajo hišico, eden iz slame, drugi iz lesa, tretji iz opek. Ponoči pride volk in podere hišico prvemu in drugemu, zidane hišice pa volk ne more razbiti.

Literatura: BP I, 40, EM: Wolf im Schornstein.

Tri račke

Zapisal Boris Čok, Lokev pri Divači, ad ATU 124

Objava: Čok 2012, str. 63.

Pri Škabarjevih v Lokvi so imeli tri račke. Živele so v hramu in le občasno so jih spustili, da so se pasle po borjaču. Nekega dne se najstarejša račka spomni in reče: »Ali ne bi zbežale in odšle k Škibinom? Tam je zelo lepa sončna travica in napasle bi se do sitega!«

Drugi dve se takoj strinjata in skrivoma zbežijo z borjača po vasi. Odtacale so še naprej, ali pri konfinu* jih zajame noč. Niso vedele, kje bi prenočile, pa se spomni prva račka: »Jaz bom perje osula in si naredila iz njega hišico!«

Druga reče: »Tudi jaz to znam narediti, takoj bom to storila!«

Obe rački si osujeta perje in si zgradita iz njega toplo hiško. Najmlajša pa tega ni znala narediti, zato je milo prosila ostali dve: »Vzemita me k sebi, zelo se bojim!«

Drugi dve zagagata: »Znajdi se, kot veš in znaš!«

Revica ni vedela, kaj storiti, pa se v sili skrrije pod brinov grm.

Ponoči pride volk in povoha pod grm, pa se zbode v smrček ob brinovih iglicah in jezno odide. Odtaca naprej in pride do najstarejše race in zarenči: »Odpri, če ne ti poderem hišico!«

Raca od strahu samo zagaga, volk pa podre hišico in pogoltne raco. Enako stori tudi s srednjo račko.

Najmlajša od groze silovito zagaga: »Na pomoč, na pomoč!«

Volk zbeži, zato pa priteče s faralom** v eni roki in s puško v drugi Škibinov lovec in reče rački: »Ne boj se, naredil ti bom varno hiško in ti se skrivj vanjo!«

Na hitro zbije majhno, ali trdno hiško iz plohov in zabije en velik žebelj navzven. Račka se skrrije v hiško, in ko lovec odide domov, se ponovno vrne volk. Jezno zarenči in zamahne s taco proti hišici, da bi prišel do račke. Nabode se na žebelj in strašno

zatuli. Tedaj priteče Škibinov lovec in volka ustrelj. Hitro vzame nož in mu razpara trebuh. Iz trebuha izvleče še živi, vendar oskubljeni raci. Najmlajša hitro pricaplja k njima in ju pokrije s perutnicama in veselo zagaga: »Da vaju ne bo zeblo!«
Drugi dve ji skesano odvrneta: »Nikoli več ne bova hudobni do tebe!« Tako je tudi bilo, ko so se vrnile domov.

*konfin – obcestni kamen (tukaj: grb grofov Petačev / Petazzi)

**faral – svetilka

ATU 125B* Osel navda leva s strahospoštovanjem / Contest between Donkey and Lion

Osel natvezi levu, da je on kralj. Premaga ga pri merjenju moči. Prestrašeni lev zbeži.

Lev, kralj živali

Zapisal Aleksander Korenini, Maribor, ATU 125B*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/56, 3.

Pripoveduje se še ena pripoved na to sorto, da sta se en oslo in lev prepirala, ker je kral. Eden reče: jaz sem, drugi pa: jaz sem, in tako nista vedla, ker be biv kral. No, ko sta se še en čas prepirala, reče lev, hajd, pojma skakat prek te vode, in pravi, ker bo prek skočo, tiste bo kral. Lev se močno zažene in je res prek vode skočo. In ko se je oslo zagnal, je mislo, da bo prek skočo, pa je pav na srede vode in se je malo skopav. Pokle, ko je vön pröšo, je reko lev, jaz sem kral, in oslo pa se je malo kislo držav in je pravo: ja, jaz bi tudi prek vode skočo, pa jaz sem eno ribo zagledav in sem jo hotev meti, pa sem moglev notri skočiti. No zdaj, pravi lev: ker bo pred prek tega brega pri-letav, tisti bo kral. Pa ti žiher greš po najbližjem pote, jaz pa po najdalšem. No, dobro, pravi oslo. Lev začne tako bežate, da je oslo mislo, da se bo vse tace polamav. Oslo se pa vleže faulast doli, glih tak de be biv mrtev, in ko je že biv lev na un kraj brega, je vido enga osla vöne pred mlinom state, kere je v mlin žito prneso, in tem on previ: ha, ka se že tö? No, letma midva nazaj, boma vidla, kdo bo pred na un kraj brega. No, dobro, pravo osel. Lev zopet leti z vsoj močjoj, in ko je pröšo na uno stran, je vido spet tega osla ležate. Zdaj pa je hoto oslo kral biti. Lev pa mu pravi: Še eni! Midva grema v to hosto in boma vidla, ker bo pred divjo zver dobiv. Lev beži in naenkrat je dobiv enega zejca. Osel pa se je le na tle vlego, glih tako, da bi mrtev biv. Na enkrat pride orel z lüfta nad osla, ker ga je že htev tračirate. Oslo pa se hitro obrne in ga je dobiv. Na to je priletav lev svojem zajcom in oslo je že jömo orla. Zdaj pravi lev k oslö, saj ja nimaš perötnice, da se to živav dobo. In tako je hoto pa le oslo kral bite. Zdaj pa je lev vse živalo povabiv in je reko, ker bo na bol močn, tiste bo kral, in vse živalo so ble cufridne. In lev je živalo matav ko nöč. Potem pa pride gorila in je levu reko: Jaz še te postim za krala, pa če jez čem, pa tüdi nise. In gorila ga praša, ker pa je od najih dveh bol močn. In je reko: ker bo pred eno drevo spipav. Gorila je samo drevo z dvemi rokami prejev in vön spipal ko nöč, lev pa še je tako dogo drevo okol vrtav, pa še zato ni nöč vön dobo. Potem je ostal lev kral.

In današni den se sliši, da je lev kral čez vse živali.

Osel, kralj zverin, ATU 125B*, literarna verzija – živalski ep

Kraj: Medžimurje.

Avtor: Matija Valjavec.

Objava: Novice (9. in 13. maj 1857), str. 37–38; ponatisa: Valjavec 1922, str. 85–91; Valjavec / Smolej 1951.

Osel z zvijačo v tekmovanju uspe preslepiti leva, da je on kralj živali. Pozneje lev in volk osla od daleč opazujeta, lev se prestraši, zbeži in povleče za seboj še volka, ki mu je bil privezan za rep.

Osel, kralj vse zverine, ATU 125B*

Kraj: Varaždin in okolica.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1958, str. 278–279, št. 66; ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 302–303, št. 142: Osel, kralj vseh živali.

**ATU 127A* Volk prigovarja kozi, naj se spusti s pečine / The Wolf Induces
Goat to Come down from Cliff and Devours it**

Volk nagovarja kozo, naj pride s pečine. Ko koza pride, jo volk požre. (Včasih koza noče priti).

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 451, num. 157).

Koza in lev

Kosi 1894, ATU 127A*

Objava: Vrtec 1/1871, str. 139: Lev in koza; ponatis: Kosi 1894, str. 85–86: Koza in lev.

Na strmi pečini je stala koza in gledala v dolino. Lev jo vidi in ji reče: »Ljuba moja, pojdi tukaj-le doli na lepo zeleno trato. Tukaj rasto najboljše trave in najsočnejša zelišča, a tam gori je zgolj pesek in kamenje, pa bodeš morala poginiti od gladu.«
»Prav lepo te zahvaljam za ponudbo,« reče koza, dobro vedoča, kaj namerja lev.
»Tebi je le za moje meso, a do mojega gladu ti je malo. Tukaj gori sem varna tvojega žrela, ko bi pa šla doli k tebi, kmalu bi bilo po meni.«
Vsakomur nikar ne zaupaj!

ATU 130 Popotne živali prenočujejo (Bremenski muzikanti) / The Animals in Night Quarters (Bremen Town Musicians / Die Bremer Stadtmusikanten)

Živali, ki so jih lastniki zavrgli, se odpravijo na pot. V gozdu zagledajo luč in pridejo do razsvetljene hiše. Da bi videle, kaj je notri, splezajo druga drugi na hrbet, nato pa s tuljenjem prestrašijo razbojnike. Ko se eden od razbojnikov vrne, da bi videl, kdo jih je prepodil, ga živali, skrite po različnih koncih hiše, napadejo oz. prestrašijo s svojim oglašanjem. Prim. ATU 210.

Literatura: Grimm 27; Aarne 1913; BP I, 237–259; Krohn 1931, 31–37; Tomkowiak / Marzolph 1996, 44–47; EM: Tiere auf Wanderschaft.

Roparji in živali

Zapisal Mathias Vaupotič, Maribor, ATU 130

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/171,2.

Nek gospodar je mejo enega osla, ker mu je pomago delati. Dere pa je že stari grato, te pa mu je ni več šteje dati nič jesti pa nič piti. Prle tak dolgo, dokič je lahko delo, mu je bilo dobro, zdaj pa, dere je že stari grato, zdaj pa je ni nič več dobjo in ter je mogo oditi si po svetu dalje živeža iskat. In ko zdaj gre po poto, pride do enega mačka ter ga pita: »Kaj pa vam je, kaj ste tako žalostni tric?« In maček odgovori: »Kaj bi ne bil žalosten bijo, dozdej mi je pri moji gospodinji dobro bilo, da sem lahko miši lovijo, zdaj pa, da sem že stari in nemrem več miši loviti, zdaj pa me je gospodinja natirala in zdaj morem glad trpeti.« In osel pa reče: »Nič ne maraj, samo hodi zmejnoj po svetu za mozikaše, meni se je tudi tak zgodilo.« Resen greta dale in prideta do enega psa, ker je pri poti ležo in se je joko, in onedva, ki sta proti njemu, ga pitata: »Ka pa ti je, kaj si tak jako žalosten in se tak jokaš?« In pes njima odgovori: »Kaj nebi žalosten bijo, da dozdej, dokič sem hodjo z gospodarom na jak, mi je prav dobro bilo, zdaj pa da nemrem več zavcov loviti, ker sem že jako stari. Zdaj pa je gospodar reko proti gospodinji: Jaz pa bom našega psa zütra streljo, da je že zdaj stari in nemre nič več delati. In dere sem jaz to čüjo, sem se hitro od tiste hiže pobro, in zdaj pa sem lačen, da neman, kaj bi jo. In onedva, ko zaslišita psa, mu rečeta: »Le pojdi znama, nam se še bode prav dobro godilo.« In grejo dalje. Ne dolgo časa pridejo do kokota na nekem dvorišču, ker je jako nemilo popevo. Onedva pa ga pitata: »Kak pa si tako žalostno popevleš?« In on odgovori: »Kaj nebi bijo žalosten, da je küharca rekla, kaj me bode še gnes zaklala in zütra me bodo veli že na žüpi jeli.« »Oh, ti norec, ti,« reče osel, »kak si ti tumast. Hodi rajši znami in boš nam pomago igrati pa boš nekaj boljšega najšo kak smrt. Ti znaš dobro igrati in to bode te nekaj špasnega.« Kokoti se to dopadne

in oni so šli vsi štirje dalje. Zdaj, ko že dolgo časa grejo, pridejo do enega lesa, in ker je že noč gratala, rečejo vsi, da čejo vsi v lesi prenočiti. Osel in pes se vležeta pod eno veliko drevo, maček pa kokot pa greta gor na drevo in kokot tija na vrh dreva. Prle kak je kokot zaspo, še je šo gledat in je gleda na vse štiri strani vetrov. In dere je tak okoli gleda, zagledne nedaleč eno luč ter reče svojim tovaršom: »Jaz vidim eno lüč.« In osel pa reče: »Te le gor vstanmo in hodmo dale.« Da tüje slabo prenočišče. Pes pa reče: »Malo mesa in kosti, to meni tudi diši.« Ter grejo in pridejo do hiše, ki so raubari stanovali. Osel, ker je največji bijo, je sprednjimi nogami na okno stopjo in je notri gleda. Kokot pa reče: »Ka pa vidiš, ti sivi šiml?« »Jaz vidim na mizi piti in jesti in okoli mize pa raubari sedijo in prav dobro pijejo in jejo.« Kokot pa reče: »To bi nam tüdi šmekalo.« In zdaj premislüjejo, kak bi raubare vün s hiše spravili, in so tüdi znajšli. Osel se je spravil s svojimi prednjimi nogami na okno, pes pa je šo no oslov hrbet, na psa pa je mačka plezila in na mačko je zletjo kokot. Ko se je vse to zgodilo, te so začeli igrati. Osel je zijo, kaj je mogo, i, a, i, a. Pes pa je lajo, mačka pa je mijavkala in kokot pa je popevo kikiriki, kikiriki. Te pa vsi v hišo skočijo skoz okno, da so šajbe vse spotrli. Raubari se prestrašijo in so ne drügo mislili, da je prikazen prišla, ter v strašnem strahu odbežali v les. Te pa osel, kokot, pes in maček si k mizi seli ter so tako jako jeli tisto, kaj ovim ostalo, kak dabi že 4 tjedne nič nebi jeli. Dere so se najeli, so lüč vgasnoli ter so šli spat. Osel se vleže na gnoj, pes za vrata, mačka pa na ognjišče v pepel in kokot pa na nahiš. O polnoči, ker so raubari videli, da je tema in lüč v hiši več ne gori ter je vse tiho bilo in je vse pokojno bilo, reče hauptman enemu: »Idi in pogledi, kak je kaj pri hiši.« On gre in najde vse tiho. Gre v hišo in če lüč nažgati; vzeme šibico in ker so se mačkove oči tako zarečile, kak ogen tepaje kcoj prtisno. Maček pa mu skoči v lice in ga vsega odrapo. On se je strašno strašjo ter je štejo skoz vrata vün bežati, ali pes, ki je tü pri vratih ležo, je ga na nogi vjo, in še dere je pri gnoji mimo bežo, še ga je osel jako ritno; kokota pa so stotim hrüpom zbüdili, on pa te veselo zapopevle kikiriki. Tisti raubar pa je bejžo, kaj je mogo, k hauptmani nazaj in reče: »V hiši sedi ena strašna ženska, ta je me natokla in me je tüdi z dolgimi prstmi vsega odrapala; in za vrati stoji en moški, toti me je v nogo zbo; in na dvori pa leži nezarenska žival, ta je pa mene z lesenim patrčkom vudrula; in na strehi pa je sedjo rihtar, ta pa je zakričo: Doženti mi totoga kerla sen. In jaz sem vujšo. Od totoga časa pa so raubari ni več se vüpela v hišo in toti štirje mozikaši pa so ni šteli več oditi te se njim dobro godilo.

Kako so živali hotele za godce v Lemberg

Zapisala Manica Komanova, ATU 130

Objava: Kuret 1954, str. 19, št. 20. Zapisano po objavi Manice Komanove 1923.

Gospodar zapodi starega osla od hiše. Sivec potrtr premišljuje, kaj naj počne. Nazadnje se domisli: »Za godca pojdem v Lemberg. Moj glas je lep in močan, Lemberžanom pa je glasba všeč. Radi me bodo poslušali in mi tudi kaj vrgli, da se bom preživil.«

Tako krene osel proti Lembergu.

Spotoma sreča starega psa. Tudi tega je gospodar spodil. Ko zve osel za njegovo uso-do, ga pregovori, da si gresta skupaj kot godca v Lemberg kruha služit.

Ko nekaj časa hodita, srečata staro mačko. Tudi njej se je zgodilo kakor njima, zato se jima rada pridruži.

Naposled naletijo še na starega petelina, ki je moral pobegniti od doma, ker bi ga sicer zaklali. Še tega vzamejo v svojo sredo in jo mahajo dalje proti Lemberškemu trgu. Pod noč pridejo pred samotni, na pol podrt grad. Tu so se skrivali razbojniki. Tisti večer so bili vsi doma in so se pravkar mastno gostili.

Na oslovo besedo se ustopijo vse živali pod okno in – ena, dve! Zaženejo podoknico. Strašanskega hrupa se razbojniki tako ustrašijo, da zbežijo. Naši godci nič dosti ne čakajo. Brž vstopijo in vsak se po svoje imenitno pogosti, nato pa se spravi k počitku. Razbojniki so se ustavili šele daleč v gozdu. Ko so si oddahnili, sklenejo, da pojde eden izmed njih vendarle pogledat, kaj se v gradu godi.

Pride v grad, tiplje, išče, a ima smolo, da dregne po vrsti v speče godce. Toda vsaka žival si ga v temi tako hudo sposodi, da pobegne revež na vrat na nos nazaj v gozd. Tam ves upehan poroča tovarišem o strahovih, ki da gospodarijo v gradu. Tako razbojniki sklenejo, da si bodo poiskali skrivališče drugje.

Živalim pa je bilo v gradu všeč, premislile so si zastran Lemberga. Ostale so v gradu in v njem srečne in vesele preživele stare dni. Tako je bilo Lembergu ž njimi prizanešeno.

Kako so živali kaznovale sašina

Povedala Dragica Blaško leta 1971, Kozana, Goriška brda, ATU 130

Objava: Stres, Medvešček ... / Stanonik 2008, str. 16, št. 6.

Enkrat je bil en sašin (ropar) in je šel v neko hišo krast. Ko odpre vrata, zagleda na ognjišču ogel v pepelu. Šel je tja, da bi prižgal cigareto, a ga je opraskala mačka, ker je njene oči zamenjal za žareč ogel. Potlej je šel k mizi. Pod to mizo je bil pes, ki ga je ujedel. Potlej je hotel iti skozi vrata ven, pa ga je cebnil (brcnil) osel, ki je bil za vratmi. Ko se je znašel zunaj, je na strehi zapel petelin. Ves prestrašen je komaj utekel.

Ovca, lisica in volk, ATU 130+44, literarna verzija

Avtor: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1877, str. 121; Levstik 1931, str. 318; prirejena v: Kosi 1894, str. 28–29.

Kokotova četa, ATU 20D*+130

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 463, št. 60.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 20D*.

Pet godcev, ATU 130

Zps.: Fran Nedeljko (Prostoslav S. Sekolov).

Objava: Nedeljko 1889, str. 5–7, št. 1.

Pet godcev, ATU 130

Kraj: Zgornja Ščavnica pri Sveti Ani.

Zps.: Franc Senekovič, 1890.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 82–83, št. 6.

Vir: Arhiv Pokrajinskega muzeja Murska Sobota.

Mesar kupi vola in ga hoče zaklati; ko gre po nož, vol pobegne. Sreča psa, oslička, mačka in petelina, ki se mu pridružijo na poti. Ko se zmrači, zagledajo v bližnji grapi luč in se napotijo tja. V tej hiši pa so imeli razbojniki veselico in pojedino. Živali se dogovorijo, da gre vsaka k enemu oknu in začno skupaj peti. Roparji so se prestrašili in pobegnili, živali pa so se lotile pojedine. Nato gredo spat vsaka na svoj konec hiše. Ponoči pa so roparji poslali enega, da bi videl, kaj se dogaja. Živali ga vsaka s svojega počivališča tako prestrašijo, da je zbežal k pajdašem in jim povedal, da je ta sovražnik tako hud, da se ne da pregnati. Ko so roparji to slišali, so začeli bežati po hosti in še dandanes tam bežijo; živali pa so še dolgo živele v tistem kraju.

Kako se je godilo lisici, zajcu in mačku v vojaškem taboru, ad ATU 130

Zps.: S. Meglič.

Objava: Vrtec 37/2 (1. 2. 1907), str. 25–28.

Lisica, zajec in maček se odpravijo po svetu, da bi se preživeli. Pridejo v vojaški tabor, kjer se lisica udinja kot zdravnik (zdravi s poprovo meto), maček kot kuhar (pripravlja miši, ki jih ponoči nalovi) in zajec kot vojak (ropota na boben ter teče proti sovražniku). Dobro služijo, dokler jih ne odkrijejo in jih pretepane zapodijo iz tabora. Vrnejo se domov, in kadar jim kaj ni bilo po godu, so se spomnili žalostnega konca svojega službovanja pri vojakih.

Pripovedka o leंबरških godcih, ATU 130

Kraj: Vižmarje pri Ljubljani.

Pripovedovala: mati Manice Komanove.

Objava: Komanova 1923, str. 100–105.

Boter petelin in njegova zgodba, ATU 130

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Ivan Trinko.

Objava: Wagner 1931, str. 117–122; Bolhar 1952, str. 97–100; Bolhar 1959, str. 84–87; Bolhar 1964, str. 111–114; Bolhar 1975, str. 218–222.

Petelin in njegova tovaršija, ATU 130

Objava: Flere, Pravljice 1931, 159–161.

Štirje muzikanti, ATU 130

Objava: Slovenski gospodar 67/46–47 (15. 11. 1933), str. 12.

Osel, pes, maček in petelin, ki so jih nehvaležni gospodarji hoteli zaradi starosti ubiti, se odpravijo v mesto, da bi si zaslužili živež s petjem. Ko so iskali prenočišče v gozdu, so naleteli na roparje, ki so se gostili pri bogato obloženi mizi. Pripravili so jim koncert in jih pregnali. Zdaj so se živali naselile v hiši, se najedle in zaspale. Ponoči pride eden roparjev gledat, kdo jih je pregnal, začne iskati luč, a zagrabi za mačka, zadene ob psa, nato še osla in petelina. Opraskan, ogrizen in ves krvav zbeži iz hiše in poroča poglavarju, da so v hiši čarovnice. Odslej se roparji niso upali več v hišo, naši muzikanti pa so verjetno še sedaj tam.

Domače živali romajo v Rim, ad ATU 20D*+ad 130

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Metod Turnšek.

Objava: Turnšek 1954, str. 152–154.

Pet godcev, ATU 130

Kraj: Podgora, Poljanska dolina.

Zps.: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 102–103; angleški prevod: Kavčič 1969, str. 93–99: Five Musicians.

Tista od petelina, ad ATU 130

Kraj: Podbonesec v Benečiji.

Povedala: Ilde Chiabudini, ok. 1991.

Posnela: Raffaella Iussa.

Objava: Chiabudini / Iussa 1995, str. 32–33; Štefan 2011, str. 8–13.

Korajžen pes pa touvaji / Pogumen pes in tolovaji, ad ATU 130

Kraj: Beltinci, Prekmurje.

Povedal: Avgust Petek.

Zps.: Dušan Rešek.

Objava: Rešek / Stanonik 1995, str. 28–29, št. 6.

Pes zasliši tolovaje in začne močno lajati, toda gospodarja ne more zbuditi. Tiho se splazi do razbojnikov in sliši, da se menijo, da danes raje ne bi kradli, ker pes tako laja, pač pa prihodnjo nedeljo, ko gresta gospodar in gospodinja na božjo pot. Ko gospodarja odideta, pes skliče vse domače živali in jim naroči, naj konji v hlevu začnejo rezgetati, krave mukati, svinje v svinjaku pa naj grizejo in cvilijo; mačke naj v hiši skačejo na tolovaje in jih praskajo. Tako so tudi storili in razbojniki so zbežali, ne da bi kaj ukradli.

Touvaji / Tolovaji, ad ATU 130

Kraj: Beltinci, Prekmurje.

Povedal: Avgust Petek.

Zps.: Dušan Rešek.

Objava: Rešek / Stanonik 1995, str. 30–33, št. 7.

Mož in žena, ki sta živela sama z gluhim hlapcem, sta se po napornem delovnem letu odločila, da bosta na zimo šla na kratek dopust. Ko odpotujeta, se v krčmi zberejo tolovaji in se dogovarjajo za rop; pes laja, a gluhega hlapca ne more zbuditi. Sliši pa jih tudi petelin in skliče vse domače živali ter jim naroči, kako in kje naj napadejo razbojnike. Vse živali so petelina ubogale in pregnale tolovaje.

Igla botra / Botra Igla, ATU 130

Kraj: Števanovci / Apátistvánfalva, Porabje.

Povedala: Julia Holecz.

Zps.: Karel Krajczar.

Objava: Krajczar / Stanonik 1996, str. 15–18, št. 1.

Läsica, vouk, pæs, uesu, mačka nu petelin / Lisica, volk, pes, osel, mačka in petelin / La volpe, il lupo, il cane, l'asino, il gatto e il gallo, ATU 130

Kraj: Doberdob / Doberdò del Lago.

Zps.: Giulia Sandrin, 6. 2. 2002.

Objava: Sandrin 2010, str. 24–26.

*ATU *140* Bik stisne medveda ob drevo / The Bull Presses the Bear to a Tree

Bik se zakadi v medveda in ga z rogovi pritisne k drevesu. Pritiska tako dolgo, da tudi sam pogine.

Kemrov vol in medved

Zapisala Barbara Ivančič Kutin, 7. 3. 2011, Bovško, *ATU *202B*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Na pašniku so se pasle ovce. Pride medved, da bi eno ukradel. Ko ga zapazi Kemrov vol, ki je stal pri hiši, se z vso silo zaleti vanj in ga nabije v trš (bukev). Stiska ga tako dolgo, da najdejo ljudje oba mrtva.

O biku, ki medveda umandra, pa sam mertev obleži, ATU *140*

Objava: Besednik 3/12 (25. 6. 1871), str. 95.

Bik je napadel pritepenega medveda in ga z rogovi pribil k deblu; tiščal ga je tako, da je pri tem sam poginil.

Medväd, *ATU *140*

Kraj: Rož, avstrijska Koroška.

Zps.: Josip Šašel.

Objava: Šašel 1936, str. 28, št. 31 (3. odstavek).

4

DIVJE ŽIVALI IN LJUDJE / WILD ANIMALS AND HUMANS

150–199

Živali neso lovca k pogrebu, panjska končnica.

Pripovedi o divjih živalih in ljudeh imajo pogosto stare, v antiko in v zgodnje azijske civilizacije segajoče korenine. V njih včasih lisica ponovno prevzame glavno vlogo. S svojo zvižnostjo lahko prelisiči celo človeka. Po drugi strani pa se lahko tudi zgodi, da je ona tista, ki potegne krajši konec. Nekatere tovrstne basni imajo že ezopovske korenine, kot na primer pravljice tipa ATU 150 *Lisičin nasvet* (Babrius / Perry 1965, num. 53), v katerih lisica poduči človeka, ki ji je pomagal na prostost in mu je za to obljubila bogato plačilo, da je imel plačilo že v rokah – namreč njo in njen kožuh – a ga je izpustil.

Na Slovenskem pa so bile poznane tudi pripovedi, ki so se širile predvsem v srednjeveškem in zgodnjem novoveškem obdobju. Tako na primer zasledimo pripoved o lisici, možu in kači *Der Mensch und die Schlange* (Mož in kača) objavljeno v *Illyrisches Blatt* leta 1819.⁷⁰ Ta živalska pravljica je primer poučne zgodbe, kjer nastopajo ljudje in živali skupaj. Finski folklorist Kaarle Krohn je obravnaval tri živalske pravljice oziroma basni o lisici in človeku, med njimi tudi pripoved *Lisica hoče*

⁷⁰ *Illyrisches Blatt* 1, nr. 11, Ljubljana, 12. marec 1819. Zgodba je bila dokumentirana že v 12. stol., ko jo je zapisal Petrus Alfonsius v *Disciplina clericalis* (No. 5). Posamezni deli so Ezopovi.

vedeti, kako je krokodil splezal v vrečo,⁷¹ ki se uvršča v pravljčni tip ATU 155 *Nehvaležnost je plačilo sveta*, imenovan tudi *Kača vrnjena v ujetništvo*, kamor sodi tudi naša povedka o *Možu in kači*. Tudi tukaj nastopa lisica, le da tokrat pomaga človeku, ki je rešil kačo izpod kamna, v 'zahvalo' pa ga je ta hotela pičiti, češ da se na svetu tako ali tako dobro plačuje s slabim. Kmetu je priskočila na pomoč lisica, ki je bila poklicana za razsodnico in je kači dejala, da ne verjame, da je bila res ujeta v luknji pod skalo, saj je ta premajhna. Ko ji je kača to dokazala s tem, da je ponovno zlezla notri, jo je lisica hitro spet zaprla v votlino in kmet je bil rešen grozeče nevarnosti. Toda zdaj on ni držal besede: ko je namreč lisica prišla po obljubljeno kokoš, jo je njegova žena jezno napodila in lisica je ostala brez plačila. Lisica je tako tudi sama občutila resnico besed, da je nehvaležnot plačilo sveta. Basni in živalske pravljice tega pravljčnega tipa koreninijo v *Fabulae extravagantes* iz 14. stoletja (Krohn 1931, 29–31). Pripoved pa je primer poučnih zgodb, katerih sporočilo je predvsem v tem, da nikomur ni mogoče zaupati: niti nevarni živali, ki prosi usmiljenja, niti človeku, ki pogosto govori eno in dela drugo. Kaarle Krohn je ugotavljal, da je pri afriških variantah te basni zaznaven vpliv indijskih in egipčanskih virov, medtem ko se v evropskih variantah kaže vpliv bodisi severnoevropske bodisi južnoevropske tradicije (Krohn 1931, 30–31). Prav to se odraža tudi v različnih živalskih protago-nistih, ki so prilagojeni naravi in okolju, v katerem so ljudje pravljice pripovedovali.

Pravljice tipa ATU 154 *Lisica in deli telesa* imajo vzporednico v *Le Roman de Renart* (IX, 1-2212) in se pojavljajo v številnih literarnih verzijah, prek katerih se je ta pripoved širila po svetu. Istočasno pa so nastajale tovrstne pripovedi tudi neodvisno od evropske literature na drugih koncih sveta. Tako so danes poznane tudi sirijske in armenske kakor tudi nubijske in sudanske variante tega pravljčnega tipa, katerega motivika je zelo stara, saj so le najprimernejše človeške družbe pojmovalle posamezne dele telesa kot posebno enoto, ki živi svoje življenje, ne pa kot del enotnega telesa.

Tudi v pravljicah tipa ATU 157 *Živali se naučijo bati se človeka* odigra lisica pomembno vlogo. V tej znani živalski pravljici, ki ima izvor v ezopovskem basnopisju (Babrius, nr. 74), pokaže lisica kot izkušena žival neustrašnemu medvedu človeka kot bitje, ki je močnejše od njega.

Tako kot hvaležni lev, ki mu je pastir izdrl trn iz šape, v pravljčnem tipu ATU 156 *Androkolus in lev* zaščiti pastirja, ko ga gospodarji za kazen vržejo levom, da mu

⁷¹ Kaarle Krohn, *Mann und Fuchs. Drei vergleichende Märchenstudien*. Helsingfors 1891. Poleg te je raziskal še pripovedi ATU 154 *Lisica sprašuje dele telesa* in ATU 161 *Kmet izda lisico s tem, da pokaže nanjo*.

ne storijo nič žalega, se tudi hvaležni medved v povedkah, ki so znane predvsem na Koroškem, zahvali ženi, ki mu je izdrla trn iz šape. Zahvala je sicer najprej videti kot neprijazno dejanje; medved namreč prevrne zibelko, da otrok pade ven, in jo odnese. Toda vrne se k ženi s polno zibelko hrušk. Sicer se medved pojavlja tudi v živalskih pripovedih tipov ATU 160* *Žena se z zvijačo reši medveda*, ATU 168A *Žena in medved padeta skupaj v jamo* in ATU 88* *Medved spleza na drevo*.

V slovenskem prostoru skorajda edinstvena, vendar razmeroma pogosta motivika tako v ljudskih pesmih, pripovedih, v upodabljalno umetnosti kot literaturi pa je živalska pripovedna pesem šaljivega značaja *Živali pokopavajo lovca*, ki bi jo lahko uvrstili tudi v pripovedni ciklus »narobe svet«. Vsebina se je po vsej verjetnosti prenesla v ljudsko izročilo iz francoskega živalskega epa *Le Roman de Renart* iz 14. stoletja,⁷² kjer je opisan pogreb mrtve lisice (Golež Kaučič 2002: 168). Motiv je sicer razširjen tudi na Madžarskem, pri južnih Nemcih, v Avstriji in na Nizozemskem na ljudskih likovnih upodobitvah, toda le pri nas imamo ta motiv tudi v ljudskih pesmih in na panjskih končnicah (Golež Kaučič 2011: 41). Tako so slovenske ljudske pesmi *Jager gre na jago oz. Zverina pokopava lovca* (SNP I, št. 970–971) izjemne v tem prostoru. To pesem je na Slovenskem posnela ekipa Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU še leta 1999 v Gradišču na Primorskem (Golež Kaučič 2002: 166–167).

Motivika te pesmi pa se pogosto pojavlja tudi na slovenskih panjskih končnicah. Ljudski slikarji so radi slikali motive iz ljudskih živalskih pravljic in basni ter pesmi in pridig. Poslikava panjskih končnic se je pojavila sredi 18. stoletja, če smemo sklepati po doslej najstarejši znani panjski končnici s prednje stranice panja 'kranjiča'.⁷³ Razcvet je poslikavanje končnic doživelo od konca 18. stoletja do leta 1900.⁷⁴ Tovrstne motive so risali ljudski umetniki, ljudski mizarji, ki so pohištvo tudi poslikavali, pa tudi izšolani slikarji. Motive so pogosto prenesli z grafičnih letakov, igralnih kart ali bakrorezov in iz raznih knjig.

V likovni umetnosti najdemo prizor *Živali pokopavajo lovca* že v evropski srednjeveški upodabljalno umetnosti, v 17. in 18. stoletju pa so bile razširjene zlasti grafike, na katerih so med lovskimi prizori upodobljeni tudi motivi, ko zajci pečejo lovce na ražnju ali ko zajci kaznujejo lovce, tako da živali napadejo mesto, kjer lovci živijo, in podobno (Makarovič / Rogelj Škafar 2000: 30). Najstarejša upodobitev lovčevega pogreba na panjskih končnicah je datirana z letnico 1787.⁷⁵

⁷² Prim.: *Le Roman de Renart*. Pierre de Beaumont (adaptation). Pariz: Hachette 1996.

⁷³ Ida Glinšak, *Pripovedi s panjev* – 2. del (Izbor motivov iz zbirke Čebelarkega muzeja). Radovljica 1995.

⁷⁴ Helmut Kroppej, *Poslikane panjske končnice*. Celovec 1991, str. 9.

⁷⁵ Gorazd Makarovič, *Poslikane panjske končnice. Likovni zvezki 2*. Ljubljana 1962, str. 128.

Ker je pripovedno izročilo *Živali pokopavajo lovca* tako značilno in edinstveno za slovenski kulturni prostor, sem se odločila, da jih uvrstim v posebni pravljичni tip, in jim določila tipno številko *ATU *191*.

V prozni obliki je ljudsko pesem *Zverina pokopava lovca* okoli leta 1940 zapisala pisateljica Lea Fatur. Njena pripoved je ohranjena v rokopisu v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.⁷⁶ Pripoveduje, kako so živali sklicale veliko zborovanje in razpravljale, kako odstraniti lovca, ki se je nastanil v gozdu. Kralj lev je vprašal, kaj naj storijo z njim. Nekatere so predlagale, da ga naj prisilijo, da bo zapustil gozd; druge so bile mnenja, da tega ne bo storil. Nihče tudi ni bil pripravljen iti k lovcu z lovorovo vejico in mu predlagati mir. Nazadnje določijo jazbeca, risa, medveda in mačka, da gredo z zeleno vejico v roki k lovcu na pogovor, toda lovčev pes jih že od daleč zavoha in kliče lovca s puško. Živali pobegnejo nazaj k levu. Ponovno razpravljajo in določijo, da ga bodo najprej obsodile, nato usmrtille. Lev, leopard, kamela, tur in bivol zapustijo dvorano, češ da je tak posel premalo časten za njih in da naj male živali opravijo same. Odšla je tudi lisica, jelen in divja koza sta ji sledila. Ostanajo jazbec, mačka, ris, medved in volk. Ris se je postavil na čelo vojske in ukazal, da naj se skrijejo pod smreko pri lovčevi hiši. Ko pride lovec k potoku in se nagne, da bi pil, mu sede ris na zatilnik, medved ga udari s taco po glavi in ga ubije. Zdaj sklenejo vse živali, da ga bodo častno pokopale. Prišli so tudi zajčki in ptiči in vsi so začeli 'žalovati' in plesati okoli lovca in prepevati: »Oh, kaj pa bo, oh, kaj pa bo, ko lovca več ne bo?« Lev je ukazal napraviti veliko sedmino. Velike živali so se trkale po prsih in nazdravljale, češ »mi smo ga, mi!«; ko mačka ugovarja, jo leopard mahne s taco in ubije. Potem so volkovi nesli krsto, zajčki so svetili, medved je mrmral molitve, dihur je kadil, in ko je lovca pokrila črna prst, so zopet peli: »Oh, kaj pa bo, oh, kaj pa bo, ko lovca več ne bo?«

Ali so pisateljico Leo Fatur navdihovale le ljudske pesmi ali je poznala tudi kakšno povedko, je težko reči, vsekakor druge ljudske prozne verzije nimamo.

V novejšem času je ljudsko pesem *Živali pokopljejo lovca* priredila Svetlana Makarovič.⁷⁷ Njena radijska igra za otroke *Živali pokopavajo lovca* je bila objavljena na zgoščenci. Z vidika primerjave ljudskega izročila in avtoričinega ustvarjalnega opusa jo je analizirala Marjetka Golež Kaučič (2011), ki je pri tem poudarila pomen ekokritičnega pristopa pri obravnavi upodobljenih živali v folklori in literaturi.

Drugo literarno priredbo pa je doživela ljudska pesem *Živali pokopavajo lovca* v satirični priredbi Andreja Rozmana Roze v šaljivi pesmi *Lovska*, ki jo je avtor obja-

⁷⁶ NUK Rokopisni oddelek: Ms 1585: Lea Fatur, zapuščina.

⁷⁷ Svetlana Makarovič, *Slovenske ljudske pravljice: Živali pokopavajo lovca, Prevarana lisica*. (Zgoščenska). Ljubljana: Nica records 2002.

vil leta 2010 v zbirki *Izbrane Rozine v akciji*.⁷⁸ Pesem pripoveduje o lovcu Jaku, ki sanja lastni pogreb, ki mu ga priredijo »zajci, trije volki, dva medveda, pet merjascev in seveda še fazani in lisice, polhi, svizci, prepelice, gamsi, jazbeci in srne«. Pesem opisuje prizor živalske gostije takole:

Preden Jaka puško opali,
že ga zgrabijo živali
in ga nesejo skoz gosto,
skoraj neprehodno hosto
do velike kraške jame,
kjer sred največje sobane,
okrašene za gostijo,
ga na mizo položijo
in zatrobijo v rog.
Jaka gleda: vse naokrog
so po stenah čisto prave
od resničnih lovcev glave!

Ko to vidi, se zbudi.
Najprej sploh ne ve, kaj bi,
potlej pa gre brž domov
in nikoli več na lov.

Tudi ta pesem se uvršča med avtorske stvaritve s poudarjeno satirično noto in z ekološkim predznakom. S precejšnjo mero ekokritike se loteva vprašanj naravnega okolja, pri tem pa je tudi živalim posvečena ustrezna pozornost in naklonjenost.

.....
⁷⁸ Andrej Rozman Roza, *Izbrane Rozine v akciji*. Ljubljana: Mladinska knjiga 2010, str. 94–95.

ATU 150 Lisičin nasvet / Advice of the Fox (The Three Teachings of the Bird)

A: Človek osvobodi lisico, ki mu obljubi plačilo, a ga ne dobi. Ko je na prostosti, mu da lisica nasvet: Ko imaš lisico, je ne izpusti.

B: V povračilo za svojo prostost da ptič človeku tri nasvete: nikoli ne poskušaj doseči tega, kar je nedosegljivo; ne pozabi dogodka iz preteklosti; nikoli ne verjemi tega, kar je neverjetno. Nasveti niso koristni in človek obžaluje, da je ptiča izpustil.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, num. 63); dokumentirano v Barlaam in Josaphat; BP III, 230–233; Marzolph / Van Leeuwen 2004, num. 414.

Lisica prevarila muža

Matija Valjavec, Varaždin, ad ATU 150

Objava: Slovenski glasnik 6/2 (1. 8. 1860), str. 50; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 160, št. 312.

Tak je jen put štela lisica prek plota prejeti, pak je bilo vuzko prelo med plotom pak je veznula, da ni mogla naprej ni nazaj. Vezda kaj če lisica početi? Počne kričati, plakati se, kajti se je bojala, da ju ne bi gdo onde našel pak bi ju zatukel. Tak žalostna vupazi iz dalka, da onim istim putem ide jen muž. Ve ona v strahu mislila je, kak bi se ote muke mogla osloboditi i kak bi muža vkaniti mogla, da ju te muke oslobodi, i kakvu plaču mu obeča za njegovo delo. Gda bi muž blizo došel, zaprosila ga je lisica, da ju ote muke oslobodi, da mu bu za delo škuda dala, kajti se je bojala, da ne bi gdo spametneši došel pak bi ju prijel. Na to muž da se vkaniti i oslobodi lisicu. I da ju je oslobodil, pušča ju z ruk i pital ju je: »De je škuda?« Ona mu veli: »Si ju imel v ruki, zakaj si ju nisi zel? Za moju kožu bi bil dobil škudu.« - I ja sem kcoj došel i sem mu ju pomogel osloboditi, pa nisem takaj nič dobil.

ATU 151 Človek nauči medveda igrati na piščal / A Man Teaches a Wild Animal to Play the Fiddle

Namesto da bi človek medveda učil igrati, mu priškrne tace v drevesno špranjo. Podobno prelisiči še druge živali. Osvobojene živali se zaman trudijo, da bi se mu maščevale. Prim.: ATU 38, 1159, 1160.

Literatura: Grimm 8; BP I, 68; EM: Einklemmen unholder Wesen.

Pripovedka o Hergaduši

Zapisal Mihael Napotnik, Frankovci pri Ormožu, ATU 151

Objava: Slovenski gospodar 16/2 (12. 1. 1882), str. 14–15: Iz potne torbice II: Za poduk in kratek čas.

Hergaduša je hodil po pesku in se sprehajal ter si na piščalko igral. Medved ga sliši in ga pride prosit, naj ga nauči tudi igrati. Hergaduša mu dovoli, razkolje štor in reče medvedu, naj v razpoklino nogo vtakne. Ko je medved to storil, spusti Hergaduša razpoklino vkup, da je bila medvedova noga znotraj. Medved se začne dreti, Hergaduša pa mu reče: »No, zdaj pa že znaš igrati.« In gre dalje. Najde lisico, ki bi rada kure dobila, ki je bilo na drevesu, ter ga poprosi, da bi jo vzdignol do kureta. Hergaduša prinese vrv, jo priveže lisici okolo vratu, gre na drevo in priveže lisico za vejo, da je visela; on pa gre dalje in najde kobilu, ki je imela srab (garje) ter ga prosi, da bi jo ozdravil. Hergaduša prinese kisa ter polije z njim kobilu, da je od bolečine se začela po zemlji valjati. Hergaduša gre dalje in najde zajca pri plotu, ki bi rad šel v vrt po zelje. Zajec prosi pomoči. Hergaduša vzdigne plot, ko pa je zajec že imel glavo v ogradu, spusti on plot zajcu na vrat, potem pa se na piščalko igraje vrne domov.

Med tem so se medved, lisica, kobilu in zajec bolečin rešili, se zbrali in so šli skupaj nad Hergadušo.

Vendar poprej so se hoteli prepričati, kaj da Hergaduša dela. Medved pogleda skozi okno, ko pa vidi, da Hergaduša štor kala, se vstraši in odbeži. Zdaj gre lisica gledat skozi okno; ko pa vidi, da je imel Hergaduša vrv v rokah, odbeži. Ko še je tudi kobilu skozi okno pogledala in videla, da ima Hergaduša kis, in je odbežala, se je zadnjič tudi zajec žalosten skril, Hergaduša pa je mirno živel in si rad na piščalko igral.

ATU 154 Lisica in deli telesa / The Fox and His Members

Medved grozi, da bo pojedel kmetovega konja, ki ga kmet med oranjem zmerja, da je »medvedji futer«. Kmet za pomoč prosi lisico in ji obljubi gosi, namesto njih pa pripelje psa. Pes prežene lisico v luknjo, kjer začne lisica spraševati dele telesa, kako so ji pomagali. Rep prizna, da ji ni pomagal, zato ga pomoli iz luknje; tako jo psi popadejo za rep ter potegnejo iz luknje.

Literatura: Dokumentirano ok. leta 1200 v *Roman de Renart* (IX, 1–2212); Krohn 1891, 11; BP I, 518, not. 1; EM: Fuchs und Glieder.

Ptica, lisica in pes

Matija Valjavec, ATU 122+154

Objava: Valjavec / Popit 2002, str. 299–300.

Nekoč je bila ptica, ki si je na nekem grmu spletla gnezdo. Začela je nesti jajca. To je opazila lisica in si mislila:

»Aha, to bo dober zajtrk.«

Ptico je pustila, da je dalj časa nesla, dokler ni znesla vseh jajc. Potem pa pride in reče ptici, ki je pela na grmu:

»Dobro jutro, botra. Kako si lepa, in kako lepo prepevaš! Meni pa so vseč tvoja jajca, ki so v gnezdu, pojedla jih bom.«

To sliši ptica, pa se nasmeje in reče: »Oh, oh, nespametna si, kaj se boš teh jajc najedla? Raje bom izvalila svoje mladiče in jih zredila. Ko bodo tolsti, tedaj pridi in boš pojedla njih in mene.«

In ptica pove, kdaj naj lisica pride. Nato lisica žvižgajoč odide.

V tem času ptica prosi nekega lovskega psa in mu obljubi dobro pečenko, lisico. Tisti dan, ko bo lisica prišla po mlade, naj se postavi tam in jo bo lahko ujel.

Nato se je pes zasmejal in reče:

»Kakšna priložnost! Veš kaj, ptica, ko bo lisica prišla, se bom skrtil v drugi grm, ti pa prosi, da zadnjič zapoješ. Sedi na vejico in zapoj. S tem mi boš dala znak, jaz pa bom lisico, hop.«

Pride čas, lisica gre veselo žvižgajoč:

»Zdaj pa bo obilna jed!«

Pride k ptici in reče: »Hej, botra, jaz sem tu.«

»Že prav,« reče ptica. »Kar sem ti bila obljubila, to moram dati. Samo to te prosim, pusti mi, da zapojem še zadnjo pesem.«

Lisica reče: »Naj ti bo. Le daj!«

Ptica sede na vejo in začne peti. Nato skoči pes za lisico, a je ni mogel ujeti. Lisica se je spustila v beg, pes za njo, lisica skoči v luknjo, pes pa je ostal zunaj in jo čakal. Potem se je lisica pogovarjala sama s sabo in reče nogam:

»Moje drage noge, kako ste se ve držale?«

Noge rečejo: »Zelo dobro, tako hitro smo šle, kot bi letele, da nas tisti pes ne ujame.«

»Dobro, dobro, vredne ste pohvale. A ve, moja ušesa?«

»Zelo dobro, me smo tako zvesto poslušale, ali je tisti prekleti pes že blizu.«

»Dobro je, viteško je; a ve, moje lepe oči, kaj ste pa ve delale?«

»Ej, me smo pa tako gledale, ali je že blizu lisina.«

»To je lepo od vas.« Potem pogleda na svoj dolgi rep:

»Kako pa je s tabo, moj lepi košati rep?«

Rep reče: »Zelo slabo. Jaz sem tvoje krmilo, ti pa si z menoj tako grdo delala, da si me vlekla za sabo po grmovju in robovju, nič mi ne bi bilo žal, čeprav bi me bil pes ujel.«

»Hm, hm,« reče lisica, »ti si moj sovražnik! Vsi so mi zvesti, samo ti si mi bil nezvest. Od zdaj ne boš več z menoj v luknji. Izgini ven! Marš ven, moj sovražnik!«

In porinila je rep ven iz lisine. Nato pes zgrabi za njen rep in potegne lisico ven ter si poplača svoj trud. In jo je raztrgal.

Mož, zajec, lisica in medved, ATU 155+154

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec / Popit 2002, str. 304–306.

Zajec se prihaja norčevat iz mladih medvedkov. Nekoč ga zaloti medved in se spusti za njim v dir, a se zatakne v hrastovi rogovili. Mimo pride mož in ga reši, medved pa mu za plačilo pokaže skriti med, a zahteva od moža, da nikomur ne sme povedati, kako je izvedel za med. Mož odpelje sode medu domov in radovedni ženi pove, kako je prišel do njega. Medved to sliši in se mu pride naslednji dan, ko je oral na njivi, maščevat. Že ga hoče napasti, ko zasliši mož lisico, ki mu govori, da ima v glavi pamet in v roki gorjačo. Opogumljeni mož reče medvedu, da bi se rad, preden ga pokonča, pokoril, zato ga bo trikrat nesel okoli njive. Medved se strinja in mož mu naroči, naj zleze v vrečo. Komaj je notri, ga zaveže in ga z motiko pokonča. Zdaj pride lisica izza grma in zahteva za plačilo, da mu odgrizne nos. Mož od velikega strahu prdne. Lisica ga vpraša, kaj je to, in mož ji odgovori, da hoče ven devet lovskih psov, ki jih je včeraj pojedel. Prestrašena lisica ga prosi, naj jih še malo zadrži, in hitro zbeži.

Lisica, škrjanec in pes, ATU 154

Kraj: Medžimurje.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenski narod 2. 12. 1873, str. 1; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 162–163, št. 315.

Mož, medved in lisica, ATU 1030+ad 160+154, literarna verzija

Zps.: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1877, str. 83; Levstik 1931, str. 311–313.

Prepis je pod pravljичnim tipom ATU 160.

Ptica, lisica in pes, ATU 122+154

Kraj: Veržej pri Ljutomeru.

Zps.: Franc Kovačič (K-ć Fr.).

Objava: Vrtec 21/9 (1. 4. 1891), str. 147–148.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 122.

Lisica s treščico, gosjo, puranom in nevesto, ATU 154

Objava: Brinar 1904, str. 15–17, št. 6.

Kako je prišel kmetič do meda, ATU 155+154

Objava: Flere 1931, str. 161–165.

Nedaleč od medvedjega brloga je imel svoje gnezdo zajec, ki je prihajal k mladim medvedkom in se delal norca iz njih. Nekega dne ga zasači medved in se spusti za njim v dir, a se zatakne v hrastovi rogovili. Mimo pride kmet in ga reši, medved pa mu za plačilo pokaže med, a zahteva od kmeta, da ne sme nikomur povedati, kako je izvedel za med. Kmet odpelje sode medu domov, toda pove radovedni ženi, kako je prišel do medu. Medved to sliši in se mu pride naslednji dan, ko je oral na njivi, maščevat. Že ga hoče napasti, ko zasliši kmet lisico, ki mu govori: »Saj imaš v glavi pamet in v roki motiko.« Opogumljeni kmet reče medvedu, da bi se rad, preden ga pokonča, pokoril in da ga bo trikrat nesel okoli njive. Medved se strinja in kmet mu naroči, naj zleze v vrečo. Komaj je notri, ga zaveže in ga z motiko pokonča. Zdaj pride lisica izza grma in zahteva za plačilo tri prašičke, sicer mu bo odgriznila nos. Kmetu se od strahu začne kolcati. Lisica ga vpraša, kaj je to, in medved ji odgovori, da hoče ven devet lovskih psov, ki jih je včeraj pojedel. Prestrašena lisica ga prosi, naj jih še malo zadrži, in hitro zbeži.

Lisica je šva u Gorjance, ATU 154

Kraj: Šmarca pri Kamniku.

Povedala: Rezka Slapnik, 2008.

Objava: Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009, str. 31–32, št. 16.

ATU 155 Kača vrnjena v ujetništvo – Nehvaležnost je plačilo sveta / The Ungrateful Snake Returned to Captivity

Mož reši kačo, ki hoče ubiti rešitelja, namesto da bi se mu zahvalila. Lisica kot sodnica doseže, da kačo vrnejo v ujetništvo.

Literatura: delno Ezopova basen (Perry 1965, 558, num. 640, 560, 640a); Krohn 1891, 38–60; BP II, 240; EM: Undank ist der Welt Lohn.

Človek in kača / Der Mensch und die Schlange

Zapisovalec neznan, 1819, ATU 155

Objava: Illyrisches Blatt 1/11 (12. 3. 1819), str. 42–43; prevod v slovenščino: Krojej, Dapit 2011: str. 43–44, št. 21.

Nek mož je na poti našel od mraza otrplo kačo in jo je iz usmiljenja vrgel v torbo. Čez nekaj ur pogleda, če je kača že prišla k sebi. Komaj pa je torbo odprl, je skočila kača ogreta in živahna ven.

»Konec je s teboj, človeček,« tako je spregovorila, »splošna navada je namreč, da se dobro plačuje z zlim. Tudi jaz se bom tako ravnala in te bom ubila.«

Zaman je protestiral mož proti tej trditvi in nehvaležnosti. Kača je našpičila svoj strupeni jezik in šele po dolgem pregovarjanju privolila, da naj prva žival, ki bo prišla mimo, razsodi.

Mimo pride vol in kača ga vpraša:

»Ali je res, da človek dobroto plačuje s slabim?«

»Jaz sem primer za to,« odgovori vol. »Dokler sem imel moč, sem moral za svojega gospodarja trdo delati, zdaj, ko sem star, pa me pusti stradati.«

Mož je globoko zavzdihnil pri tem odgovoru.

Tedaj pride mimo lisica in kača ji zastavi isto vprašanje.

Lisica je odgovorila podobno, vendar si je dala razložiti, zakaj takšno vprašanje. Ko je izvedela, je spregovorila:

»To pa je vendar zelo neverjetno, da se je kača lahko spravila v torbo, ki meri samo en čevelj, medtem ko jih ima kača tri.«

»Takoj te bom prepričala,« je odgovorila kača in je naglo skočila v vrečo. Komaj pa je bila notri, je svetovala lisica možu, naj torbo zaveže in kačo umori.

Mož se je ravnal po lisičinem nasvetu in se zahvalil modremu razsodniku.

Hudobnemu je krepost neznana vrlina in znese se nad vsakim brez izjeme.

(Neumni medved)

Josef Kosi, okolica Ljutomera, ok. 1890, ATU 155

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/38,1.

Objava: Kropelj 1995, str. 236, št. 82.

Enkrat se je zavec hoda z mladih medvedov norca delat. Ko stari domu pride, se mu ti mladi tožijo. On pa reče, jaz bom ga že počaka. Ko ednok zavec pride, ga je ti stari medved tira po šumi, in ko prideta do enih gačin na hrasti, je zavec skoz skoča, medved pa je tudi namena skoz skočiti, te pa se je notri zgraba pa je ne moga več vunt. Te pa pride en kmet drv sekati, pa ga je medved jako prosa, da bi ga on reša, da bode mu on že dva koša meda da. Kmet ide pa ga je reša, te pa mu je medved med da pa je reka, nikomi ne pravi, da sem ti ga jaz da; če boš komi poveda, ti si nič dobrega ne troštaj.

Kmet pela med domu, medved pa je ša za jim pa ga je pod oknom poslušša. Doma kmeta žena pita, gde si to doba, on pa ne upa povedati; žena pa še ga drugoč pita pa deca tudi, če si ga gde vkra ali kak si to doba. On pa reče, en neumen medved se je v gačine zgraba te pa sem ga jaz za toti med reša.

Dere je medved to pod oknom začuja, je čemeren odiša. Drugi den pride kmet na polje delat; ko ga medved zagleda, gre včasig k njemu in reče, zdaj boš ti trpa, zakaj si poveda, što ti je med da. Kmet prosi, da bi mu medved notri v žakel ša, da bode ga on za pokoro po polji sem no ta nesa. Medved pa je ša notri pa si je misla, to bode za me ena velka čast; ko je medved že v žakli vkup zvezani bija, je prišla ena lisica z šume pa je sploh pravila, v glavi pamet, v roki pa palico; ko to kmet začuje, se je včasig spotja pa je vzeja otiko in je medveda v žakli dol zatuka. Zdaj pa pride lisica pa reče, kaj pa boš meni za to da, da sem te to spotila. Kokoši? Ne, toga nečem. Race? Toga tudi ne. Kaj pa češ imeti? Tvoj nos, reče lisica. Kmet se prestraši pa si misli, da bi rajši prle medved buja, onti bom zdaj tüdi moga preč biti, in mu od straha en prdec vujde, lisica pa reče, kaj je to. On se pa dvakrat sprdne, lisica pa že vsa prestrašena drgoč pita, do to dela. On pa reče, snoči sem dva mesarska psa, zdaj pa čüjeta tvoj glas, pa bi rada vün šla; ona pa reče, prosim te, do tačas jih vün ne spüščaj, da jaz v šumo odbežin.

Plačilo sveta, ATU 155

Objava: *Vedež* 2/24 (14. 5. 1849), str. 187.

Kmetič reši kačo iz jame, kača pa ga hoče umoriti, češ da tudi svet tako plačuje.

Mož, zajec, lisica in medved, ATU 155+154

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec / Popit 2002, str. 304–306.

Povzetek je pod pravljičnim tipom ATU 154.

Stara dobrotica in lanski sneg, ATU 155, literarna verzija

Avtor: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1877, str. 68; Levstik 1931, str. 310–311.

Zajec sodnik, ad ATU 155, literarna verzija

Zps.: Manica Koman, 1930.

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 20.

Nehvaležnost je plača sveta, ATU 155

Zps.: Jernej Ciringar.

Objava: Kosi 1894, str. 64–67.

Kmet nese težko breme v mesto naprodaj. Spotoma se usede na pečine, v katerih je bila zaprta kača. Prosi ga, naj jo reši, toda komaj je na prostosti, hoče kača kmeta piti, češ da tudi ljudje plačujejo dobro s hudim. Napotita se iskat potrdila za to trditev in srečata konja belca in psa, ki pritrdira, da je to resnica. Nato srečata še lisico. Ta pa maje z glavo in ne more verjeti, kako je lahko bila tako velika kača v tako majhni votlini. Ko ji kača pokaže in zleze noter, zavali kamen spredaj in kmet je osvobojen. Lisico povabi zvečer domov na kurjo pečenko. Toda ko žena izve, kaj se je zgodilo, pričaka lisico in ji zlomi hrbet. Lisica umirajoča vzdihne: »To je plača sveta.«

Srečni drvar, ATU 155

Zps.: M. Selec.

Objava: Vrtec 32/3 (1. 3. 1902), str. 45–46.

Mladi zajček hodi vsak dan kregat medvedke v sosednjem brlogu. Stari medved za grmom čaka zajčka, a ta mu ubeži na drevo z dvema vrhovoma. Medved hoče za njim, a se zagozdi. Prihiti drvar in ga reši, v zahvalo pa mu medved pokaže votli štor z medom in naroči, da o tem ne sme nikomur nič povedati. Drvar naloži koš z medom in ga nese domov, kjer ženi le pove, kako ga je dobil. Medved pod oknom to sliši in se mu sklone maščevati. Drugi dan medved drvarju zagrozi, da ga bo umoril. Drvarju prišepne lisica, da ima v roki sekuro, v glavi pa pamet. Zdaj pravi drvar medvedu, da bi se rad pred smrtjo pokoril, naj mu torej dovoli, da ga zaveže v vrečo in ga trikrat na rami prenese okoli trate. Drvar zadrigne vrečo in medveda ubije. Zdaj hoče lisica plačilo, toda ni zadovoljna ne s kokošmi, ne z racami in gosmi, pač pa hoče odgrizniti drvarju nos. Drvar od začudenja zažvižga, priteče njegov pes in zadavi lisico.

Nehvaležnost je plačilo sveta, ATU 155

Zps.: Mathesius - F. Osojski.

Objava: Angeljček 1902, str. 44–45.

Kmet reši kačo iz globokega prepada. Za plačilo ga hoče kača požreti, češ da svet tako plačuje. To potrdita stari konj in pes. Lisica, ki ji kmet obljubi kokoši, pa reši kmeta, tako da zvabi kačo nazaj v prepad. Ko pride zvečer lisica po plačilo, jo kmetova žena s hlapcem ulovi in zapre in tako plača lisica svojo dobroto z življenjem.

Stara Hvaležnost je umrla, ATU 155, literarna verzija

Objava: Brinar 1904, str. 106–109, št. 29.

Opeharjena lisica, prvi del ad ATU 154, literarna verzija

Zps.: Manica Komanova, 1930.

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 14.

Kako je prišel kmetič do meda, ATU 155+154

Objava: Flere 1931, str. 161–165.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 154.

Grdynica / Grdina pod kamnom, ATU 155

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Povedala: Viga Managatawa / Luigia Madotto.

Posnel: Milko Matičetov, 1965.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 7/263.

Grdynica / Grdina pod kamnom, ATU 155

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Povedala: Viga Managatawa / Luigia Madotto.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 8. 1968.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 41-A, R 16/23.

Objava: Matičetov 1973, str. 194–197, št. 56.

Grdyna ta-na Barmane / Grdina na Barmanu, ATU 155

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Povedala: Jelica tuw Borovičji / Elena Di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 3. 1969.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 14-B, R 4/32.

Objava: Matičetov 1973, str. 198–199, št. 57.

Ardyna pod no loštro, ATU 155

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Wajtawa / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 208-B, R 20/96.

Lisica rešiteljica, ad ATU 155

Kraj: Neblo, Goriška brda.

Povedala: Marija Mavrič, 1969.

Objava: Stres, Medvešček ... / Stanonik 2008, str. 14, št. 3.

Lisica reši moža, ki je padel v jamo, tako da sama skoči notri, mož se povzpne nanjo in skoči ven. Za plačilo ji obljubi tri kokoši, ki naj jih pride zvečer iskat v kurnik. Doma mož ženi pove, kaj se mu je pripetilo, ta pa lisici pred kokošnjak nastavi past, da se lisica ujame vanjo. Ko zjutraj mož najde lisico v skobcu, jo spusti in ji da obljubljeno plačilo, ženo pa premlati.

O kači, ATU 155

Kraj: Križ na Krasu.

Povedala: Anica Starc.

Zps.: Danila Kocjan.

Objava: Kocjan, Hadalin / Stanonik 1993, str. 43, št. 12.

Sosed Frane reši kačo izpod stene. Komaj je bila rešena, se zažene proti rešitelju, on pa v dir in se komaj reši. Žalostno ugotovi, da je dobrotla sirota.

Mož an vuk / L'uomo e il lupo, ATU 155

Kraj: Seuce / Seuzza, Beneška Slovenija.

Zps.: Ada Tomasetig.

Objava: Tomasetig 2010, str. 519–520.

ATU 156 Trn izdrt iz šape / Androcles and the Lion (Thorn Removed from Lion's Paw)

A: Pastir izdere levu trn iz šape. Ko pastirja kaznujejo in ga vržejo v levjo jamo, ga lev prepozna in mu polži roko. Vladar izpusti oba. [Suženj Androkl na begu v afriško puščavo levu izdere trn iz noge in mu jo ozdravi. Nato so Androkla ujeli in obsodili na boj z zverinami. Ujeli pa so ravno ozdravljenega leva, ki v areni Androklu ni nič žalega storil.]

B: V zahvalo, ker so mu izdrli trn iz šape ali kost iz goltanca, se lev rešitelju zahvali in ga nagradi.

.....
Literatura: Dokumentiral že gramatik Aulus Gellius, *Noctes Atticae* (V, 14) v 2. stol. n. št.; Barst 1911; Brodeur 1922; BP III, 1, not. 2; EM: Androklos und der Löwe.

Hvaležni medved

France Kotnik, Koroška, ATU 156

Objava: Kotnik 1924, str. 85, št. 76.

Gori nekje v gorah, ne vem več, ali je bilo pri Macigoju ali pri Naravniku, je šivala gospodinja v senci pod drevesom in zibala otroka.

Naenkrat prilomasti – pa prej ni ničesar opazila – medved in ji moli tace, v kateri je tičal velik, tolst trn. Žena se je ustrašila, a medved le milo in pohlevno godra. Zato se ojunaci in mu izdere trn iz tace. Mrcina grda pa zvrne zibel, jo pobaše in odide. Čez nekaj časa pa ji zopet prinese zibel, napolnjeno s sladkimi hruškami.

.....
Tudi divje zveri so svojim dobrotnikom hvaležne, ATU 156

Zps.: A. Strajnsak.

Objava: Vedež 1848, str. 18–20.

(O puščavniku Gerazimu in oroslenu): Lev iz hvaležnosti, da mu je puščavnik Gerazim (Hieronim) odstranil trn iz tace, hodi kot krotek pes za njim, nosi iz Jordana vodo v samostan, privede nazaj ukradenega osla in nazadnje umre na gospodarjevem grobu.

.....
Strelec z levam, ATU 156+300

Kraj: Primorska.

Zps.: Šemerl.

Objava: Slovenija 2/25 (27. 3. 1849), str. 100–104.

Kmet in volkodlak, ATU 156

Kraj: Zemon pri Ilirski Bistrici.

Zps.: Josip Potepan - Škerljev.

Objava: Arkiv za povjestnicu jugoslavensku 11/1872, str. 256.

Kmet izvleče Volkodlaku grlj iz lape, ATU 156

Kraj: Dane pri Ribnici.

Zps.: Karel Rudež (sin graščaka Jožefa Rudeža).

Objava: Ljubljanski zvon 1883, str. 567; ponatis: Kelemina 1930, str. 117–119, št. 68/l.

ATU 157 Živali se naučijo bati se človeka / Animals Learn to Fear Men

Lisica hoče volku pokazati nevarnega človeka. Srečata starčka in lisica pravi, da on več ni človek. Ko srečata fantka, pravi lisica, da on šele bo človek. Nazadnje srečata moža s puško. Volk se mu približa in mož ustrelj vanj. Volk reče lisici, da bi moža lahko premagal, če ne bi pljuval ognja.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 484, num. 340); Grimm 72; BP II, 96–100; EM: Tiere lernen Furcht vor den Menschen.

Lev, medved in hovs

Anton Žlogar, Suhor, Bela krajina, 1872, ATU 157

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/226/11.

Lev, medved i hovs (pes) so popotovali, pogovorjaje se med seboj.

»Kdu je naj jačji na sveti?« veli hovs.

»Ja sem naj jačji,« veli lev.

»Oj, ni nihče maj nami,« veli medved.

Hodimo teda po sveti, dokle dobimo naj jačjega.

»Ja se vüepam vsakega prevladati,« reče lev.

»Bomo videli,« veli medved.

Zdaj se napotijo i gredo počasi do anga hribca i tam se vstavijo, da bi naj jačjega prčakali. – Kmalı pride po poti pekler.

»Ko je leno un jaki, človek?« praša lev.

»A je, leno ti je nadluga!« Pustijo ga memo iti.

Na to pride sudat. Lev gre ter se postavi na pot predenj. Sudat vzame puško iz rame i sproži v leva, a ta se ni ne zmeni; sudat se ne more več braniti ter zbeži proč.

»Kaj je bil to naj jačji?« praša lev

»O ne,« odgovori medved.

Od daleč tam dipa (spreng) na živem konji huzar, onako prav madjarski.

»Tam se ti postavi!« veli hovs levu.

Lev gre na pot predenj. A huzar jizdere sabljo, pa spodbode konja i seka po levu vse vprek. Dolgo se lev brani, a nazadnje omega i beži k unema dvema.

»Ta je jak, tako me je lizal okol glave i po životi, da sem jako skeli, i ne vem, ali se bo zacelilo, ali ne.«

»No, zdaj si videl, kdu je naj jačji,« veli medved.

Lev je bolehal i bolehal, dokler crkne.

Medved in lisica

Franc Pokorn (Serafin Karlovčan), Škofjeloško pogorje, 1883, ATU 157

Vir: Arhiv Slovenske matice v Ljubljani: Serafin Karlovčan, Narodno blago iz Škofjeloškega pogorja.

Objava: Serafin Karlovčan (= Franc Pokorn), Narodno blago iz Škofjeloškega pogorja. Loški razgledi 36, Škofja Loka 1989, str. 192; ponatis: Stanonik 2005, str. 192, št. 397.

Nek lovec gre na lov v velik in zaraščen gozd in zapazi lisico ter jo hoče ustreliti. Lisica pa, zvita kakor je, lovcu uide in se skrije blizu nekega medvedovega brloga. Kmalu pa prirenči medved iz brloga in gre hrane iskat. Zapazi lisico in jo vpraša, kaj da tako verno opazuje.

Lisica pa mu odgovori: »Onega človeka ondile v zeleni kamižoli (suknji) opazujem, ki tako pridno tobak puši (kadi) in kratek čas dela. Morda bi tudi ti rad kadil, ker si precej velik korenjak. Kar tjakaj k njemu pojdi in gotovo ti bode dal tobaka.«

Medved uboga in gre. Lovec ga zapazi, nabaše puško in čaka. Ko medved bliže pride, lovec napne petelina in ustrelji. Medved pa precej zadet kar odleti.

Prišedšega nazaj ga vpraša lisica. »No, ali ti je dal tobaka in ali si ga kaj dobro pušil?« Medved pa odgovori: »Še malo naj bi bil srknil pa bi crknil,« in je odšel godrnjaje v brlog.

Človeška zver

Gašpar Križnik, Motnik, Tuhinjska dolina, ATU 157

Objava: Slovenske večernice 42/1888, str. 134; ponatis: Kosi 1894, str. 11–12.

Medved reče lisici: »Kaj ne, jaz sem najstrašnejša zver?«

Lisica mu zanika: »Ni res! Človeška zver je še strašnejša.«

Medved jo zavrne: »Ne verjamem, pokazati mi jo moraš, da se izkusim ž njo.«

Potem je gresta iskat. Na cesti srečata človeka in medved vpraša lisico: »Ali je to človeška zver?«

»Ne,« zanika lisica.

Koračita dalje in prideta do grmovja; tam ugleda lisica lovca, ki se skriva za grmovje. Ročno se potuhne, medvedu pa reče: »Tam-le je človeška zver, le pojdi bliže in poskusi se ž njo!«

Ko pride medved do lovca, vpraša ga: »Ali si res človeška zver?«

Lovec potrdi: »Res. Kaj pa je?«

»Metat se grem s tabo,« reče medved.

Lovec pa njemu: »Moram ti dati prej kaditi; potlej se pa pojdeva metat.«

Medved nato: »No le!«

Lovec mu dene dvocevko v gobec in ustrelji.

Tako se ustraši medved, da zbeži k lisici in ji pove: »Sedaj pa verjamem, da je strašna človeška zver; le dvakrat sem puhnil tobak, pa me je vsega pretresel!«

Ona mu odgovori: »Bolje je verjeti, nego vprašat hoditi.«

Leva in lisica, ATU 50+157

Objava: Ljubljanski časnik 1, št. 65 (12. 11. 1850), str. 260.

Povzetek je pod pravljičnim tipom ATU 50.

Lisica, vuk i človik, ATU 157

Kraj: Istra.

Zps.: Jakob Volčič.

Objava: Slovenski glasnik 8/3 (1. 3. 1865), str. 93.

Lisica je želela volku pokazati človeka. Ko je prišla mimo ženska, je rekla, da to ni in tudi ne bo človek. Ko je prišel otrok, pravi, da ta šele bo človek. Ko pa prijezdi mimo mož s puško in sabljo, ga volk napade. Mož ga rani in volk prizna, da je naletel na pravega človeka.

Volk pokaže medvedu človeka, ATU 157

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec / Popit 2002, str. 301, št. 141.

Oroslan, tigriš i človek, ATU 157

Kraj: Židovnjak, Zagorsko na Hrvaškem.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 4/1884, str. 614, št. 34; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 156, št. 306.

Človek in divji mož, ATU 157

Zps.: A. J. D.

Objava: Besednik 3/2 (25. 1. 1871), str. 14.

Dva divja moža ogledujeta drevje, ki ga je gladko posekal človek, in si mislita, kako močan mora biti ta človek. Prvi bi se rad poskusil v moči s človekom, drugi pa ga gre iskat. Najprej sreča pastirja, ki mu pove, da šele bo človek, nato sreča starčka, ki mu reče, da je že bil človek, končno pa sreča huzarja na konju in divji mož se z njim pomeri. Huzar ga naklesti s sabljo, da je letelo meso daleč od njega, nazadnje pa še ustrelji za njim. Tuleč pribeži k tovarišu, kateremu pove, da ga je človek z rebrom naklestil ter tako pljunil za njim, da mu je ranił roko. – Moč omike presega surovo silo.

O možičku in levu, ATU 157

Avtor: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 1881, str. 53; Levstik 1931, str. 345–348.

Oroslan, tigriš i človek, ATU 157

Kraj: Židovnjak, Zagorsko na Hrvaškem.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 4 (1. 12. 1884), str. 614.

Volk in človek, ATU 157

Kraj: Zgornja Ščavnica pri Sveti Ani.

Zps.: Franc Senekovič, 1890.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 77, št. 2.

Vir: Arhiv Pokrajinskega muzeja Murska Sobota.

Lisjak pripoveduje volku, kako močen je človek, in volk želi, da mu ga pokaže. Drugo jutro pelje lisjak volka k cesti; prvi pride mimo star odslužen vojak in lisjak pravi, da je ta nekdanj bil človek. Nato pride deček in lisjak razloži, da ta šele bo človek. Tretji pa pride lovec in lisjak reče volku, da ta pa je človek. Volk se zakadi proti človeku in lovec ustrelj prvič, nato drugič, nazadnje, ko volk ne neha napadati, se ga loti z nožem, da je ves krvav. Zdaj volk zbeži, in ko se z lisjakom ponovno srečata, prizna, da je človek s svojim čudnim orožjem res nevaren.

O možičku in levu, ATU 157

Kraj: Dolenjska.

Zps.: Fran Levstik.

Objava: Kosi 1894, str. 75–78.

Lev in človek, ATU 157, literarna verzija

Zps.: Manica Koman, ok. 1930.

Vir: NUK: Zapuščina Manice Komanove, Ms 1706, rokopis, št. 1.

Gozdni mož, ATU 157

Kraj: Mežiška dolina.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1946, str. 29–32.

Hostnik in človek, ATU 157

Kraj: Gornji Grad, svet ob Savinji in Menina planina.

Zps.: *Lojze Zupanc.*

Objava: *Zupanc 1957, str. 48–49.*

Madvad je vidu čove(k)a / Medved je videl človeka, ATU 157

Kraj: *Otož pri Šentilju, avstrijska Koroška.*

Povedala: *Terezija Bister.*

Posnel: *Pavle Zablatnik, 1961.*

Vir: *Arhiv SNI Urban Jarnik (T 68 b).*

Objava: *Piko / Stanonik 1996, str. 46–48, št. 13.*

Lesyca no medvəd / Lisica, medved in vojak, ATU 157

Kraj: *Solbica / Stolvizza, Režija.*

Povedal: *Gwen Udičanin / Giovanni Buttolo.*

Posnel: *Milko Matičetov, 31. 1. 1969.*

Vir: *Arhiv ISN ZRC SAZU: R 17/53 (tr. 43-B).*

Objava: *Matičetov 1973, str. 203–205, št. 59.*

Volk – bahač, ATU 157

Kraj: *Srednja Bela pri Preddvoru.*

Povedala: *Marija Toporš, 1982.*

Zapisala: *Irma Valjavec.*

Objava: *Stanonik 1995, str. 263, št. 92.*

Tista od Katre, ATU 157

Kraj: *Podbonesec, Beneška Slovenija.*

Povedala: *Ildi Chiabudini, ok. 1991.*

Posnela: *Raffaella Iussa.*

Objava: *Chiabudini / Iussa 1995, 40–41; ponatis: Štefan 2011, 27–31.*

ATU 158 Divje živali na saneh / The Wild Animals on the Sleigh / Tiere auf dem Schlitten

Živali prosijo lisico za prevoz v saneh. Ko sani počijo, živali ne znajo poiskati pravega materiala za popravilo. Ko gre ponj lisica, pa ji pojedjo konja.

Wukeč, ke šow jyskat poproge / Volk ni našel prave rastline za oprte

Jelica tuw Borovičji / Elena Di Lenardo, Osojane / Oseacco, Rezija, posnel Milko Matičetov,
2. 5. 1973, ATU 158

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 21/182 (tr. 47-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 100–101, št. 27.

Lisica in volk in vsa družba tistih, ki so bili zmerom vkup – medved in jazbec in divjak – so rekli, da bi šli na Laško, da pojdejo na žito dol po Laškem.

Tedaj lisica je imela voz, ampak ga ni imela s čim vleči. Ne pri vozu ne pri koših niso imeli oprt. In je poslala volka – menda so bili ob Barmanu – je poslala volka, je rekla:

»Pojdi v Kraj ali pa kamor boš mogel, išči in najdi to, iz česar je moč narediti oprte.«

On ni vedel, kakšno je to, je vprašal:

»Dobro, kako naj pa vem, kakšno je to?«

Je rekla: »Pojdite zmerom naprej in glejte, žbotrček. In ko boste videli nekaj, kar ima cvetočo metlico zgoraj, usekajte to in prinesite mi!«

Tedaj volk je šel in šel in našel bezeg in ga prinesel. Ko je prinesel bezeg, je lisica vedela, da tega ne more uviti. Je rekla:

»To je votlo, žbotrčak, iz tega se delajo pihalniki in ne oprte. In,« je rekla, »pojdite iskat!«

Je spet šel iskat, ampak on se ni spoznal in ni mogel najti pravega, je spet prinesel bezeg. Je rekel:

»Glejte tu, botrica, če vi čete ...«

»Ma ne!« je rekla. »To je bezeg in jaz čem metlikovico, ta ima cvetočo metlico na vrhu, to tule pa je bezeg,« je rekla, »ki ga ne morem rabiti!«

»Veste kaj, botrica: kdor če imeti lepo narejeno,« je rekel, »naj si naredi sam!«

In je lepo šel volk in pustil lisico, naj išče sama.

(Lisica in volk), ATU 158

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Zps.: Baudouin de Courtenay.

Objava: Baudouin de Courtenay 1895, § 1327–1328, št. 6.

Lesica anu wuk / Lisica krčmarica, ATU 158

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Povedal: Pawlin Niškin / Paolo Bobaz.

Posnel: Milko Matičetov, 12. 12. 1962.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 2, 27-1 (tr. 120-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 95–99, št. 26.

Lisica je imela gostilnico in se je za Martinovo odpravila na Bilo po vino. Vpregla je ovniče v voziček in se po poti, polni kamenja, pripeljala v vas. V gostilni je tudi jedla in pila in se popoldne malo okajena odpravila domov. Ovniči so težko vlekli; ko je prišla Pod čelo na koncu Barmana, so se ustavili. Mimo pride volk in lisica ga poprosi, da bi ji pomagal potisniti. Volk, namesto da bi potiskal, vleče nazaj in vrv se odtrga. Lisica ga pošlje po vrbove veje, da bo povezala voz nazaj, volk pa prinese suho travo. Lisica se sama odpravi iskat vrbe, medtem volk ovničem poje čreva, nato pa jih postavi nazaj. Ko lisica popravi in povleče voz, se ovniči zvrnejo in lisica se zastonj jezi na volka.

ATU 160 Hvaležne živali, nehvaležen človek / Grateful Animals Ungrateful Man

Popotnik reši žival in človeka. Žival mu obljubi, da mu bo pomagala, ko bo rabil njeno pomoč, in to tudi stori. Človek pa je nehvaležen in rešitelja spravi v nevarnost, od koder ga ponovno reši žival.

Literatura: EM: Dankbare Tiere undankbarer Mensch.

Mož, medved in lisica

Fran Levstik, ATU 1030+ad 160+154, literarna verzija

Objava: Vrtec 1877, str. 83; Levstik 1931, str. 311–313.

Kmet je oral njivo. K njemu pride medved in mu reče: »Mož, raztrgam te!« »Miruj!« odgovori mož. »Evo, sejem repo; sebi vzamem same korenine, a tebi dam nat*.« »Bodi tako!« reče medved in otide v dobravo. Kadar je bilo čas pukati repo, prikaže se medved iz dobave: »Nu mož, deliva se!« »Dejva, medved! Nat je tvoja,« ter mu odreže voz repnika. Medved je vesel poštene delitve. Mož naloži repo na voz ter jo odveze v mesto na prodajo. A sreča ga medved: »Mož, kam tako?« »Kam li, medvedek? V mesto, prodajat korenin.« »Daj mi pokusit, kakšne so te korenine?«

Pomoli mu repo, katero pohrobi medved. »Aha!« zarjove, »prekljukal si me! Korenine so sladke. Ko zopet obseješ, daš meni korenine, a sam si imej nat.« »Zakaj ne?« odgovori mož, ter vseje – pšenico. Pride čas, de pšenica sezori. Mož vzame klasje, omlati, namelje moke ter napeče hlebov, a medvedu ostane prazna slama. »Čakaj, mož!« zagrozi se medved, »srdit sem nate. Ne hodi mi uže po drva v les, ako hočeš sam sebi dobro.« Lesa se zdaj mož jako zboji, požge sani, kadi in klopi, a naposled je vendar treba zopet – iti v les.

Polagoma in boječče ide. Sam ne ve, kedaj ga sreča lisica: »Mož, zakaj ves tih ležeš?« povpraša. »Medveda se bojim, gneva se name ter me obeta raztrgati.« »Jaz te izbavim te bede.« Mož se lisici prikloni, rekoč: »Pomozi mi, deset kur bode tvojih.« »Nič se ne boj medveda; ti sekaj drva, a jaz začnem lajati, in kadar medved povpraša, kaj je to, reci: Lovci love volkove in medvede.« Mož jame sekati, kar se prikaže medved: »Starec, kaj je to vpitje?« Mož odgovori: »Lovci love volkove in medvede.« »Oh, mož, ne pripoveduj zame; skrijem se ti pod voz.« Skoraj potem zakriči lisica iz-za grma: »Mož, niso li tukaj volcje in medvedje?« »Ne!« odgovori mož. »Kaj li pod vozom, kaj leži tam?« »Klada,« reče mož. »Da je klada, ležala bi bila na vozu povezana.« Medved šepne možu: »Brzo me položi na voz ter poveži!« Mož položi medveda na voz in ga poveže ter mu zasadi v glavo sekuro. Lisica prileti in reče: »Kde imava medveda?«

»Na ga,« odgovori kmet. »A možiček, zdaj bode mene pogostiti.« »Prav govoriš, lisica! Pojdiva k nam, da ti pripravim gostijo.« Mož gre domov, a lisica pred njim. Kadar se mož približa domu, zazvižga psom in je spusti v lisico. Ona steče v les ter hajdi v lisičino. Tam se povprašuje: »Oh moji očesci! Kaj sta delali, kadar sem se izbavljala psov?« »Gledali svi, da bi se ti ne spoteknilo.« »A vi nožice?« »Bežale smo, da bi te psi ne ujeli.« »Repek, a kaj si ti delal?« »Motal sem se ti med nogami, da bi se ti bilo zmelo in bi padla ter psom prišla v zobe.« »Ti potepin ti, tako ti delaš?« Lisica vrže rep iz lisičine ter zavpije: »Nate psi, požrite ga!« Psi popadejo lisico za rep, privleko iz lisičine ter jo raztrgajo na drobne kosce. Tako se često godi, da se zaradi repa tudi glava izgubi.

*nat – perje, nadzemni del repe

ATU 160* **Žena se z zvijačo reši medveda / A Woman Betrays a Bear**

Medved in žena padeta v jamo. Ljudje ji vržejo vrv, da bi splezala ven, a medved se je oprime za obleko. Žena odvrže krilo in ubeži. Prim. ATU 88* in ATU 168A.

Žena in medved

Ivan Kogovšek, Dravlje pri Ljubljani, 1957, ATU 160*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Rkp. Ivan Kogovšek.

Živela je uboga vdova, ki je imela kopico otrok. Nekega dne ji zmanjka drv, da bi skuhala večerjo. Gre v bližnji gozd, da nabere suhljadi. Zraven gozda je rasla hruška drobnica, zgoraj na hruški pa je stal črn mož in tresel drobnice. Žena pobira, ko vse pobere, reče:

»Mož, le še potresite!«

»Bom, bom, bom,« zagodrnja črni mož in hruške so se spet vsule na tla. Mati jih je imela že poln predpasnik. Kar vidi, da mož leze z drevesa. Vsa prestrašena spozna, da je medved. Brž leže na tla in pridržuje sapo, da je videti kakor mrtva. Medved stopica okrog nje, jo ovohava in posluša. Žena ne diha in medved misli, da je mrtva, zato jo hoče pokopati. Gre v gozd in nabere hoste ter ženo z njo pokrije, nato odraca v gozd. Ko žena vidi, da je medved odšel, vstane, pobere hruške in drva in gre domov. Tako je imela za otroke hruške in drva za večerjo.

Nekaj o medvedih III: Ženska v oblasti medveda, ATU 160*

Zps.: Ožbolt.

Objava: *Mir* 18/8 (20. 3. 1899), str. 33.

Medved je na drevesu, ženska pa spodaj pobira hruške. Medved pade na tla, zgrabi žensko in jo drži, dokler je ljudje ne rešijo.

Madvãd, ATU 160*

Kraj: Slovenji Plajberk, Rož na avstrijskem Koroškem.

Zps.: Josip Šašel.

Objava: Šašel / F. Ramovš 1936, str. 27, št. 31; ponatis: *Mladi rod* 18/3–4 (november-december 1968), str. 34: O medvedih in volkovih v Ljubelju.

Žena je padla v jamo za medvede, kamor se je že ujel nek medved. Ko so jo ljudje skušali potegniti ven, jo je medved objel in ni je bilo mogoče rešiti. Šele ko si je odpela krilo, da je samo ta ostala v medvedovih šapah, so jo srečno potegnili iz pasti.

Nezgodna II, ATU 160*

Kraj: Mežiška dolina.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1946, str. 267–268.

Medvedove jamé, ATU 160*

Kraj: Jezersko.

Povedal: Joža Skuber (p. d. Makek).

Zps.: Andrej Karničar.

Objava: Karničar / Stanonik 1997, str. 89–90, št. 49.

AaTh 163A* Medved preganja muhe, ki nadlegujejo gospodarja / The Bear Chases away the Flies

Medved med preganjanjem muh pomotoma ubije gospodarja. Prim. ATU 1586.

Pušćavnik i medved

Vedež 2 (6. 12. 1849), str. 183, AaTh 163A*

Pušćavnik si je bil odhranil medvedče i ga z gladom, tepenjem i mnogim trudom kao psa privadil. Lovil je medved svojemu odhranitelju divjačinu, prinašal mu derva i vodu, čuval njegovu kolibu i opravljaj različne službe. Jedan put po letu zavalivši se na travu zaspi puščavnik. Poleg njega posadi se medved i brani ga muh, ki spavajučega starca rojoma obletaše. Posebno ga je jedna muha nadlegovala. Desetkrat ju je morebiti že medved odtiral, a ona spet nazaj pride. Pak, kadar se spet na spavajučega starca obraz vsede, razljutiv se (razserdivši se) medved reče: Čakaj, čakaj! naučiti hoću jaz tebe, da ne budeš već priletavala. Reče i vzame velik kamen, nameri i razpraši muhu – ali ž njo i glavu siromaka puščavnika.

Ne prijazni se z budali i neotesanimi ljudmi, zakaj takovi ti vtegnu nehotoma v svojoj nevednosti već zlega storiti, nego naj gorji neprijatelji.

ATU 168 Godec v volčji pasti / The Musician in the Wolf-trap / Musikant in der Wolfsgrube

Godec, ki pade v volčjo past, se reši pred volkom z igranjem.

Vsega potreben

Dobravec, ATU 168

Objava: Vrtec 30, št. 4 (1. 4. 1900), str. 77–78.

Godec Gerič je že na mnogih veselicah pripovedoval o beraču, ki je slučajno prišel na svatbo, kjer je dobil najprej jedi, potem pijače in slednjič še pristavil skromno željo: »I, še plesal bi rad!« – Veseli gostje so mu i to dovolili.

Neko jutro zgodaj se je Gerič vračal s svatbe skozi temen gozd. S seboj je imel za popotnico nekaj potice, gnjati in pijače. Sredi gozda sede utrujen na parobek, odloži mogočen bas ter ga prisloni na bližnjo smreko, odloži tudi jed in pijačo in razvezuje zveženj, da bi se okrepcal.

Kar nekaj lomasti proti njemu. Bil je velik, sestradan medved.

Moj ljubi Gerič! Dovolj si ljudi motil po svetu z basom in šalami. Sedaj le izroči svoje suho telo medvedu, a svojo grešno dušo Bogu. Zadnja ura bije!

Medved se ustavi pet korakov pred njim, renči in gleda godca, Gerič pa medveda v strahu in trepetu. Žival se vspne na zadnji nogi in se mu hoče bližati.

Lej, lej, prosil! – si misli Gerič in mu vrže kos potice. Mrcina pobere jed in jo godrnjaje povžije. Vrže mu še drugi kos, tretji in četrti; dokler je bilo kaj, vse je zginilo v mrmrajoči gobec.

Kaj bo, ko mi zmanjka vsega?

Godec se je lotil gnjati. In tudi to je mrhar povžil hlastno in ne brez renčanja.

Le prehitro je nestalo tudi mesa.

Sedaj še ta-le božja kapljica! – si misli godec. – Ali kako? Steklenica je majhna in bi se v medvedjem želodcu niti ne poznalo; jaz bi pa tudi rad pokusil sladke kapljice, ki me je res zvesto spremljevala – do smrti. Pozdravljena poslednjikrat: luk, luk ...

Ostalo je komaj še nekaj požirkov v steklenici.

Gerič je vse skupaj vrgel medvedu ...

In v smrtnem strahu si je še mislil: jedel si, pil si – tudi plesal boš!

Vzame lok in poskusi sedaj jedno, sedaj drugo struno na donečem basu, da je milobno odmevalo čez hrib in dol. A medved, začuvši doslej neznan glasove, jo krene bliskoma od godca ter zalomasti po dračju in suhih vejah, da se je kar kadilo za njim. Še dolgo potem je slišal Gerič tuljenje in lomaščenje po lesu in vesel je bil, da se je

rešil, pa škoda se mu je zdela potice in gnjati. Zato si je mislil odhajaje proti domu: Mari bi bil zverini najpreje zagodil; le človek je vsega potreben.

Goslar in volkovi, ATU 168

Zps.: N.

Objava: Slovenska bčela 2/1851, str. 58.

Zapisovalčev praded, ki je bil goslar, se je neko zimo odpravil v Karlovec prodajat gosli. V gozdu ga zasledijo volkovi, ubeži jim na drevo. Volkovi začno drevesu spodjedati korenine. Goslar se spomni, da se volkovi bojijo glasu gosli, in začne na vso moč igrati. Volkovi zbeže, goslar pa gode še vso pot do doma.

Der Geiger in Jagdloch, ATU 168

Zps.: Alba Hintner (Albina Hintner).

Objava: Laibacher Schulzeitung 30/1 (15. 1. 1902), str. 2–3.

Godcu je na poti skozi kočevske gozdove začelo slediti krdelo volkov. Zateče se v lovsko luknjo, toda volkovi vderejo za njim v rov. S skalo zagradi ozek hodnik ter začne igrati na gosli. Tuljenje opozori lovce, da jih preženejo.

ATU 168A Žena in medved padeta skupaj v jamo / The Old Woman and the Wolf Fall into the Pit Together

Stara žena, ki je padla v jamo za medvede, si je rešila življenje s tem, da je mirovala ali predla. Rešijo jo lovci.

Nezgoda I

Vinko Möderndorfer, Mežiška dolina, ATU 168A

Objava: Möderndorfer 1946, str. 265–267.

Na Uršlji je bilo nekoč mnogo medvedov. V starih časih je bil lov na divje zveri zelo nevaren. Najbolj varno je bilo, da se je prvi lovec postavil pred medveda in spustil hlače čez kolena. Medved se je tedaj prestrašil in mislil, da je Adam od mrtvih vstal, pa se je od samega strahu postavil na zadnje noge. Če je bil drugi lovec hiter, je lahko pogodil medveda, kajti meril je lahko na belo piko nad medvedovim srcem. A tudi tak lov je bil še vedno nevaren. Zato so ljudje kopali globoke jame in jih pokrili z vejevjem. Medved je nepazljiv in pade v jamo, lovci pa imajo potem lahek posel in jim tudi ni treba slačiti hlač.

Tako so napravili tudi pod Uršljo tak jarek. Že drugi večer je imel medved nesrečo in je padel v jamo. Ko je bil že v jami, je šla stara jezična Urša s kolovratom v roki k sosedu na prejo in pogovor. Pa je Urša preveč mislila na druge kakor samo na sebe in ni bila pogledala, kam stopa, in je padla v jamo. Dobro je bilo le, da ni padla s kolovratom na medveda, temveč poleg njega. Če bi Urša ne bila prepričana, da pride zaradi svojega bogoljubnega življenja v nebesa, bi si bila gotovo mislila, da je padla naravnost v pekel in da preži v nasprotnem kotu sam Vrag na njo, tako je pa kmalu videla, koga ima za tovariša. Huda, huda ji je predla. Kakor hitro je zaklicala ali zavpila ali le nekoliko premaknila ustnice, že je stal medved pred njo in jo je hotel požreti. Obvarovala se ga je s tem, da je pridno predla in gledala samo na kolovrat. Sosedova Mojca je pa šla na prejo k Urši. Ker Urše ni bilo doma, so ji povedali, da je že o mraku odhitela Urša k njej na prejo. Šli so jo iskat in jo našli. Spustili so ji dolgo lestev v jamo, a rešiti je niso mogli, ker je medved takoj prišel bliže, kakor hitro se je ustavil kolovrat. Prišli so pa na pametno misel in spustili velika vrata med Uršo in medveda in nato Uršo srečno izvlekli iz jame.

Odsihdob Urša ni hodila več na prejo in tudi druge ljudi je pustila s svojim jezikom na miru, še celo o medvedu ni dosti govorila, zato so se ji čudili stari in mladi.

ATU 169* Različne zgodbe o volkovih / Miscellaneous Stories of Wolves

A: Zgodbe o volkovih, ki ne napadejo človeka, ki ga srečajo.

B: Zgodbe o volkovih, ki poškodujejo ali želijo poškodovati človeka.

C: Zgodbe o volkovih, ki jih ljudje kaznujejo.

Volk in pastir

Janez Svetokriški, 1691, ATU 169*

Objava: Svetokriški 1691/1991, str. 176–177.

Ne bodite kakor uni vovk, od katiriga piše kardinal Bellarminus, de paster je bil njega v štali nešel ter s palco ga je hotel ubiti. Vovk začne pasterja prosit, de bi se čez njega usmilil inu mu odpustil, de nikuli več n'hoče škode storiti. Paster pravi: »Le-tu bo rejs, če jest zdaj tebe ubijem, de ne boš več škode delal. Če pak tebe živiga pustim, boš živino trgal kakor poprej.« »Oblubem, prsežem inu se zavežem, de nikuli ne bom več škode delal, kar je vrednosti čez sedem vinarju.« Paster se pusti pregovoriti, se zglihata, roko si data, de hočeta prijatela biti inu per dobrem miri živeti.

Gre v miru proč vovk ter mu napruti pride en debeli kaštrun. Vovk ga gleda. Sline mu se začnejo ciditi, želje ga obhajejo ter pravi: »Ah, le-tu bi bilu enu dobru kosilu, al koku bi odgovorit se mogel pasterju?« Mu noter pade, de ta kaštrun ne vela tri vinarje, ga popade inu raztrga, rekoč: »Se bom lahku odgovuril, zakaj li tri vinarje je bil vreden.« Drugi dan najde na paši eno kravo s teletam. Ah, spet ga želje obhajejo, vener se je bal, de bi mir ne prelomil. K zadnimu sklene, rekoč: »Jest bi ne dal čez pet vinarju za le-to kravico, za tele pak tri vinarje, tedaj vse vkupaj ne vela čez sedem vinarjov. Za tiga volo žiher jih snejm, de ne bom zaveze s pasterjam prelomil, zakaj mu sem oblubil, de n'hočem čez sedem vinerjov škode sturiti.«

Paster to veliko škodo inu golufijo tiga vovka zamerka, ga gre iskat, ga najde v eni senci dremat, vzdigne palco, po glavi ga udari, čelu mu rezbije. Vovk začne vpiti: »Jovh, kaj delaš, prijatelj? Spumni na mir, katiriga smo v štali sturila.« »Oh, golufni tat,« je djal paster, »naša zaveza ne vela več, zakaj ti si jo prelomil. Mir je vun, zdaj je vojska inu boj.« Inu taku dolgu je s palico po njemu mlatu, dokler ga je bil ubil.

Ah, Bug hotel, de bi tudi nekiterem grešnikam inu grešnicam taku se ne godilu, katiri so mir z Bugam te svete praznike sturili, spovedniku oblubili, de n'hočejo več zapuvidi božje prelomit, ali kakor priložnost najdejo, spet njih grehe ponove. *Pastor pastorum* jih bo pak nešel; kadar bodo nermenje čakali, jih bo udaril s palco svoje ostre pravice ter jih bo k večni smrti obsodil, dokler oni zavezo inu mir so prelomili.

Klavec in volk, ATU 169*

Zps.: Josip Podmilšak (Andrejčkov Jože).

Objava: Besednik 3/10 (25. 5. 1871), str. 75–76: Hribovska povest, spisal Andrejčkov Jože.

Mesar mora volkovom zmetati vse koline, ki si jih je čez teden prislužil, da si reši lastno kožo.

Kako je Jurče Klobasorad bežal pred volkom, ATU 169*

Objava: Naš dom 5/25 (14. 12. 1905), str. 5–6.

Mesar se je vračal s cekarjem kolin mimo volčje jame, kjer ga je zavohal volk in mu sledil. Preden je prišel do doma, je odvrigel vse koline in še cekar.

Zadnji volk na Suhi, ATU 169*

Kraj: Suha na Koroškem.

Zps.: Drago Doberšek.

Objava: Mir 39/12 (18. 9. 1920), str. 217, podlistek.

Oče godca Završnikovega Franceljna je bil mesar. Ko se je nekoč pozno ponoči vračal domov s fureža, ga je pot peljala skozi gozd, kjer ga je zavohal volk. Med begom je metal volku klobase in ravno pred Karbonovimi vrati mu je vrgel zadnjo. Volka je kmalu nato ubil Karbonov hlapec, a je v boju zgubil levo roko in si poškodoval desno nogo.

ATU 170 Lisica poje svojega spremljevalca / The Fox Eats His Fellow-Lodgers

Lisica prenočuje vsakič drugje, ponoči poje žival, ki jo spremlja, in zjutraj gostitelja obdolži, da je on kriv za izgubo, v zameno pa zahteva gos. Pri drugem gostitelju ponoči poje gos in zahteva kokoš, nato ovco in nazadnje še nevesto. Kmet ji da v vrečo namesto neveste psa in ta jo prepodi.

Literatura: EM: Der vorteilhafte Tausch.

Lisica prenočevalka

Fran Levstik, ATU 170, literarna verzija

Objava: Vrtec 1877, str. 5; Levstik 1931, str. 301–303.

Šla je lisica po stezici, našla je valiček, pobrala ga ter se spustila v vas. Pride k možu in ga poprosi: »Domačin, da prenočim pri vas!« – »Pri nas je brez tebe tesno.« »Ne bode zaradi mene nič tesneje; sama ležem na klopčico, repek denem pod klopčico, a valiček pod pečico.« Vzemo jo. Leže sama na klopčico, rep dene pod klopčico, a valiček pod pečico. Drugo jutro vstane lisica za rana, sežge valiček ter potem povpraša: »Kje je moj valiček? Ne vzamem zanj ni goske!« Mož – kaj je hotel – dal je za valiček gosko. Lisica vzame gosko, otide in zapoje:

Šla je lisica-sestrica po stezici,

našla je valiček,

a za valiček gosiček!

Trk, trk, trk! Potrka v izbo k družemu možu. – »Kdo je?« »Lisica-sestrica, da prenočim pri vas.« »Pri nas je brez tebe tesno.« – »Ne bode vam tesneje radi mene; sama ležem na klopčico, repek denem pod klopčico, a gosko pod pečico.« Vzemo jo. Leže sama na klopčico, dene repek pod klopčico, a gosko pod pečico. – Drugo jutro za rana skoči po konci, popade gosko, oskube, poje in reče: »Kje je moja goska? Ni purice ne vzamem zanj!« Mož, ne kaže drugače, da jej purico za gos. Lisica vzame purico, otide in zapoje:

Šla je lisica-sestrica po stezici,

našla je valiček,

za valiček – gosiček,

za gosiček – purji ptiček!

Trk, trk, trk! Potrka v izbo k tretjemu možu. – »Kdo je?« »Lisica-sestrica, da prenočim pri vas.« »Pri nas je brez tebe tesno.« »Jaz vas nič ne stisnem; sama ležem na klopčico, repek denem pod klopčico, a purico pod pečico.« Vzemo jo. Leže na klop-

čico, rep dene pod klopčico, a puro pod pečico. Zgodaj plane lisica po konci, zagradi purico, oskube, sne in reče: »Kje je moja purica? Zanj ne vzamem ni kozliča.« Lisica dobode kozliča, otide in zapoje:

Šla je lisica-sestrica po stezici,

našla je valiček;

za valiček – gosiček,

za gosiček – purji ptiček,

za purji ptiček – kozliček!

Trk, trk, trk! Potrka pri četrtem možu na vrata. – »Kdo je?« »Lisica-sestrica, prosim prenočišča.« – »Sami imamo pretesno.« »Ne boste imeli tesneje zaradi mene; sama ležem na klopčico, repek denem pod klopčico, a kozlička pod pečico.« Vzemo jo. Leže na klopčico, repek dene na klopčico, a kozlička pod pečico. Rano zjutraj vstane, zaduši kozliča, poje, a kožo odvrže, govoreč: »Kje je moj kozliček? Zanj ne vzamem ni nevestice!« Nič ne kaže družega, mož da nevestico za kozliča. »Kako jo li poneseš, lisička!« vpraša možiček. – »Oj ti, daj mi jo v meh!«

Možičku pride na um ter v meh dene psa. Tako se lisica-sestrica odpoti, vzame mešiček in zapoje:

»Nevestica, poj pesence!« A pes zavrči ... Lisica se ustraši, odvrže meh s psom vred in zbeži. Skoraj je ni bilo videti!

ATU 173 Človeška in živalska življenjska doba sta usklajeni / Human and Animal Life Spans are Readjusted

Bog je dal prvotno vsem živalim in človeku 30 let življenja. Osel, pes in opica odklonijo nekaj let zaradi svojega trpljenja. Človek pa hoče imeti več let in jih vzame nekaj od živali. Zaradi tega morajo ljudje v srednjem starostnem obdobju garati kot osli, potem lajajo kot psi in nazadnje so neumni kot opice.

Pod to številko so tudi pripovedi, ki so bile nekoč uvrščene v pravljичni tip AaTh 828.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 442, num. 105); BP III, 290–293; EM: Lebenszeiten des Menschen.

Leta življenja

J. N. Kuk, Primorska, ATU 173

Objava: Vedež 3/18 (2. 5. 1850), str. 137–139.

Ko je Bog svet stvaril, je pristavil tudi vsaki živali leta njenega življenja. Na enkrat pa se Bogu približa oslič in ga milo vpraša: »Gospod, koliko let bom moral jaz živeti?« – »Trideset,« mu Bog odgovori, »si s tem zadovoljen?« – »Trideset,« se začudi oslič, »o moj Bog, to je preveč! Misli, Gospod, na mojo revno življenje; jaz moram od ranega jutra do temnega večera težke butare nositi, jaz vlačim velike mehe žita v mlin, da drugi kruh jedo, in nisim z nobeno drugo rečjo okrepcan kakor s palico, s suhim listjem ali s klajo, katere se drugemu žvinčetu več ne poljubi.« – Ker se Bogu oslič vsmili, mu odvzame 18 let.

Komaj je oslič hvaležen odšel, se Stvarniku pes prikaže. »Koliko let hočeš pa ti živeti,« Gospod psa vpraša. »Oslu je 30 let preveč, morda boš ti ž njimi zadovoljen?« »Gospod, je to vaša volja?« vpraša psiček. »Ali mislite, da moram jaz vedno letati, dokler me noge nosijo, dokler lajanja ne zgubim in dokler mi zobje ne odpadejo; in še po tem moram letati od kota do kota, da grizem kako suho kost in krulim, da je groza.« – Bog sliši, da pes modro govori, in mu odvzame 12 let.

Za psom priskače opica in Stvarnik ji reče: »Ti boš gotovo rada 30 let živela, ker tebi ni treba toliko delati kakor osliču, in ni treba toliko letati kakor psiču, in ti si vselej vesela.« – »O Gospod, ona zdihne, moja osoda je res prijetna viditi, ali ni tako ni, kakor se marsikateremu zdi; in ako ravno hrana iz nebes pada, je meni odrečeno jo pokusiti in le drugi si življenje z mojim trudom pridobivajo. Jaz moram ljudem burke vganjati, jaz moram svoj obraz na vse kraje zvijati, da se ljudje smejejo in da mi dajo nato majhno jabelko, katero je pusto in kislo, kedar ga zagriznem. Kolikokrat se

s svojim smehajočim obrazom v sercu milo jokam. Trideset let jaz živeti ne smem, ker ne moram.« Ona se Bogu vsmili in on ji 10 let odvzame.

Zadnjič se Bogu približa človek, vesel, radovoljen, bister, in ga prosi, da bi mu leta življenja zapisal. »Ti boš živel 30 let,« mu reče Gospod, »ali ti jih je zadosti?« »O kako malo časa!« žalostno človek zdihne. »Kedar bi si hišo sezidal, da bi zamogel na lastnem ognišču kuriti, kedar bi začelo drevje, katero bi nasadil, cvesti, da bi mi sad prineslo; kedar bi me bila misel si potni obraz obrisati in se veseliti sada svojega truda: takrat bi moral vmreti. O Bog, vsmili se in podaljšaj moje življenje.« – »Hočem ti pristaviti 18 let, katera sim osliču odvzel,« mu odgovori Stvarnik. – »Tudi to mi ni še zadosti,« pristavi človek. – »Vzemi še 12 let, s katerimi sim življenje pseta okrajšal.« – »Še zmiraj premalo, moj Gospod!« – »Prav,« mu se Bog posmeje, »ti priložim še 10 let, katera sim opici odložil, ali več ti jih ne dam.« – Človek se Bogu prikloni in odide, ali vidilo se mu je, da ni bil zadovoljen.

Po takem živi človek sploh 70 let, od katerih je prvih 30 pravih let človekovih; to dobo je človek zdrav, bister, radovoljno dela in se svojega bitja veseli. Potem pride 18 let osličevih, in o tem času človek butaro za butaro na se jemlje, mora delati, kopati, se truditi – za druge, in dar za to mu je posmehovanje, zaničevanje in pozabljivost domačih do njega. Potem pride 12 pasjih, in o tej dobi hodi iz kota v kot posedat, in molči, ker mu ni dano nič več prigrizniti. Zadnjič še prileze 10 let opičinih, in ta leta je človek poln slabosti, um se mu k otročariji nagne, in tako on počenja reči, s katerimi je celo otrokom v smeh.

Človeško življenje (Pravljica iz jutrovih dežel, iz ruščine prevel Vrtiški J.), ATU 173

Zps.: Vrtiški J.

Objava: Slovenski gospodar 32/6 (10. 2. 1898), str. 1–2.

Osel, pes in opica so se obrnili na Boga, da bi zvedeli dolgost svojega življenja in kaka vloga je komu določena. Oslu se je zdelo 30 let preveč, psu 18, opici pa 12, zato jim je Bog skrajšal življenjsko dobo: oslu za 12 let, psu za 6 let, opici pa za 2 leti. – Nato pride človek z istimi vprašanji. Bog mu odloči 30 let, a človeku je to premalo. Bog mu doda življenjska leta osla, psa in opice. Zato danes človek po 30. letu nosi jarem žene in otrok, nato živi 12 let pasje življenje, ne videč hvaležnosti za vse, kar je storil, poslednjih 10 let pa živi življenje opice – otroci in vnuki gledajo nanj kot na nekoristno žival in se smejejo njegovemu staremu licu.

ATU 185 Prodajalec kap in opice / The Nightcap Dealer and the Monkeys

Prodajalec kap si eno natakne na glavo in zaspi. Opica mu ukrade kape in si jih natakne. Ko mož ugotovi, da ima opica njegove kape, si svojo kapo v jezi sname in vrže po tleh. Opica stori enako in mož dobi kape nazaj.

Literatura: Zgodnjo literarno verzijo je objavil Hans Sachs, *Der kremer mit den affen* (1555).

O kmetu in kučmah

F. Plantarič, ATU 185

Objava: Slovenski glasnik 1866, str. 233.

Bil je kmet, ki je delal in prodajal kučme. Prehodil je trgovaje mnogo mest in mnogo važnega se je naučil. Nese kučme v bližnje mesto na prodaj, gre skozi gozd. Na sredi gozda omaga pod svojim bremenom, ker je bil truden od dolgega pota, in zaspi pod velikim hrastom. Na hrastu je bilo mnogo opic. Ko zagledajo spečega kmeta in njegovo krošnjo, splezajo s hrasta in vsaka si vzame iz krošnje kučmo, dene si jo na glavo, potem pa splezajo spet vse na hrast. Prebudivši se kmet zadene krošnjo na rame; ali zdela se mu je preveč lahka. Pogleda v krošnjo, ali kučem ni več. Kmalo zapazi na hrastu opice, ki so se šopirile ž njegovimi kučmami. Premišljeva, kako bi dobil kučme, se spomni, da posnema opica človeka. Urno se razkrije in verže svojo kučmo ob tla. Ni se zmotil. Tudi opice se razkrijejo in pomečejo kučme s hrasta. Ves vesel je pobere, spravi v krošnjo in potuje dalje.

***ATU *191* Živali pokopavajo lovca / The Animals Bury the Hunter**

Lovec umre (ali ga pokončajo živali). Vesele živali mu pripravijo pogreb.

.....

Literatura: Golež Kaučič 2002; Kroje 2005; Kroje 2007.

Zverina pokopava lovca

Frančišek Sedej, Cerkno na Goriškem, ad *ATU 191*, ljudska pesem

Objava: SNP I, št. 970, str. 801. [Druge variante: SNP I, št. 964–967 Zverina premagana].

Oh, kakšen je bil ta jager,
K' je s puško v jamo padel!
Johe, johe, joho,
Zdaj pa jagra več ne bo!

Zajčki so skaklali,
K' so jagra pokopali:
Uju-ju-juhuho,
Jagra več ne bo!

Lisica ta rujava
Je roženkranc brala:
Uju-ju-juhuho,
Jagra več ne bo!

Medved se je tresel,
Pred jagram križ je nesel:
Uju-ju-juhuho,
Jagra več ne bo!

Volk je narbolj tulil,
Ker je jagra narbolj ljubil:
Uju-ju-juhuho,
Jagra več ne bo!

Prišle so te drobne tice,
Nesle so dušo v vice:
Uju-ju-juhuho,
Jagra več ne bo!

Zverina pokopava lovca

Anton Žlogar, Suhor, Bela krajina, ad *ATU 191*

Objava: SNP I, št. 971, str. 802.

Jager gre v jago,
V to globoko drago:
Ju, ju, juhuho,
Zajček dober bo!

Medved' so ga dobili,
Si ga na tla pobili:

Ju, ju, juhuho,
Saj jagra več ne bo!

Zajci so se smejali,
So jagra zakopali:
Ju, ju, juhuho,
Saj jagra več ne bo!

Lesice so plesale,
So jagra zakopale:
Ju, ju, juhuhu,
Saj jagra več ne bo!

Volk je pa zatulil,
Je pogreb zamudil:
Ju, ju, juhuhu,
Saj ne bo več tako!

Pogreb lovca, *ATU *191*, literarna verzija

Zps.: Lea Fatur, okoli 1940.

Vir: NUK Rokopisni oddelek: Ms 1585: Lea Fatur, zapuščina.

Živali so sklicale veliko zborovanje in razpravljale, kako odstraniti lovca, ki se je nastanil v gozdu. Kralj lev je vprašal, kaj bi storili z njim. Nekatere so predlagale, da ga naj prisilijo, da bo zapustil gozd; druge so bile mnenja, da tega ne bo storil. Nihče tudi ni bil pripravljen iti k lovcu z lovorovo vejico in mu predlagati mir. Nazadnje določijo jazbeca, risa, medveda in mačka, da gredo z zeleno vejico v roki k lovcu na pogovor, toda lovčev pes jih že od daleč zavoha in kliče lovca s puško. Živali pobegnejo nazaj k levu. Ponovno razpravljajo in določijo, da ga bodo najprej obsodile, nato usmrtille. Lev, leopard, kamela, tur in bivol zapustijo dvorano, češ da je tak posel premalo časten za njih in da naj male živali opravijo same. Odšla je tudi lisica, jelen in divja koza sta ji sledila. Ostanajo jazbec, mačka, ris, medved in volk. Ris se je postavil na čelo vojske in ukazal, da naj se skrijejo pod smreko pri lovčevi hiši. Ko pride lovec k potoku in se nagne, da bi pil, mu sede ris na zatilnik, medved ga udari s taco po glavi in ga ubije. Zdaj sklenejo vse živali, da ga bodo častno pokopale. Prišli so tudi zajčki in ptiči in vsi so začeli ‚žalovati‘ in plesati okoli lovca in prepevati: »Oh, kaj pa bo, oh, kaj pa bo, ko lovca več ne bo?« Lev je ukazal napraviti veliko sedmino. Velike živali so se trkale po prsih in nazdravljale, češ »mi smo ga, mi!«; ko mačka ugovarja, jo leopard mahne s taco in ubije. Potem so volkovi nesli krsto, zajčki so svetili, medved je mrmral molitve, dihur je kadil, in ko je lovca pokrila črna prst, so zopet peli: »Oh, kaj pa bo, oh, kaj pa bo, ko lovca več ne bo?«

5

DOMAČE ŽIVALI / DOMESTIC ANIMALS

200–219

Pes in mačka, Janez Vidic (Valjavec / Smolej 1951).

V tej manjši skupini živalskih pravljic se dogajanje odvija med domačimi živalmi, ki imajo vsaka svoj značaj in človeške lastnosti. Pripovedi se po žanru pogosto uvrščajo med etiološke povedke in pravljice, kot so na primer pravljice tipa ATU 200 *Pes izgubi svojo pravico*, v katerih je razloženo, zakaj psi ne trpijo mačk in mačke ne miši. Tovrstne živalske pravljice imajo dolgo tradicijo in so poznane že v ezopovskem basnopisju, vendar imajo danes zelo veliko različic, ki se včasih med seboj precej razlikujejo. Milko Matičetov je opozoril na podobno etiološko zgodbico *Zakaj je pes hud na mačko?* Ta pravljica bi si sicer zaslužila posebni pravljичni tip, je pa sorodna pravljicam tipa ATU 200 *Pes izgubi svojo pravico*, saj prav tako razlaga, zakaj je pes hud na mačko. Pravljico je Matičetov slišal v Reziji v Osojanah leta 1964, pripovedovala pa jo je Ğina Buttolo, doma iz Solbice, poročena v Osojane. Zgodbica je sledeča:

»Ali veste, boter, zakaj je pes hud na mačko?«

»Ne, ne vem jaz, zakaj.«

»Zato, ker pes je bil pisal mački. Ko ji je pisal, je pohitela, prebrala in nesla skrit. Je nesla skrit v žimnico.

Tam je to našla miš. In miš je zmlela na sto kosov pismo.

Zato je mačka huda na miš in pes je hud na mačko, češ: Zakaj mi ni hotela odgovoriti? Kako pa, ko ni vedela naslova, ki ga je raztrgala miš!

Od tedaj so hudi drug na drugega.«

Milko Matičetov, ki mu do takrat ta pripoved še ni prišla na uho, jo je pozneje slišal še štirikrat in je predlagal zanjo posebni pravljичni tip. Vendar sem jo zaradi velike sorodnosti osnovnemu tipu uvrstila k pravljичnemu tipu ATU 200 *Zakaj je pes hud na mačko?*, vendar kot sorodno pravljico z oznako ad ATU 200.

Tudi basni o delovnih živalih, kot so voli, konji, osli in koze, imajo svoj izvir pogosto v Ezopu. Med njimi so še posebej znane basni in živalske pravljice, ki so uvrščene v pravljичni tip ATU 207A *Vol in konj vprežena skupaj* ali pa ATU 207B *Trdosrčni konj in osel*. To basen najdemo že pri Babriusu (Babrius / Perry 1965, num. 7) in ima torej korenine že tudi v ezopovskem basnopisju.

Pogosto se v teh pripovedih zbijajo šale na račun neumnosti nekaterih domačih živali, ki so stereotipno zaznamovane z njo, na primer koza in osel. Trma in neumnost botrujeta tudi nesreči dveh koz, ki se srečata na ozki brvi v pravljicah tipa ATU 202 *Trmasti kozi na mostu*. Še pogosteje pa je osmešena oslova neumnost, na primer v pravljicah tipa ATU 214 *Osel se dobrika gospodarju*.

Povsem pravljичni značaj imajo pripovedi, ki se uvrščajo pod pravljичni tip ATU 212 *Lažniva koza*, ki jo v rezijanskih variantah pogosto nadomesti nedefinirana strašljiva žival, imenovana *Grdinica*. V teh pravljicah *Grdinico* ali *Mujo Karotovo* iz hiške prežene mravlja, včasih tudi jež.

Med etiološkimi pripovedmi, ki razlagajo nek naravni pojav ali značilnosti živali in rastlin, pa je v slovenskem pripovednem izročilu zelo pogosta etiološka povedka *Pes je klas izprosil, maček mleko*. Vendar v mednarodnem tipnem indeksu ta pripoved, ki jo lahko uvrstimo tudi med živalske pravljice, nima svoje številke, zato je tukaj pogojno uvrščena pod številko *ATU 219G*. ⁷⁹ Zgodba pripoveduje, kako so se ljudje v času izobilja, ko je imela pšenica še klas do tal in krava seske po celem trebuhu, pokvarili in so razsipali s kruhom in mlekom. Bog jih je kaznoval in je vzel pšenici klas, kravi pa mleko. Usmilil se je šele psa, ki je prosil za kruh, in je vrnil pšenici klas, kakršnega ima še danes. Prav tako je na prošnjo mačke vrnil kravi eno vime.

V slovenskem izročilu se je ohranilo prek deset pripovedi tega tipa. Že leta 1869 je Anton Pegan na Goriškem zapisal etiološko pripoved *Zakaj je zlati vek iz sveta zginit?* ⁸⁰ Le-ta pripoveduje, kako je bilo v starih časih, ko je živel še Noe, žito veliko bolj rodovitno, pšenica je imela od vrha do tal klasje, turščica ravno tako, krava pa je imela po vsem trebuhu vime. To je trajalo vse dotlej, ko je človeštvo

⁷⁹ O tem sem pisala v članku: Kropelj 2012.

⁸⁰ Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/54. Objavljeno v: Pegan / Černigoj 2007, str. 164–166.

postalo objestno in je mati s kruhom sinčka snažila. Bog je hotel odzvati vse, pa sta ga pes in mačka preprosila. Podobno povedko je objavil Fran Praprotnik iz Kroke v *Popotniku*,⁸¹ zgodba pa ima naslov *Daj psu kruha in mački mleka!* Pripoveduje, tako kot prejšnja, kako so se ljudje v izobilju pokvarili, zato jih je sklenil Bog kaznovati. Na žitno bilko je položil prst in vlekel proti vrhu, klas se je krajšal in pes je bil edini, ki je Boga prosil, naj ga za ped še pusti. Nato je začel Bog s prstom sušiti vime pri kravi, a ga je mačka preprosila in zato je malo mleka še ostalo.

V rožanskem dialektu je Josip Šašel objavil koroško verzijo te pripovedi *Munej je mliqə sprosu, qužěj pa qrah* (Šašel 1936, str. 29, št. 33; ponatis: Šmitek 2000, str. 24, št. 22). Prav tako v Rožu na Koroškem, le da v vasi Gorinčiče, je Milko Matičetov 26. 2. 1968 posnel pripoved Franca Lebna - *Isopa Zakaj je Bog skrajšal žitni klas?*⁸²

Dve leti pozneje, leta 1970, je prav tako Milko Matičetov v vasi Osojane na magnetofonski trak posnel še rezijansko varianto *Pasić e preprosew kroh anu tuca mliko / Pesek preprosil kruh in muca mleko*.⁸³ Zgodbo je pripovedovala Paska Dulica (Pasqua Siega), objavil pa jo je v *Zverinica iz Rezije* (1973, 56–57).

Vendar je kar nekaj pripovedi tega tipa, v katerih nastopa le pes kot rešitelj žitnega klasa. Med prvimi je že Fran Erjavec zapisal povedko *O psu in mačku* in jo objavil v *Letopisu Matice slovenske* leta 1882 (str. 333).⁸⁴ Pred tem pa je bila objavljena povedka *Kako je pes ljudem kruh rešil v Vrtecu domačih cvetlic* leta 1862.⁸⁵

Podobno varianto pravljice, ki pripoveduje le o psu, ki je izprosil pšenični klas, sta objavila tudi Josip Pajek (1884: 177) in J. E. Bogomil v *Angeljčku*.⁸⁶ Slednja je res kratka, saj na vprašanje: *Zakaj sme pes kruh jesti?* odgovarja:

Nekoč je imelo žito po celem steblu klas, ljudje so postali objestni in Bog jim je sklenil žito odzvati. Pes je pri Bogu izprosil, da je pustil toliko klasja, kolikor ga lahko prime s svojim gobcem. Od tedaj ima pravico jesti kruh.

V slovenskih povedkah o pšeničnem klasu, ki so se ohranile iz 19. in 20. stoletja, je vselej pes rešitelj žitnega klasa; le v povedki, ki je bila objavljena na začetku 21. stoletja, so *Ptice, rešiteljice pšenice*. Pripoved je s Kitnega Vrha pri Muljavi na Dolenjskem (Kastelic, Primc / Stanonik 2001: 16).

Ohranile pa so se tudi sorodne pripovedi, v katerih nastopa samo mačka – toda v negativni vlogi. Tudi te so etiološkega značaja in so pogosto dodane pripovedim, kako je pes izprosil pri Bogu kruh, medtem ko ga je mačka zavrnila, zato ga tudi ni vredna. Povedke *Zakaj mačka ni vredna kruha?* so etiološkega značaja in sem jih

⁸¹ *Popotnik* 4/15, 10. 8. 1883, str. 237.

⁸² Arhiv ISN ZRC SAZU: M. Matičetov, RTV: *Pri naših pravljicarjih*, Rož, 26. 2. 1968 (film).

⁸³ Arhiv ISN ZRC SAZU: M. Matičetov, tonski posnetek; R 18/32 in 33, T 44-C; 1. 2. 1970.

⁸⁴ Pravljica je bila ponatisnjena v zbirki Bogomila Kreka (1885: 44) in Zmaga Šmitka (2000: 24, št. 21).

⁸⁵ *Vrtec domačih cvetlic* 1/1862, 47; prepis v Arhivu ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/13.

⁸⁶ *Angeljček*, 30, št. 9/10, 1. 9. 1922, 105.

uvrstila pod novi pravljčni tip *ATU 219H*. V njih prevzetni maček odkloni kruh, zato mu Bog tudi blagoslova ne da. Pripovedi, ki se uvrščajo pod ta pripovedni tip, so včasih kontaminirane s prvim delom zgoraj objavljenega pravljčnega tipa *ATU 219G*, ki govori o psu, ki je izprosil kruh. Najstarejša varianta iz srede 19. stoletja že v tem smislu razlaga *Zakaj mačka vsak košček kruha strese, predno ga poje? – Mačka vsaki kosec kruha, pred ko ga poje, strese, da iz njega božji blagoslov otrese, kterege ni vredna.*⁸⁷

V Avčah pri Kanalu v okolici Nove Gorice je Jožef Cejan ok. leta 1900 zapisal pripoved *Zakaj strese mačka kruh, prej ko ga začne jesti?* Ohranila se je v rokopisu v Štrekljevi zapuščini. Kruh ji je namreč odrekel Bog, ker je v njem Sveti duh. Mačka naj ne bi bila vredna Svetega duha, zato ga mora prej stresti ven.⁸⁸

Tudi v Beli krajini je Lojze Zupanc zapisal povedko: *Zakaj se mački ne sme dati belega kruha?* in jo objavil v zbirki *Belokranjske pripovedke* (Zupanc 1944a: 122).

Ljudska pripoved *Zakaj mačka ni vredna kruha?* sicer razlaga mačkino vedenje pri jedi kruha; vendar je osnovni povod za nenaklonjen odnos do mačk v teh pripovedih ljudsko prepričanje, da je maček – v nasprotju s psom – negativna žival. Številne povedke namreč pripovedujejo o mačkah, ki služijo čarovnicam in čarovnikom, ter o črnem mačku, v katerega se lahko spremeni vrag.

Johannes Bolte in Jiří Polívka sta za pripoved o *Psu, rešitelju žitnega klasa* zbrala veliko primerjalnega gradiva predvsem iz germanskih, slovanskih in romanskih držav, pa tudi z bližnjega vzhoda. Vendar je zanimivo, da je drugod poznan le prvi del te pravljice o žitnem klasu oz. o psu; maček pa se v njih – če se sploh – pojavlja najpogosteje kot nevreden kruha, ker otrese iz njega Svetega duha. Tudi ni vselej pes tisti, ki izprosi kruh, pač pa pogosto Marija, medtem ko Eva ali Adam zakrivita, da Bog odvzame klas. V češki varianti boginja Živa reši klas pred požigom, ki so ga povzročili črni bogovi. Razlogi za uničenje in rešitelji so torej v variantah te pripovedi lahko različni (BP III/1918: 417–420). Zmago Šmitek je na osnovi teh raziskav zapisal, da je etiološka razlaga žitnega klasa, ki ga je pes izprosil pri Bogu, zelo razširjena po večjem delu Evrope in mu je na vzhodu mogoče slediti vse do Srednje Azije (Šmitek 2000: 7).

Zanimivo pa je, da je po doslej poznanem gradivu motiv mačke, ki je pri Bogu izprosila, da je kravi ostalo mleko, poznan le na Slovenskem. Zdi se, da so se pri nas tudi pri tej pravljici ohranile arhaične prvine, ki so drugod že tako rekoč tonile v pozabo.

⁸⁷ Slovenska čbela 6, 7. 2. 1850, str. 45.

⁸⁸ Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/32.

ATU 200 Pes izgubi svojo pravico / The Dogs' Certificate

Pes (psi, svinje) izgubi(jo) pogodbo, ki jo je spravila mačka, miši pa snedle.

Literatura: Dokumentiral v 14. in 15. stoletju Klaret (*Exemplarius*, num. 116); Dähnhardt IV/1912, 103–127, 290–300; BP III, 542–555; EM: Privileg der Hunde.

Zakaj ne terpi svinja psa, pes mačke, mačka pa miši?

Tereza Pošep, Središče ob Dravi pri Ormožu, ok. 1889, ATU 200

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/15.

Zato ne, ker so negdaj mele svinje pismo, da morejo dobiti k vsakemu obedu četvero hrano. Enkrat pa so svinje šle na pašo, izročijo svojo pismo v varstvo psu, pes pa je šel na lov, da potem ono pismo mački in nji reče: Dobro pazi ti naj! Mačka pa zaka-pa pismo v slamo in zbeži v kuhinjo iskat kej zase in med tem na pismo pozabi. Ko zvečer pridejo svinje domu, terjajo svoje pismo od psa, pes pa terja od mačke, mačka pa zbeži v slamo iskat in najde vso snedeno od miši; in zdej postane med njimi tako grozovit boj, da še dandanes ne terpi svinja psa, pes ne mačke, mačka pa ne miši.

Psi, mačke in miši

Povedala Dorina Čunkina, 1. 2. 1974, Bila / San Giorgio, Rezija, posnel Milko Matičetov, ad ATU 200

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Mačke in psi so šli k vojakom in so imeli šotore. In tedaj se niso bili, so se razumeli. In tedaj so kuhali vkup in tudi z mišmi so se razumeli. Se niso bili, nasprotno, miši, ko so pojedli obrok, so hodile k vodi in s peskom pomivale menažke mačkam in tudi psom in jih lepo loščile in jim jih lepo spravljal, prav tako tudi kotle. Tedaj so jim dajali velike kose sira, da so bile zadovoljne. In so čistile puške miši in opravljale vsa taka dela.

In ko je bilo treba hoditi po hrano, so hodili z mulo. In ker so kuhali vkup, en dan je šla mačka, drug dan je šel pes z mulo.

Nekega dne so poslali psa, ki je bil neumen, in da bi ne zabil, kaj mora kupiti, so mu napisali listek in mu ga pritrdili zadaj. Po poti se mu je pridružil drugi pes in je šel brat, kaj ima napisano zadaj, pa mu je zapravil listek.

In ko je neumni pes prišel gor k intendantu, kamor je moral iti po hrano, je intendant rekel:

»Kaj naj ti dam?«

No, je rekel, da ima napisano na listku.

»In kje ga imaš?«

»Zadaj.«

»Nimaš nobenega listka.«

»Na, zdaj sem ga pa zgubil!«

»No, kaj naj ti dam?«

»Jaz ne vem.«

»No, veš kaj: ti bom dal pol kosti in pol mesa.«

»Dobro, ja!«

Torej mu je dal noter v vreče in mu naložil na mulo pa je šel pes.

Ko je prišel dol, ko so mačke videle, da so kosti – da: kaj one naj bi jedle kosti, one čejo meso! In naj le jejo psi kosti, one morajo jesti meso!

In konec. Poveljnik psov, da bi se ne sprli, je rekel:

»Dobro, naj bo, bomo jedli mi kosti za danes in ve jete meso.«

In so skuhal posebej, eni kosti in eni meso.

Se razume, ubogi psi, ko so pojedli, so bili lačni, ne, moreš vedeti, in mačke so bile lepo site.

Takrat je bila straža, pasja in mačja, ki je hodila nazaj in naprej s puško na rami. In mačka bi bila lahko molčala, pa je zmerom dražila psa. Ki je bil lačen in mu je krulilo v trebuhu. In mu je rekla:

»O, kako sem lepo sita danes!« In si je trepljala trebuh. »O, kako sem se lepo nažrla danes!«

Psa je obhajala kar slabost in potlej je mačka spet prišla predenj in lepo rignila proti njemu kakor parsec.

Pes se ni mogel zdržati več od jeze in je mačko dregnil z bajonetom v rit. Mačka je začela ojmekati in streljati v zrak, je dala znamenje za preplah.

So prišli vsi, da kaj je. In konec, je nastal splošni tepež, so se začeli biti mačke in psi. In so se tako bili, so se tako bili, so se bili ves dan.

In miši, ko so videle tepež, najprej niso vedele, kaj bi naredile. Potlej so se posvetovale med sabo in se odločile, da bojo na strani psov, češ da so bolj močni, saj so mislile, da bojo psi zmagali.

Namesto tega so mačke tako spraskale pse in jih tako zdelale, da so se psi morali lepo umakniti in izvleči belo zastavo, so zgubili vojsko.

In konec, mačke so terjale pogodbo, da tu je treba narediti pogodbo. Kajpada, ker so psi izgubili vojsko, so morali podpisati in so sklenili premirje. In so se pogodili, da mačke morajo jesti zmerom le meso, to lepo, in psi kosti. Ja, prav tako!

Takrat, se razume, je lepo vzela pogodbo mačka, ta, ki je bila poveljnik, in jo skrila v skrinjico in jo dala v zid.

Tedaj miši so morale kar ubežati, ko so videle, kdo je dobil vojsko. Če bi jih bile mačke ujele, bi jih sesekljale. In so se skrile v zid miši. So bile v zidu skrite in so našle pogodbo. In so zgrizle vso pogodbo v krpice in mišje drekce in jo razcefrale na drobne kosce, konec.

In potlej, ko so to naredile, zvečer, so šle, pravzaprav samo ena, ta, ki je ukazovala, si je lepo dala pelerino čez glavo in ponoči na skrivaj šla v šotor, kjer je bil poveljnik psov. In mu je povedala, kaj je napravila. Tedaj je pes rekel:

»Dobro, ve bodite skrite in mi bomo že vedeli, kaj delati!«

Tedaj psi niso mogli več videti mačk, prav res jih niso mogli več videti. Takrat so šli proč psi, drug za drugim, in vsak dan so se pripravljali, so vstajali zgodaj, ob budnici so vstajali in z nahrbtnikom hodili v gozd. In tam so se uredili in lepo ekserciral, telovadili, streljali in vse in se lepo držali v pripravljenosti.

Mačke, ki so bile sigurne, da bojo živele lepo urejeno življenje, so samo jedle, so si samo lepo kuhale velike kose mesa v omaki, velike ponve mesa in polente in to in ono. In so se samo česale in lizale in si strigle nohte in so bile spravile vse puške v en šotor, da je bilo vse zarjavelo v tistem šotoru, in niso delale nič. So se bile zdebile ko prasci.

Seveda, ko je prišlo leto naokoli, psi so bili lepo pripravljeni stopiti spet v vojsko in mačke nič.

Takrat je pes poslal pošto mačkam, da je čas za podpisovanje, da je treba znova pregledati pogodbo o premirju, da jo je treba spet parafirati, obnoviti podpis. Tedaj, se ve, mačka je poslala iskat v zid. Ko so šli tje, ni bilo nič, je bilo vse zgrizeno.

»Jojme, tako in tako!«

Takrat je pes rekel:

»Torej vojsko, če je tako!«

Se razume, so se spet začeli biti, ali mačke so zgubile. V pol dneva so podlegle, so bile vse čisto preč, so zmagali psi.

Torej, tedaj so se mačke začele znašati nad mišmi, ker so jim bile zgrizle pogodbo. Tedaj miši so morale bežati, ker so jih mačke hodile iskat. In psi tudi še tekajo za mačkami, jih ne morejo videti. Tako od tedaj se ne morejo videti.

Od kod sovrašтво med psom, mačko in mišjo? ATU 200

Zps.: Šemerl.

Objava: Vedež 2/9 (30. 8. 1849), str. 72.

Pes in mačka skleneta zakon. Miši ukradejo ženitno pismo in zakonske sprave je konec.

Zakaj pes mačku i mačka miša ne trpi, ATU 200

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenski narod, 3. 12. 1873, str. 1; Kres 6/1886, str. 145, št. 74; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 158–159, št. 310.

Svoje dni so imeli psi pogodbo, v kateri je bilo zapisano, da je vse, kar pade z mize, njihovo. Kralj psov je dal ta dokument v varstvo mački, ki ga je spravila pod tram v strehi. Nekoč pride miška in kožo zgrize. Ko je bil nek pes tepen, ker je popadel kost, ki je padla z mize, pogodbe niso več našli. Od tedaj mačke sovražijo miši, psi pa mačke.

Zakaj pes črti mačko, a mačka miš? ATU 200

Zps.: M. K.

Objava: Slovenski gospodar 14/37 (9. 9. 1880), str. 294.

Psi so imeli na kosu oslovske kože napisano posebno pravico, ki jim je dovoljevala pojesti, kar je padlo z mize. 'Pravico' je dal pasji kralj hraniti mački, ki jo je spravila med staro kramo. Tu pa jo je zglodala miška. Ko se je neko ščene pritožilo kralju, koliko je moralo pretrpeti, ker je pobralo kos mesa, ki je padel z mize, so psi hoteli svoje pravice dokazati. Mačka je sicer ušla, kralj psov pa je mačjemu rodu napovedal maščevanje. Tudi mačja kraljica je sklicala mačji zbor, na katerem so sklenile iztrebiti hudobno mišje pleme.

Zakaj sovražijo psi lisico, mačko in zajca, ad ATU 200

Zps.: Roza Kosova.

Objava: Vrtec 13/11 (1. 11. 1883), str. 170–171; ponatis: Kosi, Zlate jagode 1894, str. 86–88.

Ponoči se pes naveliča čuvati hišo in steče proti gozdu. Ko zalaja, odmeva in pes misli, da ga nekdo oponaša. Vpraša zajca, mačko in lisico. Lisica meni, da ga je oponašal jazbec. Pes skoči pred luknjo, ki pa ni bila jazbečeva, ampak lisičja, in zagrabi ga njej nastavljena past. Lisica pokliče mačko in zajca in skupaj gredo krast v gospodarjevo hišo. Proti jutru se pes izmota in prikrevs domov, kjer ga gospodar kaznuje. Od takrat so psi mnogo zvestejši, kot so bili, in največji sovražniki mačkam, liscam in zajcem.

Zakaj sovražijo svinje pse, psi mačke in mačke miši? ATU 200

Zps.: J. Medic.

Objava: Vrtec 19/5 (1. 5. 1889), str. 91–92; Kosi 1894, str. 82.

Svinje razpravljajo, kako bi si podaljšale življenje, in se odločijo, da bodo tožile človeka. Najrunejša svinja odnese tožbo. Razgreta in trudna zagleda ob cesti mlako. Zarije se v blato in počiva. Mimo pride pes in se ponudi, da bo on odnesel pismo.

Tudi pes se utruudi, zato preda svoj posel mački. Mačka prenočuje v skednju, kjer ji miši zglodajo pisanje. Svinja, ki je tožbo sestavila, je morala pod nož, ostale pa niso znale narediti nove. Napovedale so vojno psu, pes mački in mačka mišim.

Pes, maček in miši, ATU 200, literarna verzija – prepesnitev

Avtor: *Ivan Cankar.*

Objava: *Vrtec 22/1892, str. 146; ponatis: Cankar 1951, str. 481.*

Opomba: *To je prva Cankarjeva objavljena pesem. Cankar bi dejansko lahko to zgodbo kje prebral, vendar sta M. Matičetov in B. Merhar mnenja, da je snov za svojo pesem zajel iz ljudskega pripovednega izročila, neposredno po pripovedovanju.*

Zakaj sovraži pes zajca, ad ATU 200

Zps.: *I. Medic.*

Objava: *Kosi 1894, str. 80.*

Zakaj sovraži pes lisico, mačko in zajca? ad ATU 200

Objava: *Brezovnik 1894, str. 5, št. 2.*

Zakaj sovraži pes mačko in mačka miš? ATU 200

Objava: *Brezovnik 1894, str. 8–10, št. 3.*

Zakaj sovražijo svinje pse? ATU 200

Objava: *Brezovnik 1894, str. 15–17, št. 10.*

Psi, mačke i miši, ATU 200

Kraj: *Prekmurje.*

Objava: *Novine 18/32 (9. 8. 1931), str. 6.*

Zakaj preganja pes mačke, a mačka miši, ATU 200

Objava: *Flere 1931, 149–151.*

Zakaj je pes hud na mačko? ad ATU 200

Kraj: *Osojane / Oseacco, Rezija.*

Povedala: *Žina Buttolo.*

Posnel: *Milko Matičetov, 1964.*

Objava: *Matičetov 1973, str. 30.*

Tuca, ta ke mela se ožanet s pesičon (Muca, ki je imela vzeti peska), ATU 200

Kraj: *Solbica / Stolvizza, Rezija.*

Povedala: Tina Vajtova / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov, 27. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 12/74 (T 34-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 62–65, št. 13.

Kako ni so nãrdili kontrat pas äno tuca / Miš zgrizla pogodbo, ATU 200

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Povedal: Feručo Grinjunow / Ferruccio Micelli.

Posnel: Milko Matičetov, 9. 3. 1973.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 21/85 (T 46-B).

Objava: Matičetov 1973, str. 59–61, št. 12.

ATU 200B Zakaj se psi ovohavajo / Why Dogs Sniff at One Another

Drugi psi iščejo psa, ki so ga poslali po pogodbo, pa se ni nikoli vrnil. Prim. ATU 200.

Literatura: Izvir je v Ezopovih basnih (Perry 1965, IV, 19); Dähnhardt IV/1912, 135–142; BP III, 543, 551, 553–555; EM: Warum Hunde einander beriechen.

Zakaj se psi vohajo

Anton Brezovnik, ATU 200B

Objava: Brezovnik 1884, str. 161; Brezovnik 1894, str. 10.

Le malokdo menda ve, zakaj se psi vohajo, kedar se srečajo. Pravi vzrok tega je sledeči: Nekedaj je napravil lev drugim živalim veliko gostijo. Ko so sedeli pri mizah, zapazijo, da nimajo popra. Lev pošlje nekega psa, da naj jim brž prinese popra. Pes gre, a ni ga bilo več nazaj. To je leva silno razsrdilo. Zaukaže torej vsem drugim tu zbranim psom, da naj gredo svojega lenega tovariša iskat, če ne, raztrgal jih bo vse. – Od tega časa se psi povohujejo, če se srečajo, upaje, da najdejo onega porednega tovariša, ki ima poper pri sebi.

Zakaj se psi ovohavajo, ATU 200B

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1956, str. 125–126.

Psi iščejo poper, ker se ne smejo vrniti na pir brez njega.

ATU 200C* Zajec in lovski pes skleneta posel / Enmity between the Hare and the Dog

Zajec in pes se dogovorita za posel. Zajec goljufa, zato ga pes še danes preganja.

Literatura: Dähnhardt III/1910, 129, 324.

Zakaj pes zajčar zajca preganja?

Jakob Volčič, 1884, Istra, ATU 200C*

Objava: Slovan 1, št. 24 (11. 6. 1884), str. 191.

Brek (pas) je šal na črešnju črešnje zobat. Pustil je zdola škornice, prišal je zec, pak mu ih je zel i se je ubul, zato ima sada zec ubuvne noge (kosmate), a pas zečar gole. I pas zeca lovi, da bi mu škornice dal.

Zakaj pes zajca sovraži?

J. Medic, ATU 200C*

Objava: Vrtec 21, št. 9 (1. 9. 1891), str. 146.

V davnem, davnem času bilo je na svetu vse prijetneje nego li danes.

Takrat so celó živali raznovrstnih plemen živele v miru in složnosti med seboj.

Pripeti se, da je v istem času nastala silno huda zima. Da si ogrejejo otrple ude, zane-tijo skupno psi in zajci na parobji velikega gozda ogenj. Tu se prijetno pomenkujejo, kako je bilo nekđaj in kako utegne še vse priti, kakor je to v obče še zdaj navada tudi pri nas ljudeh, kadar sedimo pri gorkej peči.

V družbi je bil tudi zajec, katerega ta pogovor ni kaj posebno zanimal – zdelo se mu je vse predolgočasno. Misli in misli, kako bi si čas kratil – nù, naposled mu šine prav neumna misel v glavo. Smučé in suče se okolo psa, in predno se ta zave, porine ga nagajivec v ogenj, da si siromak vse štiri noge osmоди – od istega časa imajo psi gole podplate. Dolgopeti zajec je sicer tudi naprej še obdržal na stopalih kosmate noge, a nakopal si je vsled neprijetne šale večno sovraštvó vsega pasjega rodu. Skrivati se mora po hostah in brlogih, a to mu malo koristi, ker ga psi zasledujejo in preganjajo, dokler ga ne privedó v bližino pogubonosne – lovčeve puške.

Varuj se, da si ne nakoplješ sovraštvá ónih, ki so močnejši od tebe.

Zakaj päs za zafcom biži?

Števan Kühar, Prekmurje, 1914, ATU 200C*

Objava: Časopis za zgodovino in narodopisje 11/1914, str. 15–16, št. 29; ponatis: Kühar / Novak 1988, str. 181–182.

Zaväc sä präj nigda svêta črêvlä dao delati pr psovi, pa da so ži zäfcäma gotovi bilí, jä jä prišäo kušat, či do nyämi dobri. Črêvli so nyämi ravno prav bili. Da ja jä pa ži na nogáj möo, jä ne pitao, ka dä düžän, liki jä skočo ž nymi. Päs pa, da jä vido to välko näzafalnost, sä zbrčno za zafcon, pa ga ščä gnyäzden naganya.

Zakaj teče pes za zajcem? ATU 200C*

Kraj: Odranci, Prekmurje.

Zps.: nadučitelj Ivan Kreps.

Objava: Kontler / Kompoljski 1, 1923, str. 88; ponatis: Brenk 1967, str. 92.

Zajec je nekoč prišel k psu čevljarju.

»Gospod mojster, pomerite mi par čevljev. Silno me zebe v tačke.«

Pes res sešije dobre čevlje. Zajec pride in jih pomeri. Ko pa je imel že čevlje obute, pravi, da so dobri, in steče skozi vrata v goščo, ne da bi se zmenil za plačilo.

Pes pa jo ubere za njim. Od tistega časa še dandanes vsa pasja žlahta išče pobeglega zajca, da bi plačal čevlje. Pa ga ne more dobiti.

Najbrž ga tudi nikoli ujela ne bo, ker malokateri pes tako hitro kot zajec teče.

Psiček-golotaček in zajček-kratkorepec, ATU 200C*

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944a, str. 117.

Pes in zajec, ATU 200C*

Kraj: Koper.

Povedala: Marina Jurkota.

Zapisala: Špela Pahor.

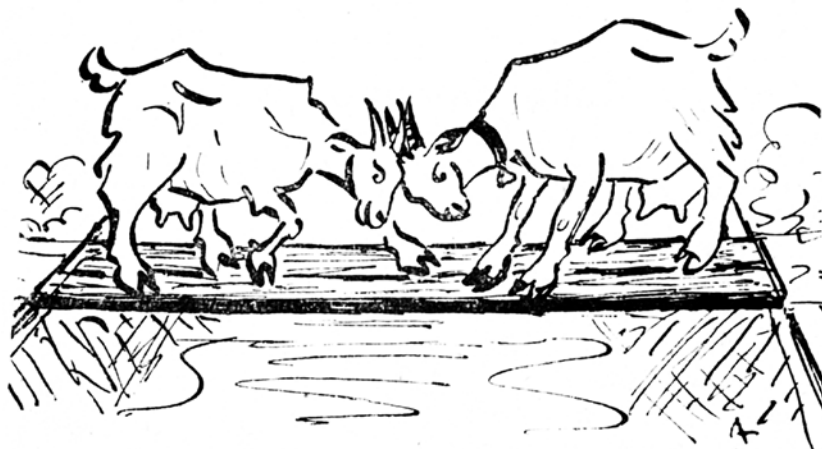
Objava: Stanonik 1995, str. 265–266, št. 94.

ATU 202 Trmasti kozi na mostu / The Two Stubborn Goats

Kozi se srečata na ozki brvi. Ker se nobena noče umakniti, padeta obe v vodo.

Literatura: Dokumentiral Plinij, *Naturalis historia* (VIII, 201); EM: Böcke auf der Brücke.

Trmasti kozi na brvi (Mladi rod II/6, 1951).

Kozi

Alojzij Bolhar, ATU 202

Objava: Bolhar 1975, str. 119–120.

Nekoč sta se srečali dve kozi na sredi brvi. Vsaka je prišla z nasprotnega brega. Ena je hotela čez potok s te, druga pa z druge strani. Ko sta stali na brvi druga proti drugi, se nista nič kaj prijazno gledali.

»Umakni se mi s pota!« je nevljudno rekla prva. »Jaz sem bila prva na brvi!«

»Šment, kaj ti pade v glavo?« je dejala druga. »Jaz sem starejša od tebe. Ne umaknem se!«

Pričeli sta se prepirati; nobena ni odnehala v svoji trmoglavosti. Pograbila ju je jeza, nazadnje sta povesili glavi, naredili nekaj korakov nazaj, nato pa se z vso silo zaleteli druga proti drugi. 'Bum!' je zabobnelo v njunih glavah. Trčenje je bilo tako silno, da sta obe izgubili ravnotežje. 'Pljusk,' je bilo slišati in obe kozi sta se znašli v potoku. Visoko je brizgnila voda.

Zdaj sta hladili svojo trmo v hladni kopeli.

Šele čez čas sta se obe do kože mokri skobacali spet na suho.

***ATU *202A Oven in bik / The Ram and the Bull**

Oven, misleč, da je najmočnejši, se spoprime z bikom, ki ga premaga. Zdaj vidi, da se mora še spoznati.

Oven in bik, *ATU *202A

Fran Levstik, *ATU *202A

Objava: Vrtec 1885, str. 76; Levstik 1931, str. 360.

Necega ovna je bila mati narava obdarila s posebno močjo. Nobeden njegovih tovarišev mu ni bil kos, vsacega je preobladal s svojimi rogovi in svojim močnim čelom. Pa nespametni oven se je prevzel in jel misliti, da je nepremagljiv, ter je v svoji nespameti pozval bika na dvoboj.

Nastavila sta se, napravila naskok in trčila vkupe; polu nezavesten z razbito glavo zgrudil se je oven na tla; a njegov nasprotnik je odšel zmagovit.

Dolgo je ležal oven v nezavednosti, kakor mrtev, in ko se je slednjič iz te omotice prebudil, prišel je ravno jeden njegovih tovarišev mimo in, videč junaka ležečega na tleh, vprašal ga je: »Kaj pa ti tukaj delaš?«

»Samega sebe spoznavam!« odgovoril je ponižno oven korenjak.

Oven in bik, *ATU *202A

Objava: Kosi 1894, str. 15; povzeto po Levstiku.

Oven misli, da je najmočnejši. Spoprime se z bikom. Ko ga ta premaga in prihaja oven spet k sebi, sprevidi, da se je precenjeval in da se ne pozna dobro.

ATU 207 Upor delovne živine / Rebellion of the Work Animals / Aufstand der Arbeitstiere

A: Petelin nagovarja osla in vola, da naj hlinita bolezen, da bi manj delala. Gospodar to sliši in petelin konča v loncu.

B: Vola nočeta več vleči težkega tovora po cesti, zato zavijeta s ceste na travnik in se še bolj mučita.

Konj in Vol, ad ATU 207

Štefan Kocijančič (Št. K.), ad ATU 207

Objava: Besednik 1877, str. 50; ponatis: Bolhar 1975, str. 118–119.

Dva trudna in izmučena vola sta bila vprežena v težak voz, ki sta ga vlekla po ravni in gladki cesti. Zaradi tega sta bila zelo nevoljna. Zato sta zavila z gladke ceste in pričela kobacati čez groblje, po neravnem svetu. Poreden konj, ki se je tam blizu pasel, ju je opazil in jima rekel:

»Kaj sta tako nespametna, da sta zapustila gladko cesto in si napravila delo še težje? Ali ne vlečeta že dovolj težko?«

Vola pa sta mu odgovorila:

»Kaj to tebi mar, kar midva počneva? Ti lahko govoriš, ko nič ne delaš, dobivaš dobrega ovsa in ti nikoli nič ne manjka. Midva sva pa lačna in morava povrh še težko delati.«

Mnogo je ljudi na svetu, ki so tako nespametni kot ta dva vola. Nevoljno delajo in godrnjajo ter si po svoji neumnosti in brez potrebe napravljajo še večje težave. (Bolhar 1975)

ATU 207A Vol in konj vprežena skupaj / A Donkey Induces Overworked Ox to Feign Sickness / Aufstand der Arbeitstiere

A: Osel mora opravljati volovo delo, zato ga pregovori, da se neha pretvarjati, da je bolan.

B: Konja je sram, da je vprežen z volom, želi delati s sebi enakim. Zato svetuje volu, da se naredi bolnega. Naslednji dan gospodar vpreže konja samega in mora cel dan orati.

Literatura: Dokumentirano v Arabskih nočeh / Arabian Nights (Littmann I/1921, 27 – 31; Marzolph / Van Leeuwen 2002, num. 2, 3.

Konj in vol

Gorenska, 1856, ATU 207A

Objava: Novice 14/54 (5. 7. 1856), str. 217; ponatis: Bolhar 1975, str. 117–118.

Neki kmetovalec na Gorenskem je imel navado konja in vola vkup vpregati in z njima voziti, kakor se okoli Ljubljane še zdaj večkrat vidita konj in vol vkup naprežena. Konj je grozno nerad vidil zraven sebe vola, prvič že zato, ker ga je bilo sram z govedetom vprežen biti; drugič pa tudi zato, ker je preveč vleči mogel, vol je le zadej ostajal.

Konj je le želel konja za tovariša imeti. Enega dne sta mogla dolgo njivo izorati; zlo trudna prideta zvečer domu, tako da se nobenemu jesti ne ljubi. Ko vse potihne, vol začne konji tako govoriti: »O, neusmiljen je naji gospodar, ker naji tako h težkemu delu toliko časa priganja, da nama še oddihniti ne da.« Konj odgovori: »Res je to, pa veš ljubi moj tovariš, jaz ti vem dober svet, da se boš vsega dela znebil.« Vol reče: »Daj prijatelj, daj! Povej mi, kako naj bi naredil, da me bo gospodar pri miru pustil, da me ne bo tako h delu priganjal; vse bom bogal, kar mi boš svetoval.« Konj pravi: »Če hočeš, da te ne bo gospodar precej jutri napregel, kar bolnega se naredi, nič ne jej, kar koli ti bo gospodar ponujal, ne pokusi in pa stokaj, boš vidil, da boš doma ostal.« Vol uboga, kakor mu je konj svetoval, nič ne je in zjutraj, ko gospodar zgodaj pride jima pokladat, vol stoka in se nobene klaje ne dotakne. Gospodar pravi: »Vol je bolan, nič ni jedel; pustimo ga v hlevu in samega konja naprezimo.« Tako gresta hlapec in gospodar na njivo in sta celi dan s samim konjem orala. Konj si misli, zdaj sem si pa pravo naredil, tovariša sem naučil brez dela ostati, jez moram pa celi dan orati. Vendar konj vse rad poterpi, da bi le dobil, česar želi. Vesel je slišal gospodarja govoriti, da misli vola pobiti in ž njim se gostiti. Toda vse drugač se je razšlo, kakor konj misli. Gospodar je vola prodal sosеду, kjer se mu dobro godi, in kupi zdaj na-

mesto vola – osla. Pred je konj z volom vprežen nerad vozil, zdaj mora zraven osla vleči več kakor pred zraven vola. Gospodar ga je tako priganjal, da je začel hujšati, in kmali potem pogine. (Novice 1856)

Vol in osel, ATU 207A

Kraj: Oskorušna, Beneška Slovenija.

Zps.: Milko Matičetov.

Objava: Matičetov 1950, str. 138–139.

Lenemu oslu se ni dalo več delati, zato mu je vol svetoval, naj se naredi bolnega. Zvečer se pogovarjata, kako je bilo – osel se je imel lepo, vol pa slabo, ker je moral delati za dva. Osel je svetoval volu, naj se naslednje jutro še on naredi bolnega. Vol uboga, gospodar ga pusti v hlevu, vpreže pa osla, češ da se je ta že pozdravil. Ko se osel zvečer vrne, poroča prijatelju, da je bilo hudo, ampak da je slišal gospodarja govoriti, da bo vola, če bo še bolan, dal zaklati. Tako je tudi vol 'ozdravel'.

ATU 207B Trdosrčni konj in osel / Hard-harted Horse and Donkey / Aufstand der Arbeitstiere

Konj pusti, da se prenaloženi osel zgrudi, nato pa sam dobi oslov tovor.

Literatura: Babriusova basen (Perry 1965, num. 7); Plutarch, *De tuenda sanitate praecepta* (ch. 25).

Konj in osel

Anton Kosi, ATU 207B

Objava: Vrtec 17 (1887), str. 159; ponatis: Kosi 1894, str. 16.

Gospodar žene konja in osla s tovoroma naložena. Na poti pravi osel konju: »Moj tovor je pretežak, vzemi mi nekaj in pomagaj nesti, sicer me breme potare.«

Ali konj neče storiti tega. In res se osel zgrudi pod težkim bremenom in pogine.

Tedaj pa gospodar naloži konju ves oslov tovor, odere osla in mu oprta še njegovo kožo povrhu.

Žalostno je sedaj vzdihovala konjska para: »Oh, jaz siromak! Ker nisem hotel prevzeti le malo bremena svojemu sotrpinu, naložili so mi sedaj vse njegovo breme in še kožo po vrhu.«

Ravnaj zložno in bodi potrpežljiv; tako pomoreš slabejšemu in tudi sebi; oholost pa ne koristi nikoli. (Kosi 1894)

ATU 207A* Leni konj / The Lazy Horse

Leni konj vedno čaka na naslednjo sezono, pridni konj pa je zadovoljen in opravlja svoje delo ob vsakem letnem opraviilu na polju.

Literatura: Zgodba je bila dokumentirana že v 15. stoletju kot basen ali prilika.

Konj in vol

Fran Ločniškar (Borisov), 1909, ad ATU 207A*

Objava: Zvonček 1909, 9–10; ponatis: Bolhar 1975, 116–117.

Konja, ki je bil precej len, je gospodar časih malo ošvrkal. Nekoč mu jih je zopet par prisolil, ker se je pod klancem uprl, dasiravno je bil voz tako lahak, da bi ga peljalo po klancu tudi žrebe.

Ko prižene gospodar konja v hlev in odide v hišo, reče konj volu: »Ne bo mi tako oblastno zapovedoval, ta gospodar! Toliko mu že naredim, da si zaslužim to borno hrano. Nagajal mu bom toliko časa, da me proda. Gotovo se mi bo drugod godilo boljše!«

Vol: »Poizkusi! Ampak poizkušnje se navadno slabo obnesejo, če niso dobro premišljene. Tudi jaz sem imel že enega gospodarja, ki je bil pa mnogo slabši od sedanjega.«

Konj: »Jaz se mu pa ne bom več pokoril! Delal bom škodo, kjerkoli bom mogel.«

Nato začne trmoglava žival gristi jasli. Vol mu reče, da je to nespametno, ker si s tem nakoplje še večje sovraštvo gospodarjevo.

Kmalu pride gospodar v hlev. Konj hitro neha gristi jasli, boječ se gospodarjeve roke.

Nekoč pa je gospodar opazil konjevo početje in ga kmalu zatem prodal.

Čez malo časa nato se snideta konj in vol v gozdu. »Kako je, kako?« vpraša vol.

Konj se bridko nasmeje in reče: »Nikar ne izprašuj, nekdanji moj tovariš! Poglej samo mojo kožo!«

Vol je videl na koži polno brazgotin, ki so nastale najbrž zaradi udarcev.

Od tistega časa pa je bil vol še bolj pameten in priden, boječ se, da bi ne prišel v druge roke – z dežja pod kap. (Fran Ločniškar)

ATU 210 Petelinček, putka, raca, bucika in igla na potovanju / Rooster, Hen, Duck, Pin and Needle on a Journey

Živali in predmeti gredo na pot. Skrijejo se na različna mesta v hiši. S pomočjo svojih posebnih sposobnosti kaznujejo lastnika hiše in ga nazadnje ubijejo. Prim. AaTh 130.

Literatura: Grimm 10; Aarne 1913; BP I, 75–79, 375; EM: Tiere auf Wunderschaft.

Domače živali romajo v Rim

Metod Turnšek, Beneška Slovenija, ATU 20C+210

Objava: Turnšek 1954, str. 152–154.

Pri Kalabavčevih v Lazah so imeli imenitnega pisanega petelina. Domislil si je kokotek, da pojde v Rim. In se je napotil ter prispel tja k Pirhovim. Tu je srečal kokoš:

»Petelin, kam greš?« je vprašala putka.

»V Rim,« se je samozavestno odrezal petelin.

»Grem še jaz s teboj!« je zamikalo kokoš.

»Pa pojdi!« je privolil petelin.

Sta šla in prišla do Kopitarjevih.

Tukaj je na dvorišču gagala raca. Ko je zapazila popotnega petelina, je brž vprašala:

»Petelin, kam greš?«

»V Rim!« je ponosno zinil petelin

»Pa bi še jaz šla s teboj!« se je zahotelo raci po svetu.

»Pa pojdi!« je dovolil petelin. So šli in prišli k Talijanovim. Tukaj se je pred hišo umivala mačka. Ko je zapazila znance, je brž radovedno vprašala:

»Petelin, kam greš?«

»V Rim,« se je pobahal petelin.

So šli in prispeli k Marinčičevim. Že od daleč je tu goska visoko dvigala vrat. Naglo je radovedno vprašala:

»Petelin, kam greš?«

»V Rim,« se je postavil petelin.

»Grem še jaz s teboj!« je zakoprnela goska.

»Pa pojdi!« ni petelin imel nič proti.

So šli in za hip postali pri Rakačinovih. Kaštron je začudeno zrl pisano družbo in vprašal:

»Petelin, kam greš?«

»V Rim,« se je napel petelin.

»Grem še jaz s teboj!« je zameketal kaštron.

»Pa pojdi!« je pristal petelin.

So šli in zadeli v dvor pri Škljovčevih. Prase je molelo glavo iz odprtega svinjaka in vprašalo:

»Petelin, kam greš?«

»V Rim,« je bil kratek petelin.

»Grem še jaz s teboj!« je zakrulilo prase.

»Pa pojdi!« je grknil petelin in sprejel še prase.

Nato so šli iz vasi po poti naprej in naprej. Pridejo v gozd. Tu jih zajame noč. Zapazi-
jo neko hišo in notri luč. Vstopijo v hišo. Nikogar ni bilo nikjer. Noč je bila že pozna,
treba je bilo iti spat. Ogledali so se okrog po sobi in vsakdo si je zbral sebi primerno
počivališče.

Kokoš je skočila v dimnik in za njo se je pognal tudi petelin. Mače se je zakopalo pod
peč v pepejuh (pepel), gos se je skrila za vrata, raca se je spravila v čandir (bakren
kotliček), kaštron si je izvolil izbo, prase pa klet.

Opolnoči se je priplazil tat. Pogleda v dimnik, če visi tam kaka gnjat. Stega noter vrat
in se poželjivo zazira v temino, kjer se nekaj svetlika. Tedaj pa nekaj pliskne in prileti
mu v gobec (obraz) topli kurjek.

»O, ti vrag ti!« odskoči tat. Vendar še ne odneha in še enkrat porine glavo v dimnik.
tedaj mu pa še enkrat – plisk – počí v obraz še debelejši petelinji kurjek. Tat pohiti
in potipa pod peč v pepejuh, če se morda tam nahaja kaka dobrota. Pa – puf, puf,
puf – ga vsega opraska mačka.

Skloni se hitro k čandirju, da bi se umil, a tam ga – pljusk, pljusk, pljusk – zdajci
vsega oštrka raca.

Hiti naglo za vrata, kjer po hišah navadno visi brisača, in se hoče obrisati, pa – pik,
pik, pik – ga jezno začne pikati gos.

Zbeži tja v izbo, češ tukaj vendar ne bo nobene živine. Čim se skuša vsiliti v izbo, že
ga z močnim – bumf, bumf, bumf – napade oven.

Tat preplašen zbeži in se hoče skriti v klet. Pa še ne stopi dobro noter, že ga v ного
okolje prase!

»Zdaj je pa že od sile!« se prestraši tat in zbeži.

Spotoma povsod čuti spomine in z zobmi škrtaje izgovarja: »Raca in gos sta spaki,
mačka je vrag, petelin je pa še večji.«

No, živina pa tudi ni imela poguma, da bi nadaljevala pot v Rim, in se je rajši vrnila
domov v Laze.

Kokotova četa, ATU 20C+210

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5/1885, str. 463, št. 60; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 157, št. 307.

Potepuhi, ATU 210

Objava: Slovenski gospodar 63/41 (9. 10. 1929), str. 10.

Petelinček in kokoš sta šla na goro, da bi se najedla orehov. Petelinček je napravil iz orehovitih lupin majhen voziček. Kokoška ga ni hotela peljati, zato je prisilil račko, da se je vpregla v voz in ju peljala. Srečali so buciko in šivanko in jima dovolili, da sta prisledli. Ustavili so se pri nekem gostilničarju, ki jih je sprejel pod streho z obljubo, da bo drugo jutro dobil kokošje jajce pa še račko. Drugo jutro je petelinček zataknil buciko v brisačo, šivanko pa v blazino na gostilničarjevem stolu. Gostilničar si je z buciko potegnil od ušesa do ušesa in se usedel na šivanko. Račka mu je odplavala in gostilničar je sklenil, da ne mara imeti opravka s takimi potepuhi.

Boter petelin in njegova zgodba, ATU 20C+210

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Ivan Trinko.

Objava: Wagner, Beneška Slovenija 1931, str. 117–122.

Kokoš änu pitilen änu wsi nje gotrówje nu götríce, ke ni su šle nutaw Šetjakup de Galycje («Bežimo, svet se podira!«), ATU 20C+210

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Povedala: Ana Bordänawa (Ana Bordanova) / Anna Di Lenardo in Colomba.

Zps.: Milko Matičetov, 6. 12. 1964, Arhiv ISN: R 6/5 (tr. 17-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 91–93, št. 24.

Prepis je pod pravljčnim tipom ATU 20C.

Piška je šla na božjo pot, ATU 210

Kraj: Podgora v Poljanski dolini.

Povedala: Antonija Šturm, 1992.

Zapisala: Nežka Šturm.

Objava: Stanonik 1995, str. 251, št. 87.

ATU 211 Osel in njegov tovor / The Two Donkeys and Their Loads

Osel, natovorjen s soljo, pade v reko (ga zmoči dež). Njegov tovor postane lahek. Ko to vidi drugi osel, natovorjen z gobami (perjem), skuša na ta način zmanjšati težo tovara, a se pri tem skoraj utopi.

V nekaterih variantah je osel prvič natovorjen s soljo, drugič z gobami.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 455, num. 180); EM 4 (1984), 423–425.

Osel pri solári

Peter Dajnko, 1827, Štajerska, ATU 211

Objava: Dajnko 1827, str. 165–166.

1.	Ali hamičia pà
Osel pri solári je	Ne ma časa dugega.
Skusil težke dneve vse,	6.
Vsikdar bil napreženi	Enkrat morske gobe jé
V'težkem solnem nešenji.	Nesel ino v'vodo gre,
2.	Tote se napíle so,
Enkrat ga na poti je	Na dno ga potegnejo.
Dež do žive kože vse	7.
Zmočil, sol se razpustí	Naglo v'vodi globoki
Ino žmečo vso zgubi.	Se on brídko zdaj vtopí
3.	Ino sam si krivec je
Misliti si je začel:	Tote smerti žalostne.
Znam, kaj bom včiniti mel,	8.
Kda naprežen v'nešenje,	Toto fabulo si mi
Težko sol dobim na sé.	Vzem'mo k'lepem navuki:
4.	Či smo v'stani težkemi,
Gledal bom, da vsaki čas	Bodmo v'poterplivosti.
Blizo vode pridem jas,	9.
Tam se ja namákat grem	Ino ne podstopmo se
Ino žméče rešti čem.	V'hamično lehkotenje;
5.	Kajti hamičia vsa
Nekokrat se njemi to	Hitro strašen konec má.
Tudi je nagodilo,	

ATU 211B* Živali gredo v gostilno / Animals Go into a Tavern

Živali v gostilni jedo in pijejo, a nimajo denarja, da bi plačale račun.

Lesíca – díkla ta-par plevanu / Lisica romarica

Povedala Maria Paletti- Rozaljina, 11. 12. 1962, Bila / San Giorgio, Rezija, posnel Milko

Matičetov, ATU 20D*+211B*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 118-B, R 2, 22.

Objava: Matičetov 1973, str. 87–90, št. 23.

Lisica je bila dekla pri plevanu. Nekega dne zjutraj je toliko pometala in pometala z repom, da je našla vinar, si ga je dala v žep. In je rekla:

»Zdaj sem kar bogata, nimam več potrebe biti dekla!«

Je šla in šla po poti, je našla volka. Je rekla:

»Češ iti z mano, botrček?«

»Kam naj grem?«

»Jaz grem v Rim, ker imam en vinar. Če češ iti tudi ti v Rim, bova šla v Rim.«

»Dobro, ja!« In se ji je pridružil in sta bila dva. Sta šla in šla in šla, sta srečala medveda.

»Kam pa gresta, botrčka?«

»Če češ iti tudi ti z nama: imava en vinar in greva v Rim.«

»Prav! Če me četa v družbo, res rad rad. Grem tudi jaz!«

So bili trije. So šli šli šli, so srečali zajca.

»Kam pa greste?«

»Hooo, gremo v Rim. Češ tudi ti z nami?«

»Joj, jaz nimam denarja!«

»Hooo, saj imam jaz denar, sem našla en vinar in gremo v Rim!«

»Tedaj se vam pridružim tudi jaz!«

So bili štirje. So šli in šli in šli; ko so prišli prav daleč, vidijo, da gre nekdo. »Le kdo bo ta, ki gre?« So šli šli šli, je bila divja koza.

»Kam pa greste?«

»Gremo v Rim, če si pri volji, idi tudi ti z nami. Gremo pogledat papeža noter v Rim.«

No, je rekla, da gre tudi ona, češ da ga ni bila nikoli videla. In konec, so šli šli in šli in šli. In so šli več dni podnevi in ponoči. In lisica je dejala:

»Čujte, jaz sem lačna! Kaj ko bi šli malo okoli kurnikov gledat, če bi bila kje kakšna kokoš?«

Drugi so dejali:

»Ko se gre na božjo pot v Rim, se ne sme grešiti, je treba iti pobožno!«

»Dobro, pa pojdimo!«

Vendar čez čas nekaj časa spet ni mogla hoditi. Da ima prazen trebuh, da ne more. Dobro, so jo vprašali, koliko poti še imajo, da pridejo v Rim. Ah, to ni bilo dosti, le še malo. Nazadnje so bili že skoraj pred rimskimi vrati. So prispeli.

In ko so prišli noter v Rim, so bili tako lačni vsi in zbiti, da niso mogli niti vprašati, kje stanuje papež. Lisica je rekla:

»Čujete, jaz imam vendar en vinar, bomo šli v gostilno in jaz naročim piti in jesti za vse!«

Prav, so pustili njo naprej, ki je imela veliko mošnjo.

Je šla v gostilno in so se spravili vsi za mizo. In je prišel gospodar, je rekel:

»Kaj bi pa radi?«

»Glejte tule,« je rekla, »prinesite nam jesti, ker smo lačni!«

»Dobro, kaj naj vam prinesem?«

»Prinesite najprej mineštro.«

»Koliko pa vas je?«

So se prešteli vsi, kar jih je bilo, so se bili spravili vsi za eno mizo, okoli mize. So prišle natararice in prinesle mineštro. In –

»Tudi košaro kruha!«

So prinesli kruh.

»In zdaj prinesite še nekaj litrov vina, ker smo žejni!«

So snedli mineštro, so začeli natepavati tudi tisti kruh. Jim je dejala lisica:

»Ne jejte toliko kruha, ker bo prišlo še drugo in potem ne boste mogli jesti!«

Zadosti, so prinesli kuhane kokoši, kokošje meso.

»Oo, to, to je moja jed!« je rekla lisica. Je rekla: »Glejte, da ne bi pustili niti kosti ne, lepo polížite krožnike!«

Potem so res pojedli do konca tiste kokoši.

»Naj prinesemo še kaj?«

»Ja ja, prinesite nam to v ponvi zdaj in prinesite nam tudi pečen krompir in poglejte, če imate še kaj, prinesite vse, kar imate!«

Nazadnje so res prinesli dosti jedi. In ko so bili romarji siti in napiti, so se lotili peti, gospodar ni vedel, ali po nemško ali po laško, ni razumel ne bele ne črne. Ni vedel, ali bi se smejal ali kaj naredil.

Tedaj so se lotili pretepati in so bili pijani, pa konec. Ko je gospodar videl, da so mu začeli lomiti stole in prevračati mize, je šel po metlo in palico in tako tolkel, tako tolkel! In jih ni mogel izgnati, niso hoteli iti ven. In ko ni mogel več, je rekel:

»Greste od tod, ja ali ne?!«

Lisica je rekla:

»Mi imamo pravico biti še tukaj! Kdaj ste nas vprašal, kdaj plačamo? Saj nas niste nič vprašal niti nam niste naredil računa in mi imamo pravico biti tukaj!«

»A tako? Torej – ven denar!«

»Zdaj vam ne dam nič!« je rekla lisica. »Če bi nas ne bil tolkel, bi vam plačala, saj imam vendar en vinar, zdaj pa ne vidite nič plačila!«

Tedaj so šli sami od sebe. Niso prišli do tega, da bi obiskali papeža.

ATU 212 Lažniva koza / The Lying Goat

Oče pošlje sinove drugega za drugim, da bi napasli kozo, toda ta vedno toži, da je lačna. Oče jezen sinove zapodi od doma, toda ko sam pase kozo, spozna, da ga je prevarala. Kozo odženejo od doma in zateče se v lisičji brlog. Lisica je ne more spraviti ven, zato pokliče na pomoč druge živali. Kozo prežene šele mravljica (rak, jež). Prim. ATU 2015.

Literatura: Grimm 36; BP I, 346–349; EM: Die boshafte Ziege.

Lisica i kozika

Matija Valjavec, 1860, Štajerska, ATU 212

Objava: Slovenski glasnik 5/3 1860, str. 90–91; ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 341, št. 165.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/58.

Ednok je v eno lisičjo lukjo ena kozika prišla, te pa lisica ne znala, kak bi jo vün spravila; pa je šla po enem germji, pa je srečala enoga vuka, a on jo pita: »Kaj se vi, teca, tak žalostno deržite?« Lisica reče: »Kaj se ne bi žalostno deržala, kajti v mojej lukji je ena hüda stvar.« I vuk jo pita: »Kaj za ena?« Ona pa reče: »Kozika.« – »Hodi, jaz ti jo vün spravim.« Pa ideta i jo vuk pita: »Što si notri?« – »Ja sem kozika s kratkim repičom, dugimi rogli, ja vün grem, pa tvoje reberca vse vküp zdrobim.« Pak se je vuk ne vüpo notri iti. Lisica gre drügokrat v germje, pa je srečala enoga zevca i on jo pita: »Kaj se vi teca, tak hüdo deržite?« Ona reče: »Kaj se ne bi hüdo deržala: kajti v mojej lukji je hüda stvar, kozika.« I on gre pa jo pita: »Što si notri?« – »Ja sem kozika s kratkim repičom, dugimi rogli, ja idem vün, pa tvoje reberca vse vküp zdrobim.« Pak se je i on ne vüpo notri iti. Lisica je pa šla po germji pa je srečala eno mravlo, i ona jo pita: »Kaj ste vi tak žalostni?« – »Kaj bi žalostna ne bila, kajti je v mojej lukji ena hüda stvar, kozika.« I ona je rekla: »Hodi, jaz ti jo vün spravim.« Mravla je šla pa je pitala: »Što si notri?« – »Ja sem kozika s kratkim repičom, dugimi rogli, ja idem vün pa tvoje rebra vse sküp zdrobim.« I mravla je šla notri pa jo sterala vün.

Ovnek, ATU 212

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 285–286; ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 312–313, št. 148.

Ovnek, ATU 212+44

Kraj: Veržej pri Ljutomeru.

Zps.: Franc Kovačič (Fr. K-ć).

Objava: Vrtec 21/8 (1. 8. 1891), str. 127; Bolhar 1975, 164–167.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 44.

Lisica, volk in jež, ATU 212+44

Zps.: Fran Nedeljko (Dominikus).

Objava: Nedeljko 1887, str. 7–8.

Pravlјica o kozi, ATU 212

Objava: Vrtec 35/2 (1. 2. 1905), str. 26–27.

Živela sta mož in žena, ki sta imela lažnivo kozo. Prvi dan jo žene na pašo pastirica, drugi dan gospodinja, tretji dan gospodar. Zvečer se koza vselej zlaže, da ni sita, češ da so jo pustili privezano h kolu. Gospodar jo da ostriči in jo zapodi. Koza pride do lisičine in prosi lisico, naj jo golo in bolno sprejme, češ da ji bo pazila mladiče. Koze ne more pregnati ne lisica, ne volk, ne medved, nazadnje pride rak in jo ščipa tako dolgo, da pogine.

Jež in oven, ATU 212

Zps.: Jožko Matko.

Objava: Vrtec 1926/27, str. 56.

Ovnova objestnost in njegov žalostni konec, ATU 212

Objava: Flere 1931, str. 165–168.

Muja Karotawa / Rusica pregnala babici Mujo Karótovo, ATU 212

Kraj: Liščaca / Lischiazza, Rezija.

Povedala: Ana Kolkarjewa / Anna di Floriano.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 12. 1962.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 2, 55-14 (T 131-B).

Objava: Matičetov 1973, str. 151–152, št. 43.

Muja Karotawa / Rusica pregnala Mujo Karótovo iz mišje hišice, ATU 212

Kraj: Gozd / Gost, Rezija.

Povedal: Angelo Legin / Angelo Lega.

Posnel: Milko Matičetov, 14. 5. 1962.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 1, 44 (T 105-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 153–164, št. 44; ponatis: Ciciban 18 (1962/63): Rusica in divja koza, str. 6–7; Matajur 20/3 (15. 2. 1969).

Grdina in mravljica, ATU 212

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Povedal: Vito Chinese Hogin.

Posnel: Milko Matičetov, 13. 12. 1964.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 18B.

Objava: Matičetov, Dapit 2004, str. 54–55 (italijanski prevod: str. 28–29).

Lisyčica, ke na šla prat füčice / Rusica pregnala grdinico iz lisičje hišice, ATU 212

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Povedala: Jelica tuw Borovičji / Elena Di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 1. 5. 1969.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 17/171-b (T 44-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 155–157, št. 45.

Grdinica in rusica, ATU 212

Kraj: Jama / Jama, Rezija.

Povedala: Lidia iz Osojan, 7. 8. 1993.

Posnel: Roberto Dapit, 7. 8. 1993.

Objava: Dapit, Kropelj 2004, str. 53.

Lisica pa zajčak, ATU 80+212

Kraj: Šmarca pri Kamniku.

Povedala: Rezika Slapnik, 2008.

Objava: Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009, str. 29–30, št. 14.

Koza Bajsa, pol odrta, pol nadrta, ATU 212

Kraj: Kal - Koritnica pri Bovcu.

Povedal: Matija Mlekuž - Merinkelnov.

Zapisala: Barbara Ivančič Kutin, 26. 12. 2012.

Objava: Ivančič Kutin 2013, str. 8.

Koza Bajsa je zbežala s stola (kjer so jo drli) navzgor po Huma dolini in se skrila v medvedji brlog. Ko je prišel medved domov, mu je zagrozila, da ga bo raztrgala z rogovi, če se ji približa. Medved je poklical na pomoč volka in lisico, a koza napodi tudi ta dva. Pomoč ponudi mravljica, piči kozo v rit in koza Bajsa zbeži ven.

ATU 214 Osel se dobrika gospodarju / The Donkey Tries to Caress His Master

Osel skuša s prilizovanjem posnemati psa, toda gospodar ga zapodi.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 438, num. 91), Babrios (139); EM: Esel will den Herrn liebkosen.

Osel in njegov gospodar

Vedež 2 (26. 7. 1849), str. 32, ATU 214

Osel je gledal z zavidljivimi očmi, da je njegov gospodar toliko rad imel svoje edino pse, in misli sam pri sebi: »Jaz se toliko trudim, vodo in dreva nosim, pa mi dado komaj toliko jesti, da glada ne poginem; uni merčes mali pa s svojim prilizovanjem toliko dobriga vžije. Naj se počnem tudi jaz prilizovati, ali bi ne bilo kaj bolje?« Kar zapazi svojiga gospodarja pred hišo, kjer je na stolici v hladu spal. Se natihama privleče do njega, nasloni mu glavo na ramo k ušesu in začne na vse gerlo: ia! ia! ia! – Gospodar prestrašen po koncu skoči in kliče hlapce. Pritečejo in ubogiga pevca matikami in koli do zdraviga navijejo.

Kogar k čemu narava ali natora ni storila, s tistim se naj ne peča.

ATU 214B Osel v levji koži razkrinkan / The Donkey in Lion's Skin Unmasked

Osel si nadene levovo kožo in straši plašne zverinice. Toda njegova ušesa, ki gledajo ven, ga izdajo.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 457, num. 188), Babrios (num. 139), Avianus (num. 5); EM: Esel in der Löwenhaut.

Osel in Levova Kosha

Urban Jarnik, ATU 214B

Objava: Jarnik 1814, str. 100.

Nashel je osel levovo kosho, povil se je s njo in vse svoje vude pokrtil, najleshe, ki je mogel, svunaj vushes, ktere ni mogel skriti; in tako je shel v les in strashil bojezhe sveri, kakor: sajze, serne, jelene. In jim podobne. Kmet pa najde osla, kateri ga je bil sgubil, in popade ga sa vushesa (vushete), katerih perkriti ni bil mogel, in ker ga je pervesal, ga je grosno bil, svlekel is njega levovo kosho in rekel: Sirotnim sverinizam in neumnim si lahko mogel grosen biti, al kdor te posna, se te ne boji. Sa to bodi osel, kakor si rojen, in ne ishzhi ptuje hvale, de ne bosh posmehovan.

Uk. Al se s ptujimi rezhmi hvalish, se ti bojo ludi posmehovali – ker bojo sposnali, de ti tiste rezhi niso lastne.

ATU 219E* O moževem petelinu in ženini kokoši / The Old Man Has a Rooster and the Old Woman a Hen

Mož ima petelina, žena pa kokoš. Mož petelina vzljubi, ker mu s popotovanja prinese denar; žena pa kokoši ne mara, ker ji umaže hišo.

Petelinček in kokoška

Janko Barle, Bela krajina, ATU 219E*

Objava: Vrtec 19/9 (1. 9. 1889), str. 149–150.

Bilo je to v ónem blagoslovljenem času, ko so pujcki čreveljce nosili, žabe v čepicah hodile, srake klobuke nosile, osli po ulicah z ostrogami zvenketali, a zajci na pse lajali. Takrat je bilo deklicam dobro: psi so jim posodo pomivali, prašički peči kurili, gosi pometale, ribice prale, raki ožemali. Mož je imel petelinčka, žena kokoško. Kokoška je nosila jajčka, žena si jih cvrla. Mož je prosil, naj tudi njemu ocvre par jajc, žena pa pravi, da ima petelina, pa mu naj jih znese. Mož naredi petelinu gnezdo, a petelin noče nesti jajc. Mož ga zapodi po svetu. Žalostnega petelina srečajo ded medved, kum volk in kumica lisica. Hočejo mu pomagati. Pridejo do bogatega kmeta, zveri se spravijo v ovčji hlev, lisica h kokošim, petelinček pred vrata. Začne se mesarjenje. Priteče kmet. Petelinček se ustopi predenj in pogodita se, da mu kmetič na vsako pero naveže cekin, petelinček pa dovede tovariše. Petelinček se bogat vrne domov, vzleti na drevesce in zapoje: »Kikiriki/ Petelinček na drevesci sedi/ Sedi in cekine drži!« Mož prinese plahto, petelinček strese cekine nanjo. Spet sta bila prijatelja z gospodarjem. Žena pride k možu in ga prosi za cekin. Mož pravi, kakor ona njemu jajce, tako on njej cekin. Žena spodi putico po svetu, da bi ji prinesla cekinov. Kokoška ni šla daleč. Brska po vasi, nabere par starih žrebljev, priveže si jih na peroti in se vrne. Z drevesa zakokodajsa: »Kokodajc/ Piška nese jajc/ Jajček in cekin!« Žena prinese plahto in kokoška strese žreblje in drugo šaro nanjo. Žena se sramuje, vidi, da ni prav delala, in odslej vedno z možem cvrtje deli.

Od kokota

Zapisal Alojz Grah, Vidonci, Prekmurje, ATU 219E*

Objava: Kontler / Kompoljski 1923, str. 120–122.

Ded je imel kokota, baba pa kokoš.

Kokoš je vsaki drügi den nesla. Zato je imela baba veselje; ded pa samo čemere, ar (ker) njemi je baba gučala (pravila), da nori, zakaj ima kokota.

No načemeri (razjezi) se ded, štiri krajcare vrže kokoti na rep pa ga stira, naj ide po sveti. Ide te kokot pa pride do velike mlake.

»Kama pa vi, gospod kokot?« ga je pitala mlaka.

»Ta (tja) po sveti,« njej pravi kokot.

»Vzemi me seov (s seboj) na pot!« dene na to mlaka, »verno bom ti služila.«

»Dobro,« si misli kokot. Mlako je na rep vzeo, pa je tak šo naprej do roja.

»Kam pa vi, gospod kokot?« ga pita te roj.

»Ta po sveti, prijateo,« pravi kokot.

»Vzemi me na to pot seov!« ga prosi tudi roj.

»Dobro,« si misli kokot pa je roj tudi na rep vzeo in tak so šli vsi do prvega grada. V tistem gradi je grof bio gospod, šteri se je jako načemero, gda (ko) njemi sede kokot na železna gradska vrata pa zakriči:

»Kikeriki, grofi na špajs (grof na dvoboj)!«

»Lüčite (vrzite) ga v peč!« zapove grof svojim hlapcom.

No, hlapci ga resen zgrbijjo i vržejo v peč.

Kokot pa püsti mlako z repa. Mlaka je vgasnila ogenj, kokot pa palik (zopet) zleti na železna gradska vrata pa zakriči:

»Kukeriku, grofi na špajs!«

»Zakaj ste ga ne vrgli v peč?« kriči čemerno grof.

»Ve (saj) smo ga vrgli,« so odgovorili hlapci, »ali celi ogenj je vgasno.«

Zdaj palik zapove grof, naj zgrabijo hlapci toga kokota, on de njemi sam šinjek (vrat) rezao.

Hlapci resan zgrabijo kokota. Grof pa vzeme najostrejši nož, da de (bode) ga rezao. Te je pa kokot celi roj grofi v obraz püsto (spustil).

»Joj! Joj!« se je prestrašo grof od roja, »reši me, kokot! Na vsako pero ti zlati penez obesim, če me rešiš.«

Kokot je roj na rep vzeo, grof njemi je pa resan dao telko penez, kelko je samo zmogeo nesti. Zdaj se je obrno srmakov kokot pa zraven (naravnost) domov pred deda. Zleto je na stol, tam se je stres. Ali tak se je stres, da je celi stol pun bio zlatih penez. Pravijo, da je od velke nevošljivosti baba s kokošjo vred odbežala po sveti zlati penez iskat, pa ga ne more dobiti. Ešče (še) zdaj išče, či (če) ga je ne najšla.

Petelin in kokoš, ATU 219E*

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec / Popit 2002, str. 308–310, št. 146.

Gospodinja ima kokoš, ad ATU 219E*

Kraj: Bernas, Rezija.

Zps.: Baudouin de Courtenay, 1873.

Objava: Baudouin de Courtenay / Matičetov, Spinozzi Monai 1988, str. 94–95, no. 10.

Gospodinja ima kokoš, ki ji nese le eno jajce; ker želi, da bi ji nesla tri, jo pita tako dolgo, da kokoš neha nesti jajca.

Vrag v župnikovi pšenici, ATU 219E*

Kraj: Šulinci, Prekmurje.

Zps.: N. N.

Objava: Kontler / Kompoljski 1928, str. 116–120.

*ATU *219G* Pes je klas izprosil, maček mleko / The Dog Obtained an Ear of Corn and the Cat Milk

Ljudje so se v izobilju pokvarili in so razsipali z mlekom in kruhom. Bog jih je sklenil kaznovati in vzel pšenici klas, kravi pa mleko. Usmilil se je mačka in povrnil kravi eno vime; prav tako se je usmilil tudi psa in vrnil pšenici klas. (Nekatere variante pripovedujejo le o pšeničnem klasu in psu oz. pticah).

Literatura: BP III, 417–420.

Kaj je izprosila mačka in kaj pes, Matjaž Schmidt (Šmitek 2000).

Kako je pes ljudem kruh rešil

Zapisal G. Dupelnik, Dupelnik pri Velenju, *ATU *219G*+*219H*

Objava: Vrtec domačih cvetlic 1/1862, str. 47.

Vir: Prepis v Arhivu ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/13.

Nekdaj je bilo žitno steblovje od tal do vrha polno in nabrkano z zrnjam. Ljudje so imeli vsega obilo, ali prevzeli so se. Bog pa je klasovje leto za letom prikrajševal, kakor to še sedaj kažejo kolenca na steblih, dokler je bilo le še malo zrnja več na steblih. A ljudje se niso za to zmenili. Samo psa je jelo skrbeti, če kruha več ne bo, in prašal je mačko, kaj je treba storiti. »Naj le Bog krajša klasovje,« pravi mačka, »dokler še bo kaj miši, mi ne bo sile.« Te je pes sam prosil Boga, naj vsaj toliko klasje pusti, kakor široko on zine. Bog je psa res vslušal in pustil klas, kakor ga še dandanes vidimo. Tako je pes rešil ljudem kruh in zaslužil, da mu ga včasih vržemo. Mačka pa kruh vselej prej stresi, nego ga sne, če se ji da.

Zakaj je zlati vek iz sveta zginil?

Anton Pegan, 1869, Gorica, *ATU *219G*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/54.

Objava: Pegan / Černigoj 2007: 164–165.

V starih časih, ko je Noe živel, je bilo žito veliko bolj rodovitno ko sedaj. Pšenica je imela od vrha do tal klasje. Turšica ravno tako od vrha do tal latice. Krava je imela pod vsem trebuhom vime in mnogo več mleka. Bog se je pa razjezil nad nehvaležnostjo človeško, ker je mati sinčka s kruhom snažila. Hotel je vse žito človeku odvzeti, ali pes je prosil, naj pusti pšenici, ječmenu itd. vsaj na vrhu en klas, tolikošen, kolikoršen je njegov jeziček, in turščici vsaj dve ali najmanj eno lat. Mačka je pa prosila, naj kravi vsaj štiri sese pusti, sicer bode ona po grobljah miši lovila; kruha ne potrebuje.

Zato pravijo tudi ljudje okoli Gorice: »Daj pesu kruha, saj ga je sprosil.« In včasih tudi: »Mački moraš dati mleka, saj je sprosil vime.«

Nekdaj so bili neki tudi ljudje večji nego sedaj; zdaj so pa zmeraj manjši in bodo s časom celo taki, da bodo lahko štirje pod enim mernikom mlatili.

O psu in mačku, *ATU *219G*+*219H*

Fran Erjavec, 1882, Banjščice, *ATU *219G*+*219H*

Objava: Letopis Matice slovenske 1882: Iz potne torbe, str. 333–334; ponatisi: Krek 1885, str. 44, št. 18; Šmitek 2000, str. 24.

Nekdaj so bili srečni časi na svetu. Zemlja je rodila vsega obilo, ne da bi se bilo človeku treba posebno truditi. Pšenična bilka je bila izgola klas, kolikor je je od tal do vrha. A ljudje so se spozabili v tem obilji, da uže niso spoštovali božjega daru ter ga tratali. Bog se je razsrdil in proklet zemljo, da uže nij rodila. Pšenici je vzrastla bilka brez klasa in zrna. Prišli so bili časi, da slabejših še nikoli nij bilo na zemlji. Ljudje so stradali, da se je z njih lupila koža. Šli so pred Boga in ga prosili, da bi se usmilil. A ni jih uslišal. Tudi živali so ga šle prosit, pa ni one niso bile uslišane. Naposled se i pes napoti pred božji stol. Bil je vroč dan, težko je prisopel in jezik mu je visel iz gobca. Tam pade pred Bogom ter ga prosi, da bi zemlji povrnil rodovitnosti, kajti s človekom je tudi njemu stradati, in vender je bil človeku vselej izvest služabnik. Bog se ga je usmilil in od tedaj je pšenični klas tolikšen, kolikeršen je pasji jezik, moleč iz gobca. Zato je dobro psu kruha dati, a mačku ne, ker ta je hudoben, ter ako mu daš kruha, strese ga v gobci, da bi otrešel z njega Svetega duha in blagoslov božji. (Letopis Matice slovenske 1882)

Pesek žitni klas izprosil

Povedal Ivan Koprivnik, zapisal Josip Pajek, Štajerska, *ATU *219G*

Objava: Pajek 1884, str. 177.

Svoje dni je bilo žito veliko rodovitnejše, kot je sedaj; klas je segal od korenine do vrha. Ljudje so pa postali tako prevzetni, da so matere otroke kar s pšenico brisale. Boga je to razžalilo. Bilo je ravno spomladi, ko se je začelo žito klasovati. Prijel je za klas, da bi ga osmuknil, pa je še malo postal in se je ozrl, ne bi li ljudje za kruh prosili. Nikdo ni prosil. Tedaj je Bog nekaj potegnil pa je zopet počakal, in tako petkrat. Slednjič, ko je klas le še palec dolg bil, se je pesek pred Boga usedel pa je s sprednjimi nogami kruha prosil. Bog zato klasa ni čisto osmuknil. Kolikorkrat ti je odjenjal pa na molitev čakal, toliko kolen je sedaj na žitnej slami videti.

Munej je mliqə sprosu, qužēj pa qrəh

Josip Šašel, Rož na avstrijskem Koroškem, *ATU *219G*

Objava: Šašel 1936, str. 29, št. 33.

Čejquedej je pšēnica ut tow pa du vrha quasi meva pa vse ti druje žitə je taqə hratovə. Tudə qrave so put cēlim vampam cizije mele, qaqr svine. Žita je bu qə pisqua, mliqua pa qaqr vode. Ldi so se prewzelə pa puzabələ, da je to Božjə dar. Powhnu qvasje so žəvinə nastilələ, v mlicə pa so babe otroče qopale n same se v nam umivale. To je bu Bohu čveč. Votu je qravə vse cizije pubrsatə; lih tedej pa je munēj zamewqow »nəmaw«. Buh se ha je usmilow pa nmavə cizijow pustu, da ma munēj za mliqə. Tudə ciw qvas je Buh votu zbrsatə; tedēj pa se je qužēj na zadne noje pustavu n s prednimə prosu. Zato je vrh stəbva antqaj qvasa pustu, quliqr ha ma žitə še dondonešnə. Ut ta se račə, da je munēj mliqə sprosu, qužej pa qrəh.

Ptice, rešiteljice pšēnice

Povedala Alojzija Trunkelj, Kitni Vrh pri Muljavi, *ATU *219G*

Objava: Kastelic, Primc / Stanonik 2001, str. 16, št. 1.

Tisto leto je bilo v deželi veliko blagostanje. Polja so dobro obrodila, zaslužka je bilo veliko, otroci so bili zdravi. Pšēnica je zrasla od tal do vrha. Ljudje so postali skopuški in so drug drugemu želeli slabo.

Jezus je želel ljudi spreobrniti, zato je s svojimi učenci odšel na najbolj rodovitno polje s pšēnico. Priklonil se je in s prsti oskubil malo pšēnice. Ustavil se je in pogledal okoli sebe, če hiti k njemu kakšen kmet, da bi se spreobrnil. Nihče ni prišel, zato je na pšēnici ostalo koleno. S prsti je ponovno oskubil malo pšēnice in se ustavil, da bi pogledal, če se je že kdo spreobrnil. Spet ni bilo nobenega. Na mestu, kjer se je s prsti ustavil, je nastalo novo koleno.

Že je Jezus hotel do konca oskubiti pšēnico, ko so pritekale ptice in ga prosile, naj jim pusti malo zrnja, da bodo imele kaj hrane. Od takrat naprej raste pšēnica z dvema kolenoma in klasom.

Daj psu kruha in mački mleka! *ATU *219G*

Zps.: Fran Praprotnik (Fr. P.).

Objava: Popotnik 4/15 (10. 8. 1883), str. 237.

Ljudje so se v izobilju pokvarili, zato jih sklene Bog kaznovati. Na žitno bilko položi prst in vleče proti vrhu, klas se krajša, nazadnje pes izprosi, da ga za ped še pusti. Nato začne s prstom sušiti vime pri kravi, a ga mačka preprosi, da malo mleka še ostane.

Der Hund als Retter (Pes kot rešitelj), *ATU *219G*+*219H*

Kraj: avstrijska Koroška.

Zps.: Georg Graber.

Objava: Graber 1914, str. 357, št. 480.

Pes je pri Bogu izprosil žitni klas, zato se mu lahko da kruh, medtem ko ga maček ni vreden, ker ga strese, kot bi hotel otresti Sv. duha.

Zakaj sme pes kruh jesti, *ATU *219G*

Zps.: J. E. Bogomil.

Objava: Angeljček 30, št. 9/10 (1. 9. 1922), str. 105.

Nekoč je imelo žito po celem stebalu klas, ljudje so postali objestni in Bog jim je sklenil žito odvzeti. Pes je pri Bogu izprosil, da je pustil toliko klasja, kolikor ga lahko prime s svojim gobcem. Od tedaj ima pravico jesti kruh.

Zakaj je Bog skrajšal žitni klas? *ATU *219G*

Kraj: Gorinčiče, Rož na avstrijskem Koroškem.

Povedal: Franc Leben - Isop.

Posnel: Milko Matičetov, 26. 2. 1968.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: film Pri naših pravljicarjih 5, 1968.

Pasić e preprosew kroh anu tuca mliko / Pesek preprosil kruh in muca mleko, *ATU *219G*

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Povedala: Paska Dulica / Pasqua Siega.

Posnel: Milko Matičetov, 1. 2. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 18/32 in 33 (T 44-C).

Objava: Matičetov 1973, str. 56–57, št. 10.

***ATU *219H* Mačka ni vredna kruha / The Cat is not Worthy of Bread**

Prevzetni maček pravi, da ne potrebuje kruha, zato mu Bog tudi blagoslova ne da.

Zakaj strese mačka kruh, prej ko ga začne jesti

Zapisal Jožef Cejan, ok. 1900, Avče pri Kanalu pri Novi Gorici, *ATU *219H*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/32.

Tistikrat, ko je vse govorilo: ljudje in živali, vpraša Bog psa:

»Boš jedel kruh ti?«

»Da, bom,« odgovori pes.

Potem vpraša mačko, a ta odgovori ošabno:

»Jaz ne potrebujem kruha, saj ga najdem pod vsako grobljo.«

Nato ji reče Bog:

»Ker nočeš, da boš jedla kruh, tudi Svetega duha ne boš imela!«

In zato strese vsakikrat mačka kruh, prej ko začne jesti, ker v njem je Sv. duh.

(Zakaj mačka vsak košček kruha strese, predno ga poje), *ATU *219H*

Vir: *Slovenska čbela* 6 (7. 2. 1850), str. 45: *Nekoliko iz slovenskega praznovrstva.*

Mačka vsaki kosce kruha, pred ko ga poje, strese, da iz njega božji blagoslov otrese, kterelega ni vredna.

O psu in mačku, *ATU *219G*+*219H*

Kraj: *Banjščice.*

Zps.: *Fran Erjavec.*

Objava: *Letopis Matice slovenske 1882: Iz potne torbe, str. 333–334; ponatisi: Krek 1885, str. 44, št. 18; Šmitek 2000, str. 24.*

Prepis je pri pravljичnem tipu *ATU *219G*.

Der Hund als Retter (Pes kot rešitelj), *ATU *219G*+*219H*

Kraj: *avstrijska Koroška.*

Zps.: *Georg Graber.*

Objava: *Graber 1914, str. 357, št. 480.*

Povzetek je pod pravljичnim tipom *ATU* 219G*.

Zakaj se mački ne sme dati belega kruha? *ATU *219H*

Kraj: *Bela krajina.*

Zps.: *Lojze Zupanc.*

Objava: *Zupanc 1944a, str. 122.*

6

DRUGE ŽIVALI IN PREDMETI / OTHER
ANIMALS AND OBJECTS

220–299

Jež in zajec tekujeta (Mladi rod V/1–2, 1955).

V tej skupini basni in živalskih pravljic ter povedk so protagonisti ne le živali, pač pa tudi rastline in predmeti. Med živalmi imajo glavno vlogo predvsem male živali, kot so žuželke, mravlje, škržadi, čebele, žabe, kače, ježi, muhe, bolhe, raki, želve, zajci ter najrazličnejši ptiči in perutnina.

Številne so pripovedi o pticah, na primer pravljica tipa ATU 221 *Izbira ptičjega kralja*. Ta basen je bila dokumentirana že v Plutarhovih Moralijah (*Moralia* V, 1) in Nasvetih za upravljanje države (*Praecepta gerendae rei publicae*, XII, 806E). Med pravljicami, v katerih so protagonisti ptice, so tudi take, ki jih najdemo v ezopovskem basnopisju, med njimi ATU 225 *Vrana uči lisico leteti*, ATU 232 *Vrana meče kamenčke v kozarec*, ATU 233C *Lastovka in konoplja*, ATU 240A* *Čebela rešena iz vode*. Pravljicam tipa ATU 244 *Vrana v sposojenem perju* je sorodna etiološka povedka *Od kdaj je vrana črna*, ki je v slovenskem izročilu dosti razširjena, nima pa svojega mesta v mednarodnem tipnem indeksu. Zato sem ji začasno določila tipno številko *ATU *244*.

Večja skupina pripovedi v tem sklopu živalskih pravljic pripoveduje o tekmi med živalmi, pri tem pa tekmujejo velike in hitre živali z malimi in bolj počasnimi, vendar počasne živali zmagajo zaradi svoje prebrisanosti ali pa zaradi tekmečeve brezskrbnosti in podcenjevanja. To so pravljice krovnega tipa ATU 275, kamor se uvrščajo pravljice tipa ATU 275A *Tekma med zajcem in želvo* in tej sorodna pravljíč-

na tipa ATU 275B *Tekma med lisico in rakom* ter ATU 275C *Tekma med zajcem in ježem*. Najstarejše tekste, ki pripovedujejo o tekmi med živalmi, najdemo že med ezopovskimi basnami, med drugim v *Collectio Augustana* (Perry, num. 226).

Čeprav ne omenja tekme, pač pa naglico, je v zgodbo odet wellerizem »Naglica ni nikoli dobra, je rekel polž, ko je padel z ograje« vendarle vreden pozornosti in svojega mesta v mednarodnem tipnem indeksu pravljic, zato sem ga uvrstila pod tipno številko *ATU *275C* *Polž gre ženi po vino*.

Medtem ko so bile zgornje pripovedi razširjene v širšem slovenskem etničnem prostoru, pa sta pravljici *Deklica in piskrček* ter *Mojca Pokrajculja* v precejšnji meri regionalno obarvani,⁸⁹ saj sta poznani predvsem na Koroškem. Varianta pravljice *Deklica in piskrček* pa se je ohranila tudi v Beli krajini, kjer jo je slišal Lojze Zupanc in jo pod naslovom *Deklica s piskrčkom* objavil v svoji zbirki belokranjskih pravljic (Zupanc 1944a: 126–128).

Pravljico *Deklica in piskrček* sem uvrstila poleg pravljničnega tipa ATU 283B* *Mušja hišica*, ki je razširjen v baltskih državah in v Rusiji, Ukrajini ter Belorusiji; pripoveduje o tem, kako se muha, miš, zajec, lisica in volk zberejo v mušji hišici, ki jo predstavlja kar rokavica ali pa lobanja. Medved, ki pride zadnji, je prevelik, da bi šel noter, zato se usede na 'hišico' in vse pomečka. Vendar je naša pravljica *Deklica in piskrček* drugačna in zato je prav, da dobi svojo številko *ATU *283C*, ki je v mednarodnem tipnem indeksu doslej še ni.

Pravljica *Deklica in piskrček* se lahko povezuje s pravljničnim tipom ATU 480A *Prijazna in neprijazna deklica*, še pogosteje pa z drugim delom pravljice ATU 15 *Lisica gre za botro*, predvsem z delom: *Zakaj ima zajec kratek rep?*, ki sem ga že uvrstila pod dodatni pravljični tip *ATU *15A. Obe pripovedi: *Prijazna in neprijazna deklica* ter *Lisica gre za botro* sta zelo popularni in razširjeni širom po svetu.

Pravljica *Prijazna in neprijazna deklica* pripoveduje, kako pošlje mačeha deklico sredi zime po jagode. Dekle pride v zapuščen grad, kjer deli hrano z živalmi, te pa ji pozneje pomagajo, da se reši pred divjim možem ali vragom, ki pride ponoči v grad. Ko pošlje mačeha tja še svojo pravo hčer, da bi se tudi ona bogata vrnila domov, ji živali ne pomagajo, ker ni bila prijazna z njimi, zato podleže v divjem plesu z vragom.

Pravljica ATU 15 *Lisica gre za botro* pa pripoveduje, kako se lisica, volk ali medved in zajec dogovorijo, da bodo skupaj delali na polju. Med delom pa lisica ves čas hodi lizat med, ki so ga spravili za zajtrk. Izgovarja se, da so jo poklicali za botrico. Ko nameravajo živali skupaj pojesti med, ugotovijo, da ga več ni. Lisica predlaga, da se uležejo na sonce, in tisti, ki mu bo priteknel med iz gobčka, je pojedel med. Živali

⁸⁹ O tem sem pisala v: Kroepej 2012.

zaspijo, lisica namaže spečemu zajčku gobček z medom, in ko se zbude, se vsi poženejo za dolgouhcem, ki ima zato še danes kratek rep ali sprednje tačke.

Pravljice, ki so kontaminirane z motivom o zajčku, ki ga obdolžijo, da je polizal med, se uvrščajo v pravljичni tip *ATU *283C*+*15A *Mojca Pokrajculja*, ki se od *Deklice s piskrčkom* razlikuje predvsem po dodatku, ki je etiološkega značaja.

V koroški pravljичni zbirki Toneta Gasparija in Pavla Koširja iz leta 1923 prvič zasledimo pravljico *Deklica in piskrček*, tokrat pod naslovom *Pripovedka o piskrčku*. V opombi je sicer navedeno, da je pravljica prepisana iz rokopisne zbirke *Mlada Jugoslavija: List za slov. koroško mladino*, ki je izhajala v Velikovcu, vendar je po pregledu vseh številke te tipkane revije v njej nisem zasledila; našla sem le *Pravljico iz Roža*,⁹⁰ ki je pravljica tipa *Prijazna in neprijazna deklica* ATU 480A in je – kot rečeno – včasih tudi lahko združena s pravljico *Deklica in piskrček*. Pravljica, objavljena v zbirki Gasparija in Koširja (1923, str. 8–10), pripoveduje o muhi, žabi, zajčku, lisici in medvedu, ki so iskali zatočišče pod lončkom, katerega je kupila deklica s krajcarjem, ki ga je našla med pometanjem. Deklica je vse sprejela pod lonček, le za medveda ni bilo več prostora. Ta pa je, ne da bi prosil za gostoljubje, začel lesti v piskrček, ki je počil, in vsi so se tako prestrašili, da so zbežali vsak na svoj kraj. V tej pravljici sicer medved, ki pride zadnji, piskrček razbije, in ker je medved hiško razbil, tudi ni nadaljevanja te zgodbe.

Druge objave pravljice tipa *Deklica in piskrček* so tej pravljici zelo sorodne. Sledita namreč objava Josipa Šašla *Dëqalca veqa* (Deklica veka) iz Roža na Koroškem⁹¹ ter ista pravljica, ki jo je objavil Vinko Möderndorfer v svoji zbirki koroških povedk leta 1946.⁹²

Tudi tretjo varianto te pripovedi – tokrat iz Sel v Rožu na Koroškem – je zapisal Josip Šašel in jo objavil v *Mladem rodu*⁹³ pod naslovom *Deklica v Selah veka*.

Še najbližja mednarodnemu pravljичnemu tipu ATU 283B* *Mušja hišica* pa je belokranjska pravljica *Deklica s piskrčkom*, ki jo je objavil Lojze Zupanc (1944a: 126–128). Belokranjska pravljica v stilu 'pravljic na verigo' našteva, kako iščejo zavetje pri deklici muha, pajek, miška, zajček, lisica in nazadnje še medved. Za medveda ni prostora, zato kar sede na piskrček in ga zdrobi. Konec, ki je enak kot v pravljicah tipa *Mušja hišica*, je značilen za pravljичne zaključke: »Počil je lonec in pravljice je konec.«

Pravljica *Deklica in piskrček* pa se – kot rečeno – ne konča vedno s prihodom medveda, ki razbije lonček, pač pa se včasih nadaljuje s pripovedjo, v kateri živali, ki jih je deklica sprejela pod streho, preženejo gornega moža, ki prilomasti do njihove

⁹⁰ Dr. J. W. (Josip Wieser, pozneje: Josip Šašel), *Pravljica iz Roža, Mlada Jugoslavija* 1919, št. 10 (1. 11. 1919), str. 3–4.

⁹¹ Šašel / Ramovš 1936, str. 18–19; ponatis: Bolhar 1952, str. 193–197; Bolhar 1964, str. 110–111.

⁹² Möderndorfer 1946, str. 306–308; ponatis: Möderndorfer / Šašel 1972, str. 132–133.

⁹³ *Mladi rod* II/2, november 1952, str. 14.

hišice in hoče odpeljati deklico, kar je blizu pravljичnemu tipu ATU 480A *Prijazna in neprijazna deklica*. Razlika pa je vendarle očitna, saj v naši pravljici ni neprijazne deklice, kar seveda precej spremeni zgodbo.

Zanimivo pa je, da kompilacijo obeh pravljичnih tipov (ATU *283C* in 480A) ohranja prav eden zadnjih zapisov iz leta 1973 v Selah na avstrijskem Koroškem z naslovom *Dečwa in pisqarc* (ATU *283C*+ad 480A), ki jo je posnel Tom Priestly.⁹⁴ Pravljica pripoveduje o deklici, ki je med pometanjem hiše našla šiling, si kupila lonček in šla z njim v gozd. Naredila se je noč, lonček je obrnila in šla noter. Čez čas je prišel mucek in poprosil deklico za večerjo. Deklica ga je povabila, naj kar prisede, da bosta skupaj večerjala. Prav tako sprejme tudi kužka in petelinčka. Po večerji so molili in šli spat. Ponoči pride gorni mož in pokliče deklico. Deklica prosi mucka, naj mijavka, da je gorni mož ne poje, in mucek je začel mijavkati, saj mu je dala deklica jesti. Prav tako je začel tudi kuža lajati in petelin kikirikati. Mož se je ustrašil in zbežal. Če pa bi bila deklica sama, bi jo gorni mož odnesel.

Kontaminacija pravljice ATU *283C* *Deklica in piskrček* s pravljico ATU 15* *Zakaj ima zajec kratek rep?* se je ohranila v edini varianti pravljic tipa *Mojca Pokrajculja*, ki pa je bila večkrat ponatisnjena.⁹⁵ Mojco Pokrajculjo je Vinku Möderndorferju v začetku 20. stoletja pripovedoval gostilničar Ulrik Tof iz Mežice, ki je pripovedko slišal kot otrok doma v okolici Velikovca. Na kratko povzeta je sledeča:

Mojca je pometala hišo in našla krajcar. Kupila je piskrček in zvečer zlezla vanj ter zaspala. Zunaj je bil mraz in na vrata je potrkala lisica. Mojca Pokrajculja jo je vprašala, kaj zna, in lisica ji je odgovorila, da je šivilja, zato jo je Mojca spustila noter. Čez čas so prišli še volk mesar, medved čevljar, zajček krojač in srnjak drvar. Zjutraj so vstali in šli delat. Volk je prinesel med, povečerjali so in šli spat. Ponoči pa je lisica trikrat vstala, češ da jo boli trebuh. Mojca ji je svetovala, naj si skuha kamilični čaj, toda lisica je polizala ves med. Ko so živali zjutraj opazile, da ni medu, je nastal velik hrup. Volk je predlagal, da naj ležejo na sonce, tako bodo videli, komu bo iz gobčka prikapljal med. Lisica ni zaspala, pač pa je namazala zajčku gobček z medom. Ko so se zaspanci zbudili, so se spravili na zajčka in mu polomili prednje tačke. Komaj jim je pobegnil, oni pa v dir za njim. Še danes ima zajec krajše sprednje tačke.

Nekoliko drugačno varianto pravljice tipa *Deklica in piskrček* pa je na Koroškem v kraju Potoče v Ziljski dolini okoli leta 1959 posnel Milko Matičetov. Tokrat je pravljica združena s pravljico tipa ATU 123 *Volk in sedem kozličkov* ali pa z *Rdečo kapico* (ATU 333). Matičetov ji je dal naslov *Mene ne, mene ne, piskrček je moj!*⁹⁶

⁹⁴ Tom Priestly: Text F02.3; prepis hrani Arhiv ISN ZRC SAZU.

⁹⁵ Möderndorfer 1937, str. 14–17; Möderndorfer 1946, str. 301–305; Möderndorfer 1957, str. 155–157; Bolhar 1964, str. 107–110; Möderndorfer / Šašel 1972, str. 134–136.

⁹⁶ Prepis pravljice hrani Arhiv ISN ZRC SAZU.

Pravljica pripoveduje o deklici, ki je pometala hišo in našla denar. Kupila si je piskrček in šla nabirat jagode črnice. Začelo je deževati pa je zlezla pod piskrček, kamor je sprejela zajčka, lisico in volka. Toda kmalu so se začele volku sline cediti po zajčku in ga je snedel, nato pa še lisico in deklico. Volk je bil sit, a piskrček se je začel kotrljati dol po bregu. Volk je zlezal na sonce in zaspal. Prišel je lovec Ankeli, mu prerezal trebuh in ven so skočili zajec, lisica in deklica. Volku pa so dali kamenje v trebuh in ga zašili. Ko se je zbudil, je šel pit vodo in se utopil.

Literarno priredbo pravljice *Deklica in piskrček* je napisala pisateljica in pesnica Breda Varl. Njena Mojca Pokrajculja združuje pravljlična tipa *ATU *283C*+15A in je, kot je sama zapisala, nastala po koroški ljudski pripovedki.⁹⁷

Avtorsko pravljico o deklici in lončku pa je napisala pisateljica Kristina Brenkova in jo objavila leta 1972 v knjižici *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka*.⁹⁸ Pravljica ima sicer drugačno vsebino, vendar je v določenih motivih mogoče zaznati sorodnosti.

Vinko Möderndorfer je interpretiral pravljico Mojca Pokrajculja (*ATU *283C*+15A) kot povedko, »ki demitizira največji mit dvajsetega stoletja, mit o delu, poštenju in resnici, hkrati pa, slovenska pripovedka, ironizira mit o delavnem narodu na senčni in sončni strani Alp. V svoji demitizaciji moralnih imperativov človeštva je neizprosna, kruta in resnična.« (Möderndorfer 2002: 99). To tudi drži, kajti kaznovan je nedolžni zajček, ki se edini ni pretirano hvalil s svojim delom, kot so to storile ostale živali, da bi jih Mojca sprejela v hišico. Poleg tega ostaneta lisičina laž in goljufija do konca nerazkriti.

Vendar je motivika pravljic *Deklica in piskrček* in *Mojca Pokrajculja* starejša, kot se zdi na prvi pogled. V njej nastopajo živali, kot so žaba, zajec in lisica, ki so nekoč imele simbolični pomen, povezan z obnovo narave. V številnih kulturah so namreč predstavljale nenehno obnavljanje življenja in mnogi narodi so v luninih pegah videli eno od teh živali.

Luna je poistovetena z lončkom, ki se v naši pravljici pojavlja namesto lobanje v pravljici *Mušja hišica* (ATU 283B*). Pravljlično nizanje živali in konec, ko se medved usede na piskrček in vse zmečka, pa je podoben hagadi *Zverina premagana* ali *Prišla je miš iz mišnice* (SNP I: 966) in pesmi *Jurij s pušo*, ki je zelo starega izvora in jo je zapisal že Anton Martin Slomšek (Grafenauer 1956). Pravljica *Deklica in piskrček* je – kot se zdi ob primerjavi s sorodnim izročilom – v otroške verze prepesnjeno staro mitopoetično izročilo.

Na pravljico ATU 295 *Slamica, bobek in ogelček*, imenovano tudi *O bobovi črni krpi*, je pri nas prvi opozoril Milko Matičetov, in to ob primerjavi ljudskega izročila

⁹⁷ Pravljico je uglasbil Edi Oraže. Izšla je v Celovcu pri Krščanski kulturni zvezi leta 2005.

⁹⁸ Kristina Brenkova, *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka*. Ljubljana 1972.

in avtorskih priredb ljudskih pripovedi (Matičetov 1959: 121–134). Pravljica pripoveduje, kako so skušali bobek, slamica in ogeljček prečkati potok. Ko je šel ogeljček prek slamice na drugo stran potoka, se je slamica prežgala in padel je v vodo. Temu se je bobek tako smejal, da mu je počil trebušček. Pravljica ima pogosto etiološki konec, ki razloži bobovo 'črno krpo'. V članku je Milko Matičetov primerjal priredbe pravljice *O bobovi črni krpi* Wilhelma Grimma, Frana Levstika, Frana Saleškega Finžgarja in pravljicarja Lojzeta Tratarja. Pri tem pa tudi piše o izviru te pravljice v latinski šali v treh distihih: *Pruna, faba et stramen* (Ogel, bob in slama) iz 15. ali 16. stoletja, ki je bila natisnjena v *Thesaurus ridendi et iocandi sive Nugae venales* (Tezaver smeha in igranja ali Šale na prodaj, 1648), kot sta ugotovila že Johannes Bolte in Jiří Polívka (BP I: 135–137, num. 18). Wilhelm Grimm je slišal to pravljico med letoma 1807 in 1810 v družini lekarnarja Wilda v Kasslu od svoje tašče gospe Wildove in Jacob Grimm jo je že oktobra leta 1810 poslal skupaj z raznimi drugimi pravljicami Clemensu Brentanu. Ta sveženj pravljic je ostal več kot sto let neznan širši javnosti, dokler ni v dvajsetih letih 20. stoletja doživel prve objave in postal znan kot *Ölenberški rokapis*. Wilhelm Grimm je pravljici svoje tašče in neimenovanega informatorja združil v eno in objavil svojo priredbo *Strohalm, Kohle und Bohne v Kinder und Hausmärchen* pod številko 18 (Matičetov 1959: 122). Pri nas je do zdaj najstarejšo objavljeno priredbo te pravljice objavil Fran Levstik v *Vrtcu* leta 1874. Tej so sledile še druge objave in tudi ljudske pripovedi, tako da imamo do danes registriranih osem variant – ljudskih pravljic in avtorsko prirejenih.

Eno leto za Matičetovim je pritegnil pravljico o bobovi črni krpi v svojo študijo o *Mišičini basni* Ivan Grafenauer (1960). Pravljico o bobku, ki mu počí trebuh, je primerjal s pravljico o miški, ki si je strgala kožušček ali odtrgala repek, ko je lezla skozi plot. Ugotavlja podobnosti in razlike med obema pravljicama, od katerih pravljica o miški še nima ustreznega pravljičnega tipa v mednarodnem tipnem indeksu pravljic. V našem indeksu je uvrščena kar kot podskupina k pravljičnemu tipu ATU 295 *Slamica, bobek in ogeljček*.

V basnih pravljičnega tipa ATU 296 *Lončeni in bakreni lonec*⁹⁹ so protagonisti predmeti, torej lonca, ki s svojo zgodbo posredujeta življenjsko modrost in moralo, da se predstavniki nižjih družbenih slojev ne morejo družiti z višje stoječimi in močnejšimi, saj se na skupni življenjski poti ob njihovi trdoti navadno razbijejo, tako kot se razbije lončeni lonec, če trči ob železnega.¹⁰⁰ Vsebina te basni je sledeča:

⁹⁹ Več o tem gl. Kropelj 2009: 267–269.

¹⁰⁰ Weinert (FFC 56, 1925) je razvrstil to antično basen v skupino XXV: Fabeln in denen niedere Gegenstände Träger der Handlung sind pod št. 414: Der irdene und der eherne Topf im Flusse / Lončeni in železni (bakreni) lonec v reki (B. 193, H. 422).

Dva vrča sta nekoč stala na polici v hiši poleg reke. Eden je bil skromen porcelanast (glinen), drugi pa iz svetlečega bronca (medenine, bakra). Nekega dne sta huda nevihta in deževje vzdignila gladino reke, ki je preplavila bregove in odnesla velik del pohištva iz hiše, med drugim tudi bronasti in glineni vrč. Znašla sta se v vrtilcu drveče reke in komaj lovila ravnotežje. Nazadnje ju je tok približal in ju skupaj nesel proti morju. Bakreni vrč povabi zdaj glinenega, naj se mu približa, da bosta skupaj varnejša in da ga bo on ščitil v nevarnih okoliščinah, v katerih sta se znašla. Toda glineni vrč mu odgovori, da je sicer zelo prijazno od njega, da mu izkazuje naklonjenost, toda če bi sprejel vabilo, bi to pomenilo njegovo smrt: če bi namreč bronasti vrč zadel obenj, bi njegovi roči kmalu prebili njegove glinene obline. Zato je zanj boljša njegova oddaljenost kot pa njegova družba. To rekoč, glineni vrč odbrzi na drugo stran ločja. Gosposka družba je lahko sicer zelo udobna, toda za revnega včasih usodna.

Od te basni, ki je ena najstarejših ezopovskih basni in sta jo privzela v svoji zbirki tako Babrij (num. 193) kot Avijan (num. 11), nekoliko odstopa prav tako stara ali morda še starejša hebrejska oziroma hebrejsko-aramejska prilika poučne vsebine, ki je ohranjena v svetih knjigah judovstva *Talmud* in *Midraš*,¹⁰¹ namenjenih duhovni vzgoji in poučevanju vernikov.¹⁰² Esther Rabba (začetek 6. stoletja) v svojem *Midrašu* (*Midrasch*) navaja pregovor ali priliko o dveh loncih: »Če trči kovinski lonec ob lončenega, ga razbije; če trči lončeni ob kovinskega, se prav tako razbije.« (3,6) Na drugem mestu (7,10)¹⁰³ pa je navedena misel: »Če pade velik kamen na lonec, trpi lonec; če pade lonec na kamen, trpi lonec.«

To zgodbo najdemo tudi v apokrifni knjigi Jezusa Siraha (Sir 13,2) iz 2. stol. pr. n. št., ki je učil:

*Ne družì se z močnejšim in bogatejšim od sebe.
Kako naj gresta skupaj lončeni pisker in železni kotel?
Pisker se bo obenj zadel in razbil.*¹⁰⁴

Prilika je bila objavljena že v Dalmatinovem prevodu: »Kai ima glinast lonec, per kufrastim lonzu? Sakai kadar se eden sdrugim terzhi, taku se ta vbije.«¹⁰⁵

¹⁰¹ Dov Neuman, *Motif-Index to the Talmudic-Midrashic Literature*. Michigan 1954, dis.: Ecclus XII 2.

¹⁰² K. von Halm, *Aisopeion Mython Synagoge*, Lipsiae 1852.

¹⁰³ H. Schwarzbaum 1979, str. 200–204, tu 201.

¹⁰⁴ *Sveto pismo Stare in Nove zaveze*. Slovenski standardni prevod iz izvornih jezikov. Ljubljana: Svetopi-semska družba Slovenije 1996, str. 1380.

¹⁰⁵ Jurij Dalmatin, *Jezus Sirah*, Ljubljana: Janez Mandelc 1575. Faksimilirana izdaja, spremna beseda Branko Reisp, Ljubljana: Časopisno in grafično podjetje »Delo« 1973, str. 52.

Basen sorodne vsebine najdemo tudi v zbirki arabskega pisca rabija Berechiaha ha-Nakdana (ok. 1300) *Mischle Schu'alim* (Basni o lisici, num. 33), ki je nastala na osnovi hagadskega pregovora: »Glineni lonec teče ob bakrenem in se ob njem razbije.«

Dva lonca plujeta po reki, eden bakren, drugi glinen. Glineni lonec z zavidanjem gleda rdečo obleko bakrenega in mu reče: »Kako ti prenašaš zlati lesk? Ali ne veš, da imam jaz veliko vrlin? Tako hitro plujem po vodi, da v času, ko ti prepotuješ eno miljo, prepotujem jaz štiri. Jaz bi moral biti tvoj gospod, ker sem tako pameten in hiter.« Bakreni odgovori: »Tvoje vrline bi morale biti preizkušene, potujva skupaj.« Bakreni lonec, ki je bil težak, je plul naravnost, glinenega pa je premetavalo sem in tja, dokler ga ni val vrgel ob bakrenega, da se je razbil. Nauk: Noben revež ne more biti boljši kot mogočnej; naj se trudi, kolikor hoče, da bi ponižal bogatega, vedno bo zgrešil in povzročil velike težave samemu sebi.¹⁰⁶

Ta basen poudarja stanovske razlike in premoč bogatih nad revnimi, ki se lahko še tako trudijo, toda bogatih ne bodo nikoli dosegli, le razbili se bodo ob njih.

Sorodno sporočilo prinašata basni o glinenih loncih v indijski zbirki *Pančatantra*. Ena od zgodb govori o tragični usodi dveh nepečenih loncev, ki se oba razbijeta, če le trčita skupaj,¹⁰⁷ v drugi pa je podana primerjava med bojem močnega silaka in šibkega moža z usodo glinenega lonca, ki ga razbije kamen, ko pade nanj.¹⁰⁸ Krhkost glinenega lonca je poudarjena tudi v Avijanovi basni *Glineni lonec in dež* (num. 41).¹⁰⁹

Čeprav je sporočilo oz. morala nekoliko drugačna, lahko primerjamo basen o lončenem in kovinskem loncu še z eno priliko iz indijske zbirke *Pančatantra*, ki primerja slabega in dobrega prijatelja z glinenim in zlatim loncem: »Tako kot glineni lonci se slab prijatelj hitro razbije, a težko zakrpa. Toda lonci iz zlata so pravega kova: hitro se zacelijo, a težko se jih zdrobi.«¹¹⁰

Sorodno sporočilo najdemo tudi v misli: »Zlato posodo lahko izboljšamo, steklene ne,« ki jo prinaša *Das Buch der Beispiele der Alten Weisen* Antona von Pforra (1480).

V srednjem veku je imela ta basen predvsem vzgojno vlogo v šolah in cerkvah, kjer je bila kot prilika vključena v pridige. Čehi npr. poznajo priliko: »Dva lonca, eden iz kovine, drugi glineni, plujeta po reki. Glineni je lažji in zato lahko bolje plava, toda

¹⁰⁶ H. Schwarzbaum, *The Mishle Shu'alim (Fox Fables) of Rabbi Berechiah Ha-Nakdan*, Kiron (near Tel-Aviv) 1979, 200–204; BP IV, Leipzig 1930, 333 ss.

¹⁰⁷ Theodor Benfey 1966, 215, No. 13.

¹⁰⁸ Theodor Benfey 1966, 215, No. 14.

¹⁰⁹ Weinert 1925, št. 413.

¹¹⁰ *The Panchatantra*, translated from the Sanskrit by A. W. Ryder, Bombay 1964, str. 193.

ko se zadene ob kovinskega, se razbije in potopi.«¹¹¹ Tudi Nemci poznajo to basen v obliki prilike; prav tako je pogosto vključena v srednjeveške prevode antičnih basni in različne srednjeveške zbirke basni.¹¹² Obstajala pa je tudi v obliki pregovora. Čehi npr. poznajo rek: »Glineni lonec se s kovinskim zastonj prepira.«¹¹³

Humanizem in renesansa sta prinesla novo zanimanje za antično tradicijo in tako na primer poznosrednjeveški oz. renesančni humanist Giovanni Francesco Poggio v zbirki *Facettiae* (1438–1450) v 2. poglavju navaja parabolo o glinenem in železnem loncu. V 16. stoletju je basen o lončenem in kovinskem loncu prepesnil italijanski pesnik Gabriele Faerno v svojem delu *Fabulae centum* (1564). V Franciji sta to basen pritegnila v svoji zbirki Noël Du Fail v *Contes et discours d'Eutrapel* (1585) in veliko bolj slavni Jean de La Fontaine, ki je basen o dveh loncih (*Le Pot de terre et le Pot de fer*) objavil v 5. knjigi Basni (*Fables* 5, 1679: num. 2). La Fontainova basen je tako kot antične močno vplivala na poznejše priredbe.

V času razsvetljenstva se je ta basen še naprej ohranjala v pridigah, šolskih berilih in koledarjih.¹¹⁴ Verzificirano basen o lončenem in železnem loncu pa je ustvaril tudi predhodnik ruskega realizma Ivan Andrejevič Krilov, ki je v svojih *Basnih* objavil pesem *Kotel i gorošok*. S to basnijo tudi Krilov, tako kot La Fontaine, svari pred prijateljstvom reveža z bogatašem, saj se skupna pot pogosto konča usodno za reveža, ki se ob bogatašu tako razbije kot glineni lonec ob železnem.

Pri nas je škof Anton Martin Slomšek napisal priliko *Človek in pa lončarska posodba*, kjer glinasto posodo primerja s človekom; vendar je kljub temu zanimiva vzporednica z basnijo o lončenem in bakrenem loncu, predvsem zato, ker je bila tedaj poznana na Slovenskem:

*Glinena posoda lahko zadobi kakršnokoli podobo, dokler je še sveža, vendar pa se na dežju lahko tudi razmoči in razpusti. Ko pa jo da lončar v peč, je trdna in močna, toda lahko se razbije. Glinasti posodi je podoben človek: v mladosti ga je mogoče oblikovati v dobrega ali slabega, ko pa v križih in težavah postane trden, lahko stoji pred skušnjavami. Srečen človek, ki skušnjavo pretrpi.*¹¹⁵

¹¹¹Karel Dvořak, *Soupis staročeských exempel / Index exemplorum paleobohemicorum*, Praha: Univerzita Karlova 1978, str. 119.

¹¹²Gerd Dicke, Klaus Grubmüller, *Die Fabeln des Mittelalters und der frühen Neuzeit. Ein Katalog der deutschen Versionen und ihrer lateinischen Entsprechungen*, München 1987, No. 559.

¹¹³V. Flajšhans, *Česká přísloví. Sbirka přísloví, prupovědí a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Přísloví staročeská 1–2*, Praha 1911–1913, I, 350. Po: Dvořak, Karel, *Soupis staročeských exempel / Index exemplorum paleobohemicorum*, Praha: Univerzita Karlova 1978, str. 119.

¹¹⁴V. Chauvin, *Bibliographie des ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes publiés dans l'Europe chrétienne de 1810–1885, I–XII*, Liege 1892–1922. 3, 74 in 2, 124.

¹¹⁵*Drobtinice* 1847; ponatis: *Ant. Mart. Slomšeka Zbrani spisi II: Basni, prilike in povesti*. Zbral in uredil Mih. Lendovšek, Celovec: Družba sv. Mohorja, 1878, št. 36, str. 31–32.

Nauk ali morala te prilike je nekoliko drugačna, saj ne svari pred druženjem predstavnikov nižjih slojev s predstavniki višjih, pač pa primerja razvoj mladega človeka, ki ga je v mladosti še lahko preoblikovati, da bo klen in dober, z nastajanjem lonca, ki ga, dokler je glina še mehka, lahko oblikuješ, pozneje pa več ne.

Basen o glinenem in železnem loncu se je ohranila v izročilu narodov, ki izhajajo iz aramejske in hebrejske kulture, predvsem na območju Izraela in Sirije, dalje v Indiji in prek arabskega sveta do Iberskega polotoka, v Franciji, Italiji, Nemčiji in severni Evropi. Poznana je tudi v izročilu nekaterih slovanskih narodov. V glavnem pa se pojavlja le kot prevod ali adaptacija antične ter srednjeveške in razsvetljenske basni ali parabole. Tako se katalonska varianta v motivnem indeksu srednjeveških katalonskih ljudskih pravljic¹¹⁶ zgleduje po Avijanovi basni. Znan je tudi španski prevod in adaptacija te basni v *Ysopete Ystoriado* (Toulouse 1488).¹¹⁷ Na Portugalskem je bila ta basen poznana prek prevoda in adaptacije Manuela Mendesa da Vidigueira iz leta 1607: *A panela de barro e a de cobra* (Lonček iz gline in iz bakra):

*Potok je nosil dva lončka, enega bakrenega, drugega glinenega, vsakega ob svojem bregu. Reče ta bakreni drugemu: »Vsak od naju je narejen tako trdno, da je odporen na vodo, in oba ji lahko kljubujeva.« – »Ni čisto tako,« pravi ta glineni, »ne vem dobro, zakaj je tako, ampak če me v vodi zadeneš, ostaneš ti takšen, kot si, jaz pa se razbijem na koščke.« Morala: Močni je vedno kot baker in revni kot glina in vedno ju povezuje vez, ki je zelo krhka. Kadar rešujejo močni težave s šibkimi, se ozirajo zelo malo na revne, ki jim pomagajo, tako da pride velikokrat do razbijanja, kakor je Avgust storil z Lepidom in Mark Antonij, ko je premagal sovražnike. Takšno sodelovanje prinaša smrt.*¹¹⁸

Basen o glinenem in bakrenem loncu je prišla tudi v literaturo, med drugim v parodijo viteškega romana *Don Kihot* Miguela de Cervantesa,¹¹⁹ ki ohranja misel hebrejsko-aramejske prilike: »Če kovinska posoda trči ob lončeni lonec, se ta razbije, če se lonec zadene ob kovinsko posodo, se prav tako razbije.«

¹¹⁶ E. J. Neugaard, *Motif-Index of Medieval Catalan Folktales*, Binghamton, N.Y., 1993.

¹¹⁷ Ponatis: Victoria Burrus & Harriet Goldberg, *Esopete ystoriado*, Madison: Hispanic Seminary of Medieval Studies, 1990. – To basen navaja H. Goldberg v motivnem indeksu španskih ljudskih pripovedi: H. Goldberg, *Motif-Index of Medieval Spanish folk Narratives*, Tempe, Arizona 1998. Prim.: John E. Keller & James H. Johnson, *Motif-Index Classification of the Fables and Tales of Ysopete Ystoriado*, *Southern Folklore Quarterly* 18, 1954, pp. 85–117.

¹¹⁸ T. Braga, *Contos Tradicionais Portugueses*, vol. II (3rd ed.), Lisbon 1987.

¹¹⁹ *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha* (Madrid, I/1605, II/1615). Slovenski prevod: S. Leben, *Don Kihot iz Manče*, 1935–1937.

Basen o lončenem in bakrenem loncu je vključil v svoj roman *I promessi sposi* tudi italijanski pisatelj Alessandro Manzoni,¹²⁰ kjer se neodločni župnik don Abbondio ne more odločiti, da bi poročil zaročenca, in podpre svoje oklevanje s prisposodbo o loncih.

Sorodni nauk oz. modrost, kot jo sporoča basen o lončenem in bakrenem loncu, ohranja v slovenskem basnopisju Janez Trdina v basni *Prazna domišljavost*:

Močan vihar je drevje tako majal in tresel, da je sadje krog in krog na zemljo padalo. Dve pomaranči pa se skotalita proti morju, padeta v vodo in zaplavata.

To vidi konjska figa, ki se je na vodi gugala. Pridruži se jima, rekoč:

»Le plavajmo, me pomaranče tri!«

Neumnež in bebec gre v družbo učenih in modrih in si misli v svoji ošabni domišljiji, da je tudi sam učen in moder.¹²¹

Kot vidimo, se je ta basen bolj kot v ustnem izročilu ohranila v literaturi, pesnitvah, prevodih in priredbah. Pri tem se je tudi spreminjala njena sporočilnost: iz nekoč izrazito družbeno razlikovalnega in svarilnega poduka se je spreminjala v kritiko neumnosti in nečimrnosti.

¹²⁰ Alessandro Manzoni, *I promessi sposi* 1825–1827. Prvi prevedel v slovenščino Domen Butkovič, pozneje Jaša L. Zlobec (*Zaročenca*, Ljubljana: Cankarjeva založba 1987).

¹²¹ Po: Saksida / Honzak 2014, str. 101; originalna objava: v *Ljubljanskem časniku* 1850; ponatis: Trdina 1952, str. 147.

AaTh 221 Izbiranje ptičjega kralja / The Election of King of Birds

Ptičjega kralja izberejo s pomočjo tekmovanja. Neznaten ptiček zmaga s pomočjo zvižgače.

Literatura: Dokumentiral Plutarch, *Moralia* (V, 1) in *Praecepta gerendae rei publicae* (XII, 806E); Grimm 171; Dähngardt IV/1912, 160–184; BP III, 278–283; EM: Königswahl der Tiere.

Kraljič ali stržek

Davorin Trstenjak, Štajerska, ATU 221

Objava: Slovenski glasnik 8/1861, str. 39.

Pri Štirskih in Koroških Slovencih se stržek tudi kraljič veli. O njem sem čul sledečo povest.

Ptiči so sklenili, da tistega za kralja izvolijo, kateri bo nar više zletel. Vsi ptiči se vzdignejo, tisti nar manjši, stržek, kateri svoje gnjezdice v zemeljskih luknjicah ima, ne zaostane. Ker je le majhen, se med letenjem štrku pod perje skrije, česar vendar štrk ne zapazi. Vsi ptiči so že opešali, samo orel in štrk sta še krožila v neskončnem zračnem morju. Ali tudi štrk opeša, in orel sam še leta v nebotačni višini. Ko se štrk na zemljo spušča, mu stržek izpod perja zleti in se drzne z orlom meriti. Ko tudi orel opeša, ostane stržek zmagovalec in hoče kralj biti, ali drugi ptiči so zvedeli za njegovo goljufijo in so ga hteli ubiti. Stržek pa se skrije v gosto grmovje, da maščevanju uide. Zato je tudi dobil psovalno ime kraljič, ker kralj je ostal orel.

Zakaj je ravno neznatni stržek ptičji kralj?

Ljudevit Tomšič, 1863, ATU 221

Objava: Torbica jugoslavjanske mladosti I. Zagreb 1863, str. 25.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/111.

Pred dolgim časom zbrale so se vse ptice, da bi si kralja zvolile. Tisti bode naš kralj, so rekle, kateri more najvišje leteti. Več ptic poskusi, ali orel najvišje zleti. Stržek pa, kateri je jih precej za ušesmi imel, skrije se velikašu orlu pod perute, in ko je orel v strašni višini bil, da ni mogel več dalje, prifrfa mali stržek izpod orlovih perut in še bolj visoko leti. Ptice so bile zelo hude na stržka. Sklenile so ga umoriti. Ali prebrisan stržek, previdši te namere, skrije se, prišedši na zemljo, v malo luknjico ter tako se smrti otme. Tako je stržek kralj ptičji postal.

Kraljiček

Fran Sreboški Peterlin, 1870, med Laščami in Ribnico, ATU 221

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/219,2.

Ko so se izkušali ptički, kdo najvišje zleti, je nek mal ptiček z lahkim perjicem še ferfolel in najvišje dospel, ko so drugi ptiči veliko niže opešali in popadali na zemljo. Za to bi ga bili radi za kralja postavili, pak mnogo se jih je vpiralo temu; rekli so, da je premajhen. Da bi pak vendar letalec za svoje zasluge kaj dobil, tedaj mu podelijo ptice častni priimek 'kraljiček' in pravico, da sme ta priimek imeti za vselej.

Sova

Fran Sreboški Peterlin, 1870, Dolenjska, ad 221

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/220, 3 (prišlo v Slovensko matico 5. 11. 1870).

Ptiči so vjeli nagajivega ščinkovca ter ga zaprli v goščo in primorali sovo za čuvaja. Sova gre na stražo, a dremlje se ji. Misli si, e, bom z enim očesom zaspala, z družem pak čula, da mi vjetnik ne ujde. Zamži z enim očesom, a ponevedoma se ji stisne še drugo oko in trdno zaspi.

Ko se zjutraj zbudi, vidi, da je ptiček ušel. Bala se je družih ptičev zaradi svoje nezvestobe, torej se je podnevi skrivala pred ptičmi.

Zato se skriva še dandanašnji, ker je ni pri belem dnevu čutiti. Če jo pak vtegnejo ptice zasačiti, store to iz časti do nje, da se vstopijo okoli nje; ona pak se boji zaradi nekdanje nezvestobe ter beži pred njimi; – ptice pak jo spremljajo s častjo med petjem.

Kraljiček, kral ptičev

Aleksander Korenini, 5. 7. 1879, Maribor, ATU 221

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/56, 2.

Enkrat so hteli ptiče krala voliti, in niso vedle, kuga be postavle. Zdaj je en zmed jöh reko:

»Ker bo najlepše popeval, tiste bo kral.«

In tako so vsi ptiči od jütröga do večera popevale, pokle pa zvečer niso vedle, ker je najlepše popeval, in tako niso vedle, ker bo biv kral.

Zdaj so pole vsi rekle:

»Ker bo najvišje letav, tisti bo kral.«

In če še le niso začele letete, so vsi mislile, da bo orel kralj, in tako se spravi kraliček

pod orlovo perje. tako da orel še tega noč čuto ni. In ko so začele letete, so že v lüft skoraj vsi obnemogle, samo orel in drugi ptöč ne in tako sta se ta dva prepirala:

»Jaz sem kralj!«

»Jaz sem kralj!«

In tako je šlo zmerom napre. Naenkrat se pa kraliček vön s perja spösti in daleč gor nad ta dva zleti in pravi:

»Jaz sem kralj!«

In tako je kraljiček biv kral. Pa ke se je drugöm ptičom premali se vido, so vsi leteli za jim in so ga hteli vbite. Kraljiček pa, ke je male, je zletev v germovje in se skröv. In še dan današe po germovje zletavle.

Kraljiček

Franc Pengov, 1911, ATU 221+ad 221B

Objava: Vrtec (obnovljeni) 1/1911, str. 148–149.

Kot običajno: kraljiček se stisne pod krila orjaškega orla; ko ta obnemore, sfrfota še nekaj metrov nad njim.

Potem se skrrije v mišjo luknjo, a cvrčanje je izdalo njegovo skrivališče.

Na splošno željo izda zastop vseh ptic povelje, da mora sova toliko časa prežati na luknjo, dokler ne pride kraljiček vun, da ga zadavi.

A reva se je bila menda prejšnjo noč preveč upehala z mišjim lovom; zadremala je na straži in krilata miška jo je popihala čez drn in strn v širni svet.

Od tedaj mu pravimo kraljiček, četudi se mora vedno boječe skrivati; ptice pa sovražijo od takrat sovo, ker je izvršila svojo nalogo tako slabo.

Kraljiček

Povedala Ančka Lazar, Dobrepolje, ATU 221

Objava: Lazar 2010, str. 210, št. 52.

Če je kdo že katerikrat gledal ptička kraljička, je videl, da leti po navadi med kakšnim takšnim šemradovjem (grmovjem), med kakšnimi nizkimi vejami, kakor da bi se pred nekom skrival, da bi pred nekom bežal.

In res se skriva. Tačas ko je Bog svet ustvaril, je vse ptiče poklical. Vsi so prišli: lastovičke, vrabci, ščinkavci, vrane, srake, orli, sokoli, postovke, kragulji, škrjančki, kobilarji, štorcklje, pogorevčki, ja, vse sorte, kar je ptičev.

No, potlej je pa rekel Bog: »Tisti, ki bo najbolj visoko letel, kateri bo najdlje v zraku, tisti bo pa kralj ptičev.«

Vsi ptiči so se zapodili gor v nebo in kar se je dalo dolgo gor zdržali. Ta kraljiček je bil pa majčken, se je pa eni štorclji lepo pod perut skril pa ga je štorclja nesla. Štorclja je letela, letela. Ko je pa že omagala, da se je morala spustiti na zemljo, je pa kraljiček bil lepo spočit pa je zletel in še potlej dolgo letel. Tako so bili že vsi ptiči na zemlji, ko je šele on dol prišel.

Potlej je pa rekel Bog: »No, zdaj boš pa ti kralj ptičev.«

Ampak ker je bil majhen, ni bil kralj, ampak kraljiček.

Drugi ptiči so bili pa tako jezni na njega, da so se vsi zapodili za njim, ko so mu bili nevoščljivi. In še dandanes ga sovražijo in podijo. Zato se še zmeraj skriva po grmadovju, kakor da beži pred drugimi ptiči.

Kako postane stržek kralj ptic, ATU 221

Objava: Vrtec 1/2 (1. 2. 1871), str. 26.

Ptice odločijo, da bo tisti njihov kralj, ki bo najvišje poletel. Stržek se skrije orlu pod peruti, in ko je ta najvišje, odleti on še više. Ptice ga hočejo umoriti. Stržek se skrije v malo luknjico ter postane ptičji kralj.

Palček in orel, ATU 221

Zps.: Fran Erjavec.

Objava: Fran Erjavec, Slovenska čitanka 1891, str. 11–12.

Zakaj se imenuje stržek tudi »kraljiček«? ATU 221

Objava: Brezovnik 1894, str. 35–36, št. 24.

Kraljiček, ATU 221+ad 221B

Zap.: Franc Pengov.

Objava: Vrtec 1 (obnovljeni) 1911, str. 148–149.

Kraljiček se stisne pod krila orjaškega orla, in ko ta obnemore, srfota še nekaj metrov više. Pred jeznimi ptiči se skrije v mišjo luknjo, a cvrčanje ga izda. Sova naj bi toliko časa stražila pred luknjo, dokler kraljiček ne bi prišel ven; tedaj naj bi ga zadržala. Ker pa se je preveč upehala pri mišjem lovu, zadrema in kraljiček pobegne. Od tod njegovo ime in sovraštvo ptic do sove.

Prepis je pri pravljичnem tipu ATU 221B.

O kraljičku in sovi, ATU 221+ad 221B

Zps.: Franc Pengov.

Objava: Angeljček 36/2 (okt. 1927/28), str. 25–27.

Ptice hočejo imeti za kralja tistega, ki bo poletel najvišje. Majhen ptiček se skrije orlu

med perje in na najvišji točki zleti še više kot on. Ptice ga nočejo za kralja, ker je to čast dosegel z zvijačo, zato se odločijo, da bo tisti njihov kralj, ki bo padel najgloblje v zemljo. Ptiček smukne v mišjo luknjo, zmaga in se razglasi za kraljička. Ptice sklepejo, da mora ostati v luknji, dokler ne bo poginil od lakote, straži pa naj ga sova. Premaga jo spanec in kraljiček uide. Od tedaj se sova skriva pticam podnevi, sicer se zbero okoli nje trume ptic, ki jo skubejo. Sovraži tudi poljske miši, ker vrtajo luknje, kraljiček pa se tudi potika po živih mejah in hostah, ker se boji drugih ptic.

Ptičji kralj, ATU 221

Kraj: Dvor pri Polhovem Gradcu.

Zps.: Milka Bokal, 2006.

Objava: Bokal / Stanonik 2010, str. 22, št. 2.

Kraljiček, kralj ptičev, Adriano Janežič (Kropej, Dapit 2011).

ATU 221B Kdo gre lahko najgloblje v zemljo?/ Test: Who Can Go Deepest in Earth?

Kraljiček gre v mišjo luknjo, drugi ptiči ga hočejo sestradati. Pred vhomom straži sova.

Literatura: Dähnhardt IV/1912, 169–172; BP III, 278–283; EM: Königswahl der Tiere.

Kraljiček

Franc Pengov, 1911, ATU 221+ad 221B

Objava: Vrtec (obnovljeni) 1/1911, str. 148–149.

Kot običajno: kraljiček se stisne pod krila orjaškega orla, in ko ta obnemore, srfota še nekaj metrov nad njim.

Potem se skrrije v mišjo luknjo, a cvrčanje je izdalo njegovo skrivališče.

Na splošno željo izda zastop vseh ptic povelje, da mora sova toliko časa prežati na luknjo, dokler ne pride kraljiček vun, da ga zadavi.

A reva se je bila menda prejšnjo noč preveč upehala z mišjim lovom; zadremala je na straži in krilata miška jo je popihala čez drn in strn v širni svet.

Od tedaj mu pravimo kraljiček, četudi se mora vedno boječe skrivati; ptice pa sovražijo od takrat sovo, ker je izvršila svojo nalogo tako slabo.

O kraljičku in sovi, ATU 221+ad 221B

Zps.: Franc Pengov.

Objava: Angeljček 36/2 (okt. 1927/28), str. 25–27.

Povzetek je pod pravljničnim tipom ATU 221.

ATU 222B Spor med mišjo in vrabcem / Quarrel between Mouse and Sparrow

A: Miš in vrabec si hočeta razdeliti hrano, ki sta jo shranila za zimo, ali pa zadnji kos jedi. Ne moreta se zediniti, kako bi si kos razdelila. Spor se sprevrže v splošni pretep med ptiči in štirinožci.

B: Jež in miš se ne moreta dogovoriti, kako bi si razdelila kos sira. Na pomoč pokličeta lisico, ki reže sir toliko časa, dokler ga vsega ne poje.

Jež, miška in lisica

Lojze Zupanc, Bela krajina, 1956, ATU 15*

Objava: Zupanc 1956, str. 127–128.

Jež in miška sta potovala po svetu. Na gozdni poti sta našla kos sira, ki ga je bil izgubil drvar. Razmišljala sta in ugibala, kako naj bi sir razdelila na dva enaka dela.

»Veš kaj,« je zamodroval jež, »kar pričniva jesti vsak pri enem koncu, pa bo. Hkrati pričneva, in ko bo sira konec, tudi hkrati prejenjava. Tako bo najbolj pravično.«

»Nak, tako bi že ne bilo pravično,« je miška zacvilila v odgovor. »Ti si večji kakor jaz in bi več pohrustal ko jaz. Kaj drugega si izmislil!«

Takrat pa je mimo pridrobencljala lisica. Slišala je, kako se tepčka prepirata, pa je rekla:

»Če hočeta, vama bom pa jaz razdelila sir na dva enaka dela.«

»Kako pa?« je zaradovedila miška.

»I kako! Stehtala ga bom,« je zabistroumila lisica.

»No, pa daj, če moreš in znaš,« je zagodrnjal jež.

»Kakšno plačilo pa zahtevaš za uslugo?« je zdajci zaskrbelo miško.

»Oh, pojdi no!« je priliznjeno odgovorila lisica. »Prav nobenega plačila nočem! Prav nobenega ...«

In pričela je deliti. Od nekod je privlekla deščico, jo v sredini podložila s smrekovim storžičem – in tehtnica je bila nared. Potlej je kos sira prelomila na dva dela in ju položila vsakega na en konec deščice. Toda zanalašč je sir tako prelomila, da se je težji košček sira na deščici zagugal navzdol, lažjega pa je dvignilo v zrak ...

»Oh, oh, majceno pretežek je tale košček sirčka,« je lisica zahinavčila, ga brž pograbila in odgriznila od njega toliko, da je postal lažji: ko ga je spet položila na deščico, se je zdajci odjedeni košček sira na tehtnici dvignil v zrak ...

Tako je prekanjena lisica kar naprej in naprej odgrizovala zdaj ta, zdaj oni košček sira, a ravnotežja ni bilo in ga ni bilo.

»Dolgo tehtaš,« je zagodrnjal jež.

»Pohiti vendar!« je zacvilila miška. »Sita sem že čakanja.«

»Tako? Sita si čakanja? Jaz sem pa sirčka sita,« se je lisica hudobno zasmejala in pojedla poslednji košček sira.

Potlej je prevarantska lisica stekla dalje po gozdu, lačni ježek in ukanjena miška pa sta pretakala solze ob prazni deščici, ki se je zibala na storžku.

ATU 225 Vrana uči lisico leteti / The Crane Teaches the Fox to Fly

Lisica se uči leteti, vrana jo spusti, da pade na tla.

Literatura: Dähnhardt IV/1912, 269–271; EM: Fliegen lernen.

Kak je šaš fčüu leteti vuka

Povedal Ignac Benkovič (Martinov Naci), 28. 1. 1964, Bogojina, Prekmurje, posnel Milko Matičetov, ATU 225

Objava: Milko Matičetov, Pri treh Bogánjčarjih, ki znajo lagati. Slovenski etnograf 18/19 (1965–66), str. 81–114, 98.

No, te pa je büu šaš (orel) pa vuk. Te pa tou su botrina bili. Zdaj pa bi vuk gjako rad tütj znau leteti. Pa prišau ednouk k šaši pa njemi pravi:

»No, šaš kuma, či bi ti tak dober büu, kaj mene náfču leitati?«

»Ja, zakoj pa – prei – nei! Vei pa tou ti gjes spunin tvojo volou.«

Te pa reisan.

»Te pa të – prei – priden gjes, pa bon te fčüu leitati.«

Pa prišau šaš pa njemi pravi, vukei:

»No, kuma, zdaj se te primi ti pa mo te gjes zdaj tebé fčüu leitati.«

Ga nese tak ka na stou metrof visoko pa ga pita:

»No, kuma, vidiš ešče kaj doj?«

»Ho, ešče preveč vidin.«

Te pa či duže više više. Pa ga pita, sta prišla na gèzero (tisoč) metrof.

»Ešče vidiš kaj?«

»Hó, ešče preveč!«

Te ga pa tak visoko odnesau, ka več nei vidu vuk doj. Pa ga pita šaš:

»No, kuma, kak je zdaj?«

»Ja, zdaj, či de ti – prei – tak dobra vola, zdej me leiko pistiš, ka mo gjes zdaj leto.«

Te pa reisan ga püsto te kuma šaš doj. Pa leti. Zdaj pa eden velki pen (štor) je büu ton.

Vuk pa, kak doj leti, naglo pravi:

»Pen, ogni se, či ne, kak te se fküp vdarin!«

Ja, pen nei šteu iti z mesta. Vuk pa zraven (naravnost) gor na pen vdaru, pa tak, ka niti kosminja ž njega nei bilou, tak se je fküp vdaru.

Pa zdaj je tütj konec.

(Lisica služi kot dekla pri Kàucovih, najde krajcar in se odpravi z lisjakom v Rim),
ATU 20D*+41+3+4+2D+225

Kraj: *Osojane / Oseacco, Rezija.*

Zps.: *Baudouin de Courtenay 1872, § 1325–1330.*

Objava: *Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, 85–86, št. 6; (integralna objava izvirnih tekstov: Baudouin de Courtenay 1895, § 381–383).*

Povzetek je pod pravljíčnim tipom ATU 2D.

Akràt je bíu am bótěr Zwa, ATU 15+3+4+34+225

Kraj: *Bernas, Rezija.*

Zps.: *Baudouin de Courtenay, 1873, § 391–393.*

Objava: *Baudouin de Courtenay / Matičetov & Spinozzi Monai 1988, str. 118–135, št. 18.*

Povzetek je pod pravljíčnim tipom ATU 3.

(Lisica in volk kradeta slanino v hlevu za Ledino), ATU 41+3+4+10***+225

Kraj: *Njiwa / Gniva, Rezija.*

Objava: *Baudouin de Courtenay 1895, 111–112; Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000, 83, št. 2.*

Uk taw Hrastji, ATU 41+4+225

Kraj: *Solbica / Stolvizza, Rezija.*

Povedala: *Tyna Vajtawa (Tina Vajtova) / Valentina Pielich.*

Posnel: *Milko Matičetov, 16. 8. 1966.*

Vir: *Arhiv ISN ZRC SAZU: 10/75 (T 207 A).*

Lesyca no wuk tuw Kawcavej ćanibe / Lisica bi se rada naučila leteti, ATU 225

Kraj: *Osojane / Oseacco, Rezija.*

Povedala: *Jelica tuw Borovičji / Elena di Lenardo.*

Posnel: *Milko Matičetov, A: 1. 5. 1969, B: 23. 8. 1970.*

Vir: *Arhiv ISN ZRC SAZU: R 17/177 (T 44-A).*

Objava: *Matičetov 1973, str. 120–122, št. 34.*

Vuk an lèsica, prva, ATU 3*+3+4+15+34+10***

Kraj: *Vrh pri Tržiču / Monfalcone.*

Povedala: *Marija Cotič Grillo.*

Zps.: *Viljena Devetak, 2002.*

Objava: *Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 15–16, št. 1.*

Vuk an læsica, druga, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Marija Černic.

Zps.: Viljena Devetak, 2005.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 16–17, št. 2.

Vuk an læsica, tretja, ATU 3*+3+4+15+34+225

Kraj: Vrh pri Tržiču / Monfalcone.

Povedala: Rozika Juren Ferfogliã.

Zps.: Viljena Devetak, 2006.

Objava: Ravbar Morato / Stanonik 2007, str. 17–18, št. 3.

Ouk, ser an lesica / Il lupo, la volpe e il formaggio, ATU 34+225

Kraj: Subid v Terski dolini.

Zps.: Bruna Balloch.

Objava: Mlada lipa 11/2007, str. 14–15; ponatis: Balloch 2010, str. 53–55.

Povzetek je pod pravljìnim tipom ATU 34.

ATU 226 Učenje tujih veščin / The Goose Teaches the Fox to Swim

Med učenjem lisica (osel) pogine.

Literatura: EM: Fliegen lernen.

Pes in osel

Zapisal A. K-i., ad ATU 226

Objava: Kosi 1894, str. 13–14.

Sprijaznita se pes in osel ter ideta na izprehod. Prideta do globokega ribnika, v katerem plava brez števila rib in ribic.

Veselo jih gledata in pes reče oslu: »Kaj praviš, osel, prijetno mora biti v vodi. Vidiš, kako plavajo ribe brez vse skrbi po vodi.«

»Seveda,« de osel in pristavi: »Tudi jaz bi lahko živel v vodi, ako bi le hotel.«

»Saj ne znaš plavati,« reče pes.

»Kajpada, znam, znam, in še kako,« odgovori osel ponosno.

»No, pa poskusi,« reče zopet pes.

Osel sluša, skoči v vodo in utone.

Iz vsega grla se smeje pes utapljučemu bedaku in pravi sam v sebi: »Res, kdor zna, pa zna!«

Kdor nima v glavi, ne bahaj se in ne izkušaj na visoko, in če se mu utegne pripetiti kakor temu oslu.

Polž in veverica, ad ATU 226

Objava: Vrtec 57/10 (jun. 1926–27), platnice.

Polž gleda gibčno veverico, ki skače od drevesa do drevesa, in si misli: »Ko bi znal tako skakati.« Ko pride veverica mimo, jo poprosi, naj ga nauči skakati po drevju. Veverica pa mu svetuje, naj raje prosi srno, da ga nauči tekati. Srna se izgovori, da ima mnogo dela in da naj raje prosi pujska, ki lenari, toda ko polž poprosi pujska, ga ta pohrusta.

ATU 232 Vrabec in ptice selivke / The Birch-Cock and the Birds of Passage

Vrabec se odloči, da bo kljub slabim pogojem raje ostal doma, kot da bi se podal v tuje dežele.

Vrabec in lastovka

Siluška, ATU 232

Objava: Vrtec 26 (1896), str. 76.

Na streho je priletel vrabec k lastovki.

»Kam greš, lastovka?« vprašal je ščeбетaje brhko sosedo.

»Na jug, na jug,« začvrčala je ptica, »kaj ti pa ne pojdeš na zimo iz teh mrzlih in neprijetnih krajev?«

»Jaz, a zakaj neki?«

»Glej ga, bedaka, saj tu ne bodeš imel ni gorkega stanovanja, ni dovolj hrane ...«

»In ko bi tudi moral poginiti,« odvrnil je dobri rujavček, »ne zapustim svoje preljube domovine, marveč z njo hočem trpeti in stradati ter pričakovati boljših in srečnejših dni.«

ATU 232D* Vrana vrže kamenčke v vrč, da lahko pije / A Crow Drops Pebbles into a Water Jug

Žejna vrana meče kamenčke v vrč z vodo, da se gladina dvigne, in tako lahko pije.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 493, num. 390); dokumentiral Plutarh, *Moralia* (num. 967A).

Modri škvorec

ATU 232D*

Objava: Vrtec 2/8 (1. 8. 1872), str. 126.

Nekega zelo vročega poletnega dne so se posušili vsi studenci in potoki. Nikjer ni bilo kapljice vode. Ta velika nadloga obišče tudi škvorca. Žejen je bil, da je siromak že komaj dihal. V tej veliki zadregi najde sklenico, v kateri je bilo nekaj vode. Hitro vtakne svoj kljun v steklenico, da bi se napil hladne vode, pa joj – skleničin vrat je preozek in škvorec ne more s kljunom do vode. Kaj mu je storiti? Sklenico je hotel prekljvati, pa steklo je preterdo. Zdaj hoče sklenico prekucniti, pa sklenica je pretežka in noče se mu vdati. – Kaj stori tedaj revni škvorec? Znabiti mu vpade pogum in odide s potepenim kljunom? – Kaj še? Nekaj drugega si izmisli modra glavica škvorčeva. Pesek in drobne kamenčke nabira ter je meče skozi ozki vrat v sklenico. Kmalu se je začela voda v sklenici vzdigovati višje in višje, kolikor več kamenčkov je padlo v sklenico. Naposled se pokaže voda pri skleničinem vratu in škvorec se je napije.

Otroci! Ne dajte se sramotiti od revnega tiča škvorca. Tudi vi nikar ne odjenjajte, kedar se kake reči ne morete hitro in lahko naučiti, marveč bodite sterpljivi pa bote izpeljali vse, kar se vam še tako težko in nemogoče dozdeva.

Kdor hoče kaj prida imeti,
težave je treba sterpeti.

ATU 233C Lastovka in konoplja / The Swallow and the Hemp-Seeds / Vögel und Netz

Lastovka zaman prigovarja drugim pticam, naj pojedjo semena konoplje, ker jih bo človek sicer ujel v mreže, narejene iz konoplje.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 428, num. 39); Dähnhardt IV/1912, 274; EM: Vögel und Netz.

Lastovica in ptice

ATU 233C

Objava: Vrtec 1 (1871), str. 9–10; ponatis: Kosi 1894, str. 106; Vrtec (obnovljeni) 1911, str. 39.

Neka ptica, bahaje se, da dobro ve, zakaj ljudje to ali uno delajo, skliče nekega dne prav veliko ptic okoli sebe ter pravi:

»Ljudje vam sejejo konoplje samo zavoljo tega, da delajo mreže, v katere potem nas love. Naša dolžnost je tedaj, da seme po njivah prav do čistega pobremo.«

Lastovica, ki je tudi bila pri tem zboru, pravi, da bi po njenih mislih bolje in pametneje bilo, če bi se gledalo na to, da bi ptice s človekom v prijaznosti in miru živele.

Al ta predlog modre lastovice ni bil sprejet. Zategadelj popusti svoje tovarišice in se poda k nekemu seljanu, kjer prav pridno pobira škodljive žužke po njivah in verteh. Kmalu vidijo ljudje, da je lastovica koristna ptica, pa jo puste, da si pod hišno streho svoje gnjezdo postavlja. A druge ptice so delale ljudem škodo in kvar, kjer so le mogle, pa so vsled tega postale lepe in debele. Naposled dozori tudi konoplja in ljudje so naredili mreže, v ktere so polovili vsaki dan ogromno število ptic. – Ko bi bile pametne in modre, lahko bi bile v miru in prijaznosti živele s človekom.

Lastavica, ATU 233C

Objava: *Mir* 26/36 (24. 8. 1907), str. 241.

Lastovka je zaslutila nevarnost, ko so ljudje sejali lan, zato je pticam svetovala, naj seme pozobljejo, setev populijo in dozorelega pohodijo, a ptice je niso ubogale, zato je lastovka pribežala k ljudem, ti so ji zaradi njenega petja ponudili zatočišče, iz lanu pa so spredli mreže in lovili ptice.

ATU 236* Ptičje oglašanje kot sporočilo / Miscellaneous Tales with Imitation of Bird Sounds

Ptica s svojim oglašanjem opozori človeka na dotlej nepoznano živilo.

Literatura: Dähnhardt III/1910, 392–398; BP III, 285.

Od kod krompir?

Andrej Žnidaršič, Srpenica pri Bovcu ob Soči, ATU 236*

Objava: Slovenski glasnik 10/1864, str. 96; ponatis: Kroepej, Dapit 2011, str. 52–53, št. 31.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/63.

Svoje dni je bila v neki deželi, menda tam zadi za karnskimi gorami (Karnijske Alpe), prevelika lakota, tako da so vsi ljudje svoj dom zapustili in proč šli s trebuhom za kruhom. En sam starček je ostal doma, ker so ga stare noge prepočasi nesle. Bilo mu je v tej puščavi od lakote umreti, kar zasliši, na nekem koncu počivaje, tico peti: »Krampirček, krampirček – krampirček, krampirček!« Pogleda, od kod ta glas, kar vidi precej veliko krampeljico (kramparica = planinska vrana ali planinska kavka), ktera je na hribčku stoje pela pa zemljo kopala. Mož se jej približa, pobere okroglo stvar, ki jo je bila iz zemlje izgrebla, pošlata, je-li mehka, vgrizne in žveče. Ker se mu je rada drobila, del jo je kuhat. Ko vidi, da se je ta nova stvar razkuhala, vzame iz lonca pa pokuša in pokuša in ne more prehvaliti dobrega krompirčka. Potem gre in koplje še naprej po tistem hribu ter se prepriča, da je ves hrib poln tacega blaga. Vesel te nove najdbe razglasi jo na vse kraje sveta pa povabi nekdanje deželane nazaj domu. In od tistega dne so začeli ubogi ljudje krompirček kopati pa jesti.

ATU 240A* Čebela rešena iz vode / The Bee Falls into the Water

Golob vrže čebeli v vodo vejico, da se reši. Ko hoče lovec goloba ustreliti, ga čebela piči v roko, da zgreši.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 468, num. 235).

Bčela in golobčik

Anton Praprotnik, ATU 240A*

Objava: Šolski prijatelj 3/2 (10. 1. 1854), str. 14.

Bčela je bila padla v vodico; golobčik to viditi hitro s kljunom peresce od vejice odterga in ga v vodico spusti. Bčela peresce srečno doseže, se ga varno poprime in z njim iz vodice prigomazi; rešena je bila gotove smerti. Golobčik se zopet na drevo usede. Memo pride neki lovec, golobčika na drevesu zagledavši hitro s puško vanj pomeri in hoče sprožiti, pa – bčela pribrenči in pik! ga piči na roko. Lovec si roko mane, puška zmajana poči in vse zernje gre daleč od golobčika; golobčik zdrav in vesel z drevesa zleti. Kdo mu je življenje otel? –

Učite se, otroci! Od živalic hvaležnosti.

Golob in čebelica, ATU 240A*

Objava: Naš dom 3/24, str. 7.

Divji golob zapazi čebelico, ki so jo odnesli valovi. Odlomi vejico in čebelica se reši. Čez nekaj dni nabira čebelica med in zapazi lovca, ki je nameril v goloba. Spusti se na lovčevo roko, lovec ustrelji mimo in golob odleti v gnezdo.

ATU 244 Vran v sposojenem perju / The Raven in Borrowed Feathers

Vran si nadene labodje perje. Ostali ptiči mu ga snamejo in ga osmešijo.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 441, num. 101); EM: Tiere borgen voneinander.

Sraka in pavovo perje

Anton Martin Slomšek, ATU 244

Objava: Slomšek 1853; ponatisi: Slomšek 1878, str. 24–25, št. 28; Kosi 1894, str. 123;
Slomšek 1896, str. 20.

Pravijo, da je nabrala sraka pavjega perja, katero se sveti kakor čisto zlato, kadar ga solnce obsije. Olišpa in našopiri se ž njim ter gre tako ozaljšana ošabno mimo srak, svojih tovarišic, in vsa napihnjena jih še ne pogleda, temveč se prevzetno vrine med krdelo lepih pavov.

Pavi hitro spoznajo svojino, izrujejo tujki pavje perje in jo zaženó na pol golo, od koder se je priklatila.

Vsa osramočena se privleče med svoje sestre; pa tudi srake jo črte, kljujejo in preganjajo, tako da izgubi sirota še svoje perje ter da naposled, povsod zavržena, nikamor ne ve.

Oblači se pametno in le po svojem stanu. Ne posnemaj šege, katera ti ne pristoji. Ne vtikaj se med gospodo, če si kmet, in ne sramuj se svojega stanu! Ošabnost prinaša le zaničevanje, ponižnost pa čast in dobro ime.

Prevzetnost se povsod spotika
in sramota se za njo pomika. (Kosi 1894)

***ATU *244* Od kdaj je vran črn / The Crow in Borrowed Feathers**

Vran (krokar) je bil včasih najlepši ptič in tudi pel je najlepše. Potem pa se je zameril Bogu, ker je pel med mašo, da so ljudje zapustili cerkev. Odtlej je črn in kraka.

(Od kdaj je vran črn) – Ne moti bogoslužbe

Matija Majar Ziljski, Koroška, *ATU *244*

Objava: Slavjan 1873, št. 8, str. 127–128.

Bog je stvaril vrana tako, da je bil vran po perji jedna od naj lepših ptic i pel je tako prijetno, da su ljudi iz hiš letali poslušat ga, kada je pel; srečen človek, koji je v svojem življenju vrana vidil i ga spevljati slišal. Neki den svatkov ali prazdnikov je med bogoslužboj opet počel sprepevljati i ljudi su leteli od bogoslužbe vrana gledat i poslušat. Vran se je tem pri Bogu zameril, i da bi vran v buduće ne mutil ljudi pri bogoslužbe, je mu Bog odvezl lepo perje i sladko petje, da je sada jednom černa ptica i da jednom zamolklo se dere: »Prat, prat!« Ni rad čern, bi se rad umil in spral. Detca, slišiča vrana dreti se, mu govore: »Le ti jidi prat, imaš černe nogice!« – »Ne mešaj bogoslužbe – kako černi vran!«

Pərpavejdka ad kruokarja

Franc Kramar, 1911, Matena pri lgu, *ATU *244*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/1,9.

Ad kruokarja se pərpovduje, de je biv včas' narlepši tč in pa da je znov tåk ləpu pejt, de naben tč tak ləpu ne. Kdr je àn pev, sa ga lədie taku paslušal', de sa se kàr zamaknil' v nəgov pejtje, tuk je ləpú pev. Zdej sa šli pa ankat lədie k maš' pa je spiet začiev tak ləpú pejt, de so ga vsi taku paslušal', de sa se spiet kàr zamaknil', tåk de sa pól pa maəša zamud'li. Pól je Buh pa kruokarja zaval' tejga taku štrafov, de m' je advziev nəgova ləpota in pa nəgov lepi glas, tak de je biv pól pa tak gärt, k je še zdaj, in pa de 'ma tåk gärt glas, de skorej naben tč tak ne.

Še nekaj o gavranu, *ATU *244*

Zps.: P. Brašovar.

Objava: Slovenska bčela 3/14 (1. 4. 1852), str. 109–110.

Krokar je bil nekoč najlepši ptič in tudi pel je tako lepo, da je prepeval tudi v nebesih, saj je lahko visoko letal. Ob nekem prazniku je pel med mašo in ljudje so prišli ven,

da bi ga lahko poslušali. Bogu pa to ni bilo prav, zato ga je kaznoval: postal je črn, začel je neprijetno krakati in se hraniti z mrhovino.

Pravca o vrani, *ATU *244*

Kraj: Avško na Kambreškem.

Povedala: Marija Strgar.

Zps.: Pavel Medvešček.

Objava: Medvešček 1990, str. 96, št. 48.

V času pred potopom so vile ukazle, da se morajo ptice, preden odletijo, zbrati, da jih bodo pobarvali, ker se morajo med seboj razlikovati. Prinesle so posodo z vodo življenja in lonce z barvami. Vrano je vila pomotoma pobarvala s črno barvo v celoti, zato pa je bila druga vila bolj radodarna, ko jo je poškopila z vodo življenja. Še danes je vrana črna, a dolgo živi.

ATU 275 Tekma med ježem in srno / The Race between Two Animals

Mala žival predlaga veliki, da se skotalita po klancu navzdol; pri tem se večja zaleti v drevo in umre. Prim. ATU 275A, 275B, 275C, 275C* in 77.

Literatura: Grimm 187; BP III, 339–341; EM: Wettlauf der Tiere; Fran Ilesič, O izvirnosti naše starejše mladinske književnosti. Popotnik 23/1902, št. 12, str. 380.

Jež i srna

Matija Valjavec, Medžimurje, ATU 275+44

Objava: Valjavec 1858, str. 287–288.

Tak je bil negda jež i srna. Ovi dva so se vganjali da koj bode bolje čez jeden dol bežal. Jež se je smotal v klopko i kutural se je doli, srna pak se je jako zaletela i, gda je dol bežala, tresnola se je z glavom v jedno drevo i poginola je. Ve je imel jež dosti pečenke i kajti si sam ne mogel raztrančirati srno, za to moral si je iti mesara iskat. Gda je on tak mesara iskal, zestal se je naj prvič zajcom. Onda ga je zajec pital kam ide. On je rekel da si mesara išče. Ve mu je zajec pokazal svoje zobe i rekel je, da je dober mesar. Jež pak mu je rekel da ne je dober mesar. Onda se je zestal z lisicum; niti ona ne bila dober mesar. Onda se je zastal z vokom. Vok ga je pital kam ide. Jež mu je rekel da ide mesara iskat. Onda mu je vok pokazal svoje zobe i rekel da naj ide ž njim. Vok je taki srno na štiri falate raztrgnol i, gda je prvi falat vtrgnol, rekel je: to bode mojemu stricu, gda drugi: mojemu ocu; pri tretjem falatu: to bo moji materi; pri štrtom: a to samomu meni. Onda ga pak ježek je pital: a kaj pak bode meni? Na to mu je vok rekel: tebi bode ono kaj je ostalo. Ježu se to ne prav videlo da on ne ni-kaj dobil, za to rekel je voku da idejo k socu na pravice. Vok je rekel da ide. A jež je znal za železo koje je bilo za voka pripravljeno. Vok je taki išel ž njim i, gda so došli tam, ježek kucal je po železu svojom tacom i rekel je: gospon sodec, stante se. I gda je on več pot tak kucal i govoril, rekel mu je vok: kaj delaš da nemreš tega soca tak dugo zbuditi? idem ga ja budit. Jež mu je rekel da naj ide. Vok vudril je taki z nogom po železu i vlovil se je. Jež je onda išel na stran i smejal se voku. Za malo časa došel je mož sekirom da voka vumori. Gda je mož prvič po čelu vudril rekel mu je jež: to bode tvojemu stricu; drugoč: to bode tvojemu ocu; tretič: to bode tvoji materi; a gda je štrtič vudril, prehitil se je vok a jež mu rekel: to bode samomu tebi, a ti bodeš samomu meni. Onda je jež sam jel srno.

Ad srne in jejša

Povedal Anton Dremelj - Resnik, 2. 5. 1959, Petrušnja vas pri Ribnici, posnel Milko Matičetov
(zapis: 30. 11. 1950), ATU 275+44

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, 93–97, no. 2/1,2.

Blu je enkrat na vrh Gradišča. Je bla srna in je gliedala jejša in mu pravi: »Kaku si ti naspejšən. Kəđaj kam pridəš?«

Prav jejš: »Kóga?!« Prav: »Bəl səm urn, kə s pa ti!«

»A ja,« prav, »kej! Kaj še!« prav. »Sploh ne!« Prav srna: »Kədr čəš, planeva, pa te zad pəstim!«

Jejš prav:

»Stavəm s tebuoj,« prav, »de te jəs prec zad pəstim!«

In taku sta stavla gor, na vrh Gradišča, in de buota planla dol, navzdul proti Kaváčevki. In taku sta na komanda dol planla. Sevejde, srna je skačila na vse, jejš pa ləpú pačas. Srna se je prec kje v ano buku takú zaletela, de se je prec ubila.

Jejš pačas pride ke da njie, da srne. »Lej,« prav, »kuk je anga məsə! In vejš de,« prav, »tu je škuoda, de bi takule v huost astal. Jəs pa nejsəm v stan, de bi se, de bi tu latív se in raztrgov narazən. Kej!« prav. »Nejsəm v stan!« Prav: »Muorəm it kje pa huost pagliedat, če buom dabiv kej kašnega məsarja, de bi biv tule nárəzən djav.«

Pa je šu dol pačas pa hribu, pride da Kaváčevke, tam pa srieča zajca. Ga vpraša: »Zajc, al s ti məsar?«

Prav zajc: »Səm.«

Prav jejš: »Pakaž zabié!«

Mu pakaže –

»Ja,« prav, »ti že nejs məsar, ti maš preslabe zabié!«

Grie spiet naprej pa huosti pa srieča ləsica. Jejš jo vpraša, prav: »Ləsica, al si ti məsar?«

Prav: »Səm.«

Prav: »Pakaž zabié!«

Pakaže zabié ləsica –

»Ja,« prav, »ti že nejs,« prav, »ti maš vse preslabe zabié.«

Grie še n cajt pa huosti, gor pruoť Srejdnam vrh, sreče pa vovka. Prav: »Vovk, al si ti məsar?«

Vovk prav: »Səm.«

Prav jejš: »Pakaž zabié!«

Pa mu jih pakaže.

»Ja,« prav, »ti pa sə!«

Prav: »Kəgá pa ímaš?« prav vovk.

Prav: »Vejš,« prav, »gorle sva stavla v Gradiščə iz srna, katier buo bəl, prejd planu dolle k navzdul, al buom jəst al buo srna. In sva rejs dol planla, kənè. Srna je tuk skačila, kənè, hitr, de se je v ano buku tuk zalətejla, de se je prec ubila. Zdej, vejš, pa təm leži tuk anga məsə, jəst pa nejsəm v stan diet nárəzən, səm pa ískov məsarja, de b mi dav nárəzən.« Prav: »Vejš, takule je. Sej ti buom dav precej kuos məsə za luon, ke mi buoš tu ləpu vse urihtov.«

Prav vovk: »Že v redi,« prav, »buom jəs tu vse urihtov.« Prav: »Kar pejd, de buoš pakazov, kej je.«

Pa sta ləpu pačas šla gor proti Gradišču. Kə prideta da tisga mejsta, kier je bla srna, prav: »Tle je,« prav, »lej.«

Vovk zamierka, se m je že kar samù smejav, de buo ankət spiet məsú, məsú ju. Pa prčnje tist trgat nárəzən.

An kuos adtrga, prav: »Tu buo za moj ačieta in za mater.«

Ta druj kuos adtrga stran, prav: »Tu buo za mija žjana. Pa za otroke.«

Ta trietji kuos stran adtrga, je vse vziev žie stran, prav: »Tu buo pa zame!«

»Ja,« prav jejš, »kaj pa zame?«

»Hja,« prav, »je pa tule tle na stranə.«

»Hja,« prav, »tu sa sama čeva,« prav, »pa tistle dreki, tu nej nəč!«

»Hja,« prav, »nema tu!« prav. »Jəs səm si raztaləv,« prav, »kar men paše,« prav, »tu maš pa ti!«

»Tu nej nəč,« prav, »tu j sama čeva! Kej je pa məsú? Ja,« prav jejš, »iz temə pa nejsəm kəntent!«

»Hja,« prav volk, »pa s pamagej, če sə muoreš! Tu səm si jəs s sebuoj adtalov, pa fertik je.«

Prav jejš: »Vejš, vovk,« prav, »jəst vej m tle nejkej za nga sadnika,« prav, »kə ta stvar dobru rasuod. Če s kəntent,« prav, »pa pejva kje pa buova vidla,« prav, »če j rejs taku prov.«

Vovk s je mislu: »Sej kar je žvalí v Gradišči, səm jəs ta velki gor,« prav. »Sploh si na buo upov bedən men nəč pa ruob pastavit!« Prav: »Kar pakaž tistga sadnika!« prav. »Pa buo prècej ried!«

Prav jejš: »Le pejd z menuoj!«

Pa sta šla dol iz Gradišča v Fajdigov riepək, dol je mu pa jagr Míhelj nastavljena past za vovka, de b se mu ujev. Taku v anmu grmu, pr anmu grmu je bla nastavljena. Jejš pa grie k tistmu grmu pa ləpu naləhkə iz tacam na past trka: »Gospud sadnik, vstaníte, vstaníte!«

Pa spiet: »Gaspud sadnik, vstaníte, vstaníte!«

Vovk tist an cajt pašluša, prav: »Kaj buoš ti,« prav, »nejmaš bene štime!« prav.

Prav sadnik, ə, prav jejš: »Sadnik spi nuotar, pa ga muormo zbedit.«

Prav: »Griem jəs kje,« prav, »buom jəs patrkov, pa se buo prec zbudu!«

Grie, jež se admakne, pa vovk iz taca udar kje. Past ga je pa zgrabla za, za núge, za abe nagié ga je zgrabla. Vovk prčiev tulit, jež se je pa kje s puot admæknu. Pa smejòv, čoš: »Ankæt sëm te pa nariedu,« prav, »sej bene škuode, sej uká itak nej, ə, ga nej nəč škuoda, kar nej ga, nej, ga buo jagr frdierbov!«

Pa se j kje skrú v an grm, pa je čakov, kugá buo pršlo iz tægá. K je vovk tulu pa skakov, je jagr, k je bliz, bliz Petrušne vasi, je pa šlišov. Pa pride kje gor v huosta. S səbuoj je prniesu pa skira. Pa zamierka təm uká v pasti, k se je ujev.

»Undar,« prav, »de si se ənkæt ujev!« prav. »Zdejle buova mejla pa abračun!«

Pa ga je iz skira udaru gor pa glav.

Jež je pa djav: »Tu ba pa za tije starše!«

Pa ga še nkæt užge.

Prav: »Tu buo pa za tije žana, in otroke.«

Pa ga še nkæt užge, udaru ga je pa ubù.

Prav jež: »Tu je pa zate!«

Nə, in taku je šu jež guor nazaj v Gradišče, təm, k je bla srna aziram məsü ad srnié, in məndè še dəndənəs jej təm məsü od srne.

Jelen i jež, ATU 275+44

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5/9 (1. 9. 1885), str. 463–464, št. 61; ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 158, št. 309.

Povzetek je pod pravljicnim tipom ATU 44.

Polž in kobilica, ATU 275

Objava: Vrtec 1 (1871), str. 108.

Kobilica se je hvalila polžu, da lahko pride v enem samem trenutku tako daleč kakor on v mesecu dni. Napela se je in zagnala izpred počasnega polža. A naredila je predolg skok in skočila v bližnji ribnik, kjer jo je požrla riba.

Jež in srna, ATU 275+44

Kraj: Veržej pri Ljutomeru.

Zps.: Franc Kovačič (Fr. K-č.).

Objava: Vrtec 21/7 (1. 7. 1891), str. 118; ponatis: Kosi 1894, str. 8–9; Bolhar 1975, str. 97–99.

Povzetek je pod pravljicnim tipom ATU 44.

Polž in lisica, ATU 275

Objava: Vrtec 22/1 (1. 1. 1892), str. 4; ponatis: Kosi 1894, str. 88.

Jež in srna, ATU 275

Objava: Fran Ilešič, O izvirnosti naše starejše mladinske literature. Popotnik 23/12 (1902), str. 380.

Jež in oven, ATU 275+44

Zps.: Jožko Matko.

Objava: Vrtec 57/4 (4. 12. 1926), str. 56.

Prepis pri ATU 44.

Jež v dirkah II, ATU 275+44

Objava: Flere 1931, str. 155–158.

Povzetek je pod pravljječnim tipom ATU 44.

ATU 275A Tekma med zajcem in želvo / The Race between Hare and Tortoise

Hitrejša žival misli, da ima veliko časa, zato med tekmo zaspi. Počasnejša jo uspe prehiteti z vztrajnostjo.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 465, num. 226); Dähnhardt IV/1912, 46–48, 96; BP III, 339–343; EM: Wettlauf der Tiere.

Marljivost boljša nego nadarjenost

ATU 275A

Objava: Naš dom 3/25 (3. 12. 1903), str. 3.

Mnogo je otrok, ki so nadarjeni in se zelo lahko uče ter so v šolah vedno med prvimi, v življenju pa ne pridejo neprej, ne dosežejo ničesar, ker niso delalni, skrbni in vztrajni, nego se zanašajo le na svoj talent. Pri njih se vresničuje basen o polžu in zajcu, ki sta tekla za stavo. Polž je, dasi počasi lezeč, vztrajno se pomikal proti svojemu cilju, zajec pa, zaupajoč na svoje noge, se je igral med potjo, čas potratil in stavo – izgubil.

Tako je pri ljudeh. Mnogi vrlo nadarjeni dijaki se vsled lahkomišljenosti in brezskrbnosti izgube ali vsaj ne dosežejo ničesar, dočim postanejo drugi, slabeje nadarjeni, toda marljivi in vztrajni, vplivni in slavni možje.

Zavec ino puž, ATU 175A, pesem

Kraj: Štajerska.

Objava: Dajnko 1827, str. 187–188, št. 148.

Zajec in polž, ATU 275A

Zps.: L. Koželj.

Objava: Vrtec 48/12 (1. 12. 1918), str. 191.

Zajec se na begu pred lovskimi psi reši s tem, da teče po hribu navzgor. Ko se naspi, zagleda polža in dogovorita se, da bosta tekmovala v dolino. Polž se potegne v hišico in se zakotali navzdol. Ko prispe zajec, ki navzdol ni bil tako uren, mu pove, da ga že dolgo čaka.

(Zakaj se reče »Polžji hrib«), ATU 275A

Zps.: K. Hafner.

Objava: Vrtec 69 (1938/39), str. 276.

Polž in zajec, ki sta živela pod hribom, sta se nekoč domenila, da se bo hrib imenoval po tistem, ki bo prvi prišel na vrh. Zajček je dosegel vrh še pred mrakom, nato pa sedem let čakal na polža, nakar je poginil. Polž je prilezel na vrh sredi osmega leta, in ker se zajček na njegove klice ni oglasil, je menil, da je zmagal, in hrib je dobil ime po njem.

Muren in polž, ad ATU 275A

Zps.: Zvonimir Masle.

Objava: Vrtec 44 (1914), str. 31.

Muren in polž sta stavila, kdo bo prispel prej po bregu dol. Muren se spusti navzdol, polž pa se zatrklja in spodaj pri potočku čaka murna.

ATU 275B Tekma med lisico in rakom / The Race of the Fox and the Crayfish

Rak in lisica tekmujeta, kdo bo prej vrh hriba. Rak se obesi na lisičin rep in zmaga.

Literatura: Dokumentirano v nemških rokopisih iz 13. stoletja; Dähnhardt IV/1912, 72–91; BP III, 339–341, 350–354; EM: Wettlauf der Tiere.

Lesyca no ru'ačec / Polž zmagal v teku z lisico

Povedal Toni Öjskin / Antonio Negro, 9. 2. 1964, Solbica / Stolvizza, Rezija, posnel Milko
Matičetov, ATU 275B+275C

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 4/92, T 14-C.

Objava: Matičetov 1973, str. 175–177, št. 50.

Enkrat sta se srečala lisičica in polžek. In ko sta se že srečala, sta klepetala dolgo dolgo časa, sta si pravila, kako je po svetu in še marsikaj. In tedaj lisičica je rekla:

»Jojmene, ti polžek ti, jaz ne vem, kdaj ti kam prideš, ko greš tako počasi!«

»Kaj pravite?« (Jo je vikal.)

»Joj, jaz ne vem, kdaj ti prideš kam, ko si tako počasen!«

»Dobro, veste kaj, staviva! Bova stavila, kateri pride prej na tale klanec.«

»Kam?«

»Semle gor, na Planjo.«

»Dobro, da velja!«

Ampak medtem je bil prišel še drugi polžek in lisica ga ni videla, je videla le tega, ki je ž njim klepetala. Oni drugi je počasi počasi prišel od zadaj. In lisica je sedela in je bila obrnjena proč, seveda. Tedaj polžka sta si pomežiknila.

»Dobro, torej kam?«

»Gor na Planjo! Bova videla, kateri bo poprej tam!«

Tisti polžek, ki je bil zadaj, se je lepo prilepil na rep, se lepo oprijel in lisica se je spustila. Je šla hitro hitro hitro.

Je prišla gor vsa zasopla. Se je obrnila in zavpila:

»Ooo, jaz sem že tu!«

In tam zadaj: »O, kdaj sem bil že jaz tu!«

In spet ji ni bilo prav. Tedaj, da (bosta tekla) navzdol.

»Pa naj bo navzdol!«

»Dobro, navzdol!«

Ko je prišla dol: »Jaz sem prišla dol!«

»Jaz že prej ko vi, jaz sem tu!«

Tako sta tekla in tekla toliko časa, da jo je pokončalo, lisico.
In bogve, da še danes zmerom kažejo: Tu je kepala lisica!
(Prepis je tudi v rezijanščini.)

Polž in lisica, ATU 275B

Zps.: Anton Kosi.

Objava: Vrtec 22/1 (1. 1. 1892), str. 4; ponatisi: Kosi 1892, str. 19–20; Kosi 1894, str. 88.

Polž stavi z lisico, da bo pritekel prej na vrh hriba kot ona. Skrivaj se prilepi lisici na rep. Lisica priteče na vrh hriba in pokliče polža, ki pa se je medtem že spustil na tla, kakor da jo že dolgo čaka.

Pravljica o lisici in polžu, ATU 275B

Kraj: okolica Kranja.

Zps.: Marjan.

Objava: Gorenjec 4/38 (19. 9. 1903), str. 393.

Lisica se posmehuje polžu, da je počasen. Polž predlaga, da tekmujeta, kdo bo prej v dolini. Lisica, prepričana v svojo zmago, nekoliko poleži, pri tem ji polž zleze na rep. Proti večeru lisica odkoraka v dolino. Ko se ogleduje za polžem, ki je bil medtem zlezal z njenega repa, se ta oglasi, da jo že pol ure čaka.

Lesyčica, wukić nu rakić / Volk in rak delata za lisico, ATU 9+2D+275B

Kraj: Njiwa / Gniva, Rezija.

Povedala: Ana Bordanawa (Ana Bordanova) / Anna Di Lenardo in Colomba.

Posnel: Milko Matičetov, 12. 5. 1962.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 1/27 (T 103-B).

Objava: Matičetov 1973, str. 73–74, št. 17; Ciciban 18 (1962/63), str. 70: Lisica kmetica.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 2D.

Wuk šel w Pušjoves po bragese / Polž prišel pred volkom v Pušjo ves, ATU 275B

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Povedala: Dorina Čunkina / Dorina Di Lenardo in Beltrame.

Posnel: Milko Matičetov, 1. 5. 1973.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 21/164.

Objava: Matičetov 1973, str. 178–179, št. 51.

Polž je splezal volku, ki je šel v Pušjo ves, na rep. Ker so bila vrata že zaprta, je moral volk do jutra čakati pred vrati. Polž pa je splezal po vratih noter in tako prišel pred volkom v vas.

Lisica in polž, ATU 275B

Kraj: Sv. Anton pri Kavaličih, Istra.

Povedala: Karlina Kavalič Bembič.

Zps.: Leda Dobrinja.

Objava: Morato / Stanonik 2002, str. 40–41, št. 23.

Puž i lesica, ATU 275B

Kraj: Rupa pri Ilirski Bistrici, Hrvaška.

Zps.: Sabina Pugelj, 2010.

Objava: Pugelj / Stanonik 2012, str. 25, št. 5.

Lisica in polž, ATU 275B

Kraj: Sušak pri Ilirski Bistrici.

Zps.: Sabina Pugelj, 2009.

Objava: Pugelj / Stanonik 2012, str. 25, št. 6.

Frazem: Je lisici na rep sedel.

Objava: Kocbek / Šašelj 1934, str. 64.

Frazem: Usedel se je lisici na rep.

Objava: Kocbek / Šašelj 1934, str. 189.

ATU 275C Tekma med zajcem in ježem / The Race between Hare and Hedgehog

Jež si pomaga s svojo ženo, ki jo postavi na cilj, medtem ko sam čaka na startu.

Literatura: Ludvik Bechstein, Wettlauf zwischen dem Hasen und dem Igel, 1856 (Bechstein / Uther 1997, I, num. 60); Dähnhardt IV/1912, 48–72; BP III, 339–341, 343–345; EM: Wettlauf der Tiere.

Jež v dirkah I

Pavle Flere, ATU 275C

Objava: Flere 1931, str. 152–155.

Jež v dirkah? Ho, ho, v dirkah, v dirkah in kot pravi dirkač! Le poslušajte! Čepi tam ježek na parobku in gleda proti polju, kjer baš brusi zajec svoje dolge pete iz kmetovega zelnika. Jež gleda in gleda, kako jo ubira naravnost proti njemu. Tudi zajec ugleda ježa pa se mu zazdi, kakor da leži nekakšen posmeh na ježevem obrazu. Ali se posmehuje njemu? Jež njemu? Že tako jezen, da je moral pobegniti iz zelnika, kjer je objedal sladko glavico, ga podžge ježev posmeh še bolj. Naravnost pred njim se ustavi in se zadere:

»Kaj gledaš, a? Komu se smeješ, a? Znabiti meni, a?« –

Jež na to: »Kaj se jeziš? Gledam pač, kako bežiš. Mislil sem, da znaš hitreje teči, vidim pa, da si zakasnelec. Saj sem videl kmetiča, ki je vrgel oklešček za teboj; komaj za tvoj rep je manjkalo in bi te zadel.«

Na, ta je za zajca vendarle malo prehuda! On da ne zna teči? In kdo mu to pravi in se mu upa reči? Tak-le jež, ki čepi pri tleh in ga še nihče ni videl, da bi pošteno skočil! Ho, ho – vzlic jezi bi se bil zajec skoraj zasmel, ker pa take klevete vendar ne more požreti tebi nič meni nič, se zmisli in kar na mestu pozove ježa, naj se poizkusita, kdo zna hitreje teči.

Dobro. Tako se zmenita, da se jutri na vsezgodaj najdeta tam za dolgim kmetičevim strniščem; kdor večkrat preteče strnišče od konca do kraja in se pri tem ne upeha, ta se razglasi za najboljšega dirkača.

Tako se zmenita in gresta vsak svojo pot: zajec potolažen, ker svest si zmage, in jež – hm, ni mu baš lahko pri srcu. Res se je posmehoval zajcu, res ga je izzval, a skrajja ni niti pomislil, kaj vse bi moglo biti iz tega. Zdaj se seveda ne more več izmuzniti, a kadar se spomni na zajca, na njegove dolge krake in na njegove skoke – ne, ne, prav nič lahko mu ni pri srcu.

Domov pride prav zaskrbljen, in ko ga mati ježevka povpraša, kaj mu je, ji prav

skesano pove, kako se je posmehoval zajcu in kako ga je izzval in kakšne sitnosti da ima zdaj od tega.

»Prav ti je!« mu zabrusi mati, ga pošteno ošteje za njegovo prešernost in še pravi: »Le brusi zdaj pete z zajcem! Oh, saj pravim; same skrbi so s teboj! Prav privoščila bi ti, da te zajec premlati, ne samo prekosi, ti seme ti!« Tako-le ga obdela pa vzdihne: »Oh, če bi ne bil jež!« Saj to je ravno tisto: ježeva mati je kar spoznala, da tu ne gre le za čast njenega neugnanca, marveč za čast in slavo ježevega rodu! To čast pa – tako je sklenila – mora rešiti. Zato misli in premisli – in koncem koncev skleneta z ježem za drugi dan ukano.

Drugo jutro pridirja zajec na vsezgodaj na konec strnišča. Jež je že tu.

»Zdaj pa le na tek!« pravi zajec, »nič ne izgubljava besed. Kakor sva se domenila, tako bodi: Dirjajva po strnišču gor in dol, in kdor ga preide večkrat in se ne upeha, ta zmaga.«

»Dobro,« odvrne jež in si ne more kaj, da ne bi oplazil zajca z besedo: »Kar začniva, da vidimo, za kom bodo bolj zaostajale pete!«

»Ha, ha,« se zasmije zajec, a ne reče nobene. Kar nategne se, povesi ušesa in izbulji oči ter zdrvi, kakor bi ga veter nosil.

Kaj kmalu se ustavi na drugem koncu strnišča, se obrne in zakliče:

»No, ježek, zbadljivec, kje si?«

»Kar tukaj,« se oglasi jež poleg njega in še pravi: »Glej ga, zajca dolgopetnega! Kaj le tako zaostajaš, da te moram še čakati?«

Huje zbodejo zajca te besede, kakor bi ga mogel zboosti jež s svojimi bodicami. A pogoltne jezo in odvrne: »Hajdi, teciva drugič!«

In spet se zaleti in zdrvi preko strnišča, pa glej – še ni prav na koncu, že vidi, kako ga jež zopet čaka. Pogleda debelo, kakor zna pogledati samo zajec, vendar ne reče besede; kar obrne se in zdirja nazaj, a glej – na drugem koncu je že zopet jež.

»Hm, kako je to?« se čudi zajec. »Tu jež, tam jež – saj vendar bežim, kolikor morem.« Prav nič pravdansko se mu to ne zdi, vendar ne pomisli na ukano. Obrne se in zdirja spet nazaj; naj pa se je naprezal in naprezal še toliko, kadarkoli je došel do konca strnišča, najde tam ježa.

Tako naprej in naprej. Kdo bi štel, kolikokrat je bilo pretečeno strnišče, zakaj solnce je stalo že visoko in zajcu je bilo že pošteno vroče v njegovem kožuhu.

Čutil je, da ne zdrži več dolgo, a jeza ga je prevzela vsakokrat, kadar je došel na konec strnišča in ugledal ježa, kako čepi, nič ugret, nič zasopljen, nič upehan; in jeza ga je gonila, dokler se proti poldnevu ves izmučen ne zgrudi poleg ježa, ki ga je zopet čakal na koncu strnišča.

»Ne morem več,« vzdihne zajec.

»Ne moreš?« pravi jež, »jaz bi še lahko. Tak vidiš zdaj, da znam boljše teči ko ti?«

»Res je,« se komaj odzove zajec, tako je ves brez sape.

»In da sem boljši dirkač ko ti?« nadaljuje jež.

»Boljši,« sopiha zajec.

»Tako. Zdaj zbogom in pojdi ter razglasi vsepovsod, da sem te premagal v teku. Drugič se več ne spuščaj z ježem v dirko!«

To rekši se odpravi jež po strnišču, kjer ga je na drugem koncu čakala mati ježevka. Veselo se zakrohočeta in se smejeta ubogemu zajcu, ki je vse dopoldne tekal od ježa k ježevki in od nje nazaj k ježu; ta dva sta čepela vsak na svojem strnišču, zajec pa je mislil, da dirka kar z enim ježem. Taka je bila ukana, ki jo je bila naumila ježeva mati za čast ježevskega rodu; in sta se jež in njegova mati veselila svoje ukane in se prevzemala v časti, zakaj zajec je res raznesel vsepovsod glas, da je jež najboljši dirkač med živalmi.

Jež in zajec, ATU 275C

Objava: Vrtec 6/1876, str. 133–135.

Zajec in jež sta se šla merit, kdo je hitrejši. Jež je šel domov po svojo ženo in jo je peljal na njivo. Povedal ji je, da bo zajec tekel po eni brazdi, a on po drugi, najprej od spodaj gori in nato od zgoraj doli. Ježevki je naročil, naj ostane spodaj v brazdi. Ko bo zajec pritekkel, pa naj zavpije: »Jaz sem vže tukaj!« Jež je odšel na gornji konec njive, kjer ga je že čakal zajec. Postavila sta se vsak v svojo brazdo in »jedna, dve, tri« se je začela tekma. Zajec ni mogel verjeti, da je bil jež vedno prvi. Ko sta tekmovala sedeminsedemdesetič, je zajec padel sredi njive in obležal mrtev. Stari jež pa je poklical ženo iz brazde in odšla sta veselo domov.

Lesyca no ru'ačec / Polž zmagal v teku z lisico, ATU 275B

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedal: Toni Öjskin / Antonio Negro.

Posnel: Milko Matičetov, 9. 2. 1964.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 4/92, T 14-C.

Objava: Matičetov 1973, str. 175–177, št. 50.

Rusec no lesyca, ATU 275C

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Wajtawa / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov, 10. 8. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 10/5 (T 205 A-259).

Kdo je bolj hiter, ATU 275C

Kraj: Rodik, Primorska.

Zps.: Jasna Majda Peršolja.

Objava: Peršolja 2000, str. 150.

Lisica in polž, ATU 275C

Kraj: Peč, okolica Gorice.

Povedala: Ana Malič, 2005.

Objava: Stres, Medvešček ... / Stanonik 2008, str. 14, št. 2.

Lisica in polž tekmujeta. Ko začne lisica teči, se ji polž usede na rep. Na cilju se lisica obrne nazaj, da bi videla, kje je polž, on skoči dol in je bil prvi.

Zajec in jež, ATU 275C

Kraj: Zatoľmin, Primorska.

Povedal: Mirko Benedejčič - Hrenc, 1999.

Objava: Štefan 2011, 14–17.

***ATU *275C* Polž gre ženi po vino**

Polž gre po vino za ženo, ki je pravkar rodila. Pade z zidu in se jezi zaradi svoje naglice.

Rugac anu njega žanà / Polž šel ženi po vino

Povedala Jelica tuw Borovčji / Elena Di Lenardo, 16. 3. 1969, Osojane / Oseacco, Rezija,
posnel Milko Matičetov, *ATU* 275C*

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 17/118 (T 43-D).

Objava: Matičetov 1973, str. 180, št. 52; ponatis: Ciciban 25 (1963/64), 4: Nesrečni polž.

Je bil polž, je imel ženo in mu je rodila žena. Tedaj so mu začeli dajati nasvete, naj bi ji šel po malo vina, češ da potrebuje tudi malo vina žena.

Tedaj je rekel:

»Ja, precej se vzdignem in grem!«

Je šel in šel, tudi bariglico vina si je naložil, in šel in šel sedem let z bariglo.

Tedaj, ko je bil že skoraj blizu tam, kjer sta stanovala z ženo, je bilo po nekem zidu strmo, strmo. Se je komaj vlekel, in ko je bil skoraj na vrhu, je padel in pristal spet na tleh.

In ko se je pobral, je rekel:

»Zlodej vzemi še naglico! Tako je, če se ti mudi: spet sem tam, od koder sem šel na pot!«

Toda kdo neki ve, koliko let je spet šel gor po zidu.

Zajec in jež, ATU 275C

Kraj: Zatoľmin, Primorska.

Povedal: Mirko Benedejčič - Hrenc, 1999.

Posnela: Anja Štefan.

Objava: Štefan 2011, 14–17.

Frazem: Hodiš kakor polž na stožer.

Objava: Kocbek / Šašelj 1934, str. 58.

Wellerizem: Naglost ni dobra, je rekel polž, ki je za svojo bolno ženo sedem let čez prelaz vino nosil in zvrh prelaza na tla padel.

Objava: Kocbek / Šašelj 1934, str. 124.

Wellerizem: Naglost ni prida! – je rekel polž, ki je hodil sedem let na bučo in pal dol.

Zps.: Milko Matičetov.

Kraj: Kopriva na Krasu.

Wellerizem: Si ko polž, ki je hodil sedem let na hruško pa je padel dol in zarentačil:

'Hudič, še sila!' Kraj: Svetó pri Komnu.

Wellerizem: Si ko polž, ki je hodil sedem let na prag, da bi šel snubit, pa je pal dol in rekel: 'Obena reč ni nagla, tud ta ne!'

Kraj: Kopriva na Krasu.

Zps.: Milko Matičetov, poleti 1936.

Objava: Matičetov 1973, str. 226.

ATU 277A Žaba se zastonj trudi biti tako velika kot bik / The Frog Tries in Vain to be as Big as the Ox

Žaba, ki želi biti tako velika kot bik, zaradi napihovanja počí.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 488, num. 376); EM: Der aufgeblasene Frosch.

Shaba in Vol

Urban Jarnik, ATU 277A

Objava: Jarnik 1814, str. 94.

Shaba, ka je vidila vola na pashi, je sama v sebi mislila: Kdar besi ti tak svojo kosho raspihnila in rastegnila, mogla besi dro (dobro) tako velika biti, kakor je toti Vol. In sazhelda napihovati se, vprashala je shabe, rekozh: Alite, de sim tak velika kakor toti Vol? Shabe so odgovorile: Nikoli. In ona se sopet she bolj napihovala in rastegovala, rekozh: Al sim sdaj? Shabe so odgovorile, da nobene podobe ni. In ko se je tretjizh rastegla, je raspoknila in vmerla.

Uk. Siromaki, ki se v svojej misli povsdigvajo, de bi mozhnim podobni biti mogli, taki padajo in sa svojo visoko misel pokarjeni ali shtrafani bojo.

Žaba ino bik, ATU 277A, pesem

Kraj: Štajerska.

Objava: Dajnko 1827, str. 161–162.

Žaba in vol, ATU 277A

Objava: Vedež 3/38 (19. 9. 1850), str. 303.

Žaba in vol, ATU 277A

Objava: Šolski prijatelj 1 (1852), str. 30.

Žaba in vol, ATU 277A

Objava: Vrtec 1/1871, str. 75; ponatis: Kosi 1894, str. 107.

Žaba in vol, ATU 277A

Objava: Vrtec (obnovljeni) 1911, str. 159.

Žaba se pred volom tako napihuje, da počí.

Žaba na vrbi, ad ATU 277A

Zps.: Popotnik Jernej.

Objava: Angeljček 1924, str. 77.

Žaba je prilezla na vrbo in od veselja ni vedela, kako bi obrnila pozornost nase. Oven jo vpraša, zakaj se tako napihuje. Zaleti se v vrbo, ta se strese in žaba pade nazaj v vodo.

ATU 280A Mravlja in muren / The Ant and the Lazy Cricket

Lenega murna mravlja opozori, naj si nabira živež za zimo, dokler je še čas za to. Pozimi se znajde muren v težavah.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 443, num. 112).

Skakelj in mravljice, Ančka Gošnik Godec (Matiččetov 1973).

Grilče in mravljice

Anton Martin Slomšek, ATU 280A

Objava: Drobtinice 1847; ponatis: Slomšek 1878, str. 10–11, št. 10; Kosi 1894, str. 91–92.

Svoje dni je bila o žetvi velika vročina. Grilče (poljski muren) sladko počiva v senci, čivka in poje; mravljica pa privleče težko zrno mimo njega, trudi se in ga iz težka spravlja dalje.

Grilčetu se mravljica usmili; reče ji: »Joj, joj, kaj pa se ti je treba toliko pehati v taki vročini? Zdaj je senca tako prijetna, ker nam daje hladek, ti pa komaraš po solnci; toliko da se ne ugonobiš! Glej, kako sem v senci dobre volje! Ohladi se pri meni, dokler ne mine vročina.«

Skrbna mravljica mu odgovori: »Vsako delo ima svoj čas in vsaka reč pod solncem mine. Kdor jo zamudi, nazaj je več ni. Potreba je nabirati in iskati, dokler kaj najdem; kadar že ni kaj najti, iskala bi zastonj. Kadar pritisne sila, tudi je prepozno pobirati. Prijatelj moj, ne zabi, da nam le o žetvi dobri Stvarnik daje najti dovolj živeža; zato moram delati in se truditi, da se preskrbim za zimo. Pozimi bo hladek in čas za počivanje in za uživanje, kar si naberem poleti. Le glej, ti leni grilec, ki poleti prepevaš po

senci, da po zimi ne boš jokal od gladu. Zamuda je rada huda in se ne da popraviti. Kdor za prihodnje dni ne skrbi, vreden ni, da bi živel dolgo zdrav in vesel. Še jedno ti bom povedala. Pomisli, kako pridna je zemlja, ki nas redi. Nепrestano tekó vrelci, potoki in reke. Kakor solnce teče, daje nam mati zemlja živeža. Pozimi pripravlja, kar obrodi po leti. Vinska trta, sadunosno drevje nam dolgo prej zelení, nego žlahtni sad dozori. Vse se mora pripraviti, tebe pa kar nič ne skrbi, ob čem boš živel v prihodnje? Misliš li, da je zadosti, ako imaš zdaj živeža? Tudi za prihodnjost je treba skrbeti in delati. Kar je minilo, to ni več naše; kar je sedanje, leto mimo, le prihodnje nas še počaka, ako se na prihod pripravimo.«

Grilče se sramuje in prosi mravljico: »Priateljica, povej mi, kako se prav poskrbi za prihodnjost.«

Mravlja mu odgovori: »Po pameti nabiraj takih rečij, ki so kaj vredne; lepo jih hrani, da se ti ne pokvarijo. Potem boš lahko dolgo počival in veselo užival, kar si nabral po kratkem trudu.«

Tako mu pove mravljica in leze s svojim zrnem domov. (Kosi 1894, str. 91–92)

Mravlja in kobilica

Anton Kosi, ATU 280A

Objava: Kosi 1894, str. 103–104.

Mravlja se je trudila vse poletje in si nabirala živež za zimo. Ali kobilica, katere delo ni veselilo, prepevala je v tem času in se veselila krasnih poletnih dnij.

Pevajočo kobilico vpraša pohlevna mravlja:

»Kaj pa ti? Ali ne bodeš skrbela za zimo, kaj ne veš, da je časih zima zelo huda in ostra?«

Osorno zavrne mravljo kobilica:

»Brezumnica, saj ne umeješ tega, poleti se mora prepevati in veselo živeti.«

Pride huda zima. Zemlja je dobila snežno odejo. Živalice, katere so poleti skrbele za živež, uživale so sedaj, kar so si bile nabrale. Le kobilica, ki prej ni hotela ničesar slišati o zimi, sedaj ni vedela, kam bi šla, kje si potolažila hudi glad.

Vsa sestradana, suha in medla se privleče naposled do mravlje in jo milo prosi, naj ji vender podari kaj malega, da se vsaj nekoliko okreпча.

Ali mravlja ne usliši nje prošnje, temveč ji reče:

»Jaz podpiram le vredne, lenuhe pa podim. Ker si bila poleti, ko sem se trudila, lena in si samo prepevala, pa sedaj pleši pozimi.«

Da ne boš na stare dni trpel potrebe, treba je, da skrbiš v mladosti za starost in pridno delaš.

Kdor ne dela, naj tudi ne je.

Kobilca an mrujica

Milko Matičetov, Čenebole, Beneška Slovenija, ATU 280A

Objava: Matičetov 1950, str. 148.

Kobilca je prašala mrujico an kos, ki je bila lačna. Mruja pa je prašala kobilco, kuo je dielala ta po liete.

»Zdrava sam bila, vesela sam bila, poskakvala sam.«

»Ki si poskakvala an bila vesela, tuo poskakvanje in tuo veselje jej!«

Mravla in kobilica, ATU 280, pesem

Kraj: Štajerska.

Objava: Dajnko 1827, str. 188–189, št. 149.

Mravlja in kobilica, ATU 280A

Objava: Vrtec III (1873), str. 83.

V hudi zimi je prišla kobilica k mravlji in jo prosila za hrano. Mravlja jo je vprašala, ali ni poleti ničesar nabrala za zimo. Kobilica je odvrnila, da ni imela časa, ker je pela in godla. Mravlja pa ji hladno odvrne, naj zdaj pozimi pleše, če je poleti godla.

Bčelica in čmrlj, ATU 280A

Objava: Angeljček 1897, str. 157.

Kdor ne dela, naj tudi ne je, ATU 280A

Objava: Slovenski gospodar 35/30 (25. 7. 1901), str. 3.

Od kdaj so vse mravlje kruljave? ad ATU 280A

Kraj: okolica Kranja.

Zps.: Gvidon Sajovic.

Objava: Gorenjec 4/29 in 30 (1903), str. 298 in 308; ponatis: Koledar družbe sv. Mohorja.

Celovec 1905, 51–52; Bolhar 1959, str. 97–100: Od kdaj so mravlje kruljave.

V hudi zimi se zatečejo v mravljišče jež, lisica in muren (murček). Jež se stisne pod peč, lisica leže na zapeček, muren pa skoči na klop pri peči. Muren začne tako lepo gosti, da vse premoti k plesu, pri tem pa si lisica ob ježu strga rep in ježa zakotalijo ven; da se ne bi poškodoval, se odslej vedno zvije v klobčič, kadar mu preti nevarnost. Lisica zdaj predlaga pojedino, mravlje se tako napijejo, da se začno z lisico vrzeti po mravljišču. Ker jim je lisica stopala po nogah, so od tedaj vse mravlje kruljave.

Muren in mravlja, ATU 280A

Zps.: Mirko Kunčič.

Objava: Vrtec 72/1941/42, str. 187.

Mravlja vpraša murna, kaj je delal poleti, in muren ji odvrne, da je noč in dan prepeval. Mravlja pa pravi: če je poleti pel, naj pozimi pleše.

Skakaj taw Planji / Skakelj odnesel rusicam sekiro, ATU 280A

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Povedala: Marija Varistawa / Maria Micelli.

Posnel: Milko Matičetov, 8. 2. 1964.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 4/81 (T 14-C).

Objava: Matičetov 1973, str. 162–166, št. 47; objava v francoščini: Le liver slovene 8/4 (1970), str. 136: »Le criquet et les fourmis«.

Rusice (mravlje) so celo poletje garale, skakelj (kobilica) pa skakal od rožice do rožice in je le gledal, kako drugi garajo. Pozimi je potrkal na njihova vrata in prosil zatočišča. Spustile so ga notri, misleč, da jim bo moška roka prav prišla in da bo razsekal hlode za drva. Lepo so skrbele zanj, on pa je le lenuharil. Spomladi pa je rekel, naj mu dajo žago in sekiro, da bo šel zabit kak kol in letev. Toda zaman so čakale, da bo delo opravil in da bo vrnil orodje. Šele naslednjo zimo je spet potrkal na vrata, toda tokrat mu niso odprle.

Rüsice taw Planji / Poletna nevihta v Planji, ad ATU 280A

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija.

Povedala: Dorina Čunkina / Dorina Di Lenardo in Beltrame.

Posnel: Milko Matičetov, 26. 2. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 9/243 (T 30-B).

Objava: Matičetov 1973, str. 158–161, št. 46.

Rusici (mravlji) sta pospravljali seno; ker se je bližala nevihta, sta poklicali skaklja (kobilico) na pomoč. Toda on je odvrnil, da nima časa, in je še naprej pel in plesal. Mravlji sta vse pospravili do noči in sta bili čisto premočeni, ko sta prišli domov. Ponoči se je naredila huda nevihta in na vrata je potrkal skakelj komaj še živ. Mravlji sta se ga usmili in ga rešili, a drugi dan, ko se je nevihta podela, se ni niti zahvalil, le z bogom je rekel in šel.

Skakelj in mravljica, ATU 280A

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Wajtawa / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov, 17. 8. 1967.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: 14/148m 38-D.

Skakaj no rüsica / Skakelj pevec in citiravec pri rusicah, ATU 280A

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija.

Povedala: Jelica tuw Borovičji / Elena Di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 1. 5. 1969.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 17/173 (T 44-A).

Objava: Matičetov 1973, str. 167–168, št. 48; ponatis: Štefan 2011, 32–34.

Poleti, ko so rusice delale, je skakelj le pel in skakal z rožice na rožico. Pozimi pa je šel trkat k rusicam. Odprla mu je ena izmed rusic in skakelj je prosil. Če bi ga sprejele. Rusica je odvrnila, da mora vprašati gospodinjo. In ta je želela vedeti, kaj je delal poleti. Ko je odgovoril, da je pel in skakal, ga je gospodinja sprejela, češ da jim bo krajšal čas s petjem in citiranjem, saj one tega ne znajo.

Škrgat, ATU 280A

Kraj: Nova vas pri Kortah, Istra.

Zps.: Nada Morato, 2002.

Objava: Morato / Stanonik 2002, str. 41–42, št. 25.

Mroulja nu kobilca / Mravlja in kobilica / La formica e la cavalletta, ATU 280A

Kraj: Poljane / Marcottini na Krasu.

Zps.: Giulia Sandrin.

Objava: Sandrin 2010, str. 28–32.

Škrgat, ATU 280A

Kraj: Nova vas pri Kortah, Istra.

Povedal: Ivan Rojac.

Zps.: Rožana Koštial.

Objava: Morato / Stanonik 2002, str. 41–42, št. 25.

ATU 282A* Bolha in muha / The Flea and the Fly

Bolha in muha se pogovarjata o svojem življenju. Bolha ni zadovoljna na podeželju, muha pa ne v mestu. Zamenjata kraje in tedaj sta zadovoljni.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 535, num. 587); dokumentiral Jacques de Vitry, Sermones vulgares (Jacques de Vitry / Crane 1890, num. 59); EM: Fliege und Floh tauschen.

Pljunek in bolha

Povedala Marcelija Bole, Šepulje na Krasu, zapisala Danila Kocjan, ATU 282A*

Objava: Kocjan, Hadalin / Stanonik 1993, str. 46, št. 15.

Pljunek in bolha sta se srečala na openskem tramvaju.

»Kam, kam pa ti, prijateljica?« je vprašal Pljunek Bolho.

»Ven iz mesta,« mu odgovori Bolha, »na deželo, v mestu ne morem več živeti. Vsi so proti meni, na razne načine me zatirajo. Zadosti mi je tega preganjanja. Preselim se na kmete, med mačke in psičke, med nedolžne otročičke. Upam, da bom svobodno skakala kot enkrat, tam bo spet med listjem in senom raj.«

»Vso srečo ti želim, botra Bolha,« odgovori Pljunek. »Jaz pa bežim iz dežele v mesto. Na deželi nimajo do mene nobenega spoštovanja, mečejo me na vse strani, pustijo, da se na cesti posušim ali pa v vodnih rovih zgubim. Slišal sem, da nas po mestih spoštujejo, da zavijajo pljunke v svilene robce. Vidiš, draga prijateljica, vsi moramo s trebuhom za kruhom. Jaz najprej poskusim srečo v bližnjem Trstu. Če ne bo tukaj zame sreče nič, bom poletel na Luno kot ptič. Pa srečno, botra, jaz grem v daljni svet. Raje kot prezgodaj na svoji zemlji umreti.«

ATU 283B* Mušja hišica / The House of the Fly

A: Miš, zajec, lisica in volk se zberejo v rokavici (lobanji). Medved se usede na hišo in jo zdrobi.

B: Živali si poiščejo ponoči zavetje v rokavici. Naslednji dan dedek najde svojo rokavico, živali pa gredo vsaka svojo pot.

Opomba: Slovenske različice odstopajo od osnovnega pravljичnega tipa, zato so uvrščene pod dodani pravljичni tip *ATU *283C*.

Mojca Pokrajculja in lisica, Marija Vogelnik, 1940.

***ATU *283C* Deklica in piskrček (Mojca Pokrajculja) The Girl and the Pot**

Deklica med pometanjem najde kovanec in si kupi lonček (deklici zapusti lonček mamica). Ko se naredi noč (nevihta), ga obrne in se skrije vanj. Ponoči pridejo živali in jo prosijo, da jih sprejme pod streho. A: Deklica spusti vse noter, le medved nič ne vpraša in se rine noter (sede na lonček), pri tem pa lonček počí.

B: Ponoči lisica políže med, ki ga je prinesel medved, in namaže gobček zajčku, tako da živali mislijo, da je on pojedel med. Spustijo se za njim v tek in zajček si na begu polomi tačke, zato ima še danes sprednje tačke krajše. (Medved ga ujame za rep in mu ga odtrga, zato ima še danes kratek rep.)

Literatura: Möderndorfer 2002; Kropelj 2012.

Pripovedka o piskerčku

Velikovec na avstrijskem Koroškem, *ATU 283C*

Objava: Gaspari / Košir 1923, str. 8–10.

Deklica je pri pometanju našla krajcar. Za ta krajcar si je kupila piskerček ter šla ž njim po jagode. Tam jo je zajela noč. Deklica je prekucnila piskerček in zlezla notri, da bi prenočila.

Kmalu je prifrčala muha in prosila prenočišča. Deklica je rekla: »Kar pojdi notri, zate bo že še prostora.«

Ko je bila muha že pod piskerčkom, je priskakljala žabica, potrkala na piskerček in vprašala: »Kdo je tu notri?« Oglasila se je deklica: »Jaz deklica sirota in muha pobrculja.« Tudi žabica je prosila prenočišča. »Le kar notri, en kotiček je še prazen,« pravi deklica.

Pricapljal je še zajček in potrkal na vrata in vprašal: »Kdo je tu notri?« »Jaz deklica sirota in muha pobrculja in žabica pokrculja.« »Ali daste še meni malo prostora?« »Le kar zlezi notri, se bomo že še toliko stisnili.« Nato se je priplazila še lisica. »Kdo je tu notri?« »Jaz deklica sirota, muha pobrculja, žabica pokrculja in zajček hlapček.« Tudi lisica je prosila za prenočišče in deklica jo je pustila notri. Proti jutru pa je prikobacal medved in pobaral: »Kdo je tu notri?« »Jaz deklica sirota, muha pobrculja, žabica pokrculja, zajček hlapček in lisica deklica.«

Ne da bi prosil, je začel veliki medved lesti v piskerček, ali piskerček je počil in vsi so se tako prestrašili, da so zbežali vsak na svoj kraj.

Mojca Pokrajculja

Povedal gostilničar Ulrik Tof iz Mežice, okolica Velikovca, ATU *283C*+15

Objave: Möderndorfer 1937, str. 14–17; Möderndorfer 1946, str. 301–305; Möderndorfer 1957, str. 155–157; Bolhar 1964, str. 107–110; Möderndorfer / Šašel 1972, 134–136.

Mojca Pokrajculja je pometala hišo in našla med smetmi krajcar. Zanj si je kupila piskrček. Zvečer je zlezla vanj, legla in zaspala. Zunaj pa je bil hud mraz in padala je slana.

Mojco Pokrajculjo je zbudilo močno trkanje na vrata njene hišice.

»Kdo je zunaj?« je vprašala.

»Jaz sem, lisica. Oh, Mojca Pokrajculja, lepo te prosim, pusti me k sebi, zunaj brije burja in pritiska mraz. Zmrznem, če me ne vzameš pod streho!« je javkala.

Mojca Pokrajculja pa se ni dala kar tako pregovoriti in je dejala:

»Če kaj znaš, ti odprem, drugače ne!«

»Šivilja sem,« je dejala lisica.

Mojca Pokrajculja je spustila lisico v piskrček. Legli sta in takoj zaspali. Še preden sta se v spanju prvič obrnili, je že zopet trkalo na vrata. Ko je Mojca Pokrajculja vprašala, kdo spet trka, je zajavkalo:

»Oh, Mojca Pokrajculja, lepo te prosim, zunaj je burja, slana pada in jaz zmrzujem. Volk sem in izučen mesar.«

»Ker nekaj znaš, le pridi k nama,« je odgovorila Mojca Pokrajculja, odprla vrata in spustila volka v piskrček.

Iz spanja jih je zopet zbudilo javkanje:

»Mojca Pokrajculja, lepo te prosim, odpri mi! Burja brije, slana pada in jaz, medved, zmrznem, če me ne spustiš k sebi.«

»Kaj pa znaš?« ga vpraša Mojca Pokrajculja.

»Čevljar sem,« je odgovoril medved. Mojca Pokrajculja mu je nato odprla vrata na stežaj.

»Danes pa res vso noč ne bo miru,« se je hudovala Mojca Pokrajculja, ko je znova začula trkanje in tarnanje.

»Mojca Pokrajculja, lepo te prosim, pusti me k sebi; zmrzujem!«

»Kdo pa si in kaj znaš?« je vprašala gospodinja.

»Jaz sem zajček. Šivati znam kakor krojač,« se je glasil odgovor. Nato je tudi zajček dobil svoj kotiček pod piskrčkom.

Mojca Pokrajculja je bila že huda, ko je zopet nekdo trkal in stokal: »Mojca Pokrajculja, lepo te prosim, spusti me noter, ne prenesem več burje in slane.« Bil je srnjak.

Mojca Pokrajculja je tudi tega vzela pod streho, ko je zvedela, da je izučen drvar. Nato so vsi sladko zaspali.

Mojca Pokrajculja je zjutraj odposlala vse goste na delo. Volk je poskrbel za dobro

večerjo. Prinesel je več panjev čebel, jih zaklal in vse lepo otrebil, med pa očistil in spravil v lonec. Skuhali so si večerjo in legli počivat. Ponoči je lisica zastokala:

»Avbe, joj, mene pa trebuh boli!«

Mojca Pokrajculja ji je rekla: »Pojdi v kuhinjo in skuhaj si kamilic!«

Lisica je vstala in odšla v kuhinjo. Komaj so vsi zadremali, je lisica že zopet stokala in tako dolgo javkala, da ji je Mojca Pokrajculja zopet rekla, naj si skuha kamilic. Lisica je tako šla trikrat v kuhinjo kuhat čaja. Pa je ni prav nič ščipalo po trebuhu in tudi kamilic si ni kuhala. Vedela je namreč, kam je Mojca Pokrajculja spravila med, in ga je polizala do kraja. Nato je sladko zaspala.

Zjutraj je Mojca Pokrajculja odredila vsem delo, lisici pa je rekla:

»Šiviljčka, ker si bila sinoči bolna in nisi mogla spati, pa sedaj malo dalje poleži, da se spočiješ.«

V kuhinji je kmalu nato nastal velik hrup in prepir:

»Ti si strd polizal!« »Jaz ne, pač pa ti!« In tako naprej. Mojca Pokrajculja je odločila: »Tat je bil domačin, nihče drugi ni vedel za strd in tudi nihče ni mogel v piskrček, ker so bila vrata zapahnjena.«

Da bi se gostje oprali sramote, je svetoval volk: »Lezimo vsi na hrbet, odprimo usta in se sončimo! Kdor je pojedel med, temu prileze nazaj in kapal mu bo od ust.« Vsi so legli pred piskrčkom na travo in takoj zaspali. Lisica je imela slabo vest in je zato bedela. Res, strd ji je prilezla iz želodca in je kapala na tla. Hitro se je obrisala in namazala s strdjo poleg sebe spečega zajčka okoli ust. Nato je tudi ona brez skrbi zaspala. Zbudil jo je hrušč. Zaspanci so se bili namreč medtem zbudili ter opazili, da se zajcu cedi med okoli gobca. Začeli so ga neusmiljeno pretepati, nalomili so mu že prednje noge, šele potem se mu je posrečilo pobegniti. Vsi so tekli za njim in Mojca Pokrajculja je ostala sama s piskrčkom. Zajcu pa niso več zrasle polomljene prednje noge in zato ima še danes prednji par nog krajši od zadnjega.

Deklica s piskrčkom

Lojze Zupanc, Bela krajina, *ATU 283C*

Objava: Zupanc 1944a, str. 126–128.

Ubogi deklici je umrla mamica. Zapustila ji je piskrček in drugega nič. Deklica je vzela piskrček in odšla po svetu. Pride v gozd. Povezne piskrček in leže podenj, da se odpočije. Kmalu pribrenči muha:

»Kdo je notri?«

»Jaz uboga deklica! Le pojdi še ti noter!«

Komaj zleze muha pod piskrček, že se privleče od nekod pajek:

»Kdo je notri?«

»Jaz uboga deklica in muha Primaruha! Le pojdi še ti noter!«

Komaj se skrije pajek pod piskrček, že priskaklja miška:

»Kdo je notri?«

»Jaz uboga deklica in muha Primaruha in pajkec Križavček! Le pojdi še ti noter!«

Komaj smukne miška pod piskrček, že priskaklja zajček:

»Kdo je notri?«

»Jaz uboga deklica in muha Primaruha in pajkec Križavček in miška Glodačica! Le pojdi še ti noter!«

Komaj počene zajček pod piskrček, že se prihuli od nekod lisica:

»Kdo je notri?«

»Jaz uboga deklica in muha Primaruha in pajkec Križavček in miška Glodačica in zajček Dudeldajček! Le pojdi še ti noter!«

Komaj se stisne lisica pod piskrček, že prilomasti medved:

»Kdo je notri?«

»Jaz uboga deklica in muha Primaruha in pajkec Križavček in miška Glodačica in zajček Dudeldajček in lisica Tatica! Glej, le zate, medvedič, ne bo pri nas prostora nič! Si pač prevelik Robavs, si pač pretežek Godrnjavs!«

Medved pa hud od nejevolje zagodrnja in sede kar na piskrček. Piskrček se zdrobi in izpod črepinj skočijo: uboga deklica in muha Primaruha in pajkec Križavček in miška Glodačica in zajček Dudeldajček in lisica Tatica. Primejo se za roke in zaplešejo okoli Rjavčka.

Zdrobil se je lonec – zdaj je pripovedke konec!

Deklica v Selah veka

Josip Šašel, Sele, Rož na avstrijskem Koroškem, *ATU 283C*

Objava: Mladi rod II/2, november 1952, str. 14.

Sirota deklica je pometala pa krajcar našla. Kupila si je piskrc in šla jagode nabirat. Tam jo je zajela noč. Deklica prekucne piskrc in zleze noter prenočevat. Kmalu prifrka muha, se vsede na piskrc in prosi: »Ali smem pod streho?«

»Koj pojdi noter, zate bo že še kraja (prostora).«

Komaj je muha notri, prileze žabica, potrka in bara: »Kdo je tantre (tu notri)?«

»Jaz sirota deklica in muha pobrculja.«

»Ali vzamete še mene pod streho?«

»Koj pridi, se bomo že stisnile.«

Potlej priskaklja še zajček, potrka in bara: »Kdo je tantre?«

»Jaz sirota deklica, muha pobrculja in žabica pokrculja.«

»Ali daste še meni malo kraja?«

»Koj skoči santer (sem notri), bo nam bolj toplo.«
Pozneje pride še lisica. »Kdo je tantre?«
»Jaz sirota deklica, muha pobrculja, žabica pokrculja, zajček hlapček.«
»Za mene bo tudi še kak koticček,« pravi lisica in se zmuzne noter.
Ponoči pa pritaca še medved in bara: »Kdo je tantre?«
»Jaz sirota deklica, muha pobrculja, žabica pokrculja, zajček hlapček in lisica pridna deklica.«
Medved pa nič ne prosi, koj zbaše se noter. Piskrc pokne in deklica veka.

Mene ne, mene ne, piskerček je moj!

Milko Matičetov, ok. 1959, Potoče v Ziljski dolini na avstrijskem Koroškem, ATU 283C* +
med ATU 123 in 333
Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Deklica je pometala hišo in je dobila denar. Pa je šla in si kupila piskerček, ne velik piskerček, šla je z njim v dobrovo in je zbirala jagode črnice.

Začelo je deževati pa je zlezla pod piskerček, ker je šel dež. Potem je prišel še zajček in je rekel:

»Še meine spusti noter.«

»No,« je rekla deklica, »pa pridi, pa pridi, saj je ta piskerček moj.«

Zdaj sta bila spodaj nekaj časa, ko pride lisica.

»Še mene spustita noter!«

»Pa pridi, pa pridi, pa ta piskerček je moj!«

Pa zleze noter. Potem pride volk:

»Spustite še meine noter!«

»Ja,« je rekla deklica, »ni toliko prostora! Ah, le pridi, le pridi, se bomo že še stisnili vkup!«

Je bil nekaj časa notri, pa ni mogel mirovati, ker so se mu sline cedile po zajčku. Ga je pa snedel. Deklica je rekla:

»Meine ne, meine ne, piskerček je moj!«

Zdaj volk je zagrabil še lisico.

»Meine ne, meine ne, piskerček je moj!«

Lisico je snedel, potem pa je nekaj časa gledal okoli – deklica je bila tako lepa – je zgrabil še deklico in jo požrl.

Zdaj volk je bil sit, deklice ni bilo, piskerček je bil ves krvav, se je začel kotrljati dol po bregu. Volk je zlezl na sonce in zaspal. Potem je prišel lovec Ankeli, si je koj mislil:

»Aha, sem te le dobil, razbojnik!«

Obenem si je rekel:

»Zdaj tako spi in ima tak trebuh, to ni nič dobrega. Ga bom pa prerezal!«
 In res naredi to, pogleda, najprej skoči ven zajec, še malo, tudi lisica, potem pa še deklica.
 Ha, potem pa brž po kamenje pa so ga natrpali noter pa zašili skupaj, volk je pa kar spal! Zdaj, ko se je pa zbudil, je rekel:
 »Kako sem jaz žejen! Moram iti k Zilji pit!«
 Šel je dol po bregu in prišel k Zilji, tam je bilo precej strmo, je štrbunknil noter. Ven pa ni mogel, če si je še tako prizadeval; Zilja ga je odnašala. Potem je prišel še lovec Ankeli in ga potlačil noter. Ker ni mogel ven, se je utopil.
 Potem je bila deklica rešena, je morala iti domov.

Dečwa in pisqərc

Tom Priestly, 1973, Sele, Rož na avstrijskem Koroškem, *ATU 283C*+480A

Vir: Priestly: Text F02.3; Arhiv ISN ZRC SAZU.

Nə j pa dečwa j pa šiš pumetəwa
 j pa j pa šilij našwa.
 Sədə j pa šwə j pa ən pisqərc qu'pəwa
 nə sə j pa j pa tək u les bəwa.
 Mewa tist pisqərc, sə j pa nuəč hratəwa
 pa qarqi qni widəwa drujga
 pa smuk nətər pud tist pisqərc.
 Nə ma'w črez ən cajt pərliti pa praw:
 Mjaw, deqilca, a' wš qej dawa məni maw wičeri?
 Deqilca pa reqwa: Qoj səntər pojđ,
 boma pa qap wičərjəwa.
 Črez ən cajt prede pa quži naredi:
 Hawhaw, deqilca, a' wš qej dawa məni maw wičeri?
 Nə deqilca pa praw: Qoj səntər pojđ,
 je žε muni teqə, bo'm pa qap wičərjal.
 Smuk nətər
 i pa še quži šəw nətər pud tist pisqərc.
 Maw nəwərh pa pride pa petelinče: Qiqəriqi,
 deqilca, a' wš qej dawa məne večeri?
 Deqilca pa reqwa: Qoj səntər pojđ,
 sta žε muni pa quži teqə,
 bom pa qap wičərjal.
 Spəət petelinči nətər pud tist pisqərc
 pa bəl nətri, no sədə dečwa je squxəwa wečeri,

s pa powečerjəl, po s' pa
maw pužəbral, sə šlə pa lečt.
Pu nuəč pride pa horn mož pa praw:
Deqilca, deqilca, deqilca.
Deqilca se j ustrašəwa i pa reqwa:
muni, miawkaj za mε, da mε moži ne poje;
petelinče, poj za mε, da mε moži ne poje.
Muni j začew mjaw mjaw,
quži j naredu haw haw haw,
petelinče je zapew qiqəriqi,
tist məž se j ustrašu pa bižu.
J pa bəwa dečwa rešəna,
zato je dečwa prej dobər sərce məwa,
tist muni pa quži pa petelinči
sə taq strax mel i noč ujewa jəh
i nətər pud pisqərc uzewa pa wečeri dawa jm;
zatə je dobər sərce məwa,
j pa sədə tudi rešəna bəwa.
A bə bəwa dečwa sama,
pa bə je horən mož s sabu uzew jə,
tək j pa muni začew mjawqat, quži wəjat,
petelinči pa zapew qiqəriqi,
j šəw pa bižu tist mož naprej,
j pa bəwa dečwa rešəna.
Widš, zato morš zmirəm hanim druhm puma'hat
pa da ma' dobər sərce pa hanem beq da'
in zato je pa dečwa rešəna bəwa.

Deklica veka / Dëqəlca veqa, *ATU 283C*

Kraj: Rož, avstrijska Koroška.

Zps.: Josip Šašel.

Objava: Šašel / Ramovš 1936, str. 18–19; ponatis: Bolhar 1952, str. 193–197; Bolhar 1964, str. 110–111.

Mojca Pokrajculja, *ATU 283C*+15, literarna verzija

Avtorica: Breda Varl.

Objava: Mojca Pokrajculja. Po koroški ljudski pripovedki zapisala Breda Varl; glasba: Edi Oraže. Celovec: Krščanska kulturna zveza 2005.

ATU 285 Otok in kača / The Child and the Snake

Otok si deli mleko s kačo. Ko mati to vidi, se ustraši za otroka in kačo ubije. Kmalu zatem otrok zboli in umre.

Opomba: Ta pravljica je včasih v povezavi s pravljичnim tipom ATU 672 *Krona kačje kraljice*.

Literatura: Dokumentiral Gottschalk Hollen, *Sermonum opus* (I, 51F); BP II, 459–461; EM: Kind und Schlange.

Kača ponoči gospodar

Povedala Kata Jankovič, zapisal njen sin Edi Jankovič, Bednje, Bela krajina, objavil Ivan Šašelj, ATU 285

Objava: Šašelj 1909, str. 246, št. 18; ponatis: Kelemina 1930, str. 135, št. 84.

V neki vasi je živela žena, ki ji je bil mož v Ameriki. Imela je tri otroke. Svoji deci je dala piti mleko, sama pa je odšla po svojih opravkih. V kuhinjo k deci pa je došla kača izpod peči in je jedla z deco mleko. Deca so se prestrašila in so začela mater klicati: »Mama, z nami puzina je.« Mati pa se ni zmenila za to klicanje. Tako so jo deca klicala več dni. Enkrat je šla pa vendar gledat, kaj otroci zmirom kličejo, in je zapazila veliko kačo, ki je jela z otroci mleko. Ona se je jako prestrašila, da če kača deco zapuhni. Za to je hitro pisala možu v Ameriko, da naj gre brž doma, da hodi v hišo kača in da če njo in deco zapuhni. Mož se odpravi hitro doma in razkopa peč in najde sredi pečnega zida veliko gnezdo in v njem veliko kačo. To hitro ubije. Po noči pa mu poginejo najboljši voli, zato ker je kačo ubil. Ta namreč ni hodila zato, da bi zapuhnila ženo in deco, ampak zato, ker je bila ponoči gospodar.

Kačja kraljica in grofovsko deklica

Janko Orožen, porečje Savinje in Sotle, ATU 934+285+672B*

Objava: Orožen 1936, str. 143–144, št. 2.

Na Kačjem gradu pri Dobrni sta živela bogat grof in njegova žena. Imela sta hčerko, ki ji je bilo pri rojstvu prerokovano, da jo bo ubila strela, ko bo stara sedem let. Da bi se to ne zgodilo, sta grof in grofica zaprla hčerko v globoko klet. Ko je bila deklica stara pet let, je grofica spoznala, da vedno bolj hira. Skrbelo jo je. In ko ji je nekoč prinesla mleka, je postala za vrati ter jo opazovala. Kaj vidi? Velika kača se je približala deklici, odložila krono in popila z njo mleko.

Grofica je povedala možu, kaj je videla. Grof je vzel deklico iz kleti. Drugega dne je poklical k sebi svoje najboljše prijatelje, da bi mu pomagali vzeti kači krono.

Nastavili so v kleti mleko in čakali. Toda kača je pravočasno opazila njihovo namero. Bila pa je ta kača kačja kraljica. Imela je piščalko, s katero je sklicala vse kače vsega sveta. Z njimi je začela oblegati grad. Graščak je bil ves v strahu.

Tedaj pa je prišel v grad neki berač, ki je nasvetoval, naj naložijo okrog vsega obzidja obilo drv. Ubogali so ga. Nato je ukazal hlapcem, naj zažgo drva, sam pa je splezal na visoko drevo in zapiskal na ponarejeno piščal.

In kače so se priplazile od vseh strani. Spenjale so se prek grmade, pa so popadale v ogenj. Samo njih kraljica je prišla na drugo stran. Ko je zagledala na drevesu berača, je splezala do njega. Dotaknila se ga je in berač se je spremenil v prah.

Pa tudi kraljica sama je padla v ogenj. Grad je bil rešen.

Od bele kače, ATU 285+ad 627

Kraj: Podbrezje, Gorenjska.

Zps.: J. Novak.

Objava: Slovenski glasnik 2/7 (1. 10. 1858), str. 112–113: Narodne pripovedke iz Podbrezja; ponatisi: Krek 1885, str. 82, št. 37: O beli kači; Nedeljko 1904, str. 66; Kelemina 1930, str. 135, št. 85: Kača daruje krono; Bolhar 1952, str. 166: Bela kača II; Bolhar 1964: str. 167–168.

Ož, ATU 285

Kraj: Martinji Vrh pri Škofji Loki.

Zps.: Ivan Tušek (J. Tušek).

Objava: Slovenski glasnik 2 / 1858, str. 97: Pripovedke iz Martiniverha; ponatisi: Krek 1885, str. 75–76; Kelemina 1930, str. 134, št. 83: Ož čuva hišo; Tušek / Dolenc 1986, str. 25–26: Gož – hišni varuh; Dapit / Kropej 2004, str. 35.

Oži so prilezli na njivo k žanjicam in jih opozorili, da hiša gori. Otrok je vsak dan hodil iz hiše hraniti oža. Ko starši to odkrijejo, oče oža ubije, sin pa kmalu nato shira.

Muš kači mleko nosil, ad ATU 285

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5/1885, str. 348–349.

Kače, ATU 285

Kraj: Posočje / Isonzotal.

Zps.: Anton von Maily.

Objava: Maily 1916, str. 29.

Krona kačje kraljice, ad ATU 285

Objava: Slovenski gospodar 64/6 (februar 1930), str. 12: Za našo deco.

Kraljica je pozvala vse slikarje svojega kraljestva, naj ji pošljejo načrte za izdelavo nove krone. Čevljarjev sin Mirko je postavil malo pred sončnim zahodom mleko pred kačjo luknjo. Kmalu je prilezla kača in začela srkati mleko. Na glavi je imela krono. Mirko jo je natančno narisal. Kraljičin vrtnar je videl načrt in kraljica je dala po njem narediti krono. Mirka je nagradila in postal je slaven slikar.

Pastirčič in kača, ad ATU 285

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija.

Povedala: Tyna Wajtawa / Valentina Pielich.

Posnel: Milko Matičetov, 29. 6. 1967.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: 14/57, 39 A, 28-58.

ATU 285A Mož in poškodovana kača / The Man and the Wounded Snake

Kačo hranijo z mlekom in zato prinaša srečo k hiši. Ko jo ubijejo ali ji hočejo vzeti krono, jih doleti nesreča. Prim. ATU 285.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 429, num. 51); drugi del je dokumentiran v indijski *Pančatantri* (III, 5); BP II, 46.

Bela kača

Janez Trdina, 1955, okolica Novega mesta, ad 285A

Objava: Janez Trdina 1955, str. 37–38.

Nekdo je bil našel v tej gori neizmeren zaklad. V globoki jami je stal železen čeber, je bil do vrha poln rumenih zlatov, velikih kakor majolino dno. Za te denarje bi se bila kupila Ljubljana, kaj ne Novo mesto. Dišali so možu slaje ko lačni mački rdeča klobasa. Hotel jih je vzdigniti, ali mu niso dale kače, ki so jih varovale. Okoli čebra je ležalo kač celo grmado. Mož misli, misli, nazadnje se domisli. Šel je v Zagreb učiti se v črno šolo. V črni šoli se je naučil vseh umetnij in coprnij. Znal je delati in odvracati točo, znal je tudi zagovarjati kače. Pride nazaj v Žabjek, da dvigne zaželeni zaklad, in sede pred jamo, v kateri je stal čeber s cekini, in začne moliti vse latinske, vlaške in turške zagovore, katerih so ga naučili v Zagrebu. Iz jame se začne motati kača za kačo in bežati proč, da je ne ubije zagovor. Mož stopi v jamo in prime za čeber. Kakor bi trenil, pa se ga oklene Bela kača, katera se ni zbala njegovih kletev in molitev, in Bela kača zapiska, da se je stresla vsa ta gora, in na ta pisk se vrnejo tudi one kače, ki so bile pobegnile, in sedaj so reveža tako raztrgale in razjedle, da ga ni ostalo družega kot kupček belih kosti in lasje. Taka se je godila prej in pozneje tudi marsikateremu lakomniku. Na isti način so poginili vsi, ker niso mogli prekosati Bele kače.

O kačah, ad ATU 285A

Zps.: Janko Pukmeister (J. Vijanski).

Objava: Slovenski glasnik 4, št. 6 (1. 12. 1859), str. 182.

Nekdo je zakotalil po klancu kolo, da so se kače zapodile za njim in pustile zlato jabolko, s katerim so se igrale. Mož je jabolko vzel, drugi dan se je vrnil po kolo. V kolesu je bila skrita kača, ki ga je pičila v vrat, da je umrl.

Pripovedka o beli kači, ad ATU 285A

Kraj: Dolenjska.

Zps.: Josip Jurčič.

Objava: Slovenski glasnik 7/26 (15. 12. 1861), str. 142–143; ponatis: Bolhar 1952, str. 165; Bolhar 1964, str. 175.

Bela kača je mati in kraljica vseh drugih kač, nosi krono z bleščečim diamantom. Kačji lovec je z enoletno leskovko narisal ris in v njem zapiskal, medtem ko je pomočnik splezal na deveto bukev od risa. Pridejo kače in položijo glavo na ris, ko pa pride bela kača, zamahne z repom in vse kače lovca v risu opikajo.

Kačja kraljica, ATU 285A

Kraj: Ptuj.

Zps.: Jože Mencinger.

Objava: Jože Mencinger, Voda in njene moči v domišljiji Štajerskih Slovencev. Kres 3/1883, str. 601; ponatis: Pajek 1884, str. 66; Dapit / Kropelj 2004, str. 32.

Kačja kraljica in deček, ad ATU 285A

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Janko Barle.

Objava: Dom in svet 11 (1898), str. 58.

Deček je padel v gozdu v jamo, polno kač. Kot one je tudi sam lizal neki kamen in tako preživel med njimi sedem let. Tedaj ga je kačja kraljica – bela kača z diamantom na glavi – na njegovo željo vrgla iz jame, a prepove mu, da bi jih izdal. Ljudje pa so toliko časa silili vanj, da jim je nazadnje pokazal kačjo jamo. Splezal je na deseto bukev od jame in glasno zažvižgal. Iz jame je prilezla kačja kraljica, se obrnila in podrla devet bukev, a desete ni mogla. Ljudje so jo potem ubili in ji vzeli diamant.

V oblasti sovražnikov, ad ATU 285A

Kraj: Koroška.

Zps.: Carinthiacus.

Objava: Naš dom (oktober 1937), str. 148.

Neki mož je šel s tovarišem v gozd, da bi posekala drevo. Pri prvem udarcu se nenedoma pojavi pred njima pošastna kača z dvema glavama. Zažene se proti možu in ga hoče požreti. S silnim udarcem ji odseka eno glavo, toda pri tem mu pade sekira iz rok. Pošast se ovije okoli njega in ga odvleče v bližnjo votlino. Klical je še, naj mu tovariš poda sekiro, a tovariš je zbežal, in tako je žalostno končal.

ATU 285B* Kačo spravijo iz telesa / The Snake Stays in the Man's Stomach

Mož spi pod drevesom z odprtimi usti in kača se splazi v njegovo telo. Kačo spravijo ven s pomočjo mleka, ki ji ga nastavijo.

Literatura: Dokumentirana v indijskih variantah; Scherf 1995 II, 1389–1391.

(Kača v dekličinem telesu)

Janko Barle, Bela krajina, ATU 285B*

Objava: Dom in svet 11/1898, str. 59.

Pasla je deklica blago* in na paši zaspala. V spanju je imela odprta usta, pripolzela je do nje kača in zlezla skozi usta v njen život, a deklica ni znala ničesar o tem. Kmalu potem se je udala (omožila). Ljudje so se ji čudili, ker je pila vedno le mleko, a ona se je tožila, da jo vedno nekaj grize in mrzi v želodcu. Čez leto dan je rodila ona detešče, kateremu je bila kača okrog vratu ovíta. Ljudje so se tega zelo prestrašili; neka žena je pa svetovala, da prinesejo skledico mleka. Ko je kača mleko zapazila, odvila se je od otročjega vratu, popila mleko in potem odpolzela venkaj.

*blago – živina

Kača v telesu, ad ATU 185B*

Objava: *Illyrisches Blatt* 1835, str. 24.

Zidar iz Pariza je trdil, da ima kačo v telesu. Navidezno so ga operirali in si priskrbeli kačo, ki so mu jo pokazali, kot da so jo potegnili ven. Zdaj je bolnika skrbelo, če kača ni imela mladih. Ko so mu zatrdili, da je moškega spola, je bil zdrav.

Deklica in kača / Čhajori i sap, ATU 185B*

Kraj: okolica Novega mesta, romska pravljica.

Zps.: Rajko Šajnovič.

Objava: Šajnovič 2005, str. 39–48 (tudi v romščini).

ATU 289 Ponirek, pastirička in trn – brodolomci / Bat, Diver and Thornbush Shipwreckwd

Ponirek, pastirička in pajek sklenejo posel, toda doživijo brodolom. Še vedno iščejo blago, dolg pa mora poravnati trn, ki je bil za poroka.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 453, num. 171); La Fontaine, Fables 12, 7; Dähnhardt IV/1912, 273; EM: Tiere auf Seereise.

Zawoj nu bändula / Zawoj, pastirička in trn

Povedala Ana Bordänawa / Anna Di Lenardo in Colomba, 17. 12. 1962, Njiwa / Gniva, Rezija, posnel Milko Matičetov, ATU 289

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: R 2, 62-2 (T. 135-B).

Objava: Matičetov 1973, str. 46–48, št. 2; ponatis: Ciciban 18 (1962/63), str. 98.

Zavoj (ponirek) je hodil v Ameriko, kajpada z ladjo, in je kupčeval z metrskim blagom. Pravzaprav sta bila družabnika on in pastirička, sta hodila po svetu. Čas je tekel in onadva sta tako delala – nemara niti nista znala prav delati – da sta šla na boben, sta zgubila vse vkup.

Tedaj sta prišla spet na Laško, sta spet kupčevala, ampak jima nikoli ni šlo dobro, nista imela nobene sreče. Tedaj sta se napravljala, da si bosta spet kaj poiskala.

Pravi zavoj:

»Kaj naj narediva,« je rekel, »ker zdaj nama nečejo dati nikjer, nobena trgovina mi nič ne da. Nobena trgovina, kjer izdelujejo blago, mi neče dati blaga.«

Pravi pastirička, pravi: »Čuj, čuj,« pravi, »pojdi k trnu, da bi ti šel za poroka.«

»Aaa,« pravi, »ne grem jaz, grem k pajku, naj mi da blago.«

Ko je prišel k pajku, pravi:

»Čujte, botrček,« pravi, »ali bi vi hotel biti tako dober,« pravi, »in mi spet pomagal,« pravi, »mi dal blago, ker jaz odhajam. Do zdaj mi res ni šlo kaj prida, ampak zdaj, ko se vrnem, vam bom vse plačal!«

»Aaa,« pravi, »ti ne dam več! Prej ko bi ti dal blago, jaz čem poroštvo!«

Pravi zavoj: »Čuj,« pravi, »kaj naj naredim, ko si ne morem pomagati?«

»Ma,« pravi, »tudi jaz ti ne dam!«

In je šel domu, je povedal pastirički, kako in kaj. Je rekla pastirička:

»Ali ti nisem rekla jaz?«

»Dobro,« pravi, »te bom ubogal, pojdem k trnu, naj mi bo za poroka.«

Je šel. In trn, ubožček, je privolil, da mu gre za poroka. In je res bil za poroka in so naredili menico in šli po blago.

In zavoj in pastirička sta šla in šla. In ko sta prišla do srede morja, je ladja šla na dno. »Jojme,« pravi, »zdaj je ladja šla na dno, in kaj naj narediva? Ne moreva si pomagati in zapovrhu sva celo iskala poroštvo ... Kaj naj zdaj narediva?«

»Dobro,« pravi pastirička, »čuj! Veš kaj,« pravi, »pojdiva pogledat,« pravi, »ti pojdi pod vodo pogledat, če bi bila ladja z blagom tam notri, in,« pravi, »jaz jo bom hodila iskat dol pri vodi,« pravi.

Tedaj on je šel res noter pod vodo iskat in hodi še zmerom pod vodo in ne more nikoli najti ladje z blagom.

Pastirička pa hodi zmerom doli pri kraju, ob vodi, če bi je ne mogla kje najti. Pravi:

»Ha,« pravi, »to bo težko jo zdaj najti! Kdo ve, kam jo je zaneslo!«

Ko se je to razvedelo, je pajek šel lepo k trnu in je hotel biti plačan. Od takrat onadva nista smela več priti gor v Rezijo, sta morala iti spet proč.

Tedaj trn, zdaj ko greste kam, če ste oblečeni, vas v hipu raztrže, saj pravi:

»To je moje, ker sem moral plačati jaz! In če čete,« pravi, »vrnite mi tisti denar, ki sem vam ga dal, pa se bomo takoj pobotali in bo vse vaše!«

ATU 293 Razprava med trebuhom in udi / The Debate of the Belly and the Members

A: Deli telesa obtožijo želodec, da je nekoristen. Uprejo se, da bi ga podpirali, toda s tem škodujejo tudi sebi.

B: Deli telesa razpravljajo o svoji uporabnosti.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 446, num. 130); EM: Magen und Glieder.

Človeško telo

Anton Janežič, ATU 293

Objava: Kosi 1894, str. 9–10.

Udje človeškega telesa se naveličajo služiti želodcu in se upro.

»Zakaj bi težko delali,« pravijo, »in pripravljali njemu, on pa bi sladko užival brez dela!«

Noge niso hotele več nositi, roke ne delati, zobje ne žvekati; tudi nos ni hotel vohati.

«»Saj smo vsi jednaki, vsi hočemo uživati, vsi živeti jednako veselo.«

Prvi dan so bili vsi udje veseli in dobre volje. Drugi dan že slabe, tretji dan obnemo-rejo, četrti dan pa so že tako slabi, da jim je kar umreti. Vse telo oslabi; oči upadejo, noge omahujejo, roke se tresejo, jezik se ne more več gibati v ustih.

Sedaj se oglasi glava:

»Dragi bratje in drage sestre! Sedaj vidite, kam ste prišli. Želodcu niste hoteli dati, sedaj nam tudi on ne more pomagati.«

»Res je to, « pravijo udje, »prav ravna želodec, da nas priganja k delu, ker nas oskrbuje z vsem, česar nam je treba za življenje.«

In noge so zopet nosile, roke zopet delale, zobje zopet žvekali, vsi udje so veselo služili želodcu, od katerega jim dohaja moč in življenje.

Tako se godi vsaki državi, ker v nji je treba delavcev pa tudi vladalcev. Podložniki plačujejo davke, oblastvo pa jim daje moč; drugemu ni moči živeti brez drugega. Bog je tako naredil in uredil.

Človeški udi se spuntajo, ATU 293

Zps.: Anton Martin Slomšek.

Objava: Slomšek 1853; ponatis: Slomšek 1878, str. 26–27, št. 30.

ATU 295 Slamica, ogelček in bobek / The Bean (Mouse), the Straw, and the Coal

Ogelček, bobek in slamica se odločijo, da bodo pobegnili. Pridejo do potoka, slamica leže prek, ogelček jo prežge, ko hoče po njej prečkati potok, bobek pa se jima tako smeji, da počī.

Literatura: Dokumentiral v 16. stoletju: Burkhard Waldis, *Esopus* (III, 97); Grimm 18; BP I, str. 135–137; EM: Strohalm, Kohle und Bohne; Matičetov 1959, str. 121–134; Grafenauer 1960, 13–30.

Slamica, kamenček in bobek

Fran Levstik, Spodnje Retje pri Velikih Laščah, ATU 295

Objava: Vrtec 4/9 (1. 9. 1874), str. 139; ponatisi: Levstik 1931, str. 278; Levstik 1954, str. 201; Brezovnik 1894, str. 62, št. 46: Zakaj nosi bobek na trebuhu črno krpico?; Matičetov 1959, str. 124.

Slamica, kamenček in bobek so skupaj šli po svetu. Pridejo do široke vode ter je ne morejo preiti. Slamica se oglasi: »Čujta me, temu je lahko pomoči: jaz ležem in vama naredim brv, da pojmeta preko vode.« Bobek preide prvi ter srečno dospeje na ono stran. A kamenček pride jedva do srede, obali se in pade v vodo, kjer vtone. Bobek je stal na suhem ter videl nezgodo, in se je tako smijal, da mu trebuh počī. Na srečo njegovo mimo pride črevljar. Ta se bobka usmili ter mu županec na trebuh prišije. – Zato še danes nosijo vsi bobki na trebuhu črno krpico, kakoršen je županec na starem črevlji.

Zakaj ima bob fliko na riti

Povedal Lojze Tratar, 28. 10. 1951, Gorenja vas pri Mokronogu na Dolenjskem, zapisal Milko Matičetov, ATU 295

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Objava: Matičetov 1959, str. 126.

Bob, slamca pa uoguček so šel na bužje put na Zaplaz. Pridejo pa u Martije vas (Martinja vas) do Jurčka. Tam je bla Mirna čez cesta, je biu poudje (povodenj). Zdej pa prau bobek:

»Kaku bomo pa mi tule čez pršel?«

»He,« se je bob oglasu spet, »tu čist lahku: slamca zna dobr plavat pa bo naj čez prenesla kje do Gregorička.«

Prau:

»Kirga pa boš prenesla čez taparuga?«

»E,« prau, »pa naj gre uogu name.«

Bob je stau pa tam na uni stran pr Jurčki. Uoguček se skobaca gor na slamca na hrbet pa sta začela plavat. Slama pa pregori pa je šlo use tist kedel za Martinska hosta po uod. Bob se je pa taku smejou, de mu je ret počla, pol je šou pa gor u Martijo vas h Duščeki, k je biu šuštr.

Prau:

»Ke b mi ti ret zašu, m je počla.«

»O, bom!« je reku šuštr.

Mu je pa ret zašu, ana flika gor djau. Ad tistih mau ma pa usak bob ana flika na rit.

Zakaj ima bob fliko na riti, ATU 295

Povedala Brudarca v Prelesju / Ana Kostanjevec, 29. 10. 1951, Prelesje pri Šentrupertu na Dolenjskem, zapisal Milko Matičetov, ATU 295

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Objava: Matičetov 1959, str. 127.

Bob je mu hlače raztrgane zad na rit. Je šu pa do anga žnedarje, da b mu tiste hlače zašeu. Je pa reku tist žnedar:

»Kaku, jest nemam obene bele flike, samu ana črna imam tle,« je reku.

Bob prau:

»Pa tista črna pršij!«

Zdej pa ima zmerej tista črna flika bob.

Zakaj ima bob tisto črno fliko, ATU 295

Povedala Jerka Tratar (žena Lojzeta Tratarja), oktober 1951, Gorenja vas, Mokronog, Dolenjska, zapisala Fanči Šarf, ATU 295

Objava: Matičetov 1959, str. 127 (opomba 18).

Bob pa slamca pa oguček so šli na božjo pot na Zaplaz. Zdej pa pridejo do Martinje vasi do pučla (pučka?). Zdej pa prau bob: »Kuku mo mi čes pršlè?« Dej pa prau bob: »Slamca zna dobr plavat.« Pa j prau: »Kerga boš zdej čes ta p̄aruga prnesla?« Prau oguček: »Grem pa jest ta p̄aru,« pa j zajahu slamca. Slamca j pa pregorela od ogučka, k je biu žiu. Pa j šlo use skp te dol za Martinsko hosto, oguček pa slamca, k je pre-

gorela. Bob se j pa tuku smejau, k je vidu, da plava use skp te dol, de m je rət počla. Pol je šu bob pa te gor u Martino vas h Duščekə, k je biu šuštar, mu j pa rət zašu. Od tistəh mau ma pa bob črno fliko na rit.

Kdor se tuji nesreči smeji – ta se kmalu ob svojej solzi, ATU 295

Kraj: Doslovče pri Breznici pri Radovljici, Gorenjska.

Zps.: Fran Saleški Finžgar, 1892.

Objava: Vrtec 23/1 (1. 1. 1893), str. 12; ponatisi: Finžgar 1943, str. 43; Bobkova zaplata; Finžgar 1949, str. 42–43; Ribičič / Winkler 1957, str. 98; Matičetov 1959, str. 125–126.

Mačka in miška, ATU 295+2030

Objava: Slovenski gospodar 63/4, 1929, str. 9; povzeto v: Matičetov 1959, str. 127 (v opombi 19a).

Mačka in miška si skušata pomagati pri prehodu čez vodo s slamico. Ta pa se prelo-mi pod mačko, ki pade v vodo. Miški od smeha poči trebušček. Gre k čevljarju, da bi ji ga zašil. Čevljar pa hoče, naj mu najprej prinese ščetine, prašič zahteva moko, mlinar pšenico, polje gnoj, vol vodo iz potoka. Ko vsi dobijo, kar so želeli, je tudi miška uslišana.

O mišici, ki je lezla skoz plot in si črevce pretrgala, ad ATU 295+2030

Kraj: Blače / Vorderberg, Ziljska dolina na avstrijskem Koroškem.

Povedala: Helga Kopic.

Zps.: Ivan Grafenauer, 25. 8. 1958.

Objava: Grafenauer 1960, str. 13.

Miška je lezla skozi plot in si pretrgala črevesce. Šla je k čevljarju in ga prosila, naj ji zašije črevesce. Čevljar je zahteval, da mu prinese mast, svinja je zahtevala sirk, sirk je zahteval gnoj, krava je zahtevala seno. Miška je pokosila travo, jo dala kravi. Zdaj je vsak dobil svoje in tudi čevljar je miški zašil črevesce.

(Mišica je šla skoz plot), ad ATU 295+2030

Kraj: Blače / Vorderberg, Ziljska dolina na avstrijskem Koroškem.

Povedala: Marija Miče.

Zps.: Ivan Grafenauer, 30. 8. 1958.

Objava: Grafenauer 1960, str. 19.

(Mišica je šla skoz plot), ad ATU 295+2030

Kraj: Blače / Vorderberg, Ziljska dolina na avstrijskem Koroškem.

Povedala: Neža Anderwald.

Zps.: Ivan Grafenauer, 7. 9. 1959.

Objava: Grafenauer 1960, str. 19.

O fižolčku, ogelčku in slamici, ATU 295

Kraj: Saržent pri Čedadu, Nadiška dolina.

Zps.: Tine Logar.

Objava: Logar 1975, str. 56–57; ponatis: Brenk 1967, 119–121.

ATU 296 Glineni in bakreni lonec / The Clay Pot and the Brass Pot in the River

Lončeni in bakreni lonec plavata po reki. Bakreni lonec predlaga, da bi potovala skupaj, a lončeni se boji, da se bo ob bakrenem razbil.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 488, num. 378): EM: Töpfe: Irdene und eherne Topf.

Človek ino lončarska posodba

Anton Martin Slomšek, 1847, ad ATU 296

Objava: Drobtinice 2/1847, str. 206–207; ponatis: Slomšek 1878, str. 31–32: Človek in pa lončarska posodba.

Glinasta posodba v rokah lončarjevih je mehka in vsako podobo lahko dobi; iz nje lončar lahko drago lošano skledico pa tudi svinski pisker lahko naredi. Se posodba na sonci posuši in nekoliko terda postane, še vender močna zadosti ni, de bi se kaj vredniga v njo zhranilo. Hitro se razmoči ino v glino poverne, iz katere je nareta. Je pa v pečnici ožgana, se več premeniti ne da; stere se, stere, pa v glino nazaj poverne se ne. Zato jo varno pozhranijo, dokler nje ni potreba v roke vzeti.

Glinasti posodbi je tudi človek podoben. V svojih mladih letih lahko vsako podobo dobi; iz otroka imenitniga gospoda pa tudi razbojnika izrediš. Na mlade ljudi se še zanesti ni; v dobro ino hudo se lahko nagnejo, kakor sonce posije, alj pa ploha potegne. – Ko je pa človek v križih ino težavah terden postal, se ne vstraši še toljkih skušnjav; terden stoji kakor skala.

»Srečen človek, ki skušnjavo preterpi; zakaj kedar bo poskušen najden, bo prijel kro- no življenja, katero je Bog njim obljubil, ki njega ljubijo.« Jak 1,12.

»Peč lončarsko posodbo skuša, ino pravične ljudi pa skušnjava.« Sir 27,5. (Drobtinice 1847)

Zelo je vihar drevje majal in tresel ..., ATU 296, avtorska basen

Zps.: Janez Trdina.

Objava: Ljubljanski časnik 1850; Trdina 1952, str. 147, št. 5; ponatis: Saksida / Honzak 2014, str. 101: Prazna domišljija.

Vihar strese dve pomaranči v morje, kjer plavata po vodi. To vidi konjska figa in se jima pridruži, rekoč: Le plavajmo, me pomaranče tri! – Neumnež gre med učene in si misli v svoji domišljiji, da je učen in moder.

AaTh 298 Tekma med vetrom in soncem / Contest of Wind and Sun

Sonce in veter skušata pripraviti popotnika, da bi odložil svoj plašč. Veter doseže le, da se popotnik vanj zavije. Sonce pa povzroči, da popotnik sleče plašč.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 429, num. 46); EM: Streit zwischen Sonne und Wind.

Solnce in veter

Anton Martin Slomšek, ATU 298

Objava: Drobtinice 1862; ponatis: Slomšek 1878, str. 68, št. 74; Slomšek 1896, str. 27–28.

Pravijo, da sta se solnce in veter svoje dni skušala, kateri bi bil močnejši. Pogodita se, naj tisti zmaga, kateri prisili popotnika, ki je bil na stezi, da sleče svoj plašč.

Veter začne prvi hudo pihati. Zdolec in krivec se stepeta ter dež in točo napravita, naj bi popotnika primorala, da odloži svoj plašč. Popotnik ves moker od mraza trepeče; pa trdno drži za plašč in se v njega zavija, kolikor more, ter hiti svojo pot.

Veter potihne, vreme se zvedri. Zdaj pride solnce na vrsto. Prav lepo in prijazno začne sijati in svoje žarke popotniku v hrbet upirati. Toplota raste, sapa čedalje gorkejša postaja in popotniku bolj in bolj vroče prihaja. Plašč mu je pretopel. Z rame ga vrže, razgrne na tla in se vleže v senco počivat.

Solnce se vetru posmeje, ker ga je tako lahko premagalo, in pravi: »Česar se z grdim in s hudim ne stori, lahko se z dobrim opravi.« (Slomšek 1896)

Solnce in veter, ATU 298

Zps.: Anton Janežič (po A. M. Slomšku).

Objava: Kosi 1894, str. 131.

Sonce in veter se skušata, kdo je močnejši. Tisti, ki bo prisilil popotnika, da bo slekel plašč, bo zmagal. Veter napravi dež in točo, a popotnik se le še močnejše zavije v premočeni plašč. Nato posije sonce. Popotniku postane toplo. Vrže plašč z ramen in leže v senco.

***ATU *298* Tekma v moči / The Contest of Strength**

Trava in mravlja tekmujeta, katera bo pripravila orača do tega, da bo ustavil plug.

Trava in mravlja

Lojze Zupanc, Bela krajina, *ATU *298*

Objava: Zupanc 1956, str. 130.

Prerekali sta se trava in mravlja, katera bo zaustavila orača.

Trava se je na vso moč uprla, a orač je pognal vole čeznjo ter jo s plugom podoral.

Mravlja pa je zlezla oraču za robačo*. Orač je med oranjem nekaj časa otepaval zdaj z desnico, zdaj z levico. Ker pa ščegetanja ni strpel, je zaustavil vole, popustil plužno in slekel robačo.

Tako je mravlja dobila stavo.

*robača – srajca

ATU 298C* Trn in figa se prepirata, kateri je boljši / The Reeds Bend before Wind (Flood)

A: Trsje in hrast se prepirata, kateri je močnejši. Trsje se v vetru skloni, hrast veter izruva.

B: Trnovec in figa se prepirata, kateri je boljši. Zmaga figa, ki ima dober sadež, trnovec pa le lepo cveti.

Literatura: Odlomki so dokumentirani v Ezopovih basnih (Perry 1965, 434, num. 70); EM: Baum und Rohr.

Trn in figa

Janez Svetokriški, 1691, ATU 298C*

Objava: Svetokriški 1691/1991, str. 178.

S. Cirillus piše, de trn v spomladi, kadar je bil poln cvetja, se je bil prevzel ter se je špot delal s fige, katera nima cvetja, ter je nji djal: »Ficus, ubi sunt flores tui (Figa, kje so tvoji cvetovi)?« Ali figa hitru reče: »Spina, ubi sunt fructus tui (Trn, kje so tvoji sadovi)?« Odgovori trn: »Non dedit mihi natura fructus (Meni narava ni dala sadov).« Takrat figa tudi reče: »Nec mihi flores addidit (Tudi meni ni dala cvetov); ali za tu neč ne maram, zakaj de li imam sad, je meni zadosti.

Magis certe gaudeo esse fructifera sine flore, quam esse spina cum flore (Bolj razveseljujejo rastline, ki prinašajo sadeže brez cvetov, kot trnje s cvetovi).« Na le-te beside trn je bil s špotam ostal.

LITERATURA

- Aarne 1910: Antti Aarne, *Verzeichnis der Märchentypen*. FF Communications 3. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne 1913: Antti Aarne, *Die Tiere auf Wanderschaft*. FF Communications 11. Hamina: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne / Thompson 1928: Antti Aarne, Stith Thompson, *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. FF Communications 74. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne / Thompson 1961: Antti Aarne, Stith Thompson, *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. Second Revision. FF Communications 184. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aesop / Jacobs 1894: Joseph Jacobs, *The Fables of Aesop*. New York: Macmillan.
- Albreht 1920: Ivan Albreht, *Paberki iz Roža*. (Narodna knjižnica 16). Ljubljana: Zvezna tiskarna.
- Alverdes 1965: Paul Alverdes, *Rabe, Fuchs und Löve. Fabeln der Welt*. München: Dt. Buch-Gemeinschaft.
- Avsenik Nabergoj 2011: Irena Avsenik Nabergoj, *Literarne vrste in zvrsti. Stari Izrael, grško-rimska antika in Evropa*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Babrius / Perry 1965: Ben Edwin Perry, *Babrius and Phaedrus Fables*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard College.
- Balloch 2010: Bruna Balloch, *Mlada lipa: pravce doma narete*. Ured.: Roberto Dapit, Lucia Trusgnach, Danila Zuljan Kumar. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko.
- Barst 1911: G. Barst, Der dankbare Löwe. *Romanische Forschungen* 29, 317–319.
- Baudouin de Courtenay 1876: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, Rez'ja i Rez'jane, *Slavjanskij sbornik* 3, St. Petersburg, 223–371.
- Baudouin de Courtenay 1895: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie I. Resianische Texte, gesammelt in den J. 1872, 1873 und 1877, geordnet und übersetzt von J. Baudouin de Courtenay / Materialy dlja južnoslovjanskoj dialektologii i etnografii. I. Rez'janske teksty sobral v 1872, 1873 i 1877 gg., uporediočil i prevel J. Baudouin de Courtenay*. S. Peterburg.
- Baudouin de Courtenay 1904: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie II. Sprachproben in den Mundarten der Slaven von Torre in Nordost Italien, gesammelt und herausgegeben von J. Baudouin de Courtenay / Materialy II. Obrazcy jazyka na govorach Terskich Slavjan v severovostočnoj Italii sobral i izdal J. Baudouin de Courtenay*. S. Peterburg.
- Baudouin de Courtenay 1913: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie III. Resianisches Sprachdenkmal »Christjanske uznilo« / Materialy dlja južnoslovjanskoj dialektologii i etnografii III. Rez'janskij pamjatnik »Christjanske uznilo«*. S. Peterburg.

- Baudouin de Courtenay / Matičetov & Spinozi Monai 1988: *Jan Baudouin de Courtenay, Materiali per la dialettologia e l'etnografia slava meridionale IV. Testi popolari in prosa e in versi raccolti in Val Natisone nel 1873 / Materiali za južnoslovansko dialektologijo in etnografijo IV. Ljudska besedila v prozi in verzih, zbrana v Nadiških dolinah leta 1873*. Inediti publicati a cura di / Pripravila za prvo objavo Liliana Spinozi Monai; Commento folklorico di / folklorni komentar prispeval Milko Matičetov. Trst: Editoriale Stampa Triestina.
- Baudouin de Courtenay / Madotto & Paletti 2000: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Resia e i Resiani* (a cura di: Aldo Madotto e Luigi Paletti). Resia: Comune di Resia.
- Bechstein / Uther 1997 I: L. Bechstein, *Märchenbuch. Nach der Ausgabe von 1857*. Ed. H.-J. Uther (Die Märchen der Weltliteratur). München: Diederichs.
- Bechstein / Uther 1997 II: L. Bechstein, *Neues deutsches Märchenbuch. Nach der Ausgabe von 1857*. Ed. H.-J. Uther (Die Märchen der Weltliteratur). München: Diederichs.
- Benfey 1966: Theodor Benfey, *The Panchatantra* (Translated from the Sanskrit by A. W. Ryder). Hildesheim.
- Blankenburg 1975: Wera von Blankenburg, *Heilige und dämonische Tiere. Die Symbolsprache der deutschen Ornamentik in frühem Mittelalter*. Köln: Wienard Verlag.
- Bohanec 1966: Franček Bohanec, *Slovenska ljudska pripoved*. (Knjižnica Kondor 79). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bohanec 1994: Franček Bohanec, *Divja jaga. Slovenska ljudska pripoved*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bokal / Stanonik 2010: Milka Bokal, *Jaz sem višje kot Marija. Folklorne pripovedi iz Polhovega Gradca, Dobrove, Horjula, Šentjošta, Črnega Vrha in okoliških krajev*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 38, Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Bolhar 1952: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga (1. izd.).
- Bolhar 1955: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Ponatis s spremno besedo Milka Matičetovega).
- Bolhar 1959: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Ponatis s spremno besedo Milka Matičetovega).
- Bolhar 1964: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Ponatis s spremno besedo Milka Matičetovega, 4. izd.).
- Bolhar 1972: Alojzij Bolhar, *Peklenski boter in druge slovenske pravljice*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Bolhar 1975: Alojzij Bolhar, *Slovenske basni in živalske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bošković-Stulli 1959: Maja Bošković-Stulli, *Istarske narodne priče*. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.
- Bošković-Stulli 1986: Maja Bošković-Stulli, *Zakopano zlato: Hrvatske usmene pripovijetke, predaje i legende iz Istre*. Zbirka: Sedmo kolo 38. Pula- Rijeka.
- Botica 2013: Stipe Botica, *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

- Brenkova 1967: Kristina Brenkova, *Babica pripoveduje: slovenske ljudske*. Ljubljana: Mladinska knjiga (1. izd.).
- Brenkova 1970: Kristina Brenkova, *Slovenske ljudske pripovedi*. (Spremno besedo napisal Milko Matičetov). Ljubljana: Mladinska knjiga (1. izd.).
- Brenkova 1985: Kristina Brenkova, *Slovenske ljudske pripovedi*. (Spremno besedo napisal Milko Matičetov). Ljubljana: Mladinska knjiga (2. izd.).
- Brenkova 1996: Kristina Brenkova, *Slovenske ljudske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga (ponatis, prva izdaja: 1992).
- Brezovnik 1884: Anton Brezovnik, *Šaljivi Slovenec. Zbirka najboljših kratkočasnic iz vseh stanov*. Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg.
- Brezovnik 1894: Anton Brezovnik, *Zakaj? – Zato! Zbirka pravljic, pripovedk in legend za šolo in dom*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Brinar 1904: Josip Brinar, *Lisica Zvitorepka. Živalske pravljice za odraslo mladino*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Brinar 1933: Josip Brinar, *Pohorske bajke in povesti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Brodeur 1922: A. G. Brodeur, *Androcles and the Lion. The Charles Mills Gayley Anniversary Papers*. Berkeley: The University of California Press, str. 197–213.
- Brunner-Traut 1968: E. Brunner-Traut, *Altägyptische Tiergeschichte und Fabel*. Darmstadt.
- Burrus / Goldberg 1990: Victoria Burrus, Harriet Goldberg, *Esopete ystoriado*, Madison: Hispanic Seminary of Medieval Studies.
- Byhan 1958: Else Byhan, *Wunderbaum und goldener Vogel. Slowenische Volksmärchen*. Eisenach und Kassel: Erich Röth.
- Cankar 1951: Ivan Cankar, *Izbrana dela 1*. Uredila: Boris Merhar, France Dobrovoljc. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Chauvin 1892ff.: V. Chauvin, *Bibliographie des ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes publiés dans l'Europe chrétienne de 1810–1885*, I–XII, Liege 1892–1922.
- Chiabudini / Iussa 1995: Ilde Chiabudini, Raffaella Iussa, *Sada te povien / Ora ti raconto*. Čedad: Kulturno društvo Studenci.
- Christensen 1925: Artur Christensen, *Motif et Theme: Plan d'un dictionnaire des motifs de contes populaires, des legendes et de fables*. FF Communications 59. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Cifarelli 1993: P. Cifarelli, *Catalogue thematique des fables esopiques francaises du XVI-e siecle*. Paris: H. Champion.
- Cvetek / Stanonik 1999: Marija Cvetek, *Naš voča so včas zapodval. Bohinjske pravljice*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 5, Ljubljana: Kmečki glas.
- Cvetek 1999: Marija Cvetek, *Bohinjske pravljice*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov.
- Čok 2012: Boris Čok, *V siju mesečine: Ustno izročilo Lokve, Prelož in bližnje okolice*. (Studia mythologica Slavica - Supplementa 5). Ljubljana: Založba ZRC.

- Dähnhardt : Oskar Dähnhardt, *Natursagen: Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden* I–IV. Leipzig 1907, 1909, 1910, 1912. (Ponatis v dveh delih: Hildesheim-Zürich-New York: Georg Olms Verlag 1983).
- Dajnko 1827: Peter Dajnko, *Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajarskem*. Radgona.
- Dapit 2002: Roberto Dapit, Ljudje ob Teru še zmerom pravijo pravice. *Trinkov koledar 2002*. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, str. 169–172.
- Dapit 2005: Roberto Dapit, La volpe nella tradizione orale resiana. *Rainaldo: La volpe in Alpe Adria e dintorni: letteratura, arte, tradizioni, ambiente*. A cura di Roberto Benedetti. Udine: Roberto Vattori, str. 115–130.
- Dapit 2006: Roberto Dapit, Storie di animali e di esseri mitici nella tradizione orale dell'Alta Val Tore. *Terska dolina – Alta Val Torre – Val de Tore*. Uredila: Milena Kožuh. Celje - Gorica: Mohorjeva družba.
- Dapit 2008: Roberto Dapit, *Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo 3: Area di Bila/San Giorgio, Njiva/Gniva e Ravanca/Prato*. Padova: Università di Padova, CLEUP.
- Dapit / Kropelj 2004: Roberto Dapit, Monika Kropelj, *Zlatorogovi čudežni vrtovi: Slovenske pripovedi o zmajih, belih gamsih, zlatih pticah in drugih bajnih živalih*. (Zakladnica slovenskih pripovedi). Radovljica: Didakta.
- Descola 2013: Phillipe Descola, *Beyond Nature and Culture*. Chicago: Chicago University Press.
- Dicke / Grubmüller 1987: Gerd Dicke, Klaus Grubmüller, *Die Fabeln des Mittelalters und der frühen Neuzeit. Ein Katalog der deutschen Versionen und ihrer lateinischen Entsprechungen*. München: Fink.
- Dithmar 1982: Reinhart Dithmar, *Texte zur Theorie von Fabeln, Parabeln und Gleichnissen*. München: Dithmar Reinhard.
- Dolenc / Stanonik 1992: Janez Dolenc, *Zlati Bogatin. Tolminske povedke*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 4, Ljubljana: Kmečki glas.
- Dolenc / Stanonik 2000: Janez Dolenc, *Kres na Grebljici. Povedke z Loškega pogorja*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 22, Ljubljana: Kmečki glas.
- Dolšek / Stanonik 2000: Ida Dolšek, *Kaku se kej narod rihta: Folklorne pripovedi od Litije do Čateža*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 21, Ljubljana: Kmečki glas.
- Drekonja 1932: Ciril Drekonja, *Tolminske narodne pravljice* (Folktales from Tolmin). Trst: Književna družina »Luč«.
- Dunayer 2009: Joan Dunayer, *Specizam*. Zagreb: Inštitut za etnologiju i folkloristiku.
- Dvořák 1978: Karel Dvořák, *Soupis staročeských exempel / Index exemplorum paleobohemorum*, Praha: Univerzita Karlova.
- Erjavec 1868–1873: Fran Erjavec, *Domače in tuje živali v podobah: slovenske mladine v poduk in kratek čas* I–V. [Zbirka: Slovenske večernice 18 (1868), 20 (1869), 22 (1870), 25 (1871), 30 (1873)]. Celovec: Družba sv. Mohorja.

- Erjavec / Dular 1995: Fran Erjavec, *Domače in tuje živali v podobah*. Uredil: Janez Dular. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Esterl / Solms 1991: Arnica Esterl, Wilhelm Solms, *Tiere und Tiergestaltige im Märchen*. Regensburg: Erich Röth Verlag.
- Ezopove basni*. [s. n.] v Mariboru: Tiskarna sv. Cirila 1932.
- Fatur 1941: Lea Fatur, *Pravljice in pripovedke I in II*, Ljubljana: Ljudska knjigarna.
- Finžgar 1943: Fran Saleški Finžgar, *Zbrani spisi 12*, Ljubljana: Nova založba.
- Finžgar 1949: Fran Saleški Finžgar, *Druga čitanka*. Ljubljana.
- Finžgar 1953: Fran Saleški Finžgar, *Iz mladih dni. Zgodbe o živalih*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Flere 1913: Pavel Flere, *Babica pripoveduje I*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Flere 1914: Pavel Flere, *Babica pripoveduje II*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Flere 1922: Pavel Flere, *Babica pripoveduje* (2. prenovljen natis I. in II. zv.). Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Flere 1931: Pavel Flere, *Pravljice*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Franzisci 1912: Franz Franzisci, *Volkslebensbilder aus Kärnten*. Graz - Wien: Styria.
- Freuensfeld 1894: Josip Freuensfeld, *Venček pravljic in pripovedk*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Gabršček 1894a: Andrej Gabršček, *Narodne pripovedke v Soških planinah I*. Gorica: Goriška tiskarna.
- Gabršček 1894b: Andrej Gabršček, *Narodne pripovedke v Soških planinah II*. Gorica: Goriška tiskarna.
- Gabršček 1910: Andrej Gabršček, *Narodne pripovedke v Soških planinah*. Gorica: Goriška tiskarna. (Ponatis: Gabršček I–II in Kenda 1896).
- Gal 1956: Palko Gal (Palko Dolinec), *Okamenele kraljične*. Maribor: Obzorja.
- Gal 1975: Palko Gal (Pavle Rožnik), *Žalostna kraljična in druge prekmurske pravljice*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Gal 1978a: Palko Gal, *Lepa Mankica in druge prekmurske pravljice*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Gal 1978b: Palko Gal, *Zlato mesto*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Gal 1981: Palko Gal, *Slepi bratec. Prekmurske ljudske pripovedi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Gaspari / Košir 1923a: Tone Gaspari in Pavel Košir, *Gor čez izaro. Zbirka koroških pravljic I*. Ljubljana: Jug.
- Gaspari / Košir 1923b: Tone Gaspari in Pavel Košir, *Sijaj, sijaj solncece. Zbirka koroških popevk I*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Goldberg 1998: H. Goldberg, *Motif-Index of Medieval Spanish folk Narratives*. Tempe, Arizona: Medieval & Renaissance Texts & Studies.
- Golež Kaučič 2002: Marjetka Golež Kaučič, »Animals bury the hunter« – ethical and sociological elements of the Slovene ballad. *Acta ethnographica Hungarica* 47/1–2, str. 163–174.

- Golež Kaučič 2011: Marjetka Golež Kaučič, Folklorni in živalski slovar v ustvarjalnem opusu Svetlane Makarovič. *Jezik in slovstvo* 56/1–2, str. 31–48.
- Golež Kaučič 2011a: Marjetka Golež Kaučič, Thematization of Nonhuman Subjectivity in Folklore. Philosophical and Literary Texts. *Cosmos* 27, str. 121–154.
- Golež Kaučič 2013: Marjetka Golež Kaučič, »A Bunny is a Beautiful Thing« or Animals as Machines (!?). The Perception of the Animal World in Slovenian Folk Songs. *Traditiones* 42/1, str. 71–88.
- Graber 1914: Georg Graber, *Sagen aus Kärnten*. Leipzig: Dietrich.
- Graber 1935: Georg Graber, *Sagen und Märchen aus Kärnten*. Graz: Leykam Verlag.
- Graber 1941: Georg Graber, *Sagen aus Kärnten*. Graz: Leykam Verlag. (Ponatis iz l. 1914).
- Grafenauer 1952: Ivan Grafenauer, Narodno pesništvo. *Narodopisje Slovencev* II. Uredila: Ivan Grafenauer in Boris Orel. Ljubljana: Klas, str. 12–85.
- Grafenauer 1960: Ivan Grafenauer, Mišičina basen od Zilje in njen pomen. *Slovenski etnograf* 13, str. 13–30.
- Grafenauer 1962: Ivan Grafenauer, Brezen in brezova voda. *Slovenski etnograf* 15, str. 101–106.
- Grafenauer 2008: Niko Grafenauer, *Slovenske pravljice*. Ljubljana: Nova revija.
- Grimm: Jacob Grimm, Wilhelm Grimm, *Kinder- und Hausmärchen* I–II. Kassel 1819 (2. izpopolnjena izdaja; 1. izdaja: I/1812, II/1815).
- Grimm 1834: Jacob Grimm, *Reinhart Fuchs*. Berlin: Bei Reiner.
- Halm / Aesopus 1875: K. von Halm, *Fabulae Aesopicae collectae*. Lipsiae: B. G. Teubner.
- Harkot 1967: F. Harkot, Tierfolkserzählungen. *Fabula* 9/1967, str. 87–99.
- Hasubek 1982: Peter Hasubek, *Die Fabel. Theorie, Geschichte und Rezeption einer Gattung*. Berlin: E. Schmidt.
- Höfler 2001: Janez Höfler, *Srednjeveške freske v Sloveniji III: Okolica Ljubljane z Notranjsko, Dolenjsko in Belo krajino*. Ljubljana: Družina.
- Holzberg 2002: Niklas Holzberg, *The Ancient Fable: An Introduction*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hubad 1882: Fran Hubad, *Pripovedke za mladino*, 1. zv. Ptuj: W. Blanke.
- Hubad 1888: Fran Hubad, *Pripovedke za mladino*, 2. zv. Ptuj: W. Blanke.
- Hudales 1968: Oskar Hudales, *Zlati krompir. Pohorske pripovedke in pravljice*. Maribor: Založba Obzorja.
- Ivančič Kutin 2013: Barbara Ivančič Kutin, *Pirta, farca, fidinja – upodobitve folklornih pripovedi iz Bovškega*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov.
- Jacques de Vitry / Crane 1890: T. F. Crane, *The Exempla, or, Illustrative Stories from the Sermones Vulgares of Jacques de Vitry*. London.
- Jarnik 1814: Urban Jarnik, *Sber lepih ukov sa slovensko mladino is Nemskiga ino Latinskiga prestavljenih, is Staro-Slavenskiga ino Pemsckiga preravnanih, nikoterih pa novo sloshe-nih* od U. J. V Zelovzhu (Celovec).

- Javoršek / La Fontaine 2001: Marija Javoršek, La Fontaine. *Enim v prid in drugim v kvar: Izbrane basni*. (Spremno besedilo napisal Jan Javoršek). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jenče 2006: Ljoba Jenče, *Sedi k meni, povem ti eno pravljico: Za ohranjanje slovenskega izročila*. Maribor: Mariborska knjižnica.
- Jovanović 1971: Milivoje Jovanović, *Basne*. Beograd: Nolit.
- Jurčič 1978: Josip Jurčič, *Izbrani spisi*, 3. zv. (Ured.: France Kidrič, Darko Dolinar). Ljubljana: SAZU.
- Karničar / Stanonik 1997: Andrej Karničar, *Jezerske štorije*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 16, Ljubljana: Kmečki glas.
- Kastelic, Primc / Stanonik 2001: Zlata Kastelic, Jože Primc, *Krvapivc: Vse sorte iz dežele Desetega brata, osrednje Suhe krajine, domovanja Turjaških, do Kočevskega*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 24, Ljubljana: Kmečki glas.
- Kavčič 1968: Vladimir Kavčič, *Začarani vrt. Slovenske narodne pravljice in pripovedke*. Celje: Mohorjeva družba.
- Kavčič 1969: Vladimir Kavčič, *The Golden Bird. Folk Tales From Slovenia*. Cleveland- New York: The World Publishing Company.
- Kelemina 1930: Jakob Kelemina, *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Keller / Johnson 1954: John E. Keller, James H. Johnson, *Motif-Index Classification of the Fables and Tales of Ysopete Ystorjado*. Southern Folklore Quarterly 18.
- Kenda 1896: Jožef Kenda, *Narodne pripovedke v Soških planinah III*, Gorica: Goriška tiskarna.
- Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003: Nada Kerševan, Marija Krebelj, *Düša na bicikli: Folklorne pripovedi iz Brkinov, doline Reke in okolice*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 27, Ljubljana: Kmečki glas.
- Kette 1990: Dragotin Kette, *Basni in pravljice*. Celje: Mohorjeva družba.
- Kirskey / Helmreich 2010: Eben S. Kirskey, Stefan Helmreich, The Emergence of Multispecies Ethnography. *Cultural Anthropology* 25/4, str. 545–576.
- Kleinmayr 1928: Ferdo Kleinmayr (psevdonim: Nande Vrbanjakov), *Iz starih časov. Zgodovinske povesti iz domačih krajev*. Trst: Tiskarna »Edinost«.
- Književna životinja 2012: *Književna životinja. Kulturni bestijarij II*. dio. Ured.: Suzana Marjančić, Antonija Zaradija Kiš. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kocbek 1926: Fran Kocbek, *Storije: narodne pripovedke in pravljice iz gornjegrajskega okraja*. Celje: Goričar & Leskovšek.
- Kocbek 1926a: Fran Kocbek, *Savinjske Alpe*. Celje: Goričar & Leskovšek.
- Kocbek / Šašelj 1934: Fran Kocbek, Ivan Šašelj, *Slovenski pregovori, reki in prilike*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Kocjan, Hadalin / Stanonik 1993: Danila Kocjan, Jelka Hadalin, *Bejži zlodej, baba gre*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 6, Ljubljana: Kmečki glas.
- Köhler / Bolte: R. Köhler, *Kleinere Schriften* 1–3. Ed.: J. Bolte. Weimar- Berlin 1898, 1900

- Kohn 2013: Eduardo Kohn, *How Forests Think. Towards an Anthropology Beyond the Human*. Berkeley: University of California Press.
- Komanova 1923: Manica Komanova, *Narodne pravljice in legende*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Kontler / Kompoljski 1923: Julij Kontler in Anton Hren (Kompoljski), *Narodne pravljice iz Prekmurja I*. Maribor: Učiteljski dom.
- Kontler / Kompoljski 1928: Julij Kontler in Anton Hren (Kompoljski), *Narodne pravljice iz Prekmurja II*. Maribor: Učiteljski dom.
- Kosi 1890a: Anton Kosi, *Narodne legende za slovensko mladino I*. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1890b: Anton Kosi, *Narodne legende za slovensko mladino II*. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1891: Anton Kosi, *Narodne legende za slovensko mladino III*. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1892: Anton Kosi, *Zabavna knjižnica za slovensko mladino II*. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1894: Anton Kosi, *Zlate jagode. Zbirka basnij za slovensko mladino in preprosto ljudstvo*. Ljubljana: Kleinmayr, Bamberg.
- Kosi 1896: Anton Kosi, *Zabavna knjižnica za slovensko mladino V*. Ljubljana: Samozaložba.
- Kosi 1897: Anton Kosi, *Sto narodnih legend*. Slovenski mladini in preprostemu ljudstvu v poduk in zabavo nabral in priredil Anton Kosi. Ljubljana: J. Giontini.
- Kotnik 1924: France Kotnik, *Storije I. Koroške narodne pripovedke in pravljice*. (Mohorjeva knjižnica 3). Prevalje: Družba sv. Mohorja.
- Kotnik 1958: France Kotnik, *Storije II. Koroške narodne pripovedke in pravljice*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Kotnik / Zablatnik 1957–58: France Kotnik, *Storije. Koroške narodne pripovedke in pravljice*. (Avtor dodatnega besedila Pavel Zablatnik). Celovec: Družba sv. Mohorja. (Ponatis iz l. 1924).
- Krainz 1880: Johann Krainz, *Mythen und Sagen aus dem Steierischen Hochlande*. Bruck a. d. Mur: Carl Jilg.
- Krajcar 1983: Karel Krajcar, *Slovenske pravljice iz Porabja*. Budimpešta: Založba učbenikov.
- Krajczar / Stanonik 1996: Karel Krajczar, *Kraljevič pa Lejpa Vida. Slovenske pravljice in povedke iz Porabja*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 13, Ljubljana: Kmečki glas.
- Kranjc 1996: Klavdija Kranjc, *Tipologija basni v slovenski književnosti*. (Diplomsko delo), Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Krauβ 1883: Friedrich S. Krauβ, *Sagen und Märchen der Südslaven I*. Leipzig: Verlag Wilhelm Friedrich.
- Krauβ 1884 : Friedrich S. Krauβ, *Sagen und Märchen der Südslaven II*. Leipzig: Verlag Wilhelm Friedrich.
- Krauβ 1885: Friedrich S. Krauβ, *Sitte und Brauch der Südslaven*. Wien: Alfred Hölder – K. K. Hof- und Universitäts-Buchhändler.
- Krauβ 1890: Friedrich S. Krauβ, *Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven*. Münster i. W.: Aschendorffschen Buchhandlung.
- Krek 1885: Bogomil Krek, *Slovenske narodne pravljice in pripovedke*. Maribor: J. Leon.

- Križnik 1874: Gašpar Križnik (Podšavniški), *Slovenske pripovedke iz Motnika*, Celovec: Družba sv. Mohora.
- Krohn 1889: Kaarle Krohn, Bär (Wolf) und Fuchs. *Journal de la société finno-ougrienne* 6, str. 1–173.
- Krohn 1891: Kaarle Krohn, *Mann und Fuchs. Drei vergleichende Märchenstudien*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Krohn 1931: Kaarle Krohn, *Übersicht über einige Resultate der Märchenforschung*. FF Communications 96, Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Kropej 1995: Monika Kropej, *Pravljica in stvarnost. Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Kropej 2005: Monika Kropej, *La volpe nella tradizione narrativa, poetica e figurative slovena. Rainaldo: La volpe in Alpe Adria e dintorni: letteratura, arte, tradizioni, ambiente*. A cura di Roberto Benedetti. Udine: Roberto Vattori, str. 67–80.
- Kropej 2007: Monika Kropej, Lisica. Njena vloga in sporočilnost v slovenskem in srednje-evropskem izročilu. *Traditiones* 36/2, str. 115–142.
- Kropej 2009: Monika Kropej, Töpf: Irdene und eherne. *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung* 13/2. Ed.: Rolf Wilhelm Brednich et al. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Kropej 2012: Monika Kropej, Slovenske pravljice v mednarodnem okviru. *Otrok in knjiga* 83, str. 87–101.
- Kropej, Šmitek, Dapit 2010: Monika Kropej, Zmago Šmitek, Roberto Dapit, *A Treasury of Slovenian Folklore*. Radovljica: Didakta.
- Krylov 1932: Ivan Andrejevič Krylov, *Basni*. Poslovenil Vdovič Bogomil, predgovor napisal Joža Glonar. Ljubljana: Satura.
- Kühar 1910, 1911, 1914: Števan Kühar, Narodno blago vogrskij Slovincov. Spisao v prekmur-skom narečji Števan Kühar, uredil Karel Štrekelj. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 7/1910: str. 107–128; 8/1911: str. 47–76 ; 11/1914: Priloga 24 strani.
- Kühar / Novak 1988: Števan Kühar, *Ljudsko izročilo Prekmurja*. Izbral in uredil Vilko Novak. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Kuhn 1859: Adalbert Kuhn, *Sagen, Gebräuche und Märchen aus Westfalen u. and. Gegen-den Norddeutschlands 2*. Leipzig: Brockhaus.
- Kulturni bestijarij 2007: *Kulturni bestijarij*. Ured.: Suzana Marjanić, Antonija Zaradija Kiš. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kunaver 1991: Dušica Kunaver, *Slovenska dežela v pripovedki in podobi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kunčič 1944: Mirko Kunčič, *Triglavske pravljice I–III*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Kure / Stanonik 2004: Bogomira Kure, *Zgodbe ne moreš iz žakla zvrnit. Folklorne pripovedi iz Bele krajine*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 28, Ljubljana: Kmečki glas.
- Kuret 1954: Niko Kuret, *Šaljive zgodbe o Lemberžanih*. Maribor: Obzorja.

- La Fontaine / Hribar 1917–1931: Jean de La Fontaine, *Basni* I–III. Prevedel Ivan Hribar. Ljubljana: Zvezna tiskarna.
- Lazar 2010: Branka Lazar, *Dobrepoljska dolina stoji na jezeru. Dobrepoljske ljudske pripovedi*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Le Roman de Renart*. Pierre de Beaumont (adapt.). Pariz: Hachette, 1990.
- Lešnik 1925: Elza Lešnik, »Šumi, šumi Drava ...«. *Črtice iz mariborske zgodovine, pravljice in pripovedke iz mariborske okolice in od drugod*. Maribor: Tiskarna sv. Cirila.
- Levstik 1931: Fran Levstik, *Zbrano delo* 3. Ured.: Anton Slodnjak. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Levstik 1954: Fran Levstik, *Zbrano delo* 4. Ured.: Anton Slodnjak. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Littmann 1921–1928: E. Littmann, *Die Erzählungen aus den Tausendundein Nächten* 1–6. Leipzig.
- Ljubič 1944: Tone Ljubič, *Ljudske pripovedke iz Dobrepolj*. (Mrkunova Narodopisna knjižnica 3). Ljubljana.
- Logar 1975: Tine Logar, *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lovrenčič 1931: Joža Lovrenčič, *Tiho življenje*. Risbe in oprema Božidarja Jakca. Ljubljana: Mladinska matica.
- Ludvik 1971: Dušan Ludvik, Fragmenti srednjeveške živalske zgodbe na Slovenskem. *Slavistična revija* 19, str. 189–199.
- Mailly 1916: Anton v. Mailly, *Mythen, Sagen, Märchen vom alten Grenzland am Isonzo*. München: Hugo Schmidt Verlag.
- Mailly 1922: Anton v. Mailly, *Sagen aus Friaul und den Julischen Alpen*. Gesammelt und mit Unterstützung von Johannes Bolte herausgegeben von Anton v. Mailly. Leipzig: Dieterich.
- Mailly / Matičetov 1989: Anton von Mailly, *Leggende del Friuli e delle Alpi Giulie*. Edizione critica a cura di Milko Matičetov. Gorizia: Editrice Goriziana (3. izd.).
- Majar 1888: Valentin Majar (Hrizogon), *Pravljice* (Folktales). Ljubljana: A. Turk. (Ponatisi: 1910, 1916, 1918, 1921).
- Makarovič / Rogelj Škafar 2000: Gorazd Makarovič, Bojana Rogelj Škafar, *Poslikane panjske končnice. Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Marjanič 2006: Suzana Marjanič, Književni svetovi s etnološkom, ekološkom i animalističkom nišom. *Narodna umjetnost* 43/2, str. 63–86.
- Marzolph / van Leeuwen 2004: Ulrich Marzolph, Richard van Leeuwen, *The Arabian Nights Encyclopedia*. Santa Barbara-Denver-Oxford: ABC-CLIO.
- Matičetov 1950: Milko Matičetov, Naša živa beseda (Odlomki iz ljudskega pesništva). *Beneška Slovenija* (Ured.: D. Feigel in V. Nanut). Gorica: Knjigarna »G. Carducci«.
- Matičetov 1956: Milko Matičetov, Ljudska proza. Ured. Lino Legiša, *Zgodovina slovenskega slovstva* I. Ljubljana: Slovenska matica, str. 119–138.

- Matičetov 1959: Milko Matičetov, Pravljica o bobovi črni krpi (AT 295) v rokah W. Grimma, Levstika, Finžgarja in Tratarja. *Slovenski etnograf* 12, str. 121–134.
- Matičetov 1973: Milko Matičetov, *Zverinice iz Rezije*. Ljubljana - Trst: Mladinska knjiga - Založništvo tržaškega tiska.
- Matičetov 1973a: Milko Matičetov, Godovčičaci. Zur Deutung slowenischer Varianten vom Typ 480. *Dona Ethnologica. Beiträge zur vergleichenden Volkskunde. Leopold Kretzenbacher zum 60. Geburtstag*. Uredila: Helge Gerndt in Georg R. Schroubek. München: Oldenbourg, str. 309–320.
- Matičetov 1974/75: Milko Matičetov, Vecchie e nuove fiabe d'animali dalla val Resia. *Ce fastu?* 55–52, str. 110–118.
- Matičetov 1977: Milko Matičetov, Čas. Un essere mitico dalla Val Resia. *Ethnologia Slavica* VII, Bratislava, str. 221–226.
- Matičetov / Štefan 2010: Milko Matičetov, Anja Štefan, *Anton Dremelj - Resnik*. (Slovenski pravljničarji 1). Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Matičetov / Dapit 2014: Milko Matičetov, Roberto Dapit, *Fiabe resiane / Rezijanske pravljice / Pravice po rozajanskin*. Ljubljana: Založba ZRC (knjižica z zgoščenko).
- Medved 1910: Anton Medved, *Slovenske legende*. Celovec: DSM.
- Medvešček / Stanonik 1990: Pavel Medvešček, *Na rdečem oblaku vinograd rase: Pravce n štorje od Matajurja do Korade*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 3, Ljubljana: Kmečki glas.
- Merhar 1956: Boris Merhar, Od kod Vodniku snov za basen Kos in brezen? *Slovenski etnograf* 9, str. 187–196.
- Merku 1976: Pavle Merku, *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji: zbrano v letih 1965–1974*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Meško 1922: Fran Ksaver Meško, *Volk spokornik in druge povesti za mladino*. Ljubljana: Zvezna tiskarna.
- Milčinski 1911: Fran Milčinski, *Pravljice*. Ljubljana: Schwentner.
- Milčinski 1917: Fran Milčinski, *Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Milčinski 1920: Fran Milčinski, *Süha roba*. Ljubljana: Založba umetniške propagande.
- Milčinski 1921: Fran Milčinski, *Pravljice*. Ljubljana: Schwentner.
- Möderndorfer 1924: Vinko Möderndorfer, *Narodne pripovedke iz Mežiške doline*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Möderndorfer 1934: Vinko Möderndorfer, *Narodno blago koroških Slovencev*. Maribor: Narodopisna knjižnica Zgodovinskega društva Maribor.
- Möderndorfer 1937: Vinko Möderndorfer, *Koroške narodne pripovedke* I. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Möderndorfer 1946: Vinko Möderndorfer, *Koroške narodne pripovedke* II. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Möderndorfer 1957: Vinko Möderndorfer, *Koroške pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Möderndorfer / Šašel 1972: Vinko Möderndorfer in Josip Šašel, *Koroške pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Möderndorfer 2002: Vinko Möderndorfer, Mojca Pokrajculja ali demitizirani mit o delu in pridnosti. *Otrok in knjiga* 54, str. 95–99.
- Morato / Stanonik 2002: Nada Morato s sodelovanjem Špele Pahor, *Mrak eno jutrnja. Štorje iz Slovenske Istre*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 25, Ljubljana: Kmečki glas.
- Murnik 1914: Rado Murnik, *Lovske bajke in povesti*. Ljubljana: [s. n.].
- Nedeljko 1884: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino I* (Folktales for the Young I). Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko 1887: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino II* (Folktales for the Young II). Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko 1889: Fran Nedeljko (Dominicus), *Pravljice in pripovedke za mladino*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko 1894: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke I*. Ljubljana: Matija Gerber.
- Nedeljko 1902: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke II*. Ljubljana: Matija Gerber.
- Nedeljko 1904: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino III*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko 1908: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino IV*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Neugaard 1993: E. J. Neugaard, *Motif-Index of Medieval Catalan Folktales*. Binghamton, New York: Mrts.
- Neuman 1954: Dov Neuman, *Motif-Index of Talmudic-Midrashic Literature*. Diss. Bloomington: Indiana University.
- Orožen 1936: Janko Orožen, *Gradovi in graščine v narodnem izročilu I: Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi*. Celje: Samozaložba.
- Pajak 1884: Josip Pajak, *Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev*. Ljubljana: MS.
- Palko Dolinec, Pavle Rožnik, gl.: Gal, Palko
- Pegan / Černigoj 2007: Anton Pegan: *Indija Komandija. Prozna ljudska besedila z Vipavskega, Goriškega, s Krasa in Tolminskega*. Ured.: Franc Černigoj. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Perry 1965: Ben Edwin Perry, *Babrius and Phaedrus Fables*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard College.
- Peršolja 2000: Jasna Majda Peršolja, *Rodiške pravce in zgodbe*. Ljubljana: Založba Mladika.
- Petkovšek 1967: Darinka Petkovšek, *Slovenske basni (umetne)*. Izbrala in uredila Darinka Petkovšek. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Petričig 2001: Paolo Petričig (psevdonim Muta Povasnica), *Pravce iz Benečije*. Trst: Revija Galeb in Zadruga Novi Matajur.
- Petzoldt 1994: Leander Petzoldt, *Märchen von Tieren*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.

- Piko / Stanonik 1996: Martina Piko, *Iz semena pa bo lipa zrasla. Pravlice, storije in basmi s Koroške*. Uredila: Marija Stanonik; Glasovi 14, Ljubljana: Kmečki glas.
- Pivko 1910: Ljudevit Pivko (Janko Osojnik), *Šaljivec iz Podravja*. Ljubljana: Samozaložba. Planinski, gl. Pukmajster, Janko
- Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009: Breda Podbrežnik Vukmir, Irena Kotnik, *Čuden prečudež: Folklorne in druge pripovedi iz Kamnika in okolice*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 37, Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Potrata 1990: Majda Potrata, Značilnosti verzifikacije Leopolda Volkmerja in njen odmev v slovenski literarni zgodovini. *Jezik in slovstvo* 35/7–8, str. 177–184.
- Potrata 1998: Majda Potrata, Dajnkove posvetne pesmi. V: *Dajnkov zbornik*. Maribor: Slavistično društvo Maribor, str. 297–306.
- Primc / Stanonik 1997: Jože Primc, *Okamneli mož in druge zgodbe iz Zgornje Kolpske doline*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 15, Ljubljana: Kmečki glas.
- Pugelj / Stanonik 2012: Sabina Pugelj, *Vile bile. Dolina Reke od Ilirske Bistrice do Zabič in Hrušice*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 41, Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Pukmajster 1891: Janko Pukmajster (J. P. Planinski), *Zbirka narodnih pripovedk za mladino I*. Ljubljana: J. Giontini.
- Pukmajster 1892: Janko Pukmajster (J. P. Planinski), *Zbirka narodnih pripovedk za mladino II*. Ljubljana: J. Giontini.
- Radešček 1983: Rado Radešček, *Slovenske legende 1*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Radešček 1996: Rado Radešček, *Slovenske legende 2*. Idrija: Založba Bogataj.
- Rainaldo. *La volpe in Alpe Adria e dintorni: letteratura, arte, tradizioni, ambiente* (con riproduzione dal ms Udine, Biblioteca Arcivescovile, 26). A cura di Roberto Benedetti. Udine: Roberto Vattori, 2005.
- Rappold 1887: I. Rappold, *Sagen aus Kärnten*. Augsburg–Leipzig: Amthor.
- Ravbar Morato / Stanonik 2007: Nada Ravbar Morato, *Kruh in ribe: Od Bržanije prek Trsta do Soče*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 32, Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Ravnikar–Poženčan / Stanonik 2005: *Poženčanove pravljice*. Zapisal Matevž Ravnikar; zbrala, uredila, spremno besedo in opombe napisala M. Stanonik. Radovljica: Didakta.
- Recel / Poljanec 1908: I. Recel, Pavel Poljanec, *Pavluša. Zbirka slovenskih narodnih pripovedk*. Na Ptujskem polju zapisala I. Recel in Pavel Poljanec. Ljubljana: D. Hribar.
- Rešek / Stanonik 1995: Dušan Rešek, *Brezglavjeki: Zgodbe iz Prekmurja*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 9, Ljubljana: Kmečki glas.
- Ribičič, Winkler 1957: J. Ribičič in V. Winkler, *Druga čitanka*. Ljubljana.
- Roman de Renart: *Le Roman de Renart* 1–3, Ed.: E Martin. Strasbourg 1882, 1885, 1887.
- Rudež, Rudež, Zima / Popit 2010: Anton Rudež, Jožef Rudež, Janez Zima, *Od volkodlaka do Klepca: Vsakovrstna praznoverna mnenja, šege ter pripovedi Ribničanov, Potočanov, Krašovcev in Osilničanov*. Iz starih rokopisov in objav izpred leta 1839 zdaj prvič prevedel ter razlagal Ilja Popit. Radovljica: Didakta.

- Saksida / Honzak 2014: Igor Saksida, Mojca Honzak, *Kdo pojasni krasne basni? Izbor slovenskih in tujih basni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Samec / Stanonik 2014: Marija Samec, *So z vilicami pisali. Folklorne pripovedi iz občine Grosuplje in okolice*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 44, Ljubljana: Založba ZRC.
- Sandrin 2010: Giulia Sandrin, *Storie e filastrocche senza confini nelle parlate delle terre del Carso e dell'Isonzo*. Monfalcone: Consorzio Culturale.
- Sann 1952: Hans von der Sann, *Sagen aus der grünen Mark*. Graz: Leykam Verlag (4. izdaja).
- Schenda 1995: Rudolf Schenda, *Das ABC der Tiere Märchen, Mythen und Geschichten*. München: Verlag C. H. Beck.
- Scherf 1995: W. Scherf, *Das Märchenlexikon 1–2*. München: C. H. Beck.
- Schlosser 1912: Paul Schlosser, *Sagenkreis der Poštela*. Maribor: Museumverein.
- Schlosser 1956: Paul Schlosser, *Bachern-Sagen. Volksüberlieferungen aus der alten Untersteiermark*. Wien: Verlag des Österreichischen Museums für Volkskunde.
- Schmid 1835: Christoph von Schmid, *Kratkozhasne pravlice otrokam v podvuzhenje*. Iz Némshkiga poslovenili mladi duhovni v'Zelovshki duhovshnizi. V Zelóvzi: Janes Leon.
- Schwab 1970: Ute Schwab (Ed.), *Das Tier in der Dichtung*. Heidelberg: C. Winter.
- Schwarzbaum 1969: Haim Schwarzbaum, The vision of Eternal Peace in the Animal Kingdom (Aa-Th 62). *Fabula* 10/1–3, 107–131.
- Sekolov 1889: Prostoslav S. Sekolov, *Narodne pripovedke in pravljice*. Ljubljana: Matija Gerber.
- Senekovič / Stanonik 2011: *Janezkove pravljice. Pravljice za odrasle*. Zapisal: Franc Senekovič, ok. 1898. Uredila: Marija Stanonik. Murska Sobota: Pokrajinski muzej.
- Slomšek 1855: Anton Martin Slomšek, *Veliko berilo in pogovorilo za vajo učencov drugega odreda*. V Beču: Troškom C: K. prodavnice šol. knjig.
- Slomšek 1878: *Ant. Mart. Slomšeka zbrani spisi II: Basni, prilike in povesti* (Zbral in uredil Mih. Lendovšek). Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Slomšek 1896: *Antona Martina Slomška Spisi, zbrani za mladino III: Basni, prilike in povesti* (Odbral in priredil Janez Koprivnik). Gorica: Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Slomšek 1924: Anton Martin Slomšek, *Izbrani spisi za mladino*. Priredila: Fran Erjavec in Pavel Flere, z risbami okrasil Maksim Gaspari. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Slomšek / Smolej 1983: Anton Martin Slomšek, *Črni maček in druge zgodbe*. Izbral in uredil Viktor Smolej. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slomšek / Cvetko 1999: Igor Cvetko, *Anton M. Slomšek – basni in zgodbe*. Celje: Mohorjeva družba.
- Sobel 1958: Eli Sobel, *Alte Neue Zeitung: A Sixteenth–Century Collection of Fables*. Folklore Studies 10. Berkeley-Los Angeles: University of California Press.
- Solms 1991: Wilhelm Solms, *Die Gattung Grimms Tiermärchen. Tiere und Tiergestaltige im Märchen*. Ured.: Arnica Esterl, Wilhelm Solms. Regensburg: Erich Roeth Verlag, str. 195–215.
- Stanonik 1995: Marija Stanonik, *V deveti deželi. Sto slovenskih pravljic iz naših dni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Stanonik 2003: *Slovenske povedke iz 20. stoletja*. Izbrala, uredila in spremno besedo napisala Marija Stanonik. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Stanonik 2005: *Nekoč je bilo jezero*. Zbrala, uredila, spremno besedo in opombe napisala Marija Stanonik. (Zbirka Loški razgledi 10). Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka.
- Stegnar 1910: Feliks Stegnar, *Šopek lepih pravljic*, Ljubljana: Janez Giontini.
- Stele / Podbrežnik Vukmir 2013: France Stele, *Zlati hrib: Pravljice in povedke iz Tunjic in okolice*. Uredile: Breda Podbrežnik Vukmir, Marija Stanonik, Ivanka Učakar. Kamnik: Matična knjižnica Kamnik.
- Stres, Medvešček idr. / Stanonik 2008: Peter Stres, Pavel Medvešček, Viljena Devetak, Janez Dolenc, Danila Zuljan Kumar, *Zlata koza pod razvalinami: Vjedence in druge folklorne pripovedi iz Brd in okolice Gorice*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 35, Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Sudre 1893: Leopold Maurice Sudre, *Les sources du Roman de Renard*. Paris: Émile Bouillon.
- Svetokriški 1691/1991: *Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega*. Izdal Mirko Rupel. Nova izdaja z uvodno besedo Matjaža Kmecla. Koper: Lipa.
- Šajnovič 2005: Rajko Šajnovič, *Romske pravljice / Romane vištorje*. Novo mesto: Založba GOGA.
- Šašel / Ramovš 1936: Josip Šašel in Fran Ramovš, *Narodno blago iz Roža*. Arhiv za zgodovino in narodopisje II. Maribor: Zgodovinsko društvo.
- Šašelj 1906: Ivan Šašelj, *Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada I*. Ljubljana: Katoliško tiskovno društvo.
- Šašelj 1909: Ivan Šašelj, *Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada II*. Ljubljana: Katoliško tiskovno društvo.
- Šmitek 2000: Zmago Šmitek, *Od kod je ta naš svet: Slovenske pripovedi o poreklu sveta*. Radovljica: Didakta.
- Štefan 1994: Anja Štefan, *Slovensko ljudsko pripovedništvo iz etnografske zapuščine Matije Valjavca*. (Diplomska naloga). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Štefan 1999: Anja Štefan, *Folklorno pripovedovanje kot prepletanje izročila in osebne ustvarjalnosti*. (Magistrska naloga). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Štefan 2011: Anja Štefan, *Za devetimi gorami: Slovenske ljudske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Terska dolina 2006: Milena Kožuh (ur.), *Terska dolina / Alta Val Torre / Val de Tore*. Celje - Gorica: Celjska Mohorjeva družba, Goriška Mohorjeva družba.
- Thompson 1955–58: Stith Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folk-Tales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends 1-6*. Revised and Enlarged Edition. Bloomington: Indiana University Press.

- Tomasetig 2010: Ada Tomasetig, *Od Idrije do Nadiže / Dal Iudrio al Natisono / Benečija – Slavia Friulana*. Udine: Chiandetti. (Miti, Fiabe e Leggende del Friuli storico 12.)
- Tomažič 1942: Jože Tomažič, *Pohorske pravljice*. Ljubljana: Slovenčeva knjižnica.
- Tomažič 1943: Jože Tomažič, *Pohorske bajke*. Ljubljana: Slovenčeva knjižnica.
- Tomažič 1944: Jože Tomažič, *Pohorske legende*. Ljubljana: Slovenčeva knjižnica.
- Tomkowiak / Marzolph 1996: I. Tomkowiak, U. Marzolph, *Grimms Märchen International. Zehn der bekanntesten Grimmschen Märchen und ihre europäische und außereuropäische Verwandten 1-2*. Paderborn: F. Schöningh.
- Tomšič / Stanonik 1989: Marjan Tomšič, *Noč je moja, dan je tvoj. Istrske štorije*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 2, Ljubljana: Kmečki glas.
- Tomšič 1993: Marjan Tomšič, *Glavo dol, uha gor*. Ljubljana: Založba Mihelač.
- Trdina 1904: Janez Trdina, *Zbrani spisi 2: Verske bajke, stare in nove*. Ljubljana: Schwentner, str. 1–63.
- Trdina 1952: Janez Trdina, *Zbrano delo 4: Pripovedke, basni in bajke, članki, kritike in razprave*. Ured.: Janez Logar. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Trdina 1955: Janez Trdina, *Rože in trnje*. Ured.: Janez Logar. Novo mesto: Okrajni odbor ljudske prosvete.
- Trinko 1980: Ivan Trinko, *Beneška Slovenija. Hajdimo v Režijo*. Besedilo pripravil in spremni tekst napisal ter bibliografijo sestavil Marijan Breclj. Celje: Mohorjeva družba.
- Tschinkel 1911: Wilhelm Tschinkel, *Volkstümliche Erzählungen aus Gottschee, Zeitschrift für österreichische Volkskunde XVII*, str. 81–82.
- Tschinkel 1931: Wilhelm Tschinkel, *Gottscheer Volkstum in Sitte, Brauch, Märchen, Sagen, Legenden und anderen volkstümlichen Überlieferungen*. (V samozaložbi).
- Tschinkel / Florjančič, Stanonik 2004: Wilhelm Tschinkel, *Kočevarska folklor in v šegah, navadah, pravljicah, povedkah, legendah in drugih folklornih izročilih / Gottscheer Volkstum in Sitte, Brauch, Märchen, Sagen, Legenden und anderen volkstümlichen Überlieferungen*. Uredila/Redaktion: Alojzij Pavel Florjančič in Marija Stanonik. Ljubljana: Založba ZRC.
- Tubach 1969: F. C. Tubach, *Index Exemplorum. A Handbuch of Medieval Religious Tales*. FF Communications 204, Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Turnšek 1952: Metod Turnšek, *Od morja do Triglava. Narodopisni zapiski iz slovenskega obrobja I. Od Istre preko Tržaškega in Goriškega do Benečije*. Trst: Tržaški tisk.
- Turnšek 1954: Metod Turnšek, *Od morja do Triglava. Narodopisni zapiski iz slovenskega obrobja II. Od idrijskih, nediških in tarčinskih Slovencev do Režijanov*. Trst: Zgodovinsko-narodopisni inštitut.
- Tušek / Dolenc 1986: Ivan Tušek, *Pripovedke z Martinj vrha*. Ured.: Janez Dolenc. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ponatis iz Novic in Slovenskega glasnika med leti 1856–9.)
- Uther 1981: Hans-Jörg Uther, *Behinderte in populären Erzählungen. Studien zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*. Berlin, New York: De Gruyter.

- Uther 2004: Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography* I–III. FF Communications 284–286. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Vakaj 1885: Alojzij Vakaj, *Pripovedke narodne: Kratkočasne pravljice in povesti*. (Ljudska knjižnica 1). Maribor.
- Valjavec 1857: Valjavec Matija- Kračmanov, Še nekaj o rojenicah. *Novice* 15/46, str. 182.
- Valjavec 1858: Matija Valjavec, *Narodne Pripovedke skupio u i oko Varaždina Matija Kračmanov Valjavec*. Varaždin: Samozaložba.
- Valjavec 1865: Valjavec Matija -Kračmanov, O rodjenicah ili sudjenicah. *Književnik*. Zagreb, str. 52–61.
- Valjavec 1875: Matija Valjavec, Narodne pripovjesti iz susjedne Varaždinu Štajerske kao primjer prostonar. govora i prinos za poznavanje dialekta. *Izviestje kr. realne gimnazije i male gradske realke u Varaždinu koncem školske godine 1874/5*. Zagreb: Narodne novine, str. 3–46.
- Valjavec 1890: Matija Valjavec, *Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici skupio Matija Kračmanov Valjavec*. Drugo izdanje u Zagrebu: Knjižara Dioničke tiskare.
- Valjavec 1900: Matija Kračmanov Valjavec, *Poezije* (Poetry). Ured.: Fran Levec, Ljubljana: Slovenska matica.
- Valjavec 1922: Matija Valjavec, *Izbrani spisi za mladino*. Priredila: Fran Erjavec in Pavel Flerè. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Valjavec / Smolej 1951: Matija Valjavec, *Živalske pripovedke*. Izbral in uredil Viktor Smolej. Ilustriral Janez Vidic. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Valjavec / Smolej 1980: Matija Valjavec, *Izbrana mladinska besedila*. Izbor, spremna beseda in opombe Viktor Smolej. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Valjavec / Popit 2002: *Kračmanove pravljice* I. Ured.: Ilja Popit, zbral Matija Valjavec -Kračmanov. Radovljica: Didakta.
- Valjavec / Popit 2007: *Kračmanove pravljice* II. Ured.: Ilja Popit; zbral Matija Valjavec -Kračmanov. Radovljica: Didakta.
- Valvasor 1689: Johann Weichard Valvasor, *Die Ehre des Herzogtums Krain* I–IV. Laibach - Nürnberg.
- Vašte 1921: Ilka Vašte, *Pravljice*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Vernaleken 1938: Theodor Vernaleken, *Alpensagen*. Salzburg - Leipzig: Verlag Anton Pustet.
- Visković 1996: Nikola Visković, *Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji*. Split: Književni krug.
- Visković 2009: Nikola Visković, *Kulturna zoologija*. Zagreb: Naklada Jesenski in Turk.
- Viveiros de Castro 1998: Eduardo Viveiros de Castro, Cosmological Deixis and Amerindian Perspectivism. *Journal of the Royal Anthropological Institute (N. S.)* 4/3, str. 469–488.
- Viveiros de Castro 2013: Eduardo Viveiros de Castro, *Cosmological Perspectivism in Amazonia and Elsewhere*. Manchester: HAU Network in Ethnographic Theory. (Masterclass Series 1.)

- Vodnik 1869: Valentin Vodnik, *Pesni*. Ured.: France Levstik. Ljubljana: Matica slovenska.
- Vodnik / Grafenauer 1935: *Valentin Vodnik – Izbrano delo*. Pripredil Ivan Grafenauer. Cvetje iz domačih in tujih logov 5. Ured.: Jakob Šolar. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Vogelnikova 1940: Marija Vogelnikova, *Mojca Pokrajculja. Koroška ljudska pravljica*. Ilustrirala in opremila Marija Vogelnikova. Ljubljana: Založba Murenček.
- Volčič / Fikfak 1988: Jurij Fikfak (ured.), *Jakov Volčič in njegovo delo: Zbornik prispevkov in gradivo*. Pazin - Ljubljana: Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila«.
- Von Prinzen 1961: *Von Prinzen, Trollen und Herrn Fro. Märchen der europäischen Völker*. Rheine in Westfalen: Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker.
- Vrbanjakov, Nande, gl. Kleinmayr, Ferdo
- Wagner 1931: Rudolf Wagner, *Poglejmo v Beneško Slovenijo*. (Zbirka spominov na Beneško Slovenijo za mladino). Ljubljana: Slomškova družba.
- Waizer 1882: Rudolf Waizer, *Cultur- und Lebensbilder aus Kärnten*. Klagenfurt: J. Leon.
- Wesselski 1911: Albert Wesselski, *Der Hodscha Nasreddin 1–2*. Weimar: Alexander Duncker.
- Wesselski 1933: Albert Wesselski, *Das Märlein vom Tode des Hühnchens und andere Kättenmärchen. Hässische Blätter für Volkskunde 34*, str. 177–197.
- Wienert 1925: Walter Wienert, *Die Typen der Griechisch-Römischer Fabel*. FF Communications 56. Helsinki Academia Scientiarum Fennica.
- Zipes 2012: Jack Zipes, *The Irresistible Fairy Tale. The Cultural and Social History of a Genre*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Zupan / Stanonik 1999: Marjan Zupan, *Repečnekova vučca. Folklorne pripovedi iz visoke Gorenske in Kanalske doline*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 20. Ljubljana: Kmečki glas.
- Zupanc 1932: Lojze Zupanc, *Bili so trije velikani. Belokranjske pripovedke*. Ljubljana: Tiskarska zadruga.
- Zupanc 1944a: Lojze Zupanc, *Velikan Nenasit. Belokrajinske pripovedke*. Ljubljana: Založba Murenček.
- Zupanc 1944b: Lojze Zupanc, *Svirel povodnega moža in druge belokrajinske pripovedke*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Zupanc 1956: Lojze Zupanc, *Zaklad na Kučarju*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1957: Lojze Zupanc, *Povodni mož v Savinji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1959: Lojze Zupanc, *Palček v čedri*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1964: Lojze Zupanc, *Kamniti most*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1971: Lojze Zupanc, *Zlato pod Blegošem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1977: Lojze Zupanc, *Deklica kač in druge pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Žéle / Stanonik 1996: Andreja Žéle, *Kaku so živejli in si dejlali kratek cejt. Kratke štorije s Pivškega*. Uredila: Marija Stanonik, Glasovi 12, Ljubljana: Kmečki glas.

KRATICE

- AaTh: Mednarodna klasifikacija pravljic po: AARNE, Antti, THOMPSON, Stith, 1961: *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. (Second Revision). Helsinki: Academia scientiarum Fennica (FF Communications 184).
- ATU: Mednarodna klasifikacija pravljic po: AARNE, Antti, THOMPSON, Stith, 1961: *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. (Second Revision). Helsinki: Academia scientiarum Fennica (FF Communications 184) in UThER, Hans-Jörg, 2004: *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography I–III.*, Helsinki: Academia scientiarum Fennica (FF Communications 284–286).
- BP: Johannes Bolte, Georg Polívka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm I–IV*. Leipzig 1913, 1915, 1918, 1930.
- EM: *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung 1–14*. Begründet von K. Ranke. Ed.: R. W. Brednich et al. Berlin, New York: De Gruyter 1977–2015.
- ISN ZRC SAZU: Inštitut za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Ljubljani.
- NUK: Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.
- SLP I: *Slovenske ljudske pesmi I*. Ured.: Zmaga Kumer et al. Ljubljana: Slovenska matica 1970.
- SNP I–IV: *Slovenske narodne pesmi I–IV*. Zbral in uredil Karel Štrekelj, 4. knjigo uredil: Joža Glonar. Ljubljana: Slovenska matica 1895–1923.
- ŠZ: Štrekljeva zapuščina.

KAZALO TIPOV PRAVLJIC / INDEX OF FOLKTALE TYPES

ATU 1 Kraja rib / The Theft of Fish	41
AaTh 1* Lisica ukrade košaro / The Fox Steals the Basket	44
AaTh 1** Zajec pobegne iz košare / Rabbit (Wolf) Makes Hole in Basket.....	46
ATU 2 Ribarjenje z repom / The Tail-Fisher	48
ATU 2D Novi rep / The new Tail	51
ATU 3 Hlinjena poškodba / Simulated Injury	54
ATU 3* Volk priskrbi hrano lisici / The Wolf Supplies Food for the Fox	62
ATU 4 Bolni nosi zdravega / Sick Animal Carries the Healthy One	66
ATU 6 Ropar odpre usta in izgubi plen / Animal Captor Persuaded to Talk	74
ATU 8* Lisica zamenja pepel za jelena / The Fox Trades the Burned Bones of the Bear for Reindeer	75
ATU 9 Nepošteni partner / The Unjust Partner	78
ATU 10*** Padec čez rob prepada / The Fall Over the Edge.....	82
ATU 15 Lisica gre za botro / The Theft of Butter (Honey) by Playing Godfather	84
*ATU *15A Zakaj ima zajec kratek rep? / Why does the Rabbit Have a Short Tail?	88
ATU 20A Živali, ujete v jamo, pojedjo druga drugo / Animals Caught in a Pit Eat One Another Up	92
ATU 20C Živali bežijo v strahu pred koncem sveta / The Animals Flee in Fear of the End of the World.....	94
ATU 20D* Petelin in druge živali gredo na božjo pot (Lisica romarica) / Pilgrimage of the Animals.....	97
ATU 21 Lastno drobovje snedel / Eating his own Entrails	99
ATU 30 Lisica zapelje volka, da pade v jamo / The Fox Tricks the Wolf into Falling into a Pit.....	101
ATU 31 Lisica spleza iz jame z volkovega hrbta / The Fox Climbs from the Pit on the Wolf's Back	104
*ATU *31 Drozg pomaga lisici splezati iz jame / The Thrush Helps the Fox Come out of the Pit	105
ATU 32 Volk se spusti v vodnjak v enem vedru in reši lisico v drugem / The Wolf Descends into the Well in one Bucket and Rescues the Fox in the Other	107
ATU 34 Volk se potopi v vodo po odsev sira / The Wolf Dives into the Water for Reflected Cheese / Spiegelbild im Wasser.....	109
ATU 34A Pes izgubi meso, ko gre v vodo po njegov odsev / The Dog Drops His Meat for the Reflection	115
ATU 38 Priškrnjeni kremplji / Claw in Split Tree	116
ATU 41 Volk se prenaje v kleti / The Wolf Overeats in the Cellar	119
ATU 44 Prisega pri železu / The Oath on the Iron	123

ATU 47B Konj brčne volka v zobe / The Horse Kicks the Wolf in the Teeth	127
ATU 49 Medved in med / The Bear and the Honey	129
ATU 50 Bolni lev / The sick Lion	131
ATU 50A Stopinje pred levovim brlogom / Fox Sees all Tracks going into Lion's Den but none coming out	134
ATU 51 Levji delež / The Lion's Share	135
ATU 51A Lisica je prehlajena / The Fox Has the Sniffles.....	137
ATU 51*** Lisica, razsodnica pri delitvi plena / The Fox as Umpire to Divide Cheese.....	138
ATU 55 Živali gradijo cesto / The Animals Build a Road (Dig Well)	140
ATU 56 Lisica s pomočjo zvižgače ugrabi srake / The Fox through Sleigh Steals the Young Magpies	143
ATU 56A Lisica grozi, da bo posekala drevo, da bi dobila ptičke / The Fox Threatens to Cut Down the Tree and Gets the Young Birds	145
ATU 56D Lisica vpraša ptico, kaj naredi, kadar piha / Fox Asks Bird What She Does When Wind Blows	147
ATU 56A* Lisica se naredi mrtvo in lovi ptiče / Fox Plays Dead and Catches Bird.....	149
*ATU *56** Lisica in orel / The Fox and the Eagle.....	151
ATU 57 Vran in sir / Raven with Cheese in his Mouth.....	152
ATU 59 Lisica in kisl grozdje / The Fox and the Sour Grapes	154
ATU 60 Lisica in žerjav / Fox and Crane Invite Each Other	155
ATU 61 Lisica in petelin / The fox Persuades the Cock to Crow with Closed Eyes	156
AaTh 61A Lisica spovednica / Fox as Confessor	160
ATU 61B Mačka, petelin in lisica živijo skupaj / Cat, Rooster and Fox	162
ATU 62 Pogodba med zvernicami (Mir med živalmi) / Peace among the Animals – the Fox and the Rooster.....	164
*ATU *62* Lisica pridiga kokošim / The Fox Preaches to the Hens	167
*ATU *62B* Veliki plenilci obsojajo majhnega / The Big Predators Accuse the Small Ones	168
ATU 63 Lisica se znebi bolh / The Fox Rids Himself of Fleas	169
*ATU *63A Lisica lovi z repom / The Fox Fishes with His Tail.....	170
ATU 70 Bolj plašen kot zajec / More Cowardly than the Hare	178
ATU 71 Zajec in zmrzal / Contest of Frost and the Hare	179
ATU 71 Kos in Marec / The Blackbird and March.....	181
ATU 73 Zaslpitev straže / Blinding the Guard	185
ATU 75 Pomoč malih / The Help of the Weak	186
ATU 76 Volk in štoklja / The Wolf and the Crane	187
ATH 77 Nečimrni živali / The Stag Admires Himself in a Spring	189
ATU 80 Jež v jazbečevem brlogu (Jež in lisica) / The Hedgehog in the Badger's Den	191
ATU 88* Medveda preženejo z drevesa / The Bear Climbs a Tree.....	194
ATU 89 Medved zaman čaka na sadove / The Bear Waits for the Fruit in Vain.....	198

ATU 93 Gospodarja je treba jemati resno / The master Taken Seriously	201
ATU 101 Stari pes kot rešitelj otroka / The Old Dog as Rescuer of the Child (Sheep)	207
ATU 102 Pes čevljar / The Dog as Wolf's Shoemaker	211
ATU 103 Vojna med domačimi in divjimi živalmi / War between Wild Animals and Domestic Animals	213
ATU 103A Maček kot lisičin mož / The Cat as She-Fox's Husband.....	219
ATU 103C* Stari osel sreča leva / An Old Donkey Meets the Bear	221
AaTh 104 Prestrašeni bojevniki / The Cowardly Duelers	223
ATU 105 Številne spretnosti lisice / The Cat's Only Trick	225
ATU 110 Zvonec za mačko / Belling the Cat	228
ATU 111A Volk in jagnje / The Wolf Unjustly Accuses the Lamb and Eats Him	229
ATU 111A Koza se izmakne, da pade volk v prepad / The Goat Evades the Wolf Who Falls in the Precipice	230
ATU 112 Podeželska miš obišče mestno / Country Mouse Visits Town Mouse	232
ATU 119B* Konji se ubranijo volka / Horse's defense against Wolves.....	235
ATU 120 Kdo bo prvi videl sončni vzhod / The First to See the Sunrise	237
ATU 122 Žival izgubi svoj plen, ker ji žrtev pobegne s pomočjo zavajajoče prošnje / Animal Loses His Prey Because His victim Can Escape by False Plea	238
ATU 122A Volk išče zajtrk / The wolf (Fox) Seeks Breakfast.....	240
ATU 122F »Počakaj, da bom dovolj debel« / »Wait till I am Fat Enough«	243
ATU 122G »Umij me, preden me poješ« / »Wash me before Eating«.....	252
ATU 123 Volk in kozlički / The Wolf and the Kids	255
ATU 124 Volk in trije pujski / Blowing the House In	258
ATU 125B* Osel navda leva s strahospoštovanjem / Contest between Donkey and Lion ..	260
ATU 127A* Volk prigovarja kozi, naj se spusti s pečine / The Wolf Induces Goat to Come down from Cliff and Devours it.....	262
ATU 130 Popotne živali prenočujejo (Bremenski muzikanti) / The Animals in Night Quarters (Bremen Town Musicians / Die Bremer Stadtmusikanten).....	263
*ATU *140* Bik stisne medveda ob drevo / The Bull Presses the Bear to a Tree	269
ATU 150 Lisičin nasvet / Advice of the Fox (The Three Teachings of the Bird)	276
ATU 151 Človek nauči medveda igrati na piščal / A Man Teaches a Wild Animal to Play the Fiddle	277
ATU 154 Lisica in deli telesa / The Fox and His Members	278
ATU 155 Kača vrnjena v ujetništvo – Nehvaležnost je plačilo sveta /	281
The Ungrateful Snake Returned to Captivity	281
ATU 156 Trn izdrt iz šape / Androcles and the Lion (Thorn Removed from Lion's Paw)	286
ATU 157 Živali se naučijo bati se človeka / Animals Learn to Fear Men	288
ATU 158 Divje živali na saneh / The Wild Animals on the Sleigh / Tiere auf dem Schlitten	293
ATU 160 Hvaležne živali, nehvaležen človek / Grateful Animals Ungrateful Man	295

ATU 160* Žena se z zvijačo reši medveda / A Woman Betrays a Bear	297
AaTh 163A* Medved preganja muhe, ki nadlegujejo gospodarja / The Bear Chases away the Flies.....	299
ATU 168 Godec v volčji pasti / The Musician in the Wolf-trap / Musikant in der Wolfsgrube	300
ATU 168A Žena in medved padeta skupaj v jamo / The Old Woman and the Wolf Fall into the Pit Together	302
ATU 169* Različne zgodbe o volkovih / Miscellaneous Stories of Wolves	303
ATU 170 Lisica poje svojega spremljevalca / The Fox Eats His Fellow-Lodgers	305
ATU 173 Človeška in živalska življenjska doba sta usklajeni / Human and Animal Life Spans are Readjusted	307
ATU 185 Prodajalec kap in opice / The Nightcap Dealer and the Monkeys.....	309
*ATU *191* Živali pokopavajo lovca / The Animals Bury the Hunter	310
ATU 200 Pes izgubi svojo pravico / The Dogs' Certificate	317
ATU 200B Zakaj se psi ovohavajo / Why Dogs Sniff at One Another	323
ATU 200C* Zajec in lovski pes skleneta posel / Enmity between the Hare and the Dog ...	324
ATU 202 Trmasti kozi na mostu / The Two Stubborn Goats	326
*ATU *202A Oven in bik / The Ram and the Bull.....	327
ATU 207 Upor delovne živine / Rebellion of the Work Animals / Aufstand der Arbeitstiere.....	328
ATU 207A Vol in konj vprežena skupaj / A Donkey Induces Overworked Ox to Feign Sickness / Aufstand der Arbeitstiere	329
ATU 207B Trdosrčni konj in osel / Hard-harted Horse and Donkey / Aufstand der Arbeitstiere	331
ATU 207A* Leni konj / The Lazy Horse	332
ATU 210 Petelinček, putka, raca, bucika in igla na potovanju / Rooster, Hen, Duck, Pin and Needle on a Journey	333
ATU 211 Osel in njegov tovor / The Two Donkeys and Their Loads	336
ATU 211B* Živali gredo v gostilno / Animals Go into a Tavern.....	337
ATU 212 Lažniva koza / The Lying Goat	340
ATU 214 Osel se dobrika gospodarju / The Donkey Tries to Caress His Master	343
ATU 214B Osel v levji koži razkrinkan / The Donkey in Lion's Skin Unmasked	344
ATU 219E* O moževem petelinu in ženini kokoši / The Old Man Has a Rooster and the Old Woman a Hen	345
*ATU *219G* Pes je klas izprosil, maček mleko / The Dog Obtained an Ear of Corn and the Cat Milk	348
*ATU *219H* Mačka ni vredna kruha / The Cat is not Worthy of Bread	353
AaTh 221 Izbiranje ptičjega kralja / The Election of King of Birds	366
ATU 221B Kdo gre lahko najgloblje v zemljo?/ Test: Who Can Go Deepest in Earth?	371

ATU 222B Spor med mišjo in vrabcem / Quarrel between Mouse and Sparrow	372
ATU 225 Vrana uči lisico leteti / The Crane Teaches the Fox to Fly	374
ATU 226 Učenje tujih veščin / The Goose Teaches the Fox to Swim	377
ATU 232 Vrabcem in ptice selivke / The Birch-Cock and the Birds of Passage	378
ATU 232D* Vrana vrže kamenčke v vrč, da lahko pije / A Crow Drops Pebbles into a Water Jug	379
ATU 233C Lastovka in konoplja / The Swallow and the Hemp-Seeds / Vögel und Netz.....	380
ATU 236* Ptičje oglašanje kot sporočilo / Miscellaneous Tales with Imitation of Bird Sounds	381
ATU 240A* Čebela rešena iz vode / The Bee Falls into the Water.....	382
ATU 244 Vran v sposojenem perju / The Raven in Borrowed Feathers	383
*ATU *244* Od kdaj je vran črn / The Crow in Borrowed Feathers	384
ATU 275 Tekma med ježem in srno / The Race between Two Animals	386
ATU 275A Tekma med zajcem in želvo / The Race between Hare and Tortoise	391
ATU 275B Tekma med lisico in rakom / The Race of the Fox and the Crayfish.....	393
ATU 275C Tekma med zajcem in ježem / The Race between Hare and Hedgehog.....	396
ATU 277A Žaba se zastonj trudi biti tako velika kot bik / The Frog Tries in Vain to be as Big as the Ox.....	402
ATU 280A Mravlja in muren / The Ant and the Lazy Cricket.....	404
ATU 282A* Bolha in muha / The Flea and the Fly	409
ATU 283B* Mušja hišica / The House of the Fly.....	410
*ATU *283C* Deklica in piskrček (Mojca Pokrajculja) The Girl and the Pot.....	411
ATU 285 Otrok in kača / The Child and the Snake.....	418
ATU 285A Mož in poškodovana kača / The Man and the Wounded Snake.....	421
ATU 285B* Kačo spravijo iz telesa / The Snake Stays in the Man's Stomach.....	423
ATU 289 Ponirek, pastirička in trn – brodolomci / Bat, Diver and Thornbush Shipwreckwd	424
ATU 293 Razprava med trebuhom in udi / The Debate of the Belly and the Members	426
ATU 295 Slamica, ogelček in bobek / The Bean (Mouse), the Straw, and the Coal	427
ATU 296 Glineni in bakreni lonec / The Clay Pot and the Brass Pot in the River	431
AaTh 298 Tekma med vetrom in soncem / Contest of Wind and Sun	432
*ATU *298* Tekma v moči / The Contest of Strength	433
ATU 298C* Trn in figa se prepirata, kateri je boljši / The Reeds Bend before Wind (Flood)	434

The classification of Slovenian folktales was many years in the making and its beginnings go back to the first decade of the Institute of Slovenian Ethnology at the Slovenian Academy of Sciences, i.e. the 1950s. Even then the founder of the Institute Ivan Grafenauer and one of his first colleagues Milko Matičetov were already thinking about creating an index. With the help of the Institute's librarian, Albina Štrubelj, they began to classify and categorize the folk narrative materials collected by the Institute. Later the work of organizing the folk literature was put on a back shelf, and interest in the project was only revived a few years ago. But there was never enough time, there were always other things to do and the time-consuming work of preparing a motif index too often prevented the project from progressing.

This first book of the *Index of Slovenian Folktales* includes Slovenian animal tales and fables which can be classified among international types of folk narratives and thus placed within the international classification system set out in *The Types of International Folktales* (Uther 2004). The book before us includes animal tales which are classified among the group of the first 299 folktale types in that international motif index. This Index includes tales from archival collections and sources, as well as everything that was published in numerous books and periodicals.

In 19th century Slovenia, Matija Valjavec noted the international breadth of the folk tradition and the motifs that appear in both folktales and folk songs. He published several folktales, fairy tales and other materials in the journal *Slovenski glasnik* (The Slovenian Gazette) (1866, 1868), and in his book (1858) where he emphasized the utility of comparative studies. Using the comparative aspect in 1866 in the magazine *Kres* (Bonfire), he addressed folk storytelling and discussed how stories are spread. As an example, he uses Vuk Karadžić's story *Zla žena* (The Evil Woman) and compares it with the parable of Janez Svetokriški's »Mown or Cut Meadow« and a folktale of the same narrative type in the Kajkavian dialect.

After the publication of *Slovenske narodne pesmi* (Slovenian Folk Songs) (1895–1914), Slovenian philologist and professor at the University of Graz Karel Štrekelj also wanted to publish Slovenian folktales and fairy tales, which he would undoubtedly have systematically organized and classified just as he did the songs, since he had already got in touch with Jiři Polivka about doing so. Unfortunately he passed away before he could complete the project, but he left behind a wealth of materials which are currently housed at the Institute of Slovenian Ethnology at the Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (ZRC SAZU) in Ljubljana. When Stith Thompson was creating his international motif index of folktales, he visited Ljubljana, where he met with Ivan Grafenauer, Milko Matičetov and Niko Kuret of the Institute of Slovenian Ethnology. The Institute's

archive of folktales was already designed to correspond to the international classification system, which made cooperating on the international index much easier. Thus after working with the staff at the Institute, Thompson was able to include Slovenian folktales in the Motif-Index of Folk Literature (Aarne, Thompson 1961). The typology was primarily determined by Milko Matičetov and Albina Štrubelj. These were the first stirrings of the indexing of Slovenian folktales.

This first book of Index of Slovenian Folktales includes 151 types of folktales into which Slovenian animal tales and fables could be classified. The individual tale types include chronological listings of all of the variants that were recorded and accessible. In addition to the animal tales classified according to the international system, the Slovenian index also includes Slovenian animal tales which lie outside the international system but are nevertheless so typical of Slovenian folk tradition that they had to be included in the international treasury of folktales. In this manner it was possible to present a more complete picture of this part of the Slovenian narrative tradition. Therefore certain types of animal folktales that were typical of the Slovenian cultural territory were also included, and inserted next to the folktale types with similar content. Altogether 17 new folktale types were inserted. These include among others folktale type *ATU *15A* *Zakaj ima zajec kratek rep?* (Why Does the Rabbit have a Short Tail?), *ATU *71* *Kos in Marec* (The Blackbird and March), *ATU *140* *Bik pripne medveda k drevesu* (The Bull Presses the Bear to a Tree), *ATU *191* *Živali pokopavajo lovca* (The Animals Bury the Hunter), *ATU *219G* *Pes je klas izprosil, maček mleko* (The Dog Obtained an Ear of Corn, and the Cat Milk), *ATU *219H* *Mačka ni vredna kruha* (The Cat is Not Worth Bread), *ATU *244* *Vrana v izposojenem perju* (The Crow in Borrowed Feathers) and *ATU *283B* *Deklica in lonček* (The Girl and the Pot) – a folktale which is better known in connection with folktale type ATU 15 *The Theft of Honey by Playing Goodfather* – and which is often called *Mojca Pokrajculja* (Mojca with a Kreutzer).

All of the variants of Slovenian animal tales and fables in this book are documented with all of the information that was available for the individual tales (place, storyteller, recorder, date of recording, archival data and source or publication). Variants that are less common in terms of content are presented with brief summaries. Animal tales which deviate from other variants are also included, and are marked appropriately (ad ATU). At least one folktale or story is presented in its entirety for each folktale type, in order to avoid making the index merely a dull list of types and citations, and so that the individual works could be presented in as informative a manner as possible. Folk songs whose content places them among the individual tale types are also included, as are those which were used as parables in sermons.

The index also contains original literary works, animal tales and fables which played an important role in the dissemination of the folk narrative tradition. These literary animal tales and fables are close to the narrative types of folktales, and upheld the folk tradition without major discrepancies, as well as influencing it. Thus fables by our early fable writers such as Valentin Vodnik, Peter Dajnko, Urban Jarnik, Anton Martin Slomšek, Matija Valjavec, Janez Trdina, Fran Levstik, Fran Saleški Finžgar and others are included, as well as excerpts from Brinar's adaptation of The Tale of the Clever Fox, called *Lisica Zvitorepka* (The Fox with the Twisted Tail). The influence of the folk tradition and the European fabulist tradition is more than clear in these fables, while their publication contributed to furthering their popularity among the Slovenian people. If not for these men of letters, who wrote original fables and adaptations, and also frequently translated international fables and presented them to both children and adults, Slovenes would have been aware of many fewer animal tales and fables. But similarly, the folk narrative tradition also greatly influenced Slovenian literature, writers and poets, and contributed a lot to the preservation of animal tales.

Knjiga je prva iz obsežnega opusa sistemizacije slovenskih ljudskih pravljic po vzoru zadnje dopolnjene izdaje Mednarodnega tipnega indeksa pravljic (H.-J. Uther, *The Types of International Folktales* 2004). Zaobjema slovenske živalske pravljice in basni, ki so uvrščene med prvih 299 števil mednarodnega klasifikacijskega sistema. Z objavo doslej težko dostopnega in arhaičnega mednarodno primerljivega gradiva, prvič objavljenega v celoviti in sistematični obliki, delo močno olajšuje nadaljnji razvoj vede.

Odlomek iz recenzije dr. Katje Hrobat Virloget

S prenosom sodobnih znanstvenih dosežkov na slovensko raziskovalno področje, spremnimi študijami in komentarji ter aplikacijo mednarodnega klasifikacijskega sistema pri razvrščanju gradiva dosega delo visoko znanstveno raven, hkrati pa vključuje slovensko pripovedno izročilo v širši mednarodni kontekst. Posameznim tipom pravljic so dodani primeri pravljic, kar približuje knjigo tudi širši javnosti.

Odlomek iz recenzije dr. Mojce Kovačič

29 €

